SANCTUS HIERONYMUS

Commentariorum in Ezechielem

SABBATISMUS

Sanctus Hieronymus (347–420)
Commentariorum in Ezechielem

Textus latinus: in dominio publico.
Translatio, concordantia et editio © 2026 Inversiones San Juan Diego (Sabbatismus). Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International (CC BY-SA 4.0).

Sabbatismus: officina editoria fundationis Inversiones San Juan Diego, San Pedro Sula, Honduras.
Litteris EB Garamond et Cinzel compositum.
sabbatismus.com

S. EUSEBII HIERONYMI STRIDONENSIS PRESBYTERI COMMENTARIORUM IN EZECHIELEM PROPHETAM LIBRI QUATUORDECIM. (C)

LIBER PRIMUS.

1-2 Finitis in Isaiam decem et octo Explanationum voluminibus, ad Ezechiel, quod tibi, et sanctae memoriae matri tuae Paulae, o Virgo Christi Eustochium, saepe pollicitus sum, transire cupiebam, et extremam, ut dicitur, manum operi imponere prophetali: et ecce subito mors mihi Pammachii atque Marcellae, Romanae urbis obsidio, multorumque fratrum et sororum dormitio nuntiata est. Atque ita consternatus obstupui, ut nihil aliud diebus ac noctibus nisi de salute omnium cogitarem: meque in captivitate sanctorum putarem esse captivum, nec possem prius ora reserare, nisi aliquid certius discerem: dum inter spem et desperationem sollicitus pendeo, aliorumque 3-4 malis me crucio. Postquam vero clarissimum terrarum omnium lumen exstinctum est, immo Romani imperii truncatum caput: et, ut verius dicam, in una Urbe totus orbis interiit, obmutui et humiliatus sum, et silui a bonis, et dolor meus renovatus est: concaluit cor meum intra me, et in meditatione mea exarsit ignis (Psal. XXXVIII, 4): nec putavi illam sententiam negligendam: Musica in luctu importuna narratio (Eccli. XXII, 6). Verum quia et tu indesinenter hoc flagitas, et magno vulneri cicatrix paulatim obducitur: Scorpiusque inter Enceladum et Porphyrionem Trinacriae humo

premitur, et Hydra multorum capitum contra nos aliquando sibilare cessavit: datumque tempus, quo non haereticorum respondere insidiis, sed Scripturarum expositioni incumbere debeamus, aggrediar Ezechiel prophetam, cujus difficultatem Hebraeorum probat traditio. Nam nisi quis apud eos aetatem sacerdotalis ministerii, id est, tricesimum annum impleverit, nec principia Geneseos, nec Canticum Canticorum, nec hujus voluminis exordium et finem legere permittitur, ut ad perfectam scientiam, et mysticos intellectus, plenum humanae naturae tempus accedat. Quod opus si per Domini misericordiam ad calcem usque perduxero, transibo ad Jeremiam, qui in Lamentationibus suis, sub typo Jerusalem quatuor plagas mundi, quadruplici plangit alphabeto.

(Cap. I.---Vers. 1.) Et factum est in tricesimo anno, in quarto, in quinta mensis. Tricesimus annus non, ut plerique aestimant, aetatis prophetae dicitur, nec Jubilaei, qui est annus remissionis; sed a duodecimo anno Josiae regis Juda, quando inventus est liber Deuteronomii in templo Dei, usque ad quintum captivitatis annum Joachin cognomento Jechoniae, qui cum matre ductus est in Babylonem, et cum Daniele tribusque pueris, et Ezechiel (quae est tribus Judae prima captivitas) quando stillavit ira Dei super Jerusalem (IV Reg. XXII; II Par. XXXIV; IV Reg. XXIV). Secundum anagogen vero praefiguratur Dominus atque Salvator, qui tringinta annos natus venit ad baptismum (Luc. III), quae in homine perfecta aetas est. Unde et in Numerorum volumine juxta Hebraeos, non, ut in LXX continetur, a vicesimo

quinto aetatis anno, sed a tricesimo incipiunt sacerdotes in tabernaculo ministrare (Num. IV). In quod signum praecessit et Joseph, quando in Aegypto esurienti populo frumenta largitus est (Genes. XLI), et Joannes Baptista venit ad fluenta Jordanis, praedicavitque baptismum poenitentiae (Luc. III). Quodque 5 scriptum est, in quarto, pendente sententia, subauditur mense. Statim enim sequitur, in quinta mensis. Quod ut manifestius fieret, supra addidere Septuaginta.

(Vers. 2.) Cum essem in medio captivorum juxta fluvium Chobar, aperti sunt coeli, et vidi visiones Dei in quinta mensis: ipse est annus quintus transmigrationis regis Joachin. Captivum sedisse populum super flumina Babylonis, David prophetat in spiritu: Super flumina Babylonis ibi sedimus et flevimus (Psal. CXXXVII). Chobar autem, aut nomen est fluminis, aut certe, juxta interpretationem suam, qua in grave vertitur, Tygrim significat et Euphratem, et omnia magna et gravissima flumina quae in terra Chaldaeorum esse perhibentur. Apertosque coelos non divisione firmamenti, sed fide credentis intellige: eo quod coelestia sint illi reserata mysteria. Unde et in baptismate Salvatoris, quando Spiritus sanctus in specie columbae descendit super eum, apertos coelos legimus (Matth. III), quibus reseratis, panduntur visiones Dei: non una visio, sed plures, dicente Domino per Prophetam: Ego visiones multiplicabo, et in manibus Prophetarum assimilatus sum (Osee XII, 10). Istae sunt visiones quas omnis Ezechielis prophetia contexuit. Significantiusque juxta Hebraeos et caeteros

Interpretes transmigratio dicitur Joachin, et non captivitas, quod LXX transtulerunt. Non enim captus urbe superata; sed voluntate se tradens, ductus est in Babylonem. Igitur Joachin, id est, Jechoniae dicatur prima transmigratio: Sedeciae autem secunda vel extrema captivitas.

(Vers. 3.) Factum est verbum Domini ad Ezechiel filium Buzi, sacerdotem, in terra Chaldaeorum, secus flumen Chobar. Et Danieli et Ezechieli, qui in Babylone erant juxta flumina, futurorum sacramenta panduntur super aquas, immo in aquis purissimis, ut baptismatis potentia monstraretur. Alioquin et apostolus Paulus quando ab Anania lotus in Domino est, tegentibus prius oculos ejus squamis, caruit caecitate (Act. IX). Et in Genesi, prima quae viverent, de aquis egressa sunt. Illud quoque intelligendum, quod in tricesimo aetatis suae anno Dominus 6 ad baptisma venerit: in quarto mense, qui apud nos vocatur Januarius, et est in anni primus exordio, praeter Nisan mensem novorum, in quo Pascha celebratur. Apud Orientales enim populos, post collectionem frugum, et torcularia, quando decimae deferebantur in templum, October erat primus mensis, et Januarius quartus. Quintam autem diem mensis adjungit, ut significet baptisma, in quo aperti sunt Christo coeli, et Epiphaniorum dies hucusque venerabilis est, non ut quidam putant Natalis in carne, tunc enim absconditus est, et non apparuit. Quod huic tempori congruit, quando dictum est: Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui (Matth. III, 17). Porro Buzi in linguam nostram vertitur, spretus atque

contemptus: Ezechiel, roboratus a Deo. Quod sic Domino coaptabitur, ut dicamus Creatorem mundi, qui Pater est Salvatoris, ab omnibus haereticis sperni atque contemni, qui vetus non recipiunt Testamentum. Nec mirum robustum Dei esse Dominum: cum ipse sit Dei virtus Deique sapientia.

Et facta est super eum ibi manus Domini. LXX: Et facta est super me manus Domini. Ut cernere visiones Dei et intelligere possimus, manu et fortitudine Dei super nos opus est (I Cor. I). In qua manu et brachio eductus est populus Israel de Aegypto; cujus fortitudinis partem etiam Magi intellexerunt dicentes: Digitus Dei est (Exod. VIII). Et Salvator in Evangelio: Si ego in digito Dei ejicio daemonia (Matth. XII, 28). Pro quo in altero Evangelio scriptum est: Si ego in spiritu Dei ejicio daemonia (Luc. XI, 20).

(Vers. 4.) Et vidi, et ecce ventus turbinis veniebat ab Aquilone, et nubes magna, et ignis involvens, et splendor in circuitu ejus. Et de medio ejus quasi species electri, id est, de medio ignis. LXX: Et vidi, et ecce spiritus auferens (sive attollens) veniebat ab Aquilone, et nubes magna in eo, et ignis micans, et splendor in circuitu ejus. Et in medio ejus quasi visio electri in medio ignis ÷ et splendor in eo **. In consolationem populi transmigrantis, et revelationem sententiae Dei, propheta videt maximam 7 visionem. In cujus interpretatione omnes synagogae Judaeorum mutae sunt, ultra hominem esse dicentium, et de hac, et de aedificatione templi, quod in ultimo prophetiae hujus scribitur, aliquid velle

conari. Nos autem quae a majoribus accepimus, et juxta modum ingenioli nostri, spiritualibus spiritualia comparantes, suspicari magis possumus quam explanare, benivolis credemus fidisque [Al. fidelibusque] lectoribus, veniam deprecantes, ut temeritati, immo fidei nescienti mensuram suam, faveant magis quam irascantur. Ac primum sciendum, spiritum auferentem, sive attollentem, quem nos juxta Aquilam interpretati sumus, ventum turbinis, et juxta Symmachum et Theodotionem flatum ac spiritum tempestatis, ab aliis in bonam, ab aliis in contrariam partem accipi. Verbum enim Hebraicum RUA pro locorum qualitate, vel spiritus, vel anima, vel ventus accipitur. Spiritus, ut ibi: Emitte spiritum tuum et creabuntur (Ps. CIII, 30). Anima: Egredietur spiritus ejus et revertetur in terram suam (Ps. CXLV, 4). Ventus: In spiritu violento conteres naves Tharsis (Ps. XLVII, 8). Et alibi: Ignis et sulphur, et spiritus procellarum, pars calicis eorum (Ps. X, 7). Qui ventum et flatum tempestatis legunt, hoc sentiunt: iram et furorem Dei venire ab Aquilone, hoc est Nabuchodonosor, et Jerusalem post sex annos hujus visionis esse capiendam. Cernitur enim visio quinto anno transmigrationis regis Joachin, qui et Sedeciae regnanti in Jerusalem quintus erat, quem legimus post sex similiter annos, id est, anno undecimo imperii sui, urbe capta, ductum in Babylonem. His ergo qui habitabant prope flumen Chobar, et sponte se regi tradiderant, revelatur quod benefecerint obedire sententiae Dei. In brevi enim et Judaeam provinciam, et urbem Jerusalem esse capiendam. Quo-

dque nubes magna describitur, intelligamus eam imbres eversionum super Judaeam, pluviasque allisionum portare. Et involutus ignis monstrat ventura supplicia, et captivitatis mala. Splendorque in circuitu ejus significat Dei aperta judicia. Qui autem in contrariam partem sentiunt, hoc est, bonam, spiritum auferentem, sive 8 extollentem, Spiritum sanctum intelligunt, qui auferat ab hominibus vitia atque peccata, sive jacentes attollat ad sublimia, faciatque recedere ab Aquilone vento frigidissimo, a quo exardescunt mala super omnem terram (Eccles. XLIII); et in Jeremia, olla illa terribilis a facie Aquilonis accenditur (Jerem. I). Nubem quoque magnam ad personam Christi referunt, qui venit in Aegyptum hujus saeculi super nubem levem: magnamque proprie dici ad comparationem minorum, prophetarum videlicet, et apostolorum omniumque sanctorum, de quibus scriptum est: Et veritas tua usque ad nubes (Ps. XXXV, 6); et: Mandabo nubibus ne pluant super Israel imbrem (Isai. V, 6); et alibi: Nubes pulvis pedum ejus (Naum I, 3); et iterum: Nubes et caligo in circuitu illius (Ps. XCVI, 2). Ignem quoque micantem et splendorem in circuitu ejus, juxta illud accipi quod scriptum est: Deus ignis consumens est (Deut. IV, 24). Ad quem mittendum super terram Salvator venisse se dicit, et in nobis omnibusque credentibus ardere desiderat (Luc. XI); qui cum terrorem peccatoribus inferat atque supplicia, tamen splendore rutilet, et lumine ac fulgore sit plenus. Idcirco nos excoquens, ut puris atque purgatis tribuat laetiora.

(Vers. 5.) Et in medio ejus similitudo quatuor animalium, et hic aspectus eorum: similitudo hominis in eis. Quodque sequitur, Et splendor in eo, obelo praenotandum est. Nisi addidisset Scriptura, dicens: Id est, de medio ignis, propter ambiguitatem verbi errare poteramus, ut putaremus speciem, vel visionem electri esse in medio venti, vel spiritus. Ergo hoc sentiendum, quod in medio ignis et tormentorum Dei, electri similitudo sit, quod est auro argentoque pretiosius; ut post judicium atque tormenta, quae patientibus tristia videntur et dura, pretiosior electri fulgor appareat, dum providentia Dei omnia gubernantur, et quae putatur poena, medicina est.

(Vers. 6.) Et in medio ejus similitudo quatuor animalium, et hic aspectus eorum: similitudo hominis in eis. In medio ejus, subauditur quidem, electri: sed melius ut ignem intelligamus, qui credentibus lumen, incredulis supplicium est. In hujus ergo ignis medio erat 9 similitudo quatuor animalium, similitudo, non natura; quatuorque animalium quae postea dicuntur quadriformia, una similitudo est hominis, ut omnia in mundo rationabilia demonstrentur: Faciamus enim, inquit, hominem ad imaginem et similitudinem nostram (Genes. I). Imago autem et similitudo Dei non est corporis forma, sed mentis: descripta ad similitudinem verae imaginis Christi, qui est imago Dei invisibilis. Hae rationales creaturae in quatuor versantur locis, sive propter quatuor cardines mundi, quibus orbis includitur, sive propter quatuor loca, coelestium, terrestrium, et infernorum, et supercoelestium, de quibus et

Paulus apostolus loquitur: Ut in nomine Jesu omne genu flectatur, coelestium, terrestrium, et infernorum (Philip. II, 10). De tribus, Pauli testimonium est. Videamus et quartum. Laudate Dominum, coeli coelorum, et aqua quae super coelos est, laudet nomen Domini (Psal. CXLVIII, 5), Rursumque ab Apostolo alia dicuntur coelestia, et alia supercoelestia (I Cor. XV).

(Vers. 7.) Quatuor facies uni, et quatuor pennae uni, et pedes eorum pedes recti, et planta pedis eorum quasi planta pedis vituli, et scintillae quasi aspectus aeris candentis. Et manus hominis sub pennis eorum in quatuor partibus. LXX: Et quatuor facies uni, et quatuor alae uni, et crura eorum recta, et pennati pedes eorum. Et scintillae quasi fulgurans aeramentum, et leves pennae eorum, et manus hominis sub pennis eorum in quatuor partibus eorum. De quatuor animalibus, quorum aspectus erat similitudo hominis (ita dumtaxat ut singula haberent quaternas facies, et quaternas alas, pedesque rectos, et plantam pedis, quasi vestigium pedis vituli, sive, ut interpretatus est Aquila, rotundam, quod LXX penitus omiserunt), de scintillis quoque aeris splendore rutilantibus, et de levibus pennis eorum, quod in Hebraico non habetur, de manu quoque hominis sub alis eorum in quatuor partes, et reliquis quae propheticus sermo describit, conabimur quid nobis videatur dicere, cum opiniones singulorum breviter strinxerimus. Quidam quatuor Evangelia, quos nos quoque in prooemio commentariorum Matthaei secuti 10 sumus, horum animalium putant nominibus designari: Mat-

thaei, quod quasi hominem descripserit: Liber generationis Jesu Christi, filii David, filii Abraham. Leonis, ad Marcum referunt: Initium Evangelii Jesu Christi Filii Dei, sicut scriptum est in Isaia propheta: Vox clamantis in deserto, Parate viam Domini: rectas facite semitas ejus (Isai. XL, 3). Vituli, ad Lucae Evangelium, quod a Zachariae incipit sacerdotio. Aquilae, ad Joannis exordium, qui ad excelsum evolans coepit: In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. Super quo quid nobis videretur, in supradicto opere diximus, pleniusque in Apocalypsi Joannis (Cap. IV) horum animantium species ac nomina referuntur ad quatuor Evangelia [Al. Evangelistas]. Quibus quomodo possit omnium animalium descriptio coaptari, tentabimus suo loco dicere. Alii vero qui philosophorum stultam sequuntur sapientiam, duo hemisphaeria in duobus templi Cherubim, nos et Antipodas, quasi supinos et cadentes homines suspicantur. Plerique, juxta Platonem, rationale animae, et irascitivum, et concupiscitivum, quod ille λογικὸν et θυμικὸν et ἐπιθυμητικὸν vocat, ad hominem, et leonem ac vitulum referunt: rationem et cognitionem, et mentem, et consilium, eamdemque virtutem atque sapientiam in cerebri arce ponentes: feritatem vero et iracundiam atque violentiam in leone, quae consistat in felle. Porro libidinem, luxuriam, et omnium voluptatum cupidinem in jecore, id est, in vitulo qui terrae operibus haereat. Quartamque ponunt quae super haec et extra haec tria est, quam Graeci vocant συντήρησιν, quae scintilla conscientiae

in Cain quoque pectore, postquam ejectus est de paradiso, non extinguitur, et qua victi voluptatibus, vel furore, ipsaque interdum rationis decepti similitudine, nos peccare sentimus. Quam proprie Aquilae deputant, non se miscentem tribus, sed tria errantia corrigentem, quam in Scripturis interdum vocari legimus spiritum, qui interpellat pro nobis gemitibus inenarrabilibus (Rom. VIII, 26). Nemo enim scit ea quae hominis sunt, nisi spiritus qui in eo est (I Cor. II, 11). Quem et Paulus ad Thessalonicenses 11 scribens, cum anima et corpore servari integrum deprecatur (I Thess. V). Et tamen hanc quoque ipsam conscientiam, juxta illud quod in Proverbiis scriptum est: Impius cum venerit in profundum peccatorum, contemnit (Prov. XVIII, 13): cernimus praecipitari apud quosdam et suum locum amittere, qui ne pudorem quidem et verecundiam habent in delictis, et merentur audire: Facies meretricis facta est tibi, noluisti [Al. nescis] erubescere (Jerem. III, 3). Hanc igitur quadrigam in aurigae modum Deus regit, et incompositis currentem gradibus refrenat, docilemque facit, et suo parere cogit imperio. Quam disputationem partium animae, id est, hominis, qui minor mundus ab iisdem philosophis appellatur, etiam nos attingemus. Sunt qui simpliciter in quatuor animalibus, juxta Hippocratis sententiam, quatuor arbitrantur elementa mundi monstrari, de quibus constant omnia: ignem, aerem, aquam, terram. Quae quomodo sibi misceantur, et cum singula sint, sibi juncta videantur, invicemque se tangant, et in una persona animantium quatuor species habeant ac figuras,

non est propositi operis. Quatuor quoque rotas de terrenis ad sublimia consurgentes, singulis et quadriformibus junctas animalibus, vel eorumdem elementorum commixtionem aestimant, vel quatuor temporum circulum, qui ternis conficitur mensibus, annumque vertentem, qui ab eo quod semper vertatur et in se redeat, nomen acceperit. De quibus pulchre uno versiculo dictum est:

Ver, aestas, autumnus, hyems, et mensis, et annus.

Quodque dicitur: Erat rota in rota, annum in anno significari putant. De quo alius poeta (Virgil. II Georg.):

Atque in se sua per vestigia volvitur annus.

Firmamenti etiam similitudinem crystallo comparatam, coelum hoc quod suspicimus intelligi volunt: sub quo volvuntur et transeunt quatuor animantia. Thronumque coloris sapphiri, et sedentem desuper hominem sub humana similitudine, imperium cuncta regentis omniaque habentis sub pedibus suis, omnipotentiae Dei describi autumant; dicique ad extremum: Haec visio similitudinis gloriae Dei: per quae quasi per picturam quamdam et 12 imaginem, providentiam demonstrari. Quodque pedes animantium recti esse dicantur, et planta pedis vituli, seu rotunda, terrena quaeque ad coelestia subvolare, et omnibus angulis amputatis, rotunditatem sequi, quae omnium figurarum pulcherrima est. Scintillas rutilantes, cuncta plena luminis indicare, et manus hominis sub pennis tam ipsius hominis, quam leonis, et vituli, et aquilae: ut ratio cuncta

sustentet, ac de humilitate terrena ad coelestia sublevet. Haec et ad Evangelia et ad cuncta quae supra posuimus referre possumus. Audisse me memini quatuor perturbationes, de quibus plenissime Cicero in Tusculanis disputat, gaudii, aegritudinis, cupidinis et timoris, quorum duo praesentia, duo futura sunt, per quatuor significari animalia, de quibus et Virgilius breviter (Aeneid. lib. VI):

Hinc metuunt, cupiuntque, dolent, gaudentque:

quae regi debeant ratione, et potentia Dei; quibusque oppositae sint, immo impositae, virtutes quatuor, Prudentia, Justitia, Fortitudo, Temperantia, ut harum gubernentur arbitrio. Quae quomodo vultibus hominis, leonis, vitulique et aquilae coaptentur, omnino tacuerunt. Super quibus idem philosophus et orator in tribus ad filium officiorum libris disputat. Legi et cujusdam Catinae, quem Syri λεπτὸν, id est, acutum et ingeniosum, vocant, brevem disputatiunculam, putantis castrorum ordinem duodecim tribuum describi in solitudine, ad Orientem et Occidentem, Septentrionem et Meridiem, quae sibi invicem, et charitate, et consanguinitate sociantur, et hoc esse rotam in rota, quae ducantur a spiritu, et nube protegantur in eremo, et columna ignis illuminentur in nocte; nec revertantur in Aegyptum, sed semper ad terram repromissionis ire festinent. Electri autem in medio similitudinem, interpretatur Sancta sanctorum, faciemque hominis refert ad totum Israel; leonis ad regale sceptrum Judae; vituli ad sacerdotalem et leviti-

cam tribum: extra quae sit facies aquilae, vindicta et ultio Dei de coelo cuncta prospiciens, et quae parata sit laniare peccantem, de qua et in Osee dicatur: Sicut aquila super domum 13 Dei (Ose. VIII, 12), id est, templum. Et in hoc eodem propheta (Infra XVII), aquilam magnam magnarum alarum et unguium, quae habeat ductum intrandi in Libanum, Nabuchodonosor intelligi, quem et nunc significet esse venturum, ac super hujuscemodi quadrigam instar aurigae sedere Deum, et facienda, vel non facienda praecipere. Hoc autem, inquit, populo dicitur, qui in Babylone versatur, quod si Deo colla subjecerit, ipsiusque paruerit retinaculis, rursum ejus mereatur auxilium, et terram quam amiserat, recipiat.

(Vers. 8, 9.) Et facies er pennas per quatuor partes habebant: junctaeque erant pennae ejus [Vulg. eorum], alterius ad alterum. Non revertebantur cum incederent: sed unumquodque ante faciem suam gradiebatur. Juncta sibi sunt Evangelia haerentque mutuo, et in toto orbe volitantia huc illucque discurrunt: nec habent finem volatus, nec aliquando superantur et recedunt, sed semper ad ulteriora procedunt. Un de et Paulus dicit: Praeteritorum obliviscens, et in futurum me extendens (Philip. III, 13). Hoc idem et de virtutibus animi possumus dicere, et de volatu temporum, commixtioneque elementorum, quod praeterita relinquentes, semper ad priora festinent. Quod autem tempora labantur et fugiant, brevi versiculo demonstratur (Virgil. III Georg.): Sed fugit interea, fugit irreparabile tempus.

Et in carmine lyrico (Horat. Carm. od. 14):

Heu, heu, fugaces, Posthume, Posthume,
Labuntur anni!

(Vers. 10.) Similitudo autem vultus eorum, facies hominis, et facies leonis a dextris ipsorum quatuor: facies autem bovis a sinistris ipsorum quatuor: et facies aquilae desuper [Vulg. silet desuper] ipsorum quatuor. Facies principia dicit Evangeliorum, e quibus homo et leo, hoc est, nativitas Christi, et prophetae vox tonantis in eremo dextras partes tenent. Vituli autem, id est, victimarum et sacerdoti Judaeorum, in sinistris est: quod abolitum transivit ad sacerdotium spirituale, de quo dictum est: Tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech (Ps. CIX, 2); ita dumtaxat, ut omnia sibi haereant, unoque corpore censeantur. Aquila autem, quae et super nativitatem et super prophetiam est, quae Domini expletur adventu, et super sacerdotium quod praeteriit, 14 et extra haec omnia est, de nativitate referens spirituali, quomodo Pater in Filio, et Filius in Patre sit. De qua rectissime dicitur: Generationem ejus quis enarrabit (Isai. LIII, 8)? Ista sunt juxta Apocalypsim (Cap. IV), ut ante jam diximus, quatuor animalia plena oculis ante et retro, quorum unum animal simile leoni, et secundum simile vitulo, et tertium habere faciem quasi hominis, et quartum simile aquilae volantis. Ibique dicuntur in modum Seraphim senas habere alas, duabus faciem, et duabus pedes operientia, duabus autem volantia, et nec in die nec in nocte cessantia atque dicentia: Sanctus, sanctus, sanctus Dominus, Deus omnipotens, qui erat, et qui est, et qui venturus est (Apoc. IV, 8).

(Vers. 11.) Et facies eorum et pennae eorum extentae desuper, duae pennae singulorum jungebantur, et duae tegebant corpora eorum. Et supra diximus juncta sibi esse Evangelia et tempora, et omnes rationales creaturas, quatuorque virtutes, ita ut qui una caruerit, omnibus careat. Quodque duae extentae sunt, et in altum se elevant, praedicationem coelestem significat, et omnia ad Dei tendere majestatem. Duae autem quibus teguntur corpora, humana excluditur scientia, nec perfectus praebetur intuitus, dicente Apostolo: Ex parte cognoscimus, et ex parte prophetamus. Cum autem venerit quod perfectum est, destruentur ea quae ex parte sunt (I Cor. XIII, 9).

(Vers. 12.) Et unumquodque coram facie sua gradiebatur. Ubi erant impetus spiritus, illuc gradiebantur, nec revertebantur, cum ambularent. Qui aratri stivam tenet, non debet respicere post tergum (Luc. IX, 62), nec imitari uxorem Loth (Genes. XIX), ne incidat in plagam Deuteronomii (Cap. XIX), et pereat ὀπιστοτόνῳ insanabili, quo cecidit et Heli, quia vitio filiorum offenderat Deum (IV Reg. IV): quanto magis quatuor animalia quae plena erant lumine atque pennata, quae sequuntur Spiritum sanctum praecedentem: quae ita per orbem volitant, et se ad excelsa sustollunt, ut corpora sua protegant pennis historiae, nec nobis aspectum tribuant pleniorem? Quod autem secundo dicitur: Non revertebantur cum incederent, utriusque instrumenti indicat sacramentum, quod in quatuor istis animanti-

bus, et Lex, et Evangelium ad futura festinent; 15 et numquam retro motum accipiant.

(Vers. 13, 14.) Et similitudo animalium, et [Vulg. absque et] aspectus eorum quasi carbonum ignis ardentium, et quasi aspectus lampadarum. Haec erat visio discurrens in medio animalium, splendor ignis, et de igne fulgur egrediens. Et animalia ibant et revertebantur in similitudinem fulguris coruscantis. LXX: Et in medio animalium visio, sicut carbonum ignis ardentium, sicut facies lampadarum discurrentium in medio animalium; et splendor ignis, et de igne egrediebatur quasi fulgur. Quodque sequitur: Et animalia currebant et revertebantur quasi species bezec, de editione Theodotionis in Septuaginta additum est: qui, ne contra priores duas sententias propheta dicere videretur, hoc quod putabant esse contrarium, id est, et animalia currebant et revertebantur, silendum putaverunt, ne legenti scandalum faceret. Melius est autem in divinis libris transferre quod dictum est, licet non intelligas quare dictum sit, quam auferre quod nescias. Alioquin et multa alia quae ineffabilia sunt, et humanus animus capere non potest, hac licentia delebuntur. Nos autem hoc dicimus, quod quomodo in Proverbiis in eodem loco scriptum est: Ne respondeas stulto secundum stultitiam suam, ne similis fias (Prov. XXVI, 4, 5); et rursum ponitur quod nobis videtur esse contrarium: Responde stulto secundum stultitiam suam, ne sibi sapiens esse videatur; et utrumque pro temporum et personarum diversitate concordat, dum et stultus contemnitur, quia non recipit

sapientiam; et stulta superbia alia decutitur stultitia, juxta quod et Apostolus dicit: Factus sum insipiens, vos me coegistis (II Cor. XII, 11): ita et in hoc loco debere nos quaerere, quare supra secundo dictum sit: Non revertebantur animalia cum incederent; et nunc semel, animalia currebant et revertebantur. Essetque quaestio nisi sequeretur, in similitudinem fulguris coruscantis: quod Hebraico sermone dicitur BEZEC, (), et interpretatus est Symmachus, quasi species radii fulguris. Quomodo igitur crebris micat ignibus aether; et in ictu oculi atque momento discurrunt fulgura et revertuntur, non amittentia matricem, et, ut ita dicam, fontem ignis atque materiam: ita et haec animalia cum inoffenso pergant pede, ad priora festinant. Sin autem conati 16 suo aliquid obsitum viderint, non tam revertuntur, quam contrahunt se, extendenda rursum, et praebitura lumen quod parumper absconderant, ut dent servis cibaria in tempore suo, nec tribuant sanctum canibus, nec mittant margaritas ante porcos (Matth. VII). Unde et Paulus dicit: Lac vobis potum dedi, non escam, necdum enim capere poteratis (I Cor. III, 2). Electioque Judae, et Saulis unctio non arguunt Deum ignorantiae futurorum, sed praesentium monstrant esse judicem (Matth. X). Unde et Apostolis praecipitur, ut si indignam domum salutatione perspexerint, excutiant prius pedes; et pax quam domui dederant, revertatur ad eos. Carbones autem ignis ardentis et lampades in medio animalium discurrentes, de illo loco interpretatae sunt Isaiae: Et comedet ignis sicut foenum materiam, et sanctificabo eos in igne

ardente (Isai. V, 24). De quibus et alibi scriptum est: Cadent super eos carbones ignis (Ps. CXXXIX, 11). Et contra labia dolosa, in alio psalmo dicitur: Quod detur tibi aut quid apponatur tibi ad linguam dolosam? Sagittae potentis acutae, cum carbonibus desolatoriis (Psal. CXIX, 3, 4). Et in alio loco: Habes carbones ignis, sedebis supra eos: hi erunt tibi in adjutorium (Isai. XLVII, 14). Quamcumque creaturam aspexerimus, fulgurat Dei notitiam, dum ex creaturis Creator agnoscitur. De medioque animantium splendor ignis, et fulgur egreditur. Si enim Evangelia sibi colliseris, in medio litterae vilisque historiae, Spiritus sancti sacramenta reperies.

(Vers. 15 seqq.) Cumque aspicerem animalia, apparuit rota una super terram juxta animalia habentia [Vulg. habens] quatuor facies. Et aspectus rotarum, et opus earum, quasi visio maris, et una similitudo ipsarum quatuor, et aspectus earum et opera, quasi sit rota in medio rotae. Per quatuor partes earum euntes ibant, et non revertebantur cum ambularent. Statura quoque erat rotis, et altitudo, et horribilis aspectus, et totum corpus plenum oculis in circuitu ipsarum quatuor. LXX: Et vidi, et ecce rota una super terram sequens animalia quatuor. Et aspectus rotarum, et factura earum, quasi species tharsis. Et similitudo in quatuor: et opus earum sicut solet esse rota in rota. In quatuor partes earum ambulabant, et non revertebantur, cum ambularent. Et dorsa earum, et altitudo erat eis. Et vidi eas, et dorsa earum plena oculis in circuitu ipsarum quatuor. Hucusque quatuor animantium quae 17

quaternas habebant facies, pictura describitur, sequentium spiritum, et nubem, quae erat in medio spiritus, nunc per singula animalia singulae ponuntur rotae, quae non erant junctae animantibus, sed sequebantur ea. Sive una rota apparuit super terram, quae, divisa per quatuor, tot habebat facies, quot animalia sequebatur. Tantaque similitudo erat rotarum quatuor sequentium animalia quatuor, ut una rota verissime crederetur. Opusque earum erat atque factura, quasi visio tharsis, quam nos in mare vertimus. Aquila hyacinthum posuit; qui lapis coeli habet similitudinem. Aspectusque earum erat quasi rota in rota, ut non unam rotam crederes, sed alteram alteri copulatam. Per quatuor partes ibant, et non trahebantur, nec revertebantur retrorsum. Qui enim fieri poterat, ut reverterentur, cum sequerentur animalia, quae semper ad priora se tenderent? Statura quoque rotarum et altitudo tanta erat, ut miraculum vdentibus faceret. Totumque corpus et dorsa erant plena lucis in circuitu, ut nullum membrorum aspiceres quod oculos luminis non haberet: qualemque describunt fabulae poetarum Argum fuisse centoculum sive multorum oculorum, quem Juno in pavum vertit ob negligentem custodiam, ut quod miraculum est conditoris Dei, hoc condemnatio esset inulti adulterii. Omnia coelestia, et terrestria, et quidquid sub humanam cadit intelligentiam, Solis rotis volvitur. Solis annuum circulum, per singulos menses luna decurrit. Lucifer qui ipse vesper est, dum ad Orientem, et ad Occidentem rutilus micat, et noctis tenebras parvo temperat lumine,

duobus annis eumdem conficit cursum: aliaque astra quatuor quae vocantur errantia, et quidquid fulget in coelo, segetum quoque et arborum, herbarumque varietates per quatuor tempora suis currunt rotis, nihilque aspicimus quod ante non fuerit. Gyrans gyrando vadit spiritus, et in circulos suos revertitur. Omnes torrentes vadunt in mare, et mare non ad impletur (Eccles. I, 6, 7). Quare? quia ad fontes 18 suos de matrice abysso revertuntur. Evangeliorum autem, id est, quatuor animalium quae spirant, vivunt, intelligunt, si quis rotam cursumque consideret, in brevi tempore videbit mundum esse completum sermone Apostolico. Rota quoque in rota, vel duorum junctura Testamentorum est, quod indicat scala Jacob (Gen. XXVIII), et forceps Isaiae (Isai. VI), et gladius bis acutus: vel Evangelia sibi cohaerentia, quorum cursus et statura tendit ad coelum, paululumque quid attingit in terra, et semper properans, ad excelsa festinat. De quibus et alibi dicitur: Lapides sancti volvuntur super terrant (Zach. IX, 16); ex quibus aedificatur coelestis Jerusalem. Hoc ipsum puto significare et illud quod in psalmo canitur: Vox tonitrui tui in rota (Psal. LXXVI, 19). Et alibi: Quae inflammat rotam nativitatis (Jac. III, 6). Quae testimonia, quem sensum in suis locis habeant, non hujus est temporis. Totum autem corpus et dorsa plena oculis approbabit, qui viderit nihil esse in Evangeliis quod non luceat, et splendore suo mundum illuminet, ut etiam quae parva putantur et vilia, Spiritus sancti fulgeant majestate.

(Vers. 19 seqq.) Cumque ambularent animalia, ambulabant pariter et rotae juxta ea. Et cum elevarentur animalia de terra, elevabantur simul et rotae. Quocumque ibat spiritus, illuc eunte spiritu, et rotae pariter levabantur, sequentes eum; spiritus enim vitae erat in rotis. Cum euntibus ibant, et cum stantibus stabant: et cum elevatis a terra, pariter elevabantur et rotae sequentes ea: quia spiritus vitae erat in rotis. Quatuor animalia spiritum sequebantur, et nubem quae erat in spiritu. Rursumque rotae cum animalia sequerentur elevantia se de terra, nequaquam animalia, sed spiritum sequebantur, ut ostenderent propriam voluntatem: quia spiritus vitae erat in rotis. Tria autem et in animalibus et in rotis pariter indicantur, cum starent, cum ambularent, cum elevarentur, quae et animalia, et rotae in commune faciebant. Neque enim stantibus animalibus rotae poterant ambulare, nec ambulantibus super terram animalibus, elevare se rotae, 19 sed quorum una erat actio, una erat et requies, et cursus, et elevatio. Secundoque dicitur, quia spiritus vitae erat in rotis: ut nequaquam vas aliquid arbitremur rotarum, quas in carpentis plaustrorum rhedarumque et curruum aspicimus, sed animantia, immo super animantia. Animalis enim homo non percipit ea quae spiritus sunt. Istae ergo rotae, in quibus erat spiritus vitae, omnia ordine faciunt atque mensura, habentque cum animalibus concordiam, sequentes ea, et per ea Spiritum sanctum; immo mediis praetermissis, sancti Spiritus societate gaudentes. Quae

omnia juxta priorem intelligentiam, variae interpretationi prudens lector poterit coaptare.

(Vers. 22 seqq.) Et similitudo super caput animalium firmamenti quasi aspectus crystalli horribilis, et extenti super capita eorum desuper. Sub firmamento autem pennae eorum rectae alterius ad alterum. Unumquodque duabus alis velabat corpus suum, et alterum similiter velabatur. Et audiebam sonum alarum, quasi sonum aquarum multarum, quasi sonum sublimis Dei. Cum ambularent, quasi sonus erat multitudinis, ut sonus castrorum, cumque starent, demittebantur pennae eorum. Nam cum fieret vox supra firmamentum quod erat super caput eorum, stabant et submittebant alas suas. Et super firmamentum quod erat imminens capiti eorum, quasi aspectus lapidis sapphiri, similitudo throni, et super similitudinem throni, similitudo quasi aspectus hominis desuper. Ubi nos posuimus, pennae eorum rectae, et quasi sonum, vel vocem sublimis Dei, LXX transtulerunt, alae eorum extentae et volantes; et quasi vocem fortis: quod in Hebraico dicitur SADDAI (). Multaque et in hoc, et in aliis capitulis ab eis praetermissa sunt, quae ob longitudinem ponere supersedi. Quod autem nos manifestius interpretati sumus, alterius ad alterum: unumquodque duabus alis velabat corpus suum, et alterum similiter velabatur, pro quo in Hebraeo scriptum est, mulieris ad sororem suam, vir duabus alis velabat corpus suum, et vir velabatur similiter: ideo post mulierem virum posuit in persona eadem, ne sexum in coelestibus putaremus: cum in uno atque eodem juxta proprieta-

tem Hebraicam, idem et vir et mulier appellatur. Videtur autem super 20 quatuor animalia et rotas totidem, similitudo firmamenti, quod nos appellamus coelum, habens speciem crystalli, quod est purissimum, et ex aquis mundis atque lucentibus, nimio frigore concrescere dicitur: intantum ut etiam gelu constricta aqua, Graeco sermone κρύσταλλος nominetur. Decebat autem in superioribus esse eximiam puritatem, quae cuncta protegat, id est, rationales sapientesque virtutes, et quatuor temporum cursum, et mundi plagas, et rerum omnium ordinem, et Evangelicam praedicationem, quae ex parte intelligitur, et ex parte velatur. Voxque auditur alarum volantium, quasi vox aquarum multarum, quae juxta Apocalypsim Joannis (Cap. XVII) populos significant, paulatimque proficiens dicitur quasi vox castrorum, et quasi vox sublimis Dei, quod Hebraice appellatur SADDAI, et juxta LXX, vox verbi; ut universa quae praedicantur in mundo, vocem Filii Dei esse credamus. Stantibus autem animalibus, demittebantur alae eorum. Vocem enim Dei Omnipotentis resonantem in coelestibus ferre non poterant, sed stabant, et mirabantur; et silentio suo, Dei potentiam demonstrabant, qui sedebat super firmamentum. Quod firmamentum his qui deorsum erant, habebat similitudinem crystalli: his autem qui supra, instar lapidis sapphiri videbatur. Quae similitudo sapphiri, thronus erat ejus qui sedebat in similitudinem hominis. Ex quo intelligimus, et firmamentum, et crystallum, et sapphirum, et hominem in similitudine, non in veritate monstrari. Hominem autem Deum Pa-

trem debere intelligi multa docent testimonia. E quibus illud est in Evangelio: Homo quidam plantavit vineam, et locavit eam agricolis (Matth. XXI, 33). Et post paulum: Misit servos, et super omnes filium suum (Ibid., 37). Rursumque: Homo quidam fecit nuptias filio suo (Matth. XXII, 2). Non quod filius excludatur a regno, de quo scripsit Isaias: Vidi Dominum sedentem super thronum excelsum et elevatum (Isai. VI, 1). Et Joannes: Haec autem, inquit, dixit Isaias, quoniam [Al. quando] vidit gloriam Filii Dei (Joan. XII, 41); sed quod in Patre regnet et Filius. Omnia enim Filii Patris sunt, qui est imago Dei Patris invisibilis (Coloss. I, 15). Nam et in Daniele Deus Pater sedens inducitur (Dan. VII), 21 et offertur ei Filius hominis, ut accipiat regnum. Et in Apocalypsi Joannis, eadem de Filio scribuntur (Apoc. III, VII). Et ad pugnam primi martyris Stephani, cernitur stans ad dexteram Patris. De quo canitur in psalmo: Dixit Dominus Domino meo: Sede ad dexteram meam. Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum (Psal. CIX, I, 2). Sicut autem crystallo purissima quaeque atque lucentia in coelestibus demonstrantur, quae nostrum oculatum corpus illuminant: sic in sapphiro, id est, in throno Dei, et super firmamentum quod coelum accipimus, abscondita atque secreta et incomprehensibilia Dei sacramenta monstrantur: Qui posuit tenebras latibulum suum (Psal. XVII, 12), et in nube videtur et in caligine. Unde et in Exodo scribitur: Et sub pedibus Dei erat quasi opus lateris sapphiri, et sicut species firmamenti caeli mundissimi (Exod. XXIV, 10). Unde et sponsa pulchritudinem

sponsi describit in Cantico: Venter ejus quasi tabula eburnea super lapidem sapphirum (Cant. V, 14). Et in Joannis Apocalypsi primum fundamentum jaspidis, secundum sapphiri scribitur (Apoc. XXI). Et in rationali pontificis, in versu et ordine lapidum singulorum, secundus ordo carbunculum habet, et sapphirum, et jaspidem (Exod. XXVIII). De quibus ex parte lapidibus, in Isaiae Explanationibus diximus.

(Vers. 27, 28.) Et vidi quasi speciem electri, velut aspectum ignis intrinsecus ejus per circuitum a lumbis ejus et desuper. Et a lumbis ejus usque deorsum, vidi quasi speciem ignis splendentis in circuitu, velut aspectum arcus cum fuerit in nube in die pluviae. Hic erat aspectus splendoris per gyrum. Haec visio similitudinis gloriae Domini. Similitudo hominis qui sedebat super similitudinem throni, qui thronus habebat similitudinem lapidis sapphiri, a lumbis et desuper, electro comparatur. Quod electrum, et intrinsecus et extrinsecus habebat quasi ignis aspectum. A lumbis vero et deorsum ignis erat resplendens in circuitu; ut ostenderet ea, quae supra lumbos sunt, ubi sensus versatur et ratio, non indigere igne nec flammis, sed pretiosissimo metallo, et purissimo. Ea vero quae a lumbis deorsum, ubi coitus, ubi generatio, ubi incentiva vitiorum purgatione 22 indigere flammarum, ut cum purgata fuerint, habeant sicut arcus similitudinem, quae vulgo Iris dicitur, cum fuerit in nube in die pluviae. Iris enim quae in sancta Scriptura vocatur arcus, et in Apocalypsi Joannis eodem nomine Iris dicitur (Apoc. IV), nisi in pluvia, et in aquosa nube non

potest apparere, diversorum colorum, et pulcherrimorum, et sensim in alios transeuntium. Unde et poeta (Virgil. IV Aeneid.):

Mille rapit varios adversa luce colores.

Sed et morem vulgi sequens idem poeta: Cum bibit, inquit, arcus. Ex quo significat numquam arcum apparere, nisi in nube et in aquis. Hic arcus signum est clementiae, et testamenti Dei, quod fecit cum hominibus: ut quando apparuerit in nube, sciamus nos, secundum antiquitatis exemplum, nequaquam perituros esse diluvio (Genes. IX). Ex quo ostenditur post poenas atque supplicia, et purgationem peccatorum, futuram misericordiam, dumtaxat in his qui Deum meruerint videre regnantem. Unde dicitur: Hic erat aspectus splendoris per gyrum. Per gyrum Dei, vel throni, vel omnium quae perspecta sunt. Et haec visio gloriae similitudinis Dei: non quo gloriam Domini viderit, sed similitudinem gloriae ejus. Visio autem omnis haec est: Spiritus elevans, et nubes magna, et quatuor animalia, et rotae totidem sequentes animalia, et spiritum, quae sub firmamento Dei esse meruerunt. Quae postquam elevata sunt, et audierunt vocem quasi aquarum multarum, et quasi verbi sublimis Dei, vocemque castrorum et exercitus, demiserunt alas, et stuporem silentio demonstrarunt: apparuitque sedens super similitudinem sapphiri quasi similitudo hominis, qui a lumbis supra habebat speciem electri, et a lumbis deorsum speciem ignis in circuitu. Post quem terrorem datur signum misericordiae; velut aspectus arcus cum fuerit in nube in die pluviae. De hac visione prolixius diximus

quia et obscura est, et a multis varie exponitur. In reliquis quantum fieri potest absque damno sensuum, propter magnitudinem voluminis brevitati studebimus.

(Cap. II.---Vers. 1.) 23 Et vidi, et cecidi in faciem meam, et audivi vocem loquentis. Non est elatus visionum magnitudine, sed conscientia fragilitatis humanae procidit in faciem suam. Unde et apostolus Paulus post ascensionem coeli et paradisi, et auditionem verborum ineffabilium, datum sibi dicit angelum Satanae, qui se colaphizet, ne extolleretur (I Cor. XII). Et Abraham cecidit in faciem, postquam audivit sermones Dei. Et tamen quia non peccato, sed humilitate corruerat, a Domino sublevatur, et verba ejus jubetur audire (Gen. XVII). Sciendum quoque, quod aliud sit in faciem cadere, aliud retrorsum. Abraham, postquam audivit de nativitate Isaac, cecidit in faciem, et risit (I Reg. IV). Heli autem, qui peccaverat, retrorsum cecidit. Et de Dan in Genesi scriptum est: Fiat Dan coluber in semita, mordens plantam equi, et cadet eques retrorsum, salutem expectans Dei (Gen. XLIX, 17, 18). Quia enim ad morsum colubri ceciderat ex equo, propterea Salvatoris exspectat adventum. Et in Evangelio secundum Joannem, qui ad comprehendendum venerant Dominum, postquam ille respondit: Ego sum, ceciderunt retrorsum in terram (Joan. XVIII, 6); sermonem ejus, qui Moysi dixerat: Vade, dic filiis Israel: Qui est, misit me ad vos (Exod. III, 14), minime sustinentes.

Et dixit ad me: Fili hominis, sta super pedes tuos, et loquar tibi [Vulg. tecum]. Jacens sermo-

nem Dei audire non poterat, sed audit cum Moyse: Tu vero hic sta mecum (Exod. XXXIV, 2). Quod et Daniel sibi accidisse commemorat (Dan. X).

(Vers. 2.) Et ingressus est in me spiritus, postquam locutus est mihi, et statuit me supra pedes meos. Et audivi loquentem ad me, et dicentem: Fili hominis. LXX: Et venit ad me spiritus, et assumpsit me, et elevavit, et statuit me super pedes meos: et audivi eum loquentem ad me, et dixit mihi: Fili hominis. Praeceperat prophetae sermo divinus et jusserat: Sta super pedes tuos (Psal XXXIX, 3); sed sine auxilio Dei et adventu Spiritus sancti stare non poterat: propterea ingreditur in eum, sive assumit et suscitat, ut firmo sit gradu, et possit dicere: Statuit supra petram pedes meos (Ephes. VI, 14). Nullumque peccatorem stantem legimus, sed ad sanctos dicitur: State ergo succincti lumbos vestros. Peccator autem illud Deuteronomii 24 meretur audire: Non erit stabile vestigium pedis tui (Deut. XXVIII, 56). Crebro ad Ezechiel dicitur: Fili hominis (Matth. VIII, 20), et ad Daniel raro: quorum uterque in persona ejus qui dixerat: Filius autem hominis non habet ubi caput suum reclinet, captivum populum consolatur, et retrahit ad poenitentiam.

(Vers. 3.) Mitto ego te ad filios Israel, ad gentes apostatrices, quae recesserunt a me. Ipsi et patres eorum praevaricati sunt pactum meum usque ad diem hanc. Nequaquam populum Dei Israel, sed gentes apostatrices vocat eos, qui a Domino recesserunt, non solum patres, sed et filii. Nec peccato patrum filii viderentur obnoxii; sed ut par

et patrum et filiorum esset impietas. Porro quod LXX transtulerunt, irritantes me, sive in amaritudinem convertentes, illud significat, quod Deus benignus et dulcis natura nostris vitiis mutetur in amaritudinem. Sicut enim sanctis dicitur: Gustate et videte quoniam suavis est Dominus (Psal. XXXIII, 9); sic peccatores eum amarum sentiunt. Unde et Apostolus bonitatem et severitatem Dei super sanctos et peccatores refert (Rom. XXI). Et de peccatoribus qui jacebant, scriptum est: Dominus erigit elisos, Dominus diligit justos, Dominus solvit compeditos (Psal. CXLV, 8). Sanctis vero stantibus praemia pollicetur.

(Vers. 4.) Et filii dura facie, et indomabili corde sunt, ad quos ego mitto te. Hoc in LXX non habetur. Magnaeque clementiae est ad tales Deum mittere, nec desperare eorum salutem; et confidentiae prophetalis, quod ad tales quoque ire non timeat. Indomabili autem corde, et dura facie, juxta illud debemus accipere quod peccatori dicitur: Nervus ferreus collum tuum, et frons tua aenea (Isai. XLVIII, 6). Qui et in consequentibus arguuntur cordis lapidei, quod Deus evulsurum esse se dicit, et pro illo carneum redditurum: ut mollitie sua, Dei praecepta suscipiat.

(Vers. 5.) Et dices ad eos: Haec dicit Dominus Deus: Si forte vel ipsi audiant, et si forte quiescant: quoniam domus exasperans est, et scient quia propheta fuerit in medio eorum. Simile quid in Jeremia scriptum est: Si forte audiant et agant poenitentiam (Jer. XXVI, 3). Et in Evangelio: Forsitan filium meum verebuntur (Matth. XXI, 37). Loquitur autem haec Deus ambigentis affectu,

ut liberum hominis monstret 25 arbitrium, ne praescientia futurorum mali vel boni immutabile faciat quod Deus futurum noverit. Non enim quia ille ventura cognoscit, necesse est nos facere quod ille praescivit: sed quod nos propria voluntate sumus facturi, ille novit futurum quasi Deus.

(Vers. 6.) Tu ergo, fili hominis, non timeas eos, neque [Vulg. ne] sermones eorum metuas, quoniam increduli et subversores sunt tecum. LXX: Et tu, fili hominis, non timeas eos, nec a facie eorum formides: quoniam insanient, et congregabuntur contra te in circuitu. Licet dura cervice sint, et corde indomabili, tamen mea sunt fortiora praecepta. Nec te putes esse deceptum, si mittaris ad eos qui te loquentem non audiant. Ecce praedico tibi quod insaniant, et congregentur adversum te, et circumdent te, nullum tibi effugium relinquentes. Hoc autem facient, quia increduli sunt, et Dei imperia contemnentes.

Et cum scorpionibus habitas. Verba eorum ne timeas, et vultus eorum ne formides, quia domus exasperans est. Qui possint ferire, qui arcuato percutere vulnere, et aculeo fistulato, ut eadem plaga et cutem aperiat, et venena diffundat. Unusquisque pro moribus suis sortitur vocabulum. Scribis et Pharisaeis dicitur: Generatio viperarum (Matth. XXIII, 33). Et de Herode qui versipellis erat: Ite et dicite vulpi huic (Luc. XIII, 32). Et pseudoprophetae in hoc eodem Propheta vulpibus comparantur. Et nunc corde indomabili scorpiones esse dicuntur. Unde et in Evangelio legimus: Omnes qui ante me venerunt, fuerunt fures et latrones, et non audierunt eos oves (Joann. X, 8). Et

quomodo oves perditae domus Israel audierunt adversarios? Ex quo ostenditur, eos qui audierint fures et latrones, ovium vocabulum perdidisse, et alia assumpsisse nomina, ut non quasi oves perierint, sed quasi viperae, vulpes et scorpiones.

(Vers. 7, 8.) Et loqueris verba mea ad eos: si forte audiant, et timeant, vel quiescant, quoniam irritatores sunt. Tu autem, fili hominis, audi quod ego loquor [Vulg. quaecumque loquor] ad te. Non ergo cessandum, licet mali sint, quibus loquimur; quin secundum Apostolum (II Tim. IV), opportune, importune verbum Dei praedicemus, quia potest 26 fieri, ut et durus corrigatur ad mollitiem, et qui obediens est, mutata voluntate non audiat.

Noli esse exasperans, sicut domus exasperatrix est. Semel diximus exasperationem, sive irritationem, Septuaginta amaritudinem ponere. Quod ergo dicit, hoc est: Non debes eos imitari, ad quos corrigendos mitteris, ne peccatum simile similem mereatur et poenam.

Aperi os tuum, et comede quae ego do tibi. Dignum te, inquit, praebe sermonibus meis, et cibum suscipe spiritualem, ut quomodo in Evangelio dicitur: Qui habet aures audiendi, audiat (Luc. VIII, 8); et hic dicatur: Qui habet apertum os ad comedendum, comedat. Unde et Psalmistae Dominus loquitur: Aperi os tuum, et implebo illud (Psal. LXXX, 11). Et ille respondit: Os meum aperui, et attraxi spiritum (Psal. CXVIII, 131). Et apostolus Paulus, qui habebat in se thesauros sapientiae et scientiae, et in quo Christus Dominus loquebatur, scribit Corinthiis: Os meum apertum

est ad vos, o Corinthii (II Cor. VI, 11). Et de Salvatore Matthaeus refert: Aperiens os suum, docebat discipulos (Matth. V, 2).

Et vidi, et ecce manus missa ad me. Pro manu missa, extentam Septuaginta transtulerunt. Quae mittitur et extenditur ad eos, qui beneficia consequuntur. Contrahitur autem ab his quibus loquitur per prophetam: Numquid abbreviata et contracta est manus Domini (Isa. L, 2)? Et in Psalmo: Ut quid avertis manum tuam, et dexteram tuam de medio sinu tuo in finem (Psal. LXXIII, 11)? Denique extendit in passione pennas suas, suscepitque discipulos, et portavit illos in humeris suis, et locutus est: Tota die expandi manus meas ad populum non credentem (Isa. LXV, 2), ut congregaret filios Israel, sicut gallina congregat pullos sub alas suas: et extensione manuum Moysi, Israel superat Amalec (Exod. XVII).

(Vers. 9.) In qua erat involutus liber, et expandit illum coram me, et [Vulg. qui] erat scriptus intus et foris: scriptaeque erant in eo lamentationes, et carmen, et vae. Et dixit ad me: Fili hominis, quodcumque inveneris, comede. Pro involuto libro, Septuaginta capitulum libri transtulerunt. In manu Domini sedenti super thronum, quae missa est et extenta. De quo et in Psalmis dicitur: In capitulo libri scriptum est de me (Psal. XXXIX, 8). Capitulum 27 intelligamus exordium. Iste liber involutus atque signatus, scriptusque intus et foris, vel ante et post, tantae difficultatis fuit, ut nullus potuerit neque in coelo, neque in terra, neque subtus terram aperire illum et legere, nisi solus leo de tribu Juda, radix David et Jesse, quem

Joannes in Apocalypsi devorasse se dixit (Apoc. V), non totum, sed in capitulo, id est, in principio. Neque enim fieri potest, ut humana natura totos libri hujus thesauros devoret. Et expandit illum coram propheta, et legendum cognoscendumque praebuit, qui in Isaia populo non eredenti dicitur esse signatus (Isai. XXIX). Usque hodie enim velamen Judaeis in veteri positum est Testamento. Scriptusque erat ante et retro; de futuris et de praeteritis. Vel certe foris, in historiae littera, intus, intelligentia spirituali, de qua et Psalmista: Omnis, inquit, gloria filiae regis ab intus (Psal. XLIV, 14). Scriptaeque erant in eo tam intus quam foris lamentationes, et carmen, et vae. Lamentationes, de his qui ad poenitentiam provocantur, sicut Samuel et Apostolus Paulus plangebant atque lugebant Saul et Corinthios, quos salvare cupiebant (II Par. XVI; II Cor. XII). Carmen super his, qui Dei digni sunt testimonio, et quibus Psalmista praecipit: Cantate Domino canticum novum (Psal. XCV et XCVII, 1). Porro vae super illis qui penitus desperantur, et cum venerint in profundum peccatorum, contemnunt (Prov. XVIII).

(Cap. III.---Vers. 1.) Comede volumen istud, et vade [Vulg. vadens], loquere filiis [Vulg. ad filios] Israel. Nisi ante comederimus apertum volumen, docere non possumus filios Israel. Denique et David postquam ipse misericordiam consecutus est: Docebo, inquit, iniquos vias tuas, et impii ad te convertentur (Psal. L, 15).

(Vers. 2.) Et aperui os meum, et cibavit me volumine illo. Et dixit ad me: Fili hominis. Ego, inquit, aperui os meum, quia mihi dictum est: Aperi

os tuum, et comede. Et, aperto ore, Dominus largitus est cibos; ut initia voluntatis in nobis sint, et perfectionem beatitudinis a Domino consequamur. Non est enim volentis neque currentis, sed miserentis Dei (Rom. IX, 16). Attamen et velle et currere, nostri arbitrii est. Pro aperui, Septuaginta transtulerunt, aperuit, ut 28 subaudiatur Deus: quia ipse et aperuit os prophetae, et cibavit eum.

(Vers 3.) Venter tuus comedet; et viscera tua complebuntur volumine illo, quod ego do tibi. LXX: Os tuum comedet, et venter tuus implebitur capitulo isto tibi dato. Principia lectionis, et simplicis historiae, esus voluminis est. Quando vero assidua meditatione in memoriae thesauro librum Domini condiderimus, impletur spiritualiter venter noster, et saturantur viscera, ut habeamus cum apostolo Paulo viscera misericordiae (Coloss. III), et impleatur ille venter, de quo Jeremias loquitur: Ventrem meum, ventrem meum ego doleo: et sensus cordis mei conturbant me (Jerem. IV, 19).

Et comedi illud, et factum est in ore meo sicut mel dulce. Loquitur et David: Quam dulcia gutturi meo eloquia tua, super mel ori meo (Psal. CXVIII, 103). Et alibi: Judicia Domini vera, desiderabilia super aurum et lapidem pretiosum multum; et dulciora super mel et favum (Psal. XVIII, 10, 11). Et Samson favum mellis in ore leonis invenit (Judic. XIV); et Dominus post resurrectionem partem assi piscis comedit et favum (Luc. II). Et in Proverbiis de ape dicitur, quamquam hoc Hebraea non habeant exemplaria: Vade ad

apem, et disce quomodo operatrix sit, et opus suum castum faciat: cujus laboribus reges et imperiti pro sanitate abutuntur (Prov. VI, 8, sec. LXX): quod operati sunt Moyses et prophetae, et evangelistae, et apostoli; ut quicumque rex fieret, cujus cor in manu Dei est, dulcibus fruatur cibis. Qui vero simplex et absque serpentis astutia habet innocentiam columbarum, simplici fide credat atque salvetur: quia ubique insidiae sunt, et saepe diabolus transfigurat se in angelum lucis (II Cor. II): melque distillat de labiis mulieris meretricis, dulcia repromittens ut venena interserat (Prov. V).

(Vers. 5.) Et dixit ad me: Fili hominis, vade et ingredere [in Vulg. non est et ingredere] ad domum Israel, et loqueris verba mea ad eos. Cui dicitur: Vade et ingredere ad domum Israel, ostenditur non fuisse cum populo peccatore; licet in eisdem videretur super flumen Chobar finibus commorari. Scriptum est enim: Et ego eram in medio transmigrationis juxta flumen Chobar. Separata enim erat prophetae conversatio, et iniquorum offendebatur aspectu. Hoc idem faciebat et Moyses (Exod. XXXIII), procul a castris multitudinis figens tabernaculum: 29 quod cum fuisset ingressus, descendebat columna nubis, et stabat ante ostium tabernaculi.

(Vers. 5, 6.) Non enim ad populum profundi sermonis, et difficilis [Vulg. ignotae] linguae tu mitteris, ad domum Israel, neque ad populos multos, et ignoti sermonis, quorum non possis audire sermonem. Et si ad illos mitterem te, ipsi audirent te. Quoniam illi ad te nolunt venire, tu

perge ad eos. Non enim habent sani opus medico, sed male habentes (Luc. V, 31). Neque potes dicere: Non possum loqui ad eos, quia linguae alterius sunt, et invicem nobis barbari sumus, nec mutuum possumus audire sermonem. Quid loquar de uno populo? Si ad diversas te mitterem nationes, tamen auctoritas et potentia mea omnem difficultatem vinceret. Atque utinam tempus instaret, quod ad omnes missurus sum nationes, quo et linguarum daturus sum gratias, ut praedicent apostoli mei, et totum mundum a diversitate linguarum, una fide meo subdant jugo; facilius illi audirent, qui profundi sunt altique sermonis, et nihil habent de levitate Judaica, sed gravi et solido ingrediuntur pede, et cum ignotae sint linguae, notae fidei sunt. Unde sequitur: Et si ad illos mitterem te, ipsi audirent te. Denique postea misit, et omnes pariter crediderunt. Unde Paulus et Barnabas loquuntur ad Judaeos [Al. eos]: Vobis quidem oportuerat praedicari verbum Dei: sed quia noluistis suscipere sermonem, ecce convertimur ad gentes (Act. XIII, 46). Et de centurione dicitur: Neque in Israel tantam fidem inveni (Matth. VIII, 10).

(Vers. 7.) Domus autem Israel nolunt audire te, quia nolunt audire me. Omnis quippe domus Israel attrita fronte est et duro corde. Ne contristeris, ait, si te audire noluerint. Idcirco te non audient: quia me audire contemnent: juxta quod et Salvator aiebat: Qui vos non recipit, me non recipit (Ibid., X, 40). In quo aperte liberum monstratur arbitrium. Et duae redduntur causae, quare non audiant: quia perversae, inquit, sunt

voluntatis, et attrita fronte, sive, ut Septuaginta verterunt, contentiosi sunt: et subauditur, quod saepe ad salutem provocati, noluerunt audire.

(Vers. 8, 9.) Ecce dedi faciem tuam valentiorem faciebus eorum, et frontem tuam duriorem 30 frontibus eorum. Ut adamantem, et ut silicem dedi faciem tuam. Ne timeas eos, neque metuas a facie eorum, quia domus exasperans est. Et dixit ad me. Domus Israel attritae frontis est, et procacis audaciae, et duro sic corde, ut scorpionibus comparetur. Ideo dedi tibi vultum durissimum, et frontem quae nullo pudore superetur. Ex quo discimus, interdum gratiae esse Dei impudentiae resistere, et cum res poposcerit, frontem fronte concutere. Hoc autem tribuitur, ne nostra verecundia et humanus pudor pertimescat insidias aemulorum.

(Vers. 10.) Fili hominis, omnes sermones meos quos loquar ad te, assume in cor tuum, et auribus audi. Iste est cibus voluminis, et haec sunt verba quibus pro diversitate audientium, vel lamenta, vel carmen, vel vae hominibus loquitur [Al. loquimur]. Et tamen notandum, quod ante sermones Dei in nostro corde condendi sunt audiendique et intelligendi diligentius; et sic ad populum proferendi.

(Vers. 11.) Vade, ingredere ad transmigrationem (sive captivitatem), ad filios populi tui, et loqueris ad eos, et dices eis: Haec dicit Dominus Deus: si forte audiant et quiescant: Et Dominus noster venit ad populum Judaeorum, mittente Patre, ut praedicaret captivis remissionem, et impleretur in eo quod scriptum est: Ascendens in

altum, captivam duxit captivitatem: dedit dona hominibus (Psal. LXVII, 19).

(Vers. 12.) Et assumpsit me spiritus, et audivi post me vocem commotionis magnae: Benedicta gloria Domini de loco suo. Deus de quo scriptum est: Assumens mansuetos Dominus (Psal. CXLVI, 6), ipse assumpsit et prophetam, qui non erat in carne, sed in spiritu, et ambulans in spiritu, carnis opera non implebat: spiritus enim Dei erat in eo. Quamobrem et terrena contemnens rapitur a spiritu, et audit post se vocem commotionis magnae, praeteritorum obliviscens, et in futurum se extendens, ut inimicorum insidias post tergum relinqueret. Tale quid et in Exodo legimus (Exod. XXIV), quando Pharao et omnis exercitus ejus persequebatur Israel, et angelus in columna nubis deseruit priora castrorum; venitque post tergum, et tota nocte stetit inter Israel et Aegyptios: 31 ut, perterritis adversariis, audiret Israel: Benedicta gloria Domini de loco suo. Locus autem Domini est omnis in quibus hospitium invenit. Aut certe Filius locus est Patris, sicut et Pater locus est filii, dicente Domino Salvatore: Ego in Patre, et Pater in me (Joan. XIV, 11). Hoc idem significat et Michaeas: Ecce Dominus egredietur de loco suo, et descendet super excelsa terrae, et commovebuntur montes subter eum, et valles tabescent sicut cera a facie ignis, et sicut aqua quae defertur in praeceps (Mich. I, 3, 4). Descendente enim Domino Salvatore, et proficiscente de Patre, excelsa terrae montesque commoti sunt, et inferiora vallium liquefacta. Potest locus esse gloria Domini, et lux inaccessi-

bilis, de qua Apostolus loquitur: Qui solus habet immortalitatem, et lucem habitat inaccessibilem (I Tim. VI, 16). Quando praeterita judicia Domini animo revolvimus, audimus vocem post tergum commotionis magnae. Quando futura corde meditamur, auditur vox de prioribus, et ex his quae ante sunt.

(Vers. 13.) Et vocem alarum animalium percutientium alteram ad alteram, et vocem rotarum sequentium animalia, et vocem commotionis magnae. Pro eo quod subauditur, ἀπὸ κοινοῦ juxta Hebraicum: audivi post me vocem commotionis magnae, et audivi vocem alarum animalium, et vocem rotarum, addidere LXX: Et vidi vocem alarum animalium percutientium alteram ad alteram, et reliqua juxta illud quod in Exodo legitur: Et videbat omnis populus vocem Dei (Exod. XX, 18): ut vocem quae veniebat post tergum, audierit propheta: quae autem ante se erat, viderit. Sed melius et verius est, auditam vocem intellexisse, quam visam, tam alarum percutientium se mutuo, quam rotarum, de quibus supra diximus, et commotionis magnae quae Dei iram super Israel populum venturam esse monstrabat.

Vers. 14. Spiritus quoque levavit me, et assumpsit me, et abii amarus in indignatione spiritus mei. LXX: Et spiritus elevavit me, et suscepit me, et abii sublimis in impetu spiritus mei. Postquam elevatus a spiritu est, et assumptus ab eo, tunc in indignatione et in amaritudine spiritus sui abiit quo ferebatur, intelligens indignationem Dei, et quid significaret visio, mente pertractans. 32 Sive sublimis ipso spiritus sui impetu

ferebatur, cupiens ire quo Dominus imperabat. Spiritum autem ejus, non Spiritum sanctum, sed spiritum hominis intelligamus, de quo in multis locis dicitur, ut in Isaia: De nocte consurgit spiritus meus ad te, Deus (Isai. XXVI, 9). Transferturque propheta (non ut quidam aestimant) in spiritu, sed in ipso corpore, quod et de Abacuc juxta Theodotionem legimus (Dan. XIV).

(Vers. 15.) Manus enim Domini erat mecum confortans me. Et veni ad transmigrationem ad acervum novarum frugum, ad eos qui habitabant juxta flumen Chobar. Et sedi ubi illi sedebant, et mansi ibi septem diebus maerens in medio eorum. LXX: Et manus Domini facta est super me fortis, et intravi ad captivitatem sublimis. Et circuivi habitantes super fluvium Chobar, qui erant ibi: Et sedi ibi septem diebus conversans in medio eorum. Pro eo quod nos vertimus, acervum novarum frugum, Aquila, Symmachus, et Theodotio ipsa verba posuere Hebraica THEL ABIB (): quod Septuaginta transtulerunt, sublimis et circuivi; melius esse credentes aliquid dicere, quam imponere quod lectori faceret quaestionem. Nos autem ab Hebraeis didicimus, Thel abib significare, quando nova frumenta, vel hordea congregantur, et post famem et penuriam, antequam terantur in area, spem ciborum aliquam repromittunt. Ita et Israel parvus et tenuis, qui habitabat in ripis Chobar fluminis, quasi reviviscens, ortusque de terra, sementem Judaici populi promittebat. Manus autem Domini fit super prophetam, confortans eum, ut possit nomen speculatoris accipere, et docere quod didicit. Septemque

prius diebus versatur inter eos, videns cuncta quae gererent, ut postea sciret quae corriperet. Moeret autem, sive conversatur in medio eorum, videns scelera, et justam Dei pro peccatorum iniquitate sententiam. Pro eo quod nos diximus, maerens, et in Hebraeo scriptum est MASMIM (), Theodotio transtulit, admirans, ut stuporem Prophetae iniquitates eorum cernentis exprimeret. Aquilae vero secunda editio, quam Hebraei κατὰ ἀκρίβειαν nominant, transtulit: ἠρεμάζων, id est, quiescens, et seorsum positus, ut fuisse quidem in medio 33 captivorum, sed ab eis separatum mente, monstraret.

(Vers. 16, 17.) Cum autem pertransissent septem dies, factum est verbum Domini ad me, dicens: Fili hominis, speculatorem dedi te domui Israel, et audies de ore meo verbum, et annuntiabis eis ex me. Qui speculator futurus est, et Dei verba populo narraturus, multo tempore debet quiescere, et dolere ad ea quae videat: nihilque habere eorum in conscientia, quae in aliis correpturus est.

(Vers. 18, 19.) Si dicente me ad impium: Morte morieris, non annuntiaveris ei, neque locutus fueris ut avertatur a via sua impia, et vivat: ipse impius in iniquitate sua morietur; sanguinem autem ejus de manu tua requiram. Si autem annuntiaveris impio, et ille non fuerit conversus ab iniquitate, et a via sua impia: ipse quidem in iniquitate sua morietur, tu autem animam tuam liberasti. Duo sunt impii, sive iniqui, ut LXX transtulerunt. Unus qui nihil audit a speculatore, et in sua impietate moritur; cujus sanguis de specu-

latoris quaeritur manibus. Alter, cui speculator annuntiat, et ille audire contemnens, suo vitio moritur: ita dumtaxat, ut speculator a culpa alienus sit. Ex quo intelligimus ideo Dominum impio comminari, et dicere: Morte morieris, ut avertatur a via sua impia, et vivat. Comminatio enim non in homines, sed in peccata [Al peccatores] est, nec in eos qui convertuntur a vitiis, sed qui in peccato permanent. Magnumque discrimen est, Dei tacere sermones, ob triplicem causam: vel propter timorem, vel propter pigritiam, vel propter adulationem. Unde et Isaias: Vae, inquit, mihi misero, quia tacui (Isa VI, 5). Quodque sequitur: Tu autem animam tuam liberasti, illud Apostolicum sonat: Si cujus opus arserit, damnum patietur, ipse autem salvus erit: sic tamen quasi per ignem (I Cor. III, 14); ut probet utrum speculator externus a causa sit mortis ejus qui periit, an reus. Opus enim magistri, salus discipuli est.

(Vers. 20, 21.) Sed et si conversus justus a justitia sua fecerit iniquitatem, ponam offendiculum coram eo. Ipse morietur, quia non annuntiasti ei; in peccato suo morietur, et 34 non erunt in memoria justitiae ejus quas fecit: sanguinem vero ejus de manu tua requiram. Sin autem tu annuntiaveris justo, ut non peccet justus, et ille non peccaverit: vivens vivet, quia annuntiasti ei, et tu animam tuam liberasti. Sicut impios, vel iniquos duos legimus: Unum, qui non audivit, et periit; alterum, qui audivit, et perseveravit in nequitia: sic duo justi sunt, unus qui non audivit, et periit; alter qui audivit, et conversus ad poenitentiam, salvavit animam suam. Notandumque quod pos-

sit justus cadere; et si habuerit magistrum, ad meliora converti. Et bona igitur opera indigent assiduo praeceptore, ne lapsus ab optimo cursu, retrahat pedem. Et impius quidem, vel iniquus si conversus non fuerit, in impietate et iniquitate sua morietur. Justus autem si fecerit impietatem atque peccatum, non statim moritur; sed ponitur offendiculum coram eo, sive tormentum; et ut Theodotio dixit, infirmitas: ut torqueatur, et planam viam non inveniat, et intelligat se languidum, de quibus et Apostolus dicit: Ideo infirmantur multi apud vos, et dormiunt multi (Ibid; XI, 30. Prodest enim justo intelligere delictum suum, conscientiaeque tormentum, et dicere cum Psalmista: Conversus sum in aerumna mea, dum mihi infigitur spina (Ps. XXXI, 4). Et quomodo impio non sunt obviae iniquitates, si avertatur a via sua impia et vivat: sic justo non prosunt antiquae justitiae, si novis facinoribus opprimatur. Quod autem intulit: Ipse morietur, quia non annuntiasti ei, subauditur, potuisse eum vivere, si speculator magisterque docuisset.

(Vers. 22.) Et facta est ibi [Vulg. tacet ibi] super me manus Domini, et dixit ad me: surgens egredere in campum, et ibi loquar tecum. Quod ex Hebraeo transtulimus, ibi, et in LXX non habetur, significanter positum est, nec dubium quin locum significet. Supra enim legimus: Et veni ad transmigrationem ad acervum novarum frugum, ad eos qui habitabant juxta fluvium Chobar (Supra, III, 15). Recteque ei cui dixerat, sedi, jubetur ut surgat. Et qui ingressus fuerat ad transmigrationem, audit, egredere: 35 non in confragosas

valles, non in praeruptas rupes, sed in campi latitudinem quae possit capere gloriam Domini. Unde et Corinthiis dicitur: Dilatamini (I Cor. VI, 13). Quando ingreditur ad captivos, de quibus dictum est, quod insaniant et persequantur eum, forti manu indiget, ut possit resistere, et furorem persequentium sustinere. Quando autem egreditur in campum, fit quidem super eum manus Domini: quia absque illius adjutorio exire non poterat, sed non additur fortis. Ad videndam enim gloriam Dei, non ad pugnandum egreditur. Et hoc animadvertendum, quod in medio captivorum sedentium, ipse sedens Propheta gloriam Domini non viderit.

(Vers. 23.) Et surrexi [Vulg. surgens] et egressus sum in campum, et ecce ibi gloria Domini stabat, quasi gloria quam vidi juxta fluvium Chobar. Jubente Domino, ingreditur, et jubente egreditur, sedetque cum sedentibus; quia stantem illum numerus captivorum audire non poterat. Egressusque in campi latitudinem, vidit stantem gloriam Domini, quam prius viderat ambulantem, et elevantem se, et interdum stantem. Quia juxta fluvium saeculi hujus Chobar, qui interpretari potest [Al. interpretatur] gravissimus, gloria cernebatur: quod significat, omnem mundi hujus gloriam praeterfluere, et gradum stabilem non habere. Gloria autem Domini stans, et perseverans, cum stante Propheta videtur in campo: quae in medio captivorum, nec stare poterat, nec videri.

(Vers. 24.) Et cecidi in faciem meam, et ingressus est in me spiritus, et statuit me super pedes

meos: et locutus est mihi, et dixit ad me: Ingredere, et includere in medio domus tuae. Stantem gloriam Domini ferre non sustinens, cecidit in faciem suam, ut ab ingrediente in eum spiritu levaretur. Qui spiritus statuit eum super pedes suos, et locutus est ei, dicens: Intra et includere in medio domus tuae. Et est sensus: Quia corroboratus es aspectu Dominicae majestatis, nullum timeas, nec aliquem pertimescas; sed revertere in domum tuam: vel ad necessitates corporis, ut quidam putant, vel in signum futurae obsidionis. Et quomodo Isaias discalciatus et nudus (Isai. XX), trium annorum captivitatem, et nuditatem 36 populi nuntiavit, ita et tu clausus domo, opere ipso propheta vicinam obsidionem urbis Jerusalem.

(Vers. 25, 26.) Et tu, fili hominis: ecce data sunt super te vincula, et ligabunt te eis, et non egredieris de [Vulg. in] medio eorum, et linguam tuam adhaerere faciam palato (vel gutturi) tuo, et eris mutus, nec ut vir objurgans eos [A Vulg. abest eos]: quia domus exasperans est. Quod in domo clauditur, quod vinculis alligatur, quod non egreditur ad eos, inter quos habitat, sed inter multitudinem captivorum, solitudinem carceris patitur (ut supra dixi) obsidionis indicium est, quod clausa Jerusalem atque circumdata ab exercitu Chaldaeorum, nullum habitantium foras exire permittet. Haec est olla de qua Jeremias loquitur (Jerem. I), et ipse hic Propheta in consequentibus; in qua carnes populi consumuntur. Quod autem lingua Prophetae palato vel gutturi cohaeret et mutus effectus, auctoritatem non ha-

bet increpantis, causa perspicua est: quia inquit, domus exasperans est. Et est sensus: Tantae sunt amaritudinis, et tantae adversus Deum contentionis, ut objurgantem non mereantur audire. Ex quo perspicuum est, ubi multitudo fuerit peccatorum, indignos esse peccantes, qui a Domino corrigantur.

(Vers. 27.) Cum autem locutus fuero tibi, aperiam os tuum, et dices ad eos: Haec dicit Dominus Deus: Qui audit, audiat: et qui quiescit, quiescat: quia domus exasperans est. Illud quod in Ecclesiaste legimus: Tempus tacendi, et tempus loquendi (Eccles. III), etiam in sermone prophetico comprobatur: quod ejusdem sit sapientiae et tacere et loqui pro tempore, et dare conservis suis in tempore suo cibaria. Unde et Isaias ad populum non credentem: Tacui, numquid semper tacebo? dicit Dominus (Isai. LXV). Qui igitur ob multitudinem peccatorum diu clausum os tenuit: quia vidit aliquos posse converti, de quibus dictum est: Qui audit audiat, et qui a malis quiescit quiescat, et desinat: idcirco aperto ore, et non propria voluntate, sed Domini jussione loquitur ad populum. Id autem quod nos posuimus: Qui audit audiat: et qui quiescit, quiescat: pro quo LXX interpretati sunt: Qui audit audiat: et qui incredulus est, incredulus sit: secunda Aquilae editio ita transtulit: Qui audit 37 audietur: et qui relinquit, relinquetur. Et est sensus: Qui habet dabitur ei: qui autem non habet, etiam id quod videtur habere auferetur ab eo (Marc. IV, 25).

Et tu, fili hominis, sume, tibi laterem, et pones eum coram te, et describes in eo civitatem Jeru-

salem, et ordinabis adversus eam obsidionem, et aedificabis munitiones, et comportabis aggerem, et dabis contra eam castra, et pones arietes in giro. Sicut prius diximus: Intra et includere in medio domus tuae, et ecce data sunt super te vincula, et ligabunt te, et non egredieris, typum esse prophetam futurae obsidionis urbis Jerusalem: ita nunc Geometrica jubetur in latere arte describere, ipsumque laterem poni in conspectu prophetae, ut postquam descripserit in pulvere Jerusalem, omnem adversum eam pingat obsidionem; adumbrans munitiones, et comportatos aggeres, et coronam vallantis exercitus, et arietes in circuitu, per quae omnia urbes capi solent. Munitiones dicuntur, quibus urbs clauditur, ne quis obsessorum possit effugere: comportati aggeres, quibus vallum fossaeque complentur: castra, militum custodiae per circuitum: arietes quibus murorum fundamenta quatiuntur, et lapidum junctura dissolvitur. Hoc autem dicitur, ut significetur urbis Jerusalem sub Sedecia vicina captivitas: cujus anno undecimo et rex, et civitas capta est. Pro latere, qui Graece dicitur genere feminino ἡ πλίνθος Symmachus manifestius interpretatus est πλίνθιον quem nos laterculum et abacum appellare possumus. In cujus pulvere solent geometrae γραμμὰς id est, lineas, radiosque describere. Ex quo quidam volunt, non absurdum esse etiam hujus doctrinae habere scientiam (illa exempla replicantes, quod Jesus filius Nave exploratores miserit, qui terram describerent (Jos. II) quae proprie vocatur Geometria: et Angelus in Zacharia habuerit funiculum

Geometricum ad Jerusalem metiendam (Zach. II). Et quod nunc jubetur Propheta Jerusalem in pulvere describere (quae apud eos proprie appellatur σκηνογραφία) possumus laterem et in sugillationem Israelis accipere, quod in luto, et latere servierit Pharaoni (Exod. I). Sive ut urbs, quam putabant esse firmam et inexpugnabilem, fragilissimo lateri comparetur, qui ad tactum aquae illico solvitur, ut de qua prius dictum est: numquid petra 38 durissima, vel [Al. quia] deserti mons est filiae Sion, vertatur in laterem, qui inundatione Babylonia corrumpatur; juxta illud quod scriptum est: Propterea adducet Dominus super vos aquas multas et fortes, regem Assyriorum (Isa. VIII, 7).

Et tu sume tibi sartaginem ferream: et pones eam murum [Vulg. in murum] ferreum inter te, et inter civitatem, et obfirmabis faciem tuam ad eam, et erit in obsidionem, et circumdabis eam. Signum domui Israel est. Quod supra diximus, et ipsum prophetam, et descriptionem lateris, munitionibus, aggere, arietibusque circumdantem [Al. circumdatis], in signum praecedere obsidendae Jerusalem, hoc nunc manifestius dicitur, post multa quae media sunt: Signum est domui Israel, sartago ferrea, quae instar muri inter prophetam et urbem ponitur, grandem iram demonstrat Dei, quae nullis precibus fatigetur, nec flectatur ad misericordiam. Sicut enim omnia metalla ferrum domat, nihilque eo durius est, sic incredibilia scelera Jerusalem, Deum natura mollem suo vitio fecerunt esse durissimum. Sartago quoque dicitur medius inter populum et Deum murus oppo-

situs, ut ostendat omnem multitudinem in brevi esse frangendam, redigendamque ad nihilum. Obfirmatio autem vultus contra urbem, severitatis indicium est: juxta illud quod alibi scriptum legimus: Facies Domini super facientes mala; ut disperdat de terra memoriam eorum (Ps. XXXIII, 17).

(Vers. 4 seqq.) Et tu dormies super latus tuum sinistrum, et pones iniquitates domus Israel super eo, numero dierum quibus dormies super illud, et assumes iniquitatem eorum. Ego autem dedi tibi annos iniquitatis eorum, numero dierum trecentos, et nonaginta dies, et portabis iniquitatem domus Israel. Et cum compleveris haec, dormies super latus tuum dextrum secundo, et assumes iniquitatem domus Juda quadraginta diebus. Diem pro anno, diem, inquam, pro anno dedi tibi.

Quaeramus qui sint anni trecenti nonaginta, qui pro diebus totidem supputentur, quibus in sinistro latere propheta dormierit vinctus atque constrictus; ita ut in latus se alterum non moveret, captivitatem et miserias decem tribuum, id est, Israelis ostendens. Et qui alii quadraginta anni, quibus pro Juda et iniquitatibus ejus in dextro jacuerit latere, sive ut narrat sancta Scriptura, dormierit, de Israel hoc dicendum est, 39 quod sub rege Phacee filio Romeliae, qui undevicesimus regnavit in Israel annis viginti, venit Teglatphalasar rex Assur (IV Reg. XV), et cepit Ajon, et Abel, domum Maacham, et Janoe, et Cedes, Azor et Galaad, et Galilaeam, et universam terram Nephthalim, et transtulit eos in Assyrios.

Post quem regnavit in Israel Osee filius Ela annis novem, captusque est cum omni Samaria a Salmanassar rege Assyriorum, et translatus est in Elam, et Abor fluvios Gozam in civitatibus Medorum. Sexto autem Ezechiae regis anno, ut sancta Regum narrat historia (Ibid., XVII), captus est Osee: a quo si per ordinem supputemus, quot annis Israel fuerit in angustia et jugo pressus captivitatis, sic invenire poterimus. A sexto anno usque ad vicesimum nonum (tot enim Ezechias regnavit annis) supputantur anni viginti quatuor: cui successit Manasses, regnavitque annis quinquaginta quinque. Post hunc Amon regnavit annis duobus. Post quem Josias annis triginta et duobus. Cui successit Joacim, qui et Eliacim cognominatus est, et regnavit annis undecim. Post quem Joachin cognomento Jechonias, qui statim ductus est in captivitatem, regnavitque pro eo Sedecias annis undecim, sub quo capta est Jerusalem templumque destructum. Fiunt itaque a prima captivitate Israel, quae facta est sub rege Phacee usque ad undecimum annum Sedeciae, quo Templum desolatum est, anni centum sexaginta [Al. septuaginta] quatuor. A secunda, quando captus est Osee, et omnis subversa Samaria, anni centum triginta quinque [Al. octoginta].

Fueruntque desolationis templi anni septuaginta, qui additi primae captivitati, faciunt annos ducentos triginta quatuor. In secundo enim Darii regis Persarum anno templum exstructum est a Zorobabel filio Salathiel, et Jesu filio Josedec, prophetantibus Aggaeo et Zacharia, qui regnavit annis triginta sex: unoque sublato, adduntur anni

ejus triginta quinque. Post quem regnavit Xerxes filius Darii, annis viginti. 40 Post quem Artabanus mensibus septem. Et Xerxes, qui cognominabatur Μακρόχειρ, annis quadraginta. Post quem Xerxes mensibus duobus, et Sogdianus mensibus septem [Al. quatuor]. Cui successit Darius cognomento Νόθος, qui regnavit annis decem et novem. Post quem Artaxerxes cognomento Μνήμων [Al. Memnon], Darii et Parisatidis filius, regnavit annis quadraginta, qui ab Hebraeis Assuerus appellatur; sub quo Mardochei et Esther narratur historia (Esther VIII): quando omnis populus Judaeorum de mortis periculo liberatus, recepit pristinam libertatem. Fiuntque a secundo anno Darii usque ad extremum annum Assueri, anni centum quinquaginta quinque, menses quatuor. Qui additi superioribus annis ducentis triginta quatuor, faciunt annos trecentos octoginta novem, et menses quatuor.

Dextri autem lateris dormitio, id est annorum quadraginta, facile supputantur. Post Eliacim enim qui cognominatus est Joacim, regnavit filius ejus Joachin cognomento Jechonias mensibus tribus. Quo regnante, «ascenderunt servi Nabuchodonosor regis Babylonis, in Jerusalem, et circumdata est munitionibus: venitque Nabuchodonosor rex Babylonis ad civitatem, cum servi ejus oppugnarent eam. Et egressus est Joachin rex Juda ad regem Babylonis, ipse et mater ejus, et servi ejus, et principes ejus, et eunuchi ejus, et suscepit eum rex Babylonis anno octavo regni sui, et protulit omnes inde thesauros domus Domini, et thesauros domus regiae.» Et post paululum:

«Transtulit omnem Jerusalem, et universos principes, et omnes fortes exercitus, decem millia in captivitatem, et omnem artificem, et inclusorem, nihilque relictum est, exceptis pauperibus populi terrae (Ibid.).» Quo capto cum infinita populi multitudine, et cunctis opibus Jerusalem, regnavit Sedecias annis undecim: sub quo capta urbs, templumque destructum est. Cujus solitudo usque ad secundum Darii annum, permansit annis septuaginta.

41 Tricesimo autem desolationis templi anno, Cyrus regnavit in Persis, subverso Astyage rege Medorum: qui juxta prophetiam Isaiae (Isai. XLV), quinquaginta ferme hominum millia de tribu Juda remisit in Jerusalem, et vasa templi quae Nabuchodonosor asportaverat, et caetera quae Ezrae narrat historia (III Esdrae I). Sicut igitur in Israel, hoc est, decem tribubus a Phacee rege Israel, sub quo Salmanasar Israelitici populi multa vastavit, usque ad quadragesimum annum Assueri, supputamus annos trecentos nonaginta, quando universi Judaici populi persecutio mitigata est: sic a primo anno Jechoniae, quando magna pars Jerusalem translata est in Babylonem, usque ad primum Cyri regis Persarum annum, qui desolationis templi erat annus tricesimus, supputantur anni quadraginta, sub quo Judaeorum laxata captivitas est, et libertas populo reddita.

Quidam trecentos nonaginta annos Israelis, et quadraginta Judae jungentes, faciunt annos quadringentos triginta, et volunt eos impleri a baptismate Salvatoris, usque ad consummationem

mundi. Alii vero, et maxime Judaei, a secundo anno Vespasiani, quando Jerusalem a Romanis capta, templumque subversum est, supputari volunt in tribulatione, et angustia, et captivitatis jugo populi constituti, annos quadringentos triginta; et sic redire populum ad pristinum statum: ut quomodo filii Israel quadringentis triginta annis fuerunt in Aegypto, sic et in eodem numero finiatur extrema captivitas: scriptumque esse in Exodo: Habitatio autem filiorum Israel, qua habitaverunt in terra Aegypti, anni quadringenti triginta. Et iterum: Factum est post annos quadringentos triginta, egressus est omnis exercitus Domini nocte.

Satisque miror cur Vulgata exemplaria centum nonaginta annos habeant, et in quibusdam scriptum sit, centum quinquaginta: cum perspicue et Hebraicum, et Aquila, Symmachusque et Theodotio, trecentos nonaginta annos teneant; et apud ipsos LXX, qui tamen non sunt scriptorum vitio depravati, idem numerus reperiatur.

Difficillimam quaestionem, et ne dicam superbe, a nullo 42 explanatam, non tam nostri scientia, quam Domini gratia exposuisse nos credimus, impleto illo, quod ipse pollicitus est: Quaerite, et invenietis: petite et accipietis: pulsate et aperietur vobis (Matth. VII, 7).

Qui autem voluerit supputare a prima captivitate quae facta est sub Manahen filio Gaddi rege Israel, qui regnavit in Samaria annis decem (IV Reg. XV): quando venit Phul rex Assyriorum in terram Israel, et mille talenta accepit argenti; et post eum alios duos annos Phacce, quos [Al.

qui] regnavit in Israel, inveniet, vicesimo octavo anno regis Assueri compleri trecentos nonaginta annos, quando Esther fertur historia: quod et credibilius est. Neque enim finito imperio Assueri, sed adhuc regnante eo, Israel jugum gravissimae servitutis abjecit.

(Vers. 7.) Et ad obsidionem Jerusalem convertes faciem tuam, et brachium tuum erit exertum [Vulg. extentum], et prophetabis adversum eam. LXX: Et ad conclusionem Jerusalem parabis faciem tuam, et brachium tuum roborabis, et prophetabis super eam. Praeparatione vultus opus est ac robore, et confirmatione exerti brachii atque nudati, ut non solum voce, sed et gestu, et habitu prophetantis, urbis obsidio demonstretur.

(Vers. 8.) Ecce circumdedi te vinculis, et non te convertes de latere tuo in latus alterum, donec compleas dies obsidionis (vel conclusionis) tuae. Sinistrae partes, quia sine templo, et notitia Dei fuerant in Samaria, delegantur Israeli; dextrae, Judae, in quo [Al. qua] Dei cultus et religio. Et notandum quod in altero sit poena peccantium, in altero virtutis exercitatio. Nec convertit se de altero in alterum latus, ut nulla cruciatuum requies indicetur; donec impleatur supradictorum dierum perfecta conclusio. Quod dies prophetae, hoc annus est patientibus (Genes. XXIX). Et quos annos putabat Laban, Jacob erant quasi pauci dies. Non solum autem in suppliciis varietas est pro diversitate meritorum; sed in bonorum quoque retributione, agni in dextra, et haedi stant in sinistra. Unde et in alio loco scriptum est: Cor sapientis in dextra ejus, cor autem stulti in sinistra

ejus (Eccli. X, 1). Alia sunt Domini vincula, quibus in salutem ligamur; 43 alia diaboli, quibus decem et octo annis ligaverat mulierem in Evangelio (Luc. XIII). Unde et funibus peccatorum uorum unusquisque constringitur (Prov. V, 22). Quae solvit Dominus per typum Lazari suscitati, qui fasciolis, et institis vinctus jacuerat in sepulcro (Joan. XI).

(Vers. 9 seqq.) Et tu sume tibi frumentum, et hordeum, et fabam, et lentem, et milium, et vitiam: et mittes ea in vas unum, et facies tibi panes numero dierum quibus dormies super latus tuum: trecentis et nonaginta diebus comedes illud. Cibus autem tuus quo vesceris, erit in pondere viginti stateres in die: a tempore usque ad tempus comedes illud. Et aquam in mensura bibes sextam partem Hin, a tempore usque ad tempus bibes illud. Et quasi subcinericium hordeaceum comedes illud, et stercore humano operies illud in oculis eorum.

Quam nos vitiam interpretati sumus, pro quo in Hebraeo dicitur CHASAMIM (): Septuaginta Theodotioque posuerunt ὄλυραν, quam alii avenam, alii sigalam putant. Aquilae autem prima editio et Symmachus ζέας, sive ζείας interpretati sunt: quas nos vel far, vel gentili Italiae Pannoniaeque sermone, spicam, speltamque dicimus.

In vase quoque Septuaginta addidere fictili, jubetur autem propheta famem futuram, et inopiam populi Israel opere demonstrare.

Sicut enim in rerum omnium penuria, non quaeruntur ciborum diversitates et deliciae; sed quomodo venter impleatur: sic nunc propheta

frumentum, et hordeum, fabam, lentem, et milium, avenamque mittit in unum vas, facitque trecentos nonaginta panes, quos per singulos dies comedat: qui panes habent vicenos siclos, id est, stateres.

Siclus autem, id est, stater, habet drachmas quatuor. Drachmae autem octo, Latinam unciam faciunt: ita ut unus panis decem uncias habere dicatur, quo trahitur magis anima quam sustentatur.

Sterilitatem cibi, aquae auget sterilitas. Sextam enim partem mensurae Hebraicae, quae appellatur HIN, jubetur per singulos dies bibere. Porro HIN duos χόας Atticos facit: 44 quos nos appellare possumus duos sextarios Italicos, ita ut HIN mensura sit Judaici sextarii, nostrique castrensis, cujus sexta pars facit tertiam partem sextarii Italici.

Qui cibus et potus juxta inclytum Oratorem non vires tribuit, sed mortem prohibet.

Quod autem dicit: A tempore usque ad tempus comedes, vel bibes, illud, a vespere usque ad vesperam significat: licet quidam male ab anno usque ad annum intelligi putent. Ipsique panes instar hordeacii panis subcinericii fiunt. Diciturque ei, ut humano stercore operiat eos, non ignorantibus his qui comessuri sunt (solet quippe inscitia miserias temperare) sed videntibus, et in oculis eorum, ut ante aspectus horrorem, quam gustus nauseam sustineat.

Notandum quoque, quod juxta numerum dierum sinistri lateris, trecenti nonaginta subcinericii panes jubeantur fieri, et per singulos dies

comedi; et de quadraginta dierum dextri lateris panibus omnino taceatur: ut occulte sancta Scriptura insinuet, non eamdem poenam populi esse peccatoris, si tamen notitiam habeat Dei, et ejus qui a religione veri Dei omnino discesserit.

Possumus autem et hoc dicere juxta intelligentiam spiritualem, quod Judaicus populus post offensam Dei usque hodie subcinericios panes comedat mixtos frumento, hordeo, faba, lente, milio, et avena; quorum alter hominum, alter jumentorum cibus est.

In eo enim quod videntur in unum Deum credere, habent aliquid et frumenti. Quod autem Filium negant, hordeo jumentorum pascuntur et fabis, quibus comedentium venter inflatur, et mens opprimi dicitur: intantum ut Pythagoraeis quoque cibus detestabilis sit.

Propter lentem Esau primogenita perdidit (Genes. XXV).

Milium rusticorum, et agrestium, et altilium cibus est.

Avena, sive vitia et olyra, bruta pascuntur animalia.

Quod autem scribitur, juxta LXX, Elias fugiens Jezabel invenisse panem ὀλυρίτην, subcinericium (III Reg. XIX), persecutionis et penuriae signum est.

Unde et a corvis pascitur, ut quia 45 cibum non invenerat in Israel, nationum quae immundae erant, pasceretur alimentis.

Lex quoque ipsa quam legunt, et non intelligunt, subcinericius panis est, et opertus humano stercore. Quamobrem et Paulus apostolus lucra

Legis, et pristinarum caeremoniarum observantiam dicit se habuisse sicut stercora, ut Christum lucrifaceret (Philipp. III).

(Vers. 13 seqq.) Et dixit Dominus: Sic comedent filii Israel panem suum pollutum inter gentes, ad quas ejiciam eos. Et dixi, ah, ah, ah, Domine Deus: Ecce anima mea non est polluta, et morticinium, et laceratum a bestiis non comedi ab infantia mea usque nunc, et non est ingressa in os meum omnis caro immunda. Et dixit ad me: Ecce dedi tibi fimum, boum pro stercoribus humanis, et facies panem tuum in eo. Prophetas juxta Zachariam (Zach. III) viros esse portentosos, qui suis operibus futura portendant, et de quibus loquitur Deus: In manibus Prophetarum assimilatus sum (Osee XII, 10), in multis locis creberrime legimus. Sicut igitur Ezechiel panem comedit in stercore: sic et filii Israel, vel omnis populus Judaeorum, sive ut alii putant, decem tribus comedent [Al. comedebant] panem pollutum in nationibus: licet ad eos non sit comminatio, qui jam ejecti sunt; sed ad eos qui ejiciendi sunt de terra repromissionis. Quod cum Propheta didicisset, juxta Aquilam tertio detestatus est, ah, ah, ah. Juxta Symmachum vero et LXX, respondit μηδαμῶς, quod Latine dicitur nequaquam. Pro quo Theodotio transtulit: O Domine Deus. Ne putemus eum contradicere Domini imperio; sed causas reddere, immo deprecari, cur hoc facere non possit. Denique impetrat quod rogavit, et sententiae austeritas mitiori imperio temperata est. Quaeritur cur Ezechiel faciliora renuerit: et Osee scorto statim fuerit copulatus (Ibid., I),

nec contradixerit, immo nec responderit, castum habere se corpus, neque commixtione meretricis debere maculari, dicente Apostolo: Qui adhaeret meretrici, unum cum ea corpus efficitur (I Cor. VI, 16). Ex quo ostenditur figuram fuisse Synagogae, vel Ecclesiae, non vere juxta litteram perpetratum: quod ipsum exponentes prophetam plenius disseruimus. Morticinium dicitur, quod absque effusione sanguinis amittit vitam, et in quo moritur anima, laceratum a bestiis, quod Graece appellatur 46 θηριάλωτον. Quod autem pro humano stercore, boum conceditur fimus, leviora significantur mala: dum jubentur quidem coctum in bubulo stercore comedere panem; sed ab humani stercoris longe esse immunditia: et usque hodie in populo Judaeorum servatur ista sententia, ut non comedant panem suum in humano stercore. Neque enim idolis serviunt, nec varia daemonum portenta venerantur; sed in fimo bubulo: dum omnia propter carnem et ventrem, et terrae hujus bona operantur, secundum quod dicitur: Qui fecerit ea, vivet in eis (Levit. XVIII, 5; Deut. IV). Nos autem terrena contemnimus, et non solum humani stercoris calcamus cibos, ac terrenas delicias putamus esse pro nihilo, sed comedimus panem qui de coelo descendit (Joan. VI), et fruimur illo cibo, de quo Psalmista decantat: Panem Angelorum comedit homo (Psal. LXXVII, 25); nequaquam Aegyptiis carnibus, sed mannae tenuitate viventes.

(Vers. 16, 17.) Et dixit ad me: Fili hominis, ecce ego conteram baculum panis in Jerusalem, et comedent panem in pondere, et in sollicitudine,

et aquam in mensura et angustia bibent; ut deficientibus pane et aqua, corruat unusquisque ad fratrem suum, et contabescant in iniquitatibus suis. Verbum Hebraicum MATE (), prima Aquilae editio baculum, secunda et Symmachus Theodotioque στερέωμα, id est, firmamentum interpretati sunt. Quod autem opere futurum esse monstraverat, et sermone demonstrat, omnisque sinistri et dextri lateris dormitio, et subcinericii panis, sexque specierum varietate commixti, mundi mala significans, illo tendit, ut inediam ciborum in Jerusalem, et aquae penuriam incredibilem protestetur: ita ut unusquisque corruat ad fratrem suum, ab alio auxilium sperans, quod in se esse non pervidet [Al. praevidet]. Natura enim hominum est, ut prementibus malis et angustiarum pondere, in proximo magis quam in se habeant fiduciam: contabescuntque in iniquitatibus suis, dum pro iniquitatibus cuncta patiuntur. Vereorque ne ista panis contritio etiam in nostra inveniatur Jerusalem, in qua visio pacis cernitur, quem conterit Dominus quando irascitur, et indignos nos suo judicat pane. Atque utinam saltem in pondere eum et sollicitudine mereamur accipere, et arentem linguam nimia siccitate, extremus Lazari 47 digitus irroret (Luc. XVI). Deficiente autem pane et aqua Ecclesiae, corruet vir contra fratrem suum, et ubique discordia est, scindentibus nobis Christi tunicam, quam nec milites in passione Salvatoris scindere ausi sunt (Joan. XIX); et contabescentibus in iniquitatibus nostris, dum Dei justitiam non habemus. Scriptum est in Jeremia quod parvuli, id

est, vulgus Ecclesiae petierint panem, et non fuerit qui eis frangeret (Thren. IV, 4). Paulus vero qui vir 48 Ecclesiae erat, et sciebat Christum panes fregisse legales, ac dedisse discipulis erogandos, loquitur confidenter: Panem quem frangimus, nonne communicatio est Corporis Christi? (I Cor. X, 16.) Baculumque vel fortitudinem panis comedere non possunt, qui lacte infantiae indigent, nec valent accipere solidum cibum. Nihilque ita vescentis animum roborat, quomodo panis vitae, de quo scriptum est: Et panis confirmat cor hominis (Psal. CLXXXIII, 15).

LIBER SECUNDUS.

47 Secundi explanationum in Ezechiel voluminis, o virgo Christi Eustochium, istud est exordium.

(Cap. V.---Vers. 1 seqq.) Et tu, fili hominis, sume tibi gladium acutum, quasi novaculam tonsorum (sive radentem pilos), et trahe per caput tuum, et barbam tuam, et assumes tibi stateram ponderis, et divides eos. Tertiam partem igne combures in medio civitatis, juxta completionem dierum conclusionis [Vulg. obsidionis], et tertiam partem concides gladio in circuitu ejus; tertiam vero aliam disperges in ventum, et gladium nudabo post eos. Et sumes inde parvum numerum, et ligabis eos in summitate pallii, et ex eis rursum tolles, et projicies eos in medium ignis, et combures eos. Ex eo egredietur ignis in omnem domum Israel. Pro tribus partibus capillorum et pilorum, quarum una comburitur in medio civitatis, alia conciditur gladio in circuitu ejus, tertia vento huc illucque rapienda dispergitur, de qua parum assumitur, et ligatur in ora pallii, et rursum modicum quid partis tertiae emittitur in ignem, de quo egreditur flamma in omnem domum Israel, LXX quatuor partes interpretati sunt. Comque dixissent: Quartam partem igni combures in medio civitatis, et quartam concides gladio in 48 circuitu ejus, et quartam

disperges in ventum, quia remanebat eis quarta pars alia, addiderunt de suo: Et quartam partem assumes, et combures eam in medio civitatis: quasi non sit ipsa quae prima, et aliud quid in prima dixerit, aliud in ista quae addita est. Denique et in consequentibus aenigma capillorum in tres partes divisorum, ipse Dominus edisserit per Prophetam, dicens: Tertia tui pars peste morietur, et fame consumetur in medio tui, famem et pestilentiam ignem esse significans; et tertia tui pars gladio cadet in circuitu tuo, foris caedes ac bella describens. Tertiam vero, inquit, partem tuam in omnem ventum dispergam, eos esse demonstrans qui ducendi sunt in captivitatem. Post quos dicit se nudare vel effundere gladium suum, ut nec captivitas novissimum sit malorum; sumereque de ipsis dispersis atque captivis, et ligare in summitate pallii sui eos qui de captivitate redituri sunt in Jerusalem, et ex ipsis quoque tollere aliquam partem, et igni flammaque consumere, significans Macedonas, sub 49 quibus habitatores Judaeae, et praecipue Jerusalem dura perpessi sunt. Quod autem dicit, ex eo, id est, populo Judaeorum; sive, juxta LXX, ex ea; ut subaudiatur, urbe Jerusalem, egredietur ignis in omnem domum Israel: Machabaeorum narrat historia, quod quaedam pars Judaeorum se tradiderit Antiocho Epiphani, et eum ad persecutionem populi concitaverit, et multa alia quae in eadem scribuntur historia, et in Josephi voluminibus, praecipueque dissensione Hircani et Alexandri, per quorum occasionem Cneus [Al. consul] Pompeius cepit Jerusalem, et Romanae

ditioni subdidit: posteaque [Al. quae postea] sub Tito et Vespasiano urbs capta est, templumque subversum. Et post quinquaginta annos, sub Aelio Hadriano usque ad solum incensa civitas atque deleta est, ita ut pristinum quoque nomen amiserit. Quomodo autem in caesarie et barba pulchritudinis ac virilitatis indicium est, quae si radantur, foeda nuditas apparet, et universi corporis pars extrema, atque ut ita dicam emortua, in capillis atque pilis est: ita Jerusalem et populus ejus emortuus, et a vivo Dei corpore separatus, fami ac pestilentiae et caedi, et gladio, captivitati ac dispersioni traditur. De qua dispersione, sub figura capillorum aliqua pars ligatur in summitate pallii, ut modicum quid rursum tradatur incendio, de quo infinita flamma ac pene universa devastans, egreditur in omnem domum Israel.

(Vers. 5 seqq.) Haec dicit Dominus Deus: Ista est Jerusalem: in medio gentium posui eam, et in circuitu ejus terras; et contempsit judicia mea, ut plus esset impia quam gentes, et praecepta mea ultra quam terrae quae in circuitu ejus sunt. Judicia enim mea projecerunt, et in praeceptis meis non ambulaverunt. Jerusalem in medio mundi sitam, hic idem Propheta testatur, umbilicum terrae eam esse demonstrans. Et Psalmista nativitatem exprimens Domini: Veritas, inquit, de terra orta est (Ps. XLVIII, 12). Ac deinceps passionem: Operatus est, inquit, salutem in medio terrae (Ps. LXXIII, 12). A partibus enim Orientis cingitur plaga quae appellatur Asia. A partibus Occidentis, ejus quae vocatur Europa. A meridie et austro, Libya et Africa. A Septentrione, Scythis,

Armenia atque Perside et cunctis Ponti nationibus. In medio igitur gentium 50 posita est, ut qui erat notus in Judaea Deus (Ps. LXXV), et in Israel magnum nomen ejus, omnes in circuitu nationes illius sequerentur exempla, quae gentium circa se positarum impietatem secuta, vicit etiam ipsas in scelere suo. Quod pulchre interpretatus est Symmachus: Haec, inquiens, Jerusalem, quam in medio nationum posui, et circa eam regiones, commutavit judicia mea impietatibus quas didicit a gentibus, et justificationes meas a regionibus quae sunt in circuitu ejus: quia legitima mea reprobaverunt, et in judiciis meis non ambulaverunt. Illud autem quod dixere Septuaginta: Justificationes meas inique ex gentibus, et legitima mea de regionibus quae sunt in circuitu ejus, non habere consequentiam, etiam me tacente, perspicuum est.

(Vers. 8, 9.) Idcirco haec dicit Dominus Deus: Quia superastis gentes quae in circuitu vestro sunt: in praeceptis meis non ambulastis, et judicia mea non fecistis, et juxta judicia gentium quae in circuitu vestro sunt, non estis operati: ideo haec dicit Dominus Deus: Ecce ego ad te, et ipse ego faciam in medio tui judicia in oculis gentium. Et faciam in te quae non feci, et quibus similia ultra non faciam, propter omnes abominationes tuas. Pro eo quod nos interpretati sumus: Quia superastis gentes quae in circuitu vestro sunt, Symmachus transtulit: Quia multitudo vestra fuit ex gentibus, quae in circuitu vestro sunt. Aquilae secunda editio: Eo quod numerati estis in gentibus quae in circuitu vestro

sunt. Porro Septuaginta: Quia occasio vestra de gentibus quae in circuitu vestro sunt. Et est sensus, vel superasse Jerusalem sceleribus suis cunctas in circuitu nationes, vel multitudinem ejus, non populum Israel, sed turbam caeterarum gentium esse dicendam. Aut certe in numerum caeterarum gentium, quae in circuitu ejus sunt, eos esse conversos, sive omnem occasionem habuisse de gentibus, quas magis in bonam partem docere debuerint. Quid, inquit, causer quod in praeceptis meis non ambulaveritis, et judicia mea non feceritis, cum etiam omnes in circuitu nationes viceritis scelere vestro, et non feceritis quae illi naturali lege scripta in cordibus suis saepe fecerunt? Idcirco non per Angelos, neque per aliquos ministros, sed ipse ego faciam in te judicia mea videntibus cunctis quae ante 51 non feci, et ultra non faciam. Dicens autem judicia, ostendit sententiae veritatem, ne ira mensuram poenarum videatur excedere. Nec fecit in ulla natione talia qualia fecit in Jerusalem: Quia servus qui novit voluntatem domini sui et non facit eam, vapulabit multis (Luc. XII, 48). Potentesque potenter tormenta patientur (Sap. VI, 7). Et similia, inquit, ultra non faciam. Pulchre dixit, similia non faciam. Multo enim post interfectionem Christi duriora facturus est. Aliud est enim coluisse interdum idola propter quae ante puniti sunt, et aliud Dei Filium trucidasse.

(Vers. 10.) Idcirco patres comedent filios in medio tui, et filii comedent patres suos: et faciam in te judicia, et ventilabo universas reliquias tuas in omnem ventum. Ad id quod supra dixerat:

Quia superastis gentes quae in circuitu vestro sunt, sive, pro eo quod occasio vestra est ex gentibus quae in circuitu vestro sunt, in praeceptis meis non ambulastis, et judicia mea non fecistis, tertio retulit ideo. Primum ita: Ideo haec dicit Dominus Deus: ecce ego ad te, et ipse ego faciam in medio tui judicia. Secundo: Ideo patres comedent filios in medio tui. Tertio: Ideo vivo ego, dicit Dominus Deus; nisi pro eo quod sanctum meum violasti in omnibus offensionibus tuis, et reliqua. Attamen notandum, quod ubi decora sunt et honesta, ac pro merito eorum qui ea sustinent, seipsum Deus facere profitetur. Ubi autem tristia et non digna Deo, dicit quidem fieri, sed non a se, ut in praesenti: Ideo patres comedent filios in medio tui, et filii comedent patres suos. Non enim dixit, ego faciam ut patres comedant filios suos in medio tui, et filii comedant patres suos. Quod autem decorum erat, nec Dei majestati videbatur indignum, ipsum se dicit facere. Sequitur enim: Et Faciam in te judicia, et ventilabo universas reliquias tuas in omnem ventum. Tale quid et in maledictis Deuteronomii in venire poterimus, et praecipue in loco illo: Glorificantes me glorificabo, qui autem me despiciunt, ad nihilum deducentur (Deut. XXVIII). Eos enim qui se glorificant, ipse glorificat. Qui autem eum despiciunt, non a Domino despicientur, vel deducentur ad nihilum (hoc enim sequebatur ut diceret) sed absolute, deducentur ad nihilum: non a Deo, 52 sed pro meritis suis atque peccatis. Legimus in Regum volumine, famis necessitate cogente, a matre filium devoratum (IV Reg. VI). Josephus quoque

in obsidione Jerusalem, multa hujuscemodi facta commemorat. Quando autem patres filios comederint, vel filii patres, nulla narrat historia, nisi forte in multis necessitatis malis, etiam haec facta esse credendum sit. Potest hoc ipsum referri et ad nostram Jerusalem: quando magistri contra discipulos, id est, patres contra filios, et discipuli contra magistros, id est, filii adversum patres, seditione mutua concitantur, et impletur illud quod per Apostolum dicitur: Si autem invicem mordetis et accusatis, videte ne ab invicem consumamini (Gal. V, 15). Unde et Propheta mystico sermone cantabat: Cum appropinquarent adversum me qui affligunt me, ut comederent carnes meas (Ps. XXVI, 2). Et Job simile quid loquitur: Si autem dixerunt ancillae meae: Quis det nobis de carnibus ejus ut comedamus (Job XXXI)? Et super magistris, qui lucra sectantur de discipulis, salutisque eorum nullam curam gerunt, dicitur: Qui devorant populum meum sicut cibum panis (Ps. LII, 5). De quibus et Apostolus: Et comedunt, inquit, domos viduarum (Luc. XX; Matth. XXIII). Possumus patres qui comederint filios, et filios qui comederint patres, non solum in Babylonia, sed et in Romana obsidione intelligere. Illud autem quod dicitur: Et ventilabo universas reliquias tuas in omnem ventum, magis ad Romanam pertinet captivitatem, quando in toto orbe terrarum dispersi sunt. Et haec est in omnem ventum capillorum barbaeque dispersio.

(Vers. 11.) Idcirco vivo ego, dicit Dominus Deus: nisi pro eo quod sanctum meum violasti in omnibus offensionibus tuis, et in cunctis abo-

minationibus tuis: ego quoque confringam (sive, juxta LXX, abjiciam) te, et non parcet oculus meus, et non miserebor. Proprie hoc ad Jerusalem dicitur, quia sancta mea violasti me deserens, et in templo meo idola coluisti, ego quoque confringam omnia idola tua, et conteram atque concidam, sive abjiciam te, quia prius abjecisti me: et non parcet oculus meus cum te videro, fami, gladio, servituti colla submittere: nec miserebor; quia misericordiam meam non mereris. Scriptum est enim: Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur (Matth. V, 7). 53 Hoc idem et in Ecclesia intelligendum est, quod magistris et Sacerdotibus, qui egerint negligenter, possit Deus quotidie dicere: Quia sancta mea violastis in cunctis offensionibus vestris, et in universis abominationibus quae egistis, ego quoque vos conteram atque confringam, reddamque per me quod in meum populum perpetrastis. De quo contra pastores hic idem Propheta plenius loquitur (Infra, XXXIV), quod lanis ovium operiantur et lacte vescantur et caseo, et fractum pecus ac morbidum non requirant.

(Vers. 12, 13.) Tertia tui pars peste morietur, et fame consumetur in medio tui, et tertia tui pars gladio cadet in circuitu tuo. Tertiam vero partem tuam in omnem ventum dispergam, et gladium evaginabo post eos. Et implebo [Vulg. complebo] furorem meum, et requiescere faciam indignationem meam in eis, et consolabor, et scient quia ego Dominus locutus sum in zelo meo, cum implevero indignationem meam in eis. Septuaginta quia supra quatuor partes posuerant, quas in descrip-

tione incendii, gladii et dispersionis tres tantum esse sermo propheticus approbavit, ut superfluo una pars incendii in duas partes divideretur, in hoc quoque loco eamdem primam partem diviserunt in duas, ut dicerent: Quarta pars tui morte atteretur, et quarta pars tui fame consumetur in medio tui, et quarta pars tui cadet in circuitu tuo, et quartam partem tui in omnem ventum dispergam: licet hoc quod posuimus: Et quarta pars tui in gladio cadet, de Theodotionis editione sub asteriscis additum sit. Perspicuum est autem ut Hebraea veritas continet, tres esse partes. De quarum prima dicatur: Et tertia tui pars peste morietur, et fame consumetur in medio tui. Multoque melius fuerat transferre quod scriptum est, quam rei male translatae patrocinium quaerere. Nec hoc dicimus ab illis factum, quibus vetustas auctoritatem dedit: sed per multa saecula scriptorum atque lectorum vitio depravatum. Quamquam et Aristeus et Josephus, et omnis schola Judaeorum, quinque tantum libros Moysi a Septuaginta 54 translatos asserant. De quo capitulo quia supra diximus, nunc omittendum videtur. Hoc tantum addam, quod necessarium est in eo quod ait: Et implebo furorem meum, et requiescere faciam indignationem meam in eis, et consolabor, et scient quia ego Dominus locutus sum in zelo meo, cum implevero indignationem meam in eis; quomodo sentiendus sit furor, et indignatio et zelus Dei, saepe exposuimus, quod humanis Deus loquatur affectibus: non quo ipse irascatur, sed quo nos per poenas atque cruciatus Deum sentiamus iratum.

(Vers. 14.) Et dabo te in desertum; quodque sequitur: et in opprobrium gentibus quae in circuitu tuo sunt, in Septuaginta non habetur: pro quo addiderunt de suo, et filias tuas in circuitu tuo. Rursumque juxta utramque editionem, in conspectu omnis praetereuntis. Prodest autem Jerusalem omnia in ea vitia desolari, et ad desertum redigi, et sua eam peccata cognoscere, ut quae caeteris gentibus in exemplum virtutum esse debuerat, sit exemplum miseriarum. Filias autem ejus, urbes vel viculos intelligere possumus, sive Ecclesias in toto orbe dispersas, ut quicumque hujus peregrinus est saeculi, et dicit cum Psalmista: Advena sum, et peregrinus sicut omnes patres mei (Ps. XXXVIII, 12); et de quo dicitur: Non dixerunt qui praeteribant: Benedictio Domini super vos (Ps. CXXVIII, 8), videat opprobrium ejus et doleat.

(Vers. 15.) Et eris opprobrium et blasphemia, exemplum et stupor in gentibus in circuitu tuo sunt. Pro quo in Septuaginta legitur: Et erit στενακτὴ, id est gemibilis. Et de Theodotione additum est, 55 καὶ δηλαϊστὴ; cujus verbi notitiam non habemus. Pro quo tres alii interpretes, blasphemiam transtulerunt, quae in Hebraico dicitur GEDDUPHA (). Sequitur: Cum fecero in te judicia in furore, et indignatione, et in increpationibus irae quae ego Dominus locutus sum. Gemitu autem dignam Jerusalem, cum offenderet Deum, ut faceret in ea judicia in furore et indignatione, testatur et Paulus, qui dicit: Eramus natura filii irae, sicut et caeteri (Ephes. II, 3). Et iterum: Qui sumus in hoc tabernaculo, ingemiscimus

aggravati (II Cor. V). Loquimurque cum Jerusalem: iram Domini sustinebo, quoniam peccavi ei. Δηλαϊστὴν vel δηλαίαν, quidam infelicem et miseram: alii perspicuam et expositam ad miserias intelligi volunt.

(Vers. 16.) Quando misero sagittas famis pessimas [Vulg. addit in eos], quae erunt mortiferae: et quas mittam ut disperdam vos, et famem congregabo super vos, et conteram firmamentum (vel baculum) panis. Famem et pestilentiam, et bestias pessimas, et quidquid aliud malorum sustinemus in saeculo, propter nostra venire peccata manifestum est. Unde et fames illa, quae facta memoratur in Ruth (Ruth I), et in Regum volumine sub Elia (III Reg. XVII), quando tribus annis, et sex mensibus coelum clausum est, et sub Elisaeo (IV Reg. VI), cujus incredibilem inopiam repentina abundantia compensavit, Dei judicio missa est. Quod non solum tunc in Jerusalem factum est, sed et in nostra fit Jerusalem, in qua propter magnitudinem peccatorum, primum fames mittitur audiendi sermonem Dei. Deinde famem mors sequitur; ut qui non audivimus: Gustate et videte quoniam suavis est Dominus (Ps. XXXIII, 9), postea sentiamus: Mors peccatorum pessima est (Psal. XXII). De firmamento et baculo panis, supra diximus (Supra, IV).

(Vers. 17.) Et immittam in vos famem, et bestias pessimas usque ad internecionem: et pestilentia, et sanguis transibunt per te, et gladium inducam super te: ego Dominus locutus sum. Bestias pessimas induci super terram solitudinis, quae fame et gladio, et peste vastata est, praesen-

tia quoque ostendunt tempora: quando familiaria animalia canes [Al. familiare animal canis], in dominorum carnes rabie concitantur [Al. concitatur], et ursis ac lupis cunctisque aliis generibus bestiarum terra completur: pestilentiamque et sanguinem transire per eam, morbum gladiumque significat. Sed et in nostram Jerusalem mittuntur bestiae pessimae, quando tradimur in passiones ignominiae, et in reprobum sensum et conscientiam peccatorum, quae excruciant atque dilacerant animum nostrum (Rom. I). Dissensiones, haereses, schismata, aemulationes, invidiae, tristitiae, detractiones, desideria mala, avaritia, quae est radix omnium malorum (II Cor. XII), bestiae pessimae sunt. Quae cum fuerint in nobis, meremur audire: Corripiet te praevaricatio tua (Jerem.) Precamurque et dicimus: Ne tradas bestiis animam confitentem tibi (Ps. LXXIII, 19).

(Cap. VI.---Vers. 1 seqq.) Et factus est sermo Domini ad me dicens: Fili hominis, pone faciem tuam ad montes Israel, et prophetabis ad eos. Et dices: Montes Israel, audite verbum Domini Dei. Haec dicit Dominus Deus montibus et collibus, rupibus et vallibus. Quod saepe in hoc Propheta dicitur Adonai Dominus, propter Graecos et Latinos, qui Hebraeae linguae non habent scientiam, breviter exponendum videtur. ADONAI unum nomen est de decem vocabulis Dei, et significat Dominum, quo saepe et in hominibus utimur. Denique et Sara vocans Abraham dominum suum, hoc vocabat nomine (Gen. XVIII). Et ubi dicitur Domine mi rex, Adonai (Exod. XXVIII) scriptum est. Quando igitur duo,

Domini et Domini juncta sunt nomina, prius nomen commune est, secundum proprie Dei, quod appellatur ἄῤῥητον () id est, ineffabile, quod et scriptum fuit in lamina aurea, quae erat in fronte pontificis. Montes autem Israel, qui simulacris daemonum fuerant occupati, non auribus, sed imperio ac potentia conditoris suum audiunt et intelligunt Creatorem. Quomodo mare vidit et fugit, Jordanis conversus est retrorsum (Ps. CXIII): non utique carnis oculis quibus carebat. Et ad mare dicitur: Tace, obtumesce (Marc. IV, 39). Et ventorum flatibus imperatur; jubeturque vermi, qui Jonae percussit umbraculum (Jon. IV). Et de eadem terra scriptum est: Qui respicit terram, et facit eam tremere (Ps. CIII, 32). Ad quos Propheta loquitur indicans idola destruenda et aras, universasque caeremonias 57 quibus prius idolis servierant conterendas. Possumus montes Israel et principes accipere eos, qui potentia, sapientiaque, et scientia ac divitiis praecellebant. Et hoc animadvertendum, quod obfirmatur quidem facies, et ponitur contra montes: sed nequaquam solis montibus, sed et collibus loquitur, et rupibus et vallibus, in quibus inferior dignitas, et gradus prudentiae scientiaeque cognoscitur. Videntur mihi tropologice montes esse, qui ad perfectam scientiam pervenerunt; colles, qui paulo inferiores sunt; rupes, qui nullam habentes scientiam, et tantum in conversatione fidentes, aliqua sibi de Scripturarum interpretatione praesumunt, habentes juxta Apostolum zelum Dei, sed non secundum scientiam (Rom. X; Jacob. III); valles autem appellari novissimos in Ecclesia, qui

et vita et scientia inferiores, tamen de conventu familiae Dominicae non recedunt. Qui omnes verbum Dei jubentur audire, ut unusquisque pro suo modulo, et sensu intelligat quid Dominus praecipiat.

(Vers. 4, 5.) Ecce ego inducam super vos gladium, et disperdam excelsa vestra. Et demoliar aras vestras, et confringentur simulacra vestra, et dejiciam interfectos vestros ante idola vestra. Et dabo cadavera filiorum Israel ante faciem simulacrorum vestrorum: et dispergam ossa vestra circa aras vestras in omnibus habitationibus vestris. Montibus dicitur [Al. dicit] Israel quod disperdat Deus excelsa eorum, in quibus adorabant homines fictos deos, et aras simulacraque confringat, et cultores eorum in conspectu fanorum interfici faciat; ut jaceant cadavera mortuorum ubi prius jacebant hostiae; et dispergantur ossa, non montium, sed eorum qui jacebant in montibus, in circuitu ararum, et in cunctis urbibus viculisque Israel. Hoc juxta litteram. Alioquin et super eos qui eriguntur in superbiam, et de quibus Apostolus loquitur: Scientia inflat, charitas autem aedificat (I Cor. VIII, 1), inducitur gladius, ut omnia eorum simulacra, quae de suo finxerunt animo, conterantur, et interfecti jaceant, et mortuos se esse sentiant, nihil sibi simulacra sua atque figmenta prodesse cernentes. Quodque dispergere se dicit ossa montium circa aras, fortissimos quosque eorum a se mutuo 58 indicat separandos. Prodest enim perversae scientiae malos a malis dividi. Et ut illi qui consensu pessimo aedificabant turrem, pro utilitate propria dissi-

pati sunt, divisaeque linguae eorum (Gen. XI), ne consensus pessimus pejores eos faceret; ita ossa montium dispergentur [Al. dispergantur], ut vanos conatus suos intelligant. Hoc quod nos posuimus: Et dabo cadavera filiorum Israel ante faciem simulacrorum vestrorum, in Septuaginta non habetur.

(Vers. 6, 7.) Urbes desertae erunt, et excelsa demolientur; et dissipabuntur et interibunt arae vestrae, et confrigentur et cessabunt idola vestra, et conterentur delubra vestra, et delebuntur opera vestra. Et cadet interfectus in medio vestri, et scietis quia ego Dominus. Causa perspicua cur urbes montium deserendae sint: scilicet ut demoliantur excelsa, araeque et idola destruantur, et delubra pereant, et omnis simulacrorum cultura desistat; cadantque interfecti in medio montium; et sciant quoniam ipse sit Dominus. Per quae occasio nobis datur, spiritualem magis intelligentiam sequi, ut urbes haereticorum, quae interpretantur Ecclesiae, et excelsa superbiae eorum, et arae perversorum dogmatum confringantur, et idola pereant, quae de suo sibi corde simularant, et conterantur delubra, non templa, quae contra templum Domini surrexerant, Graecoque sermone appellantur τεμένη, id est, fana atque delubra et omnia opera montium conterantur, quae [Al. quia] non opera Dei sunt, sed magistrorum falsae scientiae. Cumque ceciderint interfecti in medio montium, vel quos ipsi montes interfecerant, vel Ecclesiastici viri, qui eos male viventes in salutem suam occiderant: tunc finis erit montium superborum, ut cognoscant

quod ipse sit Dominus. Potest autem fieri ut de uno populo montium Israel, aliis interfectis, cognoscant alii. Pestilente enim flagellato, stultus astutior erit (Prov. XIX, 25).

(Vers. 8.) Et relinquam in vobis eos qui fugerint gladium in gentibus, cum dispersero vos in terras: et recordabuntur mei liberati vestri in gentibus, ad quas captivi ducti sunt. Illud quod Dominus loquitur ad Eliam: Reliqui mihi septem millia virorum qui non curvaverunt genu Baal (III Reg. XIX, 18): et Paulus apostolus scribit: Et nunc in hoc tempore reliquiae secundum electionem gratiae 59 salvae factae sunt (Rom. XI, 5), potest huic capitulo convenire. Et Apostoli enim, qui erant de semine Israel, et gladium fugerant, idcirco sunt reservati, ut dispergerentur in terras [Al. terris], et in gentibus Evangelium praedicarent, ac recordarentur in gentibus Dei, in quibus captivitatis tempore versabantur. Potest autem et hoc dici, quod ideo aliqui de captivitate Judaica reservati sint [Al. reservandi sunt], ut in gentibus recordarentur nominis ejus, illiusque potentiam praedicarent. De haereticorum quoque populis, qui evadere potuerint gladium perditionis eorum, et pessimam factionem, quae contra Deum fuerat concitata, huc illucque dispersi, recordabuntur nominis Dei, agentes poenitentiam, et captos se a viris ecclesiasticis exsultabunt.

(Vers. 9, 10.) Quia contrivi cor eorum fornicans et recedens a me, et oculos eorum fornicantes post idola sua. Et displicebunt sibimet super malis, quae fecerant in universis abominationibus suis. Et scient quia ego Dominus non frustra

locutus sum, ut facerem eis malum hoc. Multa de hoc capitulo a LXX praetermissa sunt, illudque mutatum, juravi cordi eorum fornicanti: pro quo nos posuimus: contrivi cor eorum fornicans. Juravit autem atque decrevit se facturum esse quae opere monstravit; sive contrivit fornicans cor et recedens a Deo, eorum de quibus per Osee Dominus loquitur: Spiritu fornicationis seducti sunt (Osee IV, 12). Et oculos fornicantes post idola, per quorum fenestras mors intrasse perhibetur. Quam ob causam et in Daniele duo presbyteri praeceperunt revelari Susannam, ut nudati corporis decore fruerentur (Dan. XIII). Nor did the Lord speak in vain, that He would do evil or evils, when at His threat they do penance who were subject to the sentence. Sin autem cor durum sit et indomabile, ne per poenas quidem sentiens beneficia corrigentis, dicitur ad eos: Sine causa percussi filios vestros: disciplinam non recepistis. (Jer. II, 30). Prodest autem et haereticis, ut conteratur cor eorum, thesaurus pessimus dogmatum perversorum, quia recessit a Domino, et fornicantes oculi post adinventiones suas. Qui cum Domini fuerint recordati, displicebunt sibi in universis abominationibus suis, et intelligentes verae fidei veritatem, scient quia ipse sit 60 Dominus. Qui idcirco saepe infert tribulationem, quae patientibus perniciosa videtur et pessima, ut ad poenitudinem convertantur.

(Vers. 11.) Haec dicit Dominus Deus: percute manu tua, et allide pedem tuum, et dic: heu! ad omnes abominationes malorum domus Israel. Magnitudinem peccatorum jubetur Pro-

pheta manibus pedibusque ac sermone monstrare, ut gestu corporis ac indignatione vocis, habitum stupentis mirantisque et plorantis ostendat. Quomodo enim si quando novum aliquid mirandumque conspicimus, tam corpore quam animo perhorrescimus, ita ut complaudamus manus, et pedes allidamus ad terram, et vocem inclinemus ad fletum; sic nunc oculis animi propheta cernens ventura supplicia, ad universas abominationibus malorum domus Israel loquitur quae sequuntur. Percutimus spiritualiter manu, quando a malis nos operibus separamus. Allidimus pedem, quando non gradimur itinere peccatorum. Plangimus atque ploramus, quando nobis displicent quae geruntur. Quod ostenditur verbo, heu. Pro quo Aquila interpretatus est ἃ ἃ, Symmachus σχετλίασον, quod significat lamentare, vel plange. LXX et Theodotio εὖge, quod magis insultantis est quam plangentis.

Qui gladio, fame et peste ruituri sunt. Haec est autem causa plangendi, quod habitatores montium, et ararum idolorumque cultores gladio, fame et peste ruituri sunt. Qui variis ducuntur erroribus, et quotidie mutant fidem, circumferunturque omni vento doctrinae: isti caeduntur gladio, et dividuntur in partes, unitatem Ecclesiasticae fidei relinquentes. Qui vero spirituales non habet cibos, fame moritur, nesciens eum qui dixit: Ego sum vita (Joan. XIV, 6). Porro qui vel singulis, vel pluribus deditus vitiis, ab eis non potest separari, quasi quondam veterno pestilentiae [Al. quadam uterina pestilentia] corruit.

(Vers. 12.) Qui longe est, peste morietur: qui autem prope est, gladio corruet, et qui relictus fuerit atque circumdatus [Vulg. et obsessus], fame morietur, et implebo [Vulg. complebo] indignationem meam in eis. Qui obsidionem urbis effugerit, et ad deserta migraverit, peste morietur; qui prope fuerit, cadet 61 hostium gladio. Quem autem circumdederit hostilis exercitus, fame inleribit et penuria: in hisque omnibus implebitur indignatio Dei, ut cognoscant qui remanserint, quia ipse sit Dominus. Qui ab Ecclesia quoque recesserit, statim peste morietur. Qui sciolus sibi videtur et diligens, nisi caverit, gladio ferietur inimici. Qui simplici contentus fide, instar brutorum animantium versatur quidem in Ecclesia, sed tamen in nullo bono opere proficit; nec imitator est formicae, quae in messe praeparat sibi cibos atque comportat, iste fame morietur, et in his omnibus implebitur ira Domini.

(Vers. 13.) Et scietis quia ego Dominus, cum fuerint interfecti vestri in medio idolorum vestrorum, per circuitum ararum vestrarum in colle excelso [Vulg. in omni colle]: in cunctis summitatibus montium, et subter omne lignum nemorosum, et subter universam quercum frondosam: locum ubi accenderunt thura redolentia universis idolis suis. Perspicuum est juxta litteram, et interpretatione non indiget, quod in montibus Israel, et in excelsis collibus, inter ipsa idolorum altaria lucosque quia appellantur ligna nemorosa, Israeliticus sit caesus exercitus, ut ubi peccaverant, ibi punirentur. Juxta anagogen sequamur ordinem propositum. Quando magistri

haereticorum ab Ecclesiasticis viris, qui instructi sunt scientia Scripturarum, contriti fuerint atque superati, videmus interfectos perversorum dogmatum jacere inter simulacra quae finxerant, et eos qui se elevabant contra scientiam Dei, stratos in montibus collibusque subtus omne lignum nemorosum; qui habebant verba pompatica, umbramque foliorum, et poma bonorum operum non habebant; qui erant sub omni quercu frondosa, quae non affert fructus hominum, sed porcorum: ubi accenderunt thura redolentia non Deo, sed idolis suis. Nec dicere poterant quod de Noe scriptum est: Odoratus est Dominus odorem bonae fragruntiae (Gen. VIII, 21): et id quod Paulus loquitur: Christi bonus odor sumus Deo in omni loco (II Cor. II, 15). Quomodo autem sanctus odore suo delectat Deum: sic peccatur ex cujus persona psalmus ille cantatur: Computruerunt et corruptae sunt cicatrices meae, a facie insipientiae meae (Ps. XXXVII, 6), accendit idolis suis thura foetentia. Id quod nos interpretati sumus, in cunctis 62 summitatibus montium: et post paululum: Et subter universam quercum frondosam, LXX reliquerunt.

(Vers. 14.) Et extendam manum meam super eos, et faciam terram desolatam, et destitutam a deserto Deblatha, in omnibus habitationibus eorum et scient quia ego Dominus. O montes Israel, cum interfecti vestri ceciderint in medio ararum idolorumque vestrorum in omni colle excelso, in cunctis montium summitatibus; cumque complevero lucos vestros cadaveribus mortuorum, in quibus quondam accenderunt thura idolis

suis redolentia, tunc extendam manum meam ad ultionem, quae fuerat hucusque contracta, et redigam universam terram Israel in solitudinem, a deserto Deblatha, quae est in terra Emath, quae hodie vocatur Epiphania Syriae, in cunctis habitationibus eorum; ut omnibus pateat nihil esse inter solitudinem et mare Magnum, quod non hostilis mucro consumpserit. Multi putant eumdem esse locum, de quo in Jeremia scriptum est: Et apprehenderunt Sedeciam in deserto quod est juxta Jericho, et omnis comitatus ejus diffugit ab eo. Cumque comprehendissent regem, adduxerunt eum ad regem Babylonis in Reblatha, quae est in terra Emath (Jer. XXXIX, 5). Potest et ob vicinam similitudinem DALETH et RES, Hebraicarum litterarum, quae parvo apice distinguuntur, vel Deblatha vel Reblatha appellari. Juxta mysticos autem intellectus, extendit Dominus manum suam super omnes qui haeretico fuerant errore decepti, ut terram eorum, quae interpretatur Ecclesia, faciat desolatam a deserto Deblatha, quod in lingua nostra παλάθην, hoc est, massam ficorum sonat, caricarumque inter se compactarum, ut postquam in simulata dulcedine, quae non erat terrae cultae, sed solitudinis, amaritudinem, repererint, tunc cognoscant, quia ipse sit Dominus. Mel enim distillat de labiis mulieris meretricis, quae ad tempus impinguat vescentium fauces, et postea amarius felle reperitur (Prov. V, 3, 4). Hoc significant et duo calathi ficorum, qui positi sunt in Jeremia contra faciem templi (Jer. XXIV): unus ficorum optimarum, et unus

pessimarum: quorum alter ad Ecclesiam Christi refertur, alter ad congregationem malignantium.

(Cap. VII.---Vers. 1, 2.) Et factus est sermo Domini ad me, dicens: Et tu, fili hominis, haec dicit Dominus Deus terrae Israel: Finis, venit finis super quatuor alas terrae. Quas nos plagas mundi interpretati sumus: Orientem videlicet et Occidentem, Meridiem et Septentrionem. De quibus alis et Isaias loquitur: Domine, ab alis sive finibus terrae portenta audivimus (Isa. XXIV, 16), quae in toto orbe per apostolos gerebantur. Et de sanctis scriptum est: Si dormieritis inter medios cleros pennae columbae deargentatae, et posteriora dorsi ejus in pallore auri (Ps. LXVII, 14). Unde et Dominus cum appropinquasset et vidisset Jerusalem, flevit et dixit: Quoties volui congregare filios tuos, sicut gallina congregat pullos suos sub alas suas, et noluisti (Matth. XXIII, 37)? Iste est qui in Deuteronomii cantico expandens alas suas suscepit eos, et assumpsit eos in humeris suis (Deut. XXXII). Quidam spirituales alas terrae, quibus ad coelestia subvolamus, quatuor ponit genera credentium: domum Aaron, et domum Levi, et domum Israel, et timentes Dominum. De quibus et Psalmista canit: Domus Israel, benedicite Dominum: domus Aaron, benedicite Dominum: domus Levi, benedicite Dominum; qui timetis Dominum, benedicite Dominum (Psal. CXXXIV, 19-21). In Aaron sacerdotium; in Levi, aedituos et ministros; in Israel, cunctum populum; in timentibus Dominum proselytos intelligens. Nos autem simpliciter explanandum putamus, quod post comminationem montium Israel, ad

omnem terram Israel, sive decem, sive duodecim tribuum sermo propheticus dirigatur: et nequaquam propheta futura praenuntiet, sed jam ingruentem videat captivitatem. Quinto enim anno Sedeciae coepit Ezechiel in Babylone prophetare captivis; et anno nono venit Nabuchodonosor et obsedit Jerusalem: cepitque eam anno undecimo Sedeciae. Ex quibus perspicuum est venisse finem et appropinquasse, non super montes et colles rupesque et valles, sed super quatuor plagas terrae ex omni parte Israel: non omnis terrae: quod si dixisset, de toto mundo credi poterat; sed terrae simpliciter, quod significat Israelis. Sic enim coeperat: Haec dicit Dominus Deus terrae Israel: Finis, venit finis super quatuor plagas terrae.

(Vers. 3, 4.) Nunc finis super te, et mittam [Vulg. emittam] furorem meum in te, et judicabo te juxta vias tuas, et ponam contra te omnes abominationes tuas. Et non parcet oculus meus super te, et non miserebor: sed vias tuas ponam super te, et abominationes tuae in medio tui erunt: et scietis quia ego Dominus. In hoc capitulo juxta LXX Interpretes ordo mutatus est atque confusus: ita ut prima novissima sint, et novissima, vel prima vel media, ipsaque media nunc ad extrema, nunc ad principia transferantur. Ex quo nos et ipsum Hebraicum et caeteros secuti interpretes ordinem posuimus veritatis. Ad terram igitur Israel sermo dirigitur, quod venerit super eam finis et consummatio, et emittat Dominus furorem suum in eam, non injustum, et tantum de indignatione venientem; sed plenum aequita-

tis atque rationis: ut judicet eam secundum vias suas, et ostendat illi omnes abominationes suas: ut recordetur operum suorum, et intelligat quid male [Al. mali] gesserit. Quod autem dicit: Non parcet oculus meus super te, et non miserebor, quasi clementissimus medicus incidere cupiens putridas carnes, et cariosa vulnera adurere cauterio, non parcit, ut parcat: non miseretur, ut magis misereatur; ne quid putridum vivasque carnes sui vicinia corrupturum, remaneat in corpore. Percutit autem Dominus quem diligit, et castigat omnem filium quem recipit (Hebr. XII, 6). Cujus intelligentiae illud est: Ego percutiam, et ego sanabo (Deut. XXXII, 39). Omnis enim medicina ad tempus habet amaritudinem, sed postea fructus doloris, sanitate monstratur. Tale quid et per Amos loquitur Deus: Quoniam vos cognovi de universis tribubus terrae: idcirco ulciscar super omnia peccata vestra. Novit enim Dominus eos qui ejus sunt (Amos III, 2). Et vias [Al. egressum], inquit (II Tim. II), illius totiusque vitae gressum, abominationesque, et maculas ponam in medio ejus: ut ante oculos peccatricis quae pro sanitate punitur, pristina peccata ponantur. Cumque hoc fecerit Dominus, scient qui cruciati sunt, quod ipse sit Dominus. Hoc ipsum sonat et illud testimonium: Ulciscar Jacob secundum vias suas, et juxta adinventiones ejus reddam illi (Osee XII, 2).

(Vers. 5, 6.) Haec dicit Dominus Deus: Afflictio una, afflictio ecce venit: finis venit, venit finis. Evigilavit adversum te, ecce venit. Venit contractio [Vulg. contritio] super te, qui habitas in terra. Haec in Septuaginta non habentur,

sed in editione eorum de translatione 65 Theodotionis sub asteriscis addita sunt. Nos autem sequamur Hebraicum. Pro afflictione, quam juxta Symmachum, qui interpretatus est κάκωσιν perspicuitatis causa posuimus: et in Hebraico et in Graeco κακία, vel πονηρία scribitur: id est, malitia. Dicitur [Al. Dicit] autem quod extremum peccatorum terrae Israel tempus advenerit: ut jam non effugiat sententiam Dei, quam longo tempore merebatur. Et quia necdum compleverat peccata sua, propterea differebatur supplicium; secundum illud quod scriptum est: Necdum enim completa sunt peccata Amorrhaeorum (Genes. XV, 16). Unde et Dominus ad Judaeos: Et vos, ait, implete mensuram patrum vestrorum (Matth. XXIII, 32). Venit tibi ergo miseria; venit afflictio, venitque captivitas. Et ne putes me rursum futura minitari, ostendo digito atque demonstro. Ecce venit, finis venit, venit finis. Qui hucusque dormitare tibi videbatur et quiescere, evigilavit contra te repente atque surrexit. Venit contractio, quae in Hebraico dicitur SEPHPHIRA , et quam Aquila interpretatus est προσκόπησιν, id est, contemplationem et prospectionem, quam semper pavida tibi venire metuebas; et quam interpretatus est Theodotio πλοκὴν, id est, ordinem contextumque malorum omnium. Porro quod dicitur super te qui habitas in terra, juxta illud Apocalypseos Joannis debemus accipere: Vae super omnes qui habitant in terra (Apoc. VIII, 13). Sanctus enim non est habitator terrae, sed advena atque peregrinus; dicitque: Advena sum et peregrinus, sicut omnes patres mei (Psal. XXXVIII, 13). Qua-

mobrem et Abraham Hebraeus, id est, περάτης et peregrinus transitorque memoratur; de praesenti saeculo ad futurum transire festinans. Possumus hunc locum, et spiritualiter interpretari contra populum Judaeorum, super quem venit finis et consummatio a sanguine Abel justi usque ad sanguinem Zachariae filii Barachiae, quem interfecerunt inter templum et altare (Matth. XXIII). Quamdiu enim non miserunt manus in Filium Dei, dormitavit sententia eis Domini, et dilata est. Quando vero interfecerunt haeredem, ut periret haereditas: tunc evigilavit adversum eos, atque surrexit omnis ordo miseriarum 66 atque perplexio; quia non quaesierunt coelestia, sed terrae haerere cupierunt.

(Vers. 7.) Venit tempus, prope est dies occisionis, et non gloriae montium. Verbum Hebraicum ADARIM quod nos in duo verba divisum, primum AD , secundum ARIM , juxta Theodotionem, gloriam montium interpretati sumus, Symmachus vertit in recrastinationem, dixitque: Et tempus prope est: dies festinationis, et non recrastinationis. Porro LXX ita transtulerunt: Venit tempus, appropinquavit dies, non cum perturbatione, neque cum doloribus. Theodotio: Venit tempus, prope est dies famis et non gloriae montium. Occisionis autem tempus, et famis nunc quoque in Judaico populo comprobatur, non habente prophetas nec verbum Dei, quo anima credentium pascitur. Montes autem magistros intellige, et qui habeant notitiam Scripturarum. De quibus et in alio loco dicitur: Illuminans tu mirabiliter a montibus aeternis (Psal. LXXV, 5). Porro Sep-

tuaginta qui dixerunt: non cum perturbatione, et non cum doloribus, illud significant, quod tantum habeant ignorantiae [Al. tantam ignorantiam] Dei et animi caecitatem; ut nec turbentur in sceleribus suis, nec poenitentiae doloribus crucientur.

(Vers. 8.) Nunc de propinquo effundam iram meam super te, et replicabo furorem meum in te, et judicabo te juxta vias tuas. Et imponam (sive dabo) tibi omnes abominationes tuas. Si a quinto anno transmigrationis regis Jechoniae usque ad nonum annum regni Sedeciae, quando venit Nabuchodonosor, et obsedit Jerusalem, supputare voluerimus, tres anni erunt medii. Unde recte dicitur: Nunc de propinquo effundam iram meam super te. Nequaquam tibi ventura praedicam, nec comminabor quae longe post futura sunt: nunc in te complebo furorem meum. Qui furor et ira nequaquam absque judicio est: sed ut reddat vias tuas in caput tuum, et omnes abominationes tuas sentire te faciat. Possumus autem et de extrema captivitate dicere, quod post interfectionem Christi, quando venit eis finis et evigilavit adversum eos peccatum, impletum est illud, quod scriptum est: Nunc pervenit in eos ira Dei in finem (I Thess. I, 16). Quando a Tito et Vespasiano Jerusalem circumdata est, et advenit desolatio ejus, 67 et impletum est: Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta (Matth. XXIII, 38). Tunc judicati sunt juxta vias suas, et blasphemias, quibus Dominum negaverunt; et senserunt furorem Dei: et omnis indignatio ejus super illos effusa

est, receperuntque scelera sua, ut permaneat deletio templi usque ad consummationem.

(Vers. 9.) Et non parcet oculus meus, neque miserebor: sed vias tuas imponam (sive dabo) tibi, et abominationes tuae in medio tui erunt, et scietis quia ego sum Dominus percutiens. Causas severitatis et austeritatis, sive, ut haeretici putant, crudelitatis Dei quod non parcat oculus ejus nec misereatur, subjecit dicens: Vias tuas dabo tibi, et abominationes tuae in medio tui erunt; ut sentias quae fecisti, et videns abominationes tuas vel in conspectu tuo, vel in medio omnium positas, emendes errorem poenitudine, et recedens a pristinis operibus, cum oderis quae fecisti, tunc sentias quod ipse sit Dominus (Heb. XII). Qui ideo percutit ut emendet, et castigat omnem filium, quem recipit.

(Vers. 10, 11.) Ecce dies, ecce venit, egressa est contractio: floruit virga, germinavit superbia. Iniquitas surrexit in virga impietatis, non ex eis, et non ex populo, neque ex sonitu eorum: et non erit requies eis. LXX: Ecce dies parit, ecce finis venit, egressa est complexio, et floruit virga, germinavit superbia, suscitata est injuria, et conteret fortitudinem iniqui, et non cum perturbatione neque cum festinatione, et non ex ipsis sunt, neque pulchritudo in eis. Contracta est, inquit, dies et abbreviata, instatque vicina captivitas, Floruit virga quae multo vobis tempore minabatur, et de flore fructum plagarum parturiit [Al. parturit]. Superbia vestra germinavit quod merebamini, ut super virgam impietatis vestrae, qua subjectos vobis impie caedebatis, consurgat ini-

quitas, quae non est ex miserabili populo, neque ex eis qui instar brutorum animantium ducuntur a magistris, neque ex clamore eorum et sonitu, quo frustra vociferabantur, a sacerdotibus Pharisaeisque seducti, ut consona voce clamarent et dicerent: 68 Crucifige, crucifige talem (Joan. XIX, 6). Unde non erit eis requies, sed aeterna captivitas. Porro Septuaginta juxta illum sensum in quo scribitur: neque enim scitis quid ventura pariat dies (Prov. XXVII, 1), dixerunt: Ecce dies parit, quod multo ante conceperat: venitque finis, et egressa est complexio, quae mala vestra omnia complectatur et teneat, sive ut Symmachus interpretatus est, inspectio, ut omnia videat Deus quae fecistis, et consideret opera vestra, et reddat unicuique quod meretur. In eo autem quod ipsi similiter transtulerunt, floruit virga, illo testimonio uti possumus: Ne auferas virgam a filio tuo (Prov. XIII, 13). Et Apostolus: Quid vultis? In virga veniam ad vos, an in charitate et spiritu mansuetudinis (I Cor. IV, 21)? Sed et Deus ore Psalmistae resonat: Visitabo in virga iniquitates eorum, et in flagellis peccata eorum: misericordiam autem meam non auferam [Al, dispergam] ab eis (Psal. LXXXVIII, 33, 34). Ideo ergo Dominus visitat et percutit, ut oriatur et pateat omnis superbia, quae diu latebat inclusa; et suscitetur injuria contra ortam et germinantem superbiam, conteraturque fortitudo iniqui, non cum perturbatione, neque cum festinatione. Finis enim florentis virgae, sanitas est atque correctio, quae non eorum merito venit, qui corripiuntur, nec pulchritudine, quam in se non habent, sed misericordia Domini.

Locus difficilis, et inter Hebraicum et Septuaginta multum discrepans, quibus pleraque de Theodotionis editione addita sunt, ut aliquam habere consequentiam viderentur.

(Vers. 12.) Venit tempus, appropinquavit dies. Non solum ad Jerusalem dicitur, quod venerit ei tempus captivitatis, et appropinquaverit dies quo Babylonio sit vallanda exercitu; sed et ei qui exstructis et dilatatis horreis exsultabat, Dominus loquitur: Stulte, hac nocte auferetur anima tua a te: quae autem praeparasti, cujus erunt (Luc. XI, 20)? Unde et Apostolus: Tempus, ait, abbreviatum est (I Cor. VII, 29). Et in alio loco: Praeterit enim figura hujus mundi (Ibid., 31). Notandum quod non in futurum distulerit, sed de praesenti dixerit, praeterit, et quotidie labitur figura mundi. Numquam enim in eodem statu permanet; sed semper crescentium et decrescentium figura praetervolat 69 et mutatur. Unde et Dominus: Coelum, inquit, et terra praeteribit (Matth. XXIV, 35). Sin autem haec quibus omnia quae in mundo sunt continentur, praetereunt atque pertranseunt, quid potest in humanis rebus esse perpetuum?

(Vers. 13.) Qui emit, non laetetur, et qui vendit, non lugeat. Naturale est in possessionum emptione laetari: in venditione lugere. Cum autem instet servitus atque captivitas, et gaudium et tristitia in utroque sunt vana. Unde et Apostolus: Tempus abbreviatum est. de caetero, qui habent uxores, sic sint quasi non habeant, et qui flent, quasi non fleant, et qui gaudent, quasi non gaudeant, et qui emunt, quasi non possideant, et qui

utuntur mundo isto, quasi non utantur (I Cor. VII, 29 seqq.). Nam et diluvium ementes oppressit atque vendentes, ut Dominus loquitur in Evangelio (Matth. XXIV).

Quia ira super omnem populum ejus. Hoc in Septuaginta non habetur. Pro populo potest multitudo et turba juxta Hebraicum accipi; hoc enim significat AMONA (). Causaque perspicua est quod idcirco qui emit, gaudere non debeat, et qui vendit, lugere desistat, quia ira Dei in brevi ventura sit super omnem multitudinem terrae Judaeae, sive Jerusalem. Ex superioribus enim intelligitur, in quibus scriptum est: Haec dicit Dominus Deus terrae Israel, etc.

(Vers. 13.) Quia qui vendit, ad id quod vendidit non revertetur. Juxta Hebraicum morem loquitur. Omnis enim emptio ad venditorem revertebatur quinquagesimo anno remissionis, qui apud illos vocatur jubilaeus. Ante igitur quam annus remissionis adveniat, quando possessiones ad priores dominos revertuntur, ingruet captivitas, quae omnem urbis auferet consuetudinem. Porro quod Septuaginta transtulerunt: Quia qui emet, ad venditorem non revertetur, cum juxta historiam penitus non cohaereat, juxta anagogen hunc sensum habere potest: ut dicamus eum qui haeretico fuerat errore deceptus, cum intellexerit magistri fraudulentiam, nequaquam reverti ad venditorem, id est, ad magistrum; sed eum despicere atque contemnere.

70 Et adhuc in viventibus vita eorum, quia visio ad omnem multitudinem ejus non regredietur. Quomodo possessio non revertetur ad

priorem dominum, eversione urbis instante: sic visio et comminatio prophetalis, quae ad omnem multitudinem urbis dirigitur, nequaquam regredietur, et irrita fiet; sed rebus explebitur, viventibus adhuc his, ad quos prophetalis sermo dirigitur. Hoc autem ait, ut ostendat imminentem captivitatem, ne secundum consuetudinem dicerent: Visio haec in longos dies erit, et post tempora multa complebitur. Possumus et hoc dicere, quod postquam recesserit a Judaeis visio prophetalis: Lex enim et prophetae usque ad Joannem Baptistam (Matth. XI, 13), post interfectionem Salvatoris nequaquam regrediatur ad eos, nec ultra mereantur habere prophetas. Significanterque ad omnem, inquit, multitudinem visio non regredietur. Ergo regredietur ad eos qui ex Judaeis Domino crediderunt, apostolos videlicet, et reliquias populi Judaici, quae ex Israel salvae factae sunt. Sed nec isti duo versus habentur in Septuaginta editione.

Et vir in iniquitate vitae suae non confortabitur. LXX: Et homo in oculis vitae suae non obtinebit. Et est sensus juxta Hebraicum: Non proderit homini iniquitas sua, nec ei praebebit aliquam fortitudinem. Juxta Septuaginta: Et homo, qui desideravit quod in mundo putavit esse pretiosum, non obtinebit; sed libertate pereunte, amittetur omne quod pulchrum est. Ambiguitas autem Hebraicarum litterarum IOD et VAU , quae tantum magnitudine discernuntur, fecit alios iniquitatem, alios oculos interpretari.

(Vers. 14.) Canite tuba, praeparentur omnes. LXX: Clangite tuba, et judicate omnia. De tuba-

rum clangore et sonitu in multis locis legimus, ut ibi: Sicut tuba exalta vocem tuam (Isai. LVIII, 1); et alibi: Clangite in neomenia tuba, in insigni die solemnitatis nostrae (Ps. LXXX, 3); et in Apostolo: Quoniam ipse Dominus in jussu, et in voce archangeli, et in tuba Dei descendet de coelo (I Thess. IV, 5). Et in Evangelio: Nolite tuba clangere ante vos (Matth. VI, 2). Et tubas ductiles atque argenteas Numerorum narrat historia (Num. X et XXXI), quae sermoni prophetico comparantur, et doctrinae Apostolicae. Praecipiturque nunc, ut omnes ad signum clangoris, et buccinae praeparentur ad bella. Porro quod dixere LXX, et judicate omnia, nulli dubium est quin apostolorum conveniat potestati. Qui, postquam cecinerit angelorum tuba, judicaturi sunt in duodecim thronis duodecim tribus Israel. Quorum Paulus loquebatur: Angelos judicabimus (I Cor. VI, 3); et alibi: In vobis judicabitur mundus (Ibid., 2). Juxta praesentem autem sensum jubentur per ironiam hi qui huic officio mancipati sunt, tuba clangere, ut omnes contra Babylonium parentur exercitum.

Et non est qui vadat ad praelium. Ira enim mea super omnem multitudinem ejus. Et haec in Septuaginta non habentur. Praeceperat Deus (Num. X) ut tuba canerent ad exercitum praeparandum, qui Babyloniorum posset resistere fortitudini; sed nihil profuit imperasse, eum non sit in populo qui audeat ad bella procedere. Idcirco autem enervatus est populus, et caret viribus praeliandi, quia omnis ira Dei super omnem multitudinem ejus, subauditur urbis Jerusalem, sive terrae Judaeae. Sed et in nostra terra et Jerusalem, quando

nos vel persecutio publica, vel variorum incentiva vitiorum superare nituntur, frustra magistri canunt tuba, et praeparare nos ad bella festinant, cum nulla sit in populo fortitudo, quae idcirco subtracta est, quia iram Dei praesentia mernere peccata.

(Vers. 15, 16.) Gladius foris, pestis et fames intrinsecus. Qui in agro est gladio morietur: et qui in civitate, pestilentia et fame devorabuntur. Et salvi erunt qui fugerint ex eis: eruntque in montibus quasi columbae convallium omnes trepidi. unusquisque in iniquitate sua. Septuaginta, columbas convallium, sive, ut Theodotio transtulit, meditantes, omnino tacuerunt. Hocque quod nos interpretati sumus, omnes trepidi: unusquisque in iniquitate sua, Theodotio transtulit ita: omnes mussitantes, unaquaeque in iniquitate sua; ut sub metaphora columbarum meditantium, significet unumquemque de populo suum flere peccatum, et intelligere atque sentire cur ista patiatur. Tres autem partes aliorum qui in urbe pestilentia et fame moriantur, et aliorum quos gladius foris interficiet, et eorum qui captivitatem fuga evaserint, supra legimus: quorum qui salvus fuerit, transibit ad montes, et instar mussitantium columbarum, sua trepidus peccata deflebit. Tropologice vero sic accipiendum, quod qui in agro et campo est, extra fines Dominicae civitatis, quae interpretatur Ecclesia, adversarii mucrone feriatur, qui autem in civitate egerit negligenter, nec praeparaverit sibi cibos, de quibus in Proverbiis scriptum est: Qui operatur terram suam, replebitur [Al. saturabitur]

panibus (Prov. XII, 11,) iste fame morietur et pestilentia. Pauci autem, qui vel haereticorum gladium, vel desidiae suae famem, mortemque vitaverint, non salvabuntur nisi in montibus, et nisi assumpserint alas columbae, et avolaverint, et requieverint. Quae columbae quamdiu in vallibus sunt, trepidant et ad singula reformidant: quarum praecipimur imitari innocentiam, et de quibus in psalmo scriptum est: Si dormiatis inter medios cleros pennae columbae deargentatae, et posteriora dorsi ejus in pallore auri (Ps. LXVII, 14): in cujus specie descendit Spiritus sanctus, et mansit super Dominum Salvatorem. Pulchreque juxta Theodotionem vocabimus columbam meditantem (Matth. III), eum qui in lege Domini die ac nocte me...

(Vers. 17.) Omnes manus dissolventur, et omnia genua fluent aquis. Et accingent se ciliciis, et operiet eos formido. Pro genibus aquis fluentibus, Septuaginta transtulerunt, femora polluentur humore. Cum autem omnes trepidaverint, et ad montana confugerint, manus omnium dissolventur, et nullus contra hostes poterit resistere, pavorisque magnitudine, urina polluet genua: nec valebit profluentes aquas vesica cohibere. Accingent se ciliciis, et tremor omnia possidebit. Hoc in illo populo factum est, non solum sub Babyloniis, sed et sub Romanis, quando pervenit in eos usque ad finem ira Dei. Caeterum et in nostra Judaea in qua est Domini confessio, quando multiplicatae fuerint iniquitates, et refriguerit multorum charitas, omnes manus bonorum operum dissolventur, et cuncta genua, sive femora fluent

aquis eorum qui illicitos quaesierunt concubitus, et quos in lege γονοῤῥύεις, id est, fluxum seminis sustinentes, et immundos Scriptura cognominat. Unde qui tales sunt, debent se accingere ciliciis poenitentiae, et venturum judicium formidare. Quod qui fecerit, merebitur Isaiam audire dicentem: Confortamini, manus dissolutae: et genua debilia roboramini (Isai. XXXV, 3).

(Vers. 18.) In omni facie confusio, et in universis capitibus calvitium. Rubor vultus, pudoris indicium est, et conscientia peccatorum lucet in facie: spesque salutis est, quando delictum sequitur verecundia. Unde ad eam quae corde duro in suis peccatis gloriabatur, dictum est: Facies meretricis facta est tibi, nescis erubescere (Jer. III, 3). Calvitium quoque capitis, luctus est signum, quando perdit decorem caesaries, et pulchritudinem comarum amittimus. Denique et ad Jerusalem dicitur: Pro ornamento capitis tui habebis calvitium, propter opera tua (Isai. III, 17). Et alius propheta; Omnia, inquit, capita in omni loco attondentur, et omnibus barba radetur (Jer. XLVIII, 37). Michaeas quoque ad eamdem Jerusalem: Decalvare, ait, et tondere super filios deliciarum tuarum, dilata calvitium tuum sicut aquila (Mich. I, 16). Et super mortuis jubetur fieri calvitium. Soli autem sancti, hoc est, Nazaraei, et qui ad pontificatum Domini meruerunt pervenire, non radunt capita sua (Num. VI). Neque enim habent mortis opera, nec immundi sunt, quia Nazaraei, id est, sancti Domini sunt. Quod si juxta eos quispiam mortuus fuerit, omnes dies pristini non reputabuntur sanctificationis

eorum. Samuel Dei sanctus erat, et propterea aeterna capitis ornamenta possedit: audivitque illud de Cantico Canticorum: Cincinni tui nigri sicut corvus (Cant. V, 11). Porro Samson quia perdidit comam, perdidit fortitudinem (Judic. XVI): paulatimque renascentibus capillis, vires rediere pristinae, ut multo plures moriens quam vivens occideret. Elisaeus vero licet corporis haberet calvitium, tamen quia Nazaraeus Domini erat, cincinnis capitis fruebatur. Unde parvuli [Al. pueri], quia parvuli erant, et nec dum ad aetatem viri pervenerant, illudentes calvitio ejus atque dicentes: Ascende, calve: ascende, calve (IV Reg. II, 23), ferarum laniati sunt morsibus; quarum saltus ac silvae sunt habitaculum.

(Vers. 19.) Argentum eorum foris projicietur, et aurum eorum in sterquilinium erit. LXX: Argentum eorum in plateis projicietur, et aurum eorum erit contemptui. Fuga et captivitate cogente, divitias et auri argentique pondera projicient in plateis: suas tantum animas servare cupientes, ne sint ponderi quae prius fuere luxuriae. Alioquin et juxta anagogen, captivorum atque fugientium de Jerusalem omne argentum projicietur in plateis, in lata et spatiosa via quae ducit ad mortem, quia angustam salutis semitam reliquerunt. Sed et omne aurum erit contemptui, vel in sterquilinium atque immunditiam reputabitur. Non enim potest habere munditiam, qui extra Domini Ecclesiam est. Argentum eorum, et aurum eorum non valebit liberare eos in die furoris Domini. Et hoc in Septuaginta non habetur. Nulli autem dubium quin obsidionis et

famis tempore, aurum argentumque esurientes non liberet: et illisi pretiosissimo metallo dentes, instar durissimi lapidis retundantur. Denique sequitur: Animam suam non saturabunt, et ventres eorum non implebuntur. Praesentibus malis didicimus multos divites inter sericum, gemmas, et auri argentique pondera egestate confectos, habuisse exitum mendicantium. Argentum autem et aurum eorum, qui extra Ecclesiam sunt, non liberare animas possidentium in die furoris Domini: sed aeternam eos habere famem, et inani ventre cruciari, ostendit illud testimonium in quo dicitur: Redemptio animae viri, propriae divitiae (Prov. XIII, 8). Propriae divitiae sunt, quas nos Christi veritas docuit (Luc. XVI), qui praecepit, ut faciamus nobis amicos de iniquo mammona, qui nos recipiant in aeterna tabernacula.

Quia scandalum iniquitatis eorum factum est. Ideo, inquit, possidentium aurum et argentum nec anima saturabitur, nec venter implebitur, quia hoc ipsum aurum et argentum, scandalum scelerum eorum factum est. Significat autem idola, quae auro argentoque fabricata, suos condemnant [Al. contemnunt] artifices. Pro quo Septuaginta transtulerunt: quia cruciatus iniquitatum eorum fuit, ut in suo iniqui errore crucientur, et se intelligant male Dei munera in blasphemiam convertisse.

(Vers. 20.) Et ornamentum monilium suorum in superbiam posuerunt, et imagines abominationum suarum et simulacrorum fecerunt ex eo. LXX: Electa mundi in superbiam posuerunt, et imagines abominationum suarum, et offendicula

sua posuerunt ex eis. Quae ego, inquit, dederam in ornamentum possidentium atque divitias, illi verterunt in superbiam, ut de quibus poterant per eleemosynas et bona opera suam animam liberare, ex illis haberent materiam arrogantiae. Denique ex auro et argento fecerunt idola, et mea munera in daemonum simulacra verterunt. Porro quod dixere LXX, Electa mundi in superbiam posuerunt, ad aurum argentumque referendum est: quibus in mundo nihil putatur esse pretiosius. Illudque quod sequitur: Offendicula eorum, sciamus de Theodotione additum. Facilis autem sensus est juxta tropologiam, quod aurum et argentum, sensus et eloquia Scripturarum quae electa sunt mundi, et quae nobis in ornamentum data sunt, haeretici posuerunt in fomentum et materiam superbiae, et imagines diversorum dogmatum et abominationum atque offendiculorum suorum fecerunt ex eis: ut per quae poterant colere, et adorare Deum, ex his Deum offenderint.

(Vers. 21.) Propter hoc dedi eis illud in immunditiam: et dabo illud in manus alienorum ad diripiendum: et impiis terrae in praedam, et contaminabunt illud. LXX: Propter hoc dedi ea illis in immunditiam: et tradam ea in manus alienorum, ut diripiant ea, et pestilentibus terrae in praedam, et polluent ea. Quia ex auro et argento, et ornamentis monilium quae dederam eis, imagines sibi abominationum suarum simulacrorumque fecerunt, propterea dedi eis illa in immunditiam et in stercora. Pro quibus Symmachus interpretatus est, nauseam, volens idolorum sor-

des exprimere. Et tradam, inquit, ea in manus hostium, ut diripiant omnia, et non tam contaminem, quam contaminata esse demonstrem, quae prius videbantur esse sanctissima. Nos quoque tradimur in manus inimicorum et alienorum a Deo, quando facimus ornamenta nostra simulacra daemonum, et omnis gloria nostra possidetur ab impiis, sive pestilentibus terrae, ut nos suae subjiciant potestati.

(Vers. 22.) Et avertam faciem meam ab eis: et violabunt arcanum meum: et introibunt in illud emissarii (sive ut Septuaginta transtulerunt temere; vel ut Symmachus et Theodotio, irrumpentes, et pestilens) et contaminabunt illud. Cum, inquit, propter superiores causas abominationum populi avertero faciem meam ab eis, et nequaquam eos dignos meis oculis judicavero: tunc violabunt arcanum meum, quod significat Sancta sanctorum, pro quo Septuaginta, visitationem transtulerunt (ut in sanctis Dei fuisse praesentiam demonstrarent) et irrumpent in ea impii et pestilentes terrae: quae exceptis sacerdotibus soloque pontifice nullus alius audebat intrare. Quod scimus et a Babyloniis, et a rege Antiocho Cneoque Pompeio, et ad extremum factum esse sub Vespasiano et Tito, quando templum captum atque subversum est, et omnia perpetrata quae sequens prophetae sermo complectitur. Ad nostra quoque mala opera avertit Deus faciem suam: et quia aversa est facies, ideo Dei violatur arcanum, ut pro sacerdotibus et sanctis Dei pestilentes ingrediantur, et universa contaminent: ut qui locus esse debuit sanctitatis, fiat locus

immunditiae, juxta illud Evangelicum: Domus Patris mei domus orationis vocabitur: vos autem fecistis illam speluncam latronum (Matth. XXI, 13).

(Vers. 23.) Fac conclusionem, quoniam terra plena est judicio sanguinum, et civitas plena iniquitate. LXX: Et adducam perturbationem, quia terra plena judicio sanguinum, et civitas plena iniquitatum. Verbum Hebraicum ARETHIC, Aquila conclusionem, Symmachus et Theodotio καθήλωσιν id est, confixionem interpretati sunt. Pro quo Septuaginta posuere φυρμὸν, quod nos in perturbationem vertimus. Igitur, o propheta, iram meam super terram Judaeam, et super urbem Jerusalem brevi sermone conclude, ut quomodo terra plena est judicio sanguinum, omnes enim in sanguine judicantur, fundentes innoxium sanguinem: quod et in Nabuthe persona fecisse Judaeos Scriptura commemorat: sic ipsorum quoque fundatur cruor, et plena iniquitatis civitas demonstretur. Nam et sub Manasse repleta est urbs Jerusalem a porta usque ad portam sanguine prophetarum (I Reg. XXI). Venietque eis conclusio, et perturbatio atque confixio, ut nullus de imminentibus miseriis possit evadere.

(Vers. 24.) Et adducam pessimos de gentibus, et possidebunt domos eorum. Et haec in Septuaginta non habentur. Pro sacerdotibus et prophetis, pessimos cunctarum gentium adducam Babylonios, ut domos vestras possideant, vosque subjiciant servituti. Sed et nostras domos, id est, animas (templum enim sumus Dei, et Spiritus sanctus habitat in nobis (I Cor. VI) possidebunt

pessimi daemones, si fuerit terra nostra plena sanguinibus, et habitatio plena iniquitatis. Et quiescere faciam superbiam potentium: et possidebunt sanctuaria eorum. LXX: Et avertam fremitum fortitudinis eorum: et polluentur sancta eorum. Omnis superbia offendit Deum. Propterea pessimi gentium possidebunt domos potentium et superborum, et obtinebunt sanctuaria eorum, quia locum sanctimoniae spurcus ingreditur, et sua eum contaminat immunditia. Significanter autem quia polluta fuerant sanctuaria Dei, et violatum arcanum ejus, non dixit, possidebunt sanctuaria mea, sed sanctuaria eorum: quia post contaminationem mea esse cessarunt. Angustia adest. LXX: Propitiatio veniet. Juxta superiorem ordinem, recte Aquila et Theodotio interpretati sunt, adesse angustiam: Symmachusque, moerorem. Septuaginta autem in medio universorum tristium, verbum posuere laetitiae: ut lugentis animus sustentetur, et speret inter adversa, meliora, Dominumque propitium; de quo scriptum est: Dominus erigit allisos (Ps. CXLV, 8). Nos autem juxta Symmachum priorem sententiam cum posteriore conjunximus, ut diceremus:

(Vers. 25.) Angustia superveniente, requirent pacem, et non erit. Quod juxta Septuaginta omnino stare non potest. Si enim propitiatio veniet, quomodo quaerent pacem, et non invenient? Quaeret autem ille pacem, et non inveniet, qui audivit ab apostolis: Pax huic domui (Matth. X, 12), et non servavit eam, nec fecit in sua mente requiescere, sed malis fugatam operibus non potest invenire. Ipsa est autem pax quae exsuperat om-

nem sensum (Philipp. IV, 7), et quam ad Patrem victor ascendens Salvator, apostolis dereliquit (Joan. XIV).

(Vers. 26.) Conturbatio super conturbationem veniet, et auditus super auditum. LXX: Vae super vae erit, et nuntius super nuntium. Quomodo sanctis dicitur: Gaudete, iterum dico gaudete (Philipp. IV, 2); et de ipsis scriptum est: Ibunt de virtute in virtutem (Ps. LXXXIII, 8), ut praesentia bona futuris bonis cumulent: sic et his super quos venit angustia, et qui quaesierunt pacem et non invenerunt eam, veniet conturbatio super conturbationem, sive vae super vae, juxta quod et in Apocalypsi scriptum est: vae unum abiit, et vae alterum veniet cito (Apoc. IX, 12). Et auditus veniet super auditum, nuntiusque super nuntium; juxta illud beati Job: Cum adhuc unus loqueretur, venit alius nuntius (Job. I, 16), mala augens malis, et appropinquantis Babylonii fremitum turbamque describens.

Et quaerent visionem de Propheta: et lex peribit a Sacerdote, et consilium a senioribus. Proprie singula quaeruntur a singulis. Vaticinium futurorum quaeritur a propheta. Legis interpretatio, sacerdotis officium est. Prudens consilium aetas matura perquirit; juxta illud quod scriptum est: In consilio sanctorum [Al. justorum] et congregatione, magna opera Domini (Ps. CX, 1, 2). Haec autem non solum eo tempore, quando Babylonius contra Jerusalem veniebat exercitus, a prophetis, sacerdotibus et senioribus quaerebantur; sed quotidie in Ecclesiis requiruntur. Quae si visionem, legem, consiliumque perdiderint, fru-

stra prophetas et sacerdotes, et seniores habere se jactant.

(Vers. 27.) Rex lugebit, et princeps induetur moerore, sive, juxta Septuaginta, interitu: qui nescio quid volentes, hoc quod de Hebraico sermone expressimus, rex lugebit, omnino tacuerunt. Luxisse autem Sedeciam, et omnes principes populi Judaeorum fuisse moerore confectos, sancta Scriptura commemorat. Possumus autem, quamquam hoc prima fronte videatur esse blasphemum, regem lugentem nostra vitia atque peccata, Christum dicere, qui loquitur in Psalmis: Quae utilitas in sanguine meo, dum descendo in corruptionem (Ps. XXIX, 10)? Et appropinquans Jerusalem flevit super eam, et dixit: Jerusalem, Jerusalem, quae occidis Prophetas, et lapidas missos ad te; quoties volui congregare filios tuos, sicut gallina congregat sub alas pullos suos, et noluisti (Matth. XXIII, 37)! Principes quoque vel in bonam partem apostoli erunt, qui lugent peccatores: vel in contrariam, illi quibus dicitur: Audite verbum Domini, principes Sodomorum (Isai. I, 11). Indueturque, juxta Septuaginta, interitu, qui non habet armaturam Dei, nec indutus est Christo. Quotquot enim in Christo baptizati sunt, Christum induerunt (Galat. III, 27). Et manus populi terrae conturbabuntur, sive, juxta Septuaginta, dissolventur. Quando visio non fuerit in propheta, et Legis scientia in sacerdote, et consilium in senibus: rexque luxerit, et princeps fuerit in moerore, sive in interitu, consequenter et populi manus conturbabuntur, suum perdentes ordinem, sive dissolventur, antiquam fortitudi-

nem non habentes. Pulchreque non populus Dei dicitur, cujus turbabuntur manus, et cujus non est municipatus in coelo; sed populus terrae, de quo scriptum est: Recedentes a te super terram scribentur (Jerem. XVII, 13).

Secundum viam eorum faciam eis, et secundum judicia eorum judicabo eos, sive, ut Septuaginta transtulerunt, ulciscar eos. Peccatoribus reddit Deus juxta vias suas, ut teneat judicii veritatem. Caeterum in sanctis excedit modum clementiae. Neque enim condignae sunt passiones temporis hujus ad futuram gloriam quae revelabitur in nobis (Rom. VIII, 18). Stipendia enim peccati mors (Ibid. VI, 23), quam recipit peccator juxta vias suas et opera sua. Caeterum justorum virtus fruitur Domini largitate, de qua Paulus loquur: Donum Dei vita aeterna. Quodque addidit: et secundum judicia eorum judicabo eos, illud Evangelicum sonat: in quo judicio judicaveritis, judicabitur de vobis (Matth. VII, 1). Et Apostolicum: In quo enim judicio judicas alterum, teipsum condemnas. Eadem enim operaris quae judicas (Rom. II, 1).

Et scient quia ego Dominus. Iste versiculus frequenter in hoc propheta ponitur, quod supplicia atque cruciatus sequatur scientia Dei, ut quem non intelligebant per beneficia, per tormenta cognoscant.

LIBER TERTIUS.

Nihil longum est quod fidem habet, et omnis retro temporum series transacta non prodest: nisi forte bonorum operum sibi viaticum praeparaverit, quae semper ad futura, immo ad aeterna respiciunt, et nullis terminis coarctantur. Vera sententia est: Omnia orta occidunt, et aucta senescunt. Et alibi: Nihil est enim opere et manu factum, quod non conficiat et consumat vetustas. Quis crederet ut totius orbis exstructa victoriis Roma corrueret, ut ipsa suis populis et mater fieret et sepulcrum: ut tota Orientis, Aegypti, Africae littora olim dominatricis urbis, servorum et ancillarum numero complerentur: ut quotidie sancta Bethleem, nobiles quondam utriusque sexus, atque omnibus divitiis affluentes, susciperet mendicantes? Quibus quoniam opem ferre non possumus, condolemus, et lacrymas lacrymis jungimus: occupatique sancti operis sarcina, dum sine gemitu confluentes videre non patimur, explanationes in Ezechiel, et pene omne studium omisimus, Scripturarumque cupimus verba in opera vertere, et non dicere sancta, sed facere. Unde rursus a te commoniti, o virgo Christi Eustochium, intermissum laborem repetimus, et tertium volumen aggressi, tuo desiderio satisfacere desideramus: illud et te et caeteros qui lecturi sunt deprecantes, ut non vires nostras, sed

votum considerent, quorum alterum fragilitatis humanae, alterum sanctae est in Domino voluntatis.

(Cap. VIII.---Vers. 1.) Et factum est in anno sexto, in sexto mense, in quinta mensis, ego sedebam in domo mea, et senes Juda sedebant coram me. Quinto anno transmigrationis Jechoniae, quarto mense, quinta mensis, superiorem visionem factam ad prophetam legimus Haec autem quam nunc exponere volumus, sexto anno ejusdem regis, sexto mense, quinta mensis facta memoratur. Ex quo perspicuum est post annum et duos menses haec facta quae scripta sunt, et vel intermissam per annum et duos menses prophetiam, vel per totos quatuordecim menses gesta, quae superior sermo contexit. Sexto autem anno et sexto mense, et quinta die mensis, qui numeri ad fabricam mundi referuntur, et [Al. ad] carneos sensus, qui terrena conspiciunt, et necdum coelestia contemplantur, factam prophetiam non mirabitur, qui ad presbyteros Juda sermonem dirigi intellexerit. E quibus septuaginta tenebant thuribula, et viginti quinque in templo adorabant solem, sedebatque propheta in domo sua fugiens frequentiam multitudinis; et senes Juda sedebant coram eo, vel prophetae verba audire cupientes, vel insidiantes sermonibus ejus. Significanterque dicuntur senes Juda, ut nihil ad Israel, hoc est ad decem tribus, quae prius captae fuerant, sed ad eos qui de tribu Juda cum Jechonia ducti erant in captivitatem, dici intelligamus.

(Vers. 2.) Et cecidit super me ibi manus Domini Dei. Et vidi, et ecce similitudo quasi aspectus

ignis ab aspectu lumborum ejus, et deorsum ignis: et a lumbis ejus et sursum, quasi aspectus splendoris, ut visio electri. LXX: Et facta est super me manus Adonai Domini: et vidi et ecce similitudo quasi species viri a lumbis ejus, et deorsum ignis, et a lumbis ejus, et sursum quasi + visio aurae ** quasi visio electri. Virum, Hebraeus sermo non continet. Visionem autem aurae, quae in Septuaginta non habetur, de Theodotione addidimus. Et pro eo quod nos diximus, cecidit super me manus Domini, Symmachus transtulit, incidit mihi manus Domini, quod in Hebraico dicitur TEPHPHOL. Manus autem ἐνέργειαν, id est, opera significat, ut visionis possit sacramenta cognoscere. Et hoc considerandum, quod non ipsas videat veritates; sed similitudinem ignis, quia a lumbis usque deorsum ignis apparuit; et a lumbis sursum quasi aspectus splendoris, ut visio electri. Pro splendore, qui in Hebraico dicitur ZOR, auram Theodotio transtulit, ut in supernis Dei refrigeria demonstret. Denique et in Regum volumine beatus Elias adventum Domini non in tempestate contemplatur et turbine, non in ignis ardoribus; sed in aspectu aurae tenuis atque lenissimae, ut Dei Omnipotentis mansuetudinem comprobaret. Opera autem coitus, quae significantur in lumbis, usque deorsum, igne purgantur. Et opera virtutum, quae a lumbis ad superiora consurgunt, splendorem habent atque fulgorem, et tamen nec ignis usque ad pedes dicitur; nec splendor electri usque ad caput, sed deorsum et sursum, ut tam in peccatoribus quam in sanctis, pro diversitate meritorum, alius usque

ad illud et illud membrum; alius usque ad illa et illa perveniat. Et quomodo qui sanctitudinis perfectionem tenent, ad verticem usque perveniunt, sic qui in peccatorum profundo sunt, plantas igneorum pedum tenere credendi sunt.

(Vers. 3.) Et emissa similitudo manus apprehendit me in cincinno capitis mei. LXX: Et extendit similitudinem manus, et assumpsit me in fimbria verticis mei. Et hic similitudo manus, non ipsa manus extenditur, neque enim in Deo aliquid corporale est. Videturque manus, ut membrum humani corporis atque consueti, nequaquam terreat eum qui assumur atque comprehenditur. Si enim in colubri, vel in qualibet alia bestiarum similitudine tetigisset prophetam, ipsa dissimilitudo membrorum terruisset assumptum. Parsque comprehenditur capillorum, quia totius apprehensionem capitis, humana natura non sustinet. Pro cincinno, Septuaginta transtulerunt κράσπεδον, id est fimbriam: quorum alterum in capillis, alterum in vestibus accipi solet. Et elevavit me spiritus inter terram et coelum. Primum similitudine manus apprehenditur; postea elevatur a spiritu, qui spiritus non eum statim ad coelum levat, sed inter terram et coelum, ut terrena interim derelinquens, festinet ad coelum. Possumus autem et hoc dicere, quod propter bona opera, propheta similitudine manus Dei apprehensus sit, et propter scientiam rerum spiritualium elevetur a spiritu.

(Vers. 4). Et adduxit me in Jerusalem in visione Dei, juxta ostium interius quod respiciebat Aquilonem, ubi erat statutum idolum Zeli ad

provocandam aemulationem. Et ecce ibi gloria Dei Israel, secundum visionem quam videram in campo. LXX: Et adduxit me in Jerusalem in visione Dei ad vestibulum portae quae respicit Aquilonem: ubi erat statua possidentis. Et ecce erat ibi gloria Domini Dei Israel secundum visionem quam vidi in campo. Hoc autem quod in quibusdam codicibus reperitur. + Et in statua imaginem Zeli ** de Theodotione additum est. Reliqua similiter. Quando dicit: adduxit me in Jerusalem in visione Dei, ostendit se non in corpore, sed in spiritu esse translatum. Juxta quam visionem possumus et coelos, et profunda maris, et inferna conspicere, dum rationes singulorum cogitatione complectimur. Primum autem venit ad vestibulum, quod respicit ad Aquilonem, ut ibi videat statuam idoli Zeli ad provocandam aemulationem; ut de illo loco possit ad interiora penetrare, et cernere reliqua, quae postea describuntur. Statuam autem idoli Baal in templo Dei positam, narrat historia. Pulchreque appellatur idolum Zeli. quia ad aemulationem et zelum Dominum provocat; juxta illud quod in Deuteronomio dicitur: Ipsi me provocaverunt ad zelum in eo qui non erat Deus: et ego provocabo eos ad zelum in gente quae non est (Deut. XXXII). Porro quia zelus et possessio quod Hebraice dicitur CENA, eodem appellantur nomine, pro statua Zeli, Septuaginta, statuam possidentis, interpretati sunt. Denique quando natus est Cain, Possedi, inquit parens, hominem per Deum (Genes. IV, 1), possessione hominis, ad Cain nomen alludens. Ibique erat gloria Dei Israel, non quod delectare-

tur tali vicinia; sed ut sui praesentia idolum Zeli, templumque deleret. Unde et subversio urbis templique post breve tempus sequitur. Et in Isaia scriptum est, quod lectus angustus nequaquam duos capiat, et pallium breve utrumque operire non possit (Isa. XXVIII); significante Scriptura illud Apostoli: Qui cons... [truncated]

(Vers. 5.) Et dixit ad me: Fili hominis, leva oculos tuos ad viam Aquilonis. Et levavi oculos meos ad viam Aquilonis: et ecce ab Aquilone portae altaris, idolum Zeli in ipso introitu. Pro eo quod nos posuimus: Ab Aquilone portae altaris, idolum Zeli in ipso introitu, Septuaginta transtulerunt: Ab Aquilone ad portam Orientalem, quod in Hebraico non habetur; caetera quae ibi scripta sunt relinquentes. Dixit, inquit, ad me, vel gloria Dei, quam in campo videram, vel spiritus qui me inter coelum levavit ac terram. Locutusque est mihi, postquam me transtulit in Jerusalem, et fecit vel urbem, vel templum videre, et imperavit ut levarem oculos ad viam Aquilonis. Ibi enim statua Baal po s it a erat, quam vocat idolum Zeli, in ipso portae introitu. Qui autem idolum Zeli, sive possidentis, ad gloriam Dei, vel ad spiritum referunt, impie faciunt, personam idoli, Dei majestate mutantes.

(Vers. 6.) Et dixit ad me: Fili hominis, putasne vides tu quid isti faciant: abominationes magnas quas domus Israel facit hic: ut procul recedam a sanctuario meo? Et adhuc conversus, videbis abominationes majores. Ne me, inquit, putes injuste templum deserere, et subvertendam relinquere civitatem, aspice quae in templo faciant.

Cumque illa conspexeris, non putes finem esse scelerum, adhuc majora conspicies. Quod quidem potest et de nostra Jerusalem, nostroque templo intelligi, quando in exemplum Ophni et Phinees (II Reg. II) idolorum scelera operamur in tabernaculo Dei; et fornicamur cum his, quae [Al. qui] se militiae et ministerio Dei voverint; et sacrificiorum ejus primitiva decerpimus, dantes in usum clientum atque famulorum, et omnia lucri causa facimus. Sin autem haec tam magna sunt quae videmus, quanto majora existimanda sunt quae humanam effugiunt conscientiam?

(Vers. 7 seqq.) Et introduxit me ad ostium atrii: et vidi, et ecce foramen unum in pariete. Et dixit ad me: Fili hominis, fode parietem. Et cum perfodissem parietem, apparuit ostium unum. Et dixit ad me: Ingredere, et vide abominationes pessimas, quas isti faciunt hic. Hoc quod transtuli: Et vidi, et ecce foramen unum in pariete, in Septuaginta non habetur. Et quia omnia quasi imagine picturaque monstrantur, unum in pariete foramen vidisse se dicit, juberique sibi ut illud perfodiat, et amplius faciat, quo videlicet aperto foramine, latius possit intrare et videre, quae foris positus videre non poterat. Per quod ostenditur, tam in Ecclesiis, quam in singulis nobis, per parva vitia majora monstrari, et quasi per quaedam foramina, ad abominationes maximas perveniri. Ex fructibus enim arbor cognoscitur (Matth. XII, 33, 34); et ex abundantia cordis, os loquitur. Pro signo sunt interioris hominis, verba erumpentia: quomodo libidinosum, quia sua callide celat vitia, interdum turpis sermo demonstrat; et ava-

ritiam latentem intrinsecus parvulae rei cupido significat. Minoribus enim majora monstrantur, vultuque et oculis dissimulari non potest conscientia, dum luxuriosa et lasciva mens lucet in facie; et secreta cordis, motu corporis et gestibus indicantur.

(Vers. 10.) Et ingressus vidi: et ecce omnis similitudo reptilium, et animalium abominatio: et universa idola domus Israel depicta erant in pariete in circuitu per totum. Non solum idolum Zeli stabat in introitu portae Aquilonis, sed et omnes Templi parietes diversis idolorum imaginibus pingebantur: ut nulla esset bestia, quam non parietis pictura monstraret. Hoc in delubris idolorum, fanisque gentilium hucusque perspicimus, quod omnia genera bestiarum adoret stulta religio. Unde et Virgilius ait: Omnigenumque deum monstra, et latrator Anubis, Quasi non et illa sint monstra quae laudat Contra Neptunum et Venerem, contraque Minervam. Possumus et in nostri templi [Al. nostris templis] parietibus idola monstrare depicta, quando omnibus vitiis subjacemus, et pingimus in corde nostro peccatorum conscientiam, imaginesque diversas. De quibus et in Psalmo [Al. Psalmis] dicitur: Domine, in civitate tua imaginem ipsorum dissipabis (Psalm. LXXII, 20). Et in alio loco: Verumtamen in imagine perambulat homo (Psalm. XXXVIII, 7). Quod scilicet nullus hominum sit qui aliquam imaginem non habeat, sive sanctitatis, sive peccati. Quamobrem furiosis dicitur et iracundis: Furor illis secundum similitudinem serpentis: sicut aspidis surdae et obturantis aures suas, quae

non exaudiet vocem incantantium (Psal. LVI, 5). Et de hominibus nequam: Generatio viperarum, quis ostendit vobis fugere a ventura ira (Matth. III, 7)? Et de versipellibus ac fraudulentis: Ite, dicite vulpi huic (Luc. XIII, 32). Ac de amatoribus feminarum: Equi insanientes in feminas facti sunt mihi: unusquisque ad uxorem proximi sui hinniebat (Jerem. LVIII). De brutis quoque ac vecordibus: Nolite fieri sicut equus et mulus, quibus non est intelligentia. Et iterum: In camo et freno maxillas eorum constringe, qui non appropinquant ad te (Ps. XXXI, 9). Et multa hujuscemodi. Hoc autem quod posuimus: Et ecce omnis similitudo reptilium et animantium, in Septuaginta non habetur.

(Vers. 11.) Et septuaginta viri de senioribus domus Israel, et Jezonias filius Saphan stabat in medio eorum stantium ante picturas, et unusquisque habebat thuribulum in manu sua, et vapor nebulae de thure consurgebat. Quando dicit septuaginta viros fuisse de senioribus domus Israel, qui tenebant thuribula manibus, ostendit multos alios fuisse presbyteros, qui hoc non faciebant, sed forsitan peccatis aliis tenebantur: unumque nomine Jezoniam filium Saphan stetisse in medio eorum, quasi principem sceleris eorum, atque sacrilegii, qui omissa religione Dei, colebant idola, et in templo, non adorabant Deum, cujus erat templum, sed picturas parietum. Pulchreque dicitur: Stabat Jezonias filius Saphan, hoc est, judicii et condemnationis suae in medio stantium presbyterorum, quia et princeps, et hi quorum princeps erat, firmo in sceleribus stabant gradu,

nec fluctuabant in malo; sed robustissime persistebant: vaporque nebulae et confusionis ac turbinis, qui surgebat ex thure, offerentium sacrilegia demonstrabat. Hoc factum sit eo tempore juxta litteram. Caeterum et nobis orandum est, ne seniores domus Israel septenarium numerum, qui est sanctus, per septem decades multiplicantes, stent in erroribus suis, et adorent picturas idolorum, vaporque sacrilegii ascendat sive consurgat resistens Deo. Quando viderimus plebem pessimam congregatam, de qua scriptum est: Odivi Ecclesiam malignantium (Psal. XXV, 6); et pejores plebe praepositos, nequioremque principem, qui praefectus est plebi atque presbyteris, dicamus Jezoniam stantem ante picturas, et singulos habere thuribula in manibus suis, non Dei majestatem, sed proprias sententias adorantes, et nequaquam odorem bonae fragrantiae ad Deum, sed foetorem ad idola pervenire.

(Vers. 12.) Et dixit ad me: Certe vides, fili hominis, quae seniores domus Israel faciunt in tenebris, unusquisque in abscondito cubiculi sui. Dicunt enim: Non videt Dominus nos: dereliquit Dominus terram. Ex eo, inquit, quod in templo faciunt pariter congregati, ostenditur quid unusquisque in cubiculo suo faciat. Sed secundum anagogen melius intelligi potest, quod nonnulli principes Ecclesiarum faciant in tenebris, quae dictu quoque turpia sunt. Iste est absconditus cordis homo, de quo dicitur: Ingredere in cubiculum tuum (Mich. VI, 4). Et rursum: Qui videt in abscondito reddet tibi. Recolat unusquisque conscientiam suam, et opera tenebrarum recordetur

in tenebris, sciatque scriptum: Omnis qui mala operatur, odit lucem, et non venit ad lucem, ne arguatur a luce (Joan. III, 20; I Thess. V). Et in se illud intelliget esse completum: Qui inebriatur, nocte inebriatur (Prov. II, 25). Quod juxta litteram stare non potest. Quanti enim in prandiis conviviisque dierum inebriantur? Sed quia ebrietas cordis offendens Deum, tenebrarum est, et non lucis, propterea quicumque inebriatur, nocte inebriatur. Cum autem seniores domus Israel fecerint mala in tenebris et in abscondito cubiculorum suorum, et putaverint se Deum posse celare, tunc consequenter dicent: Non videt nos Dominus, dereliquit Dominus terram. Multique sunt peccatores et ambulantes juxta cogitationes suas, qui Deum non aestimant curare mortalia, nec ad illum nostra vitia pertinere. Certe quando peccamus, si cogitaremus Deum videre et esse praesentem, numquam quod ei displicet, faceremus. Porro quod sequitur, Dereliquit Dominus terram, quorumdam etiam philosophorum sententia est, qui ex siderum cursu atque constantia, suspicantur esse in coelestibus providentiam, et terrena contemni, dum nihil recti nec juxta ordinem in terris geritur.

(Vers. 13, 14.) Et dixit ad me: Adhuc conversus videbis abominationes majores, quas illi faciunt. Et introduxit me per ostium portae domus Domini, quod respiciebat ad Aquilonem; et ecce mulieres sedentes plangentes Adonidem. Quem nos Adonidem interpretati sumus, et Hebraeus et Syrus sermo THAMUZ vocat: unde quia juxta gentilem fabulam, in mense Junio amasius Vene-

ris et pulcherrimus juvenis occisus, et deinceps revixisse narratur, eumdem Junium mensem eodem appellant nomine, et anniversariam ei celebrant colemnitatem, in qua plangitur a mulieribus quasi mortuus, et postea reviviscens canitur atque laudatur.

Consequenterque postquam principes et seniores domus Israel quid fecerint in templo ac tenebris cubiculisque monstratum est: etiam mulierum vitia describuntur, quae plangunt amatorum societate privatae, et exsultant, si eos potuerint obtinere. Et quia eadem gentilitas hujuscemodi fabulas poetarum, quae habent turpitudinem, interpretatur subtiliter, interfectionem et resurrectionem Adonidis, planctu et gaudio prosequens: quorum alterum in seminibus, quae moriuntur in terra, alterum in segetibus, quibus mortua semina renascuntur, ostendi putat; nos quoque eos qui ad saeculi mala et bona, vel contristantur, vel exsultant, mulieres appellemus, molli et effeminato animo: dicamusque plangere eos Thamuz, ea videlicet quae in rebus mundi putantur esse pulcherrima.

(Vers. 15, 16.) Et dixit ad me: Certe vidisti, fili hominis: adhuc conversus videbis abominationes majores his. Et introduxit me in atrium domus Domini interius, et ecce in ostio templi Domini inter vestibulum et altare quasi viginti quinque viri, dorsa habentes contra templum Domini, et facies ad Orientem, et adorabant ad ortum solis. Quod nos vestibulum juxta Symmachum interpretati sumus, qui πρόπυλον posuit, pro eo quod LXX et Theodotio ipsum verbum Hebrai-

cum transtulerunt AELAM: Aquilae prima editio, προστάada: secunda, AELAM templi interpretata est, quam nos porticum templi exprimere possumus: sive intectum atrium, quod inter templum et altare erat. Et quia supra legimus, post idolum Zeli, quod ad portam Aquilonis apparuit: Adhuc conversus videbis abominationes majores; ostensisque per parietem picturis omnium bestiarum, quas adorabant septuaginta presbyteri, et Jezonias filius Saphan, tenentes thuribula in manibus, secundo dicitur: Adhuc conversus videbis abominationes majores, quas isti faciunt, eo quod sederent mulieres plangentes Adoniden; post tertium quoque peccatum dicitur: Adhuc conversus videbis abominationes majores his. Quae est autem major abominatio superiorum trium scelerum? Videlicet quarta quae sequitur: Ecce in ostio templi Domini inter vestibulum et altare quasi viginti quinque viri dorsa habentes contra templum Domini, et facies ad Orientem, et adorabant ad ortum solis, eo quod, contempto Domino, id est, Creatore, adorarent solem, id est, Domini creaturam, praecipiente ipso Domino per Moysen (Deut. XII), quod nequaquam in morem gentilium contra Orientem Deum adorare deberent: sed in quacumque fuissent orbis parte, sive ad Orientem, sive ad Occidentem, sive ad Meridiem, sive ad Septentrionem, adorarent contra templum, ubi sancta sanctorum habitare Dominus credebatur. Quod quidem et Danielem in Babylone fecisse legimus (Dan. VI), qui apertis fenestris coenaculi sui, adorabat Dominum contra templum, quod erat in Jerusalem.

Hoc juxta litteram fuisse sacrilegii, nemo dubitat. Secundum anagogen, omnes haereticos pejores esse prioribus, id est, idolo Zeli pictisque in pariete figuris animantium, et planctu Adonidis, per quae idololatria voluptasque monstratur, ille scire poterit, qui intellexerit prophetam dicentem: Tu autem odisti disciplinam, et projecisti sermones meos post te (Ps. XLIX, 17). Et in alio loco: Verterunt contra me scapulam recedentem (Jerem. II, 27). An ignoramus Marcionem et caeteros haereticos, qui vetus laniant Testamentum, contempto Creatore, id est, justo Deo, alium quemdam bonum Deum colere et adorare, quem de suo corde finxerunt? Omnesque nostri temporis haeretici, qui Dei Filium praedicant creaturam, et tamen adorant eum, relicto divinitatis templo et post tergum habito, ipsi confessione sua creaturam adorare se dicunt. Nos autem sic adoramus solem justitiae, ut Deum adoremus in templo veteris Testamenti, ubi Lex et Prophetae, ubi Cherubim et propitiatorium est. Quos nos viginti quinque viros transtulimus, LXX posuerunt, viginti; et in quibusdam exemplaribus, quinque de Theodotione additi sunt.

(Vers. 17.) Et dixit ad me: Certe vidisti, fili hominis: numquid leve est hoc domui Juda, ut facerent abominationes istas, quas fecerunt hic, quia replentes terram iniquitate, conversi sunt ad irritandum me? Et ecce applicant ramum ad nares suas. Pro eo quod nos diximus: Et ecce applicant ramum ad nares suas, LXX transtulerunt: et ecce ipsi sicuti subsannantes, quibus de Theodotione additum est, Extendunt ramum; ut

sit totum pariter: Et ecce ipsi extendunt ramum quasi subsannantes. Pro quo interpretatus est Symmachus, quasi emittentes sonitum in similitudinem cantici per nares suas.

Significat autem viginti quinque viros, qui in quadrum solida statione fundati sunt, et a quinque sensibus per quinquies quinque, quadranguli figuram efficiunt, non solum templum habere post tergum, sed instar idolorum applicare ramum ad nares suas: haud dubium quin palmarum, quas Graeco sermone βαΐ vocant, ut per hoc eos idola adorare significet. Denique et Job inter caeteras virtutes etiam hoc habuisse se dicit, quod numquam aspiciens coelum et solem, et lunam, et astra fulgentia, osculatus sit manum suam (Job. XXXI), id est, adoraverit creaturas. Symmachi autem interpretatio, foedum raucumque sonitum de naribus procedentem in Dei contemptum significat. Omnesque haeretici, qui repleverunt terram iniquitate, et conversi sunt ad falsi nominis scientiam, ut Dominum ad iracundiam provocarent, aestimandi sunt: quando laudare voluerint Deum, magis turpi sonitu blasphemare, vel Testamenti veteris Deum parvi ducere, irridere, contemnere.

(Vers. 18.) Ergo et ego faciam in furore: non parcet oculus meus, nec miserebor. Et cum clamaverint ad aures meas voce magna, non exaudiam eos. Quodque sequitur, et cum clamaverint ad aures meas voce magna, non exaudiam eos, in Septuaginta non habetur. Pro his, ait, omnibus quae fecerunt, ego faciam in furore, et non parcet oculus meus, nec miserebor. Quod audientes

veteres haeretici, Creatorem calumniantur quasi crudelem et sanguinarium; nec cogitant Apostolum Paulum, qui certe boni Dei (ut ipsi volunt) apostolus est, scribere ad Corinthios, Si venero rursum, non parcam (II Cor. XV, 2); ut virga corripiat delinquentes, et errantes retrahat ad salutem. Qui enim non intelligunt quod sibi prosit, et orant frequenter contraria, expedit eis ut non exaudiantur a Domino. Unde et in oratione Dominica dicimus: Fiat voluntas tua (Matth. VI, 10). Non voluntas nostra, quae errare consuevit: sed voluntas tua, quae futura cognoscit. Magnaeque interdum felicitatis est, ad praesens misericordiam non mereri. Et istis igitur, qui sunt de domo Juda, et a confessione Ecclesiae recesserunt, non parcet Dominus. Cumque clamaverint voce magna, de qua Dominus dixit: Clamor eorum pervenit ad me (Genes. XVIII): tamen Dominus non exaudiet eos: ut malis coacti, intelligant quid fecerint.

(Cap. IX.---Vers. 1.) Et clamavit in auribus meis voce magna, dicens: Appropinquaverunt visitationes urbis. Pro visitationibus, ultionem Septuaginta transtulerunt. Mihi enim vindictam et ego retribuam, dicit Dominus (Deut. XXXII, 35). Omnisque ultio visitatio est quasi aegrotantis, quasi habentis vulnera, quasi medicas exspectantis manus, juxta illud quod alibi scriptum est: Visitabo in virga iniquitates eorum, et in flagellis peccata eorum: misericordiam autem meam non auferam ab eis (Psal. LXXXVIII, 33, 34). Recteque (ut supra diximus) visitatio vel ultio appropinquare dicitur captivitate vicina.

Et unusquisque vas interfectionis habet in manu sua. Non dixit, habebat, ut Septuaginta transtulerunt. Neque enim narrat praeterita, sed praesentia futuraque demonstrat. Qui igitur malos percutit in eo quod mali sunt, et habet vasa interfectionis, ut occidat pessimos, minister est Domini.

(Vers. 2, 3.) Et ecce sex viri veniebant de via portae superioris, quae respicit ad Aquilonem, et uniuscujusque vas interitus in manu ejus. Vir quoque unus in medio eorum vestitus lineis, et atramentarium scriptoris ad renes ejus: ingressique sunt, et steterunt juxta altare aeneum. Et gloria Dei Israel assumpta est de Cherub, quae erat super eum ad limen domus. Et vocavit virum, qui indutus erat lineis; et atramentarium scriptoris habebat in lumbis suis. Pro lineis, quod nos juxta Symmachum interpretati sumus, LXX, ποδήρη; Theodotio ipsum verbum Hebraicum BADDIM; Aquila, praecipua, interpretati sunt. Rursum ubi nos diximus, et atramentarium scriptoris ad renes ejus, LXX posuerunt: Et zona sapphirina super renes ejus; Theodotio, κάστυ scribae in manu ejus; Aquila, μελανοδοχεῖον, id est, atramentarium scribae ad lumbos ejus; Symmachus, tabulas scriptoris habebat in renibus suis. Et ubi nos transtulimus, limen domus, Septuaginta et Theodotio, τὸ αἴθριον, id est, sub divo posuere vestibulum. Pro vase quoque interitus, quod singuli viri habebant in manibus, soli Septuaginta securim interpretati sunt. Ad hominum igitur peccata delenda, qui in sexta die fabricationis mundi facti sunt, veniunt sex viri, et descendunt

de porta superiori, sive ut LXX transtulerunt, excelsa ad Aquilonem. Et habebat unusquisque securim in manibus, de qua Joannes loquitur: Jam enim securis ad radices arborum posita est. Omnis arbor quae fructum non facit, excidetur et in ignem mittetur (Matth. III, Luc. III, 9). Eratque in medio sex virorum unus, id est, septimus, in habitu pontificis vestitus lineis indumentis, et habebat atramentarium scriptoris ad renes suos, quo omnium peccata describeret, et sanctorum a peccatoribus numerum segregaret: sive zonam sapphirinam coloris lapidis sapphiri, qui in ornamentis est principis sacerdotum.

Egressique sunt sex viri, et steterunt juxta altare aeneum. Duo enim erant altaria: unum thymiamatis, aureum intrinsecus; et alterum ante templum, aeneum holocaustorum. Juxta altare autem stare dicuntur parati ad jubentis imperium, ut cujuscumque viderint ibi non esse peccata dimissa, sententiae Domini et interfectioni eum subjacere cognoscant. Gloria quoque Dei Israel ascendit, sive assumpta est de uno Cherub, et ivit ad limen, sive ad subdivum atrii domus atque vestibuli, quod nequaquam tecto premitur, sed aeris fruitur libertate. Quae ipsa gloria Domini virum, qui erat in habitu pontificis, habebatque atramentarium in lumbis suis, vocavit, et dixit quae Scriptura testatur. Quidam sex viros, sex interpretantur Angelos, qui Dei pareant voluntati: ipsumque unum qui habebat indumenta pontificis, Salvatorem intelligunt; juxta id, quod Sacerdos est et magni consilii Angelus, illudque quod dicitur: Tu es sacerdos in aeternum

secundum ordinem Melchisedec (Psal. CIX, 4). Ποδήρη autem, quod Septuaginta transtulerunt, una ex octo vestium est pontificis, quae Latine dicitur talaris; et ex eo quod ad pedes usque descendat, hoc sortita vocabulum est. De veste pontificis ante annos plurimos scio edidisse me librum, ad cujus explanationem mitto lectorem. Neque enim possum omnia in omnibus locis dicere, quodque Aquilae prima editio et Theodotio dixerant κάστυ, pro quo in Hebraeo legitur CESATH (), cum ab Hebraeo quaererem quid significaret, respondit mihi Graeco sermone appellari καλαμάριον, ab eo quod in illo calami recondantur.

Nos atramentarium, ex eo quod atramentum habeat, dicimus. Multi significantius thecas vocant, ab eo quod thecae sint scribentium calamorum. De quatuor Cherubim, unus Cherub mittitur a gloria Dominicae majestatis, locuturus ad eum, qui pontificis indumentis indutus erat. Et quamquam plerique τὰ χερουβεὶμ neutrali genere, numeroque plurari dici putent, nos scire debemus singulari numero Cherub, generis masculini, et plurali ejusdem generis Cherubim: non quo sexus in ministris Dei sit, sed quo unumquodque juxta linguae suae proprietatem diversis appelletur generibus. Angeli vocantur numero plurali Malachim, et Cherubim, et Seraphim ejusdem generis et numeri. Porro sabaoth, quod interpretatur militiarum, sive exercituum atque virtutum, dicuntur genere feminino, numero plurali, et desinunt in extremam syllabam OTH. Qui autem volunt sub figura pontificis in-

telligi Salvatorem, de Apocalypsi Joannis utuntur exemplo, in qua scriptum est: Et converti me. et vidi vocem quae loquebatur mecum. Et conversus aspexi septem candelabra aurea: et in medio candelabrorum similem Filio hominis (Apoc. II, 12, 13), et caetera.

(Vers. 4 seqq.) Et dixit Dominus ad eum: Transi per mediam civitatem in medio Jerusalem, et signa THAU super frontes virorum gementium et dolentium super cunctis abominationibus, quae fiunt in medio ejus. Et illis dixit audiente me: Transite per civitatem sequentes eum, et perculite: non parcat oculus vester; neque misereamini. Senem, adolescentulum, et virginem, parvulum, et mulieres interficite usque ad internecionem. Omnem autem super quem videritis THAU, ne occidatis: et a sanctuario meo incipite. Praecipitur ei qui indutus erat veste talari, sive linea, et sacerdotalem habitum praeferebat, ut ponat signum super frontes virorum gementium et dolentium, super cunctis abominationibus. quae fiunt in medio Jerusalem. Pro signo, quod Septuaginta, Aquila et Symmachus transtulerunt, Theodotio ipsum verbum Hebraicum posuit THAU, quae extrema est apud Hebraeos viginti et duarum litterarum, ut perfectam in viris gementibus et dolentibus scientiam demonstraret. Sive, ut Hebraei autumant, quia Lex apud eos appellatur THORA, quae hac in principio nominis sui littera scribitur; illi hoc accepere signaculum, qui Legis praecepta compleverant. Et ut ad nostra veniamus, antiquis Hebraeorum litteris, quibus usque hodie utuntur Samaritani, extrema THAU,

littera, crucis habet similitudinem, quae in Christianorum frontibus pingitur, et frequenti manus inscriptione signatur. Sunt qui putent, ex eo quod secundum Hebraicum alphabetum ista extrema sit littera, demonstrari in multitudine peccantium, reliquias superesse sanctorum.

Gementes igitur dolentesque salvantur; qui non solum malis non consenserunt operibus, sed et aliena planxere peccata, secundum quod et Samuel planxit super Saul (III Reg. XVI), et apostolus Paulus super his qui post peccatum non egerunt poenitentiam. Unde et ipse dicebat: Qui sumus in hoc tabernaculo, ingemiscimus (II Cor. V, 2). Et alibi: Tristitia mihi est magna, et incessabilis dolor cordis mei. Praecipiturque sex viris ut praeter eos qui possunt dicere: Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine (Psal. IV, 7), cunctos interficiant, non seni parcant, non juveni, non virgini, non parvulo, non mulieri. Secundum mysticos intellectus, senes sunt in Ecclesia de quibus dicitur: Cani hominis prudentia ejus (Sap. IV, 8); juvenes qui sunt ad fidei bella promptissimi; virgines, qui pudicitiam tota mente conservant; parvuli, qui lacte potantur infantiae, et necdum percipiunt solidum cibum; mulieres, qui fragilitate sexus, animae imbecillitatem testantur. Quibus universis non parcitur, si absque Christi signaculo aliquid esse se credunt.

Et a sanctuario meo incipite, sive, ut Septuaginta transtulerunt, et a sanctis meis incipite, vel sacerdotes significat, qui versabantur in templo et adorabant idola; vel eos qui pro sacerdotii merito sancti vocabantur in populo, et qui fuerant in

populis causa peccati, primi meruere supplicia. Tempus enim est (I Cor. VII), ut judicium incipiat a domo Dei.

(Vers. 7.) Coeperunt ergo a viris senioribus, qui erant ante faciem domus. Et dixit ad eos: Contaminate domum: et implete atria interfectis. Implere atria interfectis. Pro atriis, quae Hebraice dicuntur ASEROTH, LXX posuere vias. Occiduntur autem viri seniores, de quibus supra legimus quod haberent thuribula et adolerent idolis incensum. Nec est ulla templi religio: quia, offenso religionis Deo, contaminata sunt omnia, ut unde peccatum, inde judicium sit.

Atriaque cadaveribus complentur in templo, et non viae, quae utique foris erant, nisi forsitan vias intelligere possimus plateas civitatis. Nec audere poterant Angeli contaminare templum sanguine mortuorum, in quo prius habitabat gloria Dei, nisi hoc recedentis gloriae Dominus praecepisset. Omnis qui peccato mortuus est, contaminat atria templi, et vias urbis Domini, in quibus vivit: qui cum Christo resurgens, mortuus esse desistit.

Et egressi sunt, et percutiebant eos, qui erant in civitate. Sive, ut alii transtulerunt: percutiebant civitatem; pro his qui erant in urbe, ipsam urbem appellantes.

(Vers. 8.) Et caede completa, remansi ego: ruique super faciem meam, et clamans aio: Heu, Domine Deus, ergo ne disperdas omnes reliquias Israel, effundens furorem tuum super Jerusalem? Cunctis, qui signaculum non habebant, caede prostratis, corruit propheta in faciem suam, pro

interfectorum multitudine, nullum praeter se arbitrans remansisse. Quod quia videbatur esse contrarium ei sententiae, qua jusserat Dominus signatarum frontium viros non esse caedendos, propterea in Vulgata editione subtractum est. Nos autem sequentes Hebraicam veritatem, posuimus, remansi ego. Notandumque quod non dixerit, solus: quod si dixisset, videbatur esse contrarium; sed remansi ego, ut subaudiatur cum caeteris, qui frontes habuere signatas. Ut autem sciamus signanter hoc dictum, remansi ego, in Regum volumine, quando Elias loquitur ad Deum: Altaria tua demoliti sunt, et ego relictus sum solus, et quarunt animam meam auferre (III Reg. XIX, 14); solum posuit, quia remansisse alios nesciebat.

Quidam putant ex persona Domini, in cujus typum praecessit Ezechiel, posse hoc intelligi de populo Judaeorum: quando omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt (Psal. XIII). Et Propheta testatur: Salvum me fac, Lord: quoniam defecit Sanctus (Psal. II, 1). Solus enim inventus est Dominus, qui peccatum non fecit, neque inventus est dolus in ore ejus (I Petr. II).

Quod autem intulit: effundens furorem tuum super Jerusalem, verbum effusionis, poenarum ostendit magnitudinem, ut alibi legimus: Effusa est despectio super principes (Psal. CVI, 40). Et iterum: Pene effusi sunt gressus mei (Psal. LXXII, 2). Et in bonam partem. Charitas Dei effusa est in cordibus nostris (Rom. V, 5). Et: Effusa est gratia in labiis tuis (Psal. XLIV, 3). Et in contrarium: Effunde furorem tuum super gentes, quae te non

intellexerunt, et super regna quae nomen tuum non invocaverunt (Jerem. X; Ps. LXXVIII, 6). Et: Effunde frameam, et conclude ex adverso eorum, qui persequuntur me (Psal. XXXIV, 3).

(Vers. 9, 10.) Et dixit ad me: Iniquitas domus Israel et Juda magna est nimis valde. Et repleta est terra sanguinibus, et civitas repleta est aversione. Dixerunt enim: Dereliquit Dominus terram, et Dominus non videt. Igitur et meus non parcet oculus, neque miserebor: vias eorum super caput eorum reddam. Videns Dominus prophetam suum flere pro populo, et admirari indignationis magnitudinem, reddit causas: non ut ille putabat injusti, vel excedentis modum supplicii, sed meritae justaeque sententiae. Iniquitas, inquit, decem tribuum Israel et duarum tribuum Juda magna est, et non solum magna, sed magna nimis. Nec hoc dixisse sufficit, sed repetit, valde, ut pro magnitudine iniquitatis, magnitudo supplicii sit. Ex quo discimus, non ut plerique aestimant, et maxime Stoici, paria esse peccata; sed vel magna vel parva, et pro qualitate mensuraque peccantium, diversitatem esse judicii punientis. Repleta est, inquit, terra sanguinibus, sive, ut Septuaginta transtulerunt, populis: et civitas est repleta aversione; aut, ut Vulgata habet editio, iniquitate et immunditia: non modicus sanguis effusus est, sed de porta usque ad portam: et omnis civitas declinavit a cultu Dei, et pro eo plena est immunditia, idololatriae videlicet sordibus.

Causa autem tantorum scelerum illa est, quod putaverunt providentiam non esse super terram, nec Deum curare mortalia, juxta illud quod alibi

legimus (Virgil. l. IV, Aeneid.): Scilicet is superis labor est, ea cura quietos Sollicitat.

Quia igitur illi vel putaverunt non esse providentiam: vel quae ante fuerat in populis, hoc tempore suum populum reliquisse: propterea et Dei non parcet oculus, nec miserebitur: ut contra vitia saeviens, placabilis sit virtutibus: viasque eorum atque peccata reddat super capita eorum, vel super principale (ἡγεμονικὸν) cordis, vel super principes populi, juxta Numerorum librum, in quo capita populorum principes esse dicuntur.

(Vers. 11.) Et ecce vir, qui indutus erat lineis, qui habebat atramentarium in lumbis suis, respondit dicens: Feci sicut praecepisti mihi. LXX: Et ecce vir, qui indutus erat podere (id est, veste talari) et accinctus zona lumbos suos, et respondit verbum dicens: Feci sicut mandasti mihi. Ipse est vir, cui jussum est transire per mediam Jerusalem, et ponere signum in frontibus virorum gementium et dolentium super cunctis iniquitatibus eorum. Dicit ergo se Domini praecepta complesse, et signaculo THAU litterae frontes signasse lugentium. Sex autem viri quibus praeceperat Dominus, dicens: Transite per civitatem sequentes eum, et perculite: nulliusque misereamini usque ad internecionem, nihil tale renuntiant. Neque enim laetitiae, sed moeroris implevere sententiam, quae non sermone, sed opere probatur.

Et in hoc loco pro ποδήρη, id est, veste talari, quam interpretati sunt Septuaginta, Theodotio ipsum verbum Hebraicum posuit BADDIM; Symmachus, lineam; Aquila, praecipuam, sive

stolam. Pro zona quoque Symmachus, tabulas; Aquila, atramentarium; Theodotio, κάστυ posuerunt.

(Cap. X.---Vers. 1, 2.) Et vidi, et ecce in firmamento quod erat super caput Cherubim quasi lapis sapphirus: quasi species similitudinis solii apparuit super ea. Et dixit ad virum, qui indutus erat lineis, et ait: Ingredere in medio rotarum, quae sunt subtus Cherub: et imple manus tuas prunis ignis, quae sunt inter Cherubim: et effunde super civitatem. De firmamento, quod erat super Cherubim, et de lapide sapphiro, qui habebat similitudinem throni, et de rotis quae animalia sequebantur, supra dixisse sufficiat, et illorum lector explanatione contentus sit. Nunc autem quod jubetur ille, qui indutus erat lineis, pro quo Septuaginta in hoc loco stolam interpretati sunt, ut tollat prunas ignis de medio Cherubim, et effundat sive spargat super civitatem, illud mihi videtur ostendere, quod post interfectionem caedemque multorum, et in viis cadavera mortuorum, prunarum ignis assumitur, ut puniat, sive mundet Jerusalem: juxta illud quod in Isaia scriptum est: Sanctificavit eum in igne ardente, et devorabit sicut fenum materiam (Isa. X, 17). Isti sunt carbones, quos in remedium linguae atque mendacii desolantes vitia atque peccata, Propheta interrogatus exoptat: Quid detur tibi, et quid apponatur tibi ad linguam dolosam? Sagittae potentis acutae cum carbonibus desolatoriis (Psal. CXIX, 3, 4).

Multaque istiusmodi in Scripturis sanctis invenire poterimus; de quibus crebro diximus. Hoc

tantum notandum est, quod in Isaia, qui tantum in sermone peccaverat, et immunda labia habere se dixerat, ad purgandum unus forcipe carbo comprehenditur. Hic vero quia erat civitas plena iniquitate, et post supplicia cadaveribus mortuorum, plures assumuntur carbones ignis, et non una manu, sed ambabus, ut omnis purgetur Jerusalem. Quamquam et hoc intelligendum sit, quod non ad purgationem, sed ad poenas atque cruciatus, prunae ignis assumendae sint, quae effundantur super Jerusalem.

(Vers. 3 seqq.) Ingressusque est in conspectu meo. Cherubim autem stabant a dextris domus cum ingrederetur vir, et nubes implevit atrium interius. Et elevata est gloria Domini desuper Cherub ad limen domus, et repleta est domus nube, et atrium repletum est splendore gloriae Domini. Et sonitus alarum Cherubim audiebatur usque ad atrium exterius, quasi vox Dei omnipotentis loquentis. Cumque praecepisset viro, qui indutus erat lineis, dicens: Sume ignem de medio rotarum, quae sunt inter Cherubim: ingressus ille stetit juxta rotam. Et extendit Cherub manum de medio Cherubim, ad ignem qui erat inter Cherubim, et sumpsit et dedit in manus ejus, qui indutus erat lineis. Qui accipiens egressus est, et apparuit in Cherubim similitudo manus hominis subtus pennas eorum.

Vidente propheta, ingreditur vir, qui indutus erat talari veste vel linea, et ut LXX nunc interpretationem commutant, stola sancta, cum apud Hebraeos unus sermo habeatur BADDIM, et caeteri interpretes in coepta translatione persistant.

Ingreditur autem, ut secundo dicitur, in medio rotarum, quae sunt subter Cherubim; ut impleat manus suas igneis carbonibus. Qui cum esset ingressus, stetit tantum juxta rotam, et vel ob tristitiam puniendae Jerusalem, vel ob gloriae magnitudinem stupens, manum ad ignem ipse non misit, sed unus de Cherubim, id est, Cherub misit manum, et tulit ignem, qui erat in medio Cherubim, et dedit in manum ejus, qui indutus erat vestibus lineis. Qui accipiens egressus est; et tamen Scriptura non dicit, egressus quid fecerit: ut tristis rei narrationem intelligentiae potius nostrae relinqueret, quam oculis subjiceret.

Introeunte autem viro, qui indutus erat vestibus lineis, Cherubim stabant a dextris domus, ut sanctae supernaeque virtutes dexteram domus Dei partem tenere viderentur, et illae quae mittuntur ad supplicia, de quibus scriptum est: Immissionem per angelos pessimos (Psal. LXXVII, 49), sinistras partes possidere credantur. Cumque elevata esset gloria Domini de Cherub, qui carbones ignis viro traditurus erat; et transiisset ad limen domus, statim nube, tenebris, et caligine atrium impletur interius. Neque enim, praesente Domini majestate, exercentur supplicia, et gloria Domini videtur in atrio, de quo scriptum est: Sonitus alarum Cherubim audiebatur usque ad atrium exterius.

Pro sonitu in Hebraeo, vox ponitur: quae vox habebat similitudinem vocis Dei Omnipotentis loquentis. Pro quo Septuaginta transtulerunt: sicut vox Dei SADDAI; quod Aquila, Symmachus, et Theodotio ἱκανόν, quod fortem potentemque si-

gnificat, transtulerunt. Nota, lector, in quibus superior, et haec Visio concordent, sive discordent, ut ex collatione utriusque absque nostro admonitu, divina intelligas sacramenta, et illud quod ante commonui, quoniam et in firmamento, et in throno, et in manu hominis non veritas, sed similitudo dicatur. Neque enim facie ad faciem revelato vultu, gloriam Domini contemplamur; sed in similitudine omnia videmus et imagine, quamdiu fragili et corruptibili, et mortali circumdamur corpore (I Cor. XIII).

(Vers. 8 seqq.) Et vidi, et ecce quatuor rotae juxta Cherubim. Rota una juxta Cherub unum, et rota alia juxta Cherub unum. Species autem erat rotarum quasi visio lapidis chrysolithi, et aspectus earum, similitudo una quatuor, quasi sit rota in medio rotae. Cumque ambularent in quatuor partes gradiebantur, et non revertebantur ambulantes, sed ad locum ad quem ire declinabat quae prima erat, sequebantur et caeterae, nec convertebantur. Et omne corpus earum, et colla, et manus, et pennae, et circuli, plena erant oculis in circuitu quatuor rotarum. Et rotas istas vocavit volubiles, audiente me. Quatuor autem facies habebat unum. Facies una, facies Cherub: et facies secunda, facies hominis, et in tertio, facies leonis; et in quarto, facies aquilae, et elevati [Al. elevata] sunt Cherubim.

Observa quae prius fuerit, vel quot species rotarum, juxta LXX, quasi visio tharsis: nunc autem juxta eosdem, quasi visio carbunculi; ut pennarum per ignem, qui a Cherub traditur, similitudo monstretur: licet in Hebraico, et supra,

et hic THARSIS scriptum sit: quod Aquila chrysolitum, Symmachus, hyacinthum transtulerunt. Rursumque ubi nos vertimus: Et omne corpus earum, quod subauditur rotarum, in Hebraeo scriptum est: Et omnes carnes earum, et colla, et manus, et pennae, et circuli. Nota carnes appellari in supernis virtutibus, ut quando legimus: Caro et sanguis regnum Dei non possidebunt, neque corruptio incorruptionem (I Cor. XV), sciamus non substantiam carnis, sed opera condemnari: BASAR enim quod in hoc loco scribitur, non corpus, sed carnem significat. Circulos autem rotarum, cantos (Sic) ferreos appellavit, quibus lignorum rotunditas arctatur et stringitur. Rotae autem istae non solum carnes habent, vel corpus, aut membra: sed et colla, et manus, et pennas, ut efficientias rerum in singulis, non membrorum imagines sentiamus. Rotae quoque ipsae appellatae sunt lingua Hebraica GELGEL, quod Symmachus, volubiles, Aquila, rotam interpretatus est. Porro quod sequitur: Audiente me, usque ad eum locum ubi scriptum est: Elevati [Al. elevata] sunt Cherubim, in LXX non habetur; sed de Hebraico additum est. In quo observandum, quod nequaquam, ut supra dicitur: Facies hominis, et facies leonis a dextris quatuor, et facies vituli a sinistris quatuor: et facies aquilae quatuor; ut videlicet alia a sinistris, alia a dextris esse credantur: sed omnium aequalis ordo describitur, dicente Scriptura: Quatuor autem facies habebat unum: Facies una, facies Cherub, et facies secunda, facies hominis: et in tertio facies leonis: et in quarto facies aquilae; ut prima et secunda, et tertia, et

quarta facies, non locorum diversitate dextri et sinistri, sed uno per gradus ordine describatur. Unam autem faciem, id est primam, appellavit Cherub, pro qua supra dixerat, facies vituli. Ex quo intelligitur faciem Cherub esse faciem vituli. Quorum omnium sensum, praeteritae visionis explanatio continet.

(Vers. 15 seqq.) Ipsum est animal, quod videram juxta fluvium Chobar. Cumque ambularent Cherubim, ibant pariter et rotae juxta eos [Al. ea]. Et cum elevarent Cherubim alas suas, ut exaltarentur de terra, non resistebant rotae: sed et ipsae juxta erant. Stantibus illis stabant, et cum elevatis elevabantur. Spiritus enim vitae erat in eis. Omnia vivunt Deo, et suum sentiunt Creatorem. Non est enim Deus mortuorum, sed viventium (Matth. XXII, 32). Unde et omnia corpora rotarum plena sunt oculis (Supra I). Et in psalmo dicitur: Coeli enarrant gloriam Dei, et opera manuum ejus annuntiat firmamentum. Dies diei eructat verbum, et nox nocti indicat scientiam (Ps. XVIII, 1, 2). Sol quoque et luna, mare et flumina, montes et colles laudant Deum, et in suum circulum per annos singulos elementa volvuntur, coelorumque rationem in terris deprehendimus, ut antiquae legis ordinem conservantes volvantur et currant; et nihil novum cernamus super terram. Quod autem dicitur: Ipsum est animal, quod videram juxta fluvium Chobar (Eccles. I), Scriptura demonstrat eadem nos debere intelligere in expositione animalis, quae supra intelleximus.

(Vers. 18 seqq.) Et egressa est gloria Domini a limine Templi, et stetit super Cherubim. Et elevantes [Al. elevantia et exaltata] Cherubim alas suas, exaltati sunt a terra coram me. Et illis egredientibus, rotae quoque subsecutae sunt. Et stetit in introitu portae domus Domini Orientalis, et gloria Dei Israel erat super eos [Al. ea]. Ipsum est animal, quod vidi subter Deum Israel, juxta fluvium Chobar: et intellexi, quia Cherubim essent. Quatuor, per quatuor vultus uni: et quatuor alae uni, et similitudo manus hominis sub alis eorum: et similitudo vultuum eorum, ipsi vultus quos videram juxta fluvium Chobar, et intuitus eorum et impetus singulorum ante faciem suam ingredi. Gloria Domini, sive majestas, quae steterat in templi limine, stetit super Cherubim. Qui elevantes [Al. Quae elevantia et exaltata] alas suas, propheta cernente, exaltati sunt, rotis pariter sequentibus, et stetit in introitu portae domus Domini Orientalis, paulatimque protectio Dei reliquit Israel. Primum fuit in templo, deinde stetit in atrio templi sive limine: qua recedente de templo, nubes et caligo implevit templi penetralia. Rursumque ipsa gloria sedit super Cherubim, et illis statim avolantibus, et ad exteriora abeuntibus, secutae sunt rotae. Et gloria stetit in porta domus Domini Orientalis, non in janua templi, sed post atrium et limen in introitu portae domus Domini Orientalis. Quod cum propheta vidisset, ipsum est, inquit, animal, quod vidi subter Deum Israel, juxta fluvium Chobar, et intellexi, quia Cherubim essent. Quid enim novi viderat, quod intelligeret esse Cherubim, quae prius non intel-

lexerat? Cherubim in lingua nostra scientiae multitudo est: notitia sacramentorum Dei, et thronus ejus ac requies. Unde et in psalmo dicitur: Qui sedes super Cherubim, manifestare (Ps. LXXIX, 2). Semper enim gloria Domini sedet in scientiae multitudine: et tunc manifestatur, quando cuncta regi providentia demonstrantur; nec fortuitu quid fieri, nec dicere quempiam: Dereliquit Dominus terram, et Dominus non videt (Supra IX, 9). Unde et intuitus Cherubim et appetitus eorum, est oblivisci praeteritorum, et in futura se extendere (Philipp. III).

(Cap. XI.---Vers. 1.) Et elevavit me spiritus, et introduxit me ad portam domus Domini Orientalem quae respicit solis ortum. Quia egressa est gloria Domini a limine templi, et stetit super Cherubim; posteaque avolantibus Cherubim, stetit ipsa gloria in introitu portae domus Domini Orientalis, et propheta quia per se ad eam ire non poterat, elevatus a spiritu est, et ductus ad eamdem portam domus Domini Orientalem, quae respicit solem justitiae, de quo scriptum est: Ecce vir: Oriens nomen ejus (Zach. VI, 12): ut nequaquam remaneret in templo, quod erat ignorantiae nube confusum; sed stans in porta domus Domini Orientalis, quae sequuntur sacramenta cognosceret.

(Vers. 2 seqq.) Et ecce in introitu portae viginti et quinque viri, et vidi in medio eorum Jezoniam filium Azur, et Phaltiam filium Banajae principes populi. Dixitque ad me: Fili hominis, hi viri, qui cogitant iniquitatem, et tractant consilium pessimum in urbe ista, dicentes: Nonne dudum aedi-

ficatae sunt domus? Haec est lebes, nos autem carnes. Idcirco vaticinare de eis, vaticinare, fili hominis. Et irruit in me spiritus Domini, et dixit ad me, loquere: Haec dicit Dominus: Sic locuti estis domus Israel, et cogitationes cordis vestri ego novi. Plurimos occidistis in urbe hac, et implestis vias ejus interfectis. Propterea haec dicit Dominus Deus: Interfecti vestri, quos posuistis in medio ejus, hi sunt carnes, et haec est lebes, et educam vos de medio ejus. Gladium metuistis, et gladium inducam super vos, ait Dominus Deus, et ejiciam vos de medio ejus: daboque vos in manu hostium, et faciam in vobis judicia. Gladio cadetis: in finibus Israel judicabo vos, et scietis quia ego Dominus. Haec non erit vobis in lebetem, et vos non eritis in medio ejus in carnes. In finibus Israel judicabo vos, et scietis quia ego Dominus. Quod sequitur, in Septuaginta non habetur, sed de Hebraeo additum est: Quia in praeceptis meis non ambulastis, et judicia mea non fecistis: sed juxta judicia gentium, quae in circuitu vestro sunt, estis operati.

Assumitur propheta juxta illud quod scriptum est: Assumens mansuetos Dominus (Ps. CXLVI, 6); sive elevatur a terra, et introducitur ad portam domus Domini Orientalem, ut possit viginti quinque virorum qui erant in introitu portae, et Jezoniae filii Azur, atque Phaltiae filii Banajae, principum populi sacramenta cognoscere. Hi igitur qui erant in introitu portae domus Domini Orientalis, desperantes salutem, et scelerum conscientia parati ad interitum, nec volentes per poenitudinem peccata corrigere, dicunt: Licet

nuper post primam captivitatem aedificatae sunt domus quae ante corruerant, tamen scimus hanc civitatem esse instar lebetis, nosque pro carnibus, ut in ea consumamur et concrememur, juxta illud quod in Isaia scriptum est: Tempestas si transierit, non assumet nos (Isai. XXVIII, 15). Illis ista dicentibus, irruit in prophetam spiritus Domini; et secundo praecipit ut vaticinetur, et dicat: Quoniam ista dixistis, et cordium vestrorum me secreta non fallunt, ego vobis interpretabor quomodo civitas in lebetem, et vos in carnes reputemini: non juxta illum sensum quem locuti estis; sed juxta alterum quem non timetis. Est quidem civitas in lebetis similitudinem, sed non vestris implebitur carnibus; verum eorum quos interfecistis. Vos autem qui arbitramini vos in hac urbe morituros, educam de medio civitatis, et tradam hostium manibus: faciamque in vobis judicia; ut cum ceciderits gladio, nequaquam in urbe, nec extra terminos Israel, sed in finibus vestrae provinciae, tunc cognoscatis quod ego sim Dominus. Secundoque dicitur: In finibus Israel judicabo vos, et scietis quia ego sum Dominus. Haec autem universa patiemini, quia in praeceptis meis non ambulastis; et judicia mea non fecistis, sed caeterarum in circuitu gentium scelera estis operati. Cumque secundum litteram manifestum sit quod dicitur, omissis parumper Jezoniae et Azur, Phaltiae et Banajae nominibus, quae in tempus aliud reservamus, hoc dicendum est, quod usque hodie in Ecclesia, quae est domus Domini, et ante portam, et in introitu, sive in via portae, quae significat Salvatorem, per quem ingredimur

ad Patrem, sunt viginti quinque viri, ad sensus cuncta referentes. Et quantum non subterfugit memoriam meam, numquam in bonam partem hunc numerum potui reperire: licet in Levitico ad sacerdotale ministerium a viginti quinque annis eligantur; in Hebraeo enim non habet hunc numerum, qui in Septuaginta dicitur, sed tricenarium, qui in exordio hujus prophetae, et Domini continetur aetate, quando venit ad fluenta Jordanis, et a Joanne baptizatus est (Luc. III). Sin autem in Evangelio quinque virgines prudentes, et quinque stultae reperiuntur (Matth. XXV), sciamus hunc numerum in medio positum, et pro qualitate utentium, vel ad bonam vel ad malam partem posse conferri. Hi igitur viri, qui cuncta ad sensus referunt, et habent duos principes, de quibus supra diximus, duali numero continentur, qui scindit unitatem, et in secundae diei numero non videtur a Domino, juxta Hebraicam veritatem. Unde et in Arca Noe, bina et bina introducuntur immunda (Genes. VI). Dominus autem scissionem in unum coarctans, fecit utrumque unum, et solvit medium parietem, inimicitias in sua carne condemnans (Ephes. II). Unde et augustius quid loquitur atque sublimius: Ego et Pater unum sumus (Joan. X, 3), ut a Judaica dualitate, in unionem nos revocet fidei Christianae. Denique, pontificatu perdito Judaeorum, Dominus patitur nequaquam sub uno principe, sed sub duobus, Anna et Caipha: ut religionis eorum scissum [Al. falsum] monstraret errorem. Sunt multi in hujus portae introitu ante domum Domini Orientalem, qui vitiis suis nationibus comparantur, et pecca-

torum conscientia desperant salutem, et dicunt: Civitas in qua versamur, lebes est, et nos omnes carnes, et Babylonio consumemur ardore, cujus jacula ignita sunt: nolentes agere poenitentiarn, et desperantes salutem; propterea audiunt, quod non ipsi sint carnes praeteritae et perditae civitatis, sed hi quos scandalizaverint, et quos interfecerint. Idcircoque super eos gladius inducitur, ut postquam in finibus Israel nequaquam inter gentes, sed inter Christianos fuerint judicati, tunc cognoscant, quod ipse sit Dominus secundum illud quod in Psalmis legitur: Cum interficeret eos, requirebant illum (Psal. LXXVII, 34): ut quem per beneficia non senserant, per tormenta cognoscant.

(Vers. 13.) Et factum est cum prophetarem, Phaltias filius Banajae mortuus est: et cecidi in faciem meam, clamans voce magna, et dixi: Heu, heu, heu, Domine Deus: consummationem tu facis reliquiarum Israel? Vaticinante propheta, unus e duobus principibus Phaltias filius Banajae moritur, qui interpretatur ruina declinans, et est filius structoris, sive caementarii: Î¿á¼°Î°Î¿Î ´á½²Î¼Î¿Ï, enim aliud in linguam nostram verti non potest. Alter principum servatur incolumis, Jezonias filius Azur. Jezonias aures ejus sonat, quod subauditur animae. Azur vero fulcrum, sive adjutorium. Qui igitur cadendo a Domino declinarat, et erat aedificationis pessimae, recte cadit, prophetante eo, quem confortavit Deus. Qui autem praeceptis obediebat Dei, et illius sustentabatur ac fulciebatur auxilio, recte in imperio populi permanet. Legimus in Exodo (Cap.

II), mortuo Pharaone rege Aegypti, ingemuisse filios Israel ab operibus luti, palearum ac laterum, et clamasse ad Dominum, quem, illo vivente, inclamare non poterant. Isaias quoque (Cap. VI), mortuo Osia rege leproso, vidit Dominum sedentem super thronum excelsum et elevatum, et Seraphim stantia circa eum; intelligensque immunda habere se labia, et habitare in populo immunda labia habente, meretur ut de altari carbo mittatur, et labia ejus purget immunda. Hic autem, prophetante fortitudine Dei, princeps qui a Domini declinaverat servitute, cadit ut elevetur a Christo. Si enim resurrectio Dominus, ruina diabolus est. In quo quaeritur, quomodo de Salvatore dicatur: Ecce hic positus est in ruinam, et resurrectionem multorum in Israel (Luc. II, 34). In ruinam eorum, qui stabant pessime, et resurrectionem eorum, qui ceciderant. Quod cum propheta vidisset, cecidit in faciem suam: non peccantis merito, sed plangentis affectu; et voce magna, quae de magno fidei ardore veniebat, tertio clamavit, et dixi, Heu, heu, heu, Domine Deus, consummationem tu facis reliquiarum Israel? Et est sensus: Etiam ipsae reliquiae, quae esse videbantur in populo, te indignante, delentur.

(Vers. 14 seqq.) Et factum est verbum Domini ad me, dicens: Fili hominis, fratres tui, fratres tui: viri propinqui tui, et omnis domus Israel universi, quibus dixerunt habitatores Jerusalem: Longe recedite a Domino: nobis data est terra in possessionem. Propterea haec dicit Lord God: quia longe feci eos in gentibus, et quia dissipavi eos in terra [Al. dispersi eos in terris], ero eis in

sanctificationem modicam in terris, ad quas venerint [Vulg. venerunt]. LXX: Et factus est sermo Domini ad me, dicens: Fili hominis, fratres tui et viri captivitatis tuae, et omnis domus Israel consummata est; quibus dixerunt habitatores Jerusalem: Longe recessistis a Domino: nobis data est terra in haereditatem. Propterea ait: Haec dicit Adonai Dominus, quia repellam eos in gentes, et disseminabo eos in omnem terram, et ero eis in sanctificationem parvulam in regionibus, ad quas ingressi fuerint illuc.

Primum de interpretationis varietate dicendum est. Pro eo quod in Hebraeo habetur, viri propinqui tui (hoc enim significat GOOLATHACH) LXX transtulerunt, viri captivitatis tuae. Deinde ubi sequitur: universi quibus dixerunt habitatores Jerusalem; pro universis, illi posuerunt, consummata est, propter litterarum et verbi ambiguitatem: CHULLO enim quod Aquila et Symmachus et Theodotio universos interpretati sunt; illi verterunt, consummata est, quod juxta sensum omnino non resonat. Factus est igitur sermo Domini ad Ezechielem, qui dixerat: Heu, heu, heu, Domine Deus, consummationem tu facis reliquiarum Israel? In Phaltiae videlicet morte, et eorum qui cum eo interfecti sunt, quod nequaquam illae sint reliquiae, quas in Jerusalem putabat propheta, sed hi qui in Babylone videbantur esse captivi. Et est sensus: O fili hominis, fratres tui de eadem tecum stirpe generati, fratres, inquam tui, quibus dixerunt habitatores Jerusalem, vos recessistis a Domino, quia captivi estis, et cum Jechonia vos tradidistis, nobis autem terra

Israel data est in aeternam possessionem. Dic ergo eis, quod longe quidem eos fecerim a terra Israel, et disperserim in nationes, et in alienis terris esse praeceperim; sed quia meae obedierint jussioni, sim in eis futurus etiam in peregrinis et hostilibus locis in parvam sanctificationem: dum plerique inveniantur ex eis, qui idololatriae nequaquam colla submittant; sed memores sint mandatorum Dei, sicut fuerunt Daniel et tres pueri, et caeteros fuisse credendum est, in similitudinem tantorum principum quos Scriptura nunc commemorat (Dan. III). Ex quibus universis discimus, non esse insultandum his, qui Dei judicio poenis traditi sunt; nec exprobrandum homini converso a peccatis suis; nec poenitentibus et egressis de Ecclesia aliquando dicendum: Longe recessistis a Domino; nobis data est terra in possessionem. Quia haec dicit Dominus: Licet eos parumper a mea Ecclesia separa verim, et inter gentes disperserim: tamen ero eis in sanctificationem modicam, dum meminerint peccatorum suorum, ut qui propter vitia recesserunt de loco suo [Al. terra sua], propter poenitentiam ad sedes pristinas redire festinent.

(Vers. 17 seqq.) Propterea loquere: Haec dicit Dominus Deus: Congregabo vos de populis, et adunabo de terris, in quibus dispersi estis, daboque vobis humum Israel. Et ingredientur illuc, et auferent omnes offensiones, cunctasque abominationes de illa [Vulg. addit ejus]. Et dabo eis cor unum (sive alterum) et spiritum novum tribuam in visceribus eorum. Et auferam cor lapideum de carne eorum, et dabo eis cor carneum, ut in prae-

ceptis meis ambulent et judicia mea custodiant, faciantque ea, et sint mihi in populum, et ego sim eis in Deum. Quorum autem cor post offendicula et abominationes suas ambulat: horum viam in capite suo ponam, dicit Dominus Deus.

Loquitur sermo divinus ad eos, qui captivi erant in terra Babylonis, ad fratres Ezechielis prophetae, et ad propinquos quibus dixerunt habitatores Jerusalem [Al. Israel]: Longe recessistis a Domino, nobis data est terra in possessionem. Loquitur autem haec quae sequuntur: Congregabo vos de populis, et reddam vobis terram Israel. Cumque ingressi fueritis, auferetis cuncta idola, propter quae offenderatis Deum, et dabo vobis cor unum timoris, et servitutis Dei, ut nequaquam diversis idolis serviatis, sive alterum quam prius habuistis. Et spiritum novum tribuam in visceribus vestris, juxta illud quod scriptum est: Cor mundum crea in me, Deus, et spiritum rectum innova in visceribus meis (Ps. L, 12). Et auferam a vobis cor lapideum, id est, cor durum, secundum illud quod loquitur Stephanus primus martyr in Christo: Dura cervice, et incircumcisi corde (Act. VII, 51). Et induratur cor Pharaonis, ne dimittat populum Israel (Exod. VII). Et dabo, inquit, vobis cor carneum, molle, et tenerum, et quod possit Dei mandata suscipere, ut scribantur in tabulis cordis carnalibus. Idcirco autem datur cor molle, et aufertur cor durum, ut in praeceptis meis ambulent, judiciaque custodiant, et sint in populo Dei: Dominusque, qui prius fuerat adversarius, sit eis in Deum. Qui autem nequaquam poenitentia priora peccata correxerint, sed am-

bulaverint post abominationes suas retribuam, ait, eis, quod merentur, ut viae eorum ponantur in capitibus eorum. Haec sub Zorobabel filio Salathiel, et sub Jesu filio Josedec sacerdote magno, et sub Ezra ac Neemia accidisse tribui Judae, et his qui cum eis reversi sunt, plerique aestimant. Habitatores quoque Jerusalem, qui sub Sedecia rege Judae capti sunt, vel qui fugerunt cum Jeremia in Aegyptum, in omnes terras esse dispersos, et nequaquam esse reversos in urbem Jerusalem. Plena autem conversio eorum, qui captivi erant, et reliquiarum Israel intelligitur in Christo, quando reliquiae salvae factae sunt, et una die crediderunt tria millia, et iterum quinque millia (Act. II); et alii de quibus loquitur Jacobus ad apostolum Paulum: Vides, frater, tanta millia credentium Judaeorum? hi omnes aemulatores Legis sunt (Act. XXI, 20). Sed et quotidie superbi habitatores urbis Jerusalem, quorum cor post offendicula et abominationes suas ambulat, Dei merentur offensam, et hi qui foris erant, ablato corde lapideo, et accepto corde mollissimo, per poenitentiam revertuntur ad Ecclesiam; et ambulant in praeceptis Domini, judiciaque ejus custodiunt, fiuntque Domini populus, et Dominus, quem prius offenderant, fit eis Deus.

Et elevaverunt Cherubim alas suas, et rotae cum eis, et gloria Dei Israel erat super eos [Al. ea]. Et ascendit gloria Domini de medio civitatis: stetitque super montem, qui est ad Orientem urbis. Paulatim gloria Domini recedit de Jerusalem. Primum templum deserens, stat in atrio vel in limine domus, et postea in introitu portae Orientalis;

novissime, sublatis pennis rotisque sequentibus, stat super montem, qui est ad Orientem urbis, haud dubium quin montem significet Oliveti, unde Salvator ascendit ad Patrem. Stabatque gloria Domini, quae de Jerusalem urbe discesserat super montem Oliveti, in signum resurrectionis et luminis, ut inde perituram arsuramque cerneret Jerusalem. Quodque dicit: Ascendit gloria de medio civitatis (Joan. XIV, 31), aliis verbis loquitur Dominus ad discipulos: Surgite, abeamus hinc (Luc. XIII, 35). Et ad Judaeos: Relinquetur vobis domus vestra deserta (Matth. XXIII). Josephus quoque refert auditam vocem in templo angelorum et fortitudinum coelestium, quae prius in urbis praesidio erant: abeamus ex his sedibus (Joseph. Antiq. Jud.). Mirumque in modum usque in praesentem diem gloria Domini, quae deseruit templum, stat super montem Oliveti, et in crucis signo rutilans, spectat templum quondam Judaicum, in favillas et cineres dissolutum.

Et spiritus levavit me, adduxitque in Chaldaeam ad transmigrationem in visione in spiritu Dei, et sublata est a me visio, quam videram. Et locutus sum ad transmigrationem omnia verba Domini, quae ostenderat mihi. Pro eo quod nos ex Hebraica veritate transtulimus: Et sublata est a me visio, quam videram, LXX transtulerunt: Et ascendi a visione, quam videram. Quod utrumque significat non in corpore prophetam in Jerusalem de Babylone translatum, sed in spiritu, sublataque visione quae eum in spiritu duxerat Jerusalem, et universa monstraverat, quae superior sermo narravit, reversus est in semetipsum,

et locutus est ad transmigrationem omnia quae ei fuerant demonstrata, ad eos videlicet, de quibus supra scriptum est: Ego sedebam in domo mea, et senes Juda sedebant juxta me, et cecidit super me ibi manus Domini Dei, et vidi (Supra VIII, 1). Mirumque in modum sedentibus his qui ad se venerant visitandum, visiones mysticas propheta cernebat, et absens erat ab his qui coram se sederant, absque spiritu, praesens corpore. Omniaque fiunt, ut consolationem recipiant qui captivi erant, quod reducendi sint in terram Israel, et ambulaturi in praeceptis Domini, futurique ei in populum, et ille futurus sit eis in Deum. Qui autem non fuerint conversi ad poenitentiam, sed ambulaverint post abominationes suas, recipiunt quae fecerunt. Verba autem in Scripturis sanctis pro rebus dici saepe admonuimus.

Et factus est sermo Domini ad me, dicens: Fili hominis, in medio domus exasperantis tu habitas: qui oculos habent ad videndum, et non vident: et aures ad audiendum, et non audiunt: quia domus exasperans est. Pro eo quod nos vertimus: In medio domus exasperantis tu habitas, LXX posuerunt: In medio iniquitatum eorum tu habitas. Sed ex eo quod sequitur, Quia domus exasperans est, intelligimus priorem quoque sententiam huic versiculo convenire. Pro exasperatione quoque, dici amaritudinem, crebro docuimus, ut sit sensus: in medio domus ad amaritudinem convertentis, tu habitas, quae Deum natura dulcem atque clementem, vitiorum suorum amaritudine, amarum facit atque crudelem. Alioquin de Deo legimus: Gustate et videte, quoniam sua-

vis, sive dulcis est Dominus (Psal. XXXIII, 9). Habitat autem propheta in medio populi Deum ad amaritudinem provocantis, qui habet oculos, et non videt: aures, et non audit, non vitio sensuum, sed pertinacia pravitatis. Unde et Dominus ad Judaeos: Si caeci, inquit, essetis, peccatum non haberetis (Joan. IX, 41): voluntariam caecitatem in illis arguens atque condemnans. Quia ergo oculos habent ad videndum, et non vident: aures ad audiendum, et non audiunt, et tua verba contemnunt, doce eos per imaginem atque picturam; et schematibus ostende corporeis, ut venturam captivitatem non solum auditu, sed et oculis recognoscant.

Tu ergo, fili hominis, fac tibi vasa transmigrationis: et migrabis per diem coram eis. Migrabis autem de loco tuo, ad locum alterum in conspectu eorum, si forte aspiciant: quia domus exasperans est. LXX: Et tu, fili hominis, fac tibi vasa captivitatis; et captivare per diem coram eis: et captivare de loco tuo in locum alterum in conspectu eorum, ut videant quia domus exasperans est. Nulli dubium quin universa loci hujus continentia, futuram captivitatem indicet regis Sedeciae tribus Judae, qui captus est cum Jerusalem. Sed quoniam quidam volunt captivitatem Sedeciae, qui interpretatur justus Dominus, in typum praecedere Salvatoris, qui de coelestibus ad terrena descendens, humanum corpus assumpserit, et haec esse vasa captivitatis: ideo praemonendum puto prudentem cautumque lectorem, et haec quidem nos ponere, ne quid praeterire videamur, sed non probare. Neque enim rex impius in figu-

ram potest praecedere illius, qui totius pietatis exemplum est. Captum autem esse Sedeciam a Babyloniis atque Chaldaeis, et Jeremias propheta et Regum narrat historia, et ductum de loco in locum (Jerem. XXXIX, et IV Reg. XXV), hoc est, de Jerusalem in Babylonem, et caetera quae Ezechiel in consequentibus loquitur. Qui autem referunt ad Dominum Jesum Christum, captivitatem ejus et transmigrationem de loco ad locum, descensionem ex coelestibus ad terrena significari putant.

Et efferes foras vasa tua quasi vasa transmigrantis per diem in conspectu eorum. Tu autem egredieris vespere coram eis, sicut egreditur migrans ante oculos eorum. Perfode tibi parietem: et egredieris per eum in conspectu eorum. In humeris portabis [Vulg. portaberis]: in caligine effugies [Vulg. effereris]. Faciem tuam velabis, et non videbis terram: quia portentum dedi te domui Israel. LXX: Et proferes vasa tua captivitatis per diem in oculis eorum. Et tu egredieris vespere in conspectu eorum, sicut egreditur captivus. Perfode tibi parietem, et transibis per eum in conspectu eorum. In humeris portaberis, et absconditus egredieris. Faciem tuam operies, et non videbis terram: quia portentum dedi te domui Israel. Facere jubetur propheta in figura, quae Sedecias facturus est in veritate. Collige, inquit, sarcinas tuas (haec enim vasa sunt transmigrantis) videntibus eis. Et postquam viderint quae facturus es, egredieris vespere in similitudinem transmigrantis. Legimus Sedeciam nocte muro suffosso fugisse ad deserta Jordanis, ibique

a Babyloniis esse comprehensum, et hoc significare perfossum parietem. Quod autem dicit: In humeris portabis, subauditur sarcinas tuas, et quidquid ad viae solatium fugientes portare consueverunt. In caligine effugies [Al. efferes]; ne videaris a quoquam. Faciem tuam velabis, vel caecitate quae ei accidit, erutis oculis a Nabuchodonosor; vel ne cognoscatur quod ipse sit rex, et major fiat cura servantium. Quodque sequitur: Et non videbis terram, illud significat, quod caecus ductus sit in Babylonem, eamque non viderit. Quia portentum dedi te, inquit, domui Israel: in signum enim et figuram, prophetarum tam dicta quam facta sunt. Unde et in Zacharia, viri portentosi vocantur, quod futura portendant (Zach. III). Et in Osee loquitur Deus: In manibus prophetarum assimilatus sum (Osee XII, 10). Qui autem volunt in Ezechielis persona Christum intelligi, vasa captivitatis, humanum corpus accipiunt, et perfossum parietem, quo inf...

Feci ergo sicut praeceperat mihi: vasa mea protuli quasi vasa migrantis [Vulg. transmigrationis] per diem, et vespere perfodi mihi parietem manu. In caligine egressus sum, et humeris portavi [Vulg. in humeris portatus] in conspectu eorum. LXX: Et feci sic juxta omnia, quae mandaverat mihi: vasaque protuli sicut vasa captivitatis per diem: et ad vesperum perfodi mihi parietem manu, et absconditus egressus sum: super humeros assumptus sum in conspectu eorum. Quae supra jussus est facere, opere se complesse testatur, nec interpretatione indiget juxta utramque sententiam, quod supra expositum est. Illud au-

tem notandum, quod uno atque eodem tempore Jeremias prophetabat in Jerusalem, et Ezechiel in Babylone, et illius prophetia mittebatur ad captivos; et hujus ad eos, qui habitabant in Jerusalem; ut unius in diversis regionibus Dei providentia probaretur, et intelligerent audientes, quaecumque accidebant populo, nequaquam idolorum potestate, sed Domini jussione consistere.

Et factus est sermo Domini mane ad me dicens: Fili hominis, numquid non dixerunt ad te domus Israel, domus exasperans, quid tu facis? Dic ad eos: Haec dicit Dominus Deus. Si te, inquit, interrogaverit domus exasperans: Quare ista facis? Vel secundum Septuaginta etiam si non interrogaverint, tu ingredere, ut sciant cur ista feceris. Dic ad eos: Haec dicit Dominus Deus.

Super principem onus istud, qui est in Jerusalem; et super omnem domum Israel quae est in medio eorum. Dic: Ego portentum vestrum: quomodo feci, sic fiet illis. In transmigrationem et in captivitatem ibunt. Princeps autem, qui est in medio eorum, in humeris portabitur, in caligine egredietur; parietem perfodient, ut educant eum; facies ejus operietur, ut non videat oculis [Vulg. oculo] terram. Et extendam rete meum super eum, et capietur in sagena mea, et adducam eum in Babylonem in terram Chaldaeorum, et ipsam non videbit; ibi morietur. Et omnes qui circa eum sunt, praesidium ejus et agmina illius dispergam in omnem ventum; et gladium evaginabo post eos, et scient quia ego Dominus, quando dispersero illos in gentibus et disseminavero eos in terras [Vulg. terris]. Et relinquam ex

eis viros paucos a gladio, et fame, et pestilentia; ut narrent omnia scelera eorum in gentibus, ad quas ingredientur, et scient quia ego Dominus. Primum exponamus historiam. Dic, inquit, ad eos, o fili hominis, qui vel interrogant, vel non interrogant. Quid tu facis haec? quod super ducem onus illud et visio sit, qui est in Jerusalem, ducem significans Sedeciam. Et dic: Ego portentum vestrum, sive ut Septuaginta transtulerunt, Ego qui portenta facio; ut ex praesentibus futura cognoscantur. Quomodo feci, sic fiet illis, duci et cunctis qui in comitatu ducis sunt. In transmigrationem Babyloniam captivi ducentur, et dux qui est in medio eorum in humeris portabitur, vel jumentorum, vel eorum qui cum eo fugerant. In caligine, et in noctis tenebris egredietur: murumque suffodient socii ejus ut educant eum. Facies illius velabitur, vel timore fugientis, vel caecitatis injuria, ut caecus terram non videat Babylonis. Et ego extendam rete meum super illum, et capietur in sagena mea. Concedente quippe Domino, a Babyloniis captus est: et haec quae ab hostibus passus est fieri, se fecisse testatur. Ductusque in Babylonem, terram Chaldaeorum non videbit, ibique captivus morietur.

(Vers. 17 seqq.) Et factus est sermo Domini ad me, dicens: Fili hominis, panem tuum in conturbatione comede [Vulg. addit sed]; et aquam tuam in festinatione et moerore bibe. Et dic [Vulg. dices] ad populum terrae: Haec dicit Dominus Deus ad eos qui habitant Jerusalem, in terra Israel: Panem suum in sollicitudine comedent, et aquam suam in desolatione bibent, ut desoletur

terra a multitudine sua propter iniquitatem omnium qui habitant in ea. Et civitates quae nunc habitantur, desolatae erunt, terraque deserta: et scietis quia ego Dominus.

LXX: Et factus est sermo Domini ad me, dicens: Fili hominis, panem tuum cum dolore comedes, et aquam tuam cum tormento et angustia bibes. Et dices ad populum terrae: Haec dicit Adonai Dominus habitatoribus Jerusalem super terram Israel: Panes suos cum egestate comedent, 119 et aquam suam cum dissipatione bibent, ut dissipetur terra et plenitudo ejus. In impietate enim omnes qui habitant in ea, et civitates eorum quae habitantur, in desolationem erunt, et terra dissipabitur, et cognoscetis quia ego sum Dominus.

Post principis et sociorum ejus prophetiam, quae sub corporali imagine monstrabatur, venit ad populum: et quidquid prophetae dicitur, per prophetam refertur ad habitatores Jerusalem, quod in obsidionis malo, panem suum comedant in angustia et egestate, et aquam suam nequaquam in abundantia, sed cum tormento bibant, et tribulatione. Haec autem, inquit, o propheta, tibi dicuntur, ut tu loquaris ad populum terrae tuae, et dicas: Haec dicit Dominus habitatoribus Jerusalem, quae est in terra Israel: Obsessi a Nabuchodonosor atque a Chaldaeis, famis et sitis sustinebitis malum; ut omnis terra cum sua plenitudine (Al. multitudine) deleatur, habitatores significans per eam quae inhabitatur. Et ne putent sibi hoc evenire sine causa: Dic, inquit, eis, quod propter scelera eorum et impietates, omnes

urbes Judaeae ad solitudinem redigendae sint, et universa terrae cultura dispereat, ut cognoscant Deum saevientem, quem miserantem cognoscere noluerunt.

Possumus juxta anagogen habitatores Jerusalem credentes Christo dicere, qui habitant in Ecclesia. Et si per peccata illius offensam meruerint, comedant panem cum egestate, et bibant aquam cum moerore et angustia: non cibum panis, nec potum aquae, sed famem sermonis et doctrinae Dei sustinentes (Amos VIII). Quando enim vel vitio principum, qui capiendi sunt et tradendi Babyloniis, vel nostra duritia, perdiderimus sermonem Dei, aquasque non meruerimus habere utiles: tunc in dolore et penuria, nostrum sumemus cibum, et terra perdet multitudinem credentium, et civitates, quae in toto orbe intelliguntur Ecclesiae, desolabuntur, et terra deserta erit, ut omnes sciant quia offensa sit Domini. Quod quidem et in persecutionis tempore intelligere possumus.

(Vers. 21 seqq.) Et factus est sermo Domini ad me, dicens: Fili hominis, quod est proverbium istud vobis in terra Israel dicentium: In longum differentur dies, et peribit omnis visio? Ideo dic ad eos: Haec dicit Dominus Deus: Quiescere faciam proverbium istud: neque vulgo dicetur ultra in Israel. Et loquere ad eos, quod appropinquaverint dies et sermo omnis visionis. Non enim erit ultra omnis visio cassa, neque divinatio ambigua in medio filiorum Israel. Quia ego Dominus loquar, quodcumque locutus fuero verbum, et fiet. Non prolongabitur amplius; sed in diebus vestris,

domus exasperans, loquar verbum, et faciam illud, dicit Dominus Deus. Et factus est sermo Domini ad me, dicens: Fili hominis, ecce domus Israel dicentium: Visio quam hic videt in dies multos, et in tempora longa iste prophetat. Propterea dic ad eos: Haec dicit Dominus Deus: Non prolongabitur ultra omnis sermo meus: verbum quod locutus fuero, complebitur: dicit Dominus Deus.

Quod nos diximus, proverbium, juxta Symmachum, omnes alii interpretes, parabolam transtulerunt, quae Hebraice appellatur MASAL. Rursum ubi a nobis editum est: Neque erit divinatio ambigua, vertere Septuaginta, nec divinans juxta gratiam: pro quo omnes, lubricum interpretati sunt, quod nos ambiguum diximus, ut decipientia audientes suos prophetarum verba noscamus. Est autem sensus omnis capituli hic: Supra prophetaverat contra principem qui erat in Jerusalem, deinde populo famem et ardorem sitis nuntiaverat esse venturum. Quod multitudo non credens, vetus assumebat tritumque proverbium: In longum tempus differtur comminatio prophetarum, et omnis visio peribit, dum frustra cernitur: vel juxta Symmachum diapneusei, id est, in ventum et auram tenuem dissolvetur. Dic ergo, inquit, eis, quod nequaquam mea comminatio differatur, nec divinatio falsa atque ambigua proferatur in populos quae finem habeat incertum, ut alio dicatur tempore, alio impleatur: sed nunc, vivente te, qui loquaris, et his qui audiunt, verbum quod locutus sum, compleatur. Significat autem vicinam captivitatem urbis Jerusalem, et Sede-

ciam cum populo Juda jamjamque capiendum. Non solum autem illo tempore, sed usque hodie vulgus incredulum et dura corda mortalium prophetiam Dei non recipit: sed omnia quae prophetae comminantur, quae praedicat Evangelium, in aliud tempus aestimant differendum. Sciamusque hic parabolam, quae a Septuaginta ponitur, accipi pro proverbio, juxta illud quod in psalmo legimus: et factus sum eis in parabolam (Psal. LXVIII, 12). Et in hoc eodem propheta: Quid est vobis parabola ista in populo Israel, dicentium: Patres comederunt uvam acerbam, et dentes filiorum obstupuerunt (Infra XVIII, 2)? Manifesta perstringimus, ut in obscurioribus immoremur.

LIBER QUARTUS.

Vellem, si fieri posset, Eustochium, explanationes in Ezechielem per singulos libros propriis texere prophetiis, et quod vaticinatione conjunctum est, nequaquam expositione dividere: ut facilior esset cursus dictantis pariter et legentis; longumque et immensum interpretationis iter certis spatiis separare, ut quasi titulis et indicibus, et, ut proprius loquar, argumentis ostenderem quid libri singuli continerent. Sed quid faciam, cum aliae prophetiae breves sint, aliae longae: ut saepe necessitate cogamur et plures in unum librum coarctare, et unam in multos dividere? Unde et nunc contra prophetas et prophetias, ad seniores quoque populi Israel et ad terram super quam inducuntur quatuor plagae pessimae, et de ligno vitis, quod cum fuerit abscisum, inutile est inter omnia ligna silvarum, catalogum etiam vitiorum Jerusalem volumus quarto libro comprehendere. Quem quia unius voluminis non patitur angustia, alteram partem ejus quinto volumini reservamus: prudentissimi lectoris sollicitudinem praemonentes, ut sciat quid nobis in hoc explanandum, et quid sibi legendum sit.

(Cap. XIII.---Vers. 1, 2.) Et factus est sermo Domini ad me, dicens: Fili hominis, vaticinare ad prophetas Israel qui prophetant, et dices prophetantibus de corde suo: Audite verbum Domini:

Haec dicit Dominus Deus. Hoc quod nos posuimus: Qui prophetant, et dices prophetantibus de corde suo, omisere LXX, et pro eo quod non habetur in Hebraeo, addiderunt, et prophetabis, et dices ad eos. Est autem sermo contra pseudoprophetas, qui decipiebant populum, et, contra Dei mandata, aliud prophetabant. Nec quempiam moveat, quod prophetae appellantur: hanc enim habet sancta Scriptura consuetudinem, ut unumquemque vaticinationis suae et sermonis prophetam nuncupet: sicut prophetae appellantur Baal, et prophetae idolorum, et prophetae confusionis. Unde et apostolus Paulus poetam Graecum prophetam vocat: Dixit quidam proprius eorum propheta: Cretenses semper mendaces, malae bestiae, ventres pigri (Tit. I). Et in Osee legimus: Sicut propheta insaniens homo portans spiritum (Osee IX, 7). Quidquid autem eo tempore Israelitico populo dicebatur, hoc nunc refertur ad Ecclesiam: ut prophetae sancti sint apostoli et apostolici viri. Prophetae autem mendaces atque furiosi, omnes haeretici; quorum principes ex suo corde confingant; qui autem ab eis seducti sunt, aliorum mendaciis acquiescant.

(Vers. 3.) Vae prophetis insipientibus, qui sequuntur spiritum suum, et nihil vident. LXX: Vae his qui prophetant de corde suo, et omnino non vident, relinquentes illud quod a nobis propositum est, qui sequuntur spiritum suum. Cum prophetarum nomen secundum regulam Scripturarum bonis malisque commune sit, in eo differunt, quod boni prophetae esse dicuntur sapientes, mali autem stulti et insipientes: quorum

alterum refertur ad ecclesiasticos viros, alterum ad omnes haereticos, qui Dei spiritum relinquentes sequuntur spiritum suum: quia nequaquam divino instinctu, sed proprio corde vaticinantur: unde et nihil vident. Qui autem sapiens est, non cordis sui cogitationes, sed Dei spiritum sequitur, juxta illud quod et in superioribus (Supra, I) animalia et rotae spiritum Dei sequebantur. Et propheta dicit: Post Dominum Deum tuum ambulabis (Psal. XXVI, 11). Et in alio loco: Deduc me in semitam rectam (Ps. CXLII, 10). Et iterum: Spiritus tuus bonus ipse deducet me in terram (Psal. LIX). Et populo Dei, columna ignis et nubes erat dux in solitudine (Exod. XIII). Et Jeremias loquitur: Non laboravi sequens te (Jerem. XVII, 16). Quis autem haereticorum qui sequitur spiritum suum, non impingat in tenebris, et caecus caecos ducat in foveam? Unde licet sibi in mysteriis, immo orgiis suis plura ecclesiasticis doctoribus videre videantur, tamen nihil omnino vident: quia solem justitiae perdiderunt, frustraque imitantur eos, qui prius vocabantur Videntes, et quibus dicitur: Qui vides vade: recede in terram Juda; et in Bethel non prophetabis (Amos VII, 12, 13). Quamobrem visio Isaiae et Abdiae ponuntur in titulis. Et Dominus apostolis praecepit: Levate oculos vestros et videte (Joan. IV, 35). Et propheta suppliciter deprecatur: Revela oculos meos, et considerabo mirabilia de lege tua (Ps. CXVIII, 18).

(Vers. 4 seqq.) Quasi vulpes in desertis prophetae tui, Israel, erunt [Vulg. erant]. Non ascendistis ex adverso, neque opposuistis murum pro domo Israel, ut staretis in praelio in die

Domini. Vident vana, et divinant mendacium, dicentes, ait Dominus: cum Dominus non miserit eos, et perseveraverunt confirmare sermonem. Numquid non visionem cassam vidistis, et divinationem mendacem locuti estis? et dicitis, ait Dominus, cum ego non sim locutus.

LXX: Sicut vulpes in desertis prophetae tui, Israel [Al. addit. erant aut erunt]. Non steterunt in firmamento, et congregaverunt greges super domum Israel. Non resurrexerunt qui dicunt in die Domini: videntes mendacia, divinantes vana, qui dicunt, dicit Dominus, et Dominus non misit eos: et coeperunt suscitare sermonem. Nonne visionem falsam vidistis, et divinationes vanas locuti estis? Et dicebatis, dicit Dominus, et ego non sum locutus.

Dicamus primum juxta Hebraicum. Prophetae Israel vulpium similes sunt, quotidie domesticarum avium furta facientes: qui habitant, juxta Aquilam et LXX, in desertis; juxta Symmachum et Theodotionem, in parietinis atque ruinosis: qui non possunt ascendere ex adverso, neque murum pro domo Israel opponere. Legimus Aaron adversum ignem Israelis populum devorantem occurrisse et stetisse medium, et opposuisse murum pro salute populi (Num. XVI). Jeremiae quoque dicitur, ne occurrat Domino, neque stet contra iram ejus orationis perseverantia (Jerem. VII). Sicut enim murus hosti opponitur, et adversario occurri solet ex adverso contraque venienti: ita Dei sententia sanctorum precibus frangitur. Unde et Moysi dicitur: Dimitte me, et delebo populum istum. Cui enim dicitur: Dimitte me

(Exod. XXXII, 10), ostenditur quod tenendi habeat facultatem. Isti stare non possunt in praelio in die Domini, ut pro populo precibus dimicent et resistant obsecrationibus sententiae Dei. Quia igitur vana conspiciunt, et divinant mendacium, et a Domino missos esse se dicunt, cum non sint missi ab eo, et perseverant in erroribus, et suum cupiunt firmare sermonem; arguuntur quod omnia sint cassa quae praedicant, suum mendacium Domini sermonem esse dicentes.

Porro juxta Septuaginta hic sensus est: Omnes haeretici propter fraudulentiam ac nequitiam vulpium similes sunt, de quibus Salvator loquitur: Vulpes foveas habent, et volucres coeli nidos (Matth. VIII, 20). Et de Herode scriptum est: Dicite vulpi huic (Luc. XIII, 32). Et de eisdem vulpibus quae parvulos simplicesque decipiunt, et populantur vineam Christi, Salomon loquitur: Capite nobis vulpes parvulas, dissipantes vineas (Cant. II, 15). Et in psalmo super his qui eorum fraudulentia supplantantur canitur: Introibunt in inferiora terrae, tradentur in manus gladii, partes vulpium erunt (Psal. LXII, 10, 11). Hi prophetae qui vulpium similes sunt, non steterunt in firmamento; nec cum Petro audire meruerunt: Tu es Petrus: et super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam (Matth. XVI, 18). Nec Moysi similes sunt, cui dictum est: Tu vero hic sta mecum (Deut. V, 31). Nec illius qui dicit: Statuit supra petram pedes meos; sed fluctuaverunt omni vento doctrinae. Nec steterunt in firmamento, de quo in octavo decimo psalmo legimus: Coeli enarrant gloriam Dei, et opera manuum ejus annuntiat

firmamentum. Isti congregaverunt irrationabiles quosque, et propter nimiam innocentiam pecudum similes, contra domum Dei. Unde nunc dicitur: Et congregaverunt greges super domum Israel: nec surrexerunt ipsi, nec alios suscitare potuerunt; sed quaecumque egerunt et agunt, plena mendaciis sunt. Quodque sequitur: Et coeperunt suscitare sermonem, illud significat, quod velint quidem consurgere, et se ad excelsa sustollere; sed quod cupiant, implere non possint: diciturque eis: Nonne visionem falsam vidistis, et divinationes vanas locuti estis? Quodque sequitur, et dicebatis, dicit Dominus, et ego non sum locutus, in Septuaginta non habetur.

(Vers. 8, 9.) Propterea haec dicit Dominus Deus: Quia locuti estis vana, et vidistis mendacium, ideo ecce ego ad vos: ait Dominus Deus. Et erit manus mea super prophetas, qui vident vana, et divinant mendacium. In concilio populi mei non erunt, et in scriptura domus Israel non scribentur: nec in terram Israel ingredientur. Et scietis quia ego Dominus Deus.

LXX: Ideo dic: Haec dicit Adonai Dominus. Quoniam verba vestra mendacia, et divinationes vestrae vanae: idcirco ecce ego super vos, dicit Dominus Deus, et extendam manum meam super prophetas qui vident mendacium, et qui loquuntur vana: in disciplina populi mei non erunt, nec in scriptura domus Israel scribentur, et in terram Israel non intrabunt: et scient quia ego Adonai Dominus.

Sub prophetarum persona, sermo contra haereticos est, qui loquuntur vana et vident menda-

cium, et perseverant suam firmare doctrinam: quod ipse Dominus contra eos veniat atque consurgat, et extendat manum suam super illos ad percutiendum, et non contrahat ad parcendum; et comminatur, quod non sint in concilio populi Domini futuri, nec in Ecclesia ejus, sed in synagoga diaboli, nec scribantur in domo Israel. De quibus in alio loco dicitur: Super terram scribantur (Jerem. XVII, 13): non in terram Israel quae terra viventium est, de qua nunc dicitur, nec in terram Israel ingredientur: sed in terram mortuorum et umbram mortis, ut postquam ista perpessi fuerint, separati a coetu populi Dei, intelligant quod ipse sit Dominus. Pro eo quod nos vertimus, in concilio populi mei non erunt, Septuaginta transtulerunt, in disciplina, sive in correptione populi mei non erunt. Alia enim adversariorum, alia filiorum correptio est. Unde et Jeremias: Corripe, inquit, nos, Domine, verumtamen in judicio, et non in furore, ut nequaquam paucos nos facias. Effunde furorem tuum super gentes quae te ignoraverunt; et super regna quae nomen tuum non invocaverunt (Ibid. X, 24, 25).

(Vers. 10 seqq.) Eo quod deceperint populum meum, dicentes: pax, et non est pax. Et ipse aedificabat parietem: illi autem liniebant eum luto absque paleis. Dic ad eos qui liniunt absque temperatura, quod casurus sit. Erit enim imber inundans: et dabo lapides praegrandes desuper irruentes, et ventum procellae dissipantem. Siquidem et ecce cecidit paries. Numquid non dicetur vobis, ubi est litura quam livistis? Propterea haec dicit Dominus Deus: Et faciam erumpere

spiritum tempestatum in indignatione mea: et imber inundans in furore meo erit, et lapides grandes irae in consummationem. Et destruam parietem quem livistis absque temperamento, et aequabo eum terrae: et revelabitur fundamentum ejus, et cadet et consumetur in medio ejus: et scietis quia ego sum Dominus. Et complebo indignationem meam in pariete, et in his qui liniunt eum absque temperamento: dicamque vobis: non est paries: et non sunt qui liniunt eum. Prophetae Israel qui prophetant ad Jerusalem: et vident ei visionem pacis: et non est pax, dicit Dominus Deus.

LXX: Quoniam deceperunt populum meum, dicentes: pax, pax, et non erat pax: et iste aedificabat parietem, et isti linunt eum stultitia. Dic ad eos qui linunt stultitia, cadet. Erit pluvia inundans: et dabo lapides magnos in juncturas eorum et cadent. Et spiritus auferens, et disrumpetur. Et ecce cecidit paries: et non dicent ad vos, ubi est litura vestra quam livistis? Propterea haec dicit Adonai Dominus: Et disrumpam spiritum auferentem in furore meo, et pluvia inundans in ira mea erit: et lapides magnos in furore inducam in consummationem, et suffodiam parietem quem livistis, et cadet. Et ponam eum super terram, et revelabuntur fundamenta ejus, et cadet. Et consumemini cum increpationibus, et cognoscetis quia ego Dominus. Et complebo furorem meum super parietem: et super eos qui linunt eum, cadet: dixique ad vos: Non est paries, neque qui linunt eum Prophetae Israel: qui prophetant

super Jerusalem, et qui vident illi pacem: non est pax eis, dicit Dominus Deus.

Prophetae Israel, qui non erunt in concilio populi Dei, nec scribentur in scriptura domus Israel, nec terram repromissionis intrabunt, ideo ista patientur, quia deceperunt populum meum, pro rigore poenitentiae et conversionis injuria, pacem eis et prospera nuntiantes, secundum illud quod alibi dicitur: Pax, pax, ubi est pax (Jerem. VIII, 11)? Deus itaque metaphorice aedificabat eis per legis mandata sanctorumque prophetarum eloquia et comminationes, maceriam. Hoc enim verbum Hebraicum significat HIS (); ut omnem ab illis incursionem bestiarum et hostilem impetum submoveret, dum conversi ad Deum, hoc quasi muro et pariete firmissimo cingerentur. Pseudoprophetae vero non semel, sed frequenter pollicebantur eis pacem, hoc enim repetitus pacis sermo significat. Ipsumque parietem qui in sequentibus CIR appellatur, liniebant pseudoprophetae absque temperamento, ut interpretatus est Symmachus, hoc est, puro luto, et quod paleas non haberet, ut nec praebere posset aliquam fortitudinem. Ut vero LXX et Theodotio, linunt eum stultitia: Aquila autem verbum Hebraicum THAPHEL interpretatus est ἀνάλῳ, quod significat absque sale, de translatione transiens ad aliam translationem, ut quomodo cibus absque sale nullum habet saporem: ita et lutum absque paleis quibus firmatur et stringitur, nil roboris possit praebere parieti.

Dic, inquit, ad eos qui illis vana promittunt, et cassum pollicentur auxilium, quod casurus sit

iste paries et haec maceria, et immittam imbrem vehementissimum, hostes videlicet saevissimos. Babylonios autem Chaldaeosque significat; et eosdem lapides grandinis desuper irruentes, omnia per metaphoram, quo instabilem maceriam subitus turbo subvertat et subruat; et postea dicatur eis, id est, pseudoprophetis, Ubi est litura quam levistis, et ubi est quod polliciti estis auxilium? Quidquid autem de pseudoprophetis diximus, et ad haereticos referri potest, quod omnia eorum Dei ira figmenta solvantur; et aedificatio pessimorum dogmatum, quae Spiritus sancti non habet condimentum, corruat, et usque ad fundamenta et pulverem dilabatur, et adaequetur ipsa maceria terrae, et cadat, et consumantur prophetae qui promittebant, et populus cui promittebatur in medio ejus: ut postquam compleverit indignationem suam, et dixerit eis: non est iste paries, hoc est, non est vestra defensio; et non sunt qui linunt eum, sed omnia vana sunt et in nihilum proficientia: tunc opere cognoscatis quod ego sim Dominus. Ut autem sciamus qui sint isti qui linunt parietem, sequitur, Prophetae Israel, hoc est, pseudoprophetae, qui prophetant ad Jerusalem, et vident ei visionem pacis, isti sunt causa peccati et ruinae, et stultae securitatis. Non enim erit pax, dicit Dominus, quia Dominus non misit eos, nec est locutus ad eos. Hoc quod LXX transtulerunt: et super juncturas eorum, in Hebraico non habetur. Significat autem juncturas lapidum in pariete, vel adminicula lignorum, quibus parietes roborantur. Nec non illud quod supra legimus: ipse aedificabat parietem; pleri-

que ad populum referunt Israel, qui vanum sibi, vel Aegyptiorum, vel pacis promittebat auxilium.

(Vers. 17 seqq.) Et tu, fili hominis, pone faciem tuam contra filias populi tui quae prophetant de corde suo: et vaticinare super eas, et dic: Haec dicit Dominus Deus: Vae his quae consuunt pulvillos sub omni cubito manus: et faciunt cervicalia sub capite universae aetatis ad capiendas animas: et cum caperent animas populi mei, vivificabant animas eorum. Et violabant me ad populum meum propter pugillum hordei, et fragmentum panis: ut interficerent animas, quae non moriuntur: et vivificarent animas quae non vivunt: mentientes populo meo credenti mendaciis. Propterea haec dicit Dominus Deus: Ecce ego ad pulvillos vestros, quibus vos capitis animas volantes: et disrumpam eos de brachiis vestris: et dimittam animas quas vos capitis, animas ad volandum. Et disrumpam cervicalia vestra: liberabo populum meum de manu vestra: neque erunt ultra in manibus vestris ad praedandum: et scietis quia ego Dominus. Pro eo quod moerere fecistis cor justi mendaciter, quem ego non contristavi, et confortastis manus impii ut non reverteretur a via sua mala et viveret: propterea vana non videbitis, et divinationes non divinabitis amplius: et eruam populum meum de manu vestra: et scietis quia ego Dominus.

LXX: Et tu, fili hominis, obfirma faciem tuam super filias populi tui, quae prophetant de corde suo: et propheta super eas et dices: Haec dicit Adonai Dominus. Vae his quae consuunt cervicalia sub omni cubito manus: et faciunt velamina

super omne caput universae aetatis, ut pervertant animas. Animae subversae sunt populi mei. Et animas salvabant: et contaminabant me ad populum meum propter pugillum hordei et fragmentum panis: ut occiderent animas, quas non oportuit mori: et salvarent animas quas non oportuit vivere: dum loquuntur populo audienti vanos sermones. Propterea haec dicit Dominus Deus: Ecce ego super cervicalia vestra, super quae vos colligitis animas, et disrumpam ea de brachiis vestris. Et dimittam animas quas vos pervertitis, animas eorum in dispersionem: et disrumpam velamina vestra, et liberabo populum meum de manibus vestris: et non erunt ultra in manibus vestris in congregationem: et cognoscetis quia ego Dominus. Pro eo quod pervertebatis animam justi inique: et ego non pervertebam eum: et confortabatis manus iniqui, ut penitus non converteretur a via sua pessima, et viveret. Propterea mendacia vestra ultra non videbitis: et divinationes nequaquam divinabitis adhuc: et liberabo populum meum de manu vestra, et scietis quia ego Dominus.

Supra ad prophetas divinus sermo directus est, qui luto linebant parietem, quod paleas non haberet, nec ullum possit parieti sive maceriae robur tribuere: nunc adversus filias populi prophetissas jubetur faciem suam ponere, sive dirigere, et, ut LXX transtulerunt, obfirmare. Quomodo autem adversum prophetas, alii pseudoprophetae inspirabantur diabolico spiritu, ut Dei mandata subverterent, ita adversum Prophetissas, qualis fuit Debbora (Judic. V) et Olda (IV

Reg. XXII), et in Actibus apostolorum Philippi evangelistae quatuor filiae prophetantes, inspirabantur daemoniaco spiritu (Act. XXI), aliae etiam ejusdem sexus, quarum fuit Prisca et Maximilla, quae vaticinatione mendacii fidem subverterunt veritatis. Has autem dicunt Hebraei maleficis artibus eruditas per necromantias et pythicum spiritum, qualis fuit illa quae visa est suscitasse animam Samuelis (I Reg. XXVIII): et in Actibus apostolorum, cujus divinatio multos dominis reditus acquirebat, de qua ad apostoli Pauli imperium immundus ejectus est spiritus (Act. XVI). Nos autem ita dicemus, alios haereticos falsitate dogmatum suorum praedicare virtutem. Quorum fuit Pythagoras et Zeno, a quo Stoici: Indorum Brachmanes, et Aethiopum Gymnosophistae, qui ob victus continentiam, miraculum sui gentibus tribuunt. Recteque dicuntur parietem linire, et aliquam fortitudinem polliceri; sed quia Christi non habent condimentum, vanus est eorum labor, et peritura aedificatio. Nisi enim Dominus aedificaverit domum, in vanum laborant qui aedificant eam (Psal. CXXVI, 1). Alii autem voluptatum libidinisque doctores, dicuntur consuere pulvillos, et ponere sub omni cubito manus, Epicurei, et Pyrrhonii, et apud nos Jovinianus et Eunomius, qui dicunt: Manducemus et bibamus, cras enim moriemur.

Jubetur ergo propheta ponere, sive obfirmare faciem suam contra filias populi sui. Primumque dicendum, quid sibi velit posita facies sive directa et obfirmata. Nempe illud quod de Domino scriptum est: Facies Domini super facientes mala,

ut disperdat de terra memoriam eorum (Psal. XXXIII, 17). Sicut enim liquescit cera a facie ignis: sic pereunt peccatores a facie Dei. Secundum quem sensum in hoc eodem propheta dicitur: Fili hominis, obfirma faciem tuam super Theman et Darom et Nageb (Infra, XX, 46). Et iterum: Factus est sermo Domini ad me, dicens: Fili hominis, obfirma faciem tuam super filios Jerusalem (Infra, XXI, 2). Et post paululum: Factus est sermo Domini ad me, dicens: Fili hominis, obfirma faciem tuam super filios Amon (Infra, XXV, 2). Et rursum: Obfirma vultum tuum super Pharaonem regem Aegypti (Infra, XXIX, 2). Et iterum: Fili hominis, obfirma faciem tuam super Gog et Magog. Et in alio loco: Firmabo faciem meam super hominem illum, et ponam illum in desertum, et in dissipationem, et auferam eum de medio populi: et scietis quia ego Dominus (Infra, XIV, 8). Vae igitur his haeresibus, hisque doctrinis, quae requiem pollicentes, omnem aetatem sexumque decipiunt, ut capiant animas miserorum, et contaminent me ad populum meum, dum credor diligere voluptatem: et hoc non propter corum, et hemicorum hordei, ut in Osee legimus (Osee V), sed propter pugillum hordei, quo bruta vescuntur animantia, et fragmentum panis. Non panem integrum nec solida testimonia Scripturarum, sed quae haeretica pravitate fracta, et decurtata atque imminuta sunt; ut sanctos quosque decipiant, et ad mortem trahant; et peccatores vanis promissionibus vivificare contendant. Propterea clemens et misericors Deus non ipsas prophetissas interficit, sed disrumpit pulvillos earum, qui instar retium vo-

lantes animas capiunt, ut postquam rupti fuerint, liberam volandi habeant facultatem. Et scindent velamina, sive cervicalia, in quibus principale animae recumbebat, et quibus deceptorum capita operiebantur. Cum Apostolus doceat virorum capita non velanda, sed revelata facie Domini gloriam contemplandam (II Cor. III). Vos enim, inquit, falsis terroribus servientium Deo animos frangebatis, et promissionibus fraudulentis, impios tenebatis inclusos, ne agentes poenitentiam, vitam reciperent quam perdiderant. Propterea vanas nequaquam videbitis visiones; nec vocabo vestra mendacia prophetias; sed divinationes, de quibus scriptum est: Non est augurium in Jacob, neque divinatio in Israel (Num. XXIII, 23): ut eruam populum meum de manibus vestris, et opere cognoscatis me esse Dominum, qui perditos liberavi.

(Cap. XIV.---Vers. 1 seqq.) Et venerunt ad me viri seniores Israel, et sederunt coram me. Et factus est sermo Domini ad me, dicens: Fili hominis, viri isti posuerunt immunditias suas in cordibus suis: et scandalum iniquitatis suae statuerunt contra faciem suam: numquid interrogatus respondebo eis? Propter hoc loquere eis, et dices ad eos: Haec dicit Dominus Deus: Homo homo de domo Israel, qui posuerit immunditias suas in corde suo, et scandalum iniquitatis suae statuerit ei contra faciem suam: et venerit ad prophetam interrogans eum per me: ego Dominus respondebo ei in multitudine immunditiarum suarum: ut capiatur domus Israel in corde suo, quo recesserunt a me in cunctis idolis suis. Prop-

terea dic ad domum Israel: Haec dicit Dominus Deus: Convertimini et recedite ab idolis vestris, et ab universis contaminationibus vestris avertite facies vestras. Quia homo homo de domo Israel, et de proselytis quicumque advena fuerit in Israel, si alienatus fuerit in Israel a me, et posuerit idola sua in corde suo, et scandalum iniquitatis suae statuerit contra faciem suam: et venerit ad prophetam ut interroget per eum me: ego Dominus respondebo ei per me. Et ponam faciem meam super hominem illum; et faciam eum in exemplum et in proverbium; et disperdam eum de medio populi mei: et scietis quia ego Dominus. Et propheta cum erraverit, et locutus fuerit verbum: ego Dominus decepi prophetam illum: et extendam manum meam super eum; et delebo eum de medio populi mei Israel. Et portabunt iniquitatem suam: juxta iniquitatem interrogantis, sic iniquitas prophetae erit: ut non erret domus Israel a me, neque polluatur in universis praevaricationibus suis; sed sit mihi in populum: et ego sim eis in Deum, ait Dominus exercituum.

LXX: Et venerunt ad me viri de senioribus Israel, et sederunt ante faciem meam. Et factus est sermo Domini ad me, dicens: Fili hominis, viri isti posuerunt cogitationes suas in cordibus suis: et tormentum iniquitatum suarum posuerunt ante faciem suam: si respondens respondebo eis? Propterea loqueris eis: et dic ad eos: Haec dicit Adonai Dominus: Homo homo de domo Israel qui posuerit cogitationes suas in corde suo, et tormentum iniquitatis suae posuerit ante faciem suam: et venerit ad prophetam, ut interroget eum

in me: ego Dominus respondebo ei in his quibus tenetur mens ejus: ut averteret domum Israel secundum corda eorum quae abalienata sunt a me in cogitationibus eorum. Propterea dic ad domum Israel: Haec dicit Dominus Deus: Convertimini, et recedite ab inventionibus vestris: et ab omnibus impietatibus vestris, et convertite facies vestras ad me: Quia homo homo de domo Israel, et de advenis qui peregrinantur in terra Israel: qui abalienatus fuerit a me, et posuerit cogitationes suas in corde suo: et tormentum iniquitatis suae posuerit ante faciem suam; et venerit ad prophetam ut interroget eum in me: ego Dominus respondebo ei in eo quo tenetur, et obfirmabo faciem meam super hominem illum: et ponam eum in desertum, et in exterminium: et auferam eum de medio populi mei: et cognoscetis quia ego Dominus. Et propheta si erraverit, et locutus fuerit verbum: ego Dominus errare feci prophetam illum. Et extendam manum meam super eum, et exterminabo illum de medio populi mei Israel. Et accipient iniquitatem suam secundum iniquitatem interrogantis, et iniquitas similiter prophetae erit, ut nequaquam erret domus Israel a me, et non polluantur adhuc in cunctis delictis suis. Et erunt mihi in populum: et ego ero eis in Deum, dicit Adonai Dominus.

Postquam locutus est ad prophetas qui prophetant in corde suo, et linebant parietem absque temperamento; et ad prophetissas quae consuebant cervicalia, et ponebant sub omni cubito manus, faciebantque velamina, et operiebant capita universae aetatis (per quae perversorum

dogmatum doctrina monstratur), venerunt ad prophetam, non omnes senes, ne cuncti viderentur errare; sed quidam seniorum Israel, et sederunt coram propheta: quam ob causam venissent interim silentio differentes; statimque Dei sermo factus est ad prophetam, indicans cur adessent. Neque enim naturae hominis est quamvis sancti, cordis arcana cognoscere. Unde de solo dicitur Salvatore: Videns autem Jesus cogitationes eorum, dixit: Ut quid cogitatis mala in cordibus vestris (Matth. IX)? Et est sensus: Fili hominis, isti viri qui coram te sedent, posuerunt immunditias suas in cordibus suis, sive cogitationes; et, juxta Symmachum et Theodotionem, idola et scandalum, id est, ruinam atque tormentum iniquitatis suae, posuerunt contra faciem suam, et sic ad sciscitandum Domini venere sermonem. Numquid hujuscemodi hominibus debeo respondere, qui cum cogitationibus pristinis ad me veniunt: ne hoc quidem tempore impietatis suae scelera relinquentes, sed credentes idolis, et divinationibus fraudulentis; et habentes ruinam iniquitatis contra faciem suam atque tormentum, dum meliora desperant, et parati sunt ad supplicium, et sic mea per te cupiunt verba cognoscere? Quia igitur perverso ad te corde venerunt, responde eis non ex persona tua, ne levis sit auctoritas respondentis; sed ex meo imperio, et dices ad eos: Haec dicit Dominus Deus. Est autem totius loci, ut latam explanationem brevi sermone comprehendam, ista sententia: Homo homo non aliarum gentium, quarum error potest habere veniam, sed domus Israel, qui cum pristinis vitiis, de

quibus supra diximus, ad prophetam venerit sciscitandum, ego respondebo ei juxta cor, et immunditias suas, ut juxta quod vult et credit, ita et audiat. Non enim meretur correctionem, qui non discendi, sed tentandi animo interrogat. Recesserunt enim a me, et idola sunt secuti. Brevisque ista est comminatio, ut recedant ab idolis cogitationibusque perversis, et convertantur ad me, priora scelera relinquentes. Non enim meretur audire veritatem, qui fraudulenter interrogat; sed suo corde capiendus est: secundum quod Scribae et Pharisaei interrogantes Dominum, immo tentantes, audiunt: Quid me tentatis? Et rursum: Nec ego dicam vobis, in qua virtute haec faciam (Matth. XXI, 27). Qui autem homo talis est, et sic interrogat, ponit Deus faciem suam super illum, sive confirmat; ut austeritate vultus, frontis duritia molliatur, et sit in exemplum, et in proverbium, sive in solitudinem, et in interitum, ut illo perdito de populo Dei, cognoscant caeteri quod ipse sit Dominus qui cordis arcana cognoscit, et perversitatem mentis intelligit; nec considerat verba loquentium, sed corda.

Quodque sequitur, et videtur facere quaestionem: Propheta cum erraverit, et locutus fuerit verbum, ego Dominus decepi prophetam illum, non putemus de vero propheta dici, sed de pseudopropheta, qui synōnymōs propheta appellatur. Et de illo Scripturarum loco solvi potest, quando Achab rex Israel vadens ad praelium, non vult audire Michaeam prophetam, sed pseudoprophetarum consiliis acquiescit (III Reg. XII). Dicitque Michaeas, quod viderit Dominum

sedentem in solio, et erroris spiritum ultro se obtulisse ad decipiendum regem. Diabolus quoque in volumine Job circuiens terram, stare dicitur in conspectu Dei, et in substantiam primo Job, deinde in corpus ejus accipere a Domino potestatem (Job. I et II). Sed et Balaam hariolus a Domino mittitur, ut decipiat Balac filium Beor (Num. XXII). Hoc autem totum dicitur, ne pseudoprophetarum fortitudini reputetur, quod decipitur populus, et magis vult audire mendacium, quam veritati aurem accommodare: sed quod Dei irae sit, ut perversus populus et incredulus, magis pseudoprophetas audiat quam prophetas. Denique extendit manum suam super eum, subauditur, prophetam, et deletur de medio populi ejus, ut portet iniquitatem suam, quia similis erroris, et poena consimilis sit: ut tam ille qui interrogat, quam ille qui interrogatur, portent iniquitatem suam, et ne quaquam domus Israel eorum qui Dei verba audire voluerint, perversis vaticinationibus illudatur; sed sit populus Dei, et ipse Dominum habere mereatur. In eo quod dixit: Ego Dominus decepi illum, Salomonis verba consentiunt, qui de Deo disputans, ait: Et illusoribus illudet (Prov. III, 34): illudque testimonium: Si ambulaverint ad me perversi; et ego ambulabo contra eos in furore perverso (Levit. XXVI, 27, 28). Quodque secundo dicitur, homo homo filiorum Israel, et advenarum qui juncti sunt eis, duplicem in nobis juxta Apostolum ostendit hominem, exteriorem et interiorem (I Cor. XV). Multi enim habentes hominis faciem corporalem, diversarum bestiarum assumunt imagines, quas dissi-

pari propheta cupiens, deprecatur: Domine, in civitate tua imaginem eorum dissipabis (Psalm. LXXII, 20). Illi de quibus scriptum est: Homo cum in honore esset, non intellexit, comparatus est jumentis insipientibus et similis factus est illis (Psal. XLVIII, 21), non sunt homines homines, sed homines sunt jumenta. Rursum qui in Evangelio audiunt, Serpentes genimina viperarum, quis ostendit vobis fugere a ventura ira (Matth. XXIII, 33)? non sunt homines homines, sed homines sunt serpentes. Et de quibus scriptum est: Vulpes foveas habent, et volucres coeli nidos (Matth. VIII, 20): ac de Herode: Dicite vulpi huic (Luc. XIII, 32), non sunt homines, sed homines vulpes. But those who possess both names of man, if they shall have erred, are therefore corrected through punishments, so that they may understand that he himself is the Lord. Nec non quod juxta LXX posuimus: Homo, qui abalienatus fuerit a me, et posuerit cogitationes suas in corde suo, et tormentum, sive, supplicium iniquitatis suae ante faciem suam, illi testimonio convenit quod in Isaia scriptum est: Ambulate in lumine ignis vestri, et in flamma quam succendistis (Isai. L, 11). Unusquisque enim ipse sibi flammarum succendit ardores, paratque supplicia, dum non vult poenitudine errata corrigere, sed permanet in erroribus, qui flammarum meretur incendium.

(Vers. 12, 13 seqq.) Et factus est sermo Domini ad me, dicens: Fili hominis: terra cum peccaverit mihi ut praevaricetur praevaricans, extendam manum super eam, et conteram virgam panis ejus, et immittam in eam famem, et interficiam

de ea hominem et jumenta. Et si fuerint tres viri isti in medio ejus, Noe et Daniel et Job, ipsi justitia sua liberabunt animas suas, ait Dominus exercituum. Quod si et bestias pessimas induxero super terram, ut vastem eam, et fuerit invia, eo quod non sit pertransiens propter bestias, tres viri isti si fuerint in ea, vivo ego, dicit Dominus, quia nec filios nec filias liberabunt: sed ipsi soli liberabuntur; terra autem desolabitur. Vel si gladium induxero super terram illam, et dixero gladio: transi per terram, et interfecero de ea hominem et jumentum, et tres viri isti fuerint in medio ejus, vivo ego, dicit Dominus Deus, non liberabunt filios neque filias: sed ipsi soli liberabuntur. Si autem et pestilentiam immisero super terram illam, et effudero indignationem meam super eam in sanguine, ut auferam ex ea hominem, et jumentum, et Noe et Daniel et Job fuerint in medio ejus, vivo ego, dicit Dominus Deus, quia filium et filiam non liberabunt; sed ipsi in justitia sua liberabunt animas suas. Quoniam haec dicit Dominus Deus: Quod si quatuor judicia mea pessima, gladium, et famem, et bestias malas, et pestilentiam misero in Jerusalem, ut interficiam de ea hominem et pecus: tamen relinquetur in ea salvatio educentium filios et filias. Ecce ipsi egredientur ad vos, et videbitis viam eorum, et adinventiones eorum, et consolabimini super malo quod induxi in Jerusalem in omnibus quae importavi super eam. Et consolabuntur vos cum videritis viam eorum, et adinventiones eorum: et cognoscetis quod non frustra fecerim omnia quae feci in ea, ait Dominus Deus.

Quatuor plagae inducuntur super terram praevaricatricem, sive, ut Septuaginta transtulerunt, peccatricem: fames, bestia, gladius, pestilentia, quarum si singulae per partes inductae fuerint singulis regionibus, et tres viri isti Noe et Daniel et Job, quorum justitia Scripturarum vocibus praedicatur, pro terra peccatrice fuerint deprecati, non solum illam salvare non poterunt, sed ne filios quidem, et filias suas, si terrae peccatricis opera perpetrarint; sed seipsos tantummodo poterunt liberare. Quaeritur cum et Abraham et Isaac et Jacob, Moyses quoque et caeteri patriarchae et prophetae justi fuerint; cur horum tantummodo fiat mentio. Quod facile solvitur: Noe enim imminens orbi terrarum diluvium, quia omnis terra polluerat vias Domini, prohibere non potuit (Genes. VI, VII); sed filios qui forsitan ejusdem virtutis erant, ob seminarium humani generis habuit reservatos. Daniel quoque imminentem captivitatem populi Judaeorum, nullis fletibus mitigavit (Dan. I). Sed et Job non ob peccata, sed ob probationem, nec domum nec filios liberavit (Job. I). Alii autem dicunt, quia hi tantum tres viri, et prospera et adversa, et rursum prospera conspexerunt: idcirco pariter nominatos; et hoc latenter significari, ut quomodo illi et bona et mala, et rursum laeta viderunt: sic et populum Israel, qui prius bonis fruitus fuerat, et postea captivitatis sustinuit jugum, si egerit poenitentiam, redire ad pristinam felicitatem.

Quod si Noe et Daniel et Job pariter congregati; et in uno loco positi, peccatricem terram, hoc

est, eos qui in terra habitant, non possunt irae Dei subtrahere: quid dicendum est de his, qui putant merito parentum atque virtutibus posse filios peccatores de gehennae ignibus liberari? Unde nec peccatorem filium, martyr pater poterit liberare; nec sanctae conversationis mater, impudicae filiae dabit praemia pudicitiae. Et econtrario, parentum vitia filiis non nocebunt; sed anima quae peccaverit, ipsa morietur (Infra, XVIII, 4). Lot in Sodomis habitans, sed et spiritu, et carne peregrinus, uxorem quia post tergum respexerat, non liberavit: sed tantum filias, quae forsitan non peccaverant (Genes. XIX). Et Josias vir sanctus, non solum peccatorem populum suis virtutibus non salvavit, sed et ipse in peccatis illius mortuus est (IV Reg. XIII). Quod si aliquando propter Abraham et David in posteros eorum misericordiam suam Dominus pollicetur: notandum quod non his parcat, qui in sceleribus perseverant; sed qui agunt poenitudinem, ut merita patrum, filiorum adjuvet conversatio. Cum, inquit, haec se ita habeant, et terram peccatricem a singulis plagis tantorum virorum non salvet deprecatio: sic dicit Dominus Deus, quia Jerusalem nefanda peccavit, quatuor simul plagas inducam super eam: gladium, quo ab hostibus trucidatur; et famem, quam in obsidione sustinet; et bestias, quibus fugientes in desertis, et saltibus devorantur; et pestilentiam, quae semper famem ac penuriam sequitur. Pro qua Vulgata editio mortem transtulit. Haec autem, inquit, inducam super eam, ut nec homines in ea remaneant, nec jumenta. Et tamen pro mea clementia quatuor simul immi-

nentibus plagis, et cuncta vastantibus, relinquam in ea aliquos, qui educant filios suos et filias; et captivi huc veniant, hoc est, in Babylonem, et in Chaldaeam, ut cum videritis eos, et opera ipsorum perspexeritis, tunc intelligatis juste eos captos, et meam justam fuisse sententiam, et habeat consolationem vestra captivitas; dum intelligitis idcirco me eos de gladio, fame, bestiis, et pestilentia liberasse, ut eorum perversitate discatis, merito eorum subversam Jerusalem, templumque succensum, et populum ductum esse captivum, praeter eos quos gladius, fames, bestiae, pestilentiaque consumpserint.

Haec dicta sint de illa Jerusalem, cui prophetante Ezechiele apud Chaldaeos, appropinquabat captivitas. Caeterum et super nostram terram cui dicitur: Terra es, et in terram ibis (Genes. III, 19); et super nostram Jerusalem singulosque credentium, si Dei mandata contempserint, et praevaricatores meruerint appellari, inducetur fames; non fames panis, neque sitis aquae, sed fames audiendi verbum Dei. Inducetur et gladius, de quo legimus: Tradentur in manus gladii: partes vulpium erant (Psal. LXII, 11). Et ad Mariam: Tuam quoque animam pertransibit gladius (Luc. II, 35). Inducentur et bestiae, quibus ne tradatur justus, postulat: Ne tradas bestiis animam confitentem tibi (Psal. LXXIII, 19). Inducetur et pestilentia (pro qua LXX mortem interpretati sunt) de qua scriptum est: Mors peccatorum pessima est (Psal. XXXIII, 22). Et: Anima quae peccaverit, ipsa morietur. Et, Si sic separat amara mors (I Reg. XV)? De quibus cunctis nec spiritualium parentum,

quos magistros intelligimus, doctrina, nec principes non poterunt liberare, nisi filiorum fuerit assensus, et illorum obsecrationes suis conatibus juverint. Justitia enim justi erit super eum, et iniquitas iniqui in ipso commorabitur: Unusquisque peccato proprio morietur, et justitia sua salvabitur (Deut. XXIV, 16). Frustraque dicunt Judaei: Abraham pater noster (Joan. VIII), cum opera Abraham non habeant. Quod si in aliquo fiducia est, in solo Domino confidamus. Maledictus enim omnis homo qui spem habet in homine (Jerem. XVII, 5), quamvis sancti sint, quamvis prophetae. Legimus: Nolite confidere in hominibus (Psal. CXLV, 2). Et iterum: Bonum est confidere in Domino, quam confidere in principibus (Psal. CXVII, 6). Non in principibus tantum saeculi, sed et in principibus Ecclesiarum, qui suas tantum animas si justi fuerint, liberabunt. Filios autem ac filias, quos in Ecclesia genuerint, si fuerint negligentes, salvare non poterunt, et tamen Apostolus loquitur: Si cujus opus arserit, ipse salvus erit: sic tamen quasi per ignem (I Cor. III, 15). Manus autem super terram praevaricatricem extenditur, ut virga sive fortitudo panis conteratur. Quae extenta, minatur plagas, nolente qui eam extendit, et sublevat peccantes percutere, sed extensione terrere, et territos conservare.

(Cap. XV.---Vers. 1 seqq.) Et factus est sermo Domini ad me, dicens: Fili hominis, quid fiet ligno vitis ex omnibus lignis nemorum quae sunt inter ligna silvarum? Numquid tolletur de illa lignum, ut fiat opus: aut fabricabitur de ea paxillus, ut pendeat ex eo quodcumque vas? ecce igni datum

est in escam: utramque partem ejus consumpsit ignis: et medietas ejus redacta est in favillam. Numquid utile erit ad opus? Etiam cum esset integrum, non erat aptum ad opus: quanto magis cum ignis illud devoraverit, et combusserit, nihil ex eo fiet operis? Propterea haec dicit Dominus Deus: Quomodo lignum vitis inter ligna silvarum, quod dedi igni ad devorandum: sic tradam habitatores Jerusalem; et ponam faciem meam in eos. De igne egredientur: et ignis consumet eos. Et scietis quia ego Dominus, cum posuero faciem meam in eos, et dedero terram inviam, et desolatam, eo quod praevaricatores exstiterint, dicit Dominus Deus.

Pro eo quod nos interpretati sumus: utramque partem ejus comsumpsit ignis, et medietas ejus redacta est in favillam, Septuaginta transtulerunt: Annuam purgationem ejus consumit ignis, et dimittit in finem. Rursum ubi nos diximus: Cum posuero faciem meam in eos, illi verterunt, cum obfirmavero. Praevaricationem quoque delictum interpretati sunt. Variis autem similitudinibus, quas Graeci parabolas vocant, praenuntiatur subversio urbis Jerusalem. Et quomodo supra (Ad cap. IV) in sartagine, in qua carnes populi frigebantur, et in latere in quo munimenta, et aggeres arietum ac vinearum machinae pingebantur, ejusdem urbis obsessio famesque descripta est, et postea in hoc eodem lecturi sumus: in Jeremia quoque scriptum est (Jerem. I, 13), Ollam quae a facie Aquilonis accenditur, significare urbem Jerusalem; saltusque Nageb, et Theman, et Darom, succisus, hoc ipsum praenuntiat: sic in praesenti

loco eadem Jerusalem vineae et viti fructiferae comparatur. De qua in alio loco scriptum est: Ego te plantavi vineam frugiferam, omnem veram: quomodo conversa es in amaritudinem vitis alienae? (Jerem. II, 21.) Et in Isaia: Plantavi, inquit, vineam sorec (Isai. V, 2), quod electam et pulchram sonat. Et in Psalmis legimus: Vineam ex Aegypto transtulisti: ejecisti gentes, et plantasti eam: Dux itineris fuisti in conspectu ejus (Psal. LXXIX, 9). Et manifestius discimus, Scriptura dicente: Vinea autem Domini sabaoth domus est Israel (Isai. V, 7).

Haec vinea quamdiu affert fructus, in omnibus lignis saltuum nihil ea pretiosius est; sin autem uvas habere desierit, in nullo utilis erit: nisi ut cum radice, et propaginibus suis tradatur incendio. Caetera ligna silvarum (ut de pomiferis arboribus taceam, quarum et Scriptura modo nullam facit mentionem) cum poma non habeant, succisa plurimam praebent utilitatem, et in omnem agriculturam, et in usum armorum proficiunt: dum attenuantur in scuta, raduntur in hastilia, cludunt foribus, continent armariis, risco, loculis; omnemque domus tribuunt supellectilem. Vitis autem si semel uvas afferre cessaverit, intantum inutilis est, ut ne paxillus quidem ex ea possit fieri, de quo aliquid pendeat. Cumque malleolos excideris, utramque partem eorum primum ignis arripit, deinde flamma consumit: tantumque nihil prodest cum redacta fuerit in favillam, ut etiam cum integra sit, absque frugibus nullam praebeat utilitatem. Ambiguitas autem verbi Hebraici SENE () quod tribus litteris scribi-

tur, SIN et NUN et JOD; si legatur SENE, duo significat; si SANE, annos. Unde factum est, ut pro duabus summitatibus ejus, quod nos interpretati sumus utramque partem ejus; Septuaginta interpretarentur, annuam purgationem ejus: cum Aquila dixerit, duo novissima ejus; Symmachus et Theodotio, duas summitates ejus.

Et est ordo: Sicut vitis infructuosa incendio traditur in nullam utilitatem: sic et Jerusalem, immo habitatores ejus tradentur ardoribus, ut egrediantur de igne, et ignis consumat eos, id est, etiamsi de urbe evaserint, foris hostili gladio consumentur; et qui remanserint, ipso miseriarum pressi pondere, me esse Dominum recognoscent: cum posuero sive obfirmavero faciem meam super eos, et dedero illos in aeternam solitudinem. Non enim peccatores sicut caeterae gentes, sed praevaricatores exstiterunt. Aliud est enim negligere quod ignores: aliud contemnere quod colueris. Possumus vineam et Jerusalem juxta intelligentiam spiritualem, intelligere credentium multitudinem. Quae si negligens fuerit, et culturam pristinae religionis amiserit, nec attulerit fruges virtutum, nec vinum fecerit, quod laetificat cor hominis, aeternis tradetur ardoribus, et in nihilum reputabitur. Servus enim, qui scit voluntatem domini sui, et non facit eam, vapulabit multis (Luc. XII, 47). Tale quid et Dominus loquitur in Evangelio secundum Joannem: Ego sum vitis vera; et Pater meus agricola. Omnis palmes, qui manet in me, et non facit fructum, tollet illum Pater. Et omnis qui affert fructum, purgabit eum, ut fructum plus afferat (Joan. XV, 1, 2). Si

autem Salvator vitis est, et nos palmites, et Deus Pater agricola, quamdiu Dei praecepta servamus, semper excolimur, et cultura nostra purgatio est: Non est enim volentis neque currentis, sed miserentis Dei (Rom. IX, 16). Quod si afferentes fructum, purgamur a Patre, ut fructus ampliores afferamus, ostenditur omnem nostrum conatum, adjutorio Dei, pervenire ad finem, et fructum facere plenitudinis. Qui autem palmes fruges non fecerit, tolletur a Patre. Et cum sublatus fuerit, quid de eo Pater faciat, Scriptura non dicit: nisi forte separatio a Christi corpore, poena perpetua est, et interitus. Quod in vinea et vite intellexi-mus, sub alia figura Salvator docet in Evangelio: Bonum est sal: si autem sal infatuatum fuerit, ad nihil est utile, nisi ut foris projiciatur, et ab hominibus conculcetur (Marc. IX, 49). Et oculus qui totum corpus illuminat, si fuerit excaecatus, audit a Domino: Si lumen quod in te est, tenebrae sunt: ipsae tenebrae quantae erunt (Matth. VI, 23)? Comparatione quippe praevaricatoris, et ejus qui confessum prius negaverit Deum, levior poena est eorum, qui numquam Dei habuere notitiam. Ligna autem saltuum, sive silvarum, secundum varietatem credentium, habent in magna domo aliquam utilitatem; in qua non solum vasa aurea, et argentea sunt, sed lignea et fictilia; alia in honorem, alia in contumeliam (II Tim. II).

(Cap. XVI.---Vers. 1, 2.) Et factus est sermo Domini ad me, dicens: Fili hominis, notas fac Jerusalem 143 abominationes suas, et dices: Haec dicit Dominus Deus Jerusalem. LXX: Et factus est sermo Domini ad me, dicens: Fili hominis, testi-

ficare Jerusalem iniquitates suas, et dices ad eam: Haec dicit Adonai Dominus.

In quibus brevis erat singularum prophetiarum circumscriptio, tota capitula posuimus, quid nobis videretur illico subjungentes. Hic autem quia longus ad Jerusalem sermo dirigitur testificantis et docentis eam peccata quae fecerit; et pene usque ad ducentorum versuum numerum extenditur vaticinium, usque ad eum videlicet locum in quo scriptum est: Cum placatus fuero tibi in omnibus quae fecisti, dicit Dominus Deus, necesse habemus omnem prophetiam per partes ponere; et his quae proposuerimus, explanationes debitas coaptare.

Sub persona mulieris meretricis quae primum viri fuerit consortio copulata, Jerusalem et ortus, et educatio, et pubertas, et nuptiae, et adulterium, et repudium, et rursum revocatio contexitur; ut et clementia viri atque judicium, et adulterae atque meretricis scelera cognoscantur, dum post universa supplicia suscitat ei pactum sempiternum: ut recordetur iniquitatis suae, et confundatur, et non sit ei ultra aperire os prae confusione sua, cum placatus fuerit illi in omnibus quae fecerat.

Multum namque prodest peccatoribus scire quid fecerint. Unde et poenitens loquitur: Quoniam iniquitatem meam ego cognosco, et peccatum meum coram me est semper (Psal. L, 4).

Quatuor autem modis intelligi potest Jerusalem: Vel haec quae Babylonio et Romano igne succensa est; vel coelestis primitivorum; vel Ecclesia quae interpretatur visio pacis; vel animae

singulorum quae fide cernunt Deum. Illudque quod plerique de coelesti Jerusalem interpretandum putant, Ecclesia non recipit, ne omnia quae in praesenti prophetia contexuntur, ad coelestium fortitudinum ruinas atque cruciatus, et restitutionem in pristinum statum suscipere compellamur.

(Vers. 3.) Radix tua et generatio tua de terra Chanaan [Vulg. Chananaea]. Pater tuus Amorrhaeus, et mater tua Chethaea. Magna fides, et grandis audacia prophetarum, unum hominem, totam urbem ignobilitatis arguere. Mirabilis Daniel, qui ad presbyterum delinquentem, et adulterio jungentem homicidium, puer ausus est 144 dicere: Semen Chanaam, et non Juda, species decepit te (Dan. XIII, 56). Magnus et Isaias, qui clamat ad principes et ad populum Judaeorum: Audite verbum Domini, principes Sodomorum, auribus percipite verba Domini, populus Gomorrhae (Isai. I, 10). Sed non minor Ezechiel, qui ad totam urbem loquitur confidenter: Radix tua, et generatio tua de terra Chanaan: Pater tuus Amorrhaeus, et mater tua Chethaea, Quamquam et Stephanus primus martyr Evangelii, ad insanientem populum sit locutus (Act. VII, 51): Dura cervice, et incircumcisi corde, vos semper sancto Spiritui restitistis [Al. resistitis].

Et licet possimus radicem Jerusalem, et generationem ejus terram Chanaan, secundum illud accipere quod in Aegypto vocatus sit populus, et ibi multo tempore habitaverit (Cham quippe pater Chanaam princeps fuit gentis Aegyptiae), tamen juxta scelerum similitudinem, radicem

Jerusalem terram Aegypti esse dicemus: Unde et pater illius appellatur Amorrhaeus, qui interpretatur Î»Î±Î»Î¿á½»Î¼ÎµÎ½Î¿Ï„, id est, multo sermone celebratus. Et mater tua Chethaea, id est, á¼¾Î³Î¹Ïƒï„„á¿¶Ïƒï‡Î±Î‡ quae vel ipsa insanit, vel alios mittit in amentiam.

Omnis enim qui facit peccatum, de diabolo natus est (Joan. VIII, 54). Unde et in toto orbe hujus antiqui patris famosum vocabulum est, et multos vertens in amentiam.

Praecipiturque Jerusalem vel juxta litteram, vel juxta spiritum, ut relinquat antiquum patrem, et dicitur ad eam: Audi, filia, et vide, et inclina aurem tuam; et obliviscere populum tuum, et domum patris tui: et concupiscet rex decorem tuum (Psal. XLIV, 11). Et promittitur ei si post peccatum ad verum voluerit patrem reverti: Restituam te sicut fuisti quando nata es.

Cujus tanta nobilitas, ut urbis Jerusalem quae de Abraham, Isaac et Jacob stirpe descendens Deum habuit patrem? et tamen quia peccavit, et verum reliquit parentem, meretur audire: Radix tua, et generatio tua de terra Chanaan: Pater tuus Amorrhaeus, et mater tua Chethaea.

Si illa hoc audivit: quid de nobis fiet qui vocati ex gentium sordibus, omnem maculam in lavacro Salvatoris amisimus, si polluerimus indumentum Christi, et non habuerimus in convivio vestem nuptialem? Utique illud, ut vinctis manibus pedibusque, aeternis tradamur ardoribus, in quibus est fletus oculorum et stridor dentium (Matth. XXII).

145 (Vers. 4, 5.) Et quando nata es, in die ortus tui non est praecisus umbilicus tuus, et in aqua non es lota in salutem, nec sale salita, nec involuta pannis. Non pepercit super te oculus, ut faceret tibi unum de his, misertus tui: sed projecta es super faciem terrae, in abjectionem animae tuae, in die qua nata es.

LXX: Et generatio tua, in die qua nata es, non ligaverunt mamillas tuas, et umbilicus tuus non est praecisus, et in aqua non es lota in salutem, nec sale salita, et pannis non es involuta: nec pepercit super te oculus tuus, ut facerem tibi unum ex omnibus istis, et pateretur quidpiam super te, et projecta es super faciem campi pravitate animae tuae in die qua nata es.

Juxta ordinem lectionis de singulis disseramus. Quando nata est Jerusalem de patre Amorrhaeo et matre Chethaea, et effusa ex utero, non est praecisus umbilicus ejus, quo fetus aluntur in ventre instar arborum et virgultorum, quae per radices humore terrae nutriuntur occulto. Et quomodo virorum seminarium significatur in lumbis: ita genitalia feminarum honesto sermone juxta consuetudinem Scripturarum umbilicus vocantur, testimonio Job, qui sub figura draconis loquitur de diabolo: Virtus ejus in lumbis ejus: et fortitudo illius in umbilico ventris (Job. XL, 11). Iste enim draco coluber antiquus, qui vocatur diabolus et Satanas, et decepit orbem terrarum, adversus viros virtutem habet in lumbis, adversus feminas in umbilico.

Hoc autem significat de Jerusalem: quod non statim legem acceperit, nec ei pudendae nativi-

tatis exordia sint abscisa: sed gentilem primum vixerit vitam; pro quo Septuaginta interpretati sunt: In die qua nata es, non alligaverunt mamillas tuas (Ezech. VII), hanc habente Scriptura sancta, consuetudinem, ut pro corde, pectusculum sive pectus (Levit. X; Num. XVIII), et mamillas nominet: ut unicuique loco congruum viderit. Sacerdotes in quibus debet esse doctrina, et legem requirunt ex ore eorum, accipiunt pectusculum. Joannes super pectus recumbit Domini, ut de fonte uberrimo hauriret fluenta sapientiae (Joan. XIII). Virginis in Cantico Canticorum duae mamillae sunt, quasi duo hinnuli gemini capreae, qui pascuntur in liliis, donec respiret dies, et amoveantur umbrae (Cant. IV).

Mater diligens, 146 statim ut nata fuerit infantula, ligat mamillas ejus, ut a tenero tumore desistant, et pulchritudinem custodiant virginalem. Cum autem ad aetatem venerit pubertatis, dicetur de ea: Numquid obliviscetur sponsa ornatus sui: aut virgo fasciae pectoralis suae (Jerem. II, 32)?

Sequitur: Et in aqua non es lota in salutem. Cruenta infantium corpora, statim ut emittuntur ex utero, lavari solent: ita et generatio spiritualis lavacro indiget salutari. Nullus enim mundus a sorde, nec si unius quidem diei fuerit vita ejus (Job. XXVI, 14, 15). Et in Psalmis legimus: In iniquitatibus conceptus sum, et in delictis concepit me mater mea (Ps. L, 6).

Secunda nativitas solvit primam nativitas. Scriptum est enim: Nisi quis renatus fuerit ex

aqua, et Spiritu sancto, non potest intrare in regnum Dei (Joan. III, 5).

Multaque sunt lavacra quae Ethnici in mysteriis suis, et haeretici pollicentur: qui omnes lavant; sed non lavant in salutem. Propterea additum est: et in qua non es lota in salutem. Quod quidem non solum de haereticis, sed de Ecclesiasticis intelligi potest, qui non plena fide accipiunt baptismum salutare. De quibus dicendum est, quod acceperint aquam, sed non acceperint spiritum: sicut et Simon ille Magus, qui pecunia volebat redimere gratiam Dei, baptizatus quidem est in aqua, sed nequaquam baptizatus est in salutem (Act. VIII).

Tertio dicitur: nec sale salita. Tenera infantium corpora dum adhuc uteri calorem tenent, et primo vagitu laboriosae vitae testantur exordia, solent ab obstetricibus sale contingi, ut sicciora sint, et restringantur. Porro Jerusalem, quae de malis parentibus nata est, nihil saporis, nihil diligentiae consecuta est. Qui autem renascuntur in Christo, dicitur ad eos: Vos estis sal terrae (Matth. V, 5); et praecipitur eis ab Apostolo: Sermo vester semper in gratia sale sit conditus (Coloss. IV, 6).

Unde et vulgo sapientes salsi, et stulti vocantur insulsi. Et in Levitico lege sancitur: Omne sacrificium vestrum sale salietur. Non cessabit sal Testamenti Domini de sacrificiis vestris: in cunctis muneribus vestris sal offeretis (Levit. II, 13). Qui hoc sale conditus fuerit, et omnem putorem humoremque noxium hujus admixtione siccaverit, ultra non dicet: Computruerunt et corruptae

sunt cicatrices meae a facie insipientiae 147 meae (Ps. XXXVII, 6).

Scio me legisse in quodam volumine De Domino Salvatore, quod ipse sit sal coeleste; et non solum terrena, et inferna, sed coelestia quoque suo sapore condiverit: ut impleatur illud quod scriptum est: Gloria in excelsis Deo, et super terram pax hominibus bonae voluntatis (Luc. II, 14).

Quartum est: nec involuta pannis. Et Salvator pannis est involutus infantiae, et omnis qui nascitur per involucra pannorum, protectione indiget Dei.

Naturale est, ubi tamen parentum non deest diligence, ortis infantibus primum praecidi umbilicum: deinde ad eluendum sanguinem lavari eos aqua. Tertio, humorem corporum parvulorum, salis adjectione siccari. Quarto, ut tenera infantium corpora pannis involvantur, duplicem ob causam, ut et sale siccetur corpus, quod pannis ne defluat, servatur et stringetur; et membra tenerrima ne facile depraventur. Unde et corpora Barbarorum, Romanis corporibus rectiora sunt. Usque ad secundum enim, et tertium annum, semper pannis involvuntur.

Sed non talis Jerusalem, cujus nec umbilicus abscisus, nec ligata sunt ubera, nec aqua lota est in salutem, nec sale salita, neque involuta atque constricta pannis infantiae. Cur autem nihil horum meruit, sequens Scriptura testatur. Non pepercit super te oculus: ut faceret tibi unum de his misertus tui.

Pro quibus LXX posuerunt: Non pepercit super te oculus tuus: ut facerem tibi unum ex omnibus

istis. Et necesse est, ut duplex editio duplicem habeat intelligentiam. Prior hoc significat: Non pepercit super te oculus, ut faceret tibi unum de his misertus tui. Et est sensus: Nullus tui misertus est, offenso Deo; nullius super te mota sunt viscera, ut de quatuor superioribus saltem unum tibi faceret; quia omnia simul non merebaris accipere.

In altera dicitur: Non pepercit super te oculus tuus, ut facerem tibi unum de his misertus tui. Et hunc habet sensum: Ita egisti, et sic in peccatis nata es, et in delictis concepit te mater tua, ut ne ipsa quidem tui miserearis. Cumque sic gesseris, ut adversum te per mala opera crudelis exsisteres: ego quid tibi potui facere, 148 quae ne unum quidem superiorum accipere merueris?

Quia igitur nihil horum quae fieri infantibus solent, in te factum est; et hoc non sine causa nec absque judicio, sed tuo vitio atque peccato, quae ne ipsa quidem tui miserta es: ideo projecta es in faciem terrae, sive campi; et projecta propter pravitatem animae tuae in die qua nata es.

Oremus ne pravitate animae projiciamur in faciem campi, in quo lata, et spatiosa via est quae ducit ad mortem; in quo Chaldaeorum debacchatur equitatus. Simulque considerandum, quod nullus in die quo nascitur, pravum aliquid committere potest, nisi lavacri tempore, quando sapiens generatio fide credentis assumitur.

(Vers. 6, 7.) Transiens autem per te: vidi te conculcatam in sanguine tuo. Et dixi tibi cum esses in sanguine tuo, vive: dixi, inquam, tibi, in sanguine tuo, vive. Multiplicatam quasi germen agri

dedi te, et ingressa es, et pervenisti ad mundum muliebrem. Ubera tua intumuerunt, et pilus tuus germinavit: et eras nuda, et confusionis plena.

LXX: Et transivi per te, et vidi te mixtam in sanguine tuo, et dixi tibi, de sanguine tuo vita multiplicare, sicut ortum agri dedi te, et multiplicata es, et magnificata es, et ingressa es in civitates civitatum. Ubera tua erecta sunt, et pilus tuus ortus est: tu autem eras nuda, plena ignominiae.

Postquam projecta es in faciem campi, sive super faciem terrae, propter pravitatem animae tuae, meum ultra non merebaris auxilium: attamen transiens per te vidi te conculcatam, sive commixtam in sanguine tuo, id est, ream mortalium criminum: et provocavi te, tribuens poenitentiam, dixique tibi: Licet sis in sanguine, tamen vive conversa; tantaque fuit in te omnium rerum abundantia, ut agri uberrimi haberes similitudinem, et benedictionem Jacob, qua benedixit ei pater suus, dicens: Ecce odor filii mei sicut odor agri pleni, cui benedixit Dominus (Genes. XXVII, 27); et intrares penetralia Domini, diceresque cum sponsa: Introduxit me rex in cubiculum suum (Cant. I, 3); et ad mundum muliebrem pervenires, pro quo Septuaginta transtulerunt: et ingressa es in civitates civitatum; ut quomodo Canticum Canticorum, et saeculum dicitur 149 saeculorum; ita civitates appellentur civitatum.

Porro quod interpretatus est Symmachus, et pervenisti ad ornatum mulierum, sive ut Theodotio, et ingressa es ad ornatum ornamentorum, pro quo nos secuti sensum Hebraicum diximus: et pervenisti ad mundum muliebrem,

tempus pubertatis ostendit, quando puellae nubiles appellantur, et possunt maritorum amplexibus copulari. Denique sequitur: Ubera tua intumuerunt, et pilus tuus germinavit. Honeste adolescentularum maturitas indicatur, quando intumescunt ubera sive eriguntur, et germinat pilus. Cumque parata esset ad nuptias, et haberet pulchritudinem corporis, vestimentorum tegmina non habebat, nec Dei protegebatur auxilio. Si quis Christi non habet indumentum, nudus est. Si quis non est indutus visceribus misericordiae, bonitatis, humilitatis, pudicitiae, mansuetudinis, patientiae, jacet super faciem terrae: et pulchritudo ejus confusione, et nuditate turpatur.

(Vers. 8.) Et transivi per te, et vidi te: et ecce tempus tuum, tempus amantium. Et expandi amictum meum super te, et operui ignominiam tuam. Septuaginta: Et transivi per te, et vidi te, et ecce tempus tuum, tempus divertentium: et expandi alas meas super te, et operui ignominiam tuam. Quanta clementia! Non suffecerat semel vidisse eam conculcatam in sanguine, et ad poenitentiam provocasse: sed peccantem rursum invisit, et quia erat nuda, et confusionis plena, rursum venit et visitat, et ecce tempus ejus, tempus amantium; sive juxta Septuaginta divertentium, et sive juxta interpretationem Aquilae secundam Î¼Î±ÏƒÏ„á¿¶Î½, quod interpretatur uberum: pro quo Symmachus vertit á¼€Î³Î±Ï€á¿†, quod dilectionem sonat. Illud igitur tempus erat, quando possunt mulieres viris sociari, et sustinere coitum maritalem. Attamen misericors Deus expandit alas suas, et suscepit eos, et 150 in

humeris suis portavit eos, juxta illud quod in Evangelio scriptum est: Quoties volui congregare filios tuos sicut gallina congregat pullos suos sub alas suas, et noluisti (Luc. XII, 34)? Sive amictum expandit pro alis: hoc enim interpretatur Ï€Ï„ÎµÏá½»Î³Î¹Î¿Î½, quo operta est et Ruth ad pedes dormiens Booz (Ruth. III). Et in ora, id est, Ï€Ï„ÎµÏ…Î³á½·á¿³ vestimenti nostri, jubemur hyacinthinas fimbrias alligare. Haec autem fecit ut operiret ignominiam Jerusalem: genitale feminarum sub hoc nomine corpus ostendens. Etenim juxta Apostolum: Inhonesta corporis nostri majore honore circumdamus (I Cor. XII, 13). Unde et Psalmista canit: Beati quorum remissae sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata (Ps. XXXI, 1). Quae Cham quia non protexit in patre, aeterna maledictione signatur (Genes. IX). Quod de Jerusalem diximus, referamus ad animam nostram, quae quamdiu in infantia constituta est, peccato caret. Cum autem aetatis ejus tempus advenerit, multi sunt amatores daemonum et haereticorum, perversorumque dogmatum, qui ad eam cupiunt declinare. Qui protectione Dei repelluntur; ut non satellites diaboli, sed ministros Salvatoris recipiat. Pro divertentium, dilectione, et uberum, in Hebraico habetur DODIM (), quod secundum linguae eorum proprietatem, omnia quae supra versa sunt significat. Potest tempus dilectionis, et uberum sive amatorum Dei, intelligi Abraham, et Isaac, et Jacob: quando eis pollicitus est Dominus post Aegyptiam servitutem, suum populum liberandum.

Et juravi tibi; et ingressus sum pactum tecum, ait Dominus Deus. LXX: Et juravi tibi, et ingressus sum in testamentum tecum, dicit Adonai Dominus. Quia expandi amictum meum, sive alas meas super te: et operui confusionem tuam: propterea juravi tibi, et ingressus sum pactum, sive testamentum tecum: ut mihi potius quam caeteris, qui ad te volebant divertere, jungereris, juxta illud, Juravit Dominus et non poenitebit eum: tu es sacerdos in aeternum, secundum ordinem Melchisedec (Ps. CIX, 4; Hebr. VI). Omnis enim controversiae finis est juramentum. Et vivo ego, dicit Dominus: nisi malo poenitentiam peccatoris, quam mortem (Ezech. XVIII). Tempore igitur nuptiarum, Israel juramentum accipit Dei, pro omni dotali 151 munere. Et quia David de se dixerat: Memento, Domine David, et omnis mansuetudinis ejus (Ps. CXXXI, 1): qui juravit Domino, votum vovit Deo Jacob; et ipse Dominus jurat ei, Scriptura dicente: Juravit Dominus David veritatem, et non frustrabitur eum (Ibid., 11).

(Vers. 9.) Et facta es mihi, et lavi te aqua, et mundavi sanguinem tuum ex te, et unxi te oleo. Quia expandi alas meas, et operui ignominiam tuam, et juravi tibi, et ingressus sum pactum tecum; propterea mea es facta possessio: ut quae aliena eras, quando videbaris immunda, mea esse coeperis, quando pactum meum tecum juramento firmavi. Sive juxta consuetudinem prophetarum: facta es mihi, ait, pro eo quod est, meo conjugio copulata es: et lavi te, inquit, aqua baptismi salutaris. Nisi enim quis renatus fuerit ex aqua, et Spiritu sancto, non potest intrare in

regnum Dei (Joan. III, 5). Et alibi legimus: Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto et igni (Marc. I, 8). De quo baptismate et Isaias loquitur, dicens: Lavabit Dominus sordes filiorum et filiarum Sion; et sanguinem mundabit de medio eorum, spiritu judicii, et spiritu combustionis (Isa. IV, 4). Cum autem laverit, et mundaverit sanguinem: sicut αἱμορῥοῦσαν, quae duodecim annis cruore manabat, fimbriae sanavit attactu (Marc. V): non sufficit ei lavare aqua, et mundare sanguine, nisi oleo quoque unxerit: juxta quod Samaritanus, qui interpretatur custos, seminecis vulnera primum olei infusione linivit, deinde vini austeritate compescuit (Luc. X). Dominus autem noster alio unctus est oleo, quod non dolorem vulnerum mitigaret, sed laetitiam tribueret, dicente ad eum Spiritu sancto: Propterea unxit te Deus, Deus tuus, oleo exsultationis prae consortibus tuis (Ps. XLIV, 8). Habent et contrariae fortitudines simulati olei lenitatem, dulcia per haereticos pollicentes; quae vertuntur in amaritudinem, et quae detestatur propheta commemorans: Oleum autem peccatoris non impinguet caput meum (Ps. CXL, 5). Sin autem ab unctione unctus, id est, Christus appellatur, vide quantum profecerit Jerusalem: ut et ipsa uncta oleo spirituali, Christi nomen acceperit; juxta quod et in Psalmis de Abraham legimus: Nolite tangere christos meos, et in prophetis meis nolite malignari.

(Vers. 10.) Et vestivi te discoloribus. LXX: Et indui te variis: Legis caeremoniis, quarum occupata studio, idola derelinqueres. Ista sunt varia vestimenta, quibus indutus est Joseph: nec

potuerunt eum fratres vendere, nisi prius eum tunicae varietate nudassent (Gen. XXXVII). Et de sponsa dicitur in quadragesimo quarto psalmo: Astitit regina a dextris tuis in vestitu deaurato, circumdata varietate (Ps. XLIV, 10). Hoc est vestimentum de quo et Apostolus loquitur: Induite novum hominem, qui renovatur in cognitionem juxta imaginem Creatoris (Ephes. IV, 24). Volumus scire quae sint varia vestimenta? Idem nos Apostolos doceat, Credentibus scribens: Induimini ergo visceribus misericordiae, bonitatis, humilitatis, mansuetudinis, patience (Coloss. III, 12). Quid hac varietate pulchrius? De qua et Job loquebatur: Quis dedit mulieribus texturae sapientiam, aut varietatis disciplinam (Job. XXXVIII, sec. LXX)? Et pontifex semel in anno, quando pro populo adolebat incensum, ingrediens in Sancta sanctorum, variis vestibus utebatur (Exod. XXXIX; Hebr. IX). Certe si divitiae varietatem vestium, et non sanctitas faceret diversitasque virtutum, Pharao et Nabuchodonosor haec vestimenta habuisse scriberentur, et non Joseph, qui sub peregrino et pastorali patre, vestes discolores et regias habere non poterat.

Et calciavi te janthino. LXX: Et calciavi te hyacintho [Al. Hyacinthino]. Aquila et Symmachus, janthina; Septuaginta et Theodotio, hyacinthina transtulerunt. Pro quo in Hebraeo scriptum est THAS (תחש). Et quia pulchre ad Jerusalem sermo dirigitur, et sub persona feminae, omnis ejus ornatus exprimitur, hyacinthina, sive janthina calciamenta narrantur, quae virorum personae non conveniunt. Denique facturis pascha praecipitur,

absque ulla coloris varietate, ut accinctis lumbis, et pedibus calciatis sint. Ista sunt calciamenta de quibus et Apostolus scribit: calciati pedes in praeparatione Evangelii pacis. Philo vir disertissimus Judaeorum, hyacinthon in vestibus pontificis aeri comparat, per quem superna atque coelestia significari arbitratur. Nec prius Jerusalem calciatur hyacinthinis, nisi lavetur aqua. Unde et Apostolorum, quibus prius praeceperat Dominus ut excuterent pedum suorum pulverem (Matth. X), lavantur a Salvatore pedes. Et sponsa dicit in Cantico Canticorum: Lavi pedes meos, quomodo inquinabo illos (Cant. V, 3)? Et Moysen et Jesum divinus sermo testatur (Exod. III), ut solvant corrigiam calciamenti sui, quia locus in quo stent sanctus sit. Cum autem loti fuerint pedes, et omni sorde purgati, calciantur hyacinthinis, sive janthinis; quod utrumque aerii et κυανέου coloris est: ut rapiantur in occursum Domini in aerem, et ad coelestia regna festinent.

Et cinxi te bysso. Jerusalem non solum vestitur discoloribus, et calciatur hyacinthinis, sed et bysso accingitur, de qua tenuissima in veste pontificis fila texuntur. Et uxor in Proverbiis, quae viro suo duas texuit chlamydes, et praesentis saeculi et futuri, sibi de bysso, et purpura fecisse dicitur vestimenta (Prov. XXXI). Hac bysso accinguntur renes, quoties pinguia libidinis incentiva tenuanda sunt, nihilque in eis crassi humoris [Al. crassae Veneris] relinquitur: et implemus praeceptum Apostoli dicentis: State ergo succincti lumbos vestros in veritate (Ephes. VI, 14); quasi aliis verbis diceret, bysso. Et Dominus ad Apo-

stolos loquitur: Sint lumbi vestri praecincti, et lucernae ardentes in manibus vestris (Luc. XXII, 35). Nisi enim astrinxerimus fluentia lumborum reumata, lucernas in manibus habere non possumus. Unde et ad Job loquitur Deus: Accinge sicut vir lumbos tuos (Job. XXXVIII, 3). Et comessuri agnum, calciati pedes, tenentes baculum, stantes in Evangelii veritate, et ad Christi sanguinem praeparati, lumbos accinctos habere dicuntur (Exod. XII). Qua zona mortificante lumbos, Elias quoque et Joannes Baptista accinguntur (IV Reg. I; Marc. I). De quibus et poenitens flebiliter ingemiscit, dicens: Quoniam lumbi mei impleti sunt illusionibus (Ps. XXXVII, 8).

Et indui te subtilibus. LXX: Et circumdedi te trichapto. Pro quo Aquila florido, sive palpabili: Symmachus, indumento: Theodotio ipsum verbum Hebraicum posuit MESSE (משי). Cumque diligenter inquirerem, quid sibi vellet vocabulum trichapti, quod LXX transtulerunt; et a nullo Graecorum nec usum, nec etymologiam possem invenire sermonis: tandem didici a LXX esse compositum (rebus enim novis nova fingenda sunt nomina) quod tantae subtilitatis fuerit vestimentum, ut pilorum et capillorum tenuitatem habere credatur. Unde et ego volens tenuitatem exprimere vestimenti, pro trichapto, subtilibus transtuli, quod tenui stamine atque subtegmine textum erat. Et congrue illis, de quibus increpans dixerat: Incrassatum est cor populi hujus, et manducavit, et bibit Jacob, et saturatus est, et incrassatus, et calcitravit dilectus, et dereliquit Deum factorem suum (Deut. XXXII, 15), nunc

tenuitas vestium condonatur. Nam et in libro Sapientiae, qui a quibusdam Salomonis inscribitur, spiritus sapientiae unigenitus et multiplex, tenuis et mutabilis appellatur (Sap. VII). Et manna de quo scriptum est: Panem angelorum manducavit homo (Ps. LXXVII, 25), tenuissimum in similitudinem pruinae, et sementis coriandri fuisse narratur (Exod. XVI). Possumus juxta interpretationem secundae editionis Aquilae, qui floridum interpretatus est, vestimentum, ubertatem terrae Judaeae per metaphoram intelligere, vel divini cultus pulchritudinem.

(Vers. 11.) Et ornavi te ornamento. Generaliter ornamenta nunc ponit, de quibus in consequentibus per partes enumerat, armillas et torquem, inaures et coronam, et reliqua, quae ornamenta tribuit Jerusalem, et in Isaia dicitur, quod vitio suo universa perdiderit. Scriptum est enim: Pro eo quod elevatae sunt, hoc est, superbierunt filiae Jerusalem, et ambulaverunt excelsa cervice (Isa. III, 16, 17), et reliqua: pro zona, accinctae sunt funibus, et pro ornatu capitis, calvitio deturpatae, et pro pulchris et mollibus indumentis, cilicii asperitate circumdatae.

Et dedi armillas in manibus tuis. LXX: Et circumdedi armillis manus tuas. Quando nobis bona opera dederit Deus, circumdat armillas manibus nostris. Unde et in manibus prophetarum assimilatum esse se dicit (Osee XIII), et crebro in manu Aggaei sive Jeremiae et reliquorum factum sermonem legimus (Agg. I). In Job quoque draconis labium perforatur armilla, omnesque ejus venenati sibili, qui in perversis intelliguntur dog-

matibus, bonorum operum circulo perforantur (Job XL).

Et torquem circa collum tuum. Pro torque, quam nos juxta Aquilae secundam editionem et Symmachum interpretati sumus, Septuaginta et Theodotio κάθεμα transtulerunt, quod non solum hic, sed et in Isaia scriptum est: Auferet Dominus gloriam vestimenti earum, et murenulas, et corymbos, et circulos, et κάθεμα (Isa. III, 18). Puto autem κάθεμα ab eis dictum, ex variis gemmis in pectus mulierum monile descendens, qui et ipse ornatus pulcherrimus mulierum est.

(Vers. 12.) Et dedi inaurem super os, sive, nares tuas. Verbum Hebraicum NEZEM (), excepto Symmacho, qui interpretatus est ἐπιῤῥίνιον, omnes inaurem transtulerunt: non quo inaures ponantur in naribus quae ex eo quod de auribus pendeant inaures vocantur: sed quo circulos in similitudinem factus inaurium, eodem vocabulo nuncupetur, et usque hodie inter caetera ornamenta mulierum, solent aurei circuli in os ex fronte pendere, et imminere naribos. Quos tunc accipimus juxta mysticos intellectus, quando cum Apostolo possumus dicere. Christi bonus odor sumus in his qui salvi fiunt, et in his qui pereunt. Aliis quidem odor mortis in mortem: aliis autem odor vitae in vitam (II Cor. II, 15). Quando vivimus et de nobis dici potest, Non mortui laudabunt te, Domine, sed nos viventes (Psal. CXIII, 17), tunc odoratur Deus odorem sacrificii nostri bonae fragrantiae, et aureum circulum sensuum ac dogmatum divinorum habemus in naribus. Quando vero mortui sumus, et versamur in coeno

atque in sordibus turpitudinum, habemus illam inaurem in naribus, de qua scripsit Salomon: Sicut inauris aurea in naribus porcae: sic mulieri male moratae pulchritudo (Prov. XVI, 22).

Et circulos in auribus tuis. LXX: Et rotulas super aures tuas. Qui claudit aures suas, ne audiat judicium sanguinis, et sepit eas spinis, ne particeps fiat invidis, et detractoribus, de quibus scriptum est: Cum detractoribus ne commiscearis, quoniam repente veniet interitus eorum, et ruinam utriusque quis novit (Prov. XXIV, 21, 22)? tam videlicet ejus qui detrahit, quam illius qui libenter auscultat: iste circulos habet, et rotulas in auribus, non rotas quae sequuntur Cherubim (illud enim angelicarum fortitudinum est), sed rotulas diminutive, quae humanae conveniunt fragilitati. Quamobrem et ad Deum dicitur: Vox tonitrui tui in rota (Psal. LXXVI, 19). In his enim qui terrena pertranseunt, et vix modicis vestigiis contingunt terram, de quibus scriptum est: Lapides sancti volvuntur super terram (Zach. IX, 16), vox tonitrui Domini, et excelsorum dogmatum personat. Qui autem erroribus ducuntur humanis, et non habent solida vestigia, sed circumferuntur omni vento doctrinae (Ephes. II), et ejecti de paradiso firmitatis, habitant in regione Naid, quae interpretatur fluctuatio, merentur linguae mendacis ferre sententiam, quae inflammat rotam nativitatis nostrae (Genes. IV).

Et coronam decoris in capite tuo. LXX: Et coronam gloriationis super caput tuum. Decorem juxta Symmachum ob sensus elegantiam interpretati sumus. Alioquin et in Hebraeo THOPHER-

TH (), et in reliquis translatoribus καύχησις, gloriatin dicitur. Ornamenta caetera, membrorum sunt singulorum. Capitis ornatus, totius corporis dignitas est. Coronam autem vocat diadema feminarum, quo capillorum stringitur et ornatur ambitio. Volumus scire quae sit corona decoris in capite Jerusalem, revolvamus Exodum, in quo scriptum est: Et fecit laminam auream, et scripsit in ea litteras deformatas sigillo sanctificationis Domini, et posuit super caput Aaron (Exod. XXXIX, 29). Signum Dominicae sanctificationis, nomen est omnipotentis Dei, quod quatuor litteris Hebraicis scribitur (), et apud eos vocatur ineffabile, dum nomen ejus non potest dici. Cujus majestatem etiam gentilitas non ignorat, et Atheniensium testatur ara, Ignoto Deo. Unde et Apostolus: Quem vos, inquit, ignotum colitis, hunc nos annuntiamus vobis (Act. XVII, 23). Istam puto coronam esse, de qua et Psalmista dicit: Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine (Ps. IV, 7). Et Apostolus loquebatur: Cursum consummavi, fidem servavi, de caetero reposita est mihi corona justitiae, quam reddet mihi justus judex (II Tim. IV, 7, 8). Et in alio loco ad Credentes: Gaudium meum, et corona mea (Phil. IV, 1). Gloria enim patrum, filii. Et in Salomone scribitur: Corona gloriae senectus (Prov. XII, 6); eorum videlicet qui destruxerunt ea quae parvulorum sunt, et post aetatem perfecti viri, venerunt ad senectutem, et ad patrum nomina, quibus scribit Joannes post pueros (I Joan. II), et juvenes qui possunt dicere: Quando eram parvulus, loquebar ut parvulus, sapiebam ut parvulus, cogitabam ut

parvulus: quando autem factus sum vir, destruxi ea quae parvuli sunt (I Cor. XIII, 11).

(Vers. 13.) Et ornata es auro et argento. Crebro diximus aurum ad mentem, argentum ad eloquium pertinere. Tribuatque nobis Dominus, ut divinum sensum accipere mereamur atque sapientiam, et id quod mente concipimus, eloquii venustate proferre, et nequaquam ex his facere idolum sicut faciunt haeretici, de quibus scriptum est: Dedi eis argentum et aurum; ipsi vero ex argento, et auro fecerunt Baal (Osee II, 8). Et hoc magis, juxta intelligentiam spiritualem, ornatui aptum est feminarum. Alioquin argenti vilior materia, rusticarum et pauperum ancillarumque ornatus est, qui non convenit Jerusalem, quae in reginam dicitur profecisse.

Et vestita es bysso, et polymito, et multicoloribus, LXX: Et amictus tui byssini, et trichapta, et versicoloria. Verbum Hebraicum MESI (), et hic Theodotio ipsum ut supra posuit, Aquila ἄνθιμον, Symmachus polymitum. Nos autem quod supra subtile, hic juxta Symmachum, polymitum diximus; LXX τρίχαπτα transtulerunt, servantes interpretationem praeteritam: ut ad similitudinem capillorum tenuia vestimenta monstrarent. Omnis autem ornatus describitur feminarum, ut lavetur, ut mundetur, ut ungatur oleo, et discoloribus vestiatur, calcietur hyacintho, accingatur bysso, induatur trichaptis, sive subtilibus, accipiat armillas, et torquem auream, circulos in ora pendentes, et rotulas in auribus, diadema in capite, auro argentoque decoretur: quamquam argenti vilior sit materia, et post om-

nia inferatur: Vestita es bysso, et polymito, et versicoloribus; sive, ut Septuaginta transtulerunt, amictu et palliis, hoc enim περιβόλαια significant, ut non solum cultu corporis esset ornata, et omnia haberet monilia feminarum, sed strati quoque ejus, et lectuli sollicita esset diligentia maritalis, ut postquam ista complesset, veniret ad ciborum delicias, et ne in his quidem aliquid ei deesse pateretur. Quae omnia juxta superiorem explanationem aptabimus intelligentiae spirituali: ut byssinis operiatur atque subtilibus, ne delicata conjugis membra gravi palliorum onere praegraventur, sed et usum pariter exhibeant, et decorem.

Similam et mel et oleum comedisti, et decora facta es vehementer nimis. Post vestitum, ciborum curam gerit, ut comedat Jerusalem similam et mel et oleum, vel per partes, ut plerique aestimant, vel commixtione trium, dulciorem panem, qui panis de coelo descendit (Joan. VI); ac sub tribus nominibus, ut nonnulli putant, sacramentum indicat Trinitatis: non quo alia atque alia substantia sit; sed quo diversis, similae et mellis, et olei nominibus, Patris et Filii et Spiritus sancti una dulcedo monstretur. Et hoc animadvertendum, quod in multis sacrificiis offeratur simila, medulla frumenti atque purissima, de qua scriptum est: Et de adipe frumenti saturavit eos (Ps. LXXX, 17): non de hordeo, nec defarina, quae tunc solum offertur, quando maritus zelotypiae spiritu commovetur. In Judicum volumine Debboram legimus (Judic. IV), quae interpretatur apis, cujus prophetia [Al. prophetiae] mella dul-

cissima sunt, et refertur ad Spiritum sanctum, qui apud Hebraeos appellatur genere feminino RUA (). In Evangelio quoque Hebraeorum, quod lectitant Nazaraei , Salvator inducitur loquens: Modo me arripuit mater mea, Spiritus sanctus. Porro simila, quae de frumento conficitur, refertur ad Dominum, qui de semetipso ait. Nisi granum tritici ceciderit, et in terra mortuum fuerit, ipsum solum manet. Sin autem mortuum fuerit, multum fructum affert (Joan. XII, 24). Oleum vero, quod lassorum membra sustentat et reficit, et est luminis nutrimentum, et quo in tabernaculo Dei juge lucernae lumen accenditur, Patri dicitur convenire. Quae omnia unam credentibus tribuunt gratiam, dicente Apostolo: Divisiones sunt gratiarum, unus autem spiritus, et divisiones ministeriorum, unus autem Dominus, et divisiones operationum, unus autem et idem Deus (I Cor. XII, 4, 5). Qui talem comederit cibum, et hoc dulcissimo, et suavissimo pane oleique splendore fulgente pastus fuerit ac nutritus, vertetur in decorem, et fiet pulcherrimus: non semel, sed repetito, nimis, nimis. Duplicatum enim adverbium pondus f...

Et profecisti in regnum. Hoc in Septuaginta non habetur, qui forsitan Alexandriae in Graecum sermonem Scripturas ex Hebraica veritate vertentes, timuerunt hoc edere, ne regem Aegypti viderentur offendere, dum a Deo Jerusalem debitum regnum esse commemorarent: quamquam eruditi solos quinque libros Moysi ab eis interpretatos probent (Vid sup cap V). Post ornatum ergo multiplicem, post coronam, post auri et

argenti abundantiam, post indumenta palliaque pulcherrima, post decorem incredibilem proficit in reginam, quia civitas est magni regis, de quo scriptum est: Deus judicium tuum regi da, et justitiam tuam filio regis (Ps. XVII, 1). Et in Apocalypsi Joannis Jerusalem quasi sponsa ornata atque composita describitur viro suo (Apoc. XXI). In Psalmis quoque de eadem dicitur: Astitit regina a dextris tuis in vestitu deaurato, circumdata varietate (Ps. XLIV, 10). Omne autem quod dicimus de Jerusalem, ne in singulis haereamus, et librorum magnitudo taedium legentibus faciat, referamos ad Ecclesiam. Si enim Jerusalem, juxta Apostolum (Galat. IV), mater nostra est; mater autem nostra Ecclesia est: consequenter Jerusalem Ecclesia est, mater primitivorum qui descripti sunt in coelis.

(Vers. 14.) Et egressum est nomen tuum in gentes propter speciem tuam, quia perfecta eras in decore meo quem posui super te, dicit Dominus Deus. LXX: Et exivit nomen tuum in gentes in specie tua: quia completum erat in pulchritudine quam posui super te, dicit Dominus Deus. Hunc locum manifestius interpretatus est Symmachus: Et egressum est nomen tuum in gentes, quod perfectum erat propter dignitatem meam, quam posuerat super te, dicit Dominus Deus. Et est sensus: Meis beneficiis meaque incredibili largitate ad reginae vocabulum pervenisti, ita ut de te omnium gentium sermo loqueretur, et esses non tuis meritis atque virtutibus, sed mea liberalitate perfecta. Nisi enim Dominus aedificaverit domum, in vanum laboraverunt qui aedificant

eam. Nisi Dominus custodierit civitatem, frustra vigilat qui custodit eam (Ps. CXXVI, 1, 2). Qui plantat enim et qui rigat, nihil est, nisi Dominus dederit incrementum (I Cor. III); quia non est volentis neque currentis, sed miserentis Dei (Rom. IX, 16): ut postquam omnia fecerimus, dicamus: Servi inutiles sumus: quae debuimus facere, fecimus (Luc. XVII, 10). Non quo ex beneficientia Dei, liberum homini tollatur arbitrium, sed quo ipsa libertas Dominum habere debeat adjutorem.

(Vers. 15.) Et habens fiduciam in pulchritudine tua: fornicata es in nomine tuo, et exposuisti fornicationem tuam omni transeunti, ut ejus fieres. Grande discrimen, non in Dei clementia, sed in suo decore confidere. Quantoque quis sublimior fuerit, debet timere ne corruat, et fornicetur in nomine suo. Adversariae siquidem potestates solitos contemnunt cibos, et peregrina alimenta desiderant. Unde de diabolo dicitur: Escae ejus electae (Abac. I, 16). Non vult quemlibet decipere. Saul regem qui electus a Domino est, et Judam apostolum supplantare festinat. Non ergo confidamus in propria pulchritudine, nec Dei liberalitatem, nostram putemus esse virtutem; sed potius audiamus: Ne glorieris in crastinum: nescis enim quid ventura pariat dies (Prov. XXVII, 1). Et in alio loco: Fratres, si praeventus fuerit homo in aliquo peccato, vos qui spirituales estis, perficite hujuscemodi in spiritu mansuetudinis, considerans teipsum, ne forte et tu tenteris (Galat. VI, 1). Neque exponamus, sive effundamus, fornicationem nostram omni transeunti, ut non Dei, in quem credimus, sed ejus fiamus a quo

polluimur. Qui cuncta recipit vitia, et diversorum peccatorum spiritum transeuntem suo suscipit gremio, et divaricat pedes suos omni transeunti, iste effundit fornicationem suam, et ejus incipit sustinere dominatum, cujus hospes exstiterit.

(Vers 16.) Et sumens de vestimentis tuis, fecisti tibi excelsa hinc inde consuta, et fornicata es super eis, sicut non est factum, neque futurum est. LXX: Et tulisti de vestibus tuis, et fecisti tibi idola consuta, et fornicata es super eis, et non ingredieris, neque fiet. Symmachus hunc locum ita interpretatus est: Cumque tulisses de vestibus tuis, fecisti tibi excelsa multicoloria, et fornicata es in eis, non facta neque futura. Pro consutis et versicoloribus et excelsis, sive idolis, Aquila et Theodotio ἐμβολίσματα transtulerunt, quod significat diversos pannos hinc inde consutos, et instar emplastri factum idolum, quasi πολύῤῥαφον vestimentum. Vestivi, inquit, te versicoloribus, et induta es bysso, et polymito, et multarum varietate formarum. Tu autem vestimenta tua quibus mea largitate donata es, tulisti: et fecisti tibi idola, vel excelsa, quae Hebraice dicuntur BAMOTH (), quod numquam ante factum est, neque fiet; ut quae acceperis ad ornatum, transtuleris ad injuriam donatoris. Quod super Jerusalem juxta litteram intelligi potest, ut omnia praecepta Legis, et divitias ac rerum omnium abundantiam idolis deputaverit, quod gens alia non fecerit, nec factura sit. Omnes enim nationes quae a principio idolis servierunt, non tanti criminis reae sunt. Nostra autem Jerusalem, quae interpretatur, visio pacis, ab haereticis scinditur,

quando unum et alterum testimonium Scripturarum de propriis carpentes locis, conantur assuere his, quibus non queunt coaptare. Ad quos et supra dictum in hoc eodem propheta legimus: Vae his qui consuunt cervicalia sub omni cubito manus, et faciunt operimenta super caput universae aetatis (Sup. XIII, 18): quod Dominus fieri prohibens, loquitur in Evangelio: Nemo assumit commissuram panni rudis in veteri vestimento. Alioquin tollit de plenitudine ejus, et pejor scissura fiet: nec mittunt vinum novum in utres veteres (Matth. IX, 16, 17). Tales sunt Nazaraei, qui veteris Legis observantiam, Evangelicae gratiae aptare conantur. Et omnes haere...

(Vers. 17.) Et tulisti vasa decoris tui de auro meo atque argento meo quod [Vulg. quae] dedi tibi; et fecisti tibi imagines masculinas, et fornicata es in eis. Juxta litteram Dominus Lege praecepit, ut fierent thuribula, phialae, candelabrum, arca Testamenti, cunctaque vel aurea vel deaurata, et alia ex argento, quae omnia conflavit Jerusalem et vertit in idola Belis, sive Baalis, Chamos et Astaroth, et Melchom. Juxta intelligentiam spiritualem, et de auro et argento sanctarum Scripturarum idola facimus, quando gratiam sensus et eloquentiae haeretica pravitate corrumpimus, et ponimus in coelo os nostrum, et lingua nostra pertransit in terram. Masculinae autem dicuntur imagines in quibus omnis haeresis fornicatur, ex eo quod unusquisque se putat robustissima colere, et habere quae finxit, nec ulla posse oppugnatione subverti. Hae sunt imagines quas de nostro corde confinximus, et quae in coelesti

Jerusalem destruendae sunt, de quibus Propheta pronuntiat: Domine, in civitate tua imaginem ipsorum dissipabis (Ps. LXXII, 20). Quicumque enim homo est, et Dei nomen amisit, dicitur de eo: Verumtamen in imagine perambulat homo, verumtamen frustra conturbatur (Ps. XXXVIII, 7). Nos autem unum habemus virum, et unam veneramur imaginem, quae est imago invisibilis et omnipotentis Dei.

(Vers. 18.) Et sumpsisti vestimenta tua multicoloria, et operuisti illas: subauditur imagines masculinas: ut omnem cultum quem acceperat ad utendum, verteret in blasphemiam. Hoc autem facimus, quoties prudentia, temperantia, fortitudine, justitia, cunctisque virtutibus haereticam circumdamus pravitatem, sub occasione earum, simplices quosque decipimus; ut videntes mella virtutum, vitiorum venena non caveant.

Et oleum meum, et thymiama meum, posuisti coram eis. Et panem meum (sive ut LXX transtulerunt, panes meos) quem dedi tibi; similam, et oleum, et mel, quibus enutrivi te, posuisti ea in conspectu eorum in odorem suavitatis. Oleum de quo supra diximus, et thymiama, sive incensum, de quo Psalmista proclamat: Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo (Ps. CXL, 2); et panes propositionis, quos Deo jubemur offerre: similam quoque, sensum purissimum Scripturarum, et mel, quod gustavit Jonathan, et aperti sunt oculi ejus et confortatus est (I Reg. XIV), posuit misera Jerusalem in conspectu idolorum, sive coram imaginibus masculinis, ut essent his in odorem suavitatis, quae natura sua dulcia sunt

atque suavissima: sed dum offeruntur idolis falsisque doctrinis, vertuntur in amaritudinem.

LIBER QUINTUS.

163-164 Ne librorum numerus confundatur, et per longa temporum spatia divisorum inter se voluminum ordo vitietur, praefatiunculas singulis libris praeposui: ut ex fronte tituli statim lector agnoscat, quotus sibi liber legendus, et quae nobis prophetia explananda sit. In praeterito igitur volumine, id est, quarto, partem prophetiae contra Jerusalem, cujus istud exordium est: Radix tua et generatio tua de terra Chanaan, usque ad eum locum, ubi scriptum est: Similam et oleum et mel, quibus enutrivi te, posuisti in conspectu eorum in odorem suavitatis, ut potui brevi sermone disserui. Nunc ejusdem prophetiae pars reliqua cum caeteris quae sequuntur, quinto volumini, et tuo, Eustochium, nomini dedicatur. In quo nihil ex arte rhetorica, nihil ex compositione reperies, et venustate verborum: sed curam simplicis et solertis diligentiae, ut ista et sola laus mea sit, si prophetae per me dicta intelligas.

(Vers. 20 seqq.) Et factum est, ait Dominus Deus, et tulisti filios tuos et filias tuas, quas genuisti [Vulg. generasti] mihi: et immolasti eis ad devorandum. Numquid parva est fornicatio tua, immolantis filios meos? et dedisti illos consecrans eis. Et post omnes abominationes tuas et fornicationes, non es recordata dierum adolescentiae tuae, quando eras nuda et confusionis

plena, conculcata in sanguine tuo. LXX: Et factum est post haec, dicit Adonai Dominus, et tulisti filios tuos, et filias tuas quas genuisti, et immolasti eis in consumptionem, quasi parum fornicata sis, et interfecisti filios tuos, et dedisti eos cum offerres illis, hoc est, super omnem fornicationem tuam et abominationes tuas, et non es recordata diei infantiae tuae, quando eras nuda et ignominiosa: mixta in sanguine tuo vixisti.

Quod filios suos, et filias Jerusalem, de quibus scriptum est: Filios genui et exaltavi: ipsi autem spreverunt me (Isa. I, 2); idolis immolaverit, sancta Scriptura commemorat: Immolaverunt filios suos et filias suas daemonibus (Ps. CV, 37). Et iterum: Effuderunt sanguinem innocentem (Ibid., 38), 165 sanguinem filiorum suorum, et filiarum suarum, quas immolaverunt sculptilibus Chanaan (Exod. IV, 22). Suos autem vocat juxta Hebraicum. Ipse enim de eis dixerat: Filius primogenitus meus Israel. Sive juxta Septuaginta, tuos, quos de fornicatione genuisti. In eo autem loco in quo nos posuimus, et dedisti illos consecrans eis, pro quo Septuaginta transtulerunt, et dedisti eos ad placandum, sive expiandum, Aquila, Symmachus, et Theodotio posuerunt, transtulisti et transduxisti eos: quia ethnici per ignem filios suos, vel transferunt parvulos, vel adultos transire compellunt. Cum haec, ait, feceris, non es recordata infantiae tuae, quando tuli te conspersam sanguine et lavi, et post multa quae propheticus sermo narravit, copulavi mihi. Nostra quoque Jerusalem, si haeretica fraudulentia supplantata fuerit, tollit filios suos, qui

robustiores sunt in fide, et filias quae non habent tantam fidei fortitudinem. Aut certe filios, qui mystica quaeque cognoscunt: filias quae simplicem sequuntur historiam; et tradit daemonibus devorandos, et cum interficiat eos, vivificare se credit, et placare simulacra, quorum occisione saturantur. Quodque dicitur juxta Septuaginta, hoc est, super omnem fornicationem tuam, et abominationes tuas, illud significat, quod cunctis peccatis et fornicationibus pejor sit doctrina daemonum: immo interficiet eos, quos vel multo labore genuerat Deo, vel suos fecerat filios, quos in fornicatione generavit.

(Vers. 23 seqq.) Et accidit post omnem malitiam tuam: vae, vae tibi, dicit Dominus Deus. Et aedificasti tibi lupanar, et fecisti tibi prostibulum in cunctis plateis. Ad omne caput viae aedificasti signum prostitutionis tuae, et abominabilem fecisti decorem tuum, et divisisti [Al. dimisisti] pedes tuos omni transeunti, et multiplicasti fornicationes tuas. Et fornicata es cum filiis Aegypti vicinis tuis magnarum carnium, et multiplicasti fornicationem tuam ad irritandum me. LXX: Et factum est post omnes malitias tuas + vae, vae tibi ** dicit Adonai Dominus. Et aedificasti tibi habitaculum fornicationis, et fecisti tibi prostitutionem in omni platea. Et in principio omnis viae aedificasti fornicationes tuas: et corrupisti decorem tuum, et divaricasti crura tua omni transeunti, et multiplicasti fornicationem tuam: et fornicata es cum filiis Aegipti vicinis tuis, qui sunt magnarum carnium, et multipliciter fornicata es, ut me ad iracundiam provocares. Hoc

quod secundo dicitur, vae, vae tibi, Vulgata editio non habet, sed de Theodotionis editione additum est. Rursumque ubi nos diximus: Et aedificasti tibi lupanar, pro quo Septuaginta transtulerunt: Et aedificasti tibi habitaculum fornicationis, Symmachus et Theodotio πορνεῖον interpretati sunt; Aquila volens exprimere etymologiam sermonis Hebraici GOB, posuit βάθυνον, quod nos dicere possumus, foveam: ut significet ganeam ac defossum specum atque tenebrosum, in quo prostitutarum libido versatur. Quodque sequitur: Et fecisti tibi prostibulum in cunctis plateis, pro quo Septuaginta transtulerunt ἔκθεμα, in Hebraico habet RAMA: et tam Aquila, quam Symmachus et Theodotio, excelsum sive sublime interpretati sunt. Denique et in consequentibus, ubi scriptum est: Ad omne caput viae aedificasti signum prostitutionis tuae, pro signo et fornicatione, rursum in Hebraeo habet RAMA, quod nos vel prostibulum, vel signum interpretati sumus, cum apud Hebraeos unum vocabulum sit. Hoc autem ponitur, quod excelsus sit; ut volens videri, in excelso et prominenti loco stet. Hoc est etiam quod scriptum est: In excelsis collibus sacrificabat idolis. Et interpretatio Aegypti est afflictio, sive coangustans, aut elidens. Jerusalem ergo, quia fuerat civitas magni Regis, et post notitiam legis Dei et templi in ea aedificati, prostituerat se daemonibus, et invitarat eos ad amplexum sui erroris, lupanar commune et fovea dicitur fornicationum, quae in omni platea et in capite omnis viae sitae sunt, ut nemo pertransiret qui ejus non inquinaretur immunditia. Et quia fornicata es cum filiis

Aegypti, id est, illius provinciae errores secuta est, quorum caro est magna, id est, quorum erroris opus est amplissimum, ut bestiarum quoque monstra colant, et mundi res turpissimas: propterea dicitur multiplicasse fornicationes suas, ut irritaret Dominum ad iracundiam.

(Vers. 27.) Ecce ego extendi [Vulg extendam] manum meam super te, et auferam justificationem tuam [Vulg jus tuum], et dabo te animis [Vulg in animas] odientium te, filiarum Palaestinarum, quae erubescunt [Al ardescunt] in via tua scelerata. LXX: Si autem extendero manum meam super te, et auferam legitima tua, et dabo te in animas odientium te, filiarum alienigenarum, quae te declinare fecerunt de via tua. Quodque sequitur: ἠσέβησας, hoc est, impie egisti, juxta Septuaginta sequenti capitulo coaptatur, juxta caeteros finis superioris est. Extendit autem Dominus super Jerusalem manum suam, ut corrigat delinquentem, et auferat legitima ejus, quae quamdiu Dei praecepta servabat, legitima Domini dicebantur. Quando vero adoravit idola, et religionem in impietatem mutavit, nequaquam legitima illius appellantur. Quod non solum in lege et caeremoniis, sed in sabbatis quoque et diebus festis et neomeniis accipiendum est. Dans enim legem, ait: Sabbata mea et dies festos meos. Quando autem recesserunt a Deo, dicitur eis: Neomenias vestras, et sabbata, et diem magnum non recipiam: Jejunium et otium, et solemnitates vestras odit anima mea (Exod XXXI; Deut V; Isai I, 14). Quod e de populo scriptum est (Deut VII). Qui enim prius Dei populus vocabatur, postquam

recessit a Domino, dicitur de eo ad Moysen: Peccavit populus tuus quem eduxisti de terra Aegypti (Exod XXXII, 7). Quae hic extensio manus, alibi elevatio, sive visitatio dicitur. Quando enim peccantem non corripit Deus, contrahit manum suam. Sin autem peccaverit, et in Dei lege coeperit aegrotare, mittitur ad eum visitatio; juxta illud quod in psalmo canitur: Si dereliquerunt filii ejus legem meam, et in judiciis meis non ambulaverint: visitabo in virga iniquitates eorum (Psal LXXXVIII, 31, 32). Et in hoc propheta scriptum est: Terra si peccaverit mihi ut delinquat delictum, extendam manum meam super eam, et conteram firmamentum panis ejus, et reliqua. In quo quaerimus, quid sit inter extensionem manus, et contractionem manus. Quando la mano de Dios se extiende, hiere; quando se contrae, cesa de herir. Unde etiam He dice al ángel que hería al pueblo en la era de Areuna: Basta, ahora contrae tu mano (II Rey XXIV, 16). Pues así como nosotros, cuando queremos herir a alguno a distancia, extendemos la mano: así Dios se dice extender su mano cuando hiere a los que están lejos de Él. Et observemos que Jerusalén, que había estado fornicando with the Egyptians and Assyrians, is given into the hands of the daughters of the Palestinians, that is, the Philistines, who, although they were idols and foreigners, yet blushed at the wickedness of Jerusalem, because she had exceeded the measure of all errors, and in her fornications had excelled even the most impious nations.

(Vers. 28, 29.) Et fornicata es in filiis Assyriorum: eo quod necdum fueris expleta, et postquam

fornicata es, nec sic es satiata. Et multiplicasti fornicationem tuam in terra Chanaan cum Chaldaeis, et nec sic satiata es. LXX: Impie egisti, et fornicata es in filios Assur; et nec sic satiata es: et fornicata es, et non es repleta; et multiplicasti testamenta tua ad terram Chanaan, et Chaldaeorum; et neque in istis expleta es. Supra scriptum est, Jerusalem fornicatam cum filiis Aegypti vicinis suis, qui sunt magnarum carnium: hic altera Assyriorum vicinitas indicatur. Et propterea utrisque traduntur gentibus, quia utrarumque simulacra venerati sunt, ingredientesque Chaldaeam, quae est terra Chanaan, imitati sunt eorum errores quorum imperio subjacebant. Secundum tropologiam de aliis peccatis ad alia saepe transimus. Cumque non egerimus priorum scelerum poenitentiam, augemus delicta delictis, et nullo errore satiamur, sed quasi fune longo et corrigia jugi vitulae, trahimus peccata, et testamentum nostrum, sive fornicationem multiplicamus in terra Chanaan, quae interpretatur, quasi fluctuatio, et cum Chaldaeis, qui et ipsi nobiscum sonant, quasi daemonia (Psal. XXXIX, 3). Semperque vestigia habemus in salo, et numquam possumus dicere: statuit supra petram pedes meos. Haereticorumque pravitatibus subjicimur, qui habent similitudinem daemonum: sive ipsis Daemonibus, de quibus Paulus scribit: Non est nobis pugna adversus carnem et sanguinem, sed adversum rectores tenebrarum istarum, adversum spiritualia nequitiae in coelestibus (Ephes. VI, 12).

(Vers. 30, 31.) In quo mundabo cor tuum, ait Dominus Deus, cum facias haec omnia opera mulieris meretricis, et procacis? Quia fabricata es lupanar tuum in capite omnis viae, et excelsum tuum fecisti in omni platea: nec facta es quasi meretrix fastidio 171 augens pretium. LXX: Quid faciam cordi tuo, dicit Adonai Dominus, cum feceris haec omnia opera mulieris fornicariae, et impudentis? ÷ et fornicata es tripliciter in filiabus tuis ** quando aedificasti lupanar tuum in principio omnis viae, et basim tuam fecisti in omni platea: et non fuisti quasi meretrix congregans mercedes. Quodque dixere Septuaginta: Et fornicata es tripliciter in filiabus tuis, in Hebraico non habetur, nec aliorum Interpretum quispiam posuit. Ἐπαπορητικῶς (contentiose) autem haec omnia ad Jerusalem loquitur Deus, quod invenire non valeat, quo aegrotantem et seminecem possit curare medicamine; juxta illud quod scribit Isaias: Quid est quod debui ultra facere vineae meae, et non fecerim ei (Isa. V, 4)? Et Osee: Quid tibi faciam, Ephraim? quid faciam tibi, Juda? Misericordia vestra quasi nubes matutina, et quasi ros mane pertransiens (Osee VI, 4). Idololatria enim tua non in occulto, sed tota libertate commissa est, ut in omnibus viarum principiis et compitis poneres aras, et basim, sive excelsum tuum, de quo supra diximus, faceres in omni platea. Nec imitata est callidas meretrices, quae solent difficultate augere libidinis pretium, et ex hoc magis amatores ad insaniam provocare. Sive juxta Septuaginta: Non fuisti quasi meretrix congregans mercedes, sed dedisti quae accipere

debueras, ut nec in eo quod fornicata es, et secuta daemones, eorum protegereris auxilio, sed variis oppressa captivitatibus, sentires calamitates tuas. Quod quidem et ad omnem animam Christianam referri potest, quae deserto cultu Dei, vitiis se, luxuriaeque permisit, et saecularem secuta vitam, ne in ea quidem egit feliciter, sed et divitias religionis perdidit, et mundi divitias non accepit: nec in constupranda ea fuit aliqua difficultas, sed ipsa se ingessit amatoribus suis. Est autem et alia fornicatio spiritualis, quando deserentes Ecclesiam, haereticis jungimur, et aedificamus lupanar nostrum in capite omnis viae, quibus praecipit sermo divinus: State in viis, et quaerite semitas Domini sempiternas, et videte quae sit via bona, et ambulate in ea (Jerem. VI, 46), Moysi videlicet, Jesu, Judicum et Regum libris, Isaiaque et Jeremia, et aliis prophetis. 172 In omnibus viarum principiis fabricatur lupanar suum, qui ad perversitatem doctrinae, testimoniis male abutitur Scripturarum et dicit: Haec ait Isaias: haec dicit Osee: haec locutus est Moyses: haec Daniel. Et pulchre non in mediis viis, nec in viarum terminis ponit lupanar suum, sed in principio. Si enim ad scientiam, et profunda divinorum venerit librorum, errare non poterit. Excelsum quoque suum, sive basim, facit in omni platea, Ethnicorum se, et impiorum lasciviae vitiisque permittens, etiam inter ipsos haereticos cum ab eis fuerit deturpata, non habens gratiam, sed patens contemptui, quia facile praeteritam fidei perdidit castitatem. Hoc autem quod (ut supra diximus) in Hebraico non habetur: Fornicata

es tripliciter in filiabus tuis, sive ad Jerusalem juxta litteram dicitur, quod omni genere in suis oppidis, et viculis fornicata sit; et nullus remanserit angulus vel platea, ubi non idololatriae signa condiderit: sive Ecclesiae credentibusque deceptis, qui non audierunt illud Apostoli: Ipse autem Deus pacis sanctificet vos per omnia, ut integer spiritus vester, et anima, et corpus sine querela in die adventus Domini nostri Jesu Christi servetur (I Thess. V, 23); sed omni genere fornicati sunt et corpore, et anima, et spiritu. Legimus in Proverbiis: Tu autem scribe ea tripliciter, ut respondeas sermones veritatis, qui proponuntur tibi (Prov. XXII, 20, 21). Et jubetur nobis, ut eloquia veritatis, id est, Scripturas sanctas, intelligamus tripliciter. Primum, juxta litteram; secundo, medie per tropologiam; tertio, sublimius, ut mystica quaeque noscamus. Secundum litteram, illud est: Neque fornicemur, sicut quidam eorum fornicati sunt, et ceciderunt una die viginti tria millia (I Cor. X, 8). Et: Nolite murmurare, sicut quidam de eis murmuraverunt et perierunt ab exterminatore (I Cor. X, 10). Medie autem et juxta tropologiam, quando recedimus a littera, et paululum ad altiora conscendimus, dicente Apostolo: Scriptum est: Non alligabis os bovi trituranti. Statimque sequitur: Numquid de bobus cura est Deo? An propter nos utique locutus est? (I Cor. IX, 9). Extrema autem, id est, tertia et sublimis sacraque intelligentia, juxta illud ejusdem 173 Apostoli: Propterea relinquet homo patrem et matrem, et adhaerebit uxori suae. Sacramentum hoc magnum est. Ego autem dico in Christo, et in Ecclesia (Ephes. V, 31,

32). Filiae autem sunt Ecclesiae fornicantis, credentium prius, et postea deceptorum in haeresi animae, quarum culpa refertur ad matrem.

(Vers. 32 seqq.) Sed quasi mulier adultera, quae super virum suum inducit alienos. Omnibus meretricibus dantur mercedes: tu autem dedisti mercedes cunctis amatoribus tuis, et donabas eis ut intrarent ad te undique ad fornicandum tecum. Factumque est in te contra consuetudinem mulierum in fornicationibus tuis, et post te non erit fornicatio. In eo enim quod dedisti mercedes, et mercedes non accepisti: factum est in te contrarium. LXX: Mulier adultera ÷ similis tui: ** a viro suo accipiens mercedes: omnibus qui fornicabantur cum ea dabat mercedes: et tu dedisti mercedes cunctis amatoribus tuis, et onerabas illos ut venirent ad te, per circuitum in fornicatione tua. Et factum est in te perversum contra mulieres in fornicatione tua, et post te non sunt fornicatae: in eo quod dares mercedes, et mercedes non sunt datae tibi: et factum est in te perversum. Hoc quod in LXX scriptum est, similis tui, in Hebraico non habetur, et lectionis conturbat ordinem, et facit non minimam quaestionem, quae mulier, cujus similis sit: cum Jerusalem ipsa mulier adultera esse dicatur. Tulit igitur Jerusalem rerum omnium abundantiam, qua fuerat viri liberalitate donata, et dedit eam alienis, daemonibus videlicet et idolis, juxta illud quod scriptum est in Osee: Et haec non cognovit, quia ego dedi ei triticum, et vinum, et oleum, et argentum multiplicavi ei: ipsa vero argentea et aurea fecit Baalim (Osee II, 8). Unde iratus statim infert: Propterea

convertam, et auferam triticum meum in tempore suo, et vinum meum in tempore suo; et tollam vestimenta mea, et linteamina mea, ut non operiam ultra ignominiam ejus: et nunc revelabo immunditiam ejus in conspectu amatorum illius, et nemo eruet eam de manu mea. Cumque omnes mulieres fornicantes solean accipere mercedes ab amatoribus suis, Jerusalem fecit contrarium, ut magis daret quam acciperet. Et ut largitatem mercedis ostenderet: Onerabat (Al. Honorabat), inquit, eos ut venirent ad se per circuitum; ne quis esset vicinus qui ejus ignominiam ignoraret.

(Vers. 35 seqq.) Propterea, meretrix, audi verbum Domini. Haec dicit Dominus Deus: Quia effusum est aes tuum, et revelata est ignominia tua in fornicatione tua (Vulg. fornicationibus tuis) super amatores tuos, et super idola abominationum tuarum in sanguine filiorum tuorum, quos dedisti eis. Ecce ego congregabo omnes amatores tuos, quibus commixta es, et omnes quos dilexisti cum universis quos oderas, et congregabo eos super te undique, et nudabo ignominiam tuam coram eis et videbunt omnem turpitudinem tuam. Et judicabo te judiciis adulterarum, et effundentium sanguinem, et dabo te in sanguine (Vulg. sanguinem) furoris et zeli, et dabo te in manus eorum, et destruent lupanar tuum, et demolientur prostibulum tuum, et denudabunt te vestimentis tuis, et auferent vasa decoris tui, et derelinquent te nudam, plenamque ignominia. Et adducent super te multitudinem, et lapidabunt te lapidibus, et trucidabunt (Al. truncabunt) te gladiis suis. Et comburent domos tuas igni, et

facient in te judicia in oculis mulierum plurimarum, et desines fornicari et mercedes ultra non dabis. Et requiescet indignatio mea in te, et auferetur zelus meus a te, et quiescam, nec irascar amplius: eo quod non fueris recordata dierum adolescentiae tuae, et provocasti me in omnibus his. Quapropter et ego vias tuas in capite tuo dedi, ait Dominus Deus, et non feci juxta scelera tua in omnibus abominationibus tuis. LXX: Propterea, meretrix, audi verbum Domini: Haec dicit Adonai Dominus: Quia effudisti aes tuum, et revelabitur ignominia tua in fornicatione tua ad amatores tuos, et in omnes cogitationes iniquitatum tuarum, et in sanguine filiorum tuorum, quos dedisti eis. Ideo ecce ego super te congregabo omnes amatores tuos, quibus commixta es, et omnes quos dilexisti cum universis quos oderas, et congregabo eos super te per circuitum, et revelabo malitias tuas ad eos, et videbunt cunctam ignominiam tuam. Et ulciscar te ultione adulterarum et effundentium sanguinem, et ponam te in sanguine furoris et zeli, et tradam te in manus eorum: et suffodient lupanar tuum, et destruent basim tuam, et nudabunt te vestimentis tuis, et tollent vasa gloriationis tuae, et derelinquent te nudam et plenam ignominiae, et adducent super te multitudinem, et lapidabunt te lapidibus, et truncabunt te gladiis suis. Et succendent domos tuas igni, et facient in te ultiones coram mulieribus plurimis: et avertam te a fornicatione, et mercedes ultra non dabis: et immittam furorem meum super te, et auferetur zelus meus a te, et requiescam, et non ero ultra sollicitus: quia non

es recordata diei infantiae tuae, et contristabas me in his omnibus. Et ecce ego vias tuas in caput tuum dabo, dicit Adonai Dominus: et sic fecisti iniquitatem super cunctis iniquitatibus tuis.

Primum historiae fundamenta jacimus. Quia haec et illa fecisti, quae superior sermo comprehendit: idcirco audi, meretrix, quae feceris, et quae passura sis. Effudisti aes tuum quod a me acceperas, et dedisti mercedem amatoribus tuis, quae accipere debueras, et interfecisti filios tuos, dum eos offerres idolis: ut non solum adultera, sed et parricida exstiteris. Idcirco congregabo super te omnes amatores tuos, cum quibus fornicata es, tam eos quos dilexisti, quam illos quos oderas, et adulterarum te lege nudabo, ut omnes videant turpitudinem tuam, et genitalia propter quae prius amoris amentia ferebantur. Haec autem omnia per metaphoram mulieris adulterae et homicidae, quae non solum contra virum suum fornicata sit, sed et filios interfecerit, dicuntur ad Jerusalem, et quod congregandae sint universae gentes adversum eam, quarum adoraverit idola, et omnia Dei munera in cultum eorum converterit, et destruatur templum Baal, et arae omnis civitatis incendio subvertantur, nihilque in ea remaneat. Et sicut solent contra adulteram omnes lapides jacere, et trucidare meretricem, ut singulorum vulneribus occidatur: ita ut omnes mulieres poenam videant fornicariae: sic in conspectu aliarum in circuitu civitatum, et omnium nationum deserendam Jerusalem. Et hoc fieri, ut desinat fornicari, et non det ultra mercedes amatoribus suis, et requiescat indignatio Dei,

nec irascatur ei quam amare desierit. Ex quo perspicimus grandem offensam esse, nequaquam curae haberi a Deo, sed permitti hominem sceleribus suis atque peccatis. Auferetur, inquit, zelus meus a te, et requiescam, nec irascar amplius, quasi alienae, et quae a me recesserit, et quam aeternae tradiderim nuditati. Si autem hoc passa est Jerusalem, quia cum idolis fornicata est, quid eam passuram putamus, quando Dei Filium trucidarit? Et haec, ait, universa fecisti, oblita beneficiorum pristinorum, et me ad iracundiam provocasti, sive contristasti me, quem bonis operibus debueras ad gaudia provocare. Propterea, et ego reddidi tibi opera tua in caput tuum. Et cum te subvertero, o adultera, tamen minus in te irae meae exercebo, quam meruisti: quo et in hoc divina clementia demonstretur, ut majora sint peccata quam poenae.

Juxta tropologiam, omnis anima accipit a Deo pecuniam spiritualem, secundum illud Evangelii (Mat. XXV, Luc. XIX) quod dicitur in parabolis quinque et duum, et unius talentorum, et servorum decem mnas singulas accipientium. Qui cum egerint negligenter, debitores fiunt quinquaginta [Al. decem] denariorum et quingentorum. Et propter hoc praesentibus amatoribus, quos daemones, contrariasque virtutes intelligimus, revelatur ignominia Jerusalem, vel in die judicii, vel in tempore poenitentiae quando corripiuntur. Et prius quidem solus omnipotens Deus cernit occulta, dicente sermone Evangelico: Et Pater qui videt in abscondito (Mat. VI, 6). Et in alio loco: Scrutans corda et renes Deus (Ps. VII, 10). Et

in Regum volumine: Tu solus nosti corda cunctorum filiorum hominis (IV Reg. VIII). Quando vero fuerit expletum: Non est absconditum quod non manifestetur, et opertum quod non reveletur (Luc. XII, 2). Et in alio loco: Nolite ante tempus judicare, donec veniat Dominus, qui illuminabit abscondita tenebrarum, et manifestabit consilia cordium, et tunc laus unicuique erit a Deo (I Cor. IV, 5); et cum correptionis tempus advenerit, tunc implebitur illud Osee: Nunc circumdederunt eos cogitationes suae (Osee VII, 2). Et in alio loco: Inter se cogitationibus accusantibus, sive defendentibus, in die quando judicabit Deus abscondita hominum (Rom. II, 15). Et rursum: Ecce homo, et opera ejus ante faciem illius. Et videbunt omnes turpitudinem ejus qui prius cum ea fuerant fornicati, et dabit eam Deus in sanguine furoris et zeli. Plenus est enim furor viri contra uxorem adulteram, et nullo pretio potest redimi. Sanguis autem filiorum sic intelligi potest, ut filios appellemus Jerusalem λογισμοὺς καλοὺς, id est, cogitationes bonas, quae a Deo hominibus insitae sunt; quos interficit adultera, quando ad mala opera declinaverit. Prodest quoque Jerusalem, ut suffodiatur lupanar ejus, et omnis fornicationis ejus seminarium destruatur. Cum enim hoc factum fuerit, mercedes ultra non dabit, et requiescet Dei indignatio, et nequaquam eam zelabitur, de illius castitate securus: videlicet juxta eos qui in bonam partem accipiunt quae dicuntur. Alii vero, ut supra diximus, ad contrariam partem referunt, ut magnae irae Dei sit non irasci, cum semel contempserit fornicantem, et de salute

illius desperaverit. Sin autem haeretici qui vetus non recipiunt Instrumentum, juxta Septuaginta editionem, in hoc loco reprehenderint illud quod dictum est: Et contristabas me in omnibus istis; eo quod Deus non solum iram recipiat, sed et moerori subjaceat atque tristitiae, interrogemus eos quomodo illud suscipiant, quod certe boni Dei mandatum est: Nolite contristare Spiritum sanctum Dei, in quo signati estis in die redemptionis (Ephes. IV, 30). Quidquid enim dixerint in defensionem illius testimonii, hoc nos in satisfactionem praesentis sermonis aptabimus.

(Vers. 44.) Ecce omnis qui dicit vulgo proverbium, in te assumet illud, dicens: Sicut mater, ita et filia ejus. Filia matris tuae es, quae projecit virum suum, et filios suos, et soror sororum tuarum tu, quae projecerunt viros suos, et filios suos. LXX: Haec sunt omnia quae dixerunt contra te in parabola, dicentes: Sicut mater, et filia. Filia matris tuae tu es, quae repulit virum suum, et filios suos: et sorores sororum tuarum quae repulerunt viros suos, et filios suos.

Post κατχογον vitiorum et correptionis [Al. correptiones] Jerusalem, per quam retrahitur ad salutem, aptatur ei tritum vulgi sermone proverbium, sive ut Septuaginta transtulere, parabola: Qualis mater, talis et filia. Mater autem Jerusalem, sicut et supra et in consequentibus scriptum est, Chethaea appellatur, interpretaturque insaniens, sive in amentiam vertens: per quae saeculi hujus incentiva monstrantur, quae captivam animam ducunt ad interitum, et a viro suo separant (haud dubium quin verbum Dei

doctrinaque dicatur). Et soror sororum suarum, ut post paululum lecturi sumus, Sodoma vocatur, et Samaria: quarum altera gentilem vitam luxuriamque significat, altera haereticorum decipulas. Porro quod in Septuaginta legitur: sorores sororum tuarum, quae repulerunt viros suos, et filios suos, non habet sensum. Quas enim alias sorores habebant Sodoma et Samaria, quae sorores sunt Jerusalem? Et hoc quaerendum, quos viros Sodoma Samariaque dimiserint, et quos projecerint filios? Nisi forte possimus hoc dicere, quod semper errantium fluctuent pedes, nec sint solida vestigia quae contra veritatem sunt; sed huc illucque discurrant, et circumferantur omni vento doctrinae, dum de falsitate transeunt ad aliam falsitatem (Ephes. IV). Et cum in primis frustra se sudasse cognoverint, ad secunda tertiaque transcendant.

(Vers. 45 seqq.) Mater vestra Hethaea (Al. Chethaea), et pater vester Amorrhaeus, et soror tua major Samaria: ipsa et filiae ejus quae habitant ad sinistram tuam. Soror autem tua minor te, quae habitat a dextris tuis, Sodoma et filiae ejus. Sed nec in viis earum ambulasti, neque secundum scelera earum fecisti paulo [Vulg. pauxillum] minus: pene sceleratiora fecisti illis in omnibus viis tuis. LXX: Mater vestra Chethaea, et pater vester Amorrhaeus, soror vestra senior Samaria: haec et filiae ejus quae habitant a sinistris tuis et soror tua junior te, quae habitat a dextris tuis, Sodoma et filiae ejus: et nec sic quidem in viis ejus ambulasti, neque secundum iniquitates illius egisti

paulo minus, et transgressa es eas in omnibus viis tuis.

Supra dixerat: Pater tuus Amorrhaeus, et mater tua Chethaea; hic ordine et numero commutato: Mater vestra Chethaea, et pater vester Amorrhaeus. Cum enim scelera profecerint, scinduntur in partes; et unione deserta, in turbam proficiunt ac multitudinem, quae cum Jesu non valet ad montana conscendere. Sorores autem Jerusalem Samariam, et Sodomam quarum altera a sinistris, altera a dextris est, etiam secundum intelligentiam corporalem si de templo Jerusalem Orientem aspicias, approbabis. Majorque dicitur Samaria, quia prior peccavit, et ab Assyriis ducta est in captivitatem: et minor ac junior Sodoma, quae refertur ad gentium turbam. Alioquin eo tempore Sodoma non erat, quae prius quam in Scripturis legamus Jerusalem, cum Gomorra, Adama et Seboim, divino fuerat igne deleta (Genes. XIX). Media autem inter duas sorores Jerusalem, quae alio nomine appellatur Juda, a Chaldaeis ducta est in Babylonem: multoque Jerusalem sceleratiora peccavit quam Samaria et Sodoma, in templo adorans idolum Zeli, et postea Dei Filium interficiens.

Porro secundum tropologiam, Samaria et Sodoma, id est, haeretici et Ethnici, saepe leviora committunt, quam hi qui putantur Jerusalem, hoc est, Ecclesiastici. Unde ad Corinthios dicitur, qui credebant quidem in Christum, sed malis operibus premebantur: Omnino auditur inter vos fornicatio, et talis fornicatio qualis nec inter gentes quidem, ita ut uxorem patris quis habeat (I

Cor. V, 1), et caetera. Solent haeretici, qui tamen vetus suscipiunt Instrumentum, tres naturas ex hoc loco intelligere, spiritualem, animalem, atque terrenam. Et spiritualem referunt ad Jerusalem; animalem, ad Samariam; terrenam, ad Sodomam. Quos breviter interrogemus, quomodo tres naturae, spiritualis, animalis, et terrena, quae utique inter se diversae sunt, unam matrem et unum patrem habere dicantur? quod figmento eorum non congruit. Et quomodo animalis, et terrena natura, juxta hunc eumdem prophetam restituantur in antiquum statum, id est in spiritualem? quod et ipsum eorum rationibus contrarium est. Quod autem Samaria intelligatur in haeresibus, et in Osee propheta, et in multis aliis locis, praecipueque illo testimonio comprobatur: Vae qui despiciunt Sion, et qui confidunt in monte Samariae, vindemiaverunt principia gentium (Amos VI, 1). Omnes enim haeretici despiciunt Sion, quae interpretatur, specula, et refertur ad Ecclesiam; et confidunt sibi in monte Samariae, in superbia videlicet dogmatum perversorum, quae putant esse sublimia, et per has praedicationes fraudulentas, vindemiant atque populantur principia gentium; ut miraculo doctrinarum, potentes quosque gentilium ad errorem haereticum pertrahant.

(Vers. 48, 49.) Vivo ego, dicit Dominus: quia non fecit Sodoma soror tua ipsa et filiae ejus, sicut fecisti tu et filiae tuae. Ecce haec fuit iniquitas Sodomae sororis tuae: superbia, saturitas panis, et abundantia, et otium ipsius, et filiarum ejus; et manum egeno et pauperi non porrigebant. Et

elevatae sunt, et fecerunt abominationes coram me, et abstuli eas sicut vidisti [Al. vidi]. Et Samaria dimidium peccatorum tuorum non peccavit; sed vicisti eam sceleribus tuis, et justificasti sorores tuas in omnibus abominationibus tuis quas operata es. LXX: Vivo ego, dicit Adonai Dominus: sic fecit Sodoma soror tua haec, et filiae ejus sicut fecisti tu et filiae tuae. Verumtamen fuit iniquitas Sodomae sororis tuae superbia in saturitate panum, et in abundantia, Deliciis affluebat ipsa et filiae ejus ÷ hoc habebat ipsa et filiae ejus ** et manum pauperis et egeni non assumebant, et gloriabantur magnifice, et fecerunt iniquitates in conspectu meo, et abstuli eas sicut vidisti. Et Samaria dimidium peccatorum tuorum non peccavit, et multiplicasti iniquitates tuas super eas: et justificasti sorores tuas in omnibus iniquitatibus tuis, quas operata es.

Quod posuere LXX, hoc habebat ipsa et filiae ejus, in Hebraico non habetur. In veteri Testamento Dei juramentum est: Vivo ego, dicit Dominus (Num. XIV, 21). In novo autem: Amen, amen dico vobis (Joan. XIII, 16). Sin autem hoc commune cum caeteris est: Deus Abraham, Deus Isaac, et Deus Jacob, non est Deus mortuorum, sed viventium (Marc. XII, 16, 27). Et in alio loco: Placebo Domino in regione viventium (Psal. CXIV, 9): quaerimus, qua ratione commune vocabulum proprie sibi vindicet Deus. Sed quomodo dicitur, arbor bona, et bonus homo, et bonus pastor, et bonus servus (Luc. XVIII); nemo autem absolute bonus, nisi solus Deus: sic cum angeli caeteraeque virtutes, patriarchae quoque et prophetae,

atque apostoli sint viventes comparatione Dei omnipotentis, mortui appellantur. Quis est enim homo qui vivit, et non videbit mortem (Psal. LXXXVIII, 49)? Unde et apostolus Paulus de Deo: Qui solus, inquit, habet immortalitatem, et lucem habitat inaccessibilem (I Tim. VI, 16). Et de fonte viventium: Vita, inquit, nostra abscondita est cum Christo in Deo (Coloss. III, 3). Iste igitur qui jurat, et loquitur: Vivo ego, dicit Dominus, describens Sodomae, et filiarum ejus scelera, primam superbiam posuit, proprium diaboli, primumque peccatum. Unde idem Apostolus: Ne inflatus, ait, superbia, in judicium incidat diaboli (I Tim. III, 6), propter quam de coelo corruit. Dixerat enim: Fortitudine faciam, et sapientia intelligentiae auferam terminos gentium, et robur earum devastabo, et commovebo civitates habitatas, et orbem terrarum totum apprehendam manu sicuti nidum, et sicut confracta ova auferam (Isai. X, 13, 14). Et: Superbis Deus resistit; humilibus autem dat gratiam (Jacob IV, 6). Legimus et in alio loco: Quid superbis, terra et cinis? Et Evangelium refert Pharisaei superbiam, publicani humilitate superatam (Luc. VIII): cujus seminarium est saturitas panum, et rerum omnium abundantia, et otium; sive ut LXX transtulerunt, deliciarum luxuriaeque opulentia. Dives ille in Evangelio purpuratus (Luc. XVI) nihil aliud refertur habuisse criminis, nisi quod opibus et divitiis affluens, in tantam eruperat superbiam, ut manum egeno et pauperi Lazaro non porrigeret: et sic oblitus sit conditionis suae, ut ne hoc quidem misero daret, quod projiciendum erat. Ob quam causam et in

alio loco scribitur: Omnis qui se exaltat, humiliabitur; et qui se humiliat, exaltabitur (Luc. XIV, 11). Superbia, saturitas panis, rerum omnium abundantia, otium et deliciae, peccatum Sodomiticum est, et propter hoc sequitur Dei oblivio, quae praesentia bona putat esse perpetua, et numquam sibi necessariis indigendum. Quapropter et lege praecipitur: Attende, ne comedens et bibens et saturatus, aedificatis domibus optimis, habensque oves et boves, argentum, et aurum, obliviscaris Domini Dei tui (Deut. VIII, 11). Et in alio loco de Israel scriptum est: Manducavit et bibit, et saturatus est, et impinguatus, et calcitravit dilectus (Deut. XXXII, 15). Quod sciens et sapientissimus omnium Salomon in Proverbiis deprecatur: Tribue mihi necessaria et quae sufficiant: ne saturatus mendax fiam, et dicam: quis me videbit? aut pauper effectus, furer et pejerem nomen Dei mei (Prov. XXX, 8, 9). Quodque sequitur: et justificasti sorores tuas in cunctis abominationibus tuis, quas operata es, non simpliciter justas Sodomam et Samariam esse decernit, sed comparatione deteriorum: quomodo et Publicanus, de quo supra diximus, non absolute justus dicitur, sed collatione pejoris. Et tamen cum tales sint Sodoma et Samaria, ne dimidium (Al. dimidiam) quidem peccaverunt comparatione Jerusalem. Servus enim qui scit voluntatem domini sui, et non facit eam, vapulabit multis (Luc. XII, 47). Et: Potentes potenter tormenta patientur (Sap. VI, 7). Porro quod pro deliciis (Al. divitiis) otium in Hebraico continetur, sciendum ad illum sensum pertinere: In desideriis est omnis anima

otiosi; quod videlicet semper aliquid agendum sit: ne ager pectoris nostri, cessante manu, malarum cogitationum sentibus occupetur.

(Vers. 52.) Ergo et tu porta confusionem tuam, quae vicisti sorores tuas peccatis tuis, sceleratius agens illis [Al. ab eis]: justificatae enim sunt a te. LXX: Et tu sustine tormentum tuum in eo quod corruperis sorores tuas in peccatis tuis, quibus inique egisti super eas, et justificasti illas super te. Secunda post naufragium tabula est, cum peccaveris, erubescere; et non illi subjacere increpationi, quae contra Jerusalem dicitur: Facies meretricis facta est tibi: nescis erubescere (Jerem. III, 3). Portat autem tormentum suum, qui propria torquetur conscientia, et in isto saeculo sustinet propria voluntate cruciatum, ne aeterna tormenta sustineat (Genes. IV). Corrumpimusque fratres nostros, vel sorores peccatis nostris, quando per nostra peccata ad majora scelera provocantur. Quod dico, ita fiet manifestius: Finge aliquem in sacerdotali culmine constitutum non bene vivere, et deturpare operibus dignitatem. Nonne imitatione vitiorum ejus, laicus frater corrumpitur? Nam et qui unum de minimis scandalizaverit, mola collo alligata, praecipitatur in profundum (Matth. XVIII, 6). Sorores quoque Jerusalem Sodoma, et Samaria justificantur: non quo per se justae sint, sed ut diximus, comparatione pejoris.

Ergo et tu confundere; et porta ignominiam tuam, quae justificasti sorores tuas. Septuaginta: Et tu confundere, et suscipe ignominiam tuam: eo quod justificaveris sorores tuas. Confusionem sequitur ignominia: ignominiam correptio: cor-

reptionem consolatio: consolationem salus: juxta illud Apostoli: Tribulatio operatur patientiam: patientia probationem: probatio spem: spes autem non confundit (Rom. V, 3-5). Haud dubium quin in futurum: quia in praesentiarum sua per confusionem peccata delevit. Tale quid et illud Evangelii sonat: Est confusio quae ducit ad mortem, et est confusio quae ducit ad vitam (Eccli. IV, 25). Spiritus quoque sanctus peccatores hortatur in Psalmis: Confundantur et revereantur omnes inimici mei: convertantur retrorsum, et confundantur valde velociter (Psal. XXXIX, 15). Scriptum est et alio in loco: Dic tu primum peccata tua, ut justificeris (Isa. XLIII, 26, sec. LXX). Et rursum: Justus accusator sui est in principio sermonis (Prov. XVIII, 17). Non igitur mirum si provocetur Jerusalem ad confusionem, et ignominiam; quae intantum peccaverit, ut justificaret sorores suas: cui deinceps dicitur: Et tu, et filiae tuae revertimini in antiquum statum.

(Vers 53, 54.) Et convertam restituens eas conversione Sodomorum cum filiabus suis, et conversione Samariae, et filiarum ejus: et convertam reversionem [Al. conversionem] tuam in medio earum, ut portes ignominiam tuam, et confunderis [Al. confundaris] in omnibus quae fecisti consolans eas. LXX: Et convertam conversiones earum conversione Sodomorum et filiarum ejus, convertam conversionem Samariae, et filiarum ejus, et convertam conversionem tuam in medio earum, ut portes tormentum tuum: et habeas ignominiam ex omnibus quae fecisti, ut me ad iracundiam provocares.

Grandis profectus Jerusalem, ut post confusionem, et ignominiam, quam illatam sibi Dei judicio libenter excepit atque portavit dicens: Iram Domini sustinebo, quoniam peccavi ei, promittatur ei restitutio in antiquum statum. Sed tamen quoniam comparatione scelerum ejus, justificata est Sodoma, et Samaria, quarum altera a dextris, altera a sinistris est; primum restituitur conversio, sive captivitas Sodomae, ut interpretatus est Aquila: secundo captivitas Samariae, ut idem Aquila et Symmachus transtulerunt: et novissima restituetur Jerusalem, quae majore fuerat iniquitate depressa, et peccatrices sorores comparatione sui justas esse monstraverat. Cui enim dubium, quin inter tres peccatores, immo impios, gentilem, haereticum, ecclesiasticum, multo majoribus poenis dignus sit, qui majoris fuerit dignitatis? Potentes enim, ut diximus, potenter tormenta patientur (Sap. VI, 7). Qui autem minimus fuerit, dignus est misericordia. Et servus qui scit voluntatem domini sui, et non facit eam, vapulabit multis (Luc. XII, 47). Unde et Petrus: Tempus, inquit, est ut incipiat judicium a domo Domini (I Pet. IV, 17). Et in hoc eodem propheta praecipitur secures habentibus: A sanctis meis incipite (Supra IX, 6), ut extrema Jerusalem, sororibus ante conversis et restitutis in pristinum statum, portet ignominiam suam, et confundatur, et erubescat super his quae peccaverat, et in omnibus consoletur sorores suas.

(Vers. 55.) Et soror tua Sodoma et filiae ejus revertentur ad antiquitatem suam. Et Samaria, et filiae ejus revertentur ad antiquitatem suam. Et

tu et filiae tuae revertemini [Al. revertimini] ad antiquitatem vestram. LXX: Et soror tua Sodoma, et filiae ejus restituentur sicut fuerant a principio: et Samaria, et filiae ejus restituentur sicut fuerant a principio. Et tu et filiae tuae restituemini, sicut fuistis ab initio.

Judaei inter caeteras fabulas, et interminabiles genealogias, et deliramenta quae fingunt, etiam hoc somniant, in adventu Christi sui, quem nos Antichristum scimus, et in mille annorum regno, Sodomam esse restituendam, in antiquum statum, ita ut sit quasi paradisus Dei, et quasi terra Aegypti; et Samariam pristinam recipere felicitatem, ut de Assyriis revertantur in terram Judaeam (IV Reg., XVII, XVIII). Legimus enim decem tribus captas a Phul, et Salmanassar, et Teglathphalassar regibus Assyriorum, et usque hodie ibi esse captivas. Jerusalem quoque tunc esse fabricandam, et omnes filias ejus, urbes videlicet, et viculos, et castella, quae sub ipsius futura sint potestate, florituras ut prius floruerunt, et ipsam Jerusalem auro et argento, et pretiosis lapidibus exstruendam, de qua 186 et Isaias vaticinetur: Constituam judices tuos sicut prius, et consiliarios tuos sicut a principio, et post haec vocaberis civitas justitiae, mater civitatum, fidelis Sion (Isa. I, 26); et nostra loquatur Apocalypsis (Apoc. XXI): Et David cantat: Bene fac, Domine, in bona voluntate tua Sion, et aedificentur muri Jerusalem (Ps. L, 20). Et in alio loco: Aedificabuntur civitates Judae, et habitabunt, et commorabuntur ibi, et semen eorum in aeternum dirigetur (Ps. LXVIII, 36). Nos autem horum perfectam

scientiam, Dei judicio relinquentes, immo liquido confitentes [Al. confidentes], post secundum adventum Domini Salvatoris, nihil humile, nihil futurum esse terrenum; sed regna coelestia quae primum in Evangelio promittuntur, hoc dicimus, quod in Ecclesiae statu, cuncta completa sint, et quotidie compleantur. Sodoma revertitur in antiquum statum, quando naturae suae reddita gentilis prius, et impia anima intelligit Creatorem. Samaria recipit antiquam beatitudinem, haereticorum errore contempto, et juncta doctrinae, et fidei Christianae. Cumque illae reversae fuerint, et Jerusalem, visio pacis, quae interpretatur Ecclesia, revertetur in pristinum statum. De qua scriptum est: Factus est in pace locus ejus (Psal. LXXV, 2); et: Jerusalem quae aedificatur ut civitas: cujus participatio ejus in idipsum (Ps. CXXI, 3); et in Apostolo: Quae autem sursum est Jerusalem, libera est, quae est mater nostra (Galat. IV, 25); et in eodem: Accessistis ad Sion montem, et ad civitatem Dei viventis Jerusalem coelestem, et millia angelorum frequentium [Al. frequentiam] (Hebr. XII, 22). Et revertitur cum filiabus suis, quae in toto orbe dispersae sunt. De quo plenius in Isaiae explanationibus disseruimus.

(Vers. 56 seqq.) Non fuit autem Sodoma soror tua audita in ore tuo in die superbiae tuae antequam revelaretur malitia tua, sicut hoc tempore in opprobrium filiarum Syriae, et cunctarum in circuitu tuo filiarum Palaestinarum, quae ambiunt te per girum. Scelus tuum, et ignominiam tuam tu portasti, ait Dominus Deus. LXX: Nisi fuissent Sodoma soror tua ad audiendum in ore

tuo in diebus superbiae tuae antequam revelarentur malitiae tuae, sicut nunc est filiarum Syriae, et nisi hoc fuisset, quid factum esset tibi, et omnium in circuitu tuo filiarum alienigenarum, quae circumdant te per girum? impietates tuas, et iniquitates tuas tu porta.

Symmachus hunc locum ita interpretatus est: Quia non fuit Sodoma soror tua in auditu per os tuum in die superbiae tuae, antequam revelaretur ignominia tua, sicut in tempore opprobrii filiarum Syriae, et omnium quae in circuitu tuo sunt filiarum Palaestinarum, quae te ambiunt per gyrum. Scelus tuum et nefas tuum tu portabis. Theodotio hoc modo: Et non erat Sodoma soror tua in auditu oris tui, in die superbiae tuae, antequam revelaretur malitia tua: sicut tempus opprobrii filiarum Syriae, et omnium per circuitum ejus filiarum alienigenarum, quae abominantur te per gyrum. Fornicationem tuam, et contaminationes tuas, tu portasti, dicit Adonai Dominus. Editioni Aquilae congruit nostra translatio; quas omnes posui, ut ex collatione cunctarum, alicujus sensus possimus reperire vestigium, et interim absque aliorum praejudicio, sic nobis videtur lectionis ordo reddendus: In diebus superbiae tuae, quando peccabas, non es recordata eversionis Sodomae sororis tuae, antequam pateret malitia tua, quae hoc tempore revelata est in tantum, ut cunctis urbibus Syriae et Palaestinae quae in circuitu tuo sunt, fieres opprobrium. Quia igitur vicisti in scelere sororem tuam, nec ejus exemplo territa es, ne similia sustineres, et prohiberes

pedem tuum: nunc autem revelata est ignominia tua, Dei ausculta sententiam.

(Vers. 59 seqq.) 188 Quia haec dicit Dominus Deus: Et faciam tibi sicut despexisti juramentum, ut irritum faceres pactum. Et recordabor ego pacti mei tecum in diebus adolescentiae tuae: et suscitabo tibi pactum sempiternum. Et recordaberis viarum tuarum, et confunderis cum receperis sorores tuas tecum majores cum minoribus tuis: et dabo tibi eas in filias, sed non ex pacto tuo. Et suscitabo tibi pactum meum tecum, et scies quia ego Dominus, ut recorderis, et confundaris, et non sit tibi ultra aperire os prae confusione tua: cum placatus fuero tibi in omnibus quae fecisti, ait Dominus Deus. LXX: Haec dicit Adonai Dominus: Et faciam in te sicut fecisti, sicut despexisti haec, ut praeterires testamentum meum. Et recordabor ego testamenti mei, quod feci tecum in diebus adolescentiae tuae, et suscitabo tibi testamentum sempiternum, et recordaberis viae tuae, et despicieris cum receperis sorores tuas te majores cum junioribus tuis, et dabo eas tibi in probationem, et non ex testamento tuo, et suscitabo ego testamentum meum tecum, et cognosces quia ego Dominus: ut recorderis, et confundaris, et non sit tibi ultra aperire os a facie ignominiae tuae, cum propitius fuero tibi juxta omnia quae fecisti, dicit Dominus Deus.

Ideo tibi dixi: scelus tuum et ignominiam tuam tu porta, sive portasti, aut portatura es; ut recipias quod mereris: quia despexisti juramentum meum, et irritum fecisti pactum meum. Cum autem fuerit expletum, ego occidam, et ego vivifi-

cabo: ego percutiam, et ego sanabo (Deut. XXXII, 39): tunc recordabor pacti mei, quod olim tecum habui. Et suscitabo tibi pactum, nequaquam Legis quod praeteriit, sed pactum Evangelii sempiternum: ut cum recordata fueris viarum tuarum, et receperis sorores tuas majores, vel minores Samariam et Sodomam earumque socias, tribuam tibi eas in filias, sive in probationem (oportet enim (I Cor. XI, 19) et haereses esse, ut probati quique manifesti fiant), non ex tuo merito, sed ex mea misericordia, et tunc scias quod ego sim Dominus; et recorderis beneficiorum meorum, et confundaris, et dicas juxta Apostolum: Qui non sum dignus vocari Apostolus: quia persecutus sum Ecclesiam Dei (I Cor. XV, 9). Et non sit tibi ultra aperire os prae confusione tua. Sanctorum enim est aperire os juxta 189 Apostolum qui ait: Os meum ad vos patet, o Corinthii (II Cor. VI, 11): et Domini Salvatoris, qui aperiens os suum, docebat eos (Matth. V), dicens et in psalmo: Aperiam, inquit, in parabolis os meum (Ps. LXXVII, 2). Peccatori autem dicitur: Peccasti: quiesce (Genes. IV). Et: Ut quid tu assumis testamentum meum per os tuum (Ps. XLIX, 16)? Et: Non est pulchra laudatio in ore peccatoris (Eccli. XV, 9). Sanctisque meretur audire: Aperi os tuum, et implebo illud (Ps. LXXX, 11). Ex quo intelligimus, etiam cum per misericordiam Dei receperimus pristinam gloriam, immo acceperimus pactum Evangelii sempiternum, postquam placatus fuerit nobis Dominus in omnibus quae fecimus, memoriam praeteriti nos habere peccati, et semper

os claudere, quia non ex operibus nostris, sed ex Dei gratia salvati sumus.

(Cap. XVII.---Vers. 1 seqq.) Et factum est verbum Domini ad me, dicens: Fili hominis, propone aenigma, narra parabolam ad domum Israel, et dices: Haec dicit Dominus Deus: Aquila grandis magnarum alarum, longo membrorum ductu, plena plumis et varietate venit ad Libanum, et tulit medullam cedri. Summitatem frondium ejus evellit, et transportavit eam in terram Chanaan, in urbe negotiatorum posuit illam. Et tulit de simine terrae, et posuit illud in terra pro semine ut firmaret radices super aquas multas, in superficie posuit illud. Cumque germinasset, crevit in vineam latiorem humili statura: respicientibus ramis ejus ad eam et radices ejus sub illa erant. Facta est ergo vinea, et fructificavit in palmites, et emisit propagines.

LXX: Et factus est sermo Domini ad me, dicens: Fili hominis, narra narrationem, et dic parabolam ad domum Israel, et dices: Haec dicit Adonai Lord: Aquila magna magnarum alarum, longo ductu plena unguium quae habet ductum intrandi in Libanum, et tulit electa cedri. Summitates teneritudinis avellit, et attulit eas in terra Chanaam. In civitate murata posuit illud, et tulit de semine terrae, et dedit illud in campo plantationem super aquas multas: ut respiceretur, posuit illud: ortumque est, et factum in vineam infirmam et parvulam magnitudine, ut tantum apparerent rami ejus sub ea, et radices illius subter illam erant. Et facta est in vineam magnam, et fecit propagines, et extendit ramos suos.

Quando prophetae dicitur: Propone aenigma, narra parabolam, sive ut LXX transtulerunt: narra narrationem, et dic parabolam, ostenditur obscurum esse quod dicitur. Nulli enim dubium, aenigma, et parabolam aliud proferre in verbis, aliud tenere in sensibus. Et Salvator enim ad populum loquebatur in parabolis, quas secreto apostolis disserebat. Duae autem in praesenti Ezechielis prophetia Aquilae proponuntur.

(Vers. 7 seqq.) Et factum est aquila altera grandis, magnis alis, multisque plumis. Et ecce vinea ista quasi mittens radices suas ad eam, palmites suos extendit ad illam, ut irrigaret eam de areolis germinis sui. In terra bona, super aquas multas plantavit eam: ut faciat frondes, et portet fructum, et [Vulg. ut] sit in vineam grandem. Dic: Haec dicit Dominus Deus: Ergone prosperabitur? Nonne radices ejus evellet, et fructum ejus distringet, et siccabit omnes palmites germinis ejus, et arescet, et non in brachio grandi, neque in populis multis [Vulg. populo multo] ut evelleret eam radicitus? Ecce plantata est, ergone prosperabitur? Nonne cum tetigerit eam ventus urens, siccabitur, et in areis germinis sui arescet?

LXX: Et facta est aquila altera grandis magnarum alarum, plurimis unguibus: et ecce vinea haec implicata erat ad eam, et radices ejus ad illam, et ramos suos extendit ad illam, ut irrigaret eam cum gleba plantationis suae. In campo bono, super aquam multam ipsa impinguata est: ut faceret germina et afferret fructum, et esset in vineam grandem. Propterea dic: Haec dicit Adonai Dominus: Si dirigetur? Nonne radices te-

neritudinis ejus, et fructus illius computrescent, et arescent omnia quae ex ea orta sunt? Et non in brachio magno, neque in populo multo, ut evellat eam a radicibus suis: et ecce impinguatur. Numquid dirigetur? Nonne statim ut tetigerit eam ventus urens, arescet, ac siccabitur ariditate: cum gleba germinis sui arescet?

Aquila secunda, id est, altera, et ipsa magna, plena plumis, multorum unguium, propter rapacitatem, et vastationem gentium plurimarum, rex Aegypti est Pharao. Et ecce vinea ista subauditur rex Sedecias, qui a Nabuchodonosor in Jerusalem fuerat constitutus, coepit, inquit, mittere propagines suas ad eam, id est, ad regem Aegyptiorum, legatos dirigere, et ab eo contra regem, cui subditus erat, auxilium postulare. Hoc est enim quod Scriptura nunc dicit, ut irrigaret eam de areolis germinis sui.

(Vers. 11 seqq.) Et factum est verbum Domini ad me, dicens: Dic ad domum exasperantem: Nescitis quid ista significent? Dic: Ecce venit rex Babylonis Jerusalem, et assumet regem et principes ejus, et adducet eos ad semetipsum in Babylonem. Et tollet de semine regni, ferietque cum eo foedus, et accipiet ab eo jusjurandum: sed et fortes terrae tollet, ut sit regnum humile, et non elevetur, sed custodiat pactum ejus, et servet illud. Qui recedens ab eo, misit nuntios ad Aegyptum, ut daret sibi equos et populum multum. Numquid prosperabitur, vel consequetur salutem, qui fecit haec? Et qui solvit pactum, numquid effugiet? Vivo ego, dicit Dominus Deus: quoniam in loco regis qui constituit eum regem,

cujus fecit irritum juramentum, et solvit pactum quod habebat cum eo, in medio Babylonis morietur. Et non in exercitu grandi, neque in populo multo faciet contra eum Pharao praelium in jactu aggeris, et in exstructione vallorum, ut interficiat animas multas. Spreverat enim juramentum, ut solveret foedus. Et ecce dedit manum suam: et cum omnia haec fecerit, non effugiet.

Hoc est aenigma, haec est parabola, quod sub duabus aquilis et vinea, duos reges Babylonis et Aegypti Scriptura monstraret; et regem Sedeciam, qui contra jusjurandum, deserta amicitia Nabuchodonosor, se ad regem Aegyptium transtulit. Feriet, inquit, cum eo foedus, et accipiet ab eo jusjurandum, ut custodiat pactum ejus, et servet illud. Qui dissolvit, ait, pactum, numquid effugiet? Ex quo discimus, etiam inter hostes servandam fidem, et non considerandum cui, sed per quem juraveris. Multo enim fidelior inventus est ille, qui propter nomen Dei tibi credidit, et deceptus est, te qui per occasionem divinae majestatis hosti tuo, immo jam amico, es molitus insidias.

(Vers. 19 seq.) Propterea haec dicit Dominus Deus: Vivo ego, quoniam juramentum quod sprevit, et foedus quod praevaricatus est, ponam in caput ejus. Et extendam [Vulg. expendam] super eum rete meum, et comprehendetur sagena mea: et adducam eum in Babylonem, et judicabo illum ibi in praevaricatione qua despexit me. Et omnes profugi ejus, cum universo agmine [Vulg. addit suo] in gladio cadent, residuique in omnem ven-

tum dispergentur: et scietis quia ego Dominus locutus sum.

Sententia saecularis est: ... dolus, an virtus, quis in hoste requirat? Quam solent nobis opponere, qui dicunt hostes fraude decipiendos. Cui ut acquiescamus, multo pejus fecit Sedecias: non enim hostem decepit, sed amicum, cui foedere Domini fuerat copulatus. Ergo quamdiu non jures, et pactum non ineas sub nomine Domini, prudentiae est, et fortitudinis, vel decipere, vel superare adversarium utcumque potueris. Cum autem te constrinxeris juramento, nequaquam adversarius, sed amicus est qui tibi credidit: et sub occasione jusjurandi, id est Dei nuncupatione, deceptus est. Propterea Scriptura nunc dicit: Juramentum quod sprevit, et foedus quod praevaricatus est, ponam in caput ejus. Ac ne putaremus juramentum et foedus, et pactum, regis esse Babylonii, vel Sedeciae qui fecerat, sequitur: In prevaricatione qua despexit me. Ergo qui contemnit juramentum, illum despicit per quem juravit: illique facit injuriam, cujus nomini credidit adversarius. Propter quam causam expandam, inquit, super eum rete meum, et comprehendetur sagena mea, et adducam eum in Babylonem, et judicabo eum illic. Quidquid igitur contra Sedeciam fecit Nabuchodonosor, non suis fecit viribus, sed ira Dei, in cujus nomine fuerat pejeratum.

Secundum an agogen, licet violenta videatur interpretatio, hoc sciendum, quod quomodo caetera animantia, et ad bonam et ad malam partem referri solent; ita et de aquila, et de leone. In

bonam partem dicitur: Catulus leonis Juda (Genes. XLIX, 9). In contrariam: Adversarius noster diabolus quasi leo rugiens circuit (II Petr. V, 8). Et illud in psalmo: Insidiatur in absconditis, sicut leo in cubili suo: insidiatur ut rapiat pauperem (Ps. IX, 9). In bonam partem de aquila dicitur, quod justus dives effectus faciat sibi alas sicut aquilae, ut possit reverti in domum praecessoris sui. Et in Isaia scriptum est, quod justi pennas afferant sicut aquilae (Isa. XL): currant et non lassentur: ambulent, et non esuriant.

(Vers. 22 seqq.) Haec dicit Dominus [Vulg. addit Deus]: Et sumam ego de medulla cedri sublimis, et ponam de vertice ramorum ejus; tenerum distringam, et plantabo super montem excelsum et eminentem: in monte sublimi Israel plantabo illud. Et erumpet in germen, et faciet fructum, et erit in cedrum magnam, et habitabunt sub ea omnes volucres: universum volatile sub umbra frondium ejus nidificabit. Et scient omnia ligna regionis, quia ego Dominus humiliavi lignum sublime, et elevavi [Vulg. exaltavi] lignum humile, et siccavi lignum viride, et frondere feci lignum aridum, ego Dominus locutus sum et feci.

LXX: Quia haec dicit Adonai Lord: Et auferam ego de electis cedri de vertice + et dabo de capite ramorum ejus ** de corde eorum auferam, et plantabo super montem excelsum, et suspendam illud in monte sublimi Israel, et plantabo, et afferet germen, et faciet fructum, et erit in cedrum magnam, et requiescet sub ea omnis avis, et omne volatile sub umbra ejus requiescet ÷ et rami ejus restituentur ** et scient omnia ligna

campi, quia ego Dominus qui humilio lignum excelsum, et exalto lignum humile: et arefacio lignum viride, et germinare facio lignum aridum. Ego Dominus locutus sum et facio.

Hoc quod in Septuaginta legitur: Et dabo de capite ramorum ejus, de Theodotionis editione additum est. Rursumque quod sequitur: Et rami ejus restituentur, obelo praenotandum est, quia in Hebraico non habetur.

Verus Nabuchodonosor propterea sumit de medulla cedri sublimis, de vertice ramorum ejus, ut sit regnum ejus humile, et non elevetur. Dominus autem Deus Pater omnipotens, qui locutus est ad Ezechielem, tollit de stirpe regia, et de genere David; et plantat super montem excelsum et eminentem, qui loquitur in psalmo: Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum ejus (Ps. II, 6). Defecerat enim princeps de Juda, et dux de Israel, donec veniret cui repositum est: et ipse erit exspectatio gentium (Genes. XLIX).

LIBER SEXTUS.

197-198 Putabam quod, medio serpente confosso, non reviviscerent hydrae novella plantaria, et juxta fabulas poetarum, Scylla mortua, nequaquam in me Scyllaei saevirent canes, qui latrare non cessant: et haereticis Dei percussis manu, ne tentarentur, si fieri potest, etiam electi Dei (Matth. XXIV), haeresis ipsa non moritur, haereditariis contra nos odiorum suorum catulis derelictis, qui nostra simulantes, genitricis antiquae, et pellacis Ulyssis venena non deserunt: labiaque tantum melle circumlinunt; et juxta eloquia Scripturarum (Ps. LIV), mollierunt verba sua super oleum: ipsi autem sunt jacula, et jacula ignita, quae scuto fidei repellenda simul et exstinguenda sunt.

Haec dixi, filia Eustochium, ut laborantem me in opere prophetali, et haereticis resistentem, orationibus juves, et sextum volumen Explanationum in Ezechiel, meo ore, suo sensu Dominus explicet; ejusdemque Spiritus gratia, quo prophetis revelata sunt quae scripta legimus, nobis quoque disserentibus revelentur, ut possimus dicere: Os meum aperui, et attraxi spiritum (Psal. CXVIII, 131).

(Cap. XVIII.---Vers. 1, 2.) Et factus est sermo Domini ad me, dicens: Quid est quod inter vos parabolam vertitis in proverbium istud in

terra Israel, dicentes: Patres comederunt uvam acerbam, et dentes filiorum obstupuerunt [Vulg. obstupescunt]? LXX: Et factus est sermo Domini ad me, dicens: ÷ Fili hominis ** quae est parabola haec in filios Israel, dicentium: Patres comederunt uvam acerbam, et dentes filiorum obstupuerunt? Hoc quod Septuaginta dixerunt, fili hominis, in Hebraico non habetur. Monet autem divina Scriptura illud quod in Exodo dictum est: Ego sum Dominus Deus tuus. Deus aemulator, qui reddo peccata patrum super filios, usque ad tertiam et quartam generationem his qui oderunt me, et facio misericordiam in millia his qui diligunt me, et custodiunt praecepta mea (Exod. X, 5; Deut. V, 9, 10). Et iterum: Descendit Dominus in nube et astitit juxta Moysen, et invocavit Moyses nomen Domini, et transiit Dominus ante faciem ejus, et invocavit eum, dicens: Domine Deus miserator et misericors, patiens et multae misericordiae, et verax, et justitiam servans, et misericordiam in millia, auferens iniquitates, et injustitias, et peccata: et non emundabit 199 iniquitates patrum super filios et super filios filiorum, in tertiam et quartam generationem (Exod. XXXIV, 5 seq.), sic accipi debere, quasi proverbium, et parabolam, ut aliud in verbis sonet, aliud in sensu teneat; quod in parabola quoque duarum aquilarum supra diximus. Unde et Dominus in septuagesimo septimo psalmo: Aperiam, inquit, in parabolis os meum: loquar propositiones ab initio (Ps. LXXVII, 15). Et in Evangelio parabolam sementis, et lolii, et sinapis, quod cum sit minimum omnium seminum, in magnam consurgit

arborem (Matth. XIII), ita proponit, ut aliud praetendat in verbis, aliud in sensibus teneat. Et nos usque in praesentem diem putabamus duo testimonia Exodi, quae supra (Isa. XXIX) posuimus non esse parabolam, sed simplicem explicare sententiam. Et quamquam non auderemus quidpiam dicere, nec vas fictile loqui contra figulum, quare ita, vel ita me fecisti: tamen scandalum patiebamur occultum, quod injustitia videretur Dei, alium peccare, et alium luere peccata. Si enim reddit peccata patrum super filios in tertiam et quartam generationem, injustum videtur ut alius peccet, et alius puniatur. Sed ex eo quod sequitur: his qui me oderunt, comminationis, sive praecepti scandalum solvitur. Non enim ideo puniuntur in tertia et quarta generatione, quia deliquerunt patres eorum, cum patres potius qui fuerunt peccatores puniri debuerint; sed quia patrum exstiterunt aemulatores, et oderunt Deum haereditario malo, et impietate in ramos quoque de radice crescente.

Solent in hoc loco haeretici, qui vetus non recipiunt Instrumentum, contra creatorem dicere: Quam bonus et justus Deus Legis et Prophetarum, qui quiescens, et silens ad peccata patrum, reddit his qui non peccaverunt; immo quanta in eo crudelitas, ut iram suam usque ad tertiam et quartam extendat generationem! Quibus nos respondebimus, et in hoc Dei Creatoris clementiam demonstrari. Non enim truculentiae est, et severitatis, iram tenere usque ad tertiam et quartam generationem, sed signum misericordiae poenam differre peccati. Quando enim dicit: Domine

Deus miserator, et misericors, patiens et multae miserationis; et infert: 200 reddens iniquitatem patrum super filios, et filios filiorum, hoc indicat, quod tantae misericordiae sit, ut non statim puniat, sed sententiam differat puniendi. Sin autem vindicta peccantium differtur in tertiam et in quartam generationem, cum justis sanctisque quid amplius facit. Sequitur: Et servans justitiam et misericordiam in multa millia, his qui custodiunt mandata ejus, et faciunt praecepta illius. Scriptum est in Proverbiis: Sicut uva acerba dentibus noxia est, et fumus oculis: sic iniquitas his qui utuntur ea (Prov. X, 26). Ex quo perspicuum est, non aliorum dolere dentes et obstupescere, sed eorum qui uvam acerbam comederint. Est autem loci istius hic sensus: quomodo si quis velit dicere: Patres uvam acerbam comederunt, et dentes filiorum obstupuerunt, ridiculum est, et nullam habens consequentiam: sic iniquum est atque perversum peccare patres, et filios nepotesque cruciari.

Sunt qui hoc quod in Exodo scriptum est: Reddens iniquitates patrum super filios in tertiam et quartam generationem, ita edisserant, ut ad animam humanam sententiam referant, patrem in nobis levem [Al. lenem] punctum sensuum et incentiva vitiorum esse dicentes; filium vero, si cogitatio peccatum conceperit; nepotes, si quod cogitaveris atque conceperis, opere perpetraveris; pronepotem autem, hoc est, quartam generationem, si non solum feceris quod malum est et scelestum, sed in tuis sceleribus glorieris, secundum illud quod scriptum est (Ibid., XVIII,

3): Impius cum in profundum malorum venerit, contemnit [Al. contemnet]. Deus igitur primos et secundos stimulos cogitationum, quas Graeci Ï€ÏÎ¿Ï€Î±Î¸Îµá½·Î±Ï, vocant, sine quibus nullus hominum esse potest, nequaquam punit; sed si cogitata quis facere decreverit, aut ipsa quae fecerit, noluerit corrigere poenitentia. Unde scriptum est: Nullus hominum sine peccato, nec si unius quidem diei fuerit vita ejus. Numerabiles autem anni vitae illius (Prov. XX, 9). Et in alio loco: Quis gloriabitur castum se habere cor? Et rursum: Astra quoque non sunt munda in conspectu ejus: et adversus Angelos suos perversum quid excogitavit (Job XXV, 5). Sin autem sublimis illa natura peccato non caret, quid dicendum est de hominibus, qui fragili carne circumdati, debent loqui cum Apostolo: 201 Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus (Rom. VII, 24)? Et illud, ut cum omnia fecerimus, debeamus dicere: Servi inutiles sumus: quod debuimus facere, fecimus (Luc. XVII, 10). Et: Nisi Dominus aedificaverit domum, in vanum laboraverunt qui aedificant eam: nisi Dominus custodierit civitatem, frustra vigilat qui custodit eam (Psal. CXXVI, 1, 2).

Ad probationem autem hujus rei, quod nequaquam primus pulsus cogitationis, immo parvus mentis instinctus puniatur a Deo, sed si quod mente conceperis, opere consumes, illud de Genesi proferendum est: Cham peccavit, irridens nuditatem patris; et sententiam non ipse qui risit, sed filius ejus suscepit Chanaam: Maledictus, ait, Chanaan; servus erit fratrum suorum (Genes. IX). Quae enim justitia est, ut pater peccaverit,

et in filium sententia proferatur? Necnon quod in contrariam partem ponit Apostolus (I Tim. II), salvam esse mulierem, si filii ejus permanserint in fide, et sanctitate, et pudicitia, videtur sententia justitiam non habere, ut si filii boni fuerint et nepotes, salventur parentes. Quanti enim parentes sancti sunt, et malos habent filios: et e contrario quanti parentes peccatores, justos et sanctos filios generant? Ergo secundum hunc sensum cuncta accipienda quae supra diximus, peccata parentum atque generantium, in ramis, non in radice puniri. Hoc interim de proverbio sive parabola dixisse sufficiat: quod Lex et Prophetae, hoc est, Exodus et Ezechiel, immo ipse Deus qui et hic et ibi locutus est, nequaquam in sententiis discrepare videatur, aut hic corrigere, quod ibi male dixerit. Si quis autem vel meliorem, vel alterum sensum potuerit reperire, qui contrariorum inter se testimoniorum scandalum tollat, illius magis acquiescendum sententiae est.

(Vers. 3, 4.) Vivo ego, dicit Dominus, si erit vobis ultra parabola haec in proverbium in Israel. Ecce omnes animae meae sunt: ut anima patris, ita et anima filii mea est. Anima quae peccaverit, ipsa morietur. LXX: Vivo ego, dicit Adonai Dominus, si fuerit ultra, ut dicatur haec parabola in Israel: quia omnes animae meae sunt. Quomodo anima patris, ita anima filii 202 mea est. Anima quae peccaverit ipsa morietur. Quid significet, Vivo ego, dicit Dominus, et parabola, vel proverbium, supra plenius diximus: quae nequaquam dicetur in Israel, sed in his qui Dei notitiam non habent, nec possunt perspicere veritatem.

Omnes, inquit, animae meae sunt; juxta creaturam, non juxta meritum: ut Moyses appellabatur homo Dei, de quo scriptum est: Oratio Moysi hominis Dei (Deut. XXXIII, 1). Et Elias qui ad quinquaginta militum principem loquebator: Et si homo Dei ego sum, descendat ignis de coelo super te, et super quinquaginta viros (IV Reg. I, 12). Homo vero peccati et filius iniquitatis, non vocatur homo Dei, sicut servus et famulus Dei hi appellantur, de quibus dici non potest: Omnis qui facit peccatum, servus est peccati (Joan. VIII, 34). Et iterum: A quo enim quis vincitur, ejus et servus est (II Petr. II, 19). Sicut peccata filiorum non nocent patribus, sic peccata patrum ad filios non redundant; sed anima quae peccaverit, ipsa morietur: non abolitione substantiae, sed ex ejus consortio, qui dicit: Ego sum vita (Joan. XIV, 6). Et alibi loquitur: Omnis qui vivit et credit in me, non morietur in aeternum (Ibid. XI, 26). Et: Amen, amen dico vobis: qui sermonem meum custodierit, mortem non videbit in sempiternum. Vita enim nostra abscondita est cum Christo in Deo (Ibid. VIII, 51): quia [Al. qua] victuri sumus quando Christus apparuerit vita nostra in gloria (Coloss. III, 3); et implebitur illud quod scriptum est: Amen amen dico vobis: qui sermonem meum audit, et credit ei qui misit me, habet vitam aeternam: et in judicium non venit, sed transibit de morte in vitam (Joan. V, 24). Illud autem quod a Balam dicitur: Moriatur anima mea in animabus justorum (Num. XXIII, 10): hunc habet sensum, ut cupiat mori saeculo atque peccato, ac vivere cum justorum animabus, quorum vita Christus

est, et possunt canere: Placebo Domino in regione viventium (Ps. CXIV, 9). Non est enim Deus mortuorum, sed vivorum (Matth. XXII, 32). Et if Balaam, ut verisimile est, in linguam nostram translatum, vanum populum sonat: perspicuum est quod vanus prius gentium populus desideret habere consortium cum animabus justorum, Abraham, Isaac et Jacob, qui eutheÃ®s, id est, recti et 203 justi nuncupantur. Unde et Geneseos liber, ex eorum vocabulo nomen accepit.

(Vers. 5, 6 seq.) Et vir si fuerit justus, et fecerit judicium et justitiam; in montibus non comederit, et oculos suos non levaverit ad idola domus Israel; et uxorem proximi sui non violaverit, et ad mulierem menstruatam non accesserit; et hominem non contristaverit; pignus debitori reddiderit; per vim nihil rapuerit; panem suum esurienti dederit; et nudum operuerit vestimento; et ad usuram non commodaverit; et amplius non acceperit; ab iniquitate averterit manum suam; judicium verum fecerit inter virum et virum; in praeceptis meis ambulaverit, et judicia mea custodierit, ut faciat veritatem: hic justus est, vita vivet, dicit Dominus Deus. LXX; Homo autem qui fuerit justus, qui facit judicium et justitiam; super montes non comederit, et oculos suos non levaverit ad cogitationes domus Israel; et uxorem proximi sui non contaminaverit, et ad mulierem fluentem sanguine non accesserit; et hominem non oppresserit; pignus debitori reddiderit; et rapinam non rapuerit, panem suum esurienti dederit; et nudum operuerit vestimento; et pecuniam suam ad usuram non dederit; et amplius

non acceperit; ab iniquitate averterit manum suam; justum judicium fecerit inter virum et inter proximum ejus; in praeceptis meis ambulaverit, justificationes meas custodierit, ut faciat eas: hic justus est, vita vivet, dicit Adonai Dominus. Vultis, ait, scire hoc quod dictum est: Peccata patrum reddam in tertiam et quartam generationem (Deut. V, 9), non id sonare quod plerique existimant; nec esse simile huic sententiae: Patres comederunt uvam acerbam, et dentes filiorum obstupuerunt (Jerem. XXXI, 29): audite quae illaturus sum: si fuerit pater justus, qui haec fecerit, et illa non fecerit, et habuerit filium pessimum, qui, desertis virtutibus patris, se flagitiis manciparit; nonne et iste vita vivet quia justus est; et ille morte morietur, quia omnia perpetrarit, quae pater vitando justus effectus est? Videamus catalogum virtutum patris, quae mihi videntur in decem et septem partes dividi. Quarum primum est, fecisse judicium; secundum huic simile, judicio copulasse justitiam; tertium, non comedisse in montibus; 204 quartum, oculos non levasse ad idola, sive ut LXX transtulerunt, ad cogitationes domus Israel; quintum, uxorem proximi sui non violasse. Sextum, menstruatae uxoris vitasse complexus. Septimum, hominem non contristasse, sive, ut LXX ediderunt, oppressisse per potentiam; octavum, pignus debitori reddidisse; nonum, per vim nihil rapuisse, vel, juxta LXX, rapinam non rapuisse; decimum, panem suum esurienti dedisse; undecimum, nudum operuisse vestimento; duodecimum, ad usuram pecuniam non dedisse; tertium decimum, nihil ex his quae

dederit amplius accepisse; decimum quartum, ab iniquitate avertisse manum suam; decimum quintum, quod simile videtur primo, sed in parte diversum est, judicium verum fecisse inter virum et virum, sive proximum suum; decimum sextum, in praeceptis Domini ambulasse; decimum septimum, judicia et justificationes illius custodisse. Quorum singula quid velint, dicemus in consequentibus.

Si fuerit, ait, vir justus et fecerit judicium. Scriptum est in Proverbiis: Cogitationes justorum judicia (Prov. XII, 5). Qui hanc virtutem possederit, ut nihil sine ratione faciat et judicio, potest illud propheticum dicere: Judicia Domini vera, justificata in semetipsis (Ps. XVIII, 10), et cum recte omnia judicarit, ut non accipiat personam pauperis in judicio, implebit praeceptum Domini: Sicut minorem, sic et majorem judicabis (Prov. XVIII), audacter dicens: Desideravit anima mea desiderare judicia tua in omni tempore (Ps. CXVIII, 10). Et iterum: Viam veritatis elegi, judicia tua non sum oblitus (Vers. 30). Et in eodem psalmo: Cognovi quia justitia [Al. justa] judicia tua (Vers. 75); et in tantam proficiet beatitudinem, ut intelligat judicia Domini, quae sunt abyssus multa; et dicat cum Apostolo: O profundum divitiarum sapientiae et scientiae Dei, quam inscrutabilia sunt judicia ejus, et investigabiles viae illius (Rom. II, 33). Et in oratione commemoret: Quoniam judicia tua jucunda (Psal. CXVIII, 39). Post judicium sequitur justitia, quam qui habuerit, Christum liquido possidebit, qui juxta Apostolum factus est nobis justitia, et sanctifica-

tio, et redemptio (I Cor. I); ut faciat justitiam veram, nec personas recipiat in judicio; sed de sua sciat in aliorum judicio justitia judicandum. 205

Tertium est in montibus non comedere, quod Judaei existimant ad idololatriae pertinere peccatum. Crebro enim legimus in Regum et Paralipomenon libris: Verumtamen ab excelsis non recessit. Adhuc populus immolabat in excelsis, et adolebat incensum in sublimibus (III Reg. XV, 22; Paral. XX), hoc Scriptura significante, quod in montibus lucisque, idolis hostias immolaverint, et thura succenderint. Nos autem dicemus comedere eum in montibus, qui dicit cum Pharisaeo: Gratias ago tibi, Deus, quod non sum huic similis publicano: jejuno bis in sabbato: decimas do omnis substantiae meae (Luc. XVIII, 12), etc. Et e contrario Publicanus audiens eum, qui dixerat: Discite a me, quia mitis sum et humilis corde (Matth. XII, 29), percutiebat pectus suum manu, hoc est, pessimarum cogitationum thesaurum, et oculos ad coelum non audebat extollere. Sed et illud quod alibi dicitur: Majora te non requiras, et fortiora te non scruteris (Eccli. III, 22), omnes haereticos arguit in montibus comedere superbiae, et Ecclesiasticam despicere simplicitatem, et nescire de se scriptum: Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam (Jacob. IV, 6).

Quarto loco ponitur, et oculos suos non levaverit ad idola domus Israel, pro quibus Septuaginta cogitationes transtulerunt. Idola autem, id est, simulacra quae de suo corde finxerunt, omnes haeretici faciunt, ad quae levant cordis oculos, qui falsitatem eorum atque mendacium

putaverint veritatem. Domus autem Israel simulacra dicuntur, quae reperiuntur in Ecclesia; et per occasionem falsi nominis scientiae, simplices quosque seducunt, ut philosophorum dogmata introducant in domum Israel, eorum scilicet qui Deum mente conspiciunt.

Quinto loco ponitur: et uxorem proximi sui non violaverit, sive contaminaverit, quod aperte adulterium quidem prohibet; sed ex eo quod additur, proximi sui, nisi omnis homo proximus intelligatur, videtur esse praeceptum, ut ab amicorum nos abstineamus 206 uxoribus; inimicorum vero, et ignotorum conjuges libere polluamus. Proximus ergo omnis homo hominis accipiendus, juxta parabolam Evangelii, quae a Salvatore proponitur, cujusdam hominis qui Jericho [Al. Hierichum] descendens, a latronibus vulneratus est: quando interrogat Pharisaeus, quis fuerit proximus ejus, docens illum esse proximum, qui bene fecerit. Potest juxta mysticos intellectus uxor intelligi sancti viri, sapientia, dicente Salomone: Ama illam, et amplexabitur te: dilige illam, et custodiet te (Prov. IV, 6). Quam contaminare desiderat, qui aliorum benedicta reprehendit, et facibus accensus invidiae, sancta violat, casta corrumpit, pura contaminat.

Sextum est: Et ad mulierem, sive uxorem menstruatam non accesserit. Per singulos menses, gravia atque torpentia mulierum corpora, immundi sanguinis effusione relevantur. Quo tempore si vir coierit cum muliere, dicuntur concepti foetus vitium seminis trahere: ita ut leprosi et elephantiaci ex hac conceptione nascantur, et foeda

in utroque sexu corpora, parvitate [Al. pravitate] vel enormitate membrorum, sanies corrupta degeneret. Praecipitur ergo viris, ut non solum in alienis mulieribus, sed in suis quoque, quibus videntur lege conjungi Scriptura dicente: Crescite et multiplicamini, et replete terram (Genes. I, 28), certa concubitus norint tempora, quando coeundum, quando ab uxoribus abstinendum sit. Quod quidem et Apostolus et Ecclesiastes sonant: Tempus amplexandi, et tempus longe fieri a complexibus (Eccles. III, 6). Caveat ergo et uxor, ne forte victa desiderio coeundi illiciat virum, et maritus, ne vim faciat uxori, putans omni tempore subjectam sibi esse debere conjugii voluptatem. Unde et Paulus: Ut noverit, inquit, unusquisque possidere vas suum in sanctitate et pudicitia (I Thess. IV, 4). Pulchre in Xysti Pythagorici sententiolis dicitur: Adulter est uxoris propriae, amator ardentior. Quem librum quidam in Latinam linguam 207 transferens, martyris Xisti nomine voluit illustrare: non considerans in toto volumine, quod in duas partes frustra divisit, Christi nomen et Apostolorum omnino reticeri. Nec mirum, si gentilem philosophum in martyrem et Romanae urbis episcopum transtulerit: cum Eusebii quoque Caesariensis primum pro Origene librum, Pamphili martyris vocabulo commutarit, ut facilius tali laudatore libros impiissimos Ï€ÎµÏá½¶á¼€ÏÏ‡á¿¶Î½ Romanis conciliaret auribus.

Sequitur in loco septimo: Et hominem non contristaverit, sive, ut LXX transtulerunt, non oppresserit per potentiam. Quo vitio atque peccato nescio quis alienus sit. Et Aegyptii enim

opprimebant Hebraeos per potentiam. Unde et Abacuc queritur, quare impius opprimat justum (Abac. I). Atque utinam de solis his diceretur qui foris sunt, et non de his qui intus. Solent enim et principes Ecclesiarum opprimere plebem per superbiam. De quibus scriptum est: Principem te constituerunt, ne eleveris: esto inter eos quasi unus ex ipsis (Eccli. XXXII, 1). Et Salvator praecepit: Qui vult inter vos esse primus, sit omnium minimus [Al. novissimus] (Matth. XX, 27). Quod autem juxta Hebraicum dicitur, et hominem non contristaverit, Apostolico congruit testimonio: Nolite contristare Spiritum sanctum, qui habitat in vobis (Ephes. IV, 30). Et in Evangelio quod juxta Hebraeos Nazaraei legere consueverunt, inter maxima ponitur crimina, qui fratris sui spiritum contristaverit. Si autem tristitia alterius interficit contristantem, quid de iniquitate et tyrannica mente dicendum est, cui illud convenit: Quid gloriatur terra et cinis (Eccli. X, 9)? ut oblitus conditionis suae quomodo plenus pituitis, felle, stercoribus, et post paululum vermibus exarandus, ponat in coelum os suum, et lingua ejus pertranseat usque in terram, et dicat cum vero Nabuchodonosor: Ascendam in coelum, super sidera coeli ponam thronum meum, et ero similis Altissimo (Isa. XIV, 12).

Octavum est: Pignus debitori reddiderit. Non omni debitori, alioquin multis occasio recipiendorum pignorum, fiet divitiarum materia: sed ei debitori, de quo in lege scribitur, quod pauper sit, et proprium opposuerit vestimentum, et ante solis occasum operimentum recipere debeat

(Deut. XXIV), 208 ne cruciatus frigore, clamet ad Dominum, qui ultor est ejus injuriae. Sin autem juxta ea quae sequuntur, panem esurienti dare debemus, et nudum operire vestimento (Exod. II): quanto magis suum reddere, si tamen debitoris indubitata paupertas est? Possumus quoque pignus reddere debitori, quando ei, cui dilectione conjungimur, et qui nobis debet mutuam charitatem, reddimus pignus suum, nihil debiti ejus apud nos ultra retinentes.

Nonum possidet locum: Per vim nihil rapuerit, sive juxta Septuaginta, rapinam non rapuerit. De raptoribus et Apostolus loquitur, quod inter caeteros peccatores ne vescendum quidem cum hujuscemodi sit: omnisque rapina mixta violentiae est (I Cor. VI). Nisi enim vis fuerit illata, rapina non proficit. Est autem et sancta violentia, rapinaque optabilis, de qua scribit et Evangelium: A diebus Joannis Baptistae regnum coelorum vim patitur, et violenti diripiunt illud (Matth. XI, 12). De qua et Judas frater Jacobi loquitur: Et alios quidem de igne rapite: aliorum vero qui judicantur miseremini (Judae 23). Et e contrario adversariae potestates in perniciem eorum quos rapiunt, praedam rapere festinant. Quod significat et Jacob, dicens: Bestia mala comedit eum: bestia mala rapuit Joseph (Genes. XXXVII, 33). Unde et oves Domini quae sequuntur eum, no rapiuntur de manibus ejus. Et ipse dicit: Pater quod dedit mihi, omnibus majus est, et nemo potest rapere de manu [Al. addit mea] Patris mei (Joan. X, 29). Ex quo perspicitur, una Patris Filiique potestas, virtus atque substantia. Si enim de

Filii manu, quae dedit Pater, nemo potest rapere, et haec eadem in Patris manu sunt quae non rapiuntur ab eo, liquido comprobatur, omnia Patris et Filii esse communia, et in Filii manu tenere Patrem, sicut Patris manu tenentur quae Filii sunt.

Decimum est: Panem suum esurienti dederit. Per quod docemur eleemosynam non saturis faciendam, sed esurientibus: nec dandum panem his qui ructant plenitudine, sed his qui inanitate cruciantur. In pane autem omnis continetur cibus. Et significanter dicitur, suum: ne de rapinis, et usuris et alieno malo quaesitum panem, vertamus in misericordiam: Redemptionem enim animae viri (Prov. XIII, 7), 209 propriae divitiae. Quod multos facere conspicimus, clientes et pauperes, et agricolas; ut taceam de militantium et judicum violentia, qui opprimunt per potentiam, vel furta committunt, ut de multis parva pauperibus tribuant, et in suis sceleribus glorientur. Publiceque diaconus in Ecclesiis recitet offerentium nomina: tantum offert illa, tantum ille pollicitus est, placentque sibi ad plausum populi, torquente eos conscientia. Damusque materiam miseris, ut gaudeant, ad ea quae tribuunt, et non lugeant ad ea quae rapuerint. Metius autem est ut intelligamus panem justi eum esse qui dicit: Ego sum panis vivus, qui de coelo descendi (Joan. VI, 51); et quem in oratione nobis tribui deprecamur: Panem nostrum substantivum, sive superventurum da nobis (Matth. VI, 11); ut quem postea semper accepturi sumus, in praesenti saeculo quotidie mereamur accipere. Hunc panem justus esurientibus tribuit, de quibus scriptum

est: Beati qui esuriunt et sitiunt (Matth. V, 6). Quia qui justus est, communem omnium panem, suum facit proprium, qui defecerat in Judaea, propheta dicente: Auferam ab eis fortitudinem, sive baculum panis. Hoc quod loquimur, si tamen Christi sumus immo quod propheta commemorat, panis credentium est et esurientium. Qui omnino non dandus est his, qui manducaverunt et biberunt et saturati sunt, et incrassati calcitraverunt, de quibus dicitur: Vae qui saturati estis nunc, quia esurietis (Luc. VI, 25), ne evomant illum, dicente Salomone: Evomet enim et contaminabit sermones tuos bonos (Prov. XXIII). Quod aliis verbis Salvator loquitur: Ne detis sanctum canibus: neque mittatis margaritas vestras ante porcos (Matth. VII, 6).

Undecimum possidet locum: Et nudum operuit vestimento. Qui sermo juxta superioris versiculi explanationem, dupliciter disserendus est: ut et nudis tribuamus operimentum, Salvatore dicente: Nudus eram, et operuistis me (Matth. XXV), et nudis fide atque virtutibus tribuamus vestimentum Christi, de quo scriptum est: Quotquot enim in Christo baptizati estis, Christum induistis (Galat. III, 27). Hoc vestimento nudus 210 erat, qui vestem non habens nuptialem, projectus est de convivio. De hac nuditate, et ad Jerusalem Dominus loquitur: Tu autem eras nuda et confusione [Al. confusionis] plena (Supra XVI, 7).

Duodecimum numerum tenet: Et ad usuram non commodaverit, sive ut LXX transtulerunt, pecuniam suam ad usuram non dederit. In He-

braico cunctarum specierum usura prohibetur; in LXX tantum pecuniae. Juxta quod et in quarto decimo psalmo scriptum est: Qui pecuniam suam non dedit ad usuram (Psal. XIV, 5). Et quomodo dicitur: Fatri tuo non fenerabis, alieno autem fenerabis (Deut. XV, 6, et XXIII, 10). Sed vide profectum: In principio Legis a fratribus tantum fenus tollitur; in propheta ab omnibus usura prohibetur, dicente Ezechiele: Pecuniam suam non dedit ad usuram. Porro in Evangelio virtutis augmentum est, praecipiente Domino: Feneramini his a quibus non speratis recipere (Luc. VI, 35).

Sequitur in tertio decimo loco: Et amplius non acceperit. Putant quidam usuram tantum esse in pecunia. Quod praevidens Scriptura divina, omnis rei aufert superabundantiam, ut plus non recipias quam dedisti. Solent in agris frumenti et milii, vini, et olei, caeterarumque specierum usurae exigi, sive ut appellat sermo divinus, abundantiae: verbi gratia, ut hyemis tempore demus decem modios, et in messe recipiamus quindecim, hoc est, amplius partem mediam. Qui justissimum se putaverit, quartam plus accipiet portionem, et solent argumentari ac dicere: Dedi unum modium, qui satus fecit decem modios. Nonne justum est, ut medium modium de meo plus accipiam, cum ille mea liberalitate, novem et semis de meo habeat? 211 Nolite errare, inquit Apostolus, Deus non irridetur (Galat. VI, 7). Respondeat enim nobis breviter fenerator misericors: utrum habenti dederit, an non habenti? Si habenti, utique dare non debuerat, sed dedit quasi non habent. Ergo quare plus exigit quasi

ab habente? Alii pro pecunia fenerata solent munuscula accipere diversi generis, et non intelligunt usuram appellari et superabundantiam, quidquid illud est, si ab eo quod dederit, plus acceperint.

Quartus decimus gradus: Ab iniquitate, ait, averterit manum suam, ut omni opere fugiat iniquitatem. Non enim solum manu, sed et aliis membris committitur iniquitas, dicente Salomone: Iniqua labia procul a te remove (Prov. IV, 24). Et in Psalmis: Iniquitatem in excelso locuti sunt (Ps. LXXII, 8). Pes quoque currit ad iniquitatem, et oculus si alienam mulierem concupiscat, nec sit ejus imitator, de quo dicitur: Iniquitatem non fecit, et dolus non est inventus in ore ejus (Isa. LIII, 9). Unde et de iniquo mammona jubemus facere nobis amicos, qui nos in aeterna recipiant tabernacula.

Quintum decimum est: Judicium verum fecerit inter virum et virum, sive proximum suum. Quod videtur idem sonare quod primum, ubi scriptum est: Si fuerit justus, et fecerit judicium; sed addita veritate judicii: quod facit inter virum et virum, sive proximum suum, á¼Ï€á½· Ï„Î±ÏƒÎ¹Î½ cernitur habere virtutum. Unde et in Proverbiorum exordio, post multa praecepta, correptio infertur judicii. Scire, inquit, sapientiam et disciplinam, et intelligere verba prudentiae, suscipere versutias sermonum, et nosse justitiam veram, et post omnia corrigere judicium (Prov. I, 2, 3). Quamobrem et Apostolus (I Cor. VI) reprehendit eos qui in Ecclesia constituti sunt, quod habeant inter se judicia, minimusque

eligitur, atque contemptus, qui juxta Evangelium primus est, ut judicet inter virum et virum, qui destruxit ea quae parvuli sunt, et pervenit usque ad perfectum virum; et tamen majori sententia indiget, ut possit ad veritatem judicii pervenire.

Sequitur in sexto decimo loco: In praeceptis meis ambulaverit. Et in decimo septimo: Judicia et justificationes meas custodierit, ut faciat ea, factaque custodiat. Quorum utrumque multiplicem habet intelligentiam, si velimus omnia legis mandata replicare, in quibus praecepta Domini, et in quibus justificationes esse dicuntur. 212 Plenus est praeceptorum et justificationum centesimus octavus decimus psalmus, et ex parte octavus decimus, in quo scriptum est: Justitiae Domini rectae, laetificantes corda, et praeceptum Domini lucidum, illuminans oculos (Ps. XVIII, 9). In quo quaeritur, quomodo in hoc eodem propheta dixerit Deus: Dedi eis justificationes non bonas, in quibus non vivant in eis (Infra XX, 28). Facilisque responsio est et plenior in consequentibus, non vivere Judaeos sequentes occidentem litteram, et vivere Christianos intelligentes spiritum vivificantem. Longum est, si voluerimus probare testimoniis, ubi praecepta Domini, et ubi justificationes esse dicantur, et quibus singula, vel diversitatibus, vel obscuritatibus involvantur. Unde et in praesenti loco infertur: Hic justus est, vita vivet, ait Dominus Deus. Qui haec fecerit, et illa non fecerit, nequaquam punietur delictis patris, sed suis vivet virtutibus.

(Vers. 10 seqq.) Quod si genuerit filium latronem, effundentem sanguinem, et fecerit unum

de istis (sive ut LXX transtulerunt, et fecerit peccata: in via patris sui justi non ambulaverit), et haec quidem omnia non facientem, sed in montibus comedentem, et uxorem proximi sui polluentem, egenum et pauperem contristantem (sive opprimentem), rapientem rapinas, pignus non reddentem, et ad idola levantem oculos suos, abominationem facientem, ad usuras dantem, et amplius accipientem, numquid vivet? Cum universa detestanda haec fecerit, morte morietur: sanguis ejus in ipso erit. Pro latrone in Hebraico scriptum habet PHARIS (parits), quod Aquilae secunda editio, peccatorem; Symmachus, transgressorem, Septuaginta et Theodotio pestilentem interpretati sunt. Quomodo autem pestilentia morbos creat, et passim regiones in quibus incubuerit, vastare consuevit, sic pestilens homo universa populatur.

Dicamusque primum juxta historiam, ut sciatis iniquitates patrum non redundare ad filios. Si justus fecerit quae superior sermo per ordinem texuit, vita vivet. Quod si genuerit filium recedentem a Domini servitute, et patris virtutes vitiis commutantem, ut faciat quae ille non fecit, et non faciat quae ille operatus est: numquid vivere poterit? Certe non vivet, sed erit reus sanguinis sui.

Porro juxta intelligentiam spiritualem, justus vir Ecclesiasticus, si fidem Evangelicam praedicaverit, et filius ejus atque discipulus haeretico fuerit errore deceptus, vocabitur pestilens. De quo et in primo psalmo scribitur: Et in cathedra pestilentiae non sedit (Psal. I, 1). Et in prover-

biis confidens et procax, et superbus pestilens appellatur (Prov. XXI, 24). Iste effudit sanguinem deceptorum, et omnia in se peccata congeminat; comedens in montibus superbiae, et Ecclesiam proximi sui polluens, egenos et pauperes in scientia Scripturarum contristans, opprimens atque supplantans: rapinam rapiens, cos quos de Ecclesia seduxerit: pignus non reddens, quod a magistro acceperat, ut impleret quod scriptum est: Gratis accepistis, gratis date (Matth. X, 8). Et ad idola atque simulacra, quae de suo corde finxit, levans oculos suos, cunctasque faciens abominationes: et dans ad usuram pecuniam, ut errorem magistri discipulorum augeat diligentia; et repetens ab his quibus tribuit, amplius quam dederat: certe vivere non poterit, sed in suo sanguine morietur.

(Vers. 14 seqq.) Quod si genuerit filium, qui videns omnia peccata patris sui quae fecit, timuerit, et non fecerit similiter: super montes non comederit, et oculos suos non levaverit ad idola domus Israel, et uxorem proximi sui non violaverit, et virum non contristaverit, pignus non retinuerit, et rapinam non rapuerit, panem suum esurienti dederit, et nudum operuerit vestimento, a pauperis injuria averterit manum suam, usuram et superabundantiam non acceperit, judicia mea fecerit, in praeceptis meis ambulaverit: hic non morietur in iniquitate patris sui, sed vita vivet. Pater ejus, qui calumniatus, et vim fecit fratri, et malum operatus est in medio populi sui: hic mortuus est in iniquitate sua.

Nec, inquit, miremini, si justi viri filius declinans ad vitia atque peccata, morte moriatur. Cum econtrario filius peccatoris et impii, si viderit perversitatem viarum patris sui, et converterit se, ut mala non faciat et faciat bona, reus paternorum scelerum non teneatur. Quod et in nobis accipi potest, quibus in Psalmis dicitur: Audi, filia, et vide, et inclina aurem tuam, et obliviscere populum tuum, et domum patris tui: et concupiscet rex decorem tuum (Ps. XLIV, 11). Et qui de gentium sumus stirpe generati, ut relinquamus parentum crimina, et faciamus judicium atque justitiam, et vivamus in ea. Repetit itaque quae supra latius prosecuti sumus. Et ideo breviter cuncta percurrimus, ad illa quae obscuriora et nova sunt transire cupientes.

(Vers. 19, 20.) Et dicitis: Quare non portavit [Al. portabit] filius iniquitatem patris? Videlicet, quia filius judicium et justitiam operatus est, omnia praecepta mea custodivit et fecit illa: vita vivet. Anima quae peccaverit, ipsa morietur. Filius non portabit iniquitatem patris: et pater non portabit iniquitatem filii. Justitia justi super eum erit, et impietas impii erit super illum. Solvit quaestionem, quam e contrario poterat auditor opponere. Soletis, ait, dicere: Quare filius justus non portavit iniquitatem patris? Ad quae ipse respondet: Videlicet, quia filius bene operatus est, et patris delicta non fecit. Justumque est, ut quomodo peccator in suo scelere moritur; sic justus in suis vivat virtutibus: et moriatur anima quae peccaverit; et vivat quae Dei praecepta custodierit.

(Vers. 21, 22.) Si autem impius egerit poenitentiam ab omnibus peccatis suis quae operatus est, et custodierit universa praecepta mea, et fecerit judicium et justitiam: vita vivet, et non morietur. Omnium iniquitatum ejus quas operatus est, non recordabor. In tantum, ait, peccata patrum ad filios non redundant, nec justum filium sceleratus praegravat pater: neque alii pro aliorum sceleribus puniuntur, ut ipse unus atque idem qui prius impius fuit atque peccator, si postea egerit poenitentiam, et ad meliora conversus pristina peccata deleverit, non judicetur vetustate peccati: sed in meum suscipiatur gregem, innovatione virtutis. Simulque considerandum, qualem impium et peccatorem suscipiat poenitentem. Si ab omnibus, inquit, peccatis suis quae operatus est, averterit se, et custodierit universa praecepta Domini, quo scilicet omnia crimina derelinquat, et cunctas virtutes sequatur: si omnia bona fecerit, et cuncta deseruerit mala; et ego omnium iniquitatum ejus, quas operatus est, obliviscar.

In justitia sua, quam operatus est, vivet. Non tam mea quam sua vivet justitia: licet justitiae meae sit, bonis bona, et malis mala reddere. Numquid voluntatis meae est mors impii, dicit Dominus Deus: et non ut convertatur a viis suis, et vivat? Ergo Domini voluntatis est, omnes salvos fieri, et ad notitiam veritatis venire. Ubicumque autem Dei videtur severa et truculenta sententia, non homines, sed peccata condemnat.

Si autem averterit se justus a justitia sua, et fecerit iniquitatem secundum omnes abominationes quas operari solet impius: numquid vivet?

Omnes justitiae ejus quas fecerat non erunt in memoria [Vulg. recordabuntur]. In praevaricatione qua praevaricatus est, et in peccato suo quo [Vulg. quod] peccavit, in ipsis morietur. Sicut justum antea peccatorem non praegravant antiqua delicta: sic peccatorem qui prius justus fuerit, non juvant veteres justitiae. Unusquisque enim in quo invenietur, in eo judicabitur.

Et dixistis: Non est aequa via Domini. Audite [Vulg. addit ergo], domus Israel: Numquid via mea non est aequa: et non magis viae vestrae pravae sunt? Reddit causas quare Domini justa sententia sit. Putatis me, ait iniquum, ut peccata patrum reddam filiis (Deut. XXIV); et aliis comedentibus uvam acerbam, aliorum dentes obstupescant (Jerem. XXXI)? Ecce unusquisque in suo peccato moritur, et in sua justitia vivificatur: in utroque non praeterita, sed praesentia [judicatur]. Quin potius vestra iniqua sententia est, qui putatis parabolam non esse parabolam: sed sic eam accipitis, quasi historiae veritatem, ut aliorum scelera in aliis puniantur.

Cum enim averterit se justus a justitia sua et fecerit iniquitatem, morietur in eis. In iniquitate [Vulg. injustitia] quam operatus est morietur. Potest et hoc intelligi: Justus prius populus Israel, avertit se a justitia sua, quia justitiae reliquit auctorem, et fecit iniquitatem, Dei Filium denegando. In peccato atque scelere quod operatus est morietur: non in pluribus, sed in uno, haeredem interficiens, ut perderet haereditatem.

(Vers. 27, 28.) Et cum averterit se impius ab impietate sua quam operatus est, et fecerit judi-

cium atque justitiam, ipse animam suam vivificabit. Considerans enim vertit [Vulg. et avertens] se ab omnibus iniquitatibus suis quas operatus est, vita vivet, et non morietur. E contrario, ait, gentium populus non habens notitiam Dei, et impius, si se averterit ab impietate sua, quam prius operatus est in idololatria, et fecerit ea quae Israeli lege praecepta sunt: ipse prius mortuus vivificabit animam suam. Vidensque se interisse in iniquitatibus quas operatus est, credet in eum qui dicit: Ego sum via, veritas et vita (Joan. XIV, 6): vita vivet, et non morietur.

(Vers. 29.) Et dicunt filii Israel: Non est aequa via Domini. Numquid viae meae non sunt aequae, domus Israel: et non magis viae vestrae pravae? Usque hodie Israel blasphemat Deum, cur populum suum reliquerit, et gentium assumpserit multitudinem. Quos arguit Dominus, quod via eorum pravae sint, Domini autem justa sententia, ut perditis colonis prioribus, alios in vineam suam mittat agricolas. Quod intelligentes in Evangelii parabola, dixere Judaei: Non erit istud (Luc. XX, 16).

(Vers. 30.) Idcirco unumquemque juxta vias suas judicabo, domus Israel, ait Dominus Deus. Sive de gentium multitudine, sive de Israel populo sint qui judicantur: Non est personarum acceptio apud Deum (Coloss. III, 25), sed unusquisque sua coronabitur fide: et impietate atque infidelitate damnabitur.

(Vers. 31.) Convertimini et agite poenitentiam ab omnibus iniquitatibus vestris, et non erit vobis in ruinam iniquitas. Projicite a vobis omnes prae-

varicationes vestras, in quibus praevaricati estis. Proprie ad Israel iste sermo dirigitur, ut agant poenitentiam, et relinquant iniquitates, sive praevaricationes suas, quibus in Deum praevaricati sunt. Potest autem et ad utrumque populum intelligi: ut et Israel, et gentium turba, sua vitia derelinquens, convertatur ad eum qui possit sanare contritiones suas. Et facite vobis cor novum, et spiritum novum. Ut vetustatem litterae deserentes, vivatis in novitate spiritus. Cor novum Israelis, est credere in eum quem prius negaverat. Cor novum gentium, est idola derelinquere, et mortuorum cultura contempta, credere in eum qui est Deus viventium. Et quare moriemini, domus Israel? Melius est, ut supra diximus, exhortationem hanc in qua scriptum est: Convertimini, et agite poenitentiam, super persona accipere Judaeorum, quos non vult mori, et quibus nunc loquitur: quare moriemini, domus Israel, qui habetis patres Abraham, Isaac et Jacob, de quibus scriptum est: Deus vivorum, et non mortuorum (Marc. XII, 27). Cur vestro vitio moriemini, qui patrum merito, et mea debetis vivere misericordia? (Vers. 32.) Quia nolo mortem morientis (Al. peccatoris), dicit Lord Deus: revertimini, et vivite. Nolo, inquit, vos mori, quos in salutem genui. Filios enim genui, et exaltavi: ipsi autem spreverunt me (Isa. I, 2). Revertimini ergo, et vivite. Non dicitur revertimini, nisi his qui prius cum Deo fuerant, et postea ejus deseruere comitatum. Et vivite per poenitentiam qui estis mortui per peccatum. Igitur Israel, quia non revertitur ad pristinum statum, mortuus esse credendus est.

(Cap. XIX.---Vers. 1 seqq.) Et tu assume planctum super principes Israel, et dices: Quare mater tua leaena inter leones cubavit? in medio leunculorum enutrivit catulos suos. Et eduxit unum de leunculis suis, leo factus est: et didicit capere praedam, hominemque comedere. Et audierunt de eo gentes, et non absque vulneribus suis ceperunt eum, et adduxerunt eum in catenis in terram Aegypti. Quae cum vidisset quoniam infirmata est, et periit expectatio ejus, tulit unum de leunculis suis, leonem constituit eum. Qui incedebat inter leones, et factus est leo. Didicit capere praedam, et homines devorare. Didicit viduas facere, et civitates eorum in desertum adducere, et desolata est terra, et plenitudo ejus, a voce rugitus illius. Et convenerunt adversum eum gentes undique de provinciis et expanderunt super eum rete suum: in vulneribus earum captus est. Et miserunt eum in caveam, in catenis adduxerunt eum ad regem Babylonis, miseruntque eum in carcerem ne audiretur vox ejus ultra super montes Israel.

LXX: Et tu accipe lamentum super principem Israel, et dices: Quid mater tua catulus in medio leonum facta est? in medio leonum multiplicavit catulos suos. Et exsilivit unus de catulis ejus: leo factus est, et didicit rapere rapinas: homines comedit, et audierunt contra eum gentes. In corruptione earum captus est, et adduxerunt in chamo in terram Aegypti. Et vidit quoniam ablatus esset ab ea, et perisset substantia ejus, et tulit alium de catulis suis, leonem constituit eum: et conversabatur in medio leonum. Leo factus est, et didicit

rapere rapinas: homines comedit, et pascebatur in audacia sua, et civitates eorum ad desertum adduxit, et vastavit terram et plenitudinem ejus a voce rugitus sui. Et dedit super eum gentes per circuitum de regionibus: et expanderunt super eum retia sua. In corruptione earum captus est, et posuerunt eum in chamo, et in cavea venit ad regem Babylonis, et introduxerunt eum in carcerem: ut non audiretur vox ejus ultra super montes Israel.

Scio me in hoc loco multiplicem legisse explanationem, et tantis obscuritatibus impeditam, ut non tam aperuerit, quam involverit lectionem, dum universa quae scripta sunt, refert ad contrarias fortitudines, et in coelesti Jerusalem leones et bella describit: quomodo alter eorum captus sit, et rursum in locum ejus alius constitutus, multaque ponit testimonia: diabolum, et comites ejus, leones appellari solere, ut est illud de apostolo Petro: Adversarius noster diabolus quasi leo rugiens circuit, et quaerit quomodo possit intrare (I Petr. V, 8); et de Psalmis: Ne tradas bestiis animam confitentem tibi (Psal. LXXIII, 19). Certe ubi ad historiam venit, dicit Johanan filium Careae ductum in Aegyptum: qui quomodo fugiens cum paucis leo appellatus sit, scire non possum: et alterum leonum Sedeciam, qui et ipse ductus in Babylonem sit.

Nos autem istiusmodi explanationes lectoris arbitrio relinquentes, dicemus captivitate vicina, prophetam non tam futura vaticinari, quam narrare praeterita. Post sextum enim Sedeciae annum (siquidem statim in consequentibus legi-

mus: Et factum est in anno septimo, in quinto mense, decima mensis) assumitur planctus super principes, vel principem Israel, et dicitur: Quare mater tua leaena inter leones cubavit? Planctus igitur super principes est, omnes videlicet qui de Josiae stirpe generati sunt. Mater principum Jerusalem leaena appellatur, quae leunculos genuit et nutrivit: unumque de leunculis suis eduxit, et fecit leonem, Joachaz significans filium Josiae, quem Nechao Pharao duxit in Aegyptum, et pro eo constituit Joacim. Quo mortuo, Jechonias filius ejus rex constitutus, cum matre et optimatibus civitatis a Nabuchodonosor ductus est in Babylonem: de quo nascitur Salathiel, pater Zorobabel, qui ex eo quod in Babylone natus est, nomen accepit (IV Reg. XXIII).

Perspicuumque est sub metaphora leaenae, leunculorum, et leonis, rursumque alterius leonis, illa describi quae eo tempore jam facta erant, quo haec propheta dicebat. Postquam enim Jerusalem eduxit de stirpe regia Joachaz filium Josiae, et constituit in regem, tam crudelis in brevi exstitit tempore, ut tropologice cepisse praedas, et homines devorasse memoretur. Ad quem cum venisset Aegyptius, cepit eum non absque vulneribus, sive in fovea, ut proprie in Hebraico continetur: ut conservet tropologicam captionem leonum, qua semper in foveis capi solent. Et adduxit eum in chamo sive in catenis in terram Aegypti, ibique mortuus est. Quod cum vidisset mater ejus Jerusalem, quae eum genuerat, quae nutrierat, quae constituerat in regnum, quod perisset expectatio ejus, tulit de aliis regibus Jechoniam,

filium Joacim, et constituit in regem. Qui et ipse praecessoris imitatus crudelitatem, sub leonis feritate describitur, quod homines devorarit, multas viduas fecerit, ad desertum adduxerit civitates; et ad vocem rugitus ejus territa sit universa provincia, ita ut convenirent ad eum gentes, et expanderent super eum rete suum, et in fovea caperent, et mitterent eum in caveam, et in catenas, non quod hoc Jechoniae factum sit, ipse enim se tradidit regi Babylonio, et in Chaldeam asportatus est; sed ut leonis servetur translatio, qui capitur in foveis, catenisque constringitur, et in caveis reservatur. Alioquin juxta historiam: hoc de Sedecia legimus, qui post Jechoniam rex Jerusalem constitutus est. Et haec fecit occasio, ut quia catenae leguntur, et caveae, et carcer nominatur, Sedeciam potius quam Jechoniam plerique intelligant. Servatus igitur in carcere est, nec interfectus, et tantummodo sublatus e regno. Caeterum Sedeciam caecum ductum in Babylonem, ibique statim occisum, narrat historia.

(Vers. 10 seqq.) Mater tua quasi vinea in sanguine tuo super aquam plantata: fructus ejus et frondes ejus creverunt ex aquis multis. Et factae sunt ei virgae solidae in sceptra dominantium, et exaltata est statura ejus in frondes. Et vidit altitudinem suam in multitudine palmitum suorum: et evulsa est in ira, in terramque projecta, et ventus urens siccabit fructum ejus: emarcuerunt, et arefactae sunt virgae roboris ejus, ignis comedit eam. Et nunc transplantata est in desertum in terra invia et sitienti. Et egressus est ignis de virga ramorum ejus, qui fructus ejus comedit, et non

fuit in ea virga fortis, sceptrum dominantium: planctus est, et erit in planctum.

LXX: Mater tua quasi vinea, sicut flos in malis granatis in aqua plantata. Fructus ejus et germen illius factum est ex aqua multa. Et facta est ei virga fortitudinis in tribum ducum: et exaltata est magnitudine sua in medio propaginum. Et vidit magnitudinem suam in multitudine palmitum suorum, et confracta est in furore: in terram projecta est, et ventus urens arefecit electa ejus. Vindicati sunt, et arefacta est virga fortitudinis ejus. Ignis consumpsit eam, et nunc plantaverunt eam in deserto in terra sine aqua, et exivit ignis de virga electorum ejus, et comedit eam, et non erat in ea virga fortitudinis. Tribus in parabolam lamentationis est, et erit in planctum.

Diversis sermonibus una res dicitur. Et quomodo in superioribus legimus Jerusalem pulchrae mulieri comparatam, et rursum leaenae quae in cubili suo leones nutrierit, sic nunc viti vel vineae pulcherrimae comparatur, quae super aquas plantata sit multas, et idcirco humore nutriti palmites in tantum increverint, ut unus palmes, quem Scriptura virgam solidissimam, sive fortissimam nuncupat, profecerit in sceptra dominantium. Pro quo vertere Septuaginta, in tribum ducum, ut scilicet reges ex ea fierint. Tantae autem erat ipsa vinea pulchritudinis, ut splendor viroris ejus, floribus mali punici coaequaretur, quod in Hebraico dicitur quasi vinea in sanguine tuo, rubore florum sanguini comparato, exaltata ergo vinea erecta: Quia superbis Deus resistit, humilibus autem dat gratiam (Jac. IV, 6),

evulsa est in furore Domini in terramque projecta, ut ruinas Jerusalem, elegans vitis translatio custodiret. Quamvis enim pulchra sit vinea, et longis propaginibus extendatur, si hastilia calamosque subtraxeris, terrae juncta, arescit calore, maxime si ventus urens, quem Graeci kausoma vocant, siccaverit fructum ejus, ut emarcescat, et quasi ignis cremetur ardoribus. Quod autem in Septuaginta additum est: Vindicati sunt, pro eo quod in Hebraico scriptum est, emarcuerunt, quam consequentiam habere possit, scire non valeo. Illa igitur vinea tantae ubertatis, et fructuum, tantaeque pulchritudinis, quomodo nunc transplantata est in desertum, in terra invia et sitienti? Significat autem terram Babylonis ad quam translati sunt, vel Aegyptum, quo confugerunt, aut ipsam terram Judaeam, in qua pauci pauperes remanserunt, quibus praefectus erat Godolias, ut congregaret et regeret reliquias populi (IV Reg. XXV). Contra quem surrexit de stirpe regia, et de virga ramorum vineae Ismael, qui interfecit eum in Maspha, et comedit omnem fructum vineae, et exinde non fuit in ipsa vinea virga fortis, et sceptrum dominantium (Jerem. XL et XLI). Nullus enim remansit de regibus qui populum gubernaret, sed cum Joannam filio Careae ad Aegyptum confugerunt. Idcirco planctus est, et parabola lamentationis, ut plangatur regium genus quod in Judaea ultra cessavit, donec veniret cui repositum est: Et ipse erat exspectatio gentium (Genes. XLIX, 10). Ex quo perspicuum est, et superiorem lectionem, in qua dicitur: Quare mater tua leaena inter leones cubavit? et hanc in qua scriptum

est: Mater tua quasi vinea in sanguine tuo super aquam plantata, ad Jerusalem pertinere, quae perdidit leones et palmites suos, et non remansit in ea virga quae consurgeret in tribum, sive in sceptra dominantium. A planctu enim incipit, et finitur in planctu. Assume planctum super principes Israel. Hoc est, in principio et nunc in fine, planctus est; et lamentatione, planctuque parabolae stirps regia prosequenda.

Porro secundum anagogem, quod alii ad coelestem referunt Jerusalem, ut dicant ex ea in istam vallem lacrymarum plurimos corruisse, et reges esse desisse, et vineam quondam pulcherrimam vento urente siccatam, ita ut nullus in ea virentium palmitum remanserit, quam postea sub urbis figura plangat Jeremias, nos intelligimus (Matth. XXIV) super Ecclesiam, eo quod in novissimo tempore multiplicata iniquitate, refrigescat charitas multorum: ita ut probentur si fieri potest etiam electi Dei, et principes ejus capiantur retibus diaboli, qui non sit unius regis captione contentus, sed quotidie reges et principes capere festinet, secundum illud quod scriptum est: Escae ejus electae (Abac. I, 16). Palmites quoque Ecclesiae qui dudum floribus et rubori sanguinis aequabantur, postea vento siccentur. Quam expositionem et Evangelii quoque parabola sonat, in qua sole orto, ea quae germinaverant, aestuavevunt, et repente siccata sunt (Marc. IV); ita ut vix remaneat unus e palmitibus qui consurgat in virgam, et dignus populi princeps fiat. Quod aliis verbis loquitur Amos: Inducam famen et sitim super terram: non famem panis et sitim aquae,

sed famem audiendi sermones Dei (Amos VIII, 11). Unde debemus plangere, et lamentari super principes Israel, quorum vitio et superbia Judaea deserta, et capta est Jerusalem.

(Cap. XX.---Vers. 1.) Et factum est in anno septimo, in quinto, in decima mensis, venerunt viri de senioribus Israel, ut interrogarent Dominum, et sedebant coram me. Post undecim menses, et quinque dies superioris visionis, rursum sermo fit ad prophetam, postquam venerunt viri de senioribus domus Israel, ut interrogarent Dominum et sederunt coram eo. Hanc autem fuisse consuetudinem populi Israel, ut quidquid scire cupiebant a Domino, quaererent per prophetas, multa exempla testantur. Saul quaerens asinas, pergit ad Samuelem, accepitque consilium a puero ut offerat prophetae quartam partem sicli. Aegrotante filio Jeroboam, mittitur in Sylo ad Achiam prophetam uxor ejus, deferens munuscula, panes et colliridas, uvas et lagunculam mellis, ut de filii infirmitate cognosceret (I Reg. IX, III Reg. XIV). David quoque propheta alium interrogat prophetam Nathan, utrum templum Domino aedificare debeat (II Reg. VII). Et Achab sciscitatur, ascendat an non in Ramoth Galaad (III Reg. XXII). In Isaia quoque (Isa. XXXVII), et in Regum volumine (IV Reg. XIX), quae Sennacherib ventura sint nuntiantur. Nec mirum si in veteri Testamento, singulis quae ventura sunt prophetae annuntient, cum Agabum legerimus quae Paulo ventura sunt, prophetare (Act. XXI). Scriptum est in Deuteronomio: Gentes quas perditurus est Dominus in conspectu tuo, istae

somnia et divinationes audient: tibi autem non sic dedit Dominus Deus tuus (Deut. XVIII, 14). Gentium enim est adire Chaldaeos, harialos, aruspices, divinos, sortilegos, oracula daemonum, quibus errori earum illuditur. Unde et nunc seniores Israel prophetam adeunt, ut interrogent per eum Dominum, et tamen de interrogatione silent, ipso qui interrogandus erat sciente quid interrogarent, ut et in eo miraculum sit scire cur venerint, et ad ea respondere quae tacitus sermo in animo continebat.

(Vers. 2, 3.) Et factus est sermo Domini ad me, dicens: Fili hominis, loquere senioribus Israel, et dices ad eos: Haec dicit Dominus Deus: Numquid ad interrogandum me vos venistis? Vivo ego, quia non respondebo vobis, ait Dominus Deus. Sanctis et congrua interrogantibus datur promissio, adhuc loquente te dicam: Ecce adsum. Peccatoribus autem, quales fuerunt seniores Israel, et quorum scelera in consequentibus propheta describit, non datur responsio; sed increpatio pro peccatis: et addit jusjurandum: vivo ego, ut firmior sit sententia denegantis. Quod autem dixere LXX, si respondero vobis: Symmachus manifestius transtulit, non respondebo vobis.

(Vers. 4.) Si judicas eos: si judicas, fili hominis. LXX: si ultus eos fuero ultione, fili hominis: Illi quidem ad interrogandum me venerunt, cupientes de his, quibus ambigunt, et futura cognoscere; tu autem, fili hominis, judica eos, ut non prophetae sit responsio, sed sententia judicantis pro iniquitatibus quae fecerunt, et patrum secuti sunt scelera. Vel certe, si ultus eos fuero ultione,

ut sit sensus: Tanta iniquitate cooperti sunt, ut ne emendatione quidem, et correptione sint digni, secundum illud quod in propheta dicitur: Non visitabo ultra filias vestras, et nurus vestras, cum moechatae fuerint (Osee IV). Unde et peccatores, qui in profundum venere peccati, dimittuntur ut faciant desideria cordis sui (Prov. XVIII). Abominationes patrum suorum ostende eis, et dices ad illos. LXX: Iniquitates patrum eorum contestare eis, et dices ad eos. Si peccata patrum non redundant ad filios, quomodo abominationes, et iniquitates patrum nunc senioribus ponuntur? Hac videlicet causa, ut ostendantur similia parentibus agere, et haereditario malo, longissimum funem trahere peccatorum, ut quorum imitantur vitia, eorum supplicia pertimescant.

(Vers. 5, 6.) Haec dicit Dominus Deus: In die qua elegi Israel, et levavi manum meam pro stirpe domus Jacob, et apparui eis in terra Aegypti, et levavi manum meam pro eis, dicens: Ego Dominus Deus vester. In die illa levavi manum meam pro eis, ut educerem eos de terra Aegypti in terram quam provideram eis, fluentem lacte et melle: quae est egregia inter omnes terras.

LXX: Haec dicit Dominus Deus: Ex qua die elegi domum Israel, et notus factus sum semini domus Jacob, et cognitus eis in terra Aegypti, et suscepi eos dicens: Ego Dominus Deus vester: in die illa apprehendi eos manu mea, dicens: ut educerem eos de terra Aegypti in terram quam paravi eis, terram fluentem lacte et melle: favus est ultra omnem terram.

Pro eo quod dixere Septuaginta, favus est ultra omnes terras, pro quo nos interpretati sumus, egregia est inter omnes terras, Aquilae prima editio posuit, firmamentum; secunda, inclytum; Symmachus, regionem; Theodotio, fortitudinem; quod videlicet omnium terrarum ista sit fundamentum, quod in ea Dei religio sit, et templum, et ceremoniae, et notitia Dei; et in tantum populus Israel in Aegypto constitutus ignorabat Deum, ut missus ad eos Moyses: Si interrogaverint, ait, me, quis misit te? quid dicam eis? Dic, inquit, ad eos: Qui est, misit me (Exod. III, 13, 14). In Aegypto igitur notus factus est populo, et semini domus Jacob: quando levavit manum suam pro eis contra Aegyptios, et dixit: Ego sum Dominus Deus vester, et elegit eos ut educeret de terra Aegypti, ad terram fluentem lacte et melle. Necdum enim capere poterant solidum cibum: sed quasi parvuli atque lactentes, melle et lacte indigebant infantiae.

Juxta litteram vero inclytam esse terram Judae, et cunctis terris fertiliorem, dubitare non poterit, qui a Rinocorura usque ad Taurum montem, et Euphratem fluvium cunctam consideraverit terram, et urbium potentiam amoenitatemque regionum, Palaestinam videlicet et Phoenicen, Arabiam, Syriam Caelen, Ciliciam, et caeteras regiones, quas Israeli, si Dei praecepta servasset, Dominus repromisit, quas quia non accepit, vitium fuit incredulitatis ejus. Nam et in ipsa Palaestina Judaeaque provincia gentes plurimae remanserunt, quae non sunt ejectae. Neque enim sponsor in crimine est, si ille cui repromittitur,

indignum se fecerit sponsione: praesertim cum proponatur optio promittentis: Si volueritis et audieritis me, quae bona sunt terrae comedetis. Sin autem nolueritis, gladius devorabit vos. Eliguntur ergo praesentia: nec statim qui eligitur, tentari non potest, nec perire; quia et Saul electus in regem, et Judas in Apostolum, suo postea vitio corruerunt. Elevatio autem manus, sive extensio, habitum percutientis ostendit: ut percuteret pro eis Aegyptios, et populum Israel de Aegypto liberaret.

(Vers. 7.) Et dixi ad eos: Unusquisque offensiones oculorum suorum abjiciat, et in idolis Aegypti nolite pollui: ego Dominus Deus vester. LXX: Et dixi ad eos: Unusquisque abominationes oculorum suorum projiciat, et in adinventionibus Aegypti non polluatur: ego Dominus Deus vester. Pro offensionibus, quae Hebraice dicuntur SECUSE, Symmachus interpretatus est, nauseas, Aquilae secunda editio, abscissiones, ut significarent abjiciendas ab oculis lippitudines, et quasi nauseas, quae non solum aspectum impediunt; sed et contra cernentibus vomitum creant. GELULE quoque verbum Hebraicum, est, quod LXX adinventiones; Aquilae prima editio, inquinamenta; secunda, Symmachusque et Theodotio, idola interpretati sunt: quos et nos in praesentiarum secuti sumus. Praecipit autem exeuntibus primum de Aegypto, ut obliviscantur idolorum, quibus multo tempore servierunt, immo abjiciant ea ab oculis suis, ut ne aspectu quidem digna habeant: et quibus multo tempore polluti sunt, ultra non acquiescant. Ego, inquit, Dominus Deus vester;

non portenta Aegyptia, non variorum figmenta monstrorum. Sed et nobis, quando eximus de Aegypto, jubetur ut offensiones oculorum nostrorum abjiciamus: ne scilicet his delectemur, quibus antea delectabamur in saeculo, ne simulacris Aegypti polluamur, adinventionibus videlicet philosophorum atque haereticorum, quae recte idola nominantur. A spectaculis quoque, immo offensionibus Aegypti, removeamus oculos, arenae, circi, theatrorum, et omnibus quae animae contaminant puritatem, et per sensus ingrediuntur ad mentem; impleturque quod scriptum est: Mors intravit per fenestras vestras (Jerem. IX, 21).

(Vers. 8.) Et irritaverunt me. LXX: Et recesserunt a me. Sive ut Symmachus interpretatus est: Non acquieverunt mihi. Statimque vocati recedunt a Deo, ut nullum sit spatium inter vocationem, et recessionem. Et hoc notandum, quod nemo recedit a Deo, nisi qui ante cum eo fuerit. Unde et draco in Job volumine, apostata, praevaricator, et recedens appellatur (Job XXXIV).

Noluerunt*que* audire me. Unusquisque abominationes oculorum suorum non projecit, nec idola Aegypti reliquerunt. LXX: Et noluerunt audire me. Abominationes oculorum non projecerunt, et adinventiones Aegypti non reliquerunt. Propterea, inquit, irritaverunt me, et recesserunt a me, quia noluerunt audire me, dum liberum homini servatur arbitrium: et fecerunt omnia, quae ne facerent lege praecepi: statim desperantes salutem, et mussitantes contra Moysen, Deique repromissionibus diffidentes. Unde sequitur:

Et dixi ut effunderem indignationem meam super eos, et implerem iram meam in eis in medio terrae Aegypti. Statim ut praecepi eis relinquere, sive abjicere offensiones oculorum suorum, et in idolis Aegypti nequaquam pollui, irritaverunt me, et noluerunt audire quae dixi, sed e contrario fecerunt quae non facienda praecepi. Ideo decreveram, ut effunderem in eos furorem et indignationem meam, et implerem iram meam quam mente conceperam in medio Aegypti, quia necdum egressi fuerant de Aegypto. Sequitur enim infra: Ejeci ergo eos de terra Aegypti, et eduxi in desertum. Ex quo ostenditur, nec dum eos fuisse egressos de Aegypto, quando effundere voluit indignationem suam, et implere iram suam super eos, et percutere eos in medio terrae Aegypti.

(Vers. 9.) Et feci propter nomen meum, ut non violaretur coram gentibus, in quarum medio erant, et inter quas apparui eis ut educerem eos de terra Aegypti. Quod facere cogitabam propter justitiam, non feci propter clementiae magnitudinem, ne pollueretur nomen meum, et viderer non potuisse complere quod Israel repromiseram. Peperci igitur nomini meo, ne haberent occasionem blasphemandi nationes, inter quas notus factus sum eis in terra Aegypti. Hucusque quid eis promiserit in terra Aegypti constitutis, et quomodo statim offenderint, et quid contra eos Dominus cogitaverit, et tamen non fecerit, propheta describit. Quae sequuntur, egressis de Aegypto locutus est.

(Vers. 10 seqq.) Ejeci ergo eos de terra Aegypti, et eduxi in desertum, et dedi eis praecepta mea,

et judicia mea ostendi illis, quae faciat homo, et vivat in eis. Insuper et sabbata mea dedi eis, ut esset signum inter me et eos, et scirent, quia ego Dominus sanctificans eos. Et irritaverunt me domus Israel in deserto: in praeceptis meis non ambulaverunt, et judicia mea projecerunt, quae faciet homo et vivet [Vulg. faciens homo vivet] in eis, et sabbata mea violaverunt vehementer. Dixi ergo ut effunderem furorem meum super eos in deserto, et consumerem eos et feci propter nomen meum ne violaretur coram gentibus, de quibus ejeci eos in conspectu earum. Haec ad eos dicuntur qui educti sunt de Aegypto in desertum: ut Aegyptiorum vitiis liberati facilius in solitudine praecepta Dei complerent, et judicia ejus facerent, et sabbata custodirent. Quae in signum data sunt inter eum qui dedit, et eos quibus data sunt, Scriptura dicente: Et locutus est Dominus ad Moysen, dicens: Et tu praecipe filiis Israel, dicens: Videte, et sabbata mea custodite, quod est signum inter me et vos in generationibus vestris; ut sciatis quod ego sum Dominus qui sanctifico vos, et custodite sabbatum, quoniam sanctum est vobis. Qui violaverit illud, morte morietur. Omnis qui fecerit in eo opus, interficietur anima illa de medio populi sui (Exod. XXXI, 13, 14). Ergo sabbatum et circumcisio in signum data sunt veri sabbati, et verae circumcisionis: ut sciamus nobis in perfecto, et aeterno sabbato requiescendum a saeculi operibus, et non praeputium, sed cor circumcidamus. Unde in sex diebus operantes, die septimo requiescimus, ut nihil aliud die ac nocte faciamus, nisi omne quod vivimus, de-

beri Domino noverimus, et redeunte hebdomade, totos nos ejus nomini consecremus, ut per sanctificationem diei, recordemur Domini qui sanctificat nos. Haec praecepta et justificationes, et observantiam sabbati dedit Dominus in deserto, ut facientes illa viverent in eis: non de illis ad majora transirent, sicut in Evangelio promissum est. Quae illi violaverunt, non semel nec parum. Sed vehementer, ut violationis epitastis monstraretur. Dixit ergo et in sua mente decrevit, ut effunderet furorem suum super eos in deserto, et consumerem eos, quando locutus est ad Moysen: Dimitte me, et iratus furore contra eos, delebo illos (Exod. XXXII, 10). Sed noluit facere, parcens Aegyptiis, et caeteris gentibus, ne scandalizarentur, et ipsis quorum misertus est, exspectans poenitentiam conversorum. Notandumque quod quando constitutis in Aegypto loquebatur post offensam: Feci, ait, propter nomen meum, ut non violaretur coram gentibus de quibus ejeci eos in conspectu earum. Tunc enim adhuc in medio erant, quia necdum exierant. Nunc autem postquam egressi sunt, dicitur, de quibus ejeci eos in conspectu earum.

(Vers. 15.) Ego igitur levavi manum meam super eos in deserto, ne educerem eos in terram quam dedi eis, fluentem lacte et melle: praecipuam terrarum omnium, quia judicia mea projecerant, et in praeceptis meis non ambulaverant, et sabbata mea violaverant. Post idola enim cor eorum gradiebatur, et pepercit oculus meus super eos, ut non interficerem eos, nec consumpsi eos in deserto.

LXX: Et ego levavi manum meam super eos in deserto, ut omnino non introducerem eos in terram quam dedi eis: terram fluentem lacte et melle: favus est ultra omnem terram: eo quod justificationes meas repulerunt, et in praeceptis meis non ambulaverunt, et sabbata mea violaverunt, et post cogitationes cordium suorum ambulaverunt. Et pepercit oculus meus super eos, ne delerem eos, et non interfeci eos, in consumptionem in deserto.

Decreveram quidem ut totum furorem meum effunderem super eos, et delerem illos atque consumerem: sed feci propter nomen meum ne violaretur in gentibus, Amalecitis videlicet et reliquis (Exod. XVII; Num. XIV), quae contra eos in solitudine dimicarunt, ut nequaquam inducerem eos in terram, quam eis pollicitus sum fluentem lacte et melle, quae praecipua terrarum omnium est, sive favus. Causa autem poenae est istiusque sententiae, quia judicia mea projecerant, et in praeceptis meis non ambulaverant, et sabbata mea violaverant. Ipsiusque causae haec causa est, ut ista non facerent, quia cor eorum Aegypti idola sequebatur. Peperci autem, ait, oculus meus ne interficerem eos atque delerem, nec omnino consumerem. In quo quaeritur, quomodo eis pepercerit, quorum cadavera in solitudine corruerunt, et excepto Jesu Nave, et Caleb filio Jephonae, terram repromissionis nullus ingressus est. Ex quo intelligimus vivere eos, nec aeternis suppliciis reservatos, nec deletos esse de libro viventium, nec consumptos ante faciem Domini. For if from this that they were not introduced

into the land of promise, they are to be believed to have perished: then also Moses perished, who only saw the land of promise, and did not enter into it. De quo in libro Jesu Dominus loquitur: Moyses famulus meus mortuus est (Deut. XXXIV, 5). Et in Malachia: Mementote Legis Moysi servi mei (Malach. IV, 4). Et in Jeremia, quasi de amico, et familiarissimo suo loquitur Deus: Si steterint Moyses et Samuel in conspectu meo (Jerem. XV, 1). Alioquin et Moysi preces exauditas esse credendum est, quando pro populo interpellans, ait: Si dimittis eis peccatum, dimitte; sin autem non vis, me dele de libro tuo quem scripsisti (Exod. XXXII, 32, 33). Ut autem sciamus sententiam Dei in filios et famulos, non ad perditionem, sed emendationem fieri, audiamus testimonia Scripturarum. Fili, ne contristeris ad disciplinam Domini, neque deficias quando ab eo argueris (Prov. III, 11). Quem enim diligit Dominus, corripit: flagellat autem omnem filium quem recipit (Hebr. XII, 6). Et in alio loco: Cum interficeret eos, tunc quaerebant eum (Psal. LXXVII, 34). Et in Deuteronomii Cantico: Ego interficiam, et ego vivificabo (Deut. XII, 39). Possumus et hoc juxta litteram dicere quod non deleverit eos, neque consumpserit cum stirpe sua atque progenie, sed interfectis patribus, pepercerit filiis, quos in terram repromissionis induxit.

(Vers. 18 seqq.) Dixi autem ad filios eorum in solitudine: In praeceptis (sive legitimis) patrum vestrorum nolite incedere, nec judicia eorum custodiatis, nec idolis (sive cogitationibus) eorum polluamini. Ego Dominus Deus vester. In prae-

ceptis meis ambulate, et judicia mea custodite, et facite ea, et sabbata mea sanctificate, ut sit signum inter me et vos, et sciatur (sive ut sciatis) quia ego sum Dominus Deus vester. Post interfectionem patrum qui in eremo corruerunt, praecepta dat filiis, in quorum salute misertus est patrum. Et pepercit, inquit, oculus Domini super eos: ne omnino interficeret eos atque deleret, sed patres in filiis reservaret: eademque testatur, quae et patribus est locutus; ut postquam in praeceptis illius ambulaverint, et judicia illius custodierint, et sanctificationem sabbati quod signum datum est, reservaverint: tunc sciant quia ipse sit Dominus Deus eorum. Praecepta autem, et legitima patrum, et judicia eorum, errorem inolitum significat: ne peccata eorum imitentur, quorum tormenta perspiciunt.

(Vers. 21, 22.) Et exacerbaverunt me filii, in praeceptis meis non ambulaverunt, et judicia mea non custodierunt, ut facerent ea, quae cum fecerit homo vivet in eis, et sabbata mea violaverunt. Et comminatus sum ut effunderem furorem meum super eos, et implerem iram meam in eis in deserto. Averti autem manum meam, et feci propter nomen meum, ut non violaretur coram gentibus de quibus ejeci eos in oculis earum. Sed et filii, inquit, parentum scelera sunt secuti, feceruntque omnia quae illi fecerant: unde et similem meruere sententiam; sed eadem qua et patres eorum misericordiae meae magnitudine reservati sunt, et ob easdem causas, quibus et patrum misertus sum: ut unus atque idem Creator ambo-

rum, simili iram meam patientia mitigarem. Manifesta percurrimus, et ad obscuriora transimus.

(Vers. 23, 24 seq.) Iterum levavi manum meam in eos in solitudine, ut dispergerem illos in nationibus, et ventilarem in terras: eo quod judicia mea non fecissent, et praecepta mea reprobassent, et sabbata mea violassent, et post idola (sive cogitationes) patrum suorum fuissent oculi eorum. Ergo et ego dedi eis praecepta non bona, et judicia in quibus non vivent, et pollui eos in muneribus suis cum offerrent (sive transducerent) omne quod aperit vulvam propter delicta sua (pro quo LXX transtulerunt, ut delerem eos et quod illi praetermiserunt): et scient quia ego Dominus. Ubi in veteri Testamento contra filios eorum, qui in solitudine corruerunt, Dominus levaverit manum suam, volens eos dispergere in nationes, Scriptura non dicit: sed ex eo quod hic refert, factum esse credendum est. Sive hoc significat, quod postquam terram repromissionis intraverint, variis temporibus ob multa peccata diversis traditi sunt gentibus regibusque, et eo tempore quae natura sua bona erant praecepta Domini, et judicia in quibus possent credentes vivere, facta sint eis non bona, dum nequaquam valent in captivitate legis praecepta servare, et facere quae divinus sermo mandavit. Neque dixit, dedi eis praecepta mala: sed, non bona. Non enim statim sequitur, ut quod bonum non est, sit malum: sicut et Apostolus docet, bonum esse homini uxorem vel mulierem non tangere; sed propter incontinentiam unumquemque possidere vas suum in sanctificatione et castitate (I Cor.

VII). Quod si non fecerit, nec bonum nec malum est. Dedit ergo eis Deus dispersis in gentibus praecepta non bona, hoc est, dimisit eos cogitationibus, et desideriis suis, ut facerent quae non conveniunt. Et pollui eos in muneribus suis: sicut Sacerdos leprosos de populo separans, et eos pollutos esse demonstrans; dum idolis offerunt quae Deo offerre deberent. Et transducunt omne quod aperit vulvam per ignem Baali, id est, primogenita; ut postquam deserti fuerint a Deo, et idolorum cultui traditi, tunc intelligant quod ipse sit Dominus, quem suo vitio ad iracundiam concitaverunt. Hunc locum manifestius interpretatus est Symmachus, pro praeterito ponens futurum. Igitur et ego dabo eis praecepta non bona, et judicia propter quae non vivent, et polluam eos propter munera sua, quia consecrant, et transducunt omne quod aperit vulvam, ut deleam eos, et scient quia ego Dominus. Et est sensus: Quia vidi filios patrum sceleribus adaequari, et eadem facere propter quae illi offenderant Deum, volui illos dividere in nationes, et in toto orbe dispergere, et dare illis praecepta non bona; et judicia in quibus non viverent, ut polluerem illos in muneribus suis, quia omnia primogenita idolis consecrabant, et delerem eos in perpetuum, et scirent quod ego essem Dominus. Per quae ostendit non se dedisse eis praecepta non bona qui in eremo morabantur, sed his quos dispergere voluit in nationes, et facere in toto orbe peregrinos, dare cogitasse quae non dedit: ut ibi Dei praecepta bona, vitio suo non bona facerent, dum idolis exhibent quae Deus sibi praeceperat exhibenda.

Potest et hoc dici, quod ante offensam, decalogum tantum acceperint; post idololatriam vero, et blasphemiam multiplices legis caeremonias, ut Deo potius offerrent victimas, quas daemonibus offerebant, et comparatione sacrilegii, levius fieret quod non erat per se bonum, et nequaquam malum, quia Deo offerebatur, et tamen non bonum, quia boni auctorem offenderant.

(Vers. 27, 29 seq.) Quamobrem loquere ad domum Israel, fili hominis, et dices ad eos: Haec dicit Dominus Deus: Adhuc et in hoc blasphemaverunt me patres vestri, cum sprevissent me contemnentes, et induxissem eos in terram super quam levavi manum meam, ut darem eis: viderunt omnem collem excelsum, et omne lignum nemorosum, et immolaverunt ibi victimas suas, et dederunt ibi irritationem oblationis suae, et posuerunt ibi odorem suavitatis suae, et libaverunt ibi libationes suas. Et dixi ad eos: Quid est excelsum ad quod vos ingredimini? Et vocatum est nomen ejus excelsum usque in hunc diem. LXX: Idcirco loquere ad domum Israel, fili hominis, et dices ad eos: Haec dicit Adonai Dominus: Usque ad hoc me ad iracundiam provocaverunt patres vestri in delictis suis, quibus corruerunt in me, et introduxi eos in terram super quam levavi manum meam ut traderem eam illis. Viderunt-que omnem collem excelsum, et omne lignum nemorosum, et immolaverunt ibi diis suis, et posuerunt ibi furorem munerum suorum, et posuerunt ibi odorem fragrantiae eorum, et libaverunt ibi libamina sua. Et dixi ad eos: Quid est abbana,

quia vos intratis illuc? Et vocaverunt nomen ejus abbana usque in hodiernum diem.

Volui, inquit, eos in solitudine delinquentes in cunctas dispergere nationes, et dare illis praecepta non bona, ut quod mihi offerre debuerunt, idolis immolarent, et omne primitivum suum consecrarent eis per ignem, ut interficerem eos atque delerem. Quando autem dicit, volui, ostendit se non fecisse quod voluit. Illudque quod sequitur: Et scient quia ego sum Dominus, in LXX non habetur. Non enim eis videbatur consequens post interfectionem nosse, quod ipse sit Dominus. Sed tu, fili hominis, rursum loquere ad eos, hoc est, ad seniores domus Israel, qui te interrogare venerunt: Patres vestri, de quorum vos stirpe descendistis, etiam in hoc blasphemaverunt me, et duxere pro nihili; postquam introduxi eos in terram quam mea fortitudine possederunt, quam ego ad possidendum dederam, illi verterunt ad exasperandum me.

Cum enim vidissent omnem collem excelsum, lignumque nemorosum, sacrificabant in montibus, et in lucis et saltibus, et idolis victimas immolabant, et liba fundebant, quod cum vidissem, dixi ad eos: Quid est, BAMA? hoc enim interpretatur excelsum: aut cur ingredimini istiusmodi locum quem vobis in cunctis collibus elegistis, ita ut usque hodie istiusmodi loca appellentur BAMOTH, et antiquus error nomen pristinum teneat? Pro BAMA, quod nos in excelsum vertimus, in Septuaginta editione error obtinuit, ut scribatur ἀββανὰ, quod Hebraico sermone nil resonat. Potest BAMA, si utramque syllabam in duo divi-

das verba, significare, in quo; sed praesenti loco sensus iste non congruit. Ubicumque autem in Regum, et Paralipomenon libris scribitur: Adhuc populus adolebat incensum, et immolabat in excelso: BAMA singulariter, et BAMOTH pluraliter excelsa significat.

(Vers. 30, 31.) Propterea dic ad domum Israel: Haec dicit Dominus Deus: In via patrum vestrorum vos polluimini, et post offendicula eorum vos fornicamini. Et in oblatione donorum vestrorum, cum traducitis filios vestros per ignem, vos polluimini in omnibus idolis vestris usque hodie, et ego respondebo vobis, domus Israel? Vivo ego, dicit Dominus Deus, quia non respondebo vobis. Patrum vestrorum imitamini vitia, et per easdem inceditis vias, ut delicta similia similem mereantur et poenam, et in tantum scelus profecistis, ut filios vestros per ignem daemonibus consecretis: nec semel hoc fecisse sufficiat, sed usque in praesentiarum agatis eadem. Non quod haec seniores in captivitate faciant, sed quod illi qui Jerosolymis morabantur, et quibus captivitas imminebat, haec omnia facere non cessent. Et cum tantis flagitiis obligati sitis, responsionem, inquit, meam quaeritis? Vivo ego, dicit Dominus Deus, et juro per memetipsum, quia non respondebo vobis, quodque sequitur:

(Vers. 32, 33.) Neque cogitatio mentis vestrae fiet, dicentium, erimus sicut gentes, et sicut cognationes terrae, ut colamus ligna et lapides. Vivo ego, dicit Dominus Deus, quoniam in manu forti, et in brachio extento, et in furore effuso regnabo super vos. Hunc habet sensum: Ne putetis cogi-

tationes vestras quibus contra me basphematis posse compleri; dicitis enim: Nolumus esse sub Domino, nec populus illius appellari: sed sicut cunctae in toto orbe sunt nationes, et unaquaeque gens suo vivit arbitrio, ut colat ligna, et lapides, et idolis serviat, etiam nos una gens erimus e pluribus. Ad quae respondet Deus, juratque per semetipsum et dicit: Non vos relinquam neque contemnam, ut fugaces servos domini negligentes solent contemnere, sed ad meum retraham imperium, et brachio extento ac percutiente ac furore effuso, in pristinam vos redigam servitutem, et regnabo super vos: ut velitis nolitis, me habeatis regem, et sentiatis regem iratum, cujus clementiam neglexistis.

(Vers. 34.) Et educam vos de populis, et congregabo vos de terris in quibus dispersi estis: in manu valida et brachio extento, et in furore effuso regnabo super vos. Nec vos, ait, patiar esse in gentibus, nec aeterna captivitate retineri, sed educam de populis, et congregabo de terris in quas vos ad serviendum hostilis necessitas huc illucque dispersit. Haec autem faciam, non ut perdam vos et deleam, sed ut rex vester sim. Ex quo intelligimus etiam eam quam appellant haeretici Creatoris crudelitatem, sonare clementiam: dum ad hoc irascitur, et desaevit, et totum effundit furorem, ut retrahat eos ad regnum suum, qui daemonum tyrannidem ad serviendum elegerunt.

(Vers. 35, 36, seq.) Et adducam vos in desertum populorum, et judicabor vobiscum ibi facie ad faciem. Sicut judicio contendi adversus

patres in deserto terrae Aegypti, sic judicabo vos, dicit Dominus. Et subjiciam vos sceptro meo, et inducam vos in vinculis foederis, et eligam de vobis transgressores et impios: de terra incolatus eorum educam illos, et in terram Israel non ingredientur, et scietis quia ego Dominus. Faciam, ait Dominus, vobis qui estis in Babylone, et nunc servitis idolis, quod feci patribus vestris in Aegypto, ut educam vos in desertum populorum, et ibi judicer vobiscum facie ad faciem, sicut adversus illos judicio contendi, quando egressi sunt de Aegypto. Et postquam vos judicavero, subjiciam vos sceptro meo et imperio, et inibo pactum vobiscum, et inducam vos in terram vestram in vinculis charitatis, ut ligati amore meo, nequaquam a me possitis recedere. Transgressores autem et impios, qui cordis duritia in malis operibus perseverant, eligam de vobis, non ad possidendum, sed ad abjiciendum. Et educam quidem eos de terra incolatus eorum, ut educti non ingrediantur terram Israel; sed in diversis pereant regionibus: et distinctione bonorum et malorum, cognoscatis quia ego sum Dominus, qui facio cuncta judicio. Ad reliqua festinat oratio, breviterque percurrimus singula, ut sensum tantum legentibus praebeamus.

(Vers. 39.) Et vos, domus Israel, haec dicit Dominus Deus: singuli post idola vestra ambulate, et servite eis. Quod si et in hoc non audieritis me, et nomen meum sanctum pollueritis ultra in muneribus vestris, et in idolis vestris. LXX: Et vos, domus Israel, haec dicit Adonai Dominus: Unusquisque adinventiones suas auferat: et post haec

si vos audieritis me, et nomen meum sanctum non pollueritis ultra in muneribus vestris, et in studiis vestris. Hunc locum manifestius interpretatus est Symmachus: Unusquisque idolis suis euntes servite, quia noluistis audire me: nomen autem meum sanctum nolite ultra polluere per munera vestra atque simulacra. In monte vero sancto meo, in monte excelso Israel, ait Dominus Deus, ibi serviet mihi omnis domus Israel. Symmachi translatio hunc habet sensum: Quia mihi servire non vultis, ite et servite idolis, et simulacrorum vestrorum calcate vestigia. Me enim audire non vultis, ut nequaquam mihi hostias immoletis, nec adoleatis incensum, nec meus populus appellemini. Mihi enim nequaquam in lucis, et fanis, et idolorum locis servient cultores mei, quod vos facitis: sed in monte sancto meo, in monte excelso Israel. Porro Septuaginta proprium explicant sensum. Derelinquite cogitationes vestras pristinas, et malarum adinventionum auferte peccata: et si post haec audieritis me, et nomen meum non pollueritis in muneribus vestris atque simulacris: tunc in monte meo sancto offeretis mihi victimas, et servietis, o omnis domus Israel. Aquila vero Symmacho ex parte consentiens, in parte discordat: Ite, inquit, post idola vestra, et servite eis, quia indigni estis meo imperio, nec me vestra cultura delectat. Quod si et in hoc nequaquam audieritis me, sed nomen sanctum meum pollueritis, dum mihi offerre simulatis quae offertis idolis, et nomini meo tantum blasphemiam facitis, ut qui idolorum cultores estis, meos vos esse dicatis; hoc scitote, quod

in monte sancto meo, in monte excelso Israel, ibi servitura sit mihi omnis domus Israel, non vos qui servitis idolis: sed omnis domus Israel quae postea creditura est.

(Vers. 40, 41.) In monte vero sancto meo, in monte excelso Israel, ait Dominus Deus: ibi serviet mihi omnis domus Israel: omnes inquam in terra in qua placebunt mihi, et ibi requiram primitias vestras, et initium decimarum vestrarum, in omnibus sanctificationibus vestris, in odore suavitatis suscipiam vos, cum eduxero vos de populis, et congregavero de terris in quas vos dispersi estis, et sanctificabor in vobis in oculis nationum, et scietis quia ego Dominus. De hoc monte in quo servitura est Deo omnis domus Israel, Isaias et Michaeas pari voce cecinerunt: In novissimis diebus erit manifestus mons domus Domini in vertice montium, et elevabitur super colles, et fluent ad eum omnes gentes, et ibunt populi multi, et dicent: Venite ascendamus in montem Domini, et in domum Dei Jacob, et docebit nos vias suas, et ambulabimus in semitis ejus. De Sion enim exibit lex, et verbum Domini de Jerusalem (Is. II seq.; Mich. IV, 1, 2). Et rursum Isaias: In montem, inquit, excelsum ascende qui annuntias Sion: eleva et exalta vocem tuam qui evangelizas Jerusalem (Isa. XL). Quem montem Sion, aut Ecclesiam intelligimus quae interpretatur specula, et in altitudine sanctorum dogmatum constituta est: aut ipsum Dominum Salvatorem, in quo et primitiae, et decimae, et omnis cultura in odorem vertitur suavitatis: ut omnes in circuitu nationes videntes populum Domini esse

salvatum, glorificent Deum, et cognoscant qui salvati fuerint, quod ipse sit Dominus.

(Vers. 42.) Cum induxero vos ad terram Israel: in terram pro qua levavi manum meam, ut darem eam patribus vestris. Tunc scietis quod ego sim Dominus, quando induxero, ait, vos in terram Israel, pro qua levavi manum meam, ut inducerem in eam patres vestros, quam illi suo vitio perdiderunt, et vos non tam vestro merito, quam mea clementia recepistis.

(Vers. 43, 44.) Et recordabimini viarum vestrarum, et omnium scelerum vestrorum, quibus polluti estis in eis: et displicebitis vobis in conspectu vestro in omnibus malitiis vestris quas fecistis, et scietis quia ego Dominus, cum benefecero vobis propter nomen meum: non secundum vias vestras malas, et secundum scelera vestra pessima domus Israel, ait Dominus Deus. Non possumus recordari scelerum nostrorum atque vitiorum, nisi inducti fuerimus in terram Israel, ibique positi dicamus cum Apostolo: Qui non sum dignus vocari Apostolus, quia persecutus sum: Ecclesiam Dei (I Cor. XV, 9). Et displicebitis, ait, vobis in conspectu vestro in omnibus malitiis vestris quas fecistis. Sive ut interpretatus est Symmachus. Et parvuli vobis videbimini propter omnes malitias vestras quas estis operati (Jacob. IV), ut postquam excelsi fuerint, humiles se esse credant: quia Dominus humilibus dat gratiam. Et in alio loco scriptum est: Ante contritionem exaltabitur cor viri, et ante altitudinem humiliatur (Prov. XVIII, 12). Superbiam enim contritio, et humilitatem sequitur exaltatio. Et scietis quia ego

Dominus, cum benefecero vobis. Et Dominum Salvatorem tunc magis cognovimus, quando benefecit nobis, et passus est pro peccatis nostris, et portavit iniquitates nostras, et pro nobis doluit; non pro aliquo merito eorum qui salvantur, sed propter nomen suum. Alioquin viae nostrae, et scelera pessima, non misericordiam meruere, sed poenam. Quidquid autem de populo diximus Israel, qui liberatus de Aegypto, in solitudine multa commisit, et offendit Deum, et postea in terram repromissionis inductus, veneratus est idola, lignaque et lapides coluit, et postea Dei clementia conservatus est: referamus ad eos qui de Aegypto saeculi hujus manu excelsa Domini liberati sunt, et introducti in vitiorum solitudinem, rursum Aegyptum suspirarunt, et fecerunt ea, per quae puniri debuerant: sed nihilominus per poenitentiam non suo merito, sed Domini clementia conservati sunt.

LIBER SEPTIMUS.

239-240. Olim pueri legimus: Nihil tam facile est, quin difficile fiat, quod invitus facias. Fateor me explanationes in Ezechiel multo ante tempore promisisse, et occupatione de toto huc orbe venientium, implere non posse: dum nulla hora, nullumque momentum est, in quo non fratrum occurramus turbis, et monasterii solitudinem, hospitum frequentia commutamus: intantum ut aut claudendum sit nobis ostium, aut Scripturarum, per quas aperiendae sunt fores, studia relinquenda. Itaque lucrativis, immo furtivis noctium horis, quae hyeme propinquante, longiores esse coeperunt, haec ad lucernulam qualiacumque sunt dictare conamur, et aestuantis animi taedium interpretatione digerere. Nec jactamus, ut quidam forsitan suspicantur, fratrum susceptionem, sed morarum causas simpliciter confitemur: praesertim cum Occidentalium fuga, et sanctorum locorum constipatio, nuditate atque vulneribus indigentium, rabiem praeferat Barbarorum. Quod absque lacrymis et gemitu videre non possumus, illam quondam potentiam et ignorationem divitiarum ad tantam inopiam pervenisse, ut tecto et cibo, et vestimento indigeat; et tamen nequaquam duri quorumdam atque crudeles animi molliuntur, dum pannulos eorum et sarcinulas discutiunt, aurum in captivitate quae-

rentes. Accedit ad hanc dictandi difficultatem, quod caligantibus oculis senectute, et aliquid sustinentibus beati Isaac (Gen. XXVII), ad nocturnum lumen nequaquam valeamus Hebraeorum volumina relegere, quae etiam ad solis dieique fulgorem, litterarum nobis parvitate caecantur. Sed et Graecorum commentarios, fratrum tantum voce cognoscimus. Nullique dubium, quod alienis dentibus commoliti cibi, vescentibus nauseam faciant. Unde obsecro te, filia Eustochium, ut ista quae notariorum stylo cudimus, et ad quae emendanda spatium vix habemus, id est, septimum incipias, 241 et ut ante jam dixi, si librorum brevitas vel longitudo inter se fuerint inaequales, visionum, immo ὑποθέσεων brevitati imputes ac longitudini, dum et juncta nolumus separare, et dissonantia in unam coarctare congeriem.

(Vers. 45 seq.) Et factus est sermo Domini ad me, dicens: Fili hominis, pone faciem tuam contra viam Austri, et stilla ad Africum, et propheta ad saltum agri meridiani. Et dices saltui meridiano: Audi verbum Domini: haec dicit Dominus Deus: Ecce ego succendam in te ignem, et comburam in te omne lignum viride, et omne lignum aridum: non exstinguetur flamma succensionis, et comburetur in ea omnis facies ab Austro usque ad Aquilonem. Et videbit universa caro quia ego Dominus succendi eam, nec exstinguetur. Et dixi, ah, ah, ah, Domine Deus: ipsi dicunt de me: Numquid non per parabolas loquitur iste? LXX: Et factus est sermo Domini ad me, dicens: Fili hominis, obfirma faciem tuam super Theman, et respice ad Darom, vaticinare super saltum ducem Mageb, et

dices saltui Nageb: Audi sermonem Domini, haec dicit Dominus: Ecce ego succendam in te ignem, et devorabit in te omne lignum viride, et lignum aridum. Non extinguetur flamma succensa, et ardebit in ea omnis facies a meridie usque ad Aquilonem: et cognoscet omnis caro quia ego Dominus succendi illam: non exstinguetur. Et dixi: Nequaquam, Domine, Domine: ipsi dicunt ad me: Nonne parabola est quae dicitur haec?

Quid significet pone, vel obfirma faciem tuam, supra plenius diximus. Obfirmatione enim vultus opus est, et frontis duritia, ut quae imperantur Prophetae, loquatur intrepidus, maxime cum ad totam populi multitudinem tristia nuntiata sint. Theman autem et Darom et Nageb; et rursum Nageb, pro quo LXX ἀπηλιώτην interpretati sunt, quid sonent in Hebraeo, expressit nostra translatio. Quodque dixere, ducem Nageb, melius habet in Hebraeo agri, vel regionis meridianae. Non enim SARE, ut putaverunt LXX, quod verbum ducem et principem sonat, sed SADE scriptum est, quod proprie agrum, regionemque signat, et propter DALETH et RES litterarum similitudinem, error inolevit. Loquere autem sermo divinus per metaphoram saltus contra Jerusalem, quae bestiarum, et ferocium hominum habitatio est: quod succendat eam, omniaque ligna illius concrementur: nequaquam arbores vocans quae fructibus indigebant, sed ligna quasi incendio praeparata. Primumque comburit in eo lignum viride, secundum quod in hoc eodem Propheta legimus: Et a sanctis meis incipite; et postea aridum, quod nihil in se poterat habere vitale:

sanctos videlicet simul et peccatores, ut alii captivitatis mala, morte effugiant; alii suppliciis tradantur aeternis. Quodque infert: Ab Austro usque ad Aquilonem, hoc indicat, ab Jerusalem usque ad Babylonem: ut omne iter pergentium in captivitatem, gladio, fame, pestilentia ruentium compleatur. His enim qui in Babylone sunt, Jerusalem ad Austrum sita est; quomodo e contrario olla in Jeremia quae significat Jerusalem, a facie Aquilonis, id est, Babylonis succenditur (Jerem. I). Et pulchre in principio: stilla, inquit, ad Africum; ut non tota Dei ira videatur effusa, sed stilla quaedam et pars. Sin autem stilla tantae saevitiae est: quid in totis imbribus aestimandum est: Ut omnis caro, quae visura est salutare Dei, per silvarum incendium et flammam, quae nullius exstinguitur auxilio, cognoscat quod ipse sit Dominus. Quod intelligens Propheta respondit, ah, ah, ah, Domine Deus: vel ut Septuaginta transtulerunt, nequaquam, Domine, Domine. Et infert: Et ipsi dicunt ad me: Numquid non per parabolas loquitur iste? vel parabola est ista quae dicitur? Et est sensus: Planius loquere, non intelligimus per parabolam quid loquaris: aperto sermone Dei nobis pande sententiam.

(Cap. XXI.---Vers. 1 seq.) Et factus est sermo Domini ad me, dicens: Fili hominis, pone faciem tuam ad Jerusalem, et stilla ad sanctuaria, et propheta contra humum Israel, et dices terrae Israel: Haec dicit Dominus Deus: Ecce ego ad te, et ejiciam gladium meum de vagina sua, et occidam in te justum et impium. Pro eo autem quod occidi in te justum et impium: idcirco egredietur gladius

meus de vagina sua ad omnem carnem, ab Austro usque ad Aquilonem. Et sciet omnis caro, quia ego Dominus eduxi gladium meum de vagina sua irrevocabilem. LXX: Et factus est sermo Domini ad me, dicens: Idcirco vaticinare, fili hominis: et obfirma faciem tuam contra Jerusalem, et aspice ad sancta eorum, et propheta super terram Israel, et dices ad terram Israel: Haec dicit Dominus Deus: Ecce ego ad te, et educam gladium meum de vagina sua, et interficiam ex te iniquum et injustum. Sic egredietur gladius meus de vagina sua super omnem carnem a Meridie usque ad Aquilonem, et cognoscet omnis caro quia ego Dominus eduxi gladium meum de vagina sua: non revertetur ultra.

Quia supra dixerat: Ipsi dicunt de me, numquid non per parabolas loquitur iste? et apertam populus flagitabat sententiam: idcirco id quod Dominus per metaphoram sive parabolam, et ut alii vertere, proverbium, est locutus, nunc manifestius loquitur, saltus Nageb et Darom et Theman esse Jerusalem, et templum illius, sancta sanctorum, et omnem terram Judaeae; flammamque quae combustura sit saltum, intelligi gladium devorantem, qui eductus sit de vagina sua, ut interficiat justum et impium. Hoc est enim lignum viride et lignum aridum. Unde et Dominus: Si in ligno, ait, viridi tanta faciunt: in sicco quid facient (Luc. XXIII, 31)? Pro quo, nescio quid volentes, LXX iniquum et injustum interpretati sunt: quasi non idem utrumque significet. Quodque ibi dixerat: Et videbit universa caro, quia ego Dominus succendi eam, hoc est, silvam,

sive flammam, nec exstinguetur, hinc aliis verbis loquitur: Ut sciat omnis caro, quia ego Dominus eduxi gladium meum de vagina sua irrevocabilem. Vere enim contra Jerusalem non est flamma sopita, nec exstinctum incendium, nec revocatus gladius, quia modicum tempus in medio, et Jerusalem cum templo suo, Babylonio igne succensa est.

(Vers. 6, 7.) Et tu, fili hominis, ingemisce in contritione lumborum, et in amaritudinibus ingemisce coram eis. Cumque dixerint ad te: Quare tu gemis? dices: Pro auditu, quia venit, et tabescet omne cor, et dissolventur universae manus, et infirmabitur omnis spiritus, et per cuncta genua fluent aquae. Ecce venit et fiet, ait Dominus [Vulg. addit Deus]. LXX: Et tu, fili hominis, ingemisce in contritione lumborum tuorum, et in doloribus geme in conspectu eorum. Eritque si dixerint ad te: Quare tu gemis? et dices: Propter nuntium, quia venit, et comprehendetur pavore omne cor, et dissolventur universae manus, et exanimabitur omnis caro et omnis spiritus, et omnia femora polluentur humore. Ecce venit et erit, dicit Dominus Deus.

Primum dixerat: vaticinare, vel stilla ad Austrum, Africum et Meridiem, et ad saltum meridianum. Quod quia videbatur obscurum, et dicta prophetae populus nesciebat, secundo ponitur manifestius, saltum meridianum esse Jerusalem, et omnes infructuosas arbores ad quarum radices securis posita sit (Mat. III, Luc. III), intelligi habitatores ejus: gladiumque interpretari pro incendio. Tertio jubetur prophetae, ut tacentibus illis

nec interrogantibus, cur ista vaticinatus sit faciat per quae interrogetur, et respondeat quae Dominus locutus est. Ingemisce, 245 inquit, ejulare, non levi voce, nec dolore moderato, sed in contritione lumborum, ut gemitus tuus ex imis visceribus et amaritudine animi proferatur. Et hoc facies coram eis: ut cum te interrogaverint cur tanto gemitu conteraris, et quid tibi mali acciderit ut sic ingemiscas, tu eis meo sermone respondeas: Idcirco plango, et dolorem cordis mei dissimulare non valeo, quia auditus qui semper meis auribus insonuerat, opere completur et venit: imminens videlicet Babylonii furentis exercitus. Qui cum venerit et vallaverit Jerusalem, tunc tabescet omne cor, et dissolventur universae manus: ut, occupante pavore mentes hominum, nullus audeat repugnare. Infirmabitur enim omnium bellatorum spiritus, et tanta cunctos occupabit trepidatio atque formido, ut, timore cogente, artus et viscera dissolvantur, et vesica humorem tenere non valeat: ita ut urina genua polluantur. Naturale est enim, ut timore cogente, vesica laxetur, et adversus hominis voluntatem humor defluat. Quod quidem et in morborum magnitudine accidere solet, ut postquam vires defecerint aegrotantium, non solum genua, sed et lectuli polluantur. Ecce, inquit, venit, quod saepe praedixi, et opere completur ac fiet quod non ego, sed Dominus locutus est. Scio quemdam in contritione lumborum, et fluentibus aquis, multa testimonia replicasse, ut prophetae castitas impleretur, et amaritudo animi et dolor mentis internus,

quod aquae seminum genua polluant. Sed haec expositio ad praesentem non pertinet locum.

(Vers. 8 seqq.) Et factus est sermo Domini ad me, dicens: Fili hominis, propheta, et dices: Haec dicit Dominus Deus, loquere: Gladius, gladius exacutus est et limatus, ut caedat victimas, exacutus est, et ut splendeat, limatus est: qui moves sceptrum filii mei, succidisti omne lignum. Et dedi eum ad levigandum, ut teneatur manu: iste exacutus est gladius, et iste limatus est, ut sit in manu interficientis. Clama et ulula, fili hominis, quia hic factus est in populo meo, hic in cunctis ducibus Israel. Qui fugerant, gladio traditi sunt cum populo meo: idcirco plaude super femur, quia probatus est, et hoc cum sceptrum subverterit, et non erit, dicit Dominus Deus. Tu ergo, fili hominis, 246 propheta, et percute manu ad manum, et duplicetur gladius ac triplicetur gladius interfectorum. Hic est gladius occisionis magnae, qui obstupescere eos facit, et corde tabescere, et multiplicat ruinas. In omnibus portis eorum dedi conturbationem gladii acuti et limati ad fulgendum: amicti ad caedem. Exacuere, vade ad dexteram sive ad sinistram, quocumque faciei tuae est appetitus. Quin et ego plaudam manu ad manum, et implebo indignationem meam, ego Dominus locutus sum.

Multum est si utramque ponam editionem, et librorum extenditur longitudo: maxime ubi aut nulla aut parva distantia est. Ponam igitur nonnulla quae discrepant. Pro eo quod nos diximus: Qui moves sceptrum filii mei, succidisti omne lignum, illi transtulerunt: Interfice, contemne,

repelle omne lignum. Rursum ubi nos diximus: Qui fugerant, gladio traditi sunt, et illi et alii transtulerunt: Hospites mei, sive habitatores. Et ubi nos diximus: Plaude super femur, illi posuerunt: Percute manu. Et ubi transtulimus: Et hoc cum sceptrum subverterit, illorum habet editio: Tribus repulsa est.

Loquitur autem ad gladium Nabuchodonosor, ut veniat contra Jerusalem, ut exacuatur atque limetur, multos enim esse caedendos; et ad ipsum apostropham facit. Tu es qui moves atque subvertis sceptrum filii mei, imperium videlicet populi Israel, et omne lignum succidis, universam populi multitudinem. Dedi, inquit, istum gladium, ut teneatur manu Nabuchodonosor; et sit in manu viri robustissimi. Unde, o propheta, clama et ulula, et mala instantia vocis lamentatione testare. Hic gladius nulli pepercit, nec aliquem imminentium malorum reliquit expertem. Factus est in populo, factus est in ducibus Israel, factus in hospitibus meis ac sacerdotibus, qui habitabant in templo meo. Idcirco percute femur, sive manum, et habitum plangentis assume. Hic enim gladius probatus est mihi, et hoc cum sceptrum meum regnumque subverterit, quod ultra non erit, et in Sedecia rege finietur.

Iterum tibi, propheta, jubeo, ut qui femur percusseras pro stupore et miraculo, percutias et manus, ut non solum semel, sed secundo ac tertio gladius veniat ad interficiendum. Primo enim venerat Nabuchodonosor, quando tulit Jechoniam: et secundo, quando regnabat 247 Joacim: tertio, quando Sedecias. Et hic est gladius triplicatus,

quando facta est magna occisio, et intantum multiplicavit ruinas, ut obstupescerent animo, et corde tabescerent, et in omnibus portis eorum daret conturbationem. Praecipitur ergo illi, hoc est, gladio acuto et limato ad fulgendum, amictoque et expedito, et parato ad caedem, ut vadat sive ad dexteram voluerit, sive ad sinistram. Quocumque, ait, faciei tuae placuerit, audacter ingredere, me habens ducem, me adjutorem. Ego plaudam manu ad manum, ut saevientem te contra adversarios meos, quasi fautor tuus et exhortator instigem. Ne dubites, ne formides, et pati timeas quod passus est Sennacherib: ego Dominus sum locutus, meae minister es voluntatis, meam comple sententiam (IV Reg. XIX).

Possumus juxta anagogen, gladium acutum paratumque ad caedem accipere diabolum, de quo ait Apostolus: Tradere hujuscemodi Satanae in interitum carnis, ut spiritus salvus fiat (I Cor. V, 5). Et in alio loco: Hymenaeus et Alexander: quos tradidi Satanae, ut discant non blasphemare (I Tim. I, 20). Et in Psalmis scriptum est: Misit furorem, et iram, et angustiam, immissionem per angelos pessimos (Ps. LXXVII, 49). Hunc quidam putant gladium et in manu fuisse angeli, quando sub David percutiebatur Jerusalem (II Reg. XXIV). Alii autem et de illo dici gladio suspicantur, de quo in Evangelio scriptum est: Non veni pacem mittere super terram, sed gladium (Matth. X, 34); et dividere inter se omnem consanguinitatis affectum, ut mali corruant, et sancti resurgant. Sed hoc impium est credere de gladio Salvatoris, et non potius de diabolo, qui Domini in Ecclesia

sceptra subvertit, qui interficit cunctos in populo, et duces, et hospites Dei: et tunc a Domino comprobatur, quando Judam proditorem et similes ejus subverterit (Joan. XIII). Qui postquam comedit buccellam, intravit in illum Satanas. Duplicaturque et triplicatur gladius interfectorum, ut solvatur peccatum Jerusalem, quia suscepit de manu Domini duplicia peccata sua. Gaudet autem Dominus et exsultat, et hortator est gladii saevientis, ut vadat sive ad dexteram, sive ad sinistram, et quocumque eum faciei suae tulerit appetitus, ut interfectis malis, remaneant boni, et impleatur illud quod scriptum 248 est: Quid paleis ad frumentum? dicit Dominus (Jerem. XXIII, 32).

(Vers. 18 seqq.) Et factus est sermo Domini ad me, dicens: Et tu, fili hominis, pone tibi duas vias, et [Vulg. ut] veniat gladius regis Babylonis. De terra una egredientur ambo [Vulg. ambae], et manu capiet conjecturam: in capite viae civitatis conjiciet. Viam pones, ut veniat gladius ad Rabbath filiorum Ammon, et ad Judam, et ad Jerusalem [Vulg. in Jerusalem] munitissimam. Stetit enim rex Babylonis in bivio, in capite duarum viarum divinationem quaerens, commiscens sagittas. Interrogavit idola, exta consuluit. Ad dexteram ejus facta est divinatio oper Jerusalem, ut ponat arietes, ut aperiat os in caede, ut elevet vocem in ululatu, ut ponat arietes contra portas, ut comportet aggerem, ut aedificet munitiones. Eritque quasi consulens frustra oraculum in oculis eorum, et sabbatorum otium imitans, ipse autem recordabitur iniquitatis ad capiendum.

Idcirco haec dicit Dominus Deus: Pro eo quod in memoriam revocastis iniquitates vestras [Vulg. recordati estis iniquitatis vestrae], et revelastis praevaricationes vestras, et apparuerunt peccata vestra in omnibus cogitationibus vestris; pro eo, inquam, quod in memoriam revocastis [Vulg. recordati estis], manu capiemini.

Scio me in hoc loco juxta Septuaginta interpretes, cujusdam multiplicem legisse expositionem, Rabbath filiorum Ammon, referentis ad gentium populum: Judam vero et Jerusalem ad eos qui sub Christi nomine congregantur, et factis dent nominis dignitatem, regemque confusionis diabolum stare in omni viarum capite, et insidiari in occulto; implerique illum versiculum: Juxta semitam scandalum posuerunt mihi (Ps. CXXXIX); et stare eum in bivio, vel eos qui sui sunt tenere cupientem, vel novum sibi acquirere servitium; et ad dexteram semper pergere, ad eos scilicet qui in dextera parte sunt positi, ut expugnet eos, ut exsultet in caede, ut arietibus et congestione operum terrenorum capiat miseram Jerusalem; et primo quidem, ut videatur ei nihil agere, et frustra conari. Illo vero recordante iniquitates eorum, qui in Ecclesia commorantur, immo malis operibus reducunt adversarias potestates in memoriam scelerum pristinorum, patefiunt omnia peccata populi et cogitationes eorum, et idcirco capiuntur, quia novis vetera delicta cumularunt. Haec alius dixerit, nobis coeptae historiae veritas 249 persequenda est.

Cum, inquit, dixisset mihi sermo divinus: Propheta, fili hominis, et loquere ad gladium et dic:

Gladius, gladius, et caetera quae prophetia gladii continentur; secundo factus est ad me sermo Domini, dicens: Vis, fili hominis, scire quis iste sit gladius, et apertius personam discere gladii saevientis? Ausculta quae dico: pone duas vias, ut per illas gladius veniat regis Babylonis, qui egredietur quidem uno itinere Chaldaeorum, sed cum venerit per desertum et solitudinem ad bivium terrae Arabiae, quae appellatur filiorum Ammon, quarum una via Jerusalem ducit ad dexteram partem, sinistra vero ad Rabbath filiorum Ammon, quae est civitas metropolis, et hodie Philadelphia nominatur: memor, inquit, internecionis quae accidit regi Assyrio quando centum octoginta quinque millia, una nocte sunt caesa, formidabit ad partem dexteram declinare, et ire contra munitissimam Jerusalem; sed stabit in ipso compito, et ritu gentis suae oraculum consulet, ut mittat sagittas suas in pharetram, et commisceat eas inscriptas, sive signatas nominibus singulorum, ut videat cujus sagitta exeat, et quam prius civitatem debeat oppugnare. Hanc autem Graeci βελομαντίαν, sive ῥαβδομαντίαν nominant. Interrogavit igitur idola; exta consuluit. Ad dexteram facta est divinatio ejus, ut pergeret contra Jerusalem, et oppugnaret eam, aggeres comportaret, arietes poneret, aedificaret munitiones, urbemque concluderet, et in caede aperiret os suum, et fremitum exsultantis et ululantis exercitus concitaret. Hoc, inquit, faciens, videbitur habitatoribus Jerusalem oraculum frustra consulere; et quasi sabbatorum otium terere, ludere videlicet, et nihil operis perpetrare. Rex

autem Babylonis, non in sua fortitudine, sed in iniquitate populi confisurus est, qua eos scit offendisse Deum, et peccata patrum novis cumulasse [Al. cumulare] delictis, et praevaricationes eorum omnibus patuisse; et idcirco non dubitabit de victoria, quia confidet de iniquitate Jerusalem. Haec juxta Hebraicum, a quo Septuaginta non tam sensu quam verbis in plerisque discordant.

(Vers. 25 seqq.) 250 Tu autem, profane, impie dux Israel, cujus venit dies in tempore iniquitatis praefinita. Haec dicit Dominus Deus: Aufer cidarim: tolle coronam. Nonne haec est quae humilem sublevavit, et sublimem humiliavit? Iniquitatem, iniquitatem, iniquitatem ponam eam: et hoc non fiet donec veniat [Vulg. veniret] cujus est judicium, et tradam ei.

LXX: Et tu, profane, inique dux Israel, cujus venit dies, in tempore iniquitatis finis. Haec dicit Dominus Deus: Abstulisti cidarim, et posuisti coronam. Haec non erit similis. Humiliasti excelsum, et sublevasti humilem. Iniquitatem, iniquitatem ponam eam: nec haec talis erit, donec veniat cui debetur: et dabo ei.

Symmachus hunc locum ita interpretatus est: Tu autem, profane, inique dux Israel, cujus venit dies in tempore iniquitatis constitutus: Haec dicit Dominus Deus: Abstulit cidarim, et tulit coronam: neque hoc neque illud: humilem sublevabit, et sublimem humiliabit. Iniquitatem, iniquitatem, iniquitatem faciam illud. Et hoc non fuit iste, cujus judicium est, quem daturus sum.

Post urbis Jerusalem subversionem et captivitatem populi, ad ducem Israel sermo dirigitur,

quem nemini dubium est significari Sedeciam, in quo regum Israel de stirpe David imperium finitum est. Venit, inquit, tibi dies, quae longo tempore praefinita est in te, et propter te sacerdotium et regnum interiit populi Judaeorum. Cidaris enim insigne pontificis est: corona, hoc est, diadema, regis indicium. Nonne haec est cidaris, et haec corona quae nihil fecit judicio; sed ad imitationem regis Babylonii, quos volebat exaltabat, et quos volebat humiliabat? Propterea non semel, nec juxta Septuaginta bis, sed tertio iniquitatem ponam tibi in perpetuum, quae non statim tibi reputata est, sed donec veniat Christus, cujus est judicium, et tradat ei Pater regnum et sacerdotium, vel Ecclesiam de gentibus congregatam: Non enim judicat Pater quemquam; sed omne judicium dedit Filio (Joan. V, 22). Et in alio loco: Deus, ait, judicium tuum regi da, et justitiam tuam filio regis (Ps. LXXI, 1). Iste est cui repositum est imperium, et sacerdotium sempiternum, de quo loquebatur et Jacob: Non deficiet princeps ex Juda, neque dux de 251 femoribus ejus, donec veniat cui repositum est: et ipse erit exspectatio gentium (Gen. XLIX, 10).

In eo loco ubi nos interpretati sumus: Nonne haec est, pulchre transtulit Symmachus, neque hoc, neque illud. Quia enim dixerat: Aufer cidarim, tolle coronam, subjunxit, neque hoc neque illud, id est, regnum cessabit, et sacerdotium. Unde qui postea usque ad adventum Christi reges fuerunt pariter et sacerdotes, quorum unus Hyrcanus pontifex diadema capiti suo imposuit, frustra sibi et hoc et illud voluit vindicare, cum

regnum ei non deberetur post Sedeciam, sed illi cui repositum erat, et qui fuit exspectatio gentium, de quibus loquitur et Malachias: Vos, sacerdotes, qui contaminatis nomen meum (Mal. I, 6). Et post paululum: Non est voluntas mea in vobis, et victimas non suscipiam de manibus vestris. Ab ortu enim solis usque ad occasum, magnum est nomen meum in gentibus: et in omni loco sacrificatur et offertur nomini meo oblatio munda. Quae munda oblatio, sine sanguine hircorum, arietum, atque taurorum (Ps. XLIX), in Christi completur adventu, quando venit desideratus gentibus, et ortus est sol justitiae, in cujus pennis est sanitas (Agg. II).

(Vers. 28 seqq.) Et tu, fili hominis, propheta, et dic: Haec dicit Dominus Deus ad filios Ammon, et ad opprobrium eorum. Et dices: Mucro, mucro, evagina te ad occidendum: lima te ut interficias et fulgeas. Cum tibi viderentur vana, et divinarentur mendacia, ut dareris super colla vulneratorum impiorum, quorum venit dies in tempore iniquitatis praefinita. Revertere ad vaginam tuam, in locum in quo creatus es: in terra nativitatis tuae judicabo te. Et effundam super te indignationem meam, in igne furoris mei sufflabo in te: daboque te in manibus hominum stultorum, et fabricantium corruptionem [Vulg. interitum]. Ignis eris cibus; sanguis tuus erit in medio terrae: oblivioni traderis, quia ego Dominus locutus sum.

Gladium regis Babylonis stetisse in capite duarum viarum, in compito dexterae et sinistrae, quarum altera ducebat Jerusalem; altera ad Rab-

bath filiorum Ammon, et exisse sortem, ut pergeret prius contra Jerusalem, supra legimus. Qua expugnata et capta, regnum quoque et sacerdotium ejus in aeternum perisse praenuntiat. Residuum erat filiis Ammon, et ipse divisionis ordo poscebat, quid de sinistra via factum esset.

252 Unde imperatur prophetae, ut loquatur ad filios Ammon, et ad opprobrium eorum, quod et ipsi capiendi sint, et ad eumdem gladium sermonem dirigit: O mucro, mucro, qui paratus es ad caedem, qui limatus, ut fulgeas et interficias: licet tibi idola responderint, et vanum sit omne quod a daemonibus respondetur, ut videlicet vulneratorum cervicibus immineres, et per te compleretur quod multo Dominus tempore fuerat comminatus; tamen expleto opere tuo, quod egisti contra filios Ammon, revertere ad vaginam tuam, id est, in Babylonem, ad locum in quo factus es et creatus: ut in terra nativitatis tuae judicem te, et effundam super te indignationem meam, et Medorum atque Persarum virtute capiaris.

Quod plenius in Isaiae volumine dicitur, in visione contra Babylonem: Ecce ego suscitabo super eos Medos. Et post paululum: Et erit Babylon illa gloriosa in regnis, inclyta in superbia Chaldaeorum, sicut subvertit Deus Sodomam et Gomorrham: non habitabitur usque in finem (Isa. XIII, 17 et seqq.). Et quia semel sub persona gladii de rege, immo regno Babylonis loquebatur, servat metaphoram. In igne, inquit, furoris mei sufflabo in te; ut faciam te igne consumi, et tradam te in manibus hominum stultorum et imperitorum, qui artem non habent cudendi gladios

et acuendi; ut nequaquam ultra acuaris, limeris, et fulgeas ad occidendum; sed sis ignis cibus, sanguisque tuus, quem fudisti cunctis spectantibus, in te potius redundet; et tradaris aeternae oblivioni, et pereas in perpetuum, quia ego Dominus locutus sum, cujus dixisse, fecisse est.

(Cap. XXII.---Vers. 1 seqq.) Et factum est verbum Domini ad me, dicens: Et tu, fili hominis, nonne judicas [Bis est in Vulg. nonne judicas] civitatem sanguinum, et ostendis ei omnes abominationes suas? Et dices: Haec dicit Dominus Deus: Civitas effundens sanguinem in medio sui, ut veniat tempus ejus, et quae fecit idola contra semetipsam, ut pollueretur. In sanguine tuo qui a te effusus est, deliquisti, et in idolis tuis quae fecisti, polluta es, et appropinquare fecisti dies tuos, et adduxisti tempus annorum tuorum: propterea dedi te opprobrium gentibus, et irrisionem universis terris. Quae juxta sunt, et quae procul a te, triumphabunt de te (sive illudent tibi), sordida nobilis, grandis interitu. Ecce principes Israel, singuli in 253 brachio suo fuerunt in te ad effundendum sanguinem. Patrem et matrem contumeliis affecerunt in te (sive patri et matri maledixerunt). Advenam calumniati sunt in medio tui. Pupillum et viduam contristaverunt (sive oppresserunt) apud te: sanctuaria mea sprevistis [Vulg. sprevisti et polluisti], sabbata mea polluistis. Viri detractores (sive latrones) fuerunt in te ad effundendum sanguinem, et super montes comederunt in te. Scelus (sive ut significantius in Hebraeo habet ZEMMA (), hoc est, incestum) operati sunt in medio tui. Verecundio-

ra patris discooperuerunt in te, et immunditiam menstruatae humiliaverunt in te, et unusquisque in uxorem proximi sui operatus est abominationem, et socer nurum suam polluit nefarie. Frater sororem suam, filiam patris sui, oppressit (sive humiliavit) in te. Munera acceperunt apud te, ad effundendum sanguinem. Usuram et superabundantiam accepisti, et avare proximos tuos calumniata es (sive et complebo consummationem malitiae tuae in oppressione tua); meique oblita es, ait Dominus Deus. Ecce complosi manus meas super avaritiam tuam quam fecisti, et super sanguinem qui effusus est in medio tui. Numquid sustinebit cor tuum, aut praevalebunt manus tuae in diebus quos ego faciam tibi? Ego Dominus locutus sum, et faciam. Et disperdam te in nationes, et ventilabo te in terras, et deficere faciam immunditiam tuam a te, et possidebo te in conspectu gentium (sive juxta Aquilae primam editionem, et Theodotionem: Et contaminabo te: vel juxta Symmachum: Et vulnerabo te in conspectu gentium): et scies quia ego Dominus.

Et tu, ait, fili hominis (utar enim consueto ad te vocabulo), judica civitatem sanguinum, et ostende illi omnes abominationes suas, ut sciat se imminentem captivitatem merito sustinere, et in multis sanguinibus adduxisse tempus ruinae suae. Primum omnium scelerum, pro Deo idola venerata es; et adorasti opera manuum tuarum, et appropinquare fecisti tempus annorum tuorum, quod multo tempore dicebatur, et differebatur, ut ageres poenitentiam. Tu autem secundum impoenitens cor tuum, thesaurizas

tibi iram in die irae (Rom. II). Idcirco dedi te opprobrium gentibus, et illusionem universis terris, quae in circuitu tuo sunt, 254 tam juxta, quam procul: quae triumphabunt de te, sive illudent tibi. Sordida, nobilis, grandis interitu. Sordida, quia munda esse desisti. Nobilis in malo, quae quondam in bono cunctas urbes nobilitate superabas. Grandis interitu: ut quanto sublimior eras, tanto fortius rueres.

Et interim, ut caetera praetermittam, pauca numerabo quae in te fuerint. Principes tui non justitia, sed roboris et brachii fortitudine judicantes, fuderunt in te innoxium sanguinem. Alii patrem et matrem contumeliis affecerunt, sive maledixerunt parentibus, Scriptura dicente: Qui maledixerit patri et matri, morte moriatur (Exod. XXI, 17). Advenam et peregrinum oppresserunt in medio tui: quasi non illis sufficeret pro omni angustia peregrinatio et exsilium patriae. Pupillum et viduam contristaverunt, sive oppresserunt apud te: ut quorum omne praedium est in legum justitia, non solum contristarentur, sed opprimerentur a te. Sanctuaria mea, sive sancta contempsistis, et sabbata mea polluistis: ut non discerneretis inter sanctum et pollutum, inter decretum religioni diem, otiumque sabbati ad culturam Dei, et caeteros dies, quibus operari et servire carnis necessitatibus lege permissum est.

Viri detractores, sive juxta Symmachum et Theodotionem, dolosi, quod in Hebraeo dicitur RACHIL (), et homicidae erant in te, ut blasphemarent Deum, sive cuncta dolo agerent, aut violentia. Et comederunt in montibus alta sapientes,

et elevati contra Deum superbia, scelus, sive incestum, operati sunt in medio tui: ut quod in angulis quoque et secreto raro fit, quando a malis conscientiae hominum devitantur, hoc tu in propatulo feceris. Quid sit autem incestus, sequens sermo significat: Verecundiora patris nudaverunt in te, novercae contra fas et licitum copulati, et immunditiam menstruatae humiliaverunt in te, non parcentes naturae, nec inducias dantes turpitudini, et ad uxorem proximi sui adhinnientes. Quodque hoc sceleratius est, socer exarsit in nurum, et frater sororis jura nescivit: ut non uterinam, sed de eodem patre violaret sororem. Acceperunt munera; ut innocentem 255 sanguinem funderent. Necessitatem pauperum verterunt in lucrum, ut usuram acciperent, et superabundantiam; et propter avaritiam amicos calumniati sunt. Hoc autem, inquit, fecisti, o Jerusalem, quia mei oblita es. Memoria enim Dei excludit cuncta flagitia.

Unde habitum Domini irascentis assumpsi, et complosi manus meas contra avaritiam tuam, et contra sanguinem qui effusus est in medio tui; ut intelligas, et mente cognoscas, utrum vel animo, vel manibus possis meam iracundiam sustinere. Ego enim Dominus locutus sum, et ego faciam: et postquam capta fueris, Jerusalem, dispergam te in nationes, et ventilem in aerem, quasi inutiles paleas huc illucque rapiendas: tantaeque clementiae sum, ut saevitia mea vertatur in misericordiam. Omnia enim faciam, ut deficiat immunditia tua a te, et recipias pristinam puritatem. Quam cum receperis, possidebo te in conspectu

omnium gentium: ut cum a me possessa fueris, tunc intelligas quod ipse sim Dominus. Sin autem interpretationem Symmachi et Theodotionis sequimur, quorum alter ait: Et vulnerabo te, sive confodiam: alter: Contaminabo te in conspectu gentium, ad malam partem cuncta referenda sunt: quamquam illud huic sensui contrarium sit, quod supra dicitur: Et deficere faciam immunditiam tuam a te. Defectio enim immunditiae, restitutio puritatis est. Utramque editionem pariter disserui, ut librorum magnitudinem declinarem.

(Vers. 17 seqq.) Et factum est verbum Domini ad me dicens: Fili hominis, versa est mihi domus Israel in scoriam. Omnes isti, aes, et stannum, et ferrum, et plumbum in medio fornacis: scoria argenti facti sunt. Propterea haec dicit Dominus Deus: Eo quod versi estis omnes in scoriam: idcirco ecce ego congregabo vos in medio Jerusalem congregatione argenti, et aeris, et ferri, et stanni, et plumbi in medium fornacis, ut succendam in ea ignem ad conflandum. Sic congregabo in furore meo, et in ira mea, et requiescam, et conflabo vos, et succendam vos in igne furoris mei, et conflabimini in medio ejus ut conflatur argentum in medio fornacis: sic eritis in medio ejus, et scietis quia 256 ego Dominus [Vulg. addit cum] effuderim indignationem meam super vos.

Verbum Hebraicum SIG (), Symmachus scoriam, Aquilae prima editio στέμφυλον et γίγαρτον, quod utrumque acinum vinacii significat, interpretati sunt. Secunda autem ejus translatio, et Septuaginta vertere, commixtionem. Porro scoria, sordes et purgamenta metallorum

sonat; ut consequenter captivitate vicina, immo jam imminente urbis excidio, ignis adhibeatur: ut sub translatione conflationis, purum argentum remaneat, quod aere, stanno, ferro, plumboque mixtum fuerat atque violatum: quorum tria, aes, stannum, et plumbum, fusilis materiae sunt, et igni solvuntur. Ferrum vero inter incudem et malleum mollescit atque tenuatur, et diversas accipit formas, prout voluntas artificis fuerit. Sicut igitur argentum quod supradicta metalla violarunt, in fornacem mittitur, ut ablatis sordibus, et adulterinis materiis, purum remaneat: ita, inquit, congregabo vos in medium Jerusalem, et Babylonia obsidione circumdabo, ut succendam in vobis ignem ad conflandum. Quodque ibi facit flammarum ardor immensus, hic fames et pestilentia faciet: ut postquam congregavero vos, atque succendero in igne furoris, tunc requiescam, et contemptus dolorem, poenarum vestrarum ultione compescam. Et hoc totum faciam, ut postquam effudero indignationem meam super vos, finis vestri cruciatus, mei notitia sit: et sciatis quod ego sim Dominus judex omnium et retributor. Quod autem dicatur esse conflator, et in multis quidem aliis locis, sed maxime in Malachia, et Isaia legimus, quorum alter: Ecce, inquit, Dominus egreditur quasi ignis conflatorii et sicut herba lavantium, et sedebit conflans quasi aurum et argentum, et conflabit filios Levi (Mal. III, 1, 3). Alter: Et lavabit Dominus sordes filiorum et filiarum Sion, et sanguinem mundabit de medio eorum, spiritu judicii, et spiritu combustionis (Isa. IV, 4). Et puto illud sonare, quod in Psalmis

dicitur: Proba me, Domine, et tenta me (Ps. XXV, 2). Post quod infertur: Ure renes meos et cor meum: ut universa lumborum noxii in me humoris pituita scelera sua, et velamen quod positum 257 est siccetur.

Quod de Jerusalem intelleximus, intelligamus de animarum statu, quae purae a Deo conditae sunt: aurumque in sensu atque sapientia, et argentum in sermone atque eloquio susceperunt, ut quod mente conceperint, verbis explicent. De argento legimus: Eloquia Domini, eloquia casta: argentum igne examinatum, probatum terrae, purgatum septuplum (Ps. XI, 5). De auro similiter et argento, sexagesimus septimus continet psalmus, in quo scriptum est: Si dormiatis inter medios cleros pennae columbae deargentatae, et posteriora, sive interiora dorsi ejus in virore, aut pallore auri (Psal. LXXVII, 14). Omnis enim gloria filiae regis intrinsecus (Psal. XLIV, 14), quae loquitur in Cantico Canticorum: Introduxit me rex in cubiculum suum (Cant. I, 3). Qui inter duo dormierit et requieverit Testamenta, statim assumit pennas columbae deargentatas, aurique in cordis thesauro fulgore irradiabit. Ad hunc sensum reor et illa esse referenda, quod peccatoribus et qui meruerunt offensam Dei, coelum aeneum, terra sit ferrea, et maxime terra Aegypti, de qua educit Dominus Israel, quasi de fornace ferrea. In explorando quoque iniquitas sedet super talentum plumbi (Zach. V). Et in Exodi cantico dicitur: Demersi sunt quasi plumbum in aqua violentissima (Exod. XV, 10). Gravi enim peccatorum pondere premebantur, et loqui poterant: Quasi onus grave

gravatae sunt super me (Ps. XXXVII, 6). Quomodo autem auri speciem adulterina aeris similitudo mentitur, sic argenti candorem stannum simulat, quod simplex et rusticus non facile dignoscit. Et saepe accidit, ut aurum et argentum haeretica pravitate commixtum, igne Spiritus sancti et Domini judicio separetur, et purum aurum remaneat et argentum, de quo propheta dicit: Dedi eis argentum et aurum; ipsi autem fecerunt ex eis Baal (Osee II, 8). Cui simile est: Eduxi eos in argento et auro, et non erat in tribubus eorum infirmus (Psal. CIV, 37): finisque poenarum omnium sit, nosse quod ipse sit Dominus. Lapidem stanneum, sive massam stanneam, et in Zacharia legimus (Zach. IV): quae quid significet, suo loco interpretati sumus.

(Vers. 23 seqq.) Et factum est verbum Domini ad me, dicens: Fili hominis, dic ei: Tu es terra immunda, et non compluta in die furoris. Conjuratio prophetarum in medio ejus, sicut leo rugiens rapiensque praedam: animas devoraverunt, opes et pretium acceperunt, viduas ejus multiplicaverunt in 258 medio illius. Sacerdotes ejus contempserunt legem meam, et polluerunt sanctuaria mea. Inter sanctum et profanum non habuere distantiam, et inter pollutum et mundum non intellexerunt, et a sabbatis meis averterunt oculos suos, et coinquinabar in medio eorum. Principes ejus in medio illius quasi lupi rapientes praedam ad effundendum sanguinem, et perdendas animas, et avare ad sectanda lucra. Prophetae autem ejus linebant eos absque temperamento, videntes vana, et divinantes eis mendacium, dicentes:

Haec dicit Dominus Deus, cum Dominus non sit locutus. Populum terrae calumniabantur calumnia [Vulg. Populi, et calumniam], et rapiebant violenter: egenum et pauperem affligebant, et advenam opprimebant calumnia absque judicio. Et quaesivi de eis virum, qui interponeret maceriam, et staret oppositum contra me pro terra, ne dissiparem eam, et non inveni. Et effudi super eos indignationem meam, in igne irae meae consumpsi eos. Viam eorum in caput eorum reddidi, ait Dominus Deus.

Poterat diligens auditor inquirere, quae esset scoria quae argenti violaverit puritatem, et aere, plumbo, stanno, ferroque miscuerit. Quod ibi igitur sub persona urbis, et fornacis expressum est, et huic sub specie terrae, quae non sit rigata, nec pluviam susceperit, praedicatur. Pluvias illas debemus intelligere, de quibus scriptum est: Mandabo nubibus ne pluant super eam imbrem (Isa. V, 6): quem exspectamus, quando datur nobis pluvia temporanea et serotina, de qua scriptum est: Pluviam voluntariam segregabis, Deus, haereditati tuae (Ps. LXVII, 10). Dies autem furoris est, quem sibi unusquisque conciliat multitudine peccatorum. Scire cupimus quae sit urbis scoria, qui terrae durissimae et plenae veprium sentiumque squalor. Conjuratio, inquit, Prophetarum, sive juxta LXX, ducum in medio ejus habentium similitudinem leonis, de quo scribit et Petrus: Adversarius noster diabolus, quasi leo rugiens circuit (I Petr. V, 8). Qui leo omnesque ejus socii non quaerunt corpora devorare, sed animas, accipiuntque mercedes, et pecunia

cuncta dijudicant. Quod in illo quidem tempore accidisse populo Judaeorum, nulli dubium est. Propter sacerdotes enim et principes et prophetas adduxit Dominus super eos malum. Sed in nostra Jerusalem hoc saepe conspicimus: qui juxta Septuaginta devorant animas in potentia, et 259 pretium accipiunt, ut multas viduas faciant, quae sponsum Dominum perdiderunt. Horum autem prophetarum factio est, et conjuratio, ut invicem sui fautores sint, et omnia turpis lucri gratia faciant. Sacerdotes qui praesules templi esse deberent, et ex quorum ore notitia Legis inquiritur, violant sanctuaria, nullamque inter sanctum et profanum, nisi pecuniae habent distantiam. Avertunt oculos a sabbatis, et Dei requiem quae in notitia Scripturarum est, non recogitant; nec dicunt cum propheta: Revela oculos meos, et considerabo mirabilia de lege tua (Psal. CXVIII, 18). Neque illud Apostoli: Nos autem omnes revelata facie gloriam Domini contemplamur (I Cor. III, 12). Inter tales prophetas et sacerdotes medius Dominus inquinatur, de quo scriptum est: Medius autem inter vos stat quem vos ignoratis (Joan. I, 26). Prophetae igitur, sive duces, leonibus comparantur. Principes autem quos inferioris gradus homines intelligimus, luporum imitantur rapinam, ut effundant sanguinem non corporum, sed animarum, et avare sectantur lucra, nequaquam illo contenti: Qui serviunt altari, vivant de altario (I Cor. IX, 13): sed postquam ad ministerium Dei accesserint, Croesi divitias congregant. Prophetae quoque illi qui ventura praenuntiant, liniebant eos absque temperamen-

to, de quo et supra diximus, vaticinantium prophetarum, qui absque commixtione palearum linierunt parietem, qui imbribus dissipatur. Istiusmodi vident vana, et non tam prophetant, quam divinant mendacium, dicentes terrae miserabili: Haec dicit Dominus, Dominus ista promittit: cum Dominus non sit locutus ad eos. Populus autem terrae nequaquam Dei, sed terrenorum operum, principum ac sacerdotum aemulator existens, per calumniam et potentiam cuncta faciebat: non divites, sed pauperes opprimens, de quibus scriptum est: Pauper autem non sustinet comminationem. Et: Redemptio animae viri propriae divitiae (Prov. XIII, 8). Advenam quoque et peregrinum, qui necdum civis Ecclesiae fuerat effectus, sed tantum auditor, et habens initia fidei, opprimebant calumnia: ut postquam circuissent mare et aridam, facerent unum proselytum, et facerent eum filium gehennae. 260 Inter tanta autem vitia et scelerum multitudinem, quaesivi de eis virum qui irae meae posset resistere, et instar Moysi, et Aaron, et Samuelis, igni meo et incendio se opponeret; et non potui reperire. Unde loquebatur ad Moysen: Dimitte me, et delebo populum istum (Exod. XXXII, 10). Et quia resistentem mihi, retinentemque me, non potui reperire: propterea totam super eos effudi indignationem meam, et consumpsi illos, non absque mensura atque judicio, sed ut redderem vias eorum in capita illorum, vel propria peccata quae fecerant, auctoribus tribuens, vel certe in capita populi ducis, principis, ac prophetarum, quorum nullus fuit qui irascenti Domino auderet resistere, et quorum causa terra

squalida atque deserta imbrem Domini suscipere non meruit.

(Cap. XXIII.---Vers. 1 seqq.) Et factus est sermo Domini ad me, dicens: Fili hominis, duae mulieres filiae matris unius fuerunt, et fornicatae sunt in Aegypto, in adolescentia sua fornicatae sunt. Ibi subacta sunt ubera earum, et fractae sunt mammae pubertatis earum (sive, ut in LXX continetur, Ibi ceciderunt ubera earum, et ibi devirginatae sunt). Nomina earum, Oolla major (sive senior), et Ooliba soror ejus. Et habui eas (sive factae sunt mihi), et pepererunt filios et filias. Et nomina earum, Samaria Oolla, et Jerusalem Ooliba. Fornicata est igitur Oolla super me, et insanivit (sive abiit) ad amatores suos in Assyrios, qui appropinquabant [Vulg. appropinquantes] ei, vestitos hyacinthinis [Vulg. hyacintho], principes et magistratus, juvenes cupidinis (sive electos) universos equites ascensores equorum. Et dedit fornicationes suas super eos electos filios Assyriorum universos, et in omnibus super quos insanivit in immunditiis (sive adinventionibus) eorum polluta est. Insuper et fornicationes suas quas habuerat in Aegypto, non reliquit. Nam et illi dormierant cum ea in adolescentia ejus, et illi confregerant ubera pubertatis ejus (sive et ipsi devirginaverant eam): et effuderunt fornicationem suam super eam. Propterea tradidi eam in manus amatorum suorum, in manus filiorum Assur, super quorum insanivit libidinem. Ipsi discooperuerunt ignominiam ejus: filios et filias illius tulerunt; et ipsam occiderunt gladio. Et factae sunt famosae mulieres (sive facta est in

sermone mulierum); et judicia (sive ultiones) 261 fecerunt in ea.

Duodecim tribus Israel quae fuerunt junctae in Aegypto, postea esse divisas in duas et decem tribus, appellatasque Judam et Israel, Regum et Paralipomenon Scriptura testatur. Judae regnavit de stirpe David, Roboam filius Solomonis in Jerusalem, ubi erat templum et sacerdotes, et magna pars tribus Levi. Decem autem tribubus in Samaria Jeroboam filius Nabat de [Al. Nabadi] tribu Ephraim et Joseph; quarum Samaria nunc appellatur Oolla, quod in lingua nostra sonat tabernaculum: Jerusalem vero Ooliba, hoc est, tabernaculum meum in ea. Siquidem et in decem tribubus erat tabernaculum non Dei, sed idolorum. Aureos enim Jeroboam, ut populum averteret a cultu Dei, vitulos collocarat in Dan et Bethel.

Dicamus ergo de singulis. Duae istae mulieres, Samaria et Jerusalem, filiae fuerunt matris unius de Israel stirpe generatae, et fornicatae sunt in Aegypto in adolescentia sua. Neque enim accepissent Legem eductae de Aegypto in monte Sina, prohibentem eas venerari idola, nisi in Aegypto fuissent Aegyptia portenta veneratae. Potest autem mater ambarum esse Chethaea, de qua supra legimus: Pater vester Amorrhaeus, et mater vestra Chethaea (Supra XVI, 3). Sed et quando dicitur: Unusquisque abominationes Aegypti auferat ab oculis suis, hoc significat, quod in Aegypto Israel idolis servierit, et ibi ceciderint, sive fracta sint ubera virginitatis ejus; majorque Samaria dicitur et senior, vel propter multitudinem decem tribuum, vel quia post mortem Moysi de Ephraim

tribu, Jesus filius Nave populo praefuit: unde et Jeroboam, qui scidit eas, a domo David fuisse legimus (III Reg. XII). Et habuit eas Deus, sive factae sunt ejus, quando ingemuerunt ab operibus Aegypti, luto prius et lateri servientes. Quae postea illi filios et filias, vel in solitudine, vel in repromissionis terra genuerunt. Primumque fornicata est Oolla, id est, Samaria, super Deum, quando insanivit in Assyrios, qui vestiti ejus hyacinthinis, et non quoslibet de populo, sed duces et magistratus, nec aetate confectos, sed juvenes omnes, equites electos, quorum secuta est idola, et a quibus contra jussionem Dei postulavit auxilium. Qui venerunt et polluerunt eam, ut quidquid in adolescentia fecerat in Aegypto, 262 non relinqueret. Nam et Aegyptii concubuerant cum ea in adolescentia ejus, quorum simulacra venerata est; ibique devirginata, et confracta sunt ubera illius: et tanta fuit fornicationis abundantia, ut non fornicati cum ea, sed fornicationem suam super illam effudisse dicantur. Propterea tradita est ipsis amatoribus suis, Phul et Theglathphalassar, et Salmanasar, in quorum insanivit libidinem, et ipsi discooperuerunt ignominiam ejus, τροπολογικῶς, quasi mulieris meretricis (IV Reg. XVII et XVIII, I Paral. V). Revelatio autem urbis, captivitas est, qui filios et filias earum duxere captivas, et ipsam gladio trucidarunt, ita ut in omnium mulierum exemplum jugulata sit; et in malam partem cunctarum sermone celebretur. Qui judicia et ultiones fecerunt in ea, ut nihil in illa salutis relinquerent; sed usque hodie decem tribus captivae teneantur in montibus et

in urbibus Medorum, ad quas translatae sunt. Juxta anagogen in Osee propheta quid significet Joseph, Ephraim, Samaria, Jezrael, et Israel, et quomodo contrariae sint domui David, et Jerusalem, quae significat Ecclesiam, plenius disseruimus. De quibus et septuagesimus septimus psalmus sonat: Filii Ephraim intendentes et mittentes arcum, conversi sunt retrorsum in die belli (Psal. LXXVII, 9). Et iterum: Repulit tabernaculum Joseph, et elegit tribum Juda (Ibid., 67). Elegit enim Deus domum confessionis Ecclesiam, et repulit tabernaculum Joseph, quod interpretatur augmentum. Qui, praetermissa Lege Dei, aureos culturae suae vitulos addiderunt: et appellantur Oolla, id est, tabernaculum, non Dei, sed erroris et daemonum. Et soror major ac senior, propter multitudinem et captivitatem ab Assyriis fornicata est contra Deum, quia dereliquit fidei veritatem, et insanivit in haereticorum principes amatores suos, qui vestiti erant hyacinthinis, excelsa illi et coelestia promittentes; et ascensores, de quibus dictum est: Hi in curribus, et in equis (Ps. XIX, 8), electos filios Assyriorum et duces ac magistratus, qui scientiam sibi et eloquentiam repromittunt. Hoc autem propterea fecit, quod easdem fornicationes quas habuerat in Aegypto, id est, antequam crederet, et adhuc in saeculo versabatur, etiam in haeresi exercuit. Et devirginata est [Al. devirginatae sunt] a viris Assyriis qui in malitia perseverant, 263 sive ultoribus. Adversarius noster diabolus, ipse est inimicus et ultor (I Petr. V). Illi confregerunt ubera Samariae; et virginitatem ejus quam habuerat in Ecclesia, per-

diderunt. Propterea tradita est amatoribus suis, juxta Apostolum qui scribit: Tradidi eos Satanae, ut discant non blasphemare (I Tim. I, 20). Et: Tradidi eos in interitum carnis, ut spiritus salvus fiat (I Cor. V, 5). Illi discooperuerunt ignominiam miserae Samariae, et omnem illius ostenderunt turpitudinem, filiosque et filias, qui de illa generati sunt, scientia praeditos, et simplices atque imperitos duxere captivos, et ipsam interfecerunt gladio spiritali: totiusque mundi in malam partem sermone celebrantur, et fiunt famosae inter cuncta saeculi dogmata, ut in exemplum omnium feminarum turpitudo illius puniatur.

(Vers. 11 seqq.) Quod cum vidisset soror ejus Ooliba, plusquam illa insanivit libidine: et fornicationem suam super fornicationem sororis suae ad filios Assyriorum praebuit impudenter: ducibus ac magistratibus ad se venientibus, indutis variis vestibus, et equitibus qui in equis vehebantur, et juvenibus formae egregiae universis. Et vidi quod polluta esset: et via una fuit ambarum. Et addidit ad fornicationes suas: cumque vidisset viros quasi depictos in pariete, imagines Chaldaeorum expressas coloribus (sive sinopide), cinctos balteis in renibus suis, et tiaras tinctas in capitibus suis, speciem ducum omnium, similitudinem filiorum Babylonis, terraeque Chaldaeorum, in qua nati erant: insanivit in eos libidine oculorum suorum, et misit nuntios ad eos in Chaldaeam. Cumque venissent ad eam filii Babylonis ad cubile mammarum, polluerunt eam fornicationibus suis, et polluta est ab eis, et repleta [Vulg. satiata] est anima ejus ab illis.

Revelavit quoque fornicationes suas, et discooperuit ignominiam suam: et recessit anima mea ab ea, sicut recesserat anima mea a sorore ejus. Multiplicavit enim fornicationes suas, recordans dies adolescentiae suae, in quibus fornicata est in terra Aegypti.

Soror Ooliba, id est, Jerusalem, cum vidisset quae passa esset Oolla, id est, Samaria, nequaquam de sororis supplicio sumpsit exemplum, sed ardentiore libidine insanivit, et sororis fornicationem excessit, dans se Assyriis, quorum pulchritudinem et varias vestes et equitum multitudinem juvenumque egregiam speciem admirabatur. Cumque vidisset Deus polluta esse eam, et in una sororis via incedere, non contenta veteribus fornicationibus, novas addidit: ut amaret etiam quos non viderat, sed quorum imagines expressas coloribus sive sinopide (quod est genus rubri coloris) in pariete conspexerat. Isti erant Chaldaei, quorum varias et coloratas vestes, et balteos in renibus, et tiaras tinctas in capitibus, et speciem ducum nobilem mirabatur, et similes filiis Babylonis, in quorum terra nati fuerant, aestimabat. Et insanivit in eos libidine oculorum suorum, et misit nuntios ad eos in Chaldaeam, id est, in Babylonem, ut venirent ad se. Qui cum venissent ad cubile mammarum ejus, eamque suis fornicationibus polluissent, tantum eorum repleta est, ut taederet eam illorum, et alienaretur anima ejus ab eis. Illa vero revelavit turpitudinem suam, et publice fornicabatur, et omnibus ignominiam suam ostendebat. Unde et anima Domini alienata est ab ea, sicut alienata fuerat a sorore

ejus Samaria. Multiplicavit enim fornicationes suas, et ad antiquam consuetudinem reversa est, et recordata est dierum adolescentiae suae, in quibus in terra Aegypti fuerat fornicata.

Et videamus ne et in Ecclesia hoc fiat, ut victa una haeresi atque pereunte, alia insanior surgat, et sororis primae fornicationes excedat. Videt et in parietibus, hoc est, in variis ac diversis mundi imaginibus Chaldaeos, quos intelligimus mundi daemones, expressos sinopide, cujus color sanguinis est, et peccatum significat. De quo et dicitur: Si fuerint peccata vestra ut phoenicium, ut nix dealbabuntur: et si fuerint ut vermiculum, ut lana erunt (Isa. I, 18). Isti cincti sunt balteis in renibus, et tiaras tinctas habent in capitibus, per quod ostenditur varius errorum superstitio et superbia daemoniorum. Et fiunt famosae in terra nativitatis suae, id est, in mundo. Diabolus enim mundi hujus princeps est. Et insanivit in eos libidine oculorum suorum, et misit nuntios in Chaldaeam, ad regionem daemoniorum, ut venirent ad se. Qui postquam venerant ad cubile mammarum ejus, et virginitatis ejus ubera confregerant, eamque suis fornicationibus polluissent, tantum eorum repleta est, ut taederet eam illorum, et alienaretur anima ejus ab eis. Anima enim quae a Deo alienatur, nec in daemonibus potest habere stabilem amorem. Unde et anima Domini alienata est ab ea, et auxilium gratiamque Spiritus sancti subtraxit. Multiplicavit enim fornicationes suas; et non tam fornicationem, quam meretricum numerum desideramus, et ad tantam venimus rabiem, ut post multa tempora Dominicae

servitutis revertamur ad Aegyptum, et ea faciamus, quae in saeculo fecimus, antequam nomen fidei acciperemus?

(Vers. 22 seqq.) Propterea, Ooliba, haec dicit Dominus Deus: Ecce ego suscitabo omnes amatores tuos contra te, de quibus satiata est anima tua, et congregabo eos adversum te in circuitu: Filios Babylonis, et universos Chaldaeos, nobiles, tyrannosque et principes, omnes filios Assyriorum, juvenes forma egregia, duces et magistratus, universos principes principum, et nominatos ascensores equorum. Et venient super te instructi curru et rota multitudo populorum: lorica et clypeo et galea armabuntur contra te undique. Et dabo eis judicium, et judicabunt te judiciis suis, et ponam zelum meum in te, quem exercent tecum in furore. Nasum tuum et aures tuas praecident, et quae remanserint, gladio concident. Ipsi filios tuos et filias tuas capient et novissimum tuum devorabitur igni, et denudabunt te vestimentis tuis, et tollent vasa gloriae tuae. Et requiescere facient scelus tuum de te, et fornicationem tuam de terra Aegypti: nec levabis oculos tuos ad eos, et Aegypti non recordaberis amplius.

LXX: Propterea, Ooliba, haec dicit Dominus Deus: Ecce ego suscitabo amatores tuos contra te, a quibus recessit anima tua, et adducam eos adversum te per circuitum filios Babylonis, et omnes Chaldaeos φακοὺθ et συὲ et κοὺθ, et omnes filios Assyriorum cum eis, juvenes, electos, duces, et magistratus, omnes tristatas, et nominatos equitantes in equis. Cuncti venient super te ab Aquilone, currus et rotae, 266 cum multi-

tudine populorum, clypei et peltae, et mittent custodiam super te in circuitu. Et dabo ante faciem eorum judicium, et judicabunt te judiciis suis, et dabo zelum meum in te, et facient tecum in ira furoris. Nasum tuum et aures tuas auferent, et reliquos tuos gladio dejicient. Ipsi filios tuos et filias tuas tollent, et residuos tuos devorabit ignis, et denudabunt te vestimento tuo, et assument vasa gloriationis tuae, et avertent impietates tuas a te, et fornicationem tuam de terra Aegypti, et non elevabis oculos tuos ad eos, et Aegypti non recordaberis amplius.

Quia Aegyptiarum carnium recordata es, et imitata turpitudinem gentis immundae, quae omnium bestiarum simulacra veneratur: propterea adducam contra te amatores tuos, quorum satiata complexu, recessisti ab eorum foedere: ut quantus prius amor fuerat, in tanta odia vertereris. Filios, inquam, Babylonis, omnesque Chaldaeos, nobiles, tyrannos et principes; pro quibus in Hebraico habetur, PHACUD () et SUE () et CUE (), quas multigentes Orientales intelligunt, cum hujuscemodi nomina, nec in Regum volumine, nec in Paralipomenon, neque in Jeremia quidem, qui describunt captivitatem Jerusalem, aut in aliquo loco Scripturae sanctae inveniamus. Nec mirum, si Septuaginta ipsa Hebraica posuerunt nomina, cum Symmachus quoque et Theodotio in eadem verba consentiant. Omnes, inquit, Assyrios, equites, et juvenes, forma egregia, duces et magistratus, sive tristatas, quos nos principes principum interpretati sumus. De quibus et in Exodo legimus (Exod. XV, 4). Electos ascensores

tristatas (τριστάτας), pro quibus Latina simplicitas, ternos statores transtulit. Tristatae autem nomen est apud Graecos, secundi gradus post regiam dignitatem. De quibus scriptum est: Verumtamen ad tres primos non pervenit, qui principes equitum peditumque erant et tributorum [Al. tribunorum] (I Par. XII, II Reg. XXIII): quos nos magistratus utriusque militiae, et praefectos annonarii tituli nominamus. Omnes, inquit, in curribus et in equis, lorica armati, galea et clypeo, obsederunt te per circuitum, et dabo eis 267 judicium, ut quos reliqueras, et quorum irritum feceras pactum, ab his judiceris: et judicabunt te judiciis suis quasi adulteram. Et ponam, inquit, zelum meum in te, quem exercent tecum in furore. Zelus enim meus est inter hostes, fidei etiam non servatae. Nasum, inquit, tuum et aures tuas praecident, quasi adulterae et deprehensae in stupro: ut deformata placere desistas. Quomodo enim in facie omnis pulchritudo oris in narium decore consistit, et in auribus, e quibus in feminis uniones et margaritae dependent: ita dignitas regis et judicum, quae in ore auribusque signatur, eorum gladio praecidetur. Ipsi filios tuos et filias tuas capient. Tuos, inquit, et tuas, non meos et meas, quia de adulterio generati sunt, et caetera vorabuntur incendio. Et denudabunt, inquit, et vestimentis tuis, quibus te ornaveram, et vasis gloriae tuae, quae tibi ad caeremonias templi aurea argenteaque concesseram, de quibus scriptum est: Ego dedi eis aurum et argentum, et ipsi fecerunt ea Baal (Osee II, 8). Haec autem omnia faciam, ut perdita pulchritudine et vultu venefi-

co [Al. veneficio] deturpato, quiescat aliquando scelus tuum, et fornicatio quam didicisti et exercuisti in Aegypto: ut postquam nasum auresque perdideris, nequaquam audeas oculos tuos levare ad Chaldaeos, et amatoribus pristinis ostendere foeditatem tuam: nec recorderis amplius Aegyptiorum libidinis, quorum magnitudine carnium delectabaris. Quae universa dicuntur sub translatione adulterae, et propter adulterium deturpatae: ut nequaquam ultra glorietur in decore suo; sed erubescat in foeditate, quam magnitudine meruit voluptatum. Quidquid de Jerusalem τροπικῶς dicitur, et ad animam referri potest, quae virtutibus, Dei juncta complexui, postea adulteravit in vitia, et recessit ab eo, et patefactis universis sceleribus ejus, denudata est atque turpata et ostensa omnibus, ut a scelere suo aliquanto desistat: nec glorietur in nominis dignitate, sed pro mali conscientia et recordatione Aegypti, oculos ultra ad coelum non audeat tollere. Unde et nasus ei praeciditur, et aures amputantur, quia odorem 268 bonae fragrantiae verterat in fetorem, et audierat judicium sanguinis, quod non solum de odore et auditu, sed de visu quoque intelligimus, quo, quia male fuerant abusi, Samson et Sedecias privantur. Surdum quoque Deus et mutum fecit (Exod. IV, 11): ne lingua eorum pertranseat usque ad terram, et tactus omnis auferetur in his qui vitam penitus perdiderunt. Et haec fient, ut igni cuncta purgentur, et pereat Aegypti fornicatio: nec ultra oculos suos ad mala possit attollere.

(Vers. 28 seqq.) Quia haec dicit Dominus Deus: Ecce ego tradam te in manus eorum, quos odisti: in manus de quibus satiata est anima tua. Et agent tecum in odio, et tollent omnes labores tuos, et dimittent te nudam, et ignominia plenam, et revelabitur ignominia fornicationum tuarum. Scelus tuum, et fornicationes tuae fecerunt haec tibi: quia fornicata es post gentes, inter quas polluta es in idolis earum. In via sororis tuae ambulasti: et dabo calicem ejus in manu tua. Haec dicit Dominus Deus: Calicem sororis tuae bibes profundum et latum. Eris in derisum et in subsannationem quae est capacissima: ebrietate et dolore repleberis, et calice moeroris et tristitiae, calice sororis tuae Samariae. Et bibes illum, et epotabis usque ad faeces, et fragmenta ejus devorabis, et ubera tua lacerabis (sive ut LXX transtulerunt: festivitates et neomenias ejus auferam); quia ego locutus sum, ait Dominus [Vulg. addit Deus]. Propterea haec dicit Dominus Deus. Quia oblita es mei, et projecisti me post corpus tuum: tu quoque porta scelus tuum et fornicationes tuas.

Prodest Jerusalem inimicitias habere contra Assyrios atque Chaldaeos, et nequaquam Aegypti recordari; sed tradi eis in manus ad puniendum, qui illam oderant: quibus ante non traditur, nisi satiata fuerit de eis anima ejus, ut postquam poenituerit veterum peccatorum, tunc purgetur suppliciis, et perdat omnes labores quos arte meretricia conquisivit: videatque nuditatem suam et ignominiam; et sciat quod haec universa non ei Dominus fecerit, sed fornicationes suae, quibus

fornicata est per gentes quas supra enumeravit, ut earum coleret simulacra. In viis, ait, sororis tuae Samariae ambulasti: propterea debes calicem illius bibere, 269 cujus peccata sectata es. Calix autem, quod saepe accipitur pro poenis atque suppliciis, multa exempla sunt, e quibus illud est: Calix in manu Domini vini meri plenus mixto, et inclinavit ex hoc in hoc: verumtamen faex ejus non est exinanita, bibent ex eo omnes peccatores terrae (Psal. LXXIV, 9, 10). Et in Isaia Calix ruinae, et poculum furoris dicitur (Isa. LI, 17). Et ad Jeremiam loquitur Deus: Accipe calicem vini meri de manu mea, et potabis omnes gentes, ad quas ego mittam te, et bibent, et voment, et insanient (Jerem. XXV, 15). Sicut enim quaedam dautur cathartica, ut noxius humor qui inest corporibus egeratur: sic et Dominus dat calicem tormentorum meracissimum, ut quidquid fellis amaritudinisque est, auferat a peccatoribus, et pristinae eos restituat sanitati. Et ipse calix erit profundus et latus. Profundus, poenarum magnitudine: latus tempore captivitatis. Quando autem, ait, inebriata fueris et dolore comprehensa, et biberis calicem usque ad faeces, et intantum hauseris, ut fragmenta quoque ipsius calicis devores: tunc taedebit te fornicationis pristinae, et lacerabis ubera quae fracta fuerant in Aegypto, et quae amatoribus tuis subacta atque collisa sunt: sive omnes festivitates, et neomenias tuas auferam, ut pro solemnitate atque laetitia, aeternum planctum habeas et moerorem. Quia igitur ista fecisti, et oblita es mei, et projecisti me post corpus tuum, sive retrorsum. propter corporis vitia,

vel post genitalia, quibus turpitudinis foeditas indicatur: propterea porta scelus et impietatem tuam, videlicet supplicia quae propter impietatem et scelera meruisti. Potest hoc quod dicitur: Et potabis usque ad faeces, et fragmenta ejus devorabis, significanter intelligi super Jerusalem, quae calicem Samariae sororis suae bibit novissima, et quasi faeces tormentorum ejus usque ad fundum epotavit.

(Vers. 36, 37 seq.) Et ait Dominus ad me dicens: Fili hominis, numquid judicas Oollam et Oolibam, et annuntias eis scelera (vel iniquitates) earum: quia adulterae [Vulg. adulteratae] sunt, et sanguis in manibus earum, et cum idolis 270 (sive adinventionibus) suis fornicatae sunt: insuper et filios suos quos genuerant mihi, obtulerunt eis ad devorandum (sive transduxerunt) per ignem. Sed et hoc fecerunt mihi, polluerunt sanctuarium meum in die illa: et sabbata mea profanaverunt. Cumque immolarent filios suos idolis suis, et ingrederentur sanctuarium meum in die illa, ut polluerunt illud, etiam haec fecerunt in medio domus meae. Miserunt ad viros venientes de longe, ad quos nuntium miserant. Itaque ecce venerunt, quibus te lavisti (sive, cum venissent, statim lavabaris): et circumlivisti [Vulg. addit stibio] oculos tuos: et ornata es mundo muliebri. Sedisti in lectulo pulchro, et mensa ornata [Vulg. ordinata] est ante te. Thymiama meum et unguentum meum posuisti super eam, et vox multitudinis exsultantis erat in ea (sive et voce composita persultabat); Et in viris quidem multitudines hominum adducebantur, et veniebant de

deserto (sive ebrii de deserto): posuerunt armillas in manibus suis, et coronas speciosissimas in capitibus suis. Et dixi ei quae attrita est in adulterio: Nunc fornicabitur in fornicatione sua etiam haec. Et ingressi sunt ad eam: quasi ad mulierem meretricem, sic ingrediebantur ad Oollam et Oolibam mulieres nefarias (sive ut facerent iniquitatem). Viri ergo justi [Vulg. interserit isti] sunt: hi judicabunt eas judicio adulterarum, et judicio offundentium sanguinem, quia adulterae sunt, et sanguis in manibus earum. Haec enim dicit Lord God: Adduc ad eas multitudinem, et trade eas in tumultum et in rapinam, et lapidentur lapidibus populorum, et confodiantur gladiis eorum: filios et filias earum interficient, et domos earum igni succendent, et auferam scelus (sive impietatem) de terra, et discent omnes mulieres ne faciant secundum scelus (vel impietatem) earum. Et dabunt scelus (sive impietatem) vestrum super vos: et peccata idolorum vestrorum portabitis, et scietis quia ego Dominus Deus.

Ut saepe commonui, parva in quibus Septuaginta editio discrepat ab Hebraico, ex latere copulavi, lectoris fastidio providens. Consequens autem erat, ut qui Samariae et Jerusalem adulteria separatim descripserat, pariter earum supplicia nuntiaret. Omnia autem dicuntur quasi ad adulteras, et facta anacephalaeosi, breviter earum scelera proponuntur: ut recte juxta Legis imperium in adulteras [Al. adulteris] lapidatio populi consequatur. Quia igitur adulterae sunt, justam deprome sententiam. Sunt enim moechatae in idolis, et sanguis in manibus earum, eorum

videlicet quos idolis immolarunt: ut filios quos mihi genuerant, daemonibus consecrarent. Nec hoc fecerunt foris et in montibus, ac lucis, ut saepe facere consueverant; sed ad extremum polluerunt templum meum, ut statuam Baal in eo ponerent. Et sabbata mea profanaverunt: ut nec loci, nec temporis custodiretur apud eos religio. Sed nec praesentibus tantum adulteriis contentae erant, neque suffecit eis, quod filios meos immolaverunt idolis suis vel daemonibus; sed peregrinis quoque voluptatibus lascivientes, Assyriorum atque Chaldaeorum simulacra veneratae sunt. Qui cum venissent, O Ooliba Jerusalem, omnem adulterae habitum implesti super eos, ut lavares corpus, oculos stibio linires: ut assumeres cultum muliebrem, sederes in lectulo libidini praeparata [Al. praeparato], epulas proponeres, quibus fractas ad libidinem vires reparares amatorum tuorum; thymiama meum et unguentum quod mihi specialiter jusseram fieri (Exod. XXX), et exterminari animam illam de populo, quae in privatos usus hoc facere voluisset, tu offerres idolis; ut congregares frequentiam populorum, sive omni genere musicorum caneres: ut non solum visu, sed et auditu et odoratu, et cunctis sensibus placeres amatoribus tuis, qui venerunt ad te ebrii: non urbanae alicujus elegantiae, sed de deserto ac solitudine, rusticorum ac latronum habitum praeferentes. Et in tantam exarsistis, o sorores pessimae, insaniam voluptatum, ut armillas vestras et discriminalia imponeretis manibus et capitibus amatorum vestrorum, sive vobis ipsis, ut plenae ornatu turparemini. Quamobrem dixi

ei, vel Jerusalem, vel Samariae, vel utrique: Sic attrivistis frontem, ut nequaquam secreto polluamini, vel mariti, vel hominum vitetis aspectum; sed instar meretricum publice prostituamini, qui ingressi sunt ad vos, quasi ad meretrices, certatim vos polluere cupientes. Tradam igitur vos ad puniendum his quibus ultro traditae estis ad deturpandum. Justi enim viri sunt, in eo quod adulteram et parricidam, me jubente, discruciant. Haec enim dicit Dominus Deus: Monitu vocis tuae congrega ad eas, o propheta, multitudinem populorum, et primum diripiatur earum universa substantia; deinde lapidentur et confodiantur gladiis, et filii earum et filiae trucidentur, et domos ardeant. Et haec omnia fient, ut auferatur de terra impietas; et discant omnes mulieres universaeque provinciae procul positae, poenis earum similia devitare: ut postquam receperitis quae meremini, et portaveritis scelera idolorum vestrorum: tunc cognoscatis quod ego sim Dominus. Haec autem omnia tropologice, et sub typo adulterarum dicta sunt contra Samariam et Jerusalem, quod Assyriis traditae atque Chaldaeis, ductae sint in captivitatem, et urbes earum incendio concremarint: interfecti sint populi, qui pro Deo daemonum simulacra venerati sunt. Possunt haec et post adventum Christi intelligi, quod viri justi de populis nationum ipsi Samaritanos et Judaeos comparatione sui judicent, et tradant eos ad devorandum, quibus Dominus dixerat (Matth. XXIII, 38): Relinquetur vobis domus vestra deserta. Et: Quando videritis circumdari ab exercitu Jerusalem, scitote quia appropinquat desolatio

ejus (Luc. XXI, 22). Usque hodie enim adulteratae sunt, et totius orbis lapidibus opprimuntur. Quoniam miserunt nuntios ad eos qui erant procul, et dicere non poterant: Ego Deus appropinquans, et non Deus de longe, dicit Dominus (Jerem. XXIII, 23): et praeparaverunt se amatoribus suis daemonibus: et omnem cultum atque ornatum quem a Deo acceperant naturali bono, verterunt in cultum daemonum, et opera sua decoremque, quem in armillis et diademate intelligimus, adulteris amatoribus praebuerunt, quorum poena gentibus timor est, immo his qui ex gentibus crediderunt, ne similia patiantur, si ea fecerint quae fecit Samaria et Jerusalem. A quibus tunc auferentur impietates, cum receperint scelera sua, et velamen quod positum est ante vultum Moysi (Exod. XXXIV), abstulerint ab oculis suis, ut cognoscant quod ipse sit Lord Jesus Christus, quem Dei Filium negaverunt (II Cor. III).

(Cap XXIV Vers 1 seq). Et factum est verbum Domini ad me in anno nono, in mense decimo, decima mensis, dicens: Fili hominis, scribe tibi nomen diei hujus in qua confirmatus est rex Babylonis adversum Jerusalem hodie. Et dices per proverbium ad domum irritatricem parabolam, et loqueris ad eos: Haec dicit Dominus Deus: Pone ollam, pone, inquam, et mitte in eam aquam. Congere frusta ejus in eam, omnem partem bonam, femur et armum, electa et ossibus plena Pinguissimum pecus assume: compone quoque strues ossium sub ea: efferbuit coctio ejus, et discocta sunt ossa illius in medio ejus. Propterea haec dicit Dominus Deus: Vae civitati sangui-

num, ollae cujus rubigo in ea est, et rubigo ejus non exivit de ea: per partes, et per partes suas ejice eam: non cecidit super eam sors. Sanguis enim ejus in medio ejus est, super limpidissimam petram effudit illum, non effudit illum super terram, ut possit operiri pulvere. Ut superducerem [Vulg. superinducerem] indignationem meam, et vindicta ulciscerer: dedi sanguinem ejus super petram limpidissimam, ne operiretur. Propter haec dicit Dominus Deus: Vae civitati sanguinum, cujus ego grandem faciam pyram. Congere ossa quae igne succendam, consumentur carnes, et concoquetur universa compositio, et ossa tabescent. Pone quoque eam super prunas vacuam, ut incalescat et liquefiat aes ejus, et confletur in medio [Vulg. interserit ejus] inquinamentum ejus, et consumatur rubigo ejus. Multo labore sudatum est; et non exivit de ea nimia rubigo ejus, neque per ignem. Immunditia tua exsecrabilis, quia emundare te volui, et non es mundata a sordibus tuis; sed nec mundaberis prius, donec quiescere faciam indignationem meam in te. Ego Dominus locutus sum: venit, et faciam: non transibo [Vulg. transeam], nec parcam, nec placabor. Juxta vias tuas et juxta adinventiones tuas judicavi te, dicit Dominus.

LXX: Et factus est sermo Domini ad me in anno nono, in mense decimo, decima mensis, dicens: Fili hominis, scribe tibi diem ab hac die, qua obfirmatus est rex Babylonis super Jerusalem ab hodierna die, et dic ad domum exasperantem parabolam, et dices ad eos: Haec dicit Dominus Deus: 274 Pone lebetem et infunde super eum

aquam, et mitte in eum divisiones: omnem incisuram bonam, crus, et humerum, carnibus separatis ab ossibus de electis pecoribus assumpta, et incende ossa sub eis: ferbuit, et sunt cocta ossa ejus in medio illius. Propterea haec dicit Adonai Dominus: O civitas sanguinum, lebes in quo est rubigo in eo, et rubigo non est egressa ex eo: per partes suas protulit: non cecidit super eam sors, quia sanguis ejus in medio illius est. Super levissimam petram posui illum: non effudi illum super terram, ut operiretur terra. Ut ascenderet furor in ultionem vindictae: dedi sanguinem ejus super limpidissimam petram, ut non operiretur. Propterea haec dicit Adonai Dominus: Vae, civitas sanguinum, et ego magnificabo terrorem, et multiplicabo ligna, et succendam ignem, ut tabescant carnes et imminuatur jus, et ossa concrementur et stet super carbones suos. Incensa est ut exuratur et frigatur aes ejus, et concrementur in medio illius immunditia ejus, et deficiat rubigo ejus. Humiliabitur rubigo, et non exiet de ea multa rubigo ejus: confundetur rubigo illius: immunditia tua ZEMMA, pro eo quod contaminata es tu, et non es emundata ab immunditia tua. Et quid erit si non fueris emundata ultra donec impleam furorem meum in te? Ego Dominus locutus sum, et veniet, et faciam: non differam, nec miserebor, nec deprecabilis ero. Secundum vias tuas, et secundum adinventiones tuas judicabo te, dicit Adonai Dominus.---Propterea ego judicabo te juxta sanguinem tuum, et juxta cogitationes tuas judicabo te, immunda atque famosa, et nimia ad irritandum ** Quorum pleraque de Theodotione

addita sunt, et verbum Hebraicum ZEMMA (), pro quo nos exsecrabilem immunditiam interpretati sumus. Illudque ab eis additum est, quod in Hebraico non habetur, et obelo praenotandum est: Propterea ego judicabo te juxta sanguinem tuum, et juxta cogitationes tuas judicabo te, immunda atque famosa, et nimia ad irritandum.

Dicamus ergo de singulis. Nono anno captivitatis regis Joacim (quinto enim exorsus est prophetare) et decimo mense ejusdem noni anni, decima die mensis decimi, factum est verbum Domini ad Ezechiel prophetam, in 275 Babylonis regione constitutum, et dixit ei: Fili hominis, scribe tibi hanc eamdem diem, et scito quod rex Babylonis hodie in regione Judaea obsidere coeperit Jerusalem, et vallare eam exercitu; et obsidionem istam per parabolam describe atque proverbium, quae in praesenti loco metaphoram translationemque significat. Pone, inquit, ollam aeneam, id est, lebetem, et mitte in eam aquam, et pinguissimorum animantium omne corpus in frusta concide, tam femur, quam crus et armum, carnesque diligenter ab ossibus separa, et carnibus missis in lebetem, ossa pone vel compone sub lebete, et fac strues, et cumulos ossium, ut effervescat non semel, sed frequenter coctio lebetis, et discoquantur carnes intrinsecus, et ossa subter incendio concrementur. Vis autem scire, propheta, quis sit iste lebes, vel quae carnes aut ossa? Loquere haec, dicit Lord God: Vae civitati sanguinum, id est Jerusalem, lebeti, cujus rubigo, id est malitia nimia est, et licet ignis suppositus sit, tamen rubigo ejus non exivit de ea. Perseveraverunt

enim etiam capti atque cruciati in pristino scelere. Per partes, et singillatim consumite eam, nemo remaneat in salutem. Non cecidit super eam sors ut alii perirent, et alii salvarentur, sed cunctis communis venit interitus. Sanguis enim ejus, id est, homicidia, et filiorum neces, in medio illius sunt. Quem sanguis effudit super limpidissimam petram, ut pateret omnibus, nec terra operiretur aut pulvere: ne transiret videlicet indignatio mea, sed super apertissimum sanguinem ultio properaret. Naturae est enim, ut si sanguis fundatur in terram, combibat humus humorem sanguinis, vel paulatim terra operiatur et pulvere. Cum autem super limpidissimam petram et nullam habentem foveam, sanguis fuerit effusus, labitur et latam obtinet sedem. Hoc autem indicat, quod non occulta, sed publica fecerit homicidia, secundum illud quod dicitur ad Cain: Sanguis fratris tui clamat ad me (Genes. IV, 10): propterea dic civitati, non unius sanguinis, sed sanguinum multorum: Ecce ego grandem in te pyram faciam, sive educam torrem, quem 276 vulgus titionem vocat, et non solum carnes in te molles et teneras, sed durissima quoque ossa sic succendam, ut nihil in te remaneat quod non cremetur incendio. Cumque et carnes et ossa consumpta fuerint et cremata, ipsum lebetem vacuum pone super prunas, ut aes quoque illius incalescat et consumatur, et aere consumpto, rubigo quoque illius pereat, id est, civitate incendio concremata, malitia cum urbe dispereat. Sed quid prodest fecisse quod jussum est? Ne per ignem quidem rubigo atque malitia lebetis, et urbis potuit auferri; sed

permanet in ea immunditia scelesta et exsecrabilis: hoc enim zemma significat. Et apostropham ad ipsum lebetem, id est ad ipsam urbem, facit. Mundare te volui, et non es mundata sordibus tuis, nec ultra poteris emundari, donec in te compleam indignationem meam. Ego Dominus locutus sum, et sententia mea non potest praeterire. Venit jam urbis obsidio, faciam quod minatus sum: nec transibo, sicut saepe feci, scelera tua; et ultra non parcam, nec placabor tibi etiam si multiplicaveris preces; sed vias tuas, et adinventiones tuas reddam tibi, immo judicabo te juxta opera et cogitationes tuas, ut in hoc quoque ostendam clementiam meam instar medici, qui putridis non parcit carnibus, ut sana membra salventur: non parcit, ut parcat; crudelis est, ut misereatur; nec considerat patientis dolorem, sed vulneris sanitatem, juxta illud Evangelicum magis volens unum perire membrum, quam totum corpus interfici (Matth. V). Notandum quoque quomodo a principio prophetiae usque ad praesentem diem, quando obsideri coepit Jerusalem, per ordinem captivitas veniat. Primum gladius provocatur; deinde duae viae ponuntur, Ammon et Jerusalem, quarum ad dexteram partem sors cadit Nabuchodonosor; conflatur argentum in civitate, aes, stagnum, plumbum et ferrum; terra quoque non compluitur, sed sentibus occupatur: postea sub nomine duarum sororum Oollae et Oolibae, Samariae et Jerusalem peccata narrantur, quomodo illa sit capta, et ista capienda. Ad extremum nono anno, decimo mense, 277 decima die mensis, in captivitate posito Ezechiel et his

qui cum eo erant, et tradiderant se cum rege Jechonia, ostenditur qua die urbs coeperit obsideri, et similitudo lebetis ponitur; ut quomodo carnes et ossa congesta in lebetem, incendio concremantur, sic cuncta civitas cum suis interitura sit civibus, et nullus remaneat eorum qui obsessi sunt, quin fame, gladio, pestilentia consumantur, et pars reliqua captiva ducatur in Babylonem. Potest haec eadem prophetia et ad tempus pertinere Dominicae passionis, propter quam exercitu circumdata est Jerusalem, et interfecti filii ejus, et obsidente Tito filio Vespasiani, ad salutem nullus evasit, templumque subversum est; et post quinquaginta annos sub Hadriano, civitas aeterno igne consumpta est. Praesentem autem captivitatem quando Ezechiel in Babylone ista cernebat, et Jeremias in principio ponit voluminis sui: Quid tu vides, Jeremia? Qui respondens, ait, Ollam succensam, et faciem ejus a facie Aquilonis (Jerem. I, 13). Sunt qui juxta tropologiam, totum locum istum ad consummationem mundi [Al. saeculi] transferant, nonumque numerum, qui in Scripturis sanctis poenarum et dolorum est, et semper sequitur justitiam, decimi mensis et diei decimae clementia temperant. Idcirco enim adhibentur aegrotantibus poenae, ut dolorem sanitas consequatur. Mundus ergo qui in maligno positus est (I Joan. V, 19), die judicii divino igne succenditur; et civitas sanguinum ponitur super carbones ignis, ut impleatur illud quod scriptum est in Isaia: Habes carbones ignis, sedibus super eos: erunt tibi in adjutorium (Isai. XLVII, 14). Illudque difficile est, quomodo cum carbones et ossa

consumantur, quibus pleni sunt etiam Pharisaei, quibus Dominus loquitur in Evangelio: Vae vobis, Scribae et Pharisaei, qui similes estis sepulcris dealbatis: quae intus plena sunt spurcitia, et ossibus mortuorum (Matth. XXIII, 27), nunc dicatur quod rubigo sordesque mundi consumptae non sint, sed etiam post judicii severitatem malitia remaneat. Quod facile solvitur, si intelligamus illud Apostoli: Conclusit Deus omnia sub peccato, ut omnibus misereatur (Galat. III, 22). Vanitati enim creatura subjecta est (Rom. VIII, 28). Et ponitur sanguis qui effusus est in propatulo creaturae universae, ut omnium scelera pateant. Petram autem limpdissimam possumus 278 accipere, et Dominum Salvatorem, quae sequebatur in solitudine populum Israel, de qua scriptum est: Bibebant autem de spiritali consequente eos petra: petra autem erat Christus (I Cor. X, 4): quod in illo revelentur omnia; et impleatur quod scriptum est: Nihil occultum quod non reveletur. Dicitque se Dominus non misereri, nec mundi praeterire peccata; neque parcere impiis, nec placari, ut viae pereant impiorum, secundum illud quod in primi psalmi fine ponitur: Et iter impiorum peribit.

(Vers. 15 seqq.) Et factum est verbum Domini ad me, dicens: Fili hominis, ecce ego tollo a te desiderabile oculorum tuorum in plaga, et non planges, neque plorabis, neque fluent lacrymae tuae. Ingemisce tacens, mortuorum luctum non facies. Corona tua circumligata sit tibi, et calciamenta tua erunt in pedibus tuis: nec amictu ora velabis, nec cibos lugentium comedes. Locutus sum ergo ad populum mane, et mortua est uxor

mea vesperi, fecique [Vulg. fecitque] mane sicut praeceperat mihi. Et dixit ad me populus: Quare non indicas nobis quid ista significent, quae tu facis? Et dixi ad eos: Sermo Domini factus est ad me dicens: Loquere domui Israel: Haec dicit Dominus Deus: Ecce ego polluam sanctuarium meum, superbiam imperii vestri, et desiderabile oculorum vestrorum, et super quo pavet anima vestra, et filii vestri, et filiae quas reliquistis, gladio cadent. Et facietis sicut feci: ora amictu non velabitis, et cibos lugentium non comedetis. Coronas habebitis in capitibus vestris, et calciamenta in pedibus: non plangetis, neque flebitis: sed tabescetis in iniquitatibus vestris, et unusquisque gemet ad fratrem suum. Eritque Ezechiel vobis in portentum, juxta omnia quae fecit, facietis cum venerit istud, et scietis quia ego Dominus Deus. Et tu, fili hominis, ecce in die quo tollam ab eis fortitudinem eorum, et gaudium dignitatis, et desiderium oculorum eorum super quo requiescunt animae eorum, filios et filias eorum. In die illa cum venerit fugiens ad te, ut annuntiet tibi: in die, inquam, illa, aperietur os tuum cum eo qui fugit, et loqueris, et non silebis ultra, erisque eis in portentum, et scietis quia ego Dominus. LXX: Et factus est sermo Domini ad me dicens: Fili hominis, ecce ego auferam a te desiderabilia oculorum tuorum in acie (sive in praeparatione); non planges, neque flebis, nec venient lacrymae tibi, gemitus sanguinis, renum luctus est. Erunt crines tui 279 colligati super te, et calciamenta tua in pedibus tuis, nec consolaberis in labiis eorum, et panem hominum non

comedes. Locutus sum ad populum mane, sicut praeceperat mihi, et mortua est uxor mea vesperi, fecique mane sicut praeceptum est mihi. Et dixit ad me populus: non annuntias nobis quid sunt haec quae tu facis? Et dixi ad eos, Sermo Domini factus est ad me, dicens: Dic ad domum Israel: Haec dicit Adonai Lord: Ecce ego contaminabo sancta mea, superbiam fortitudinis vestrae, desiderabilia oculorum vestrorum, et quibus parcunt animae vestrae. Filii vestri et filiae vestrae quos reliquistis, in gladio cadent, et facietis sicut feci. Ore eorum non consolabimini, et panem virorum non comedetis, et comae vestrae super capita vestra, et calciamenta vestra in pedibus vestris. Non plangetis nec flebitis, et consumemini in iniquitatibus vestris, et consolabitur unusquisque fratrem suum, et erit Jezechiel vobis in portentum. Secundum omnia quae fecit, facietis. Cumque venerint haec, cognoscetis quoniam ego Adonai Dominus. Et tu, fili hominis, nonne in die quando abstulero fortitudinem ab eis, elationem gloriationis eorum, desiderabilia oculorum eorum, et elationem animae eorum, filios et filias eorum. In die illa veniet qui salvus factus fuerit ad te: ut annuntiet in auribus tuis. In die illa aperietur os tuum ad eum qui fugerit, et loqueris, et nequaquam ultra reticebis, et eris eis in portentum, et cognoscent quoniam ego Dominus.

Supra ollae lebetisque succensio, obsidionem urbis ostenderat, nunc captam eam atque deletam, et omnem populum, vel interfectum gladio, vel ductum in captivitatem, prophetalis sermo testatur. Et primum juxta consuetudinem

nostram, historiae fundamenta jaciamus. Fili, inquit, hominis, ecce auferam de conspectu oculorum tuorum quidquid tibi desiderabile est, et auferam in plaga, sive, ut LXX verterunt, in praeparatione: ut videlicet praepares te ad ea non facienda, quae solent in luctu fieri. Non planges, neque plorabis, nec fluentes lacrymae dolorem cordis 280 ostendent: sed si forte nimio fueris moerore superatus, tacitum habeto gemitum, nec prorumpat in verba. Mortuorum luctum non facies, vel, ut vertere LXX, gemitus sanguinis, renum luctus est. Per quod ostendit uxorem ejus esse morituram. Statim enim sequitur: Et mortua est uxor mea vesperi (Prov. XIX); quod proprie ad conjunctionem renum pertinet. Nihil enim viro uxore bona amabilius, quae a Deo homini providetur, et cui Domini lege conjungitur, et unum cum ea corpus efficitur. Quodque sequitur: Corona tua circumligata sit tibi, et calciamenta tua erunt in pedibus tuis, hoc significat: Habebis comam quae tondetur in luctu, et calciamenta in pedibus, quae lugentes solent abjicere. Unde et David Abessalon filium fugiens, et poenitens super nece Uriae, nudis pedibus incedit (I Reg. XII, XV, XVIII). Aiunt Hebraei hucusque Babylonios magistros, Legis praecepta servantes, decalogum scriptum in membranulis circumdare capiti suo, et haec esse quae jubeantur ante oculos et in fronte pendere, ut semper videant quae praecepta sunt. Et quia Ezechiel sacerdos erat, nequaquam eum debere deponere coronam gloriationis, sed ligatam habere in capite. Hoc illi dixerint. Nos autem, juxta LXX, coronam capillorum intelliga-

mus caesariem: licet et ipsorum interpretatio nequaquam vim Hebraici sermonis expresserit. Nec amictu, inquit, ora velabis, nec cibos lugentium capies, quae solent in luctu fieri, ut operiant vultum, et quae Graeci περίδειπνα vocant, a consolatoribus accipiant. Locutus sum, inquit, ad populum mane, quae mihi Dominus imperarat, et vesperi mortua est uxor mea, oculorum desiderabile, lumborumque et sanguinis luctus. Statimque die altera mane feci omnia quae mihi fuerant imperata: interrogavitque me populus, cur contra morem omnium fecerim. Causasque quaerentibus tantae patientiae, respondi: Sermo Domini qui ad me factus est, ut ad populum Israel loquerer, ista praecepit: Ecce ego, 281 id est, jam nunc polluam sanctuarium meum, ut incendatur templum et cunctis alienigenis pateat ac profanis, et in quo habebatis superbiam, id est confidentiam et spem ac desiderium salutis vestrae, et ad cujus obsidionem vestrae animae formidabant: et filios quoque et filias quos vobis fames ac pestilentia reliquos fecerant, consumam gladio. Quidquid ego feci, et vos facietis. Quando consuetudo servatur in luctu, medius dolor est; quando autem tanta malorum incumbit necessitas, ut omni ploratu major sit, unusquisque de sua necessitate sollicitus, ad aliorum quamvis sint proximi miserias non ingemiscit. Nihil, inquit, facietis quod solet in luctu fieri: sed urbe temploque succensis, stupebitis ad malorum magnitudinem. Non attondebitis, nec nudis incedetis pedibus, nec plangetis, nec amictu ora velabitis, nec cibos capietis a consolantibus: sed tabescetis, et consumemini

in iniquitatibus vestris, et vix liberum habebitis gemitum, ne offendatis victorum superbiam, si publice flere videamini; ita ut Ezechiel propheta sit vobis in portentum, et omnia, quae ille non fecit in morte uxoris suae, vos in eversione urbis et templi non faciatis. Et adhuc apertius: O, inquit, fili hominis, in tempore quando abstulero ab eis fortitudinem eorum, templi, ut diximus, confidentiam et gaudium dignitatis, et in quo spem solam habebant, ac desiderium in quo requiescebant animae eorum, insuper filios eorum et filias, subauditur ex superioribus, abstulero: eo, inquit, tempore, cum venerit ad te de Jerusalem fugiens, vel qui evaserit, dicens urbem esse subversam, tunc qui prius tacueras et gemitum liberum non habebas, et tantae eras patientiae, ut in uxoris nece et lumborum dolore, lacrymam non emitteres, aperies os tuum, et loqueris, non ad eum qui venerit, sed cum eo: ut quaecumque tu ventura praedixeras, 282 ille nuntiet jam perfecta, et ultra non tacebis; sed argues eos, et dices cuncta illis merito provenisse: ita ut sis illis in portentum, juxta illud quod in Zacharia scriptum est: Prophetas viros esse portendentes (Zach. III, 8). Et Lord alibi loquitur: in manibus prophetarum assimulatus sum (Osee XII, 10). Haec juxta historiam dicta sint.

Veniamus ad anagogen (si tamen violenta non fuerit visa cauti lectoris prudentiae). Filium hominis dici Dominum Salvatorem, nulli dubium, qui extrema hora, hoc est, ad vesperam mundi hujus, uxorem pristinam perdidit, nec flevit eam, nec amictu ora velavit, nec recepit ullam homi-

num consolationem, et haec ventura praedixit mane, quae completa sunt vesperi, et rursum mane in secundo adventu facta probavit quae ventura praedixerat, sanctuarium Judaeorum, et quod desiderabile habuerant in oculis, et super quo tremebant animae eorum, esse polluta: filios quoque eorum et filias Romano gladio concidisse. Quod autem dicitur: Coronam habebitis in capitibus vestris, et calciamenta erunt in pedibus, ad illam partem referemus, quod nequaquam lugere debeant, nec signa luctus assumere, postquam pro umbra receperint veritatem, et Nazaraei quidam facti fuerint, et unusquisque super fratre suo consolabitur: ita ut Ezechiel quem confortavit Deus Pater, sit eis in portentum, ventura praenuntians, et postquam subversa fuerit Jerusalem, templumque succensum, et hoc totus mundus audierit, et dispersio Israel, quae orbis terminos colit, tunc verba Domini opere completa, habeant libertatem, et polluto sanctuario ejus, Lege completa, vel destructa secundum occidentem litteram, aperta sit Evangelii gloria, et cognoscat Israel, quod ipse sit Dominus et Deus, qui haec mane ventura praedixerit, et vesperi atque in consummatione mundi esse completa, suo probarit adventu.

LIBER OCTAVUS.

283-284 Quid aliis prosit in prophetas nostra dictatio, Dei judicii est, eorumque conscientiae, qui, omissis declamationibus ac plausu et compositione verborum, cupiunt scire quid eorum sermo, vel narret praeteritum, vel praesens arguat, vel praedicat esse venturum. Nobis interim prodest: dum enim hoc facimus, et nihil aliud cogitamus, in modum furti explanationes aggredimur, et dierum miserias, noctium studio compensamus: pascitur animus, et obliviscitur saeculi calamitatum, quod in extremo fine jam positum congemiscit et parturit (II Thess. II), donec qui tenet de medio fiat, et pedes statuae quondam ferrei, fragilitate digitorum fictilium conterantur. Cadit mundus, et cervix erecta non flectitur. Pereunt divitiae, et nequaquam cessat avaritia. Congregare festinant, quae rursum ab aliis occupentur. Aruerunt lacrymae, pietas omnis ablata est. Multi qui petant, pauci qui tribuant. Nec erubescimus, paupertatem vili palliolo praeferentes, Croesi opibus incubare; famemque et interitum plurimorum nostris custodire thesauris, secundum illum divitem purpuratum, qui ut nihil aliud fecerit, neque enim rapinas ejus et iniquitates Scriptura testatur (Luc. XVI), crudelitas ejus atque superbia non habebat modum: Lazaro ante fores jacenti atque semineci, ne

ea quidem jussit dari quae canibus projiciuntur. Quanti nunc Lazari jacent, et quantorum purpurae diversis vestium coloribus proteguntur, ne in usus quidem proprios vertentium quae peritura conservant! Haec, virgo Christi Eustochium, ex cordis abundantia os locutum sit, et paulo liberius quam humilitati nostrae convenit, dixerimus. Caeterum octavus in Ezechielem liber, qui filiorum Ammon et gentium caeterarum increpationem continet, et vaticinium futurorum, hoc habebit exordium.

(Cap. XXV.) Et factum est sermo Domini ad me, dicens: Fili hominis, pone (sive obfirma) faciem tuam contra filios Ammon, et prophetabis de eis, et dices filiis Ammon: Audite verbum Domini Dei, haec dicit Dominus Deus: Pro eo quod dixistis, euge, euge super sanctuarium meum (sive quia gavisi estis super sanctuarium meum), quia pollutum est, et super terram Israel, quia desolata est, et super domum Juda, quia ducti sunt in captivitatem: idcirco ego tradam te filiis Orientalibus (sive CEDEM) in haereditatem, et collocabunt caulas suas in te, et ponent in te tentoria sua: ipsi comedent fruges suas, et ipsi bibent lac [Al. additur tuum] (sive ubertatem tuam), daboque Rabbath in habitaculum camelorum (sive civitatem Ammon in pascua camelorum): et filios Ammon in cubile pecorum, et scietis quia ego Dominus. Quia haec dicit Dominus Deus: Pro eo quod plausisti manu, et percussisti (sive insonuisti) pede, et gavisa es ex toto affectu (sive insultasti ex animo tuo) super terram Israel: idcirco [Vulg. addit ecce] ego extendam manum

meam super te, 285 et tradam te in direptionem gentium, et interficiam te de populis, et perdam de terris, et conteram, et scies quia ego Dominus.

Capta vel obsessa Jerusalem, postquam venit in Babylonem, qui poterat [Al. potuerat] evadere, et nuntiavit urbem jam jamque capiendam, vel cum templo esse subversam, juxta consuetudinem omnium prophetarum adversum caeteras in circuitu nationes, quae insultaverant ruinae Jerusalem, templique incendio, sermo convertitur prophetalis, qui habebant metropolim nomine Rabbath, quae hoy por el rey de Egipto Ptolemaeo cognomento Philadelpho, qui Arabiam tenuit cum Judaea, Philadelphia nuncupata est. Fili, inquit, hominis, pone, sive obfirma faciem tuam contra filios Ammon, qui de Lot stirpe generati sunt, et dices ad eos: Haec dicit Dominus Deus (non sunt enim prophetae verba, sed Domini. De obfirmatione vultus, in hoc eodem propheta plenius disputavimus): Pro eo quod dixistis: Euge, Euge, sive insultastis, et gavisi estis, quia templum et sanctuarium meum hostium ingressione pollutum est, et super terram Israel, quoniam desolata est, et specialiter super domum Juda, id est, duarum tribuum, quae nunc ductae sunt in captivitatem: propterea et ego tradam te filiis CEDEM [Al. Edem], quos Orientales interpretati sumus. Nullique dubium est, Madianitas, et totam eremi vastitatem adjacere terrae Arabiae, qui habent camelorum greges, oviumque et caprarum multitudines, et his opibus victitant. Quod et terrae Israel in Judicum libro accidisse narrat historia (Judic. VI), quando venerunt Ma-

dianaei, et depasti sunt, usque Gazam, omnes regiones eorum. Μεταφορικῶς ergo per Madianaeos, Ismaelitas et Agarenos, qui nunc Sarraceni appellantur, assumentes sibi falso nomen Sarae, quo [Al. quod] scilicet de ingenua et domina videantur esse generati, Scriptura significat: diciturque de rege Nabuchodonosor et omni ejus exercitu, quod veniat et capiat urbem Rabbath, quae vel proprie hoc appellatur nomine, vel ob magnitudinem. Rabbath enim maxima dicitur. Et ne dubitemus Nabuchodonosor subvertisse Arabiam, postquam capta est Jerusalem, supra Scriptura testatur: Et tu, fili hominis, pone tibi duas vias, Ammon 286 et Jerusalem, et veniet gladius regis Babylonis. Et iterum: In capite viae civitatis conjiciet, et viam pones, ut veniat gladius ad Rabbath filiorum Ammon, et ad Judam in Jerusalem munitissimam (Supra, XXI, 19, 20). Et rursum: Haec dicit Dominus Deus ad filios Ammon, et ad opprobrium eorum (vers. 28). Venient ergo filii CEDEM, et collocabunt caulas suas, quasi pastores, figentque tentoria. Ipsi vastabunt fruges tuas, et bibent lac, et ubertatem terrae, immissis gregibus camelorum, et omnium populorum: ita ut sint filii Ammon in cubile pecorum, et malorum necessitate intelligant, quod ipse sit Dominus qui et futura praedixit, et ut fierent imperavit. Nec hoc suffecit filiis Ammon, ut insultarent, et dicerent: Euge, euge super templo et sanctuario Domini, quod pollutum erat diversarum introitu nationum; sed tanta fuit insultandi lascivia, ut cunctis simul populus manibus et pedibus concreparet, et ex toto cordis

clamaret affectu: eo quod terra Israel esset desolata. Propterea non per Angelos, neque per alia ministeria, sed ipse Dominus, extendens manum suam ad percutiendum, tradet eam in direptionem, nequaquam camelis et ovium gregibus, sed manifestius gentibus, ut de populorum numero penitus eradicetur, et pereat, et redigatur ad nihilum: et postquam contrita fuerit, tunc intelligat quod ipse sit Dominus qui cuncta dijudicet, et in omnes terras habeat potestatem. Possumus juxta tropologiam filios Ammon intelligere, qui de Lot in spelunca generati sunt semine, et generati in ebrietate et incestu, omnes haereticos, de quibus Scriptura dicit et Apostolus Joannes: Ex nobis exierunt, sed non fuerunt ex nobis. Si enim fuissent ex nobis, permansissent utique nobiscum (Joan. II, 19). Isti enim de inclinatione orti sunt, hoc enim Lot in linguam nostram vertitur: Quia omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt: non est qui faciat bonum, non est usque ad unum (Ps. XIII, 3). Adversum hos ponitur, sive obfirmatur, facies prophetalis: ut eos sua austeritate conterat, et dicit eis: Quia insultastis Ecclesiae meae tempore persecutionis: eo quod diversorum vitio pollutum esset sanctuarium meum, sive eorum vitio qui mihi serviebant, 287 sive hostium crudelitate, qui meos persequebantur: terram quoque Israel, sensus videntes Deum, esse desolatam virtutum choro; et quomodo filii domus Juda, id est, Deum confitentis, in qua est vera fides et recta confessio, ducti sunt [Al. sint] in captivitatem, et servire Domino desierunt [Al. desierint]: idcirco, o omnis insultans, traderis filiis Orienta-

libus qui de vero lumine sunt profecti et traderis in haereditatem, ut tu quoque discas Dominum confiteri. Et per translationem dicitur, quod filii Orientis ponent super eos caulas suas, et figant tentoria, et bibant lac, et comedant fruges, et civitas quondam superbiae fiat in habitaculum camelorum, qui possint, deposito onere peccatorum, intrare per foramen acus (Matth. XIX), et in cubile pecorum, quae reguntur a pastore bono (Joan. X), ut cum hoc fecerint, mixti et traditi Orientis pastoribus, intelligant quod ipse sit Dominus. Rursumque exprobrat eis, quare insultaverint nimio cordis affectu ruinis populi Dei, et terram Israel putaverint omnino desertam: pro quo mereantur manum ulciscentis Dei, ut qui excesserant modum exsultationis et gaudii super ruina domus Judae, nequaquam tradantur filiis Orientis, sed sint in direptionem cunctarum gentium, et interficiantur de populis, et pereant, et conterantur, et nequaquam de stirpe Abraham, sed de cunctis nationibus esse credendi sint, et tunc malorum cognoscant magnitudine, et contritione sua, et interfectione populi, quod ipse sit Dominus. Quod generaliter de Ecclesia intellexi-mus, super unumquemque sanctorum intelligi potest, ad quorum ruinam gaudent saeculi homines, et adversariae potestates, si multi temporis perdiderint pudicitiam: dum mali consolationem suorum scelerum putant, si plures habeant consortes criminum atque supplicii: et hoc nemo faciat, nisi fuerit filius Ammon, hoc est filius populi, qui in declinatione generatus est.

(Vers. 8 seq.) Haec dicit Dominus Deus: Pro eo quod dixerunt Moab et Seir, ecce sicut omnes gentes domus Juda: idcirco ecce ego aperiam humerum Moab, de civitatibus inquam ejus, 288 et de finibus ejus inclyta terrae Beth Jesimoth, et Beelmeon, et Cariathaim: filiis Orientis cum filiis Ammon, et dabo eam in haereditatem, ut non sit ultra memoria filiorum Ammon in gentibus, et in Moab faciam judicia, et scient quia ego Dominus. LXX: Haec dicit Adonai Dominus: Pro eo quod dixit Moab + et Seir ** ecce sicut omnes gentes domus Juda: Idcirco ecce ego dissolvam humerum Moab de civitatibus promontoriorum ejus, electam terram domum Beth Jasimuth, super fontem urbis maritimae, filios Orientis super filios Ammon dedi ei haereditatem, ut non sit memoria filiorum Ammon in gentibus, et in Moab faciam ultiones, et cognoscent quoniam ego Dominus. Hoc quod nos interpretati sumus et Seir, in LXX non habetur, sed de Theodotionis editione additum est.

Ridiculam vero in hoc loco Hebraei narrant fabulam. Postquam urbs aperta, templumque reseratum est, filiique Ammon, et Moab, et Seir ingressi sunt templum, videruntque Cherubim protegentia propitiatorium, et dixerunt: Sicut cunctae gentes colunt simulacra; ita et Juda habet suae religionis idola; et idcirco, inquiunt, iratus est Dominus, et tradidit eos captivitati. Nos autem hoc dicemus, quod et isti insultaverint domui Judae, quando a Chaldaeis capta est, putantes sicut in caeteris gentibus non ibi esse auxilium Dei, et ideo regnum Judae, et Jerusalem

Dei praesidio destitutum, patuisse Babyloniae potestati. Idcirco non multo post tempore, sed in praesentiarum Dominus comminatur se humerum, robur videlicet et fortitudinem Moab de civitatibus ejus dissoluturum, sive aperturum, ut ad ipsos quoque Babylonius victor introeat, et civitates in Moab esse desistant, et in finibus ejus ac terminis urbes inclytae destruantur: quarum ponit nomina, Beth Jesimoth, et Beelmeon et Cariathaim: pro quibus nescio quid volentes LXX interpretati sunt, domum Beth Iasimuth, cum hoc vocabulum villam desertam significet: Beelmeon quoque usque hodie in Moab vicus sit maximus, quem illi verterunt, super 289 fontem, et Cariathaim, civitatem maritimam: traditurque et ipsa cum filiis Ammon filiis Orientis, Babyloniis, videlicet, juxta illum sensum quem contra filios Ammon interpretati sumus. Et dabo, inquit, Moab in haereditatem, ut quomodo filiorum Ammon non est memoria ultra in gentibus, sic et in Moab ultiones faciam atque judicia: ut cognoscant quod ego sim Dominus, qui Judam tradidi pro peccato, et in filios Ammon, et in Moab ultor existam. Usque hodie autem Moab, qui interpretatur ex patre, et Seir, qui in pilosum vertitur et hirsutum, despicit et contemnit domum Juda, in qua vera confessionio est, et putat tam facile eam posse subverti, quam caeterarum subvertuntur urbium munimenta. Unde et Dominus comminatur aperturum se, sive dissoluturum omnem fortitudinem Moabitarum: ut civitates habere desistant, et nequaquam in dialectica arte confidant [Al. confidere]: sed cuncti illius termini,

quos pro illisione fluctuum vocant promontoria, destruantur; et inclytae atque electae terrae Beth Jesimoth, quae interpretatur domus solitudinis atque deserta, et Beelmeon, quae et ipsa vertitur habens fontem, sive super fontem, et Cariathaim, quam LXX civitatem maritimam transtulerunt, pereant. Quamvis enim habeant robora pugnatorum, et inclyta pergant ad praelium arte pugnandi, et ex omni parte circumsepti munitique gradiantur: tamen inclyta eorum terra non est domus habitationis, sed domus solitudinis. Quodque se putant habere fontem scientiae, et urbem maritimam, quae cunctas sustinere possit saeculi tempestates, patientiam sibi et fortitudinem promittentes: tamen illuc convertentur, ut et ipsi tradantur filiis Orientis, veri in Christo luminis; sicut traditi sunt filii Ammon, qui sibi in haeretica multitudine confidebant. Et consideremus profectum, atque in ipsa comminatione clementiam Dei, ut tradantur cum filiis Ammon filii Orientis in haereditatem: et nequaquam haeresis ulla nominetur in gentibus; sed factis in Moab judiciis suis, et ultionibus pro arrogantia, rerum fine cognoscant Dominum esse qui cuncta 290 dispenset. Ad approbandum autem quod Moab in praesenti loco super Philosophorum intelligatur superbia, de quibus dicitur: Perdam sapientiam sapientium, et intelligentiam intelligentium reprobabo (I Cor. I, 19), pauca de prophetis exempla replicanda sunt. Amos loquitur: Haec dicit Dominus: Super tribus impietatibus Moab, et super quatuor non aversabor eum, pro eo quod combussit ossa regis Idumaeae in cineres

(Amos II, 1). Vere enim quidquid in saeculo dogmatum perversorum est, quidquid ad terrenam scientiam pertinet, et putatur esse robustum, hoc dialectica arte subvertitur, et instar incendii in cineres favillasque dissolvitur; ut probetur nihili, quod putabatur esse fortissimum. Sed Isaia superbiam arguit Moab, dicens: Audivimus contumeliam Moab: contumeliosus est nimis: superbiam ejus abstuli (Isa. XVI). Jeremias quoque, contra omnes vaticinans nationes, proprie loquitur ad Moab: Quoniam confidebas in munitionibus tuis (Jerem. XLVIII, 7). Et post paululum: Habebis fiduciam in gloria tua. Et iterum: Quomodo dicitis, fortes sumus? Ac deinde: Juxta est dies Moab ut veniat, et malitia ejus velox nimis (Ibid. 14, 10). Et manifestius: Dicite quomodo contritus est baculus gloriosus, virga magnificentiae (Ibid., 20)? Et iterum: Contritum est cornu Moab. Haec autem dicuntur, ut sub nomine Moab, stulta saeculi in coelum se efferens superbia conteratur.

(Vers. 12, 13, seqq.) Haec dicit Dominus Deus: Pro eo quod fecit Idumaea ultionem, ut se vindicaret de filiis Juda: peccavitque delinquens, et vindictam expetivit de eis. Idcirco haec dicit Dominus Deus: Extendam manum meam super Idumaeam, et auferam de ea hominem et jumentum. Et faciam eam desertam ab Austro, et qui desunt [Vulg. sunt] in Dedan, gladio cadent. Et dabo ultionem meam super Idumaeam, per manum populi mei Israel, et faciam in Edom juxta iram meam, et furorem meum, et scient indignationem meam, dicit Dominus Deus. LXX: Haec dicit Adonai Dominus: Pro eo quod fecit Idumaea,

ut ulciscerentur ultionem de domo Juda, et memoriam retinuerunt mali, et ulti sunt ultione: propterea haec dicit Adonai Dominus: Extendam manum meam super Idumaeam, et interficiam de ea hominem et pecus, et 291 ponam eam desertam: et de Themam fugientes gladio cudent. Et dabo ultionem meam super Idumaeam, in manu populi mei Israel, et facient in Idumaea juxta iram meam, et furorem meum, et cognoscent ultionem meam, dicit Adonai Dominus.

Supra duo proposuerunt, pro eo quod dixerunt Moab et Seir, et postea de Seir tacens, contra Moab tantum locutus est: nunc reddit coeptum problema, quid Seir, hoc est, Idumaea fecerit. Quod autem Esau et Seir, et Edom, et Idumaea, et Duma, una gens appellentur, non ambiget qui scientiam habuerit Scripturarum. Et ut de caeteris prophetis taceam, Isaia, Jeremias, Amos, qui contra Idumaeam, et Dumam, et Edom vaticinati sunt: Abdias propheta totam prophetiam contra hanc dirigit nationem, quem ut potuimus olim disseruimus. Arguitur igitur Seir, qui quia hispidus erat, pilosi nomen accepit, et Edom sanguinarius, qui ob lenticulae rufae coctionem primogenita perdidit, et ab edulio sortitus vocabulum est (Gen. XXV), Esau quoque facta interpretantur. Et hoc sciendum, quod in Hebraeo numquam scribatur Idumaea, sed semper Edom, quem Idumaeam expressit Graeca translatio. Nequaquam ergo Idumaea [Edom], ut Moab locutus est, sed fecit ultionem de filiis Juda: peccavitque, sive memoriam pristini doloris tenuit, ut ultionem de eis caperet, a quibus in utero supplantatus est.

Idcirco non per Angelos, neque per alium quemlibet: sed ipse Dominus manum extendens super Idumaeam, abstulit de ea hominem et jumentum, et civitates illius redegit in desertum, id est Themam, quam nos in Austrum vertimus: de qua et de alia urbe Dedan, interfecti gladio cadent. Cumque illi se de Juda ulti fuerint, ego dabo ultionem super Idumaeos per manum, sive in manu populi mei Israel: ut ab his opprimantur, in quos exercuerunt vindictam. Qui facient in Edom, sive Idumaeam, juxta iram et furorem meum, ut meam expleant indignationem, et per manus populi mei Israel, in inimicam gentem mea ira desaeviat, et intelligant contra iniquam ultionem Idumaeae, meam justam fuisse vindictam, dicit Adonai Dominus. Secundum tropologiam, hic mihi sensus videtur. Idumaea terrena appellatur et carnea, quae consurgit contra 292 spiritum, ut non faciamus ea quae spiritus sunt, et animam in meditullio positam ad se retrahere festinat; vultque ultiones reddere, quibus prius subdita fuerat, filiis Juda, et recordatur doloris antiqui, quod non propriae fuerit potestatis, et ideo vindictam expetivit de eis, qui recedentes a carne spiritum sequebantur. Propterea ipse Dominus filiorum Juda ultor existens, extendit manum super Idumaeam, et aufert de ea hominem et jumentum, quidquid vel rationis videtur habere, vel simplicis fidei, ut eam redigat in solitudinem. Et de Theman, quae interpretatur deficiens, et Dedan, quae et ipsa cognationem sonat, omnes gladio interfecit, quem posuit in manu populi sui Israel, ut subvertatur Edom, et iram Domini

sentiat ac furorem, et intelligat vindictam ejus ad hoc profecisse, ut serviat domui Judae. Hoc est illud de quo et Apostolus disputat scribens: Jacob dilexi, Esau autem odio habui (Rom. IX, 13). Diligit autem Jacob, quia carneum atque terrenum supplantat et superat, et benedictiones illius meretur accipere. Primum enim juxta carnem, et postea secundum spiritum vivimus. Ante vitia, deinde virtutes, quibus vitia subruuntur, quia appositum cor hominis ad malitiam a pueritia, erroresque adolescentiae aetas matura condemnat (Genes. VIII). Unde et David: Delicta, inquit, juventutis meae, et ignorantias meas ne memineris (Ps. XXIV, 7). Et tamen sciendum quod Jacob primam accepit benedictionem, Esau secundam. Et quod ad extremum dicitur de eo: Servus eris fratris tui (Gen. XXVII, 40), hoc significat, quod postquam caro spiritui subjecta fuerit, illique conjuncta, caro esse desistat, et Idumaea transeat in Judaeam.

(Vers. 15, 16.) Haec dicit Dominus Deus: Pro eo quod fecerunt Palaestini in vindicta [Vulg. vindictam], et ulti sunt se toto animo interficientes, et implentes inimicitias veteres. Propterea haec dicit Dominus Deus: Ecce ego extendam manum meam super Palaestinos, et interficiam interfectores, et perdam reliquias maritimae regionis, faciamque in eis ultiones magnas, arguens in furore, et scient quia ego Dominus, cum dedero vindictam meam super eos. LXX: Propterea haec dicit Adonai Dominus: Pro eo quod fecerunt alienigenae ultionem, et suscitaverunt vindictam insultantes, ex animo, ut delerent usque in aeter-

num: propterea 293 haec dicit Adonai Dominus: Ecce ego extendam manum meam super alienigenas, et disperdam, sive interficiam Cretenses, et perdam reliquias littoris maritimae, et faciam in eis ultiones magnas in vindicta furoris, et cognoscent quia ego Adonai Dominus, cum dedero ultionem meam super eos.

Post filios Ammon, Moab, et Seir, qui et ipsi sunt Idumaei, et per Lot et Esau populo Israel, et domui Judae cognatione sociantur, venit ad Philisthiim, quos Septuaginta ἀλλοφύλους, id est alienigenas transtulerunt, non generali nomine omnium gentium, quae non sunt de genere Judaeorum, sed speciali gentis suae, quae nunc dicitur Palaestina, mutata PHE littera, juxta Graecorum consuetudinem, in PI (π), sicut et apud nos pro Hebraico PHASE (), Graecum et Latinum pascha celebratur. Philisthiim interpretantur cadentes poculo, qui et ipsi de aureo Babylonis calice inebriati sunt, et saeviunt, et toto animo insultant, inimicitiarum contra Israel veterum recordantes, quibus a Dei populo divisi sunt. Cumque Dominus dicat: Mihi vindictam, et ego retribuam (Deut. XXXII, 35), ipsi se ulciscuntur interficientes, et implentes antiqua odia. Propter quae extentam super se manum Domini sentient, quae interficiet interfectores. Pro quo LXX, nescio quid volentes, Cretenses interpretati sunt, cum et Aquila et Symmachus, et Theodotio ipsum verbum Hebraicum CHORETHIM (), vel interfectores, vel interfectionem verterint, non solum in praesenti loco, sed etiam in Sophonia, ubi contra Palaestinos ista dicuntur: Gaza direpta

erit, et Ascalon in perditionem, et Azotus et Accaron eradicabuntur. Vae habitatoribus funiculi maris, accolae Cretarum, verbum Domini super vos Chanaan terra alienigenarum, et disperdam vos ex habitatione, et erit Creta in pabulum pastorum, et cubile ovium (Sophon. II, 4 seqq.). Et hic enim cum Septuaginta Cretam verterint, caeteri translatores ὄλεθρον [Al. κάῤῥον], id est interfectionem, vel perditionem, interpretati sunt. De quo in supradicto propheta, Deo praestante, quod nobis visum est, diximus. Unde et duarum legionum David, quarum una appellabatur Phelethi, et altera Cerethi (II Reg. XV), ultima ab eo quod interficerent atque jugularent, Choretim [Al. Cherethim], hoc est, interfectorum 294 nomen accepit. Perditque Dominus omnes reliquias maritimae regionis, quae salsis [Al. falsae] tunditur fluctibus, et vindictas non parvas, sed magnas faciet in furore, ut furor ejus finem habeat misericordiae, et postquam ultionem fecerit, arguens cum furore, tunc cognoscant Palaestini, quod ipse sit Dominus.

(Cap. XXVI.) Et factum est in undecimo anno, prima (sive una) mensis, factus est sermo Domini ad me, dicens: Fili hominis, pro eo quod dixit Tyrus (sive Sor) de Jerusalem: Euge, confractae sunt portae populorum (sive gentes): conversa est ad me, implebor, deserta est (sive quae fuit plena, deserta est); propterea haec dicit Dominus Deus: Ecce ego super te, Tyre (sive Sor): et ascendere faciam super te [Vulg. ad te] gentes multas, sicut ascendit mare fluctuans. Et dissipabunt muros Tyri, et destruent turres ejus, et radam (sive ven-

tilabo) pulverem ejus de ea, et dabo eam in limpidissimam (sive nitidissimam) petram. Siccatio sagenarum erit in medio maris, quia ego locutus sum, ait Dominus Deus, et erit in direptionem gentibus. Filiae quoque ejus quae sunt in agro (sive in campo) gladio interficientur, et scient quia ego Dominus.

Consequenter prophetiae ordo contexitur. Locutus erat contra filios Ammon et Moab et Seir, qui et ipsi sunt Idumaei, et Philisthiim qui sunt in littore, et in funiculo maris eumdem limitem tenent. Post Palaestinos enim succedit Phoenicis regio, cujus metropolis est civitas Tyrus, quae appellatur Hebraeo Syroque sermone SOR (). Et quia capta Jerusalem, etiam ipsa gavisa est, et insultavit ac dixit: Confractae sunt portae populorum, ego portum tutissimum habeo, illaque subversa, ad me omnis multitudo conversa est, quae illius regebatur arbitrio, et quia illa deserta est, idcirco ego implebor, sive quae plena fuit ante, redigetur in solitudinem. Quia igitur ista dixisti, et ruinis Jerusalem, quae Dei judicio propter peccata sua subversa est, insultasti, propterea non per nuntios, nec per quoslibet alios, sed ego ipse ero adversum te, Tyre, et instar fluctuum maris ascendere faciam contra te Babylonios cum plurimis nationibus, quarum 295 oppugnatione muri tui et turres destruentur, intantum ut usque ad solum concidant, et pulvis illius radatur, sive in partes varias ventiletur, et sic humiliabitur, ut petrae nitidissimae comparetur: tantaque erit in urbe, quondam frequentissima, solitudo, ut sagenae piscatorum expandantur et siccentur in

medio ejus. Ego enim Dominus locutus sum, cujus verba irrita esse non possunt, et tradam eam in direptionem gentibus. Filiae quoque ejus, quae sunt in agro sive in campo, hoc est in Phoenicis littore, urbes et oppida, vici atque castella interficientur gladio: metaphoricῶς, quia filias appellavit, interfectionem ponit gladii, ut rerum fine cognoscant me esse Dominum, qui fieri ista praecepi. Potest juxta tropologiam quia SOR nomen Hebraicum vertitur in angustiam, omnis anima quae perturbationibus occupata est, Sor appellari, quae quando viderit pro suis vitiis atque peccatis Dei judicio subverti Jerusalem, in qua fuit templum et pacis visio, exsultat et ad se putat urbis quondam inclytae imperium transferendum. Quod et in contrariis dogmatibus accipitur, et in hominibus saeculi, quando viderint hominem sanctum per negligentiam esse prolapsum et gaudent et exsultant, quasi aliorum ruina, sua sit resurrectio. Propterea Dominus comminatur, quod ipse contra hujuscemodi homines dimicet, et ascendere faciat contra eos instar marinorum fluctuum plurimas nationes, quae destruant in eis quidquid munitissimum et firmum videtur, et ita omnia eorum argumenta subvertat, ut in pulverem redigantur. Sagenas quoque et retia quibus prius deceptam multitudinem piscabantur, cessare faciat, et in desertae urbis solo, expandi atque siccari, ut pro illis alii subeant piscatores, quos Dominus ad piscandum misit. Sed et filias ejus, quae prius quasi in thalamo servabantur, et pro mysticis secretioribusque doctrinis nulli facile credebantur, processuras protrahendasque in

publicum, et Ecclesiastico mucrone truncandas, ut intelligant quod ipse sit Dominus, qui et Jerusalem pro peccatis parumper reliquit, et Tyri pro insultatione ejus et gaudio munimenta destruxit.

296 (Vers. 6 seq.) Quia haec dicit Dominus : Ecce ego adducam ad Tyrum (sive ad te SOR) Nabuchodonosor regem Babylonis ab Aquilone, regem regum, cum equis, et curribus, et equitibus, et coetu populoque magno. Filias tuas, quae sunt in agro, gladio interficiet, et circumdabit te munitionibus, et comportabit aggerem in gyro, et levabit contra te clypeum, et vineas, et arietes (sive lanceas) temperabit in muros tuos, et turres tuas destruet in armatura sua. Inundatione equorum ejus operiet te pulvis eorum, a sonitu equitum, et rotarum, et curruum movebuntur muri tui, dum ingressus fuerit portas tuas quasi per introitum urbis dissipatae (sive quasi ingrediens urbem de campo). Ungulis equorum suorum conculcabit omnes plateas tuas: populum tuum gladio caedet, et statuae tuae nobiles in terram corruent (sive substantiam fortitudinis tuae in terram deducet). Vastabunt (sive vastabit) opes tuas, diripient negotiationes tuas (sive spoliabit substantiam tuam) et destruent (vel destruet) muros tuos, et domos tuas praeclaras (sive desiderabiles) subvertent (sive vertet) et lapides tuos et ligna tua et pulverem tuum in medio aquarum ponent (sive medio maris injiciet.) Et requiescere faciam multitudinem cantorum [Vulg. canticorum] tuorum (sive destruam multitudinem musicorum tuorum), et sonitus cithararum tuarum (sive vox organorum tuorum) non audietur am-

plius. Et dabo te in limpidissimam (sive nitidissimam) petram. Siccatio sagenarum erit in medio maris, quia ego locutus sum, ait Dominus Deus, et erit in direptionem gentibus.

Utramque editionem ex more conjunxi, et in quibus discrepant, ex latere copulavi, brevitati voluminum providens. Ergo quod dixerat, Ascendere faciam ad te gentes multas sicut ascendit mare fluctuans, et erit Tyrus in direptionem gentibus, tunc ponit manifestius, quod Nabuchodonosor regem Babylonis adducat Dominus ab Aquilone, regem regum, cum equis et curribus, et cum infinita exercitus multitudine, qui prius subditas Tyro in littore civitates et castella subvertat, et postea 297 obsideri faciat Tyrum, valletque eam exercitu, et aggere, et munitionibus, vineisque [Al. clypeisque] et arietibus impugnet muros et destruat, et tanta sit multitudo equitum ejus, ut pulvere equitatus, et sonitu ululantis exercitus, rotarumque strepitu et equorum hinnitu, urbis fundamenta moveantur, et sic ingrediatur civitatem dissipatis muris, quasi de campo securus ingrediens, tantaque securitas sit vincentis exercitus, ut plateas Tyri conculcent equorum ungulae, et omnis populus in medio corruat civitatis, et statuae quondam nobiles, sive universa substantia in terram corruat, nihilque pristinarum divitiarum in expugnata urbe servetur, sed cum muris domus quoque nobiles destruantur, et tanta sit victorum saevitia, ut ligna et lapides, qui residui incendio fuerint, in medium mare projiciantur, et vel Nabuchodonosor, vel ipse Dominus quiescere faciat universam urbis

laetitiam, qua prius in canticis et psalteriis personabat, et ad solum usque subversa, sit siccatio sagenarum. Quodque sequitur: Non aedificaberis ultra, videtur facere quaestionem, quomodo non sit aedificata, quam hodie cernimus Phoenicis nobilissimam et pulcherrimam civitatem. Ex quo quidam volunt in ultimo tempore haec Tyrum esse passuram, quae postea non sit aedificanda. Sed quomodo Nabuchodonosor personam servare poterunt: praesertim cum legamus in consequentibus Nabuchodonosor oppugnasse Tyrum, et laboris sui non accepisse mercedem: et propterea tradi ei Aegyptum, quia Dei sententiae in Tyri oppugnatione servierit? Graecas et Phoenicum maximeque Nicolai Damasceni, et alias Barbarorum aiunt se, qui huic historiae contradicunt, legisse historias, et nihil super oppugnatione a Chaldaeis invenisse Tyriae civitatis, cum probare possimus multa dici in Scripturis facta, quae in Graecis voluminibus non inveniantur; nec debere nos eorum auctoritati acquiescere, quorum perfidiam et mendacia detestamur. Potest ergo quod dicitur, nec aedificaberis ultra, sic accipi, quod nequaquam ultra sit regina populorum, nec proprium habeat imperium, quomodo habuit sub Hiram et caeteris regibus; sed vel Chaldaeis, vel Macedonibus, vel Ptolemaeis, et ad postremum Romanis regibus servitura sit. Nulli autem ambiguum juxta anagogen Nabuchodonosor regem Babylonis, qui venit ab Aquilone, diabolum intelligi, qui cum sit ventus durissimus et sinister, nomine dexter vocatur, praesumens sibi nominis dignitatem, 298 presumiendo para sí la dignidad

del nombre, y es rey de reyes y de todos los reinos, que mostró al Señor, y dijo hacia él: Haec omnia mihi tradita sunt, quae dabo tibi si procidens adoraveris me (Matth. IV, 9). Iste habet equos et currus, de quibus scriptum est: Fallax equus in salutem (Ps. XXXII, 17). Et: Dormierunt omnes qui ascenderunt equos (Ps. LXXV). Et in alio loco: Equum et ascensorem projecit in mare (Exod. XV, 1). Iste filias Tyri, animas in angustia et in quodam peccatorum carcere positas, interficit in agro campoque latissimo, et circumdat Tyrum munitionibus suis, ut clausam teneat, et nullus ex ea Babylonii regis evadere possit imperium. Destruet muros turresque subvertet, et quidquid forte habuit in dogmatibus, inundatione equorum ejus et sonitu equitum rotarumque et curruum strepitu pertremiscet, et ingredietur portas ejus, nullo prohibente, et plateas civitatis: Quia lata et spatiosa via est quae ducit ad mortem (Matth. VII, 13), equorum ejus calcabunt ungulae, universamque substantiam sive statuas nobiles, quibus sibi imagines finxerant falsitatis, de quibus scriptum est: Domine, in civitate tua imagines eorum dissipabis (Ps. LXXII, 20), ad terram dejiciet, et destructis muris, domus quoque nobiles subvertentur, quas sibi paraverat, et in quibus exsultabat, atque in tantam desolationem veniet, ut lapides ejus et ligna quibus aedificaverat muros, et caementa construxerat, projiciant in profundum, canticaque ejus et music, quibus sibi in sapientia hujus saeculi confidebat, et omnis cithararum sonus non audietur amplius, et piscatio ejus cessabit, et erit humilis, ita ut

siccatio sagenarum, et ultra non aedificetur, quia ad Domini sententiam tradita Nabuchodonosor, omnino subversa est, juxta quod et Apostolus dicit: Quos tradidi Satanae, ut discant non blasphemare (I Tim. I, 20). Loca difficilia sunt, et prudens lector ac diligens debet ignoscere labori meo. Aut si melius quid potuerit invenire, et ego in ejus transibo sententiam: dummodo noverit veniam quam mihi tribuet, se ab aliis accepturum.

(Vers. 15 seq.) Haec dicit Dominus Deus Tyro: Numquid non a sonitu ruinae tuae, et gemitu interfectorum tuorum, cum occisi fuerint in medio tui, commovebuntur insulae? Et descendent de sedibus suis omnes principes maris: et auferent exuvias suas, et vestimenta sua varia abjicient, et induentur 299 stupore. In terra sedebunt, et attoniti super repentino casu tuo admirabuntur, et assumentes super te lamentum, dicent tibi: Quomodo peristi quae habitas in mari, urbs inclyta, quae fuisti fortis in mari cum habitatoribus tuis quos formidabant universi? Nunc stupebunt naves in die pavoris tui, et turbabuntur insulae in mari, eo quod nullus egrediatur ex te. LXX: Quia haec dicit Dominus Deus Sor. Nonne a voce ruinae tuae cum ingemuerint vulnerati tui, cum evaginatus fuerit gladius in medio tui, commovebuntur insulae, et descendent de sedibus suis omnes principes maris, et auferent coronas suas, et vestimentis suis variis nudabuntur? Furore insanient: in terra sedebunt, et formidabunt perditionem suam, et gement super te, et assument super te lamentum, et dicent tibi: Quomodo peristi et dissipata es in mari, urbs laudata, quae

fuisti fortis in mari ipsa, et habitatores ejus, quae dedit timorem suum omnibus habitatoribus suis? Et formidabunt insulae in die ruinae tuae, et turbabuntur insulae in mari in exitu tuo. Primum ipsa historiae verba pandamus brevissima μεταφράσει sensum dictorum aperientes. Haec dicit Adonai Dominus Tyro, quae Hebraice appellatur SOR (): Numquid in die ruinae tuae, quando Nabuchodonosor oppugnante, corrueris, et in gemitu vulneratorum, sive interfectorum, qui occisi fuerint in medio tui, non commovebuntur insulae? Et descendent omnes reges de sedibus, sive soliis suis, et principes maris qui diversis imperant insulis, et auferent diademata de capitibus suis, omnem regnandi gloriam deponentes et vestes pretiosissimas, et incredibili varietate fulgentes, abjicient a se, et stuporis magnitudine vertentur in amentiam, atque humilitate dejecti, sedebunt in terra, et cum te viderint corruisse, sibi similia formidabunt: nihilque putabunt in terrae bonis esse perpetuum; sed e contrario assument super te lamentum, et flebile canticum commemorabunt, dicentes: Quomodo peristi quae habitas (Al. habitabas) in mari, urbs inclyta, sive laudata? Tyrum enim fuisse insulam, et nullum habuisse de terra introitum, in Graecis, Latinisque, et Barbaris historiis legimus: sed postea a Nabuchodonosor rege Chaldaeorum, vel, ut nonnulli affirmant, ab 300 Alexandro, rege Macedonum, jactos esse aggeres, et oppugnatione vineisque, et arietibus locum praeparatum, ac de insula factam esse peninsulam. Tu igitur, o Sor, o Tyre, quae quondam fuisti in cunctis fortissima

insulis, sive in urbibus omnium voce laudata cum habitatoribus tuis, quos universi timebant, quomodo subito corruisti? Nunc stupebunt, sive pavebunt super te insulae, et ut melius habetur in Hebraico, naves, in die pavoris et ruinae tuae, et turbabuntur insulae in mari. Unde consequentius est supra naves legere, ne secundo ponantur insulae; eo quod nullus egrediatur ex te, sive, ut Septuaginta transtulerunt, in die egressionis tuae: quando fueris ducta captiva. Haec interim quasi quaedam historiae jacta sint fundamenta: nunc spirituale nitemur culmen imponere. Finge aliquem, diu servata pudicitia, multis floruisse virtutibus, et postea in aliquo gravi mortalique peccato esse collapsum: nonne ad sonitum ruinae ejus interfectarumque virtutum omnes insulae movebuntur: hi videlicet qui salsis amarisque hujus saeculi tunduntur fluctibus? et descendent de throno superbiae suae, omnes qui in saeculi hujus salsugine principes videbantur, et humilitate dejecti, auferent diademata de capitibus suis, quae videbantur bonis operibus possidere, et vestimenta varia diversitate virtutum abjicient et induentur stupore, sive timoris magnitudine quodammodo videbuntur insani; sedebuntque humi, et stupentes super repentino casu ejus admirabuntur: intantum ut omnes assumant planctum et lamentationem super eum qui corruit, et dicant: Quomodo peristi, qui prius salvus eras? quomodo corruisti, qui tanto tempore steteras, qui in mari hujus saeculi inter omnes inclytos putabaris, qui eras cunctorum opinione robustus? et habitatores tui, hoc est, cogitatio-

nes fortissimae adversum omnia ignita diaboli jacula resistentes, quae prius erant formidini omnibus adversariis, versae sunt in stuporem. Sed et naves, omnes videlicet sancti, qui hujus saeculi fluctus transeunt, obstupescent cum te viderint concidisse. In die pavoris et ruinae tuae turbabuntur insulae, ne et ipsae 301 similia sustineant. Aliorum enim ruinae exempla justorum sunt, dum omnes infirmo et imbecillo statu fluctuantique vestigio in isto saeculo commoramur, et numquam est nostra certa securaque victoria: quando egredientur ex te qui prius steterant; vel in exitu tuo; in fine et consummatione tua. Non enim ex praeteritis, sed ex praesentibus judicamur. Cavendumque est, et semper timendum, ne veterem gloriam et solidam firmitatem, unius horae procella subvertat.

(Vers. 19 seq.) Quia haec dicit Dominus [Vulg. addit Deus]: Cum dedero te urbem desolatam sicut civitates quae non habitantur. Et adduxero super te abyssum, et operuerint te aquae multae. Et detraxero te cum his qui descendunt in lacum (sive ad eos qui descendunt in foveam) ad populum sempiternum. Et collocavero te in terra novissima (sive in profundo terrarum) sicut solitudines veteres, cum his qui deducuntur in lacum (sive descendunt in foveam), ut non habiteris. Et [Vulg. Porro cum] dedero gloriam in terra viventium (sive ut non resurgas in terra viventium). Ad nihilum redigam te (sive perditionem dabo te) et non eris. Et requisita non invenieris [Vulg. addit ultra] in sempiternum, dicit Dominus Deus. Cum superioribus junge quae dicta sunt. Quando te

dedero, o Tyre, urbem in perpetuum desolatam, sicut civitates sunt aliae quae omnino non habitantur. Et adduxero super te abyssum, et operuerint te aquae multae, vel hostium infinitae multitudines. Vel certe qui ad insulam loquitur et ad urbem in insula constitutam tropologice adversariorum frequentiam abyssi fluctibus comparat. Et detraxero te cum his qui descendunt in lacum, sive in foveam, ad eos qui in inferno sunt. De quibus et in Psalmis legimus: Introibunt in inferiora terrae: tradentur in manus gladii, partes vulpium erunt (Ps. LXII, 10, 11). Ad populum sempiternum, ubi est fletus oculorum, et stridor dentium, et posuero te in terra novissima, in qua antiquus draco constitutus est. Et sicut veteres solitudines atque deserta, ubi nulla bonorum recordatio, sed poenae erunt sempiternae. Neque te fecero suscitari in terra viventium, de qua scriptum est: Beati miles, quoniam ipsi possidebunt terram (Matth. V, 4). Et in alio loco: Placebo Domino 302 in regione vivorum (Ps. CXIV, 9). Tunc redigeris in nihili, sive peribis in aeternum, et ultra non eris, secundum illud quod in alio psalmo scriptum est: Dimitte mihi ut refrigerer priusquam abeam, et amplius non ero (Ps. XXXVIII, 14).

Non quod esse desistat qui in poenis est sempiternis: sed quod qui Deo non vivit, in Scripturis sanctis dicatur non subsistere. Unde et Esther contra idola loquens: Ne tradas, inquit, sceptrum tuum his qui non sunt (Esther XIV). Utique erant quibus obsecrat ne tradatur; sed Deo non erant, qui virtutibus, et viventi Deo esse cessarant. Et hoc notandum, quod quaeritur Tyrus ab eo qui

venit quaerere, et salvum facere quod perierat, et nonaginta novem ovibus in montibus derelictis, quaerit unam erroneam ovem (Luc. XIX). Mulier quoque quae unam drachmam perdiderat, quaerit, et invenit, et vicinas convocat ad laetitiae societatem (Ibid., 15). Sin autem requisita non invenitur Tyrus, non est quaerentis vitium, sed ejus qui boni pastoris fugerit manum. Et ultra, inquit, non eris in sempiternum; sive ut in Hebraico LOLAM , et in Graeco αἰῶν, scribitur, unum saeculum significat, juxta illud Isaiae, qui post septuaginta annos dicit Tyrum restituendam in integrum statum (Isa. XXIII). Aiunt autem unum saeculum, id est, humanae tempus aetatis, septuaginta annorum numero supputari, Psalmista dicente: Dies annorum nostrorum, in ipsis septuaginta anni. Sin autem in potentatibus, octoginta anni, quidquid supra, labor et dolor est (Ps. LXXXIX, 10). Hoc metaphrasticῶς breviter de Tyro diximus.

Quod et ad eos referri potest qui in angustia hujus saeculi constituti, deducuntur ad inferos, et operiuntur abyssis fluctibusque poenarum, et trahuntur ad inferiora terrae, et his copulantur qui in veteri solitudine sunt, et deducuntur in lacum, sive in foveam sempiternam, ut ultra non habitentur a Spiritu sancto. De quibus scriptum est: Impius cum ceciderit in profundum malorum, contemnit (Prov. XVIII, 3). Nec de caetero erunt in terra viventium, sed peribunt, et redigentur ad nihili, et Deo esse cessabunt. Quibus testimoniis abutuntur, qui dicunt impiorum et non peccatorum poenas esse perpetuas: qui

quaesiti a Deo, non sunt inventi, 303 et in aeternum esse cessarunt: quia suo vitio perdiderunt eum qui dicit: Ego sum vita (Joan. XIV, 6).

(Cap. XXVII.) Et factum est verbum Domini ad me, dicens: Tu ergo, fili hominis, assume super Tyrum lamentum, et dices Tyro quae habitat in introitu maris, negotiationi populorum ad insulas multas (sive ab insulis multis). Haec dicit Dominus Deus.

Si voluero totam prophetiam contra Tyrum, sive super lamentatione Tyri, uno sermone comprehendere, et longum faciam, et sensum lectoris obscurum; dum omnia simul non potest mente retinere, praecipue in quibus ab Hebraico in hoc loco LXX editio discrepat, hoc est, quae addiderint, quaeve subtraxerint. Itaque nostra erimus interpretatione contenti, et sicubi dissonant, ex latere copulabimus, perfectam omnium Deo scientiam relinquentes: et quid nobis videatur in singulis, breviter admonebimus. Qui plangitur, adhuc curae est ei a quo plangitur. Unde et Samuel flebat atque plangebat super Saul (II Reg. XV). Et apostolus Paulus lamentatur et luget super his qui fornicati sunt et non egerunt poenitentiam (II Cor. XII). Et Jeremias Lamentationes super eversione Jerusalem quatuor scribit alphabetis.

Habitat ergo, juxta litteram, Tyrus, sive Sor, in introitu maris: vel quod prius insula fuit, vel quod portu tutissimo de alto venientes recipit naves, et est negotiatio populorum ad insulas multas, sive de insulis multis. Quod quidem usque hodie perseverat, ut omnium propemodum gentium in illa exerceantur commercia. Coeptam autem

interpretationem sequentes, quidquid de Tyro dicitur, referamus ad συνοχὴν, id est, angustias istius mundi, qui in maligno positus est, et variis perturbationibus quasi fluctibus coarctatur atque percutitur. De hujuscemodi negotiatoribus et in psalmo mystico sermone narratur: Qui descendunt mare in navibus, facientes operationes in aquis multis, ipsi viderunt opera Domini, et mirabilia ejus in profundo (Ps. CVI, 23, 24).

(Vers. 3.) O Tyre, dixisti, Perfecti decoris ego sum (sive dixisti, Circumdedi mihi ego decorem) et in corde maris sita. Primum crimen est Tyri, si quid videtur habere boni, non Dei putare, sed suum, et 304 omnem pulchritudinem, quae illi de diversis venit regionibus propriae aestimare diligentiae atque virtutis. Dixit enim: Perfecti decoris ego sum, sive ego mihi circumdedi decorem, cum sit in corde, hoc est, in medio maris sita, et quasi insula moveatur, et fluctuet, et undarum illisionibus confringatur. Quod autem cor maris, medium significet, et ille propheticus sermo demonstrat: Propterea non timebimus cum conturbata fuerit terra, et translati montes in cor maris. Sonuerunt et turbatae sunt aquae eorum (Ps. XLV, 2, 3). Sed et Dominus noster in corde terrae, hoc est, in medio, ad [Al. et ad] inferos dicitur descendisse. Vera autem et perfecta pulchritudo in nullo hominum, nisi in Christi corpore, quod interpretatur Ecclesia, et multorum sanctorum virtutibus congregatur. Unde et ipse loquitur ad sponsam: Tota pulchra es, proxima mea, et macula non est in te (Cant. IV, 7).

(Vers. 4, 5.) Finitimi tui qui te aedificaverunt, impleverunt decorem tuum. Abietibus de Sanir exstruxerunt te cum omnibus tabulatis maris. Cedrum de Libano tulerunt, ut facerent tibi malum. Pro quo nescio quid volentes, ita LXX transtulerunt: Beelim filii tui circumdederunt tibi decorem: cedrus de Sanir aedificata est tibi: tenues tabulas cypressinas de Libano tulerunt, ut facerent tibi malos abiegnos. Sermo enim Beelim, in hoc loco apud Hebraeos penitus non habetur, sed pro Beelim scriptum est GEBULAIC , quod significat terminos tuos. In eo quoque quod dixerunt, filii tui, verbi ambiguitate decepti sunt, et scripturae similitudine, dum pronuntiatione diversa eaedem litterae, caementariorum, et filiorum, BONAICH et BENAICH () leguntur.

O igitur Tyre, quae dixisti per superbiam, Perfecti decoris ego sum, sive ego decorem mihi circumdedi, cum sis sita in medio mari, audi quanta tibi Dei largitate collata sint. Finitimi et contermini tui, qui non de longinquis, sed de vicinis sunt regionibus, ipsi impleverunt decorem tuum, et tu putas tuum esse quod alienum est? Et loquitur quasi ad navem tropikῶς, urbis significans pulchritudinem, et rerum omnium abundantiam, ut postquam universam illius supellectilem descripserit, malum, antemnas, 305 remos, vela, proram, carinam, funes, opertoria, pelles, et caetera quibus navium optime instructarum usus indiget: tunc tempestatem illi, et ventum austrum, quo fluctus maximi commovebuntur, venire denuntiet, et eam subjacere naufragio. Per quae significat urbis Tyriae eversionem a

rege Nabuchodonosor, sive, ut multi putant, ab Alexandro rege Macedonum, qui sex mensibus ipsam urbem obsedisse, et cepisse narratur, postquam Darium vicit in Lycia.

Juxta mysticos vero intellectus, abietibus sive cedris de Sanir, navis Tyriae tabulata caeduntur, quibus texitur atque compingitur, et cedro sive cyparisso de Libano malus ejus: abietibus propter laevitatem [Al. levitatem] juncturasque tabularum mollius invicem se tenentium atque mordentium: sive cedris, quod lignum imputribile est. De Sanir autem dicitur, quod interpretatur via lucernae; aut ut nos verius arbitramur, dens vigiliarum, eo quod omnis navis prosperitas, et illustratio venerit ex vero lumine. Sanir autem mons juxta litteram ipse est qui et Hermon, quem alii vocant Sanior. Lege historiam. Libanus interpretatur candor, sive dealbatio: quod et ipsum ad gratiam pertinet aliunde venientem.

(Vers. 6.) Quercus de Basan dolaverunt in remos tuos: transtra tua fecerunt tibi ex ebore Indico, et praetoriola de insulis Italiae. LXX: De Basan fecerunt remos tuos, et templa tua, et fecerunt tibi ex ebore domos silvestres de insulis Chettiim. Quanta pulchritudo navis, et supellectilis ejus, ut remos haberet cedrinos, non undelibet, sed de Basan, et transtra eburnea, et praetoriola, sive cellaria, in quibus merces pretiosissimae reponuntur, de insulis Chettiim, quod nos in Italiam vertimus: ex ea regione quae Graeciae propinquior est, omnes Occidentalium insularum partes intelligentes.

Dicamus ergo juxta anagogen, remos fieri navis Tyriae de Bazan, de qua et in Psalmis scribitur: Dixit Dominus, de Bazan convertam de profundo maris (Ps. LXVII, 23). Basan in lingua nostra interpretatur ignominia. Eos igitur qui fuerunt in profundo maris, et ignominia peccatorum, convertit Deus, et convertit in remos, ut cum Apostolis navigantes, possint ad terram, et 306 ad littora pervenire; et fiunt transtra de ebore, cum mortificaverint corpora sua: vel usum dentium ad laudes Dei contulerint, et praetoriola, sive cellaria de insulis Chettiim, quae juxta Hebraici sermonis etymologiam vertitur in percussam, ut plagis diaboli non tam interfecta sit, quam probata.

Possumus ex ebore, et silvestres domos dicere de insulis Chettiim, quas haeretici non in domo Dei, sed in navi Tyria fabricare conantur. Et ipsi habentes ebur suum sermonis, et linguae aedificantes templa Dei templo contraria, et domos silvestres, habitacula bestiarum, cum Scriptura dicat in domo Dei nemora, et silvas, ac lucos non esse plantandos (Deut. XII).

(Vers. 7.) Byssus varia de Aegypto texta est tibi in velum, ut poneretur in malo: hyacinthus et purpura de insulis Elisa, facta sunt operimentum tuum. LXX: Byssus cum varietate de Aegypto facta est tibi in stratum, ut circumdaret tibi gloriam, et operiret te hyacintho, et purpura, de insulis Elissa facta sunt opertoria tua. Quia dixerat Tyrus, Perfecti decoris ego sum, vel circumdedi mihi ipsa pulchritudinem, arguitur quid a singulis acceperit regionibus, secundum illud Scripturae: Quid habes quod non accepisti? Si autem accepi-

sti, quid gloriaris quasi non acceperis (I Cor. IV, 7)? Describitur ergo quid unaquaeque mittat provincia, secundum illud Virgilianum (Georg., lib. I): India mittit ebur: molles sua thura Sabaei: At Calybes duri ferrum, virosaque Pontus Castorea, et caetera. Byssus in Aegypto quam maxime nascitur, ex qua contextum est Tyriae navis velum, quod suspenditur malo, et operimentum illius, quod in solis calore atque tranquillo nautis atque vectoribus praebet umbraculum, de hyacintho et purpura fit; quae sunt de insulis Elisa, Ionii maris sic appellans insulas. Porro juxta Septuaginta de bysso in stratum, et in requiem Tyriae navis velamenta texuntur, ut his operta gloriosior sit, et circumdata amictum habeat pulchriorem. Byssum autem referri ad terram, quia ex terra oritur, et hyacinthum ad aerem, purpuram ad mare ex quo conficitur, addito coccino bis tincto, quibus Pontificis vestimenta 307 texuntur, saepe admonuimus quod quatuor elementa significent: terram, ignem, aerem, et aquas, ex quibus constant omnia, quae sibi assumit Tyrus, ut Dei creaturis non utatur cum gratia, sed dicat: Perfecti decoris ego sum: vel, decorem mihi ipsa circumdedi.

(Vers. 8, 9.) Habitatores Sidonis, et Aradii fuerunt remiges tui. Sapientes tui, Tyre, facti sunt gubernatores tui. Senes Biblii et prudentes ejus praebuerunt nautas ad ministerium variae supellectilis tuae. Omnes naves maris, et nautae earum fuerunt in populo negotiationis tuae.

LXX: Principes tui habitabant in Sidone, et Aradii fuerunt remiges tui. Sapientes tui Sor qui erant in te, isti gubernatores tui. Senes Biblii, et

sapientes ejus erant in te: isti confortabant consilium tuum, et omnes naves maris, et remiges earum facti sunt tibi in Occidentem Occidentis.

Dixerat supra: Finitimi tui qui te aedificaverunt, impleverunt decorem tuum: antequam veniant ad eos qui longe habitant, proximarum provinciarum describit auxilia. Habitatores, inquit, tui, sive principes Sidonis et Aradii, quae vicina est insula, remiges tui. Sapientes tui, o Tyre, facti sunt gubernatores tui. Ad sapientes enim proprie pertinet gubernatio, Scriptura dicente: Quibus non est gubernatio, cadent quasi folia (Prov. XI, sec. LXX). Senes sive seniores Biblii, et prudentes ejus praebuerunt nautas ad ministerium tuum, sive confortaverunt consilium Tyri, et variam supellectilem praebuerunt: omnesque naves maris, et nautae earum fuerunt in populo negotiationis Tyriae, sive in Occidentem Occidentis.

Hoc interim secundum litteram. Caeterum juxta mysticos intellectus quia Sidonii interpretantur venatores, et Aradii, deponente: dicemus Tyrum gloriosam, et superbissimam civitatem, quae, vento flante, postea conterenda est, habere cives, sive principes venatores, de quibus scriptum est: 308 Anima nostra quasi passer erepta est de laqueo venantium. Ubi enim nos legimus venantium, in Hebraeo scriptum est, Sidoniorum. Isti venantur incautas animas in sublimibus constitutas, ut ad terrena deducant, et efficiuntur remiges, ut ducant eas ad naufragia. Sapientes autem Tyri, qui in malam partem accipiuntur, per quam sapientiores sunt filii tenebrarum a filiis

lucis, ipsi gubernant Tyrum naufragio praeparata.

(Vers. 10.) Persae et Lydi [Vulg. Lydia] et Libyes erant in exercitu tuo, viri bellatores tui: clypeum et galeam suspenderunt in te pro ornatu tuo (sive peltas, et galeas suspenderunt in te ipsi dederunt gloriam tuam). Persas fuisse fortissimos, quorum rex Cyrus, ut Isaiae vaticinio praedicatur (Isa. XLV), subverso Astyage, rege Medorum, Babylonem ceperit, et sacra, et saecularis narrat historia. Lydos quoque illo tempore inter gentes robustissimas reputatos, quorum rex Croesus ab eodem Cyro captus sit, Xenophon scribit plenissime. Et Libyas cum Troglodytis et Aethiopibus venisse contra Jerusalem, in Paralipomenon volumine legimus (II Par. XII): qui quia illis temporibus florentissimi erant, famosi ad praelia pugnatores, Tyriae urbis defensores esse memorantur, et ad terrendos hostes scuta et galeas inter murorum propugnacula suspendisse. Spiritualis autem intelligentia illud sonat, quod Persae, qui interpretantur tentantes, sive tentati; et Lydi, quos generatos intelligimus; et Libyes, qui Hebraico sermone appellantur PHUT, et vertuntur in os (ab ore, non ab osse), frustra Tyrum nitantur defendere, cum tentatione superentur, et generationi ac libidini serviant, cassaque tantum verba multiplicent, non habentes galeam salutis, nec scutum fidei (Ephes. VI); sed gloriam tantum strepitumque sermonum praetendant ad ornatum illius.

(Vers. 11.) Filii Aradii cum exercitu tuo [Al. suo] erant super muros tuos in circuitu: sed et Pyg-

maei qui erant in turribus tuis, pharetras suas [Al. tuas] suspenderunt in muris tuis per gyrum, ipsi compleverunt pulchritudinem tuam. LXX: Filii Aradiorum, et fortitudo tua super muros tuos, in circuitu custodes in turribus tuis erant. Pharetras suas suspenderunt super propugnacula tua per gyrum. Ipsi perfecerunt decorem tuum. Verbum GAMADIM, Aquilae prima editio, Pygmeos: Symmachus, Medos: Septuaginta, custodes: Theodotio Gomadim, ipsum Hebraicum, interpretati sunt. Aradum insulam quae tota sit civitatem, et contra se positum oppidum Antaradum habeat, vicinaque sit Tyro, et praetendat in Phoenicis littore 310 continentis terrae, usque hodie cernimus: hi sunt in exercitu urbis Tyriae custodesque turrium ejus, et suspenderunt pharetras suas per gyrum, complentque pulchritudinem ejus, ut sagittarii esse doceantur, sive pygmaei sunt, hoc est bellatores, et ad bella promptissimi, ἀπὸ τῆς πυγμῆς, quae Graeco sermone in certamen vertitur. Sin autem Aradii deponentes sonant, omnis qui praetendit falsi nominis scientiam, et habet in pharetra pectoris sui ignita diaboli jacula, quibus deceptorum corda vulnerat atque succendit, Aradius appellandus est. Cupit enim deponere eos qui nituntur ad alta conscendere, et complet pulchritudinem Tyri, de qua in Proverbiis scriptum est: Non te decipiat pulchritudinis desiderium, ne capiaris oculis tuis (Prov. VI, 25). Et iterum: Sicut inauris in naribus porcae, sic mulieri male moratae pulchritudo (Ibid. XI, 22).

(Vers. 12.) Carthaginenses negotiatores tui a multitudine cunctarum divitiarum, argento,

ferro, stanno, plumboque repleverunt nundinas tuas. Non solum in praesenti loco, sed et in Isaia, ubi scriptum est: Ululate naves Carthaginis (Isai. XXIII, 14), caeteri Interpretes verbum Hebraicum transtulerunt THARSIS, quam coloniam esse Tyriorum nulli dubium est. Ipsi de Occidentis partibus argento, ferro, stanno, et plumbo, Tyri nundinas repleverunt. Tarsis in lingua nostra sonat exploratio gaudii. Exploratores autem hic non in bonam partem debemus intelligere, quales Moyses miserat ad explorandam terram repromissionis (Num. XIII), sed in contrariam, quales et Apostolus vitare se dicit: Propter subintroductos falsos fratres, qui intraverunt explorare libertatem nostram quam habemus in Christo (Galat. II, 4): et de quibus Joseph loquitur: Exploratores estis: considerare vestigia regionis venistis (Gen. XLII, 9). Fratresque ejus intelligentes crimen esse non modicum aliena per insidias explorare, responderunt: Non sunt exploratores servi tui. Isti ergo nundinas Tyri non auro, nec lapide pretioso, sed argento, ferro, stanno, plumboque multiplicant, habentes eloquii venustatem, et arma ad expugnandum; et in stanno eloquii similitudinem quod mentitur argentum; et in plumbo impietatem gravissimam, juxta Zachariam (Zach. V), in quo mulier sedit super talentum plumbi, et Aegyptii demersi sunt in profundum sicut plumbum. Longa singulorum disputatio metallorum, sed brevitati studendum est.

(Vers. 13, 14.) Graecia, Thubal, et Mosoch ipsi institores tui, mancipia et vasa aenea adduxerunt populo tuo: de domo Thogorma equos et equites,

et mulos adduxerunt ad forum tuum. LXX: Graecia universa, et adjacentia ejus, ipsi negotiatores tui in animabus hominum, et vasa aenea dederunt mercatum tuum: de domo Thorgama, equos et equites, et mulos dederunt nundinas tuas. Jones, inquit, qui Hebraice appellantur Javan, et Thubal, id est, Iberi Orientales, vel de Occidentis partibus Hispani, qui ab Ibero flumine hoc vocabulo nuncupantur, et Mosoch, quos Cappadocas intelligimus, quorum metropolis quae postea ab Augusto Caesare Caesarea appellata est, usque hodie lingua ipsorum Mazaca dicitur: isti pretiosum Tyri fecere commercium, ut mancipia, et aenea vasa ex Corintho adducerent Tyrum, et de domo Thogorma, id est, de Phrygia equos, et equites et mulos, quorum quondam illa provincia maximam habuit copiam. Aiunt Hebraei Graeciam, id est, Javan, interpretari est, et non est: quod proprie refertur ad sapientiam saecularem, in qua si recte aliquid reperiunt, est appellatur; si in contrariam partem, non est. Multa enim naturae bono et ipsi disserunt de officiis, de continentia, de opibus contemnendis: quod proprie sibi Stoici vindicant, et videntur animas hominum quos deceperunt, lucrifacere: habentque vasa aenea, quibus mentiuntur auri similitudinem, quae ingerunt populis Tyri, ut eos falsae doctrinae opinione supplantent. De domo quoque Thogorma, quod interpretatur peregrinus et advena, ad forum et nundinas ejus equi adducentur, et equites et muli, de quibus scriptum est: Fallax equus ad salutem (Ps. XXXII, 17). Et in alio loco: Dormitaverunt omnes qui ascenderunt

equos (Ps. LXXV, 7). Et in Psalmis: Nolite fieri sicut equus et mulus, quibus non est intellectus (Ps. XXXI, 9). Quamobrem et Doech accusator et interfector sacerdotum, praefectus multorum fuit (II Reg. XXII), et hos esse de domo advenae atque peregrini, qui non comedunt carnes agni, de quibus scriptum est: Advena et mercenarius non comedent ex eo (Exod. XII, 43); ut omnes nundinae Tyri his mercimoniis compleantur.

Filii Dadan negotiatores tui. Pro quo nescio quid volentes Septuaginta, filios Rhodiorum interpretati sunt: nisi forte primae litterae falsi similitudine (et), ut pro Dadan legerent Radan, quae et ipsa Cycladum maxima est, et in Ionio mari quondam urbs potentissima, navalique certamine gloriosa, et propter tutissimum portum mercatorum omnium receptaculum. Et quia Rhodii in linguam nostram vertuntur videntes judicium, de his nunc tropologice dicitur, qui cernunt judicii veritatem, et ipsi non faciunt, dicente Apostolo: Propter quod inexcusabilis es, o homo omnis, qui judicas. In quo enim judicas alium, teipsum condemnas. Eadem enim facis quae judicas (Rom. II, 1). Sed melius est DADAN alterius loci nomen accipere, ut et in Hebraico, et apud caeteros interpretes habetur.

(Vers. 15, 16.) Insulae multae negotiatio manus tuae: dentes eburneos et hebeninos commutaverunt in pretio tuo. Syrus negotiator tuus, propter multitudinem operum tuorum, guttam, purpuram, et scutulata, et byssum et sericum, et Chodchod proposuerunt in mercatu tuo. LXX: Ex insulis multiplicaverunt negotiationem tuam:

dentes elephantinos, et his qui introducebantur reddebas mercedes tuas. Homines negotiationem tuam a multitudine mercatus tui: in aphec, stacten, et polymita de Tharsis et Ramoth et Chodchod dederunt in nundinas tuas. Multum ab Hebraico in praesenti loco Septuaginta editio discrepat; ideo juxta utramque pauca dicenda sunt: ne in Tyri mercimoniis occupati, ad reliquas prophetias tardius transeamus. Filii Dadan negotiatores Tyri, de multis insulis multiplicaverunt negotiationem ejus, ita ut dentes elephantorum darent his qui veniebant ad commercium ejus, et haberent homines in nundinis propter negotiationis multitudinem. Haberent autem in Aphech, quod de Theodotionis editione in Septuaginta additum est: pro quo Symmachus vertit, polymita. Stacten quoque, pro quo omnes alii purpuram interpretati sunt, quae Hebraice dicitur ARGAMAN: et varietates ex Tharsis, pro quo in Hebraeo BUS dicitur, quae ab omnibus in byssum translata est. Tharsis autem in praesenti loco penitus non habetur. Et ramoth, inquiunt, et chodchod dederunt in nundinis tuis; quod ita habetur in Hebraeo, nisi quod pro ramoth, Aquila serica, vel subtilia, interpretatus est. Chodchod vero omnes interpretes, ita ut in Hebraeo positum est, transtulerunt. Igitur, juxta Septuaginta, filii Rhodiorum negotiatores Tyri, de insulis plurimis multiplicaverunt negotiationem ejus: juxta Hebraicum, post filios Dadan negotiatores ejus, insulae quoque diversarum gentium auxerunt in mercimonium ejus, afferentes dentes eburneos ex India, et ligna hebenina, quae nigri coloris

pretiosissima sunt, et commutaverunt cum aliis Tyri mercibus. Syrus quoque fuit negotiator Tyri: pro quo in Hebraeo positum est ARAM, in cujus loco Septuaginta homines interpretati sunt, pro ARAM legentes ADAM, et RES et DALETH litterarum, sicut supra, decepti similitudine. Usque hodie autem permanet in Syris ingenitus negotiationis ardor, qui per totum mundum lucri cupiditate discurrunt, et tantam mercandi habent vesaniam, ut, occupato nunc orbe Romano, inter gladios, et miserorum neces quaerant divitias, et paupertatem periculis fugiant. Istiusmodi homines negotiatores Tyri sunt, qui polymita, purpuram et scutulata mercantur: byssum quoque et sericum, et chodchod proponunt in mercatu ejus. Pro purpura, quam omnes interpretati sunt; stacten, id est, guttam, Septuaginta transtulerunt. Chodchod autem quid significet, usque in praesentiarum invenire non potui. Aiunt Hebraei, omnes pretiosissimas merces hoc nomine significari, vel speciem quamdam esse pretiosarum mercium, quam Romanus sermo non resonet, vel communi vocabulo scruta vendentium.

De multis autem insulis, ut transeamus ad anagogen, quae salsis et amaris hujus saeculi tunduntur fluctibus, deferunt negotiatores Dadan dentes eburneos, candorem eloquentiae pollicentes; de quibus scriptum est: A domibus eburneis ex quibus delectaverunt te filiae regum in honore tuo (Ps. LIV, 9). Sed non sunt candidi, nec imitantur sponsam, de qua dicitur: Quae est ista quae ascendit dealbata, innitens super fratruelem suum (Cant. VIII, 5)? verum hebenini

nigri coloris, qui non possunt suam mutare nigredinem, Jeremia dicente: Si mutabit Aethiops pellem suam, et pardus varietatem suam (Jer. XIII, 21). Syrus quoque, id est, Aram, qui interpretatur excelsus, et tumet superbia, negotiator Tyri est, et in multitudine operum Tyriorum defert falsi nominis scientiam, multas varietates, et stacten odoris optimi repromittens, et purpuram regiae dignitatis, et scutulata ex arte dialectica, et byssum, pro qua Septuaginta Tharsis interpretati sunt terrae operibus deditus: et sericum, pro quo in Hebraeo scriptum est RAMOTH, quod interpretatur visio mortis. Omnia enim opera terrena ad interitum properant; et chodchod, quidquid illud est quod intelligitur, proponens in nundinis Tyri. Dadan autem ex his mercibus quae a negotiatoribus ejus insulisque dicuntur afferri, vel Indiae regio intelligenda est, vel Idumaeorum ac vastae solitudinis, ut nonnulli aestimant, sonatque cognationem, ut similitudinem divinorum dogmatum in haereticis cognoscamus.

(Vers. 17.) Juda et terra Israel ipsi institores tui, in frumento primo: balsamum et mel, et oleum, et resinam proposuerunt in nundinis tuis. LXX: Judas et filii Israel, isti negotiatores tui in frumenti commercio et unguentis: primum mel et oleum, et resinam dederunt in nundinis tuis. Verbum Hebraicum PHANAG () Aquila, Symmachus et Theodotio ita, ut apud Hebraeos positum est, transtulerunt: pro quo LXX unguenta, nos balsamum vertimus. Dicitur autem, quibus terra Judaea, quae nunc appellatur Palaestina, abundet copiis, frumento, balsamo, melle et oleo, et

resina, 315 quae a Juda, et Israel ad Tyri nundinas deferuntur.

Cumque manifesta sit littera, juxta spiritualem sensum dicemus, non debere terram confessionis, et sensum cernentis Deum qui refertur ad Ecclesiam, deferre Tyro primum triticum, quod cadens in terram multiplicatur, et accipitur pro verbo Dei: Non enim in pane solo vivit homo, sed in omni sermone Dei (Deut. VIII, 3). Deinde balsamum quod nascitur in vineis Engaddi, sive unguentum, de quo scriptum est: Sicut unguentum in capite, quod descendit in barbam, barbam Aaron (Ps. CXXXII, 2). Et mel super quo loquitur et Salomon: Mel invenisti, comede quantum satis est. Si enim plus comederis, evomes illud (Prov. XXV, 16), dum saturitate nimia mel vertitur in absynthium. Oleum quoque de quo in tabernaculo Dei lucerna accenditur, ne aptetur nobis illud propheticum: Oleum in Aegypto venundabas (Osee XII, 1). Quod si in Aegypto, et in Tyro fuerit, vertetur in contrarium, et dicetur de eo, Oleum autem peccatoris non impinguet caput meum (Ps. CXL, 5). Sed et resina lenis [Al. levis] est, apta corporibus, et pro medicina accipitur. Unde et in Jeremia scriptum est: Numquid resina non est in Galaad: aut medicus non est ibi? Quare non ascendit curatio filiae populi mei (Jer. VIII, 22). Hanc resinam habebat et Jacob, quam mittebat filio suo Joseph cum melle, et terebintho, nucibus thymiamate, et stacte (Gen. XLIII). Ismaelitae quoque qui emerunt Joseph de terra Israel, has easdem res de terra Galaad in Aegyptum portabant.

(Vers. 18.) Damascenus negotiator tuus in multitudine operum tuorum: in copia [Vulg. multitudine] diversarum opum: in vino pingui, in lanis coloris optimi. LXX: Damascus negotiator 316 tuus in multitudine operum tuorum, ex multitudine omnis fortitudinis tuae: vinum ex Chelbon, et lanas de Mileto. Pro vino pingui, quod interpretatus est Symmachus, et apud Aquilam et Theodotionem, et in ipso Hebraico habet, vinum de HELBON (). Rursumque ubi nos posuimus lanis coloris optimi, sive splendentibus, et Aquila et Theodotio transtulerunt in lanis Soor. Significat autem quod inter caeteras negotiationes Tyri, ad nundinas ejus de Damasco deferebatur vinum pinguissimum, et lana praecipua: quod usque hodie cernimus. Sin autem Damascus interpretatur sanguinem bibens, et Hebraeorum vera traditio est, campum in quo interfectus est Abel a parricida Cain (Gen. IV), fuisse in Damasco, unde et locus hoc insignitus vocabulo sit, juste et Paulus post interfectionem Stephani primi in Christo martyris perrexit Damascum, ut credentes in Christo vinctos duceret Jerusalem: Deique misericordia, qui fecit videntem et caecum, oculos carnis amisit, ut mentis acciperet: cecideruntque squamae draconis ex oculis ejus, quibus lumen perdiderat veritatis, ut iret ad vicum qui appellatur rectus, et inveniret Ananiam, qui in lingua nostra interpretatur obediens (Act. IX). De hac igitur terra, cui dictum est: Maledicta terra quae aperuit os suum, et hausit sanguinem fratris tui (Gen. IV, 11). Tyri nundinae congregantur, et vinum pingue, et lanae splendentes: sive vinum de

Chelbon quod interpretatur lacteus. Septuaginta pro lanis coloris optimi, lanae de Mileto, sive Soor senserunt. Miletum in Hebraico non habetur; sed quia inde lanae praecipuae deferuntur, pro SOOR, Miletum interpretati sunt. Ex quo perspicuum, quod Tyrus lacte vescatur infantiae, et vestimenta non habeat propria, sed aliunde et ex variis congesta provinciis. Illud quod Damascus interpretatur sanguis cilicii, et sanguis osculi, praes...

(Vers. 19.) Dan et Graecia et Mozel in nundinis tuis posuerunt [Vulg. proposuerunt] ferrum fabrefactum: stacte 317 et calamus in negotiatione tua. LXX: + Dan et Javan et Mozel in nundinis tuis ** quae in editione eorum de Theodotione addita sunt. Ferrum factum opere, et rota in commixtione tua est. Ex nomine patriarchae Dan et tribus, et locus in quo habitavit tribus, nomen accepit, ubi hodie Paneas, quae quondam Caesarea Philippi vocabatur. Unde et Jordanis fluvius sortitus est vocabulum, Jor, rivus videlicet, Dan, qui fluit de Libano. Javan autem Graeciam sonat, quae interpretatur, ut diximus, est, et non est. Pro Mozel quoque Symmachus transtulit deferens, ut sit sensus: Dan et Graecia detulerunt in nundinis tuis ferrum fabrefactum, et caetera. Aquila vero pro Mozel, posuit de Uzal. De quibus credendum est regionibus, ferrum et stacten et calamum ad Tyri nundinas deportata. Dicamusque quod Graecia, id est, Javan, ferrum habeat fabrefactum, et ad bella promptissimum, dialecticaque arte constructum jactans se cuncta judicio et ratione proferre: vocalemque sonum, qui interpretatur

in calamo, et stacten odoris optimi repromittat, sive ferrum fabrefactum, et rotam quae verborum compositione volvatur, et cursum habeat orationis.

(Vers. 20.) Dadan institores tui, in tapetibus ad sedendum. LXX: Dedan negotiatores tui, cum jumentis electis ad currus. Multum Hebraicum et Septuaginta in praesenti loco discrepant, praeter nomen regionis quod vicinum est Dedan, et Dadan. Infinita quippe distantia in tapetibus ad sedendum, et jumentis electis ad currus: nec dubium quin quadrigae currus et equi, in malam partem accipiantur, si terreni sint. Alioquin et Elias ad coelestia curru rapitur, appellaturque ab Elisaeo pater, pater, auriga et currus Israel (IV Reg. II, 12). Et Giezi aperiuntur oculi, ut currus in monte, et equos videat sine ascensoribus, sessioni Domini praeparatos (Ibid. 6). In tapetibus autem, sermonum pulchritudo monstratur; in quibus vehuntur et requiescunt institores Dedan sessione composita, venientes ad nundinas Tyri.

(Vers. 21.) Arabia et universi principes Cedar, ipsi 318 negotiatores manus tuae, cum agnis, et arietibus et haedis venerunt ad te . Pro agnis, arietibus et haedis, Septuaginta camelos et arietes, et agnos interpretati sunt. Arabia autem et principes Cedar (quae hodie Sarracenorum regio est, sicut in Jeremiae sermone, qui adversum Cedar scribitur, plenissime demonstratum est) abundant his animantibus, agnis videlicet, et arietibus, et haedis, et Tyri nundinas hac illatione multiplicant (Jerem. XLIX). Sed et camelorum fertilissima regio est ob pascuorum [Al. pascua-

rum] eremi latitudinem, aerisque temperiem, quibus hoc animal delectatur. Arabia autem interpretatur vespera: et Cedar, tenebrae. De qua et in Psalmis dicitur: Habitavi cum habitantibus Cedar (Ps. CXIX, 5). Quae regiones deferunt Tyro camelos, gravissimis peccatorum oneribus praegravatos, sive agnos, et arietes, et haedos, quos immolant in altaribus suis, quae de iniquo ac rebelli corde simularunt. Sed et in hoc eodem propheta in visione pastorum, arietes aquas purissimas conturbantes, et impingentes lateribus oves, et cornibus dimicantes legimus (Infra XXXIV): haedos quoque, qui ad sinistram stare consueverunt, et agnos qui mentiuntur agnum (Mat. XXV): de quo scriptum est: Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi (Joan. I, 29). In bonam autem partem camelos scribit Isaias (Isa. LX), de Madian, quod interpretatur Domini judicium, venire Jerusalem, et Epha, et arietes de Nabajoth, et Saba deferentes aurum et thus: quorum duo ultima etiam a Magis offeruntur Domino (Matth. II). Istique cameli, deposito onere peccatorum, possunt intrare arctam et angustam viam, quae ducit ad vitam (Matth. VII et XIX).

(Vers. 22.) Venditores Saba et Reama [Al Rema], ipsi negotiatores tui cum universis primis aromatibus, et lapide pretiosissimo [Vulg pretioso], et auro quod proposuerunt in mercatu tuo. In Psalmis ubi scriptum est: Reges Arabum, et Saba munera offerent tibi (Ps. LXXI, 10), in Hebraeo habet, reges Saba et Saba munera offerent tibi: quorum unum Saba per SIN litteram scribitur, alterum per SAMECH, quae nostrae litterae simi-

lis est. Quia igitur Saba interpretatur conversio, hoc dicendum est, quod in praesenti loco non conversionem significet, sed aversionem, 319 de qua Tyro munera deferuntur cum universis aromatibus, et odoribus optimis, et lapide pretioso, et auro quae omnia in Tyri nundinas proponuntur. Et ipsi enim mentiuntur odorem optimum, lapidemque pretiosum, quo exstruere perversitatis suae nituntur Ecclesias, et aurum quod pollicetur in sensu, omniaque perversa sunt. Nihil enim gratuito accipiunt, nec gratis tribuunt, sed universa mercantur, cum reges Arabum, et Saba gratis Christo munera offerant. Hi sunt qui omnia turpis lucri causa faciunt: et ab eo haec munera susceperunt, qui dicit in Evangelio: Haec enim tradita sunt mihi: quae dabo tibi, si procidens adoraveris me (Matth. IV, 9). Reama, sive juxta Septuaginta Rhegma, in nullo alio Scripturarum loco invenire potui, nec quae regio sit, quidve significet; nisi quod manifestum est, et ex eo quod jungitur, Saba vicinam huic provinciae esse regionem.

(Vers. 23, 24.) Aran, et Channe, et Eden, negotiatores tui Saba, Assur, Chelmad, venditores tui: ipsi negotiatores tui multifariam involucris hyacinthi, et polymitorum gazarumque pretiosarum, quae obvolutae et astrictae erant funibus. LXX: Charran, et Chana, et Edne, isti negotiatores tui: Sabba, Assur, et Chalman, institores tui, deferentes negotiationem + in Machalim, et in Galima ** hyacinthum, et + polymita ** thesauros electos funibus colligatos. Et istae gentes diversorum locorum nomina continentes. Quod

autem de Theodotione in Septuaginta additum est, in Machalim, et in Galima, Symmachus interpretatus est pretiosis involucris. Polymita quoque, quae Theodotio varia interpretatus est, de Aquila et Symmacho addidimus. Tam pretiosae autem vestes negotiatorum involucris ferebantur, ut funibus hyacinthinis stringerentur. Aran, sive, ut Septuaginta dixere, Charran, in nostra lingua sonat foramina: Channe, praeparationem: Eden, delicias: pro quo apud Septuaginta Edne, quod in Hebraico non habetur, qui sonet ignoramus: et ficti nominis etymologiam quaerere non debemus. In negotiatione ergo Tyri per carneos sensus qui indicantur in foraminibus, tota saeculi hominum praeparatio est qui solas delicias putant si augean Tyriae urbis commercia. 320 De Saba supra diximus. Assur interpretatur, dirigens: Chelmad, sive ut in quibusdam exemplaribus continetur, Cherma, transfertur in vineas: haud dubium quin Sodomorum, qui veniunt in mercatu Tyri, ut prava dirigant, immo arguant poenis, et corrigant quae fuerant depravata, juxta illud quod in Psalmis dicitur: Ut destruas inimicum et ultorem (Ps. VIII, 3). Habentque multifariam supellectilem, et incredibili varietate distinctam, quae involucris hyacinthi astricta est; sive thesauri eorum funibus constringuntur, quos thesaurizaverunt sibi in terra, juxta illud quod scriptum est: Funibus peccatorum suorum unusquisque constringitur (Prov. V, 22). Nec habuerunt negotiationem liberam, sed cuncta peccatorum vinculis innexuerunt. Cedros quoque habebant in negotiationibus tuis. Naves maris

(sive ut in Hebraico continetur, Tharsis), principes tui in negotiatione tua. Pro cedris, Septuaginta cyparissos transtulerunt. Et quia supra de utroque diximus, superfluum est lectoris augere fastidium.

(Vers. 25.) Et repleta es, et glorificata (sive aggravata) nimis in corde maris. Nihil, inquit, tibi defuit quod ad divitias pertinet insularum. Quae tamen glorificatio, fuit aggravatio possidentis, dum non potes moderate ferre divitias, quamquam et paupertatis saepe tentatio sit (Prov. XXX). Unde et Salomon necessaria tantum postulat; et divitias, et paupertatem pariter detestatur, ne in altero superbia, in altero subrepat impatientia atque mendacium.

(Vers. 26.) In aquis multis adduxerunt te remiges tui. Supra remiges Tyriae civitatis Sidonios legimus, et Aradios, quorum alteri venatores, alteri interpretantur deponentes. Venantur enim eorum animas, quos inter saeculi hujus fluctus suo ducunt arbitrio, et non ad excelsa sublevant, sed in profunda demergunt: nec imitantur eos qui usque ad matutinam vigiliam navigantes, fregerunt insanos maris fluctus, et Dominum Salvatorem suscipere meruerunt, statimque tali vectore et comite pervenerunt ad portum quietis. De quo in Evangelio plenius scribitur.

Ventus Auster contrivit te in corde maris (Matth. XIV). 321 Omnes divitiae Tyri, Austro flante dispereunt, qui significantius CADIM (), Graece καύσων interpretatur; quem nos in ventum urentem transferre possumus. De quo dicebat sanctus David: Per diem sol non uret te, neque luna per

noctem (Ps. CXX, 6). Hoc vento Jacob exustus erat, et tamen non contritus, dum loquitur: Fui per diem exustus aestu, et gelu noctis (Genes. XXXI, 40). Illi quoque qui ab hora prima conducti sunt, totius diei calorem et aestus tulerunt, et tamen accipiunt denarium, quia exusti sunt, et non contriti. Unde et sponsa dicit in Cantico: Nigra sum, sed formosa, quia despexit me sol (Cant. I, 4): sive, ut melius in Hebraico continetur, decoloravit me sol.

Divitiae tuae et thesauri tui, et multiplex instrumentum tuum. Multi ita legunt: In corde maris divitiae tuae et thesauri tui, et multiplex instrumentum tuum; ut omnes Tyri divitiae et thesauri, universaque substantia in corde maris sit posita, et saeculi fluctibus obruatur, nihilque habeant stabile habitatores ejus atque perpetuum, impleto illo Evangelico: Stulte, hac nocte auferent animam tuam a te, quae autem praeparasti cujus erunt (Luc. XII, 20)? Et illo apostolico: Qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem et muscipulas multas, et trahuntur in profundum (I Tim. VI, 9). Manifesta est historia; et propterea singulis pene versiculis breves sententiolas coaptamus. Jam enim ad finem libri festinat oratio.

(Vers. 27). Nautae (sive remiges) tui, et gubernatores tui, qui tenebant supellectilem tuam, et populo tuo praeerant: virique bellatores tui qui erant in te, cum universa multitudine tua quae est in medio tui, cadent in corde maris in die ruinae tuae. Remiges sive nautas urbis Tyriae, Sidonios legimus et Aradios, de quibus jam dictum est; et juxta editionem Septuagin-

ta consiliarios Bybli, quae Hebraice appellatur GEBAL (): viros quoque bellatores ejus Persas, Lydos, et Libyas, qui omnes cadent, et esse nihili monstrabuntur, cum ceciderit Tyrus, et universa gloria ejus finem habuerit ruinarum. Multitudinem autem quam commixtionem Septuaginta transtulerunt, exceptis principibus, vulgus significat; qui absque nomine dignitatum, 322 simili judicio conterentur. Mixtaque prophetia est inter urbem et navem, ut ex altero alterum intelligas: et tamen utrumque ad consummationem saeculi pertineat, atque in naufragium.

(Vers. 28, 29.) A sonitu clamoris gubernatorum tuorum conturbabuntur classes, et descendent de navibus suis omnes qui tenebant remum. Nautae, et universi gubernatores maris vectoresque et proretae in terra stabunt, et ejulabunt super te voce magna, et clamabunt amare: et superjacient pulverem capitibus suis, et cinere conspergentur (sive cinerem sternent sibi).

Quod autem sequitur: Et radent super te calvitium, et accingentur ciliciis: et plorabunt te in amaritudine animae ploratu amarissimo, et assument super te carmen lugubre, et plangent te, in Septuaginta non habetur, sed de Theodotionis Editione additum est. Quando Tyrus ceciderit, gubernatores illius turbabuntur, descendentque de classibus, et remiges vectoresque ac proretae sive nautae, et universi gubernatores maris jactati fluctibus, stabili aliquando consistent gradu; et ejulabunt super ea voce magna, quam prius suis locupletabant mercibus, et mentis amaritudinem clamore signabunt: pulverem quoque sive

terram jacient super capita sua, pro terrenis operibus agentes poenitentiam.

Et cinere conspergentur vel vitulae, juxta Legem (Num. XX), ut purificentur: vel certe substernent cinerem sibi, juxta illud quod dicitur ad Jerusalem: Sparge terram super caput tuum, et cinerem substerne tibi, et fac planctum (Jerem. VI, 16). Et in Evangelio scriptum est: Si in Tyro et Sidone facta essent signa haec, olim in sacco et cinere egissent poenitentiam (Luc. X, 13). Et Psalmista dicit: Cinerem quasi panem manducavi (Psal. CI, 10). Radentque super Tyro caput, et facient calvitium, quod in luctu fieri solet, eo tempore quo magnitudo doloris omnem excluserit laetitiam.

Apostolorum vero capilli numerati erant, quia crinem suum instar Nazaraenorum Domino consecrarant (Matth. X; Luc. VI). Et Samson quamdiu crines habuit, possedit fortitudinem, ablata vero caesarie, captus est ab Allophylis (Judic. XVI). Quando autem dicitur, et accingentur ciliciis, vetus lumborum libido damnatur, ut qui vixerant in deliciis, postea poenitentes vivant in austeritate atque duritia. Ninivitae habuere saccos (Jon. III). Et iterum ad Jerusalem dicitur: Plange ad me quasi sponsa accincta cilicio super virum suum virginalem (Joel I, 8).

Et plorabunt te, inquit, in amaritudine animae ploratu amarissimo. Melius est enim ingredi in domum luctus, quam in domum convivii (Eccli. VII): ut plangant Tyrum, et carmen lugubre congeminent, quod sequens Scriptura subjungit. Ut autem sciamus profectum esse eorum, qui plan-

gunt ruentem, et qui prius in maris corde, et in medio illius versabantur, prophetae nos doceat exemplum: qui et ipse plangere jubetur Tyrum, ut, expleto tempore poenitentiae, restituatur in antiquum statum, et, assumpta cithara, Domino personet. Lege Isaiam.

Quidam ridicule (sed tamen quod legimus est dicendum) gubernatores episcopos haereticorum, consiliatores presbyteros, proretas archidiaconos, remiges atque nautas diaconos interpretantur, vectores vero ad cunctum populum referunt, quod si addidissent nauclerum diabolum, implessent tragoediam. Qui omnes ejulabunt pariter, et flebunt amarissime, et agent poenitentiam, postquam naufragium senserint navis suae, et in terra steterint, omnemque decorem falsi nominis scientiae amiserint; et pro gaudio atque laetitia, in cordis amaritudine poenitentiam moerore signaverint.

(Vers. 33 seqq.) Quae est ut Tyrus, quae obmutuit (sive conticuit) in medio maris? (Quod in LXX non habetur.) Quae in exitu negotiationum tuarum (sive quam invenisti mercedem) de mari, implesti populos multos. In multitudine divitiarum tuarum, et populorum ditasti reges multos. Nunc contrita es a mari (sive in mari) in profundis aquarum opes tuae (sive negotiatio tua) et omnis multitudo tua, quae erat in medio tui ceciderunt. Universi habitatores insularum obstupuerunt (sive contriti sunt) super te, et reges earum omnes tempestate perculsi (sive versi in amentiam) mutaverunt vultus (vel fleverunt). Negotiatores gentium (sive populorum) sibilaverunt super te,

ad nihilum deducta es (sive facta perditio es: et non eris ultra usque in saeculum (sive in perpetuum).

Gubernatores, remiges, proretae, atque vectores, in planctu Tyri ista memorabunt, quae alia civitatum ita conticuit, ut loquendi fiduciam non haberet; et audiret illud Evangelicum, Tace, et obmutesce (Marc. IV, 39). Et de Psalmis: Peccatori autem dixit Deus, Quare tu enarras justitias meas, et assumis testamentum meum per os tuum (Ps. XLVI, 16)? Quantis mercibus, o Tyre, ditata es? Et quid tanto labore quaesisti, ut diebus ac noctibus peritura naufragio congregares? Implesti quidem populos multos, et opibus tuis locupletasti reges, de quibus scriptum est: Astiterunt reges terrae, et principes convenerunt in unum, adversum Dominum et adversus Christum ejus (Psal. II, 2).

Sed nunc contrita es in mari, et in aquarum profundis, juxta illud quod de Pharaone scriptum est: Currus Pharaonis, et fortitudinem ejus projecit in mare (Exod. XV, 4). Qui demersus est in profundum quasi lapis, et dicere poterat: Veni in profundum maris, et tempestas demersit me (Ps. XIV, 4). Omnes insulae, vel habitatores insularum, quae saeculi hujus fluctibus verberantur, stupebunt super te, et reges earum, tempestate perculsi, sentient interitum suum, imitantesque vocem colubri, sibilabunt et dicent: Ad nihilum deducta es, sive facta perditio es; ut non naturam perditionis habueris, sed voluntatem.

Et non eris. Quod si hucusque dixisset, magna quaestio nasceretur, quomodo non esset, quam

nunc videmus exstructam. Sed ex eo quod sequitur: Usque in saeculum, unius saeculi tempus ostendit, quod juxta aetatem hominis annorum septuaginta circulo supputatur. Sive non eris Deo, dicente Apostolo: Qui vocavit ea quae non erant (Rom. IV, 17). Et Isaias propheta: Ecce confundentur, et erubescent omnes adversarii tui. Erunt enim quasi non sint (Isa. XLI, 11): Et Esther juxta Septuaginta Interpretes: Ne tradas sceptrum tuum his qui non sunt (Esther XIV, 11). Et in psalmo: Dimitte mihi ut refrigerer priusquam abeam, et amplius non ero (Ps. XXXV, 14). Quae testimonia quo sensu accipienda sint, supra diximus.

Omnia autem haec ad haereticorum possumus referre personam, qui in contritione Tyri atque naufragio, sentient errorem suum, et in medio maris positi, liberare suas animas concupiscent, plangentque male divitias congregatas, quibus multos ditaverant reges, patriarchas videlicet suos, et vulgus ignobile, quorum opes in medio corruent mari. Habitatores quoque omnium insularum [si tamen voluerimus ad bonam partem referre quae dicta sunt] obstupescent super contritione Tyri, et reges insularum omnium, vel ipsi quasi tempestate perculsi, mutabunt vultus, vel certe cordis moerorem fletu, et lacrymis indicabunt, stuporisque magnitudinem, admiratione et sibilo testabuntur quomodo nihili facta sit, et perierit quae salutem multis gentibus promittebat. Et ultra non erit, nequaquam certo tempore, ut Î±á¼°á¿¶Î½Î± interpretemur in sae-

culo; sed in perpetuum: quia idem sermo utrumque significat.

LIBER NONUS.

325-326 Consequens erat, filia Eustochium, ut prophetiam Tyri, et principis Tyri, uno volumine comprehenderem, et tam locis quam vaticinatione conjunctos, nequaquam librorum ordine separarem. Sed quia plura sunt quae dicuntur, et modum prolixitatis excedunt: ideo in nonum librum dilata est explanatio, quam orationibus tuis omniumque sanctorum ad calcem credimus perventuram: ut contra Pharaonem quoque, et universam Aegyptum, quae in Ezechiel scripta sunt, disseramus. Quae et ipsa nobis longitudine, sui, in librum decimum dividenda sunt: quo et voluminum inter se mensura servetur; et divisus dictantis, scribentisque, et legentis labor respiret in partibus.

(Cap. XXVIII.---Vers. 1 seqq.) «Et factus est sermo Domini ad me, dicens: Fili hominis, dic principi Tyri: Haec dicit Dominus Deus: Eo quod elevatum est cor tuum, et dixisti: Deus ego sum, et in cathedra Dei sedi in corde maris: cum sis homo, et non Deus, et dedisti cor tuum quasi cor Dei: ecce sapientior es tu Daniele? Omne secretum non est absconditum a te. In sapientia et prudentia tua fecisti tibi fortitudinem et acquisisti aurum et argentum in thesauris tuis. In multitudine sapientiae tuae, et in negociatione tua multiplicasti tibi fortitudinem, et elevatum

est cor tuum in robore tuo. Propterea haec dicit Dominus: Eo quod elevatum est cor tuum quasi cor Dei: idcirco ecce ego adducam super te alienos robustissimos gentium, et nudabunt gladios suos super pulchritudinem sapientiae tuae, et polluent decorem tuum. Interficient et tradent te, et morieris in interitu occisorum in corde maris. Numquid dicens loqueris: Deus ego sum, coram interficientibus te, cum sis homo et non Deus, in manu occidentium te? Morte incircumcisorum morieris in manu alienorum, quia ego locutus sum, ait Dominus Deus. LXX: Et factus est sermo Domini ad me, dicens: Et tu, fili hominis, dic principi Tyri: Haec dicit Dominus Deus: Pro eo quod exaltatum est cor tuum, et dixisti: Deus ego sum, habitationem Dei habitavi in corde maris: tu autem es homo, et non Deus, et dedisti cor tuum quasi cor Dei, numquid sapientior es Daniele? Sapientes non erudierunt te disciplina sua: numquid in eruditione tua, aut prudentia tua fecisti tibi fortitudinem, et fecisti aurum et argentum in thesauris tuis, aut in multa eruditione tua, 327 et negotiatione tua multiplicasti fortitudinem tuam? Elatum est cor tuum in fortitudine tua, propterea haec dicit Dominus Deus: Quia dedisti cor tuum quasi cor Dei, propter hoc ecce ego adducam super te alienos pestilentes de gentibus, et evaginabunt gladios suos in te super pulchritudine doctrinae tuae, et humiliabunt pulchritudinem tuam in perditione, et deducent te, et disponent te, et morieris morte vulneratorum in corde maris. Numquid loquens dices, Deus ego sum, in conspectu interficientium te? Tu autem

es homo, et non Deus, in multitudine vulnerantium te. Mortibus incircumcisorum morieris in manibus alienorum, quia ego locutus sum, dicit Adonai Dominus.»

Ubicumque juxta Septuaginta secundo ponitur, Dominus, Dominus, primum nomen tetragrammaton est (), quod proprie ad Deum pertinet, et ineffabile dicitur: secundum commune (), quod saepe in hominibus invenitur.

Quomodo autem Tyriae urbis sub figura navis primum divitiae, deinde ruina planctusque descriptus est: sic ad principem Tyri primum sermo fit prophetalis, quod erectus sit per superbiam, nec bene abusus opibus quas habebat: deinde luctus et lamentatio, de quantis bonis ad mala quanta pervenerit. Primum igitur prima dicenda sunt.

Scriptum est in Isaia (Isa. IV) ad regem Babylonis Nabuchodonosor, quod se Dei potentiae coaequarit, et in tantam elatus sit arrogantiam, ut auderet dicere: Super sidera coeli ascendam, et ero similis Altissimo. Praecipitatusque de solio, meruit audire: Quomodo cecidit Lucifer qui mane oriebatur? Et de Pharaone in hoc eodem propheta: Mea sunt flumina, et ego feci ea (Infra XXIX, 9). Et de principe Tyri, quod elato corde dixerit arroganter: Deus ego sum, et in cathedra Dei sedi, sive in habitaculo Dei habitavi, cum sit homo, et non Deus.

Quae quamquam videantur vires humanae fragilitatis excedere, et non tam hominum verba esse quam insanientium daemonum, tamen hyperbolen debemus accipere, quod intantum

intumuerint, et nescierint mensuram suam, 328 ut elati felicitate saeculi, et regni potentia, dum praesentia bona putant esse perpetua, homines se esse nescierint, et aeternum sibi imperium vendicarint.

Licet sub typo principum, regum, et singularum urbium, vel provinciarum, potestates adversariae demonstrentur, de quibus scribit et apostolus Paulus: Non est nobis pugna adversum carnem, et sanguinem, sed contra principes, et potestates rectoresque tenebrarum istarum, et spiritualia nequitiae in caelestibus (Ephes. VI, 12). Et in alio loco: Sapientiam loquimur inter perfectos: Sapientiam vero non mundi hujus, neque principum saeculi istius, qui destruuntur (I Cor. II, 6). Et iterum de sapientia disputans, ait, quam nullus de principibus hujus mundi cognovit. Si enim cognovissent, numquam Dominum gloriae crucifixissent (I Cor. II, 8).

In Danielis quoque prophetia perspicue legitur, Princeps Israelitici populi Michael, et princeps Graeciae, princepsque Persarum (Dan. X). Et Moyses apertius scribit in Deuteronomii Cantico: Quando dividebat Altissimus gentes, et disseminabat filios Adam, constituit terminos nationum, juxta numerum angelorum Dei (Deut. XXXII, 8); sive ut melius habetur in Hebraico: juxta numerum filiorum Israel. Et facta est pars Domini populus ejus Jacob, funiculus haereditatis ejus in Israel.

Nor mirabimur in parte contraria pessimos reges in typo praevaricatorum praecedere principum, cum optimos reges David, et Salomonem,

et Josiam, et patriarchas, ac prophetas, in figura Domini Salvatoris praecessisse doceamus. Igitur juxta utramque intelligentiam, regum pariter superborum et apostatarum principum, quae scripta sunt, disseramus. Ait ergo: Licet in medio maris, et insulae tenearis angustiis, plus dicam, cum sis homo, et humanae carnis fragilitate circumdatus, tumore cordis elatus, in solio Dei, in coelis te habitare arbitratus es.

Simulque quia jactas sapientiam, in tantum ut regni tui homines, Salomonem aenigmatibus provocarent: numquid sapientior es Daniele, qui Dei gratia vicit omnes magos et hariolos, 329 et nunc in Babylone sapientissimus est? Sive ita intelligendum: Etiam si sapientior sis Daniele, qui omnium confessione sapientissimus est, et divitiarum ac potentiae magnitudine Dei te cupias potentiae coaequare: tamen capieris ab adversariis, et urbe perdita, multis confodieris vulneribus: et ultra non dices, Deus ego sum: sed doctus interitu, hominem te esse cognosces, non Deum.

Sin autem voluerimus principem Tyri eamdem dicere potestatem, cui a Deo tradita est ipsa civitas, sive provincia, illud assumamus testimonium. Ego dixi, dii estis, et filii Excelsi omnes. Vos autem sicut homines moriemini, et sicut unus de principibus cadetis (Psal. LXXXI, 7). Traditae enim illis sunt ad regendum provinciae quasi judicibus ab Imperatore. Qui obliti honorem suum ex alterius jussione pendere, qualis nuper Heraclianus in Africa fuit, erecti sunt mente tyrannica contra regem et Dominum suum: ut in toto orbe

dispersi, sub nominibus idololatriae, deorum sibi nomina assumerent, et inflati superbia, in judicium diaboli inciderent et laqueum. De quo et Salvator locutus in Evangelio est: Vidi Satanam quasi fulgur cadentem de coelo (Luc. X, 18).

(Vers. 11 seqq.) Et factus est sermo Domini ad me, dicens: Fili hominis, leva planctum super regem Tyri, et dices ei: Haec dicit Dominus Deus: Tu signaculum similitudinis, plenus sapientiae, et perfectus decore: in deliciis paradisi Dei fuisti. Omnis lapis pretiosus, operimentum tuum: sardius, topazius, et jaspis, chrysolythus, onyx, et berillus, sapphirus, carbunculus, et smaragdus. Aurum opus decoris tui, et foramina tua in die qua conditus es, praeparata sunt. Tu Cherub extentus et protegens, et posui te in monte sancto Dei. In medio lapidum ignitorum ambulasti: perfectus in viis tuis, a die conditionis tuae: donec inventa est iniquitas in te. In multitudine negotiationis tuae repleta sunt interiora tua iniquitate, et peccasti, et ejeci te de monte Dei, et perdidi te, o Cherub, protegens de medio lapidum ignitorum. Et levatum est cor tuum in decore tuo: perdidisti sapientiam in pulchritudine tua [Vulg. tuam in decore tuo], in terram projeci te: ante faciem regum dedi te, ut cernerent te. In multitudine iniquitatum tuarum et iniquitate 330 negotiationis tuae polluisti sanctificationem tuam. Producam ergo ignem de medio tui, qui comedat te, et dabo te in cinerem super terram, in conspecto de todos los que te ven. Omnes qui viderint te in gentibus, obstupescent super te. Nihili factus es, et non eris in perpetuum. LXX:

Et factus est sermo Domini ad me, dicens: Fili hominis, sume planctum super principem Tyri, et dices ei: Haec dicit Dominus Deus: Tu signaculum similitudinis, plenus sapientia, et corona decoris: in deliciis paradisi Dei fuisti. Omni lapide bono circumdatus es: sardio et topazio, et smaragdo, et carbunculo, et sapphiro, et jaspide, et argento, et auro, et ligurio, et achate, et amethysto, et chrysolitho, et berillo, et onychino, et auro replesti thesauros tuos, et horrea tua in te, a die qua conditus es, paraverunt cum Cherub uncto a Deo, et habitante in tabernaculo, dedi te in monte sancto Dei: factus es in medio lapidum ignitorum. Fuisti immaculatus in diebus tuis, a die qua creatus es: donec inventae sunt iniquitates in te, a multitudine negotiationis tuae replesti cellaria tua iniquitate, et peccasti, et vulneratus es a monte Dei, et adduxit te Cherub obumbrans de medio lapidum ignitorum: Elatum est cor tuum in decore tuo: corrupta est disciplina tua cum decore tuo. Propter multitudinem peccatorum tuorum in terram projeci te: in conspectu regum dedi te, ut dehonestareris. Propter multitudinem peccatorum tuorum, et iniquitates negotiationis tuae contaminavi sancta tua. Et educam ignem in medio tui, hic devorabit te. Et dabo te in cinerem super terram in conspectu omnium videntium te, et omnes qui noverunt te in gentibus, contristabuntur super te. Perditio factus es: et non eris ultra in saeculum.

Quia diximus, qui sit princeps Tyri, et quomodo corruerit per superbiam, lamentationes ejus super pristina gloria cognoscamus. Primum

commonetur quid fuerit, ut doleat se perdidisse quod habuit. Tu, inquit, signaculum similitudinis; juxta illud, quod proprie de Salvatore dicit Joannes Evangelista: Hunc enim Deus signavit Pater (Joan. VI, 27). Et de hominibus: Signavit, quoniam Deus verax est (Joan. III, 33). Et in Psalmis: Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine (Psal. IV, 7). Et in alio loco: Charissimi, nunc filii Dei sumus, et nec dum 331 apparuit quid futuri sumus. Scimus quoniam cum apparuerit, similes ei erimus (I Joan. III, 2). Unde et ad Deum dicitur: Quis similis erit tibi? (Ps. XXXIV, 10). Aliud est enim similitudo, aliud aequalitas. Unde saevissima haeresis est, quae in Christo tantum Patris similitudinem confitetur, aufert naturam. Nos autem in Filio non solum similitudinem dicimus, sed aequalitatem. Propterea enim eum persequebantur Judaei: quia non solum solvebat sabbatum, sed et aequalem se faciebat Deo (Joan. V). Ubi autem aequalitas est, ibi eadem natura unaque substantia. Hoc est illud quod de similitudine loquitur et Apostolus: Filioli mei, quos iterum parturio: donec Christus formetur in vobis (Galat. IV, 19), ut recipiatis, videlicet similitudinem ejus, quam vestro vitio perdidistis. Et quia in Latinis codicibus pro signaculo, resignaculum legitur, dum κακοζήλως verbum e verbo exprimens, qui interpretatus est juxta Septuaginta translationem ἀποσφράγισμα, id est, resignaculum posuit. Unde quidam sic intelligunt, quod signaculum Dei et figuram quae velut in cera mollissima expressa sit, rex Tyri resignaverit atque perdiderit, ut pro signaculo

fecerit resignaculum, nequaquam habens imaginem et similitudinem Dei, juxta quam et primus homo conditus est, dicente Deo: Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram (Genes. I, 26). Et notandum, quod imago tunc facta sit tantum, similitudo in Christi baptismate compleatur. Et consequenter ei cui dictum est: Tu signaculum similitudinis, jungitur, plenus sapientia, perfectus decore, sive, corona decoris. Ubi enim similitudo Dei est, ibi et plenitudo sapientiae, et perfectus decor, sive quasi diversis floribus ornata, atque composita corona virtutum, quam proprio studio auget diligens, dum naturae bonum nutrit industria, et negligens minuit, juxta illud quod in Proverbiis sub figura mulieris pulchrae, et male moratae dicitur: Sicut inauris in naribus porcae, sic mulieri male moratae pulchritudo (Prov. XI, 22). Sequitur: In deliciis paradisi Dei fuisti: pro quo in Hebraico habetur EDEN () quod et Geneseos narrat historia. Eden autem vertitur in delicias. Et pulchre ad distinctionem paradisum Dei nominat; ut ostendat esse et contrarium paradisum non Dei, apud eos qui veritatem mutant mendacio (Rom. I), et paradisum 332 habere se jactant. Quo sermone demonstrat, nequaquam hominem esse de quo scribitur, sed contrariam fortitudinem, quae quondam in Dei paradiso commorata sit: licet Judaei hoc per τρόπον, quae appellatur ὑπερβολὴ, de Hiram rege Tyri aestiment prophetari. Cui autem dicitur: In deliciis paradisi Dei fuisti, sive factus es, quid habuerit, ostendit, quidve perdiderit. Porro quod habitationi paradisi copulatur, omnis

lapis pretiosus operimentum tuum, sive colligatio tua, et circumdatio, sardius, topazius, et jaspis, chrysolithus, et onyx, et berillus, sapphirus, et carbunculus, et smaragdus, sive, ut in LXX, diverso ordine nominibusque aliis, duodecim lapides continentur, hoc observandum est, non omni lapide pretioso regem Tyri fuisse circumdatum, sive opertum, et ut Symmachus transtulit, vinctum atque constrictum: sed omnem lapidem quem habuit princeps Tyri, fuisse pretiosum. Alioquin multi sunt pretiosi lapides quos in praesenti loco Scriptura non nominaat, chalcedonius, sardonyx, chrysoprasus, hyacinthus, crystallus quoque, et pretiosissimum margaritum. Sed et Aquila et Symmachus ac Theodotio in praesenti loco multum inter se, et LXX Interpretes non solum ordine, sed et numero discrepant atque nominibus. In Apocalypsi quoque Joannis, ubi de vivis lapidibus Jerusalem exstructa memoratur, paululum in extremis partibus ordine commutato, iidem in fundamentis ejus ponuntur lapides, ita ut portae illius crystalli lumine scribantur aedificatae (Apoc. XXI). Sed et in pectore pontificis, per quatuor ordines in Rationali (Exod. XXVIII), iidem lapides describuntur, et in humeris ejus duo lapides onychini, in quibus duodecim patriarcharum scripta sunt nomina, quos verus pontifex, de quo scriptum est: Tu es sacerdos in aeternum, secundum ordinem Melchisedech (Ps. CIX, 4), portat in pectore, portat in humeris, ut in duodecim lapidibus apostolorum numerum; et in duobus utriusque Testamenti sacramenta demonstret, quorum unus Joannes Evangelista re-

cubuit in pectore ejus, ut hauriret fluenta sapientiae, et posset dicere: In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum: hoc erat in principio apud Deum (Joan. I, 1, 2). Isti sunt vivi lapides, de quibus aedificatur Ecclesia, et 333 de quibus scribit Apostolus Petrus: Si credidistis, quia suavis est Dominus: ad quem accedentes lapidem viventem, ab hominibus quidem reprobatum, a Deo autem electum honorabilem, et ipsi sicut lapides viventes, aedificamini domus spirituales in Sacerdotium sanctum, offerre spirituales victimas placentes Deo per Jesum Christum: quoniam dicit Scriptura (Isa. XXVIII, 16): Ecce ponam in Sion lapidem angularem, electum, pretiosum, et qui credit in eo, non confundetur (I Petr. II, 3 et seqq.). Super quo et vas electionis pari voce consentit, dicens: super aedificati in fundamento apostolorum et prophetarum, ipso angulari lapide Christo Jesu Domino nostro, in quo omnis aedificatio constructa, crescit in templum sanctum Dei (Ephes. II, 10). Hi sunt lapides, de quibus et in alio loco legimus: Lapides sancti volvuntur super terram instar rotarum (Zach. IX, 16), paululum tangentes humum, et volubilitate sua ad coelestia festinantes. De quibus et Scriptura commemorat: Ecce ego praeparo carbunculum lapidem tuum: et fundamenta tua sapphirum, et ponam propugnacula tua jaspidem, et portas tuas lapide crystallo, et murum tuum lapidibus electis: et omnes filios tuos doctos a Deo, et in multa pace filios tuos, et in justitia aedificaberis (Isa. LIV, 11-13). Super quo quid nobis videretur, in ejusdem prophetae explanationibus diximus.

De hujuscemodi lapidibus et vigesimus psalmus canit: Domine, in virtute tua laetabitur rex, et super salutare tuum exultavit vehementer. Desiderium animae ejus tribuisti ei, et voluntate labiorum ejus non fraudasti eum. Quoniam praevenisti eum in benedictionibus dulcedinis: posuisti in capite ejus coronam de lapide pretioso (Psal. XX. 1 seqq.). Istae sunt margaritae prophetarum et apostolorum quae comparatione Christi, omnes venundantur in Evangelio (Matth. XIV), ut ematur pretiosissimum margaritum, et lapis de quo Zacharias scribit, quod septem habeat oculos, id est, septem gratias Spiritus sancti (Zach. III et IV). Lege Isaiam. Et ponitur per apostolum Paulum in fundamento Ecclesiae, super quo aedificentur aurum, argentum, et lapides pretiosi (I Cor. III): quorum colores atque naturas et efficientias singulorum, non est hujus temporis disserere; sed proprium volumen desiderant: ita ut in Ezechiel, et in Exodo, et in Apocalypsi et in Isaia, 334 sibi omnes lapides, et lapidum ordines comparati, magnam et legenti, et disserenti faciant quaestionem. Super quibus et vir sanctus Epiphanius episcopus proprium volumen mihi praesens tradidit. Et XXXVII liber Plinii Secundi, Naturalis Historiae, post multiplicem omnium rerum scientiam, de gemmis et lapidibus disputat. Ad quorum notitiam diligens à nobis mittendus est lector. Porro Symmachi interpretatio, istum principem Tyri, quasi pretiosissimum monile lapidibus scribit esse distinctum. Denique auri tympanum vocat, in quo infixi sint lapides. Unde et juxta Hebraicum sequitur: Aurum opus

decoris tui, et foramina tua in die qua conditus es, praeparata sunt. Pro quo posuere Septuaginta: Auro replesti thesauros tuos et apothecas tuas, ad sensum mentemque referentes, quod cogitatio ejus divinis patuerit sacramentis, et congregaverit sibi divitias spirituales, de quibus Dominus praecepit: Thesaurizate vobis thesauros in coelo: ubi nec aerugo, nec tinea demolitur, nec fures effodiunt et furantur. Ubi est enim thesaurus tuus, ibi est et cor tuum (Matth. VI, 21). Iste est thesaurus absconditus, de quo et in Evangelio loquitur: Simile est regnum coelorum thesauro abscondito in agro, quem qui invenerit, abscondit, et prae gaudio suo vadit; et vendit omnia quae habet, et emit agrum illum (Ibid., 13). Apothecae autem sunt, sive horrea, de quibus in alio loco scriptum est: Benedictae apothecae tuae, et reliquiae tuae (Deut. XXVIII, 5). Post haec dicitur, juxta Hebraicum: Tu Cherub extentus et protegens, subauditur arcam Dei et propitiatorium, vel juxta Septuaginta, quod ipse cum Cherub unctus sit et creatus. Ex quo ostenditur ad hominem urbis Tyriae principem hoc pertinere non posse: sed ad sanctam quondam et praecipuam fortitudinem, quae urbis Tyriae princeps posita sit. Et posui [Al. additur te], inquit in monte sancto Dei; haud dubium quin paradisum significet, ad quem post coelum tertium Paulus apostolus raptum esse se dicit (I Cor. XII). Cherub autem genere masculino, numero singulari: et plurali dicuntur Cherubim, qui interpretantur scientiae multitudo: super quibus requiescit, et sedet Deus, et hoc curru utitur, dicente propheta 335 ad eum: Qui

sedes super Cherubim, manifestare (Ps. LXXIX, 2.). Et in alio loco: Ascendit super Cherubim, et volavit: volavit super pennas ventorum, (Ps. XVII, 11). Iste autem Cherub, sive creatus cum Cherub, extentus et protegens sacramenta, positus est in monte sancto Dei, de quo crebro diximus. Et Paulus apostolus loquitur, si quis tamen ad Hebraeos Epistolam suscipit: Accessistis ad Sion montem et civitatem Dei viventis, Jerusalem coelestem, et millia angelorum (Hebr. XII, 22). Vel certe mons sanctus Dei, paradisus (ut diximus) intelligendus est. Ambulavit quoque in medio ignitorum lapidum, de quibus scriptum est: Qui facit angelos suos spiritus, et ministros suos ignem urentem (Ps. CIII, 4). Et non solum Dei qui vocatur ignis consumens, fenum, ligna, stipulamque consumat (Deut. IV): sed et angeli qui vocantur igniti lapides, spirituque ferventes. Unde et Dominus: Ignem, inquit, veni mittere super terram, et quam volo ut ardeat (Luc. XII). Quodque sequitur: Perfectus in viis tuis a die conditionis tuae (pro quo posuere LXX: Fuisti immaculatus in diebus tuis, a die qua conditus es), donec inventa est iniquitas in te, ostendit omnem creaturam bonam a Deo conditam, et perfectam habuisse virtutem, et per hoc principem quoque Tyri fuisse immaculatum, ut deinceps macula non naturae sit, sed voluntatis. Donec inventa est iniquitas in te. Inventa a Deo, quae in thesauris pectoris tui per superbiam et abusionem potestatis quam acceperas, tenebatur inclusa. In multitudine quoque negotiationis ejus repleta sunt interiora illius, sive cellaria, iniquitate. Dum enim multa conquirit, et

non est contentus scientia quam acceperat, nec potestate qui praepositus erat, replevit cellaria, et interiora pectoris sui: ut saturatus, et incrassatus calcitraret contra Creatorem suum. Manducavit enim Jacob, et saturatus est, et recalcitravit dilectus, incrassatus et impinguatus, et dilatatus, et dereliquit Deum qui fecerat eum (Deut. XXXII, 15). Et de corde procedunt cogitationes pessimae (Matth. XV, 19): propter quas dicit Deus: Peccasti, et ejeci te de monte Dei, sive vulneratus es a monte Dei, quod legentes, timere compellimur. Si enim Cherub extentus et protegens, positus in monte sancto Dei, et in medio 336 ignitorum lapidum perfectus, et immaculatus, propter multitudinem negotiationis replevit interioria sua iniquitate, et peccavit, et ejectus est de monte Dei, hoc est, de habitatione paradisi, sive vulneratus a monte Dei, qui perspicue Christus intelligitur, aut certe in monte Dei constitutus et habitans, a semetipso vulneratus est, et conscientiae compunctus malo, dum se intelligit habitatione montis indignum: quid de nobis aestimandum est? Propter quod dicitur ei: Et perdidi te, Cherub, protegens de medio lapidum ignitorum: ut nequaquam inter ignitos lapides consisteres, sed perires. O ipse Cherub, sive Cherubim qui te protegebat, eduxi te de medio lapidum ignitorum: juxta illud quod et de Adam scriptum est: Ejecit Adam, et constituit eum (Al. Cherubim) contra paradisum deliciarum (Genes. III, 24). Causasque reddit, cur eductus sit, sive projectus de medio lapidum ignitorum. Elevatum est enim cor tuum in decore tuo: dum tuum putas esse quod Dei est.

Unde et apostolus, stimulum carnis et angelum Satanae accepisse se dicit, qui eum colaphizaret, ne revelationum magnitudine superbiret, et in judicium incideret diaboli (II Cor. XII). Et idcirco corrupta est, inquit, doctrina tua cum decore tuo, sive, perdidisti sapientiam tuam in decore tuo: ut dum plus vis esse quam conditus es, et magis sapere quam a Deo acceperas, etiam id perderes quod habebas, et pro pulchritudine atque doctrina, deformitas te et stultitia possideret: unde in terram projectus es, qui ante habitabas in monte Dei. De quo et Isaias scribit: Quomodo cecidit Lucifer, qui mane oriebatur (Isa. XIV, 12)? Et Salvator in Evangelio: Videbam, inquit, Satanam quasi fulgur de coelo cadentem (Luc. X). Quod et Jeremias loquitur ad Jerusalem. Quomodo obscuravit Dominus in ira sua filiam Sion: projecit de coelo in terram gloriam Israel (Thren. II, 1)? Projectus es autem in conspectu omnium regum, ut tuo terrerentur exemplo, vel bonorum regum, quorum cor in manu Dei est (Prov. XXI), vel malorum, quorum regna ostendit diabolus Salvatori (Matth. IV): qui occurrerunt regi Babylonio, dicentes: Et tu captus es sicut nos, atque inter nos reputatus es. Quamobrem et polluit sanctificationem 337 suam quam habuerat, quando habitabat in monte, et conversabatur in medio ignitorum lapidum. Sequitur: Producam ignem in medio tui qui devoret te. Istum ignem in Tyri regis corde succenderat ille cujus ignita sunt jacula, et de quo scriptum est: Omnes adulterantes quasi clibanus corda eorum (Osee). De quo igne loquitur et Isaias: Ambulate in lumine

ignis vestri, et in flamma quam succendistis (Isai. L), ut foras egrediens, devoret possidentem, juxta illud quod in eodem Isaia scriptum est: Devoravit sicut fenum materiam (Isai. V). In die illa exstinguentur montes, et colles, et saltus, et devorabit ab anima usque ad carnes. Hunc ignem qui alienus appellatur, Nadab et Abiu ad altare Domini obtulerant, et idcirco divino igne consumpti sunt (Levit. X). Unde et Moyses ait: Hoc est verbum quod dixit Dominus: In his, qui appropinquant mihi sanctificabor. Sanctificatio autem Dei est poena peccantium. Post haec dicitur: Et dabo te in cinerem, ut omnia quae superaedificasti, malae conscientiae tuae ignis absumat. Qui cum debueras requiescere in sabbato, et nequaquam opus facere servile, ligna in sabbato collegisti: ut haberet quod in pectore tuo devoraret incendium. Perdet quoque omnia mala opera, convertens in cinerem, ut ignis noxius penitus exstinguatur, ut omnes conspiciant et obstupescant perisse regem Tyrium, et nihili factum esse, non in multis saeculis, sed in uno, vel certe in perpetuum, ut impleatur illud quod scriptum est: Non parcam tibi, et non miserebor. Solent Hebraei inter caeteras fabulas suas et genealogias atque interminabiles quaestiones, haec contra Hiram regem Tyri dicta intelligere, cum a Salomone usque ad Ezechielem anni sint plurimi, quos eo tempore homines non vixisse perspicuum est: et sic pronuntiare, quasi per ironiam propheta ad eum loquatur: Numquid tu es signaculum similitudinis Dei, plenus sapientia, et perfectus decore: tu cunctis ornatus lapidibus, tu Cherub, vel crea-

tus cum Cherub: cum econtrario peccaveris, et in cinerem dissolvendus sis? Adduntque fabulae suae miraculum, ut 338 contra Scripturam, immo sine Scripturae auctoritate, dicant, Hiram mille vixisse annis. Verum haec quam violenta sit interpretatio, absque nostro judicio prudens lector intelligit.

(Vers. 20 seq.) Et factus est sermo Domini ad me, dicens: Fili hominis, pone (sive obfirma) faciem tuam contra Sidonem, et prophetabis de ea, et dices: Haec dicit Dominus Deus: Ecce ego ad te, Sidon, et glorificabor in te (sive in medio tui): et scient quia ego Dominus, cum fecero in ea (sive in te) judicia, et sanctificatus fuero in te (sive in ea). Et immittam in eam (sive in te) pestilentiam, et sanguinem in plateis ejus (sive tuis): et corruent interfecti (sive vulnerati) in medio ejus in gladio (sive in gladiis) per circuitum, et scient quia ego Dominus. Et non erit ultra domui Israel offendiculum amaritudinis, et spina dolorem inferens undique per circuitum eorum qui adversantur eis (sive qui fecerint contumeliam): et scient quia ego Dominus Deus: Haec dicit Dominus Deus: Quando congregavero domum Israel, de populis (sive de gentibus), in quibus dispersi sunt, sanctificabor in eis coram gentibus. Et habitabunt in terra sua, quam dedi servo meo Jacob, et habitabunt in ea securi (sive in spe): et aedificabunt domos, et plantabunt vineas, et habitabunt confidenter (sive in spe) cum fecero judicia in omnibus qui adversantur [Vulg. addit eis] per circuitum (sive fecerint eis contumeliam): et scient quia ego Dominus Deus eorum.

Quodque sequitur juxta LXX: Et tu Deus patrum eorum, in Hebraico non habetur. Consequenter autem post Tyrum, sermo fit ad Sidonem; unius enim utraque urbs provinciae est. Et in Evangelio Tyrus et Sidon pariter nominantur: Si in Tyro et Sidone factae essent virtutes quae factae sunt [Al. fuerunt] in te (Matth. XI, 21). Praedicit autem sermo divinus quod a Babyloniis, et ipsa capienda sit, et malorum cognoscat pondere, quod ipse sit Dominus: cum judicaverit eam, et sanctificatus fuerit in illa, et fame eam ac pestilentia, gladioque consumpserit: ita ut corruat in plateis illius, et nequaquam ultra sit domui Israel offendiculum amaritudinis et spina doloris. Hoc autem melius de spirituali Israel intelligitur, cum congregatus fuerit de gentibus in quibus dispersus erat, et cum sanctificatus fuerit Dominus in eis, et habitaverint in terra sua, videlicet in confessione verae fidei, et in Scripturarum haereditate, quam dedit servo suo Jacob, qui suplantator vitiorum dicitur. Et habitabunt in ea in spe (pro quo Vulgata posuit securi): quamdiu enim sumus in corpore, peregrinamur a Domino, et per fidem ambulamus, non per speciem (II Cor. V); et in spe salvi facti sumus: spes autem quae videtur, non est spes (Rom. VIII). juxta illud quod legitur in Isaia: Qui ablactati estis a lacte, qui abstracti ab ubere, tribulationem super tribulationem exspectate, et spem super spem (Isa. LX). Aedificabunt autem domos, quas et in Evangelio aedificat, qui non super arenam, sed super petram fundamenta constituit (Matth. VII). De quibus scriptum est: Nisi Dominus aedificaverit

domum, in vanum laboraverunt qui aedificant eam (Ps. CXXVI, 1). Et in Exodo, juxta Septuaginta: Quia timebant obstetrices Dominum, fecerunt sibi domos (Exod. I, 21), et multa hujusmodi. Cum autem fecerit Dominus judicium contra eos qui adversantur, sive contumeliis afficiunt Israel in circuitu: tunc omnis creatura cognoscet quod ipse sit Dominus, cujus vera judicia sunt, et justificata in semetipsis. Unde et Chananaea, cujus filia a daemonio vexabatur quia egressa est de finibus Tyri et Sidonis, quod postulaverat, impetravit (Ibid., 15).

(Cap. XXIX.---Vers. 1, 2.) In anno decimo (sive juxta LXX, duodecimo), in decimo mense (sive, juxta Hebraicum, duodecimo), in prima (sive una) mensis die, factum est verbum Domini ad me, dicens: Fili hominis, pone (sive ob firma faciem tuam contra Pharaonem regem Aegypti, et prophetabis de eo, et de Aegypto universa loqueris, et dices: Haec dicit Dominus Deus.

Post Sidonem, quae et ipsa in Phoenicis littore constituta est, sermo fit ad prophetam decimo anno captivitatis regis Joacim, et duodecimo mense, et una die mensis, ut ponat faciem suam, sive obfirmet contra Pharaonem regem Aegypti, et loquatur de eo, et de universa Aegypto, sive ad omnem Aegyptum: ex alia enim parte Judaeae in eodem littore constituta Aegypti provincia est, 341 et quae illi ventura sint, prophetet. Sin autem oportet de numeris aliquid dicere, quem locum habeat inter decem dies una: unde et in principio Geneseos non est dictum: Factum est vespere et mane dies prima, sed una (Gen. I), ut

eamdem diem revolvi semper doceat: eumdem ordinem inter decem decadas, hoc est, centenarium numerum decimus numerus possidebit, quod ad victimam agnus assumitur, ut immoletur die quartadecima, atque hoc modo usque ad mille et decem millia, et centum millia, et ultra per decadas suas numerorum ordo procedit. Post decimum autem annum, mensis duodecimus ponitur, ut perfectus duodecim apostolorum ac prophetarum (qui in uno volumine continentur) numerus demonstretur. Porro juxta LXX, decimus mensis qui Hebraice appellatur TEBETH (), et apud Aegyptios τυβὶ, apud Romanos Januarius dicitur, eo quod apud illos anni sit janua: omni calore sublato, hiberni frigoris continet principatum. Hoc de numeris dixisse sufficiat. Caeterum illud vel maxime requirendum est, utrum ipse sit Pharao qui in Exodo, et Isaia, et Jeremia, et Ezechiel, multisque aliis in locis, et in Cantico Canticorum nominatur: Equitatui meo in curribus Pharaonis assimilavi te proxima mea (Cant. I): an alius atque alius? Videturque mihi non esse unus, sed multi, secundum locorum distantiam: Pharao autem interpretatur denudans, eo quod subjectos sibi nudet omnibus bonis operibus, non mittens oculos ad coelum levare; sed juxta Evangelium et exemplum mulieris illius, quam decem et octo annis diabolus incurvaverat, semper ad terrena demergens (Luc. XIII). Videamus igitur quae sit comminatio contra Pharaonem et omnem Aegyptum.

(Vers. 3 seq.) Ecce ego ad te, Pharao rex Aegypti, draco magne, qui cubas (sive sedes) in medio

fluminum tuorum, et dicis: Meus est fluvius, et ego feci memetipsum (sive eos). Et ponam frenum (sive laqueum) in maxillis tuis, et agglutinabo pisces fluminum tuorum squamis (sive pennis) tuis, et extraham te de medio fluminum tuorum: et universi pisces tui, squamis tuis adhaerebunt. Et projiciam (sive deponam) te velociter (sive in desertum): et omnes pisces fluminis tui, super faciem terrae (sive campi tui) cades. Nec colligeris, neque congregaberis; bestiis terrae et volatilibus coeli dedi te ad devorandum. Et scient omnes habitatores Aegypti, quia ego sum Dominus: pro eo quod factus es (sive fuisti) baculus (sive virga arundinea) domui Israel, quando apprehenderunt (sive apprehendit) te manu sua [Vulg. tacet sua], et confractus es, et lacerasti omnem humerum eorum, et innitentibus eis super te, comminutus es, et dissolvisti (sive confregisti) omnes renes eorum.

Studio brevitatis editionem utramque miscemus, ubi non multum inter se discrepant. Alioquin ubi magna diversitas est, utramque proponimus. Dicit autem contra Pharaonem principem Aegypti, et sub figura ejus ad magnam loquitur potestatem, cui Aegyptus tradita est ad regendum, et nihilominus superbit contra Creatorem suum, sibi dominationem terrae vendicans, et se colendam Aegyptiis gentibus tradens. Loquiturque juxta situm provinciae, quasi ad regem, quod in Nili inundatione confidat, et pluvias de coelo non magnopere desideret, auctoremque sui seipsum putet, vel fluvios, hoc est, διωρυχὰς, et rivos Nili a se factos jactitet. 343 Non, inquit,

Angelum mittam, sed, o draco magne, qui cubas et resides in medio fluminum tuorum, ipse ad te veniam puniendum. Ausus es enim dicere: Meus est Nilus fluvius, et ego mei conditor sum: vel, ipse feci flumen, quo omnis Aegyptus irrigatur. Cumque venero, ponam frenum in maxillis tuis: sive constringam laqueis os tuum, quo magnifice loquebaris, et omnes socios ac duces tuos, qui vocantur pisces fluminum, squamis tuis agglutinabo, id est, superbiae tuae, qua te putas volare. Habet enim draco pennas, immo habuit quando in paradiso Dei et in medio lapidum ignitorum fuit, de quo Isaias dicit: Inducet Dominus gladium super draconem serpentem volantem (Isa. XXVII, 1). Sunt et alii fluvii, quos sibi Pharao vendicat, de quibus David canit: Fluminis impetus laetificat civitatem Dei (Ps. XLV, 4): haud dubium quin Ecclesiam significet. Consideremus ergo, quae draconis poena, quodve supplicium sit. Sequitur: Et ponam frenum, vel laqueum in maxillis tuis. Cui simile est illud Job: Adduces autem draconem in hamo, et pones capistrum circa nares ejus. Confidit quod introeat Jordanis in os ejus: in oculo suo suscipiet illum. Perforabit autem nares ejus armilla, et labia illius (Job. XL, 19). Ponit autem Dominus in maxillis draconis istius frenum, et perforat labia ejus atque constringit armillae circulo, quando per Ecclesiasticos viros, qui in Scripturis sanctis eruditi sunt, imponit ei silentium, et universa perversitatis dogmata dissolvuntur. Agglutinatque pisces fluminum ejus pennis ipsius, vel squamis, quibus haeretici per superbiam ad alta festinant, ut et ipsi vincti cum

dracone, unum cum eo corpus efficiant, et copulentur ei vel in erroris consortio, vel in poenae similitudine: quomodo qui adhaeret Domino, unus spiritus est (I Cor. VI, 17). Neque vero unum 345 habet flumen draco Aegyptius, sed multa flumina, quibus irrigat Aegyptum humilem atque dejectam nihil in se habentem montium: nec aquas Siloe, quae vadunt cum silentio, sed turbidas et coenosas (Isa. VIII). Unde et extrahit eum Dominus de medio fluminum suorum, ut nequaquam eis incubet, nec sedeat in eis: et omnes pisces squamis illius adhaereant, pro qualitate vitiorum per totum corpus draconis, vel capiti, vel ventri, vel caudae, et extremis partibus adhaerentes: ut extracto dracone, pisces quoque, qui adhaerent ei, pariter extrahantur. Et: Projiciam te, inquit, in desertum, ut nequaquam reperias quos decipias. Vel certe deponam te de culmine superbiae tuae, et deponam velociter, juxta illud Apostoli: Deus autem pacis conterat Salanam sub pedibus vestris velociter (Rom. XVI, 20); ut dracone contrito atque deposito, pisces quoque fluminis illius deponantur, et cadat auctor criminum, qui prius stare se arbitrabatur, et in toto orbe discurrere. Cadat autem super faciem terrae suae, ad quam de coelo praecipitatus est, ut nequaquam ultra in haereticorum Ecclesiis colligatur, neque congregetur, sive sepeliatur in his qui crediderint ei, cum ab eo fuerint liberati, sed detur ad devorandum bestiis terrae, et volatilibus coeli. Bestiis, de quibus scriptum est: Ne tradas bestiis animam confitentem tibi (Ps. LXXIII, 19). Et volatilibus coeli, quae juxta viam sementem comedunt, et

a Salvatore interpretantur esse diaboli (Matth. XIII). Non solum enim princeps malitiae, sed et discipuli ejus, diaboli nominantur, juxta illud quod de Juda dicitur: Nonne ego vos duodecim elegi, et unus de vobis diabolus est (Joan. VI, 71)? Coeli autem vocantur volatilia, quia sibi sublimia repromittunt, ut postquam draco cum piscibus suis depositus fuerit atque projectus, et traditus ad devorandum bestiis terrae, quae nihil in se habent mansuetudinis, et his qui circumferuntur omni vento doctrinae (Ephes. IV), tunc intelligant omnes habitatores istius saeculi, quod ipse sit Dominus. Omnis autem causa poenarum est, quod frustra domui Israel promisit auxilium, et fuit ei virga, vel baculus arundineus, vacuus et inanis, nihilque in se habens plenitudinis, quia non poterat dicere: Nos autem omnes de plenitudine ejus accepimus (Joan. I, 16); cum Scriptura praeceperit: 346 Non apparebis in conspectu Domini Dei tui vacuus, aut inanis (Exod. XXIII, 15). Quod autem non debeamus ab Aegypto auxilium postulare, et alibi Scriptura testatur: Vae eis qui descendunt in Aegyptum ad auxilium (Isa. XXXI, 1). De istiusmodi baculo arundineo et Rabsaces frustra exprobrat Ezechiae regi Judae dicens: Ecce confidis in virga arundinea atque confracta ista, super Aegypto: cui: qui innixus fuerit, ingreditur in manum ejus. Sic est Pharao rex Aegypti omnibus [Al. et omnes] qui confidunt in eo (Isa. XXXVI, 6). Et ille quidem de justo rege mentiebatur ista commemorans, qui interpretatur multus poculo. Inebriatus enim erat de aureo calice Babylonis, et idcirco quae sua erant, ingerebat populo Domi-

num confitenti. Hic vero exprobratur Pharaoni, quod fueruit domui Israel, virga, sive baculus arundineus, vanum eis et fragile et cito comminuendum auxilium repromittens. Ut autem scire valeamus, qui sit baculus arundineus, super quo domus Israel confidere non debeat, ex contrario baculo et virga Domini intelligere poterimus, de qua ad Dominum dicitur: Virga tua et baculus tuus, ipsa me consolata sunt (Psal. XXII, 4). Hanc virgam habuit et Aaron, quae dracones Aegyptios devoravit, et quando percussit aggeres Nili, et Cyniphes in tota Aegypto generatae sunt (Exod. VII, VIII). Moyses quoque, juxta LXX, extendit hanc virgam, et levavit in coelum, et Dominus induxit ventum austrum super terram toto illo die et tota nocte, et mane levavit ventus, et adduxit locustas super omnem terram Aegypti. De hac puto virga scribi et in Numerorum libro, quod floruerit, et nuces sive amygdalas germinarit (Num. XVII). Hanc habebat et Apostolus cum dicebat: Quid vultis, in virga veniam ad vos (I Cor. IV, 21)? Et qui Pascha celebrabant, baculos tenebant manibus, sine quibus imbecillitatem humani corporis sustentantibus, carnes agni comedere non poterant. Haec est virga de radice Jesse, super quam septem spiritus requieverunt. Sed non talis Pharao, nec baculus Aegypti et virga arundinea quae decipit apprehendentes se, et lacerat humeros eorum, id est, fortitudinem. Et quicumque super eam fuerit innixus, dissolvuntur lumbi ejus et stare non potest: nec accinctus renibus Pascha celebrare. Quod his congruit, quorum scrutatur corda et renes Deus.

(Vers. 8 seqq.) 347 Propterea haec dicit Dominus Deus: Ecce ego adducam super te gladium, et interficiam de te hominem et jumentum. Et erit terra Aegypti in desertum (sive perditio) et solitudo: et scient quia ego sum Dominus: eo quod dixerit (sive dixeris) fluvius meus est, et ego feci eum (sive fluvii mei sunt, et ego feci illos). Idcirco ecce ego ad te et ad flumina tua: daboque terram Aegypti in solitudines, gladio dissipatam (sive disperditam) a turre Syenes (sive a Magdalo et Syene) usque ad terminum Aethiopiae. Non transibit per eam pes hominis, neque pes jumenti gradietur in ea, et non habitabitur quadraginta annis. Daboque terram Aegypti desertam in medio terrarum desertarum, et civitates ejus in medio urbium subversarum erunt [Vulg. et erunt] desolatae quadraginta annis. Et dispergam (sive disseminabo) Aegyptios in nationes, et ventilabo eos in terras. Quia haec dicit Dominus Deus: Post finem quadraginta annorum, congregabo Aegyptum (sive Aegyptios) de populis (vel gentibus) in quibus dispersi fuerant. Et reducam captivitatem Aegypti, et collocabo eos in terra Phatures, in terra nativitatis suae (sive in terra de qua assumpti sunt). Et erunt ibi in regnum (sive principatum) humile, inter regna caetera erit humillima [Al. humillimum]. Et non elevabitur ultra super nationes, et imminuam eos, ne ipmerent gentibus (sive ne plures sint inter gentes). Neque erunt ultra domui Israel in confidentia (sive in spe) docentes iniquitatem, ut fugiant, et sequantur eos (sive reducant eos in memoriam iniquitatis ut

sequantur illos) et scient quia ego sum Dominus Deus.

Junge prioribus quae sequuntur. Quia fuisti baculus arundineus domui Israel, et non solum confractus es in manu ejus, sed juxta Isaiam (Isa. XXXVI), perforasti manum ejus, et nunc lacerasti humerum, et ipse comminutus es, et innitentium super te dissolvisti lumbos: idcirco ego inducam super te hostium gladium, et cum hominibus jumenta vastabo, et redigetur terra Aegypti in solitudines, et secundo scient Aegyptii quod ipse sit Dominus. Et tunc cognoscent homines et jumenta, et terra disperdita quod ipse sit Dominus: illo sensu quo in septuagesimo septimo Psalmo scriptum est: Cum interficeret illos, tunc quaerebant eum (Ps. LXXVII, 34). Omnis enim qui quaerit, inveniet. Dei quidem misericordiae est, ut mundi hujus pereat abundantia, et Aegypti fluenta siccentur, immo terra eorum sit in solitudines, et sententia Domini dissipetur a turre Syene, quae interpretatur gyrus: ut nihil in se recti habeat, usque ad terram Aethiopum, qui humiles appellantur: ut videlicet omnis superbia quae se contra Dei scientiam erexerat, destruatur, et humilietur in salutem suam. Nec pes hominis, hoc est, rationale quippiam transeat per Aegyptum, neque pes jumenti gradietur in ea: ut simplices quosque non teneat, quos dimissis hominibus, Pharao in Aegypto tenere cupiebat, Moyse contradicente, et volente jumenta quoque de Aegypti captivitate liberari. Et non, inquit, habitabitur quadraginta annis, qui numerus semper afflictionis et poenae est. Unde et Moyses, et Elias, et

ipse Salvator, quadraginta diebus jejunaverunt et noctibus, et per quadraginta annos populus erat in solitudine, ut postea circumcisus in Galgalis, opprobrio et ignominia Aegypti liberaretur (Exod XXXIV; III Reg IX; Matth IV; Num XIV). In cujus numeri sacramento, et hic idem propheta pro tribu Juda quadraginta diebus dormit in dextro latere, et quadringintis annis populus serviturus in Aegypto nuntiatur (Gen. VII): qui faciunt quadraginta 350 decadas, sive quatuor ἑκατοντάδας. Pluviae quoque diluvii quadraginta diebus inferunt orbi naufragium. Justum enim erat, ut qui per quatuor elementa mundi, quibus omnia constare dicuntur, dum ea diligit et fovet, Deum offendat, in ipso numero puniretur: et Israel qui peccaverat in sabbatum, septem decadarum, hoc est, septuaginta annorum supplicium sustineret. Daturque terra Aegypti deserta, et civitates ejus in medio terrarum et urbium subversarum, quae non sunt exstructae de lapidibus, sed latere et paleis, ut dispergatur Aegyptus quae male sibi fuerat copulata, et ventiletur in terras, quo scilicet frumentum a paleis separetur, et quadraginta annorum fine completo, sit restitutio Aegypti, et reducatur captivitas ejus, et collocetur in terra Phatures, quae interpretatur panis conculcatus; ubi panis ille qui dixerat: Ego sum panis qui de coelo descendi (Joan. VI, 5), pravitate haeretica conculcatus est: ut cum venerint ad Ecclesiam, habitent in pane conculcato, et nequaquam eleventur in superbiam, sed sint in regnum humile. Et ut etiam cum restituti fuerint in pristinum statum, se per humilitatem dejiciant, quod in Ae-

gypto vixerint, et latericias exstruxerint civitates, et inter multa regna Ecclesiae sint humiles, et sciant in quem peccaverint, et ultra non elevetur Aegyptus super Ecclesias in toto orbe divisas, sed redigatur in paucitatem, et pauci in ea remaneant inter gentes, juxta illud quod scriptum est: Da illis, Domine. Quid dabis illis? Da illis vulvam sterilem, et ubera arentia (Osee IX, 4): ut nequaquam gaudeant et extollant se in multitudinem deceptorum, sed redigantur in paucos: Multi enim vocati, pauci vero electi (Matth. XX). Et ultra non decipiant domum Israel, id est, Ecclesiam; nec vanam eis spem confidentiamque repromittant, docentes iniquitatem, ut fugiant Ecclesiasticam disciplinam, et sequantur Aegyptias voluptates. Haec autem fient, ut tertio cognoscant Aegyptii, quod ipse sit Dominus. Quod mihi propterea videtur dici, ut cognitio prima Aegyptiorum in carne sit, secunda in anima, tertia in spiritu. Primo, super terram, secundo, mundi hujus conversatione finita, tertio, post resurrectionem.

(Vers. 17 seq.) 351 Et factum est in vicesimo et septimo anno, in primo, et una die mensis, factum est verbum Domini ad me, dicens: Fili hominis, Nabuchodonosor rex Babylonis servire fecit exercitum suum servitute magna adversum Tyrum: omne caput decalvatum, et omnis humerus depilatus est, et merces non est reddita ei, neque exercitui ejus super Tyro, pro servitute qua servivit mihi adversum eam.

Propterea haec dicit Dominus Deus: Ecce ego dabo Nabuchodonosor regem Babylonis in terra Aegypti, et auferet [Vulg. accipiet] multitudinem

ejus, et depraedabitur manubias ejus, et diripiet spolia ejus, et erit in mercedem exercitui illius et operi, pro quo servivit mihi adversum eam: dedi ei terram Aegypti, pro eo quod laboraverunt [Vulg. laboraverit] mihi, ait Dominus Deus.

In die illo pullulabit cornu domus Israel, et tibi dabo apertum os in medio eorum, et scient, quia ego Dominus.

Quaeritur quomodo post decimum annum superioris sermonis, statim vicesimus et septimus ponatur annus, et in consequentibus decimus duodecimusque, et in extrema descriptione templi, vicesimus quintus.

Sed facilis solutio est. Quia enim de Aegypto et superior, et haec quae nunc dicitur, prophetia contexitur, licet diversis sit facta temporibus: tamen quia de una provincia prophetatur, junctae sibi sunt.

Quod et in Jeremia crebro legimus, ut praepostero ordine tempora describantur. Prius enim Sedeciae in quibusdam gesta referuntur, et postea Joachim qui ante eum fuit.

In Psalmis autem quia carmen est lyricum, historiae ordo non quaeritur. Dicamus ergo prius juxta litteram.

Nabuchodonosor cum oppugnaret Tyrum, et arietes, machinas, vineasque eo quod cincta esset mari, muris non posset adjungere, infinitam exercitus multitudinem jussit saxa et aggeres comportare, et expleto medio mari, immo freto angustissimo, vicinum littus insulae fecit continuum [Al. contiguum].

Quod cum viderent Tyrii jam jamque perfectum, et percussione arietum, murorum fundamenta quaterentur, quidquid pretiosum in auro, argento, vestibusque, et varia supellectili nobilitas habuit, impositum navibus, ad insulas asportavit: ita ut capta urbe, nihil dignum labore suo inveniret Nabuchodonosor.

Et quia Dei in hac parte obedierat voluntati, post aliquot annos captivitatis Tyriae, datur ei Aegyptus; multoque saevior Tyrus Aegypto.

Illa enim oppugnabat Jerusalem; haec vanum pollicebatur auxilium. Aliud est enim spe imbecillitatem decipere: aliud adversum populum Dei dimicare.

Hoc est ergo quod dicit Nabuchodonosor rex Babylonis, in oppugnatione Tyri suum mihi servire fecit exercitum, ut implerem voluntatem meam: Omne caput decalvatum, et omnis humerus depilatus est, gestantium cophinos terrae, et lapides quibus raduntur humeri, et decalvatur caput; et tamen nec ipse, nec exercitus ejus aliquid dignum invenit in Tyro.

Et cum in hoc mihi servierit, et meam contra Tyrum impleverit voluntatem, idcirco dabo ei terram Aegypti.

Quod quidam dicunt sub Nabuchodonosor esse completum: alii sub Cambyse filio Cyri, qui Aegyptum usque ad Aethiopiam vastavit, ita ut Apim interficeret, et omnia illorum simulacra deleret.

Quam ob causam putant eum versum in amentiam casu equi, et proprio pugione confossum.

Plenissime hanc historiam narrat Herodotus: ubi et omnis Aegyptus per pagos et castella et vicos describitur, et Nili origo gentisque illius populi, et mensura terrae per circuitum usque ad desertum Aethiopiae et littora Magni maris, Libiaeque et Arabiae confinia demonstrantur.

Causa autem irae Domini contra Aegyptum, illa est, quod populum Dei suo deceperit auxilio, ne speraret in Deum, et illum ad iracundiam provocaret.

In illo, inquit, die quo Aegyptus capta fuerit, pullulabit cornu domus Israel: haud dubium quin regium genus significet.

Quod quidam [Al. quidem] ad Zorobabel filium Salathiel, qui per Jechoniam de David stirpe generatus est, alii ad ultimum tempus referunt, quando putat et Eliam esse venturum.

Nos autem cornu Domini super [Al. pro] Christo intelligentes, praesentem carpimus historiam.

Cumque, ait, o Propheta, hoc prius fuerit expletum, tunc aperietur os tuum, et vaticinium tuum nequaquam dubia promissione pendebit, sed cernetur opere perpetratum: ut sciant omnes qui audierint, me esse Dominum, cujus dixisse, fecisse est.

Haec secundum litteram, immo juxta veritatem dicta sint prophetiae.

Caeterum ex eo quod Nabuchodonosor mercedem accepit boni operis, intelligimus etiam ethnicos, si quid boni fecerint, non absque mercede Dei judicio praeteriri.

Unde et per Jeremiam Nabuchodonosor columba Dei appellatur, eo quod adversum populum peccatorem Dei servierit voluntati.

Et adducam, inquit, servum meum Nabuchodonosor (Jerem. XXV).

Ex quo perspicuum est condemnari nos comparatione gentilium, si illi lege faciant naturali, quae nos etiam scripta negligimus.

De quo plenissime ad Romanos Paulus apostolus disputat.

Ac ne aliquid praeterire videamur secundum intelligentiam spiritualem, quaerimus ubi hunc numerum, hoc est, vicesimum septimum legerimus.

In Geneseos libro Scriptura testatur (Genes. VII), sexcentesimo anno vitae Noe, secundo mense, vicesima septima die mensis secundi, super faciem terrae aquas inductas esse diluvii, et postea septimo mense ejusdem anni, qui vicinus est sabbato, et vicesima septima die ejusdem mensis septimi, aquas cessasse diluvii, et sedisse arcam Noe super montes Ararat, qui interpretantur Armeniae.

Ex quo intelligimus, medium esse numerum et ad utrumque posse conferri, quando in hoc et ira Dei incipit a diluvio, et clementia ejus septimo mense in eodem dierum numero demonstratur.

Et quia apud Hebraeos mensis, qui apud nos Kalendis et Nonis Idibusque devolvitur, secundum lunae cursum supputatur: unde et Graeco vocabulo μήνη, id est, luna, a mense nomen accepit, hoc dictum est in vicesimo septimo lunae

die parum quid luminis remansisse, ne penitus ira ejus absque misericordia sit.

Quando autem totus lunae orbis impletur, tunc et pascha celebratur, et omnes maximae solemnitates.

Quod strictim posuimus, ut sciamus in hoc numero, et bona et mala pariter contineri. Bona Nabuchodonosor, cujus labori merces redditur; mala Aegyptiis, quorum vastitas nuntiatur.

(Cap. XXX.---Vers. 1 seqq.) Et factum est verbum Domini ad me, dicens: Fili hominis, propheta, et dic: Haec dicit Dominus Deus: Ululate, vae, vae diei: quia juxta est dies, et appropinquat dies Domini, dies nubis, tempus gentium erit.

Et veniet gladius in Aegyptum, et erit pavor in Aethiopia, cum ceciderint vulnerati in Aegypto, et ablata fuerit multitudo illius, et destructa fundamenta ejus. Aethiopia et Libya, et Lydi, et omne reliquum vulgus, et Chub, et filii terrae foederis cum eis gladio cadent.

Haec dicit Dominus Deus: Et corruent fulcientes Aegyptum, et destruetur superbia imperii ejus, a turre Syenes [Al. Soenes] gladio cadent in ea, ait Dominus exercituum. Et dissipabuntur in medio terrarum desolatarum, et urbes ejus in medio civitatum desertarum erunt.

Et scient quoniam ego Dominus, cum dedero ignem in Aegypto, et attriti fuerint omnes auxiliatores ejus.

In die illa egredientur nuntii a facie mea in trieribus ad conterendam Aethiopiae confidentiam, et erit pavor in eis in die Aegypti, quia absque dubio veniet.

Haec dicit Dominus Deus: Et cessare faciam multitudinem Aegypti in manu Nabuchodonosor regis Babylonis: ipse et populus ejus cum eo fortissimi gentium adducentur ad disperdendam terram. Et evaginabunt gladios suos super Aegyptum, et implebunt terram interfectis.

Et faciam alveos fluminum aridos, et tradam terram in manu pessimorum, et dissipabo terram et plenitudinem ejus in manu alienorum: ego Dominus locutus sum.

Haec dicit Dominus Deus: Et disperdam simulacra, et cessare faciam idola de Memphis, et dux in terra Aegypti non erit amplius, et dabo terrorem in terra Aegypti.

Et disperdam terram Phatures, et dabo ignem in Taphnis, et faciam judicia in Alexandria, et effundam indignationem meam super Pelusium robur Aegypti, et interficiam multitudinem Alexandriae, et dabo ignem in Aegypto.

Quasi parturiens dolebit Pelusium, et Alexandria erit dissipata, et in Memphis angustiae quotidianae. Juvenes Heliopoleos et Bubasti [Al. Bugasti] gladio cadent, et ipsae captivae ducentur.

Et in Taphnis nigrescet dies, cum contrivero ibi sceptra Aegypti, et defecerit in ea superbia potentiae ejus: ipsam nubes operiet, filiae autem ejus in captivitatem ducentur. Et faciam judicia in Aegypto: et scient quia ego Dominus.

In historia rursum ordo servatur, et Niliacae urbes evertuntur, et universa terra Aegypti vel igne, vel ferro, vel fame, vel captivitate vastatur, ut sciant omnes Aegyptii quia ipse sit Dominus.

Caeterum secundum tropologiam, pavor erit in Aethiopia, hoc est, in his qui atra conscientia et peccatorum sordibus inquinati sunt, cum ceciderint vulnerati in Aegypto.

Ubi enim mundi hujus cultores fuerint interfecti, et multitudo eorum ablata, et destructa fundamenta super quae aedificaverant, tunc illi qui prius tenebris involuti erant, pavoris magnitudinem sustinebunt.

Aethiopia enim et Libya, et Lydi, et omne reliquum vulgus, et Chub, et filii terrae foederis, qui interpretantur, humilitas, et libido, et dolus, et omnis congregatio eorum qui cum Aegypto federa pepigerunt, gladio Domini concident.

Corruent quoque fulcientes Aegyptum, hoc est, omnes philosophi et haeretici, qui mendacio suo mundi errorem fulcire conantur, et destruetur superbia imperii ejus, a turre Syenes, quae interpretatur, visio, sive mandatum.

A turre Syenes gladio cadent, ut qui putabant se videre, et mandata legis scire, gladio sermonis Dei intereant.

Et dissipabuntur in medio terrarum desolatarum: ubi enim nulla est virtus, ibi desolatio est sempiterna.

Scientque Dominum, cum dederit ignem in Aegypto, et attriti fuerint omnes auxiliatores ejus, de quibus supra diximus.

Nuntii quoque egredientur a facie Domini in trieribus, ut conterant Aethiopiae confidentiam, et fiat pavor in eis in die Aegypti.

Nuntios hinc accipe vel Apostolos, vel Angelos, qui ad conterendam malitiam adducentur.

Cessabit quoque multitudo Aegypti in manu Nabuchodonosor regis Babylonis, qui ipse et populus ejus fortissimi gentium appellantur.

Interficientque gladiis suis cuncta quae in Aegypto male vixerant, et alveos fluminum, id est, flumina eloquentiae quibus errores Aegyptii, juncus et calamus rigabantur, arefiant, et tradantur in manu pessimorum, qui eos torqueant, et plenitudo terrae Aegypti, quae male creverat, deleatur in manu alienorum a Deo.

Neque enim boni, sed mali Angeli tormentis praepositi sunt.

Haec necesse est ut sciant, quia locutus est Dominus.

Quod frequenter assumitur, ut sciant qui audiunt non prophetae verba esse, sed Domini, cujus praecepta irrita esse non possunt.

Sequitur: Et disperdam simulacra, quae abominationes.

Septuaginta transtulerunt: Et cessare faciam idola vel optimates de Memphis, et dux, sive princeps in terra Aegypti, non erunt amplius.

Clementissimi enim Domini est, male ficta subvertere, ut nulla similitudo quae mentitur imaginem veritatis, remaneat in Aegypto: optimates quoque pereant de Memphis, quae interpretatur ex ore; de quo omnia idola confixerunt, ut truncatis capitibus et magistris idolorum, non sit princeps in Aegypto, et terrore ac perditione omnis Aegyptus compleatur.

De cujus urbibus dicitur: Et disperdam terram Phatures, et dabo ignem in Taphnis, sive in Tanin, et faciam judicia in NO, quam Septuaginta

Diospolim transtulerunt: et effundam indignationem meam super Sain, robur Aegypti.

Phatures interpretatur, panis conculcatio: Taphnis, mandatum humile: Diospolis, pro qua in Hebraeo posita est NO, requies. Sain, tentatio: quibus nominibus diversa haereticorum et omnium mendaciorum conciliabula demonstrantur: qui conculcant panem ecclesiasticum atque contemnunt, et sequuntur mandatum humile, et ad coelestia non perducens, et deliciis vacant, et sunt in requie; qualem in Evangelio legimus divitem purpuratum (Luc. X); et tentatoribus inserviunt: quorum unus expetit a Domino, ut tentandi Job haberet potestatem.

Haec omnia Dominus disperdet atque succendet, et effundet super ea indignationem suam, et robur Aegypti dissipabit, ut redacti ad nihilum, nequaquam populum Dei sollicitent, et in suo sperare faciant auxilio; ut deserta veritate, quaerant mendacium, et quasi a baculo arundineo sic suo praesidio vulnerentur.

(Vers. 20 seq.) Et factum est in undecimo anno, in primo [Vulg. addit mense], in septima mensis, factum est verbum Domini ad me, dicens: Fili hominis, brachium Pharaonis regis Aegypti confregi, et ecce non est obvolutum, ut restitueretur ei sanitas, et ligaretur pannis, et sarciretur linteolis (sive ut acciperet malagma): et accepto robore, posset tenere gladium.

Propterea haec dicit Dominus Deus: Ecce ego ad Pharaonem regem Aegypti, et comminuam brachium ejus forte, sed confractum (sive brachia fortia, et disposita): et dejiciam gladium de manu

ejus, et dispergam (sive disseminabo) Aegyptum in gentibus, et ventilabo eos in terras [Vulg. terris].

Et confortabo brachia regis Babylonis, daboque gladium meum in manu ejus, et confringam brachia Pharaonis, et gement gemitibus interfecti coram facie ejus (sive ut in LXX continetur: Et inducet gladium super Aegyptum, et populabitur praedas ejus, et spoliabit spolia illius. Sequitur):

Et confortabo brachia regis Babylonis, et brachia Pharaonis cadent: et scient quia ego Dominus, cum dedero gladium meum in manu regis Babylonis, et extenderit eum super terram Aegypti, et disperdam [Vulg. dispergam] Aegyptum in nationes, et ventilabo eos in terras, et scient quia ego Dominus.

Revertitur ad ordinem prophetiae; post vicesimum enim et septimum annum nunc ponit undecimum. Quae quaestio etiam in superioribus continetur.

Cum enim sermo Domini contra Tyrum factus sit in anno undecimo, qui prius positus est, in consequentibus loquitur ad Pharaonem anno decimo: rursumque ponit vicesimum septimum, ut diximus, et nunc undecimum.

Ut caetera praetermittam quae in psalmorum ordine continentur: quaeritur, quomodo tertius psalmus praeponatur his psalmis in quibus mutavit faciem suam David coram Abimelech, et de Doec Idumaeo, et quando inventus est in spelunca, et quinquagesimus poenitentiae, in cujus titulo demonstratur, quod introierit ad Bethsabee uxorem Uriae, 365 cum priores sint isti

psalmi tertio, in quo fugere notatur a facie filii sui Abessalon.

Sed in Psalmis facilis responsio est, carmen esse lyricum, et in hujuscemodi opere non quaeri ordinem historiae; sed factorum carmina singulorum.

In historia vero illud dicendum est, ea quae de una re diversis sunt dicta temporibus, non debere oratione dividi, sed unius loci narratione concludi. Verbi gratia, ut quae de Aegypto dicta sunt alio atque alio tempore, uno lectionis ordine cognoscantur.

Cum haec dixerimus, manet nihilominus quaestio: Cur in hoc eodem loco primum factus sit sermo Domini ad Pharaonem anno undecimo, et postea vicesimo septimo, et deinceps anno decimo, cum utique juxta ordinem, primo decimus, secundo undecimus, tertio vicesimus septimus annus, singulis prophetiis debuerint praenotari.

Ad quod illud possumus respondere: O profundum divitiarum sapientiae et scientiae Dei, quam inscrutabilia judicio ejus et investigabiles viae ejus (Rom. II, 33). Et in alio loco: Abyssum et sapientiam quis investigabit (Eccli. I, 2, 3).

Possumus autem hoc dicere, quod et in Prophetis nequaquam historiae ordo servetur, dumtaxat non in omnibus, sed in quibusdam locis, neque enim narrant praeterita, sed futura praenuntiant, prout voluntas Spiritu sancti fuerit.

In historia vero, ut sunt Moysi quinque libri, et Jesu, et Judicum volumina, Ruth quoque et Esther, Samuel et Malachim, Paralipomenon

liber et Ezrae, juncto sibi pariter Nehemia, praeposteram narrationem nequaquam reperiri.

Haec de annorum ordine dixisse sufficiat. Nunc videamus quae contra Pharaonem, sive de Pharaone prophetia sit.

Brachium ejus confregisse se dicit, et non esse obvolutum neque ligatum, nec sartum inteolis, nec accepisse malagma, juxta illud quod scriptum est: Non est malagma imponere, nec oleum, nec alligaturas (Isa. I, sec. LXX).

Quod si factum fuisset, utique recepta fortitudine, posset tenere gladium, et ad bella procedere.

Idcirco clemens et misericors Deus rursum comminuit brachium ejus, sive brachia, ut penitus cadat gladius de manu ejus, et in gentes Aegyptus dispergatur, et ventiletur in terras.

In brachio autem robur accipe et fortitudinem, dicente Scriptura: Contere brachium peccatoris et maligni (Psal. IX, 15). Quod conteritur in adversariis nostris, quando nos persequuntur quidem, sed opprimere nequeunt.

Et pro salute servorum Dei adversus Pharaonem rex Babylonis saepe consurgit, ut potentem opprimat potentior, et mali tradantur pejoribus, confortante Deo brachia pessimorum, ut sciat qui liberatus est, quod ipse sit Dominus: profectum autem esse virtutis, scire quod ipse sit Dominus.

Econtrario possumus dicere: Filii Heli, filii pestilentiae, nescientes Deum (I Reg, II, 22).

Et in bonam partem de regibus qui rectum fecerunt in conspectu Dei scriptum est, quod noverint Dominum.

Illud autem quod in LXX dicitur: Et conteram brachia ejus fortia et disposita, quod Graece dicitur tetagmena, scriptorum vitio depravatum est Illi enim interpretati sunt non tetagmena, sed tetamena, hoc est, non disposita, sed extenta. Pro quo juxta consuetudinem suam alii interpretes excelsa posuerunt.

Liber D

ECIMUS.

Vellem, ut ante jam dixi, prophetias contra unam provinciam, aut unum regem, iisdem explanare libris, et nequaquam sensum lectoris dividere. Sed quid faciam longitudini, quae nisi dividatur in partes, modum voluminis egreditur; et infinita congeries, tam dictanti, quam legenti 367-368 molesta est? Itaque post sermonem contra Aegyptum et planctum ejus, regemque Aegypti, de cujus brachio nequaquam obvoluto, neque restituto pristinae sanitati, in ultima parte noni libri diximus, transimus ad principium decimi libri contra eumdem Pharaonem regem Aegypti, qui comparatur regi Assyrio, et post longissimam prophetiam, lamentatio super eodem assumitur, et deinceps contra omnem Aegyptum. In quibus disserendis, o virgo Christi, Eustochium, eleva cum Moyse manus ut nostra victory tuarum orationum fructus sit. Non est enim volentis neque currentis, sed miserentis (Rom. IX, 16), Dei qui loquitur ad prophetam: Aperi os tuum et adimplebo illud (Ps. LXXX, 11); propheta ad Dominum respondente: Aperui os meum, et attraxi spiritum (Psal. CXVIII, 331); qui ubi vult spirat. Ubi autem spiritus Domini, ibi libertas (Joan, III, 8; II Cor. III, 17), qua libertate donavit nos

Dominus. Quam frustra se Judaei habere jactabant dicentes: Semen Abrahae sumus, et nemini servivimus umquam (Joan. VIII, 33), multis vitiis peccatisque subjecti, et ignorantes illam sententiam: a quo quis vincitur, ejus et servus est (II Petr., II, 19).

(Cap. XXXI.) Et factum est in undecimo anno, tertio, mense, una mensis, factum est verbum Domini ad me, dicens: Fili hominis, dic Pharaoni regi Aegypti et populo ejus: Cui similis factus es in magnitudine tua?

Ecce Assur quasi Cedrus (sive Cyparissus) in Libano, pulcher ramis et frondibus nemorosus, excelsusque altitudine, et inter condensas frondes (sive in medio nubium) elevatum est cacumen ejus. Aquae nutrierunt illum: Abyssus elevavit [Vulg. exaltavit] eum: flumina ejus manabant in circuitu radicum ejus, et rivos suos emisit ad universa ligna regionis.

Propterea elevata est altitudo ejus super omnia ligna regionis (sive campi): et multiplicata sunt arbusta (sive rami), et elevati sunt rami ejus prae aquis multis.

Cumque extendisset umbram suam, in ramis ejus fecerunt nidos omnia volatilia coeli, et sub frondibus ejus genuerunt omnes bestiae saltuum, et sub umbra [Vulg. umbraculo] illius habitabat coetus gentium universarum.

Eratque pulcherrimus in magnitudine sua, et in dilatione (sive multitudine) arbustorum (vel ramorum) suorum: erant enim radices illius juxta aquas.

Cedri (sive Cyparissi) non fuerunt altiores illo in paradiso Dei, et abietes (sive pini) non adaequaverunt summitatem ejus, et platani (vel abietes) non fuerunt aequae (vel similes) frondibus (sive ramis) illius.

Omne lignum paradisi Dei (sive in paradiso Dei) non est assimilatum ei et pulchritudini ejus, quoniam speciosam [Vulg. speciosum] feci eam [Vulg. eum], et multis condensisque frondibus, et aemulata sunt eam omnia ligna voluptatis (sive deliciarum) quae erant in paradiso [Vulg. addit Dei].

Propterea haec dicit Dominus Deus: Pro eo quod sublimata [al. sublimatus] est in altitudinem, et dedit summitatem suam virentem atque condensam (sive in medio nubium), et elevatum est cor ejus in altitudine sua:

tradidi eam (sive eum) in manu fortissimi (sive principis) gentium: faciens faciet ei: (sive et faciam perditionem ejus): juxta impietatem ejus ejeci eam.

Et succident eam alieni et crudelissimi nationum (sive pestilentes gentium), et projicient eam super montes, et in cunctis convallibus corruent rami ejus, et confringentur arbusta ejus in universis rupibus (sive campis) terrae, et recedent de umbraculo ejus omnes populi terrae, et relinquent eam.

(Cap. XXXII.---Vers. 1 seq.) Et factum est duodecimo anno, in mense duodecimo (sive decimo), in una die [Vulg. tacet die] mensis, factum est verbum Domini ad me, dicens: Fili hominis, assume lamentum super Pharaonem regem Aegypti,

et dices ad eum: Leoni gentium assimilatus es, et draconi qui est in mari, et ventilabas cornu in fluminibus tuis, et conturbabas aquas pedibus tuis, et conculcabas flumina earum [Vulg. eorum] (sive tua). Propterea haec dicit Dominus Deus: Expandam super te rete meum in multitudine populorum multorum, et extraham te in sagena mea (sive extraham te in hamo). Et projiciam (sive extraham) in terram: super faciem agri abjiciam te (sive campi replebuntur tui): et habitare (sive sedere) faciam super te omnia volatilia coeli, et saturabo de te bestias universae terrae, et dabo carnes tuas super montes, et implebo colles [Vulg. addit tuos] (sive valles) sanie tua (vel sanguine tuo) et irrigabo terram (sive irrigabitur terra) putore [Vulg. fetore; al. poedore] sanguinis tui (sive stercoribus tuis) super montes, et valles implebuntur ex te. Et operiam cum extinctus fueris, coelum, et nigrescere faciam stellas ejus: Solem nube tegam, et lunam non dabit lumen suum. Omnia luminaria coeli moerere faciam (sive contenebrescent) super te: et dabo tenebras super terram tuam, dicit Dominus Deus. Et irritabo cor populorum multorum cum induxero contritionem (sive captivitatem) tuam in gentibus super terras (sive in terra) quam nescis. Et stupescere faciam (sive contristabuntur) super te populi: (vel gentes multae) et reges eorum horrore nimio formidabunt super te, cum volare coeperit gladius meus super facies eorum, et obstupescent repente singuli pro anima sua in die ruinae (sive exspectantes ruinam suam a die ruinae) tuae. Quia haec dicit Dominus Deus: Gladius

regis Babylonis veniet tibi. In gladiis fortium (sive gigantium) dejiciam multitudinem (sive fortitudinem) tuam: inexpugnabiles gentes omnes hae (sive pestilentes de gentibus cunctis): et vastabunt (sive perdent) superbiam (vel injuriam) Aegypti, et dissipabitur multitudo ejus (sive conteretur omnis fortitudo illius). Et perdam omnia jumenta ejus quae erant super aquas plurimas (sive ab aquis multis): et non conturbabit eas pes hominis ultra, neque ungula jumentorum turbabit (sive calcabit) eas. Tunc purissimas reddam aquas eorum (sive ut aliquando quiescant aquae eorum), et flumina eorum quasi oleum adducam (sive ut oleum fluent), ait Dominus Deus, cum dedero terram Aegypti desolatam (sive perditam). Deseretur autem terra a plenitudine sua (sive cum plenitudine) quando percussero (sive disseminavero) omnes habitatores ejus: et scient quia ego sum Lord. Planctus est, et plangent eum filiae gentium super Aegyptum et super multitudinem ejus (sive omni fortitudine illius) plangent eum, ait Dominus Deus.

Editionem utramque miscemus, in his dumtaxat in quibus discrepant. Alioquin ubi unus sensus est, Hebraicum sequimur. In multis autem exemplaribus, juxta LXX, duodecimus annus et mensis decimus ponitur; juxta caeteros autem interpretes, decimus annus et duodecimus mensis, ut vel jam capta sit Jerusalem, et gaudium Pharaonis, malis sibi imminentibus, auferatur: vel certe capienda, et suis magis miseriis doleat, quam aliorum captivitate laetetur. Et interim breviter quaedam historiae fundamenta jacien-

tes, quid Hebraei super hoc loco intelligant percurramus. Leoni comparatur Pharao, non unius gentis, sed multarum gentium; sive draconi in mari, ut terram aquasque possideat qui irrigatione fluminum erigebatur in superbiam, quae cornu vocatur, et multitudine exercitus sui, omnes aquas transiens poterat conturbare: idcirco expandere se dicit rete suum super multitudinem ejus, et extrahere eum sagena sua vel hamo, et projicere, sive extendere eum super terram, qui quasi coluber multis spiris fuerat involutus, ut a cunctis coeli volatilibus devoretur. Cumque non solum aves, sed omnes bestiae terrae eum laceraverint, reliquae carnes ejus, montes et valles camposque complebunt, ita ut cuncta vermibus scateant. Haec autem loquitur per metaphoram, ut postquam volatilia coeli et bestiae carnibus ejus fuerint saturatae, id est, exercitus ejus, et universa multitudo reliqua pars in vermes et saniem convertatur. Tunc inquit, coeli tenebris obvolventur: sol, et luna, et caetera luminaria non dabunt lumen suum, sed super te cuncta nigrescent: nihilque tibi laetum erit, et ad tuum interitum omnes populi et cuncti reges eorum horrore nimio formidabunt conspicientes gladium meum huc illucque volitare et nulli parcere, et in tua ruina, ruinam similem pertimescent. Ut autem scias quis iste sit gladius, audi manifestius: Gladius regis Babylonis veniet tibi: in gladiis fortium, sive gigantium dejiciam omnem multitudinem tuam. Qui gigantes, inexpugnabiles gentes sunt, quae Babylonii regis tenebantur exercitu. Isti vastabunt sive disperdent superbiam Egypti,

et omnem multitudinem ejus: nihilque in Aegypto remanebit, sed cum hominibus, et jumenta brutaque animalia pariter auferentur. Et tanta erit solitudo in Aegypto, ut nec pede hominis, nec ungula jumenti aquae illius conturbentur, sed quieta sint omnia: et aquae fluminum ejus quasi oleum fluant purissimae ac nitentes, nullo per eas transeunte, nec earum fluenta turbante. Hoc autem fiet propter Aegypti solitudinem, quae redigetur in desertum ab omni multitudine sua: quando habitatores ejus Dominus percusserit, ut intelligant qui remanserint quod ipse sit Dominus. Idcirco planctus est Pharaonis, et plangent eum filiae gentium in circuitu. Non solum autem super illo, sed et super multitudine ejus, quae, Domino vastante, deleta est. Haec super simplici littera cursim dixisse sufficiat, veniamus ad intelligentiam spiritualem.

Nec puto magnopere laborandum nosse qui sit Pharao rex Aegypti, cum supra plenius dixerimus, eam videlicet potestatem, cui Aegyptus credita est; vel una provincia, vel Aegyptus totius mundi, quae non est leo condita, sed proprio vitio assimilata leoni gentium. Homo enim cum in honore esset, non intelligit; comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis (Psal. XLVIII, 13). De hoc leone et Petrus loquitur: Adversarius noster diabolus quasi leo rugiens circuit, quaerens quem devoret (I Petr. V, 8). Et in nono psalmo (Vers. 9) scriptum est: Insidiatur in abscondito quasi leo in spelunca sua; insidiatur ut rapiat pauperem. Et in Jeremia Spiritus sanctus ait: Leo de silva percussit eos (Jer. V,

6). Draconem autem dici diabolum (pro quo Aquila interpretatus est Leviathan, nomen draconis exponens) juxta superiorem explanationem multis testimoniis docui, qui dixerat: Mea sunt flumina et ego feci ea. Iste igitur draco fluminibus suis quasi cornibus ventilabat plurimas nationes: quae super Marcione, Valentino, Ario, Eunomio, caeterisque haereseon principibus intelligere possumus, qui imitantur ecclesiasticos viros, dicentes ad Dominum Salvatorem: In te inimicos nostros ventilabimus cornu (Ps. XLIII, 6): et non ventilant ad salutem, ut de terra ad coelum levent, sed ut in profondum abjiciant. Denique sequitur: Et conturbabas aquas pedibus tuis; juxta illud Apostoli: Qui autem conturbat vos, portabit judicium (Gal. V, 10). Non vult enim aquas Siloe bibere, quae vadunt cum silentio (Isa. VIII), sed aquas Aegypti turbidas atque coenosas, quae antequam pedibus conculcarentur draconis, purae erant, et suo fluentes ordine: postquam autem pedibus illius conturbatae sunt, cursus sui ordinem perdiderunt. Neque enim utuntur haeretici testimoniis Scripturarum sibi cohaerentibus, sed conturbant omnia. Et quia ipse est inimicus et ultor, non solum aquas alienas draco Aegyptius conturbat pedibus suis, sed conculcat flumina sua, ne parcat eis, quos semel in suam redegerit potestatem. Quod devitare cupiens justus, precatur: Non veniat mihi pes superbiae (Ps. XXXV, 12). Et in alio loco, conculcatus petit ne iterum conculcetur: Miserere, inquit, mei, Domine, quoniam conculcavit me homo (Ps. LV, 1). Inimicus autem homo diabolus est, de quo et alter

psalmus loquitur: Ut non magnificetur ultra homo super terram. Propterea haec dicit Dominus Deus: Expandam super te rete meum, in multitudinem populorum multorum (Ps. IX, 18). Rete Domini veteris et novi Testamenti ratione contextum, mittitur super draconem, qui habitat in populorum multitudine, et semper turbis et populorum multitudine delectatur: ut extrahat eum in sagena sua, sive in hamo suo. Ista est sagena, quae in mare hujus saeculi mittitur, et extrahit pisces multos alios eligendos, et alios abjiciendos (Matth. XIII). Sive iste est hamus, de quo in Job scriptum est: Adduces autem draconem in hamo, et circumdabis capistrum circa nares ejus (Job XL, 19); pro quo interpretatus est Aquila: Extrahes Leviathan in hamo, et funibus colligabis linguam ejus. Extrahitur autem draco, sive Leviathan de mari hamo, vel sagena Domini, ut projiciatur, sive extendatur super terram, et omnes spirae ejus, quibus suas insidias occultabat, aperiantur et proferantur in publicum, et in terram abjiciantur, et jaceat qui in coelo posuerat os suum, et se Altissimo similem esse jactabat. Unde sequitur: Et habitare, sive sedere faciam super te omnia volatilia coeli et saturabo de te bestias universae terrae, secundum illud quod scriptum est: Dedisti eum escam populis Aethiopum (Ps. LXXIII, 14). Qui vel volatilia vocantur, vel bestiae terrae (Matth. XIII; Luc. VIII). Volatilia, quae sementem, ut diximus, juxta viam rapiunt. Bestiae terrae, vitiis efferatae, quod ad haereticos atque gentiles referri potest.

Quod autem sequitur: Et dabo carnes tuas super montes, et implebo colles tuos sanie tua; sive, implebo valles sanguine tuo, hunc habet sensum: ut volatilia coeli, et bestias terrae, deceptorum populos intelligamus, crudelitatemque gentilium, montes autem ad principes referamus haereseon, qualis fuit Valentinus et Marcion, collesque successores eorum qui saturantur sanie draconis; sive valles, quae implentur draconis sanguine, inferiores quosque credentium. Aut certe montes adversarias potestates, quae in aere discurrunt, et valles, quae inferna penetrant, et aeternis suppliciis mancipatae sunt. Porro quod dicitur: Et irrigabo terram putore [Al. paedore] sanguinis tui super montes, sive, irrigabitur terra de stercoribus tuis super montes, et valles implebuntur ex te, illud significat quod omnis superbia et arrogans haereticorum tumor, non tam vitali et puro, quam putrido atque fetenti sanguine compleatur, juxta illud quod scriptum est: Pone eos sicut stercus terrae (Ps. LXXXII, 11). De quo sanctus a Domino liberatur: Qui suscitat de terra inopem, et de stercore erigit pauperem. Ut collocet eum cum principibus, cum principibus populi sui (Ps. CXII, 7, 8). Valles autem in ima depressae, ut supra diximus, aut inferna significant, aut humilem haereticorum sensum propter voluptatem et terrenas opes cuncta facientium.

Quod autem jungitur: Et operiam cum exstinctus fueris, coelum, et nigrescere faciam stellas ejus: solem nube tegam et luna non dabit lumen suum, omnia luminaria coeli moerere, vel tenebrescere faciam super te, et dabo tenebras

super terram tuam, ait Dominus Deus, si sequamur litteram, penitus intelligi non potest. Quando enim interfecto Pharaone, sive dracone sol, et luna, et stellae non dederunt lumen suum, et coelum opertum est tenebris, juxta illud poeticum (Virgil., I Georg.): Impiaque aeternam timuerunt saecula noctem. Ergo hoc dicendum est, quod exstincto Pharaone, qui transfigurabat se in Angelum lucis, de quo in alio loco scriptum est: Lux impiorum exstinguetur (Job XVIII), coelum sive coeli operientur tenebris. De quibus et Paulus loquitur: Et spiritualia nequitiae in coelestibus (Ephes. VI, 12). Et nigrescere faciet Dominus stellas ejus, vel draconis, vel coeli. Super quo et Judas Apostolus scribit: Sidera errantia, quibus caligo tenebrarum in aeternum reservatur (Judae XIII). Sol quoque nube tegetur, sol iniquitatis, qui contrarius est soli justitiae, nube autem, vel ipso Domino Salvatore, qui descendit in Aegyptum super nubem levem (Isa. XIX), nullo peccatorum pondere praegravatam, vel prophetis et apostolis, de quibus legimus: Mandabo nubibus ne pluant super eam imbrem (Isa. V, 6). Et in Psalmis: Veritas tua usque ad nubes (Ps. XXXV, 6). Cum autem sol iniquitatis fuerit obscuratus, luna quam haereticorum sentimus Ecclesiam, et quae a sole iniquitatis lumen putabatur accipere, non dabit lumen suum, nec decipiet credentes falsi nominis scientia. Omnia quoque luminaria et quidquid videtur in haereticis esse doctrinae, exstincto dracone, siccabitur, sive moerebunt, principe perdito, ita ut ipse Dominus terram haereticorum operiat tenebris, ignorantia scilicet

veritatis, ut caeci caecos ducant in foveam, et habitatores terrae mittantur in tenebras exteriores, ubi est fletus et stridor dentium.

Post haec dicitur: Et irritabo cor populorum multorum, cum induxero contritionem, sive captivitatem tuam in gentibus super terram quam nescis, ut qui prius Pharaoni servierant, irascantur contra eum, videntes captivitatem ejus ad aliam terram, quam draco nesciebat esse, perductam. Nec debemus ambigere bonas esse terras, quas Pharao nesciat, scilicet quando captivitas Pharaonis alia captivitate mutatur, de qua dicitur ad Salvatorem: Ascendens in altum, captivam duxit captivitatem: accepit (sive, juxta Apostolum (Ephes. IV, 8), dedit) dona hominibus (Psal. LXVII, 19). Et stupescere, inquit, faciam super te populos multos, ut qui prius Pharaonis admirabantur potentiam, postea eum admirentur de suo culmine cecidisse. Reges quoque populorum horrore nimio formidabunt super eum, quorum regna Domino diabolus ostendit, et de quibus in psalmo dicitur: Astiterunt reges terrae, et principes convenerunt in unum (Ps. II, 2). Hoc autem fiet cum volare coeperit gladius Domini super facies eorum, subauditur regum, sive populorum. Gladius autem Domini intelligendus est vivens sermo Dei, et efficax, et acutus super omnem gladium ex utraque parte acutum, qui volat atque discurrit et perstringit cernentium oculos vultusque deterret, ut obstupescentes super ruina Pharaonis, se in illo videant esse dejectos. Et Domini quidem gladius, de quo scriptum est: Ecce hic positus est in ruinam et resurrectio-

nem multorum (Luc. II, 34), jacentes elevat, et male erectos, humilitate commutat.

Gladius autem regis Babylonis veniet super draconem Aegyptium, ut in gladiis fortium, sive gigantium dejiciat Dominus multitudinem ejus, qui regem Aegypti sectabatur. Inexpugnabiles, inquit, sive pestilentes de gentibus omnes isti, ut mali ad puniendum tradantur pejoribus, de quibus scriptum est: Immissionem per Angelos pessimos (Ps. LXXVII, 49). Et Apostolus: Quos tradidi, inquit, Satanae, ut discant non blasphemare, vel in interitum carnis, ut spiritus salvus fiat (I Tim. I, 20). Cum autem per hujuscemodi ministros dejecta fuerit superbia Aegypti, et multitudo illius dissipata, perdentur omnia jumenta illius, quae erant super aquas plurimas, et non conturbabit eas pes hominis ultra. Si enim beatus qui seminat super aquas, ubi bos et asinus calcat (Isa. XXXII): e contrario infelix qui simplices quidem suo ultra poterit errore retinere, ita ut pes hominis non calcet in eis, quo ne signum quidem sapientiae atque rationis aquae Aegyptiae in se habere videantur. Ungula quoque jumentorum non turbabit eas, ut de limpidissimis atque nitentibus faciat turbidas atque coenosas. Tunc reddentur non ab alio, sed ab ipso Domino, aquae purissimae, quae draconis fuerant dominatione turbatae: ita ut flumina earum labantur quasi oleum, et sint veri luminis nutrimentum. Haec autem fient, cum dederit Dominus terram Aegypti desolatam, et perdiderit multitudinem ejus, et percussi fuerint omnes habitatores illius, ut isto profectu scire possint quod ipse sit Dominus.

Quod autem jungitur: Planctus est, et plangent eum filiae gentium super Aegyptum, et super multitudinem ejus plangent eum, ait Dominus Deus, perspicuum est animas omnium gentium, quae prius oppressae fuerant sive earum gentium quae nequaquam in Aegypto morabantur, sed in regione viventium, interfectum draconem plangere, et omnem multitudinem ejus: non spe salutis, sed quod de tanta potentia suo vitio et superbia dejectus sit in aeterna supplicia.

(Vers. 17, seq.) «Et factum est in duodecimo anno, in quinta decima mensis, factum est verbum Domini ad me, dicens: Fili hominis, cane lugubre super multitudinem Aegypti, et detrahe eam ipsam, et filias gentium robustarum ad terram ultimam, cum his qui descendunt in lacum. Quo pulchrior es, descende, et dormi cum incircumcisis. In medio interfectorum gladio cadent: gladius datus est: attraxerunt eam, et omnes populos ejus. Loquentur ei potentissimi robustorum de medio inferni, qui cum auxiliatoribus ejus [al. suis] descenderunt, et dormierunt cum incircumcisis, interfectisque gladio. Ibi Assur et omnis multitudo ejus, in circuitu illius sepulcra illius, omnes interfecti, et qui ceciderunt gladio, quorum data sunt sepulcra in novissimis laci: et facta est multitudo ejus per gyrum sepulcri ejus, universi interfecti cadentesque gladio qui dederant quondam formidinem in terra viventium. Ibi Aelam et omnis multitudo ejus per gyrum sepulcri illius [Vulg. sui]: omnes hi interfecti ruentesque gladio, qui descenderunt incircumcisi ad terram ultimam: qui posuerunt terrorem

suum in terra viventium: et portaverunt ignominiam suam cum his qui descendunt in lacum. In medio interfectorum posuerunt cubile ejus in universis populis ejus: in circuitu ejus sepulcrum illius. Omnes hi incircumcisi, interfectique gladio. Dederant [Vulg. Dederunt] enim terrorem [Vulg. addit suum] in terra viventium, et portaverunt ignominiam suam cum his qui descendunt in lacum: in medio interfectorum positi sunt. Ibi Mosoch et Thubal, et omnis multitudo ejus in circuitu illius sepulcra ejus. Omnes hi incircumcisi, interfectique cadentes gladio, qui dederunt formidinem suam in terra viventium. Et non dormient cum fortibus, cadentibusque, et incircumcisis, qui descenderunt ad infernum cum armis suis, et posuerunt gladios suos sub capitibus suis: et fuerunt iniquitates eorum in ossibus eorum, quia terror fortium facti sunt in terra viventium. Et tu ergo in medio incircumcisorum contereris, et dormies cum interfectis gladio. Ibi Idumaea, et reges ejus, et omnes duces ejus qui dati sunt cum exercitu suo cum interfectis gladio, et qui cum incircumcisis dormierunt, et cum his qui descenderunt [Vulg. descendunt] in lacum. Ibi principes Aquilonis omnes: et universi Sidonii (sive venatores) qui deducti sunt cum interfectis paventes, et in sua fortitudine confusi, quia [Vulg. qui] dormierunt incircumcisi cum interfectis gladio, et portaverunt confusionem suam cum his qui descendunt in lacum. Vidit eos Pharao, et consolatus est super universa multitudine sua, quae interfecta est gladio, Pharao, et omnis exercitus ejus, ait Dominus Deus. Quia dedi [al. dedit] ter-

rorem meum in terra viventium, et dormivit in medio incircumcisorum cum interfectis gladio, Pharao et omnis multitudo ejus, ait Dominus Deus.»

Multum in hoc loco Septuaginta interpretum editio, et ordine et translatione discordat, et quaedam in ea de Theodotione addita sunt. Unde necesse habuimus et ipsam ponere, nequaquam parcentes longitudini, et studiosi lectoris diligentiae servientes.

LXX. Et factum est in duodecimo anno in quinta decima mensis: factus est sermo Domini ad me: dicens: Fili hominis, luge super fortitudinem Aegypti, et dejectas facias filias ejus, et gentes: et detrahas eas in profundum terrae, ad descendentes in foveam. A quo es melior? Descende, et dormi cum incircumcisis. In medio interfectorum gladio cadent cum eo: et dormiet omnis multitudo ejus. Loquentur tibi gigantes, Dicentes: In profundo foveae esto. Melior es? Descende, et dormi cum incircumcisis, in medio interfectorum gladio. Ibi Assur et omnis multitudo ejus: universi interfecti illius dati sunt ibi: et sepulcra ejus in profundo foveae: et facta est multitudo ejus in circuitu sepulcri ejus: universi vulnerati cadentes gladio, qui dederunt timorem suum in terra viventium. Ibi Aelam, et omnis multitudo ejus in circuitu sepulcri ejus: universi interfecti, et cadentes gladio: qui descenderunt incircumcisi ad profundum terrae: qui dederunt timorem suum in terra viventium, et acceperunt supplicium suum cum descendentibus in foveam. In medio interfectorum datus est ei lectus cum omni mul-

titudine ejus in circuitu sepulcri ejus: universi interfecti cadentes gladio: quia dederunt timorem suum in terra viventium, et acceperunt supplicium suum cum descendentibus in foveam: in medio interfectorum positi sunt. Ibi Mosoch et Thubal, et omnis multitudo ejus in circuitu sepulcri ejus: universi interfecti vulnerati cadentesque gladio: qui dederunt timorem suum in terra viventium. Et dormierunt cum gigantibus cadentibus a saeculo, qui descenderunt in infernum cum armis bellicis, et posuerunt gladios suos sub capitibus suis: et factae sunt iniquitates eorum in ossibus eorum, quoniam terruerunt gigantes in vita sua. Et tu in medio incircumcisorum contereris, et dormies cum vulneratis gladio. Ibi Edom, et reges ejus, et omnes principes ejus, qui dederunt fortitudinem suam vulneratis gladio: et isti cum interfectis dormierunt, et cum descendentibus in foveam. Ibi omnes principes Aquilonis: universi duces Assur, qui descendunt vulnerati cum timore suo: et fortitudini suae confusi sunt, et dormierunt incircumcisi cum interfectis gladio: et acceperunt supplicium suum cum descendentibus in foveam. Videbit eos Pharao rex, et consolabitur super omni multitudine eorum: interfectos gladio Pharaonem et omnem virtutem ejus, dicit Dominus Deus: Quia dedi timorem ejus in terra viventium: et dormiet in medio incircumcisorum cum vulneratis gladio Pharao, et omnis multitudo ejus, dicit Dominus Deus.

In hoc loco rursus eadem repetuntur, quae Hebraeus supra sermo personuit; nisi quod pro

potentissimis robustis, gigantes ponit; et pro muliere robusta, vel gente, gigantes rursum; et pro gladiis qui sub capitibus ponuntur, iniquitates in ossibus; ut in his gigantes terruisse videantur. Si autem gigantes iniquitates suas in ossibus habuerunt: consequenter et Pharao, qui in medio incircumcisorum conteri dicitur, dormiet cum vulneratis gladio, de quibus jam supra diximus. Ex quibus apparet Pharaonem et omnes hostes Dei, nunquam in terra viventium mansuros, sed detrahendos in terram ultimam, et in profundum laci, ubi sunt gigantes, qui quondam terruerunt orbem; quos Dominus ad inferna detrusit. In quibus et principes Aquilonis, et duces Assur, et universi Sidonii, qui venatores vertuntur, pariter dejecti sunt. Aquilonem autem, et Sidonios, et venatores, ad contrarias potestates debemus referre; quae simplices quosque in hoc saeculo venabantur. Quodque dicitur in fine: Videbit eos Pharao, et consolabitur super omni multitudine sua: hunc habet sensum, quod Pharao, id est, diabolus, non sit solus in poenis, sed habeat multos socios cruciatuum; et in illorum supplicio, sua tormenta solari videatur. Non quod poenae minuuntur, cum multi torqueantur: sed quod eis qui in tormentis sunt, consuetudo sit, aliena miseria suam consolari.

Non ignoro, fastidiosam fore delicato lectori tantam inter duas editiones discrepantiam. Sed quid faciam calumniatoribus meis, qui si aliquid de LXX interpretum translatione subtraxero, me sacrilegum et absque timore Domini vociferantur, maxime qui cum in fidei veritate discordent,

et Manichaeorum sequantur errores, in eo imperitorum animas commovent, si de veteri quidpiam monstrare potuerint mutatum consuetudine, libentius errare cupientes, quam aliquid ab aemulo verum discere. Et interim juxta historiam manifestus est sensus. In eodem enim anno duodecimo, et in eodem, ut putamus, mense, sed non in una, ut supra, mensis, verum in quinta decima die, nequaquam super Pharaone, sed super fortitudine, sive multitudine Aegypti planctus assumitur, qui detrahitur de superbia sua cum universis filiabus suis, sive gentium robustarum ad terram ultimam, id est, in profundum inferni, diciturque ad regem Aegypti: Quo melior es, ut mortem merearis evadere? Cum enim Assur, et Aelam, id est, Persae, et Mosoch, qui interpretantur Cappadoces, et Thubal, quos alii Iberos, alii Italos intelligi volunt: Idumaei quoque et principes Aquilonis, ac Sidonii cum universis exercitibus suis, quorum auxilio horrorem cunctis gentibus praebuerunt, mortui sint, et interfecti gladio, et posuerint gladios suos sub capitibus suis, quod dictum ἐμφατικώτερον accipiendum est, tu solus poteris non eadem sustinere? Quin potius cum videris tantam tecum apud inferos multitudinem dormientium, et sepulcrum tuum fortissimorum quondam principum circumdari memoriis, habebis consolationem, leviora tormenta aestimans consortio plurimorum. Haec interim juxta simplicem sensum strictim dixisse sufficiat. Nunc eadem brevitate, quantum explanationis patitur difficultas, spiritualis intelligentiae summa quaeque carpamus. Supra una men-

sis die factus est sermo Domini ad Prophetam: hic quinta decima. In prima autem eis, hoc est, in kalendis, mensis exordium est: in quinta decima, quando totus lunae orbis impletur, et siquidem primus mensis fuerit, azymorum est prima dies; sin autem septimus, scenopegiarum, quando figuntur tabernacula (quae solemnitates apud Hebraeos, vel maxime sunt). Fit autem planctus super fortitudinem Aegypti, ut fortis in malo esse desistat: et recipiat infirmitatem, et quando infirmior fuerit, tunc fortior. Pro fortitudine Aegypti, in Hebraico habet multitudinem. Lata enim et spatiosa via est quae ducit ad mortem, et multi ingrediuntur per eam (Matth. VII, 13): sicut e contrario dicitur ad Israel: Vos autem estis pauci inter omnes gentes (Deut. XXVIII): semper enim virtus rara est, et arcta et angusta via quae ducit ad vitam, et pauci sunt qui ingrediuntur per eam. Quod autem Aegyptus plangitur, et mortuae filiae ejus, juxta LXX, sive gentium robustarum deducuntur ad terram ultimam in lacum, sive in foveam profundissimam, significantur animae in Aegypto hujus saeculi commorantes quae perdiderunt eum qui dicit: Ego sum vita (Joan. XIV, 6): et peccatis mortuae, pondere eorum ad inferos detrahuntur, dicente peccatore: Quoniam iniquitates meae supergressae sunt caput meum, et sicut onus grave gravatae sunt super me (Ps. XXXVII, 5). Istae sunt de quibus scriptum est in alio loco: Ingredientur in inferiora terrae, tradentur in manus gladii, partes vulpium erunt (Ps. LXII, 10). Qui enim fodit foveam, incidet in eam (Eccli. XXVII, 29; Ps. VII, 16). Unde et

legimus: Lacum aperuit, et effodit eum, et incidit in foveam quam fecit. Quodque sequitur: Quo pulchrior es descende, et dormi cum incircumcisis, proprie ad Pharaonem regem Aegypti sermo dirigitur, sive ut in LXX de Theodotione additum est, ad ipsam Aegyptum: De aqua pulcherrima descende, et dormi cum incircumcisis. Quod specialiter ad eum pertinet, qui in baptismate Christi renatus, et audiens cum Ecclesia: Quae est ista quae ascendit dealbata, innitens super fratruelem suum (Cant. VIII, 5)? postea vel fornicatione, vel aliis vitiis sordidatus, ejicitur de Ecclesia, et dicitur ad eum: De aqua pulcherrima descende, et dormi cum incircumcisis, id est, cum immundis, juxta illum sensum quem ponit Apostolus: Nos sumus circumcisio (Philipp. III, 3), qui in spiritu Deo servientes, et gloriantes in Domino, et non in carne confidentes. Hi omnes in medio vulneratorum, sive interfectorum cadent cum Pharaone, illo gladio quem venit mittere Dominus super terram. Sicut enim Christi gladius bonos a malis separat, dicens: Non veni pacem mittere super terram, sed gladium (Matth. X, 34): sic haereticorum gladius omnes truncat populos, et vulneratos ad infernum deducit. Isti sunt gigantes potentissimi, et rebelles, et ponentes in excelsum os suum, et quanto per superbiam se ad excelsa sustollunt, tanto ad profundum foveae, et inferni novissima detrahuntur, qui omnes interfecti sunt gladio. Et ut sciret vel Pharao, vel omnis Aegypti fortitudo, quae ad inferna detracta est, quos haberet in poenis socios, sequens sermo demonstrat: Ibi Assur, et omnis multitudo ejus,

vel synagoga ejus. Princeps enim haereticorum diabolus, cujus vere congregatio synagoga est, de qua in Apocalypsi dicitur: Qui sunt synagogae Satanae (Apoc. II, 9). Sequentes autem versiculos, qui obelo praenotantur, praetereundos puto, dicendumque quod habetur in Hebraico: In circuitu illius, sepulcra eorum, videlicet deceptorum ab eo. Qui omnes vulnerati, vel interfecti sunt gladio, et ideo corruerunt, quorum sepulcra data sunt in novissimis laci. Quod autem lacus vocetur infernus, perspicue psalmus ille demonstrat, in quo poenitens loquitur: Assimilatus sum cum his qui descendunt in lacum (Psal. XXVII, 1). Quem nequaquam debemus juxta Latini sermonis proprietatem eum intelligere qui Graece λίμνη dicitur, ut est lacus Tyberiadis, et lacus Larius, et Benachus, multique alii, sed quas non solemus appellare cisternas. Quos lacus, quia aquas refrigerant, et omnem ab eis calorem spiritus auferunt peccatores cunctique haeretici fodiunt, et quantum in mea memoria est, nullum sanctorum lacum, id est, cisternam fodisse, Scriptura testatur; sed omnes peccatores, quorum fuit Ozias rex leprosus et qui per suam superbiam corruit, de quo scribitur quod homo fuerit terrae operibus incubans, et multas superbiae turres aedificarit in angulis, et lacus foderit (II Par. XXVI). E contrario ad justum dicitur: Bibe aquam de tuis vasis, et de puteorum tuorum fontibus (Prov. V, 15). Et rursum: Fons aquae tuae sit proprius. Unde loquitur et Dominus: Me dereliquerunt fontem aquae vivae, et foderunt sibilacus, id est, cisternas, quae aquas continere non possunt (Jer. III,

13). Sequitur: Et facta est multitudo ejus per gyrum sepulcri ejus. Hi omnes cingunt Assyrium, et est eorum plurima multitudo, qui universi vulnerati sunt et interfecti, et cadentes gladio. Nemo enim eorum stare potest cum Moyse, nec audire: Qui statis in domo Domini (Psal. CXXXIV, 2); sed omnes vulnerati interfectique sunt, et cadentes qui quondam dederant formidinem in terra viventium, formidinem autem his qui erant Ecclesiis praepositi, ne in terra viventium facerent populos mortuorum, et simplices quosque deciperent. Unde et Paulus aiebat: Timeo autem, ne forte sicut serpens decepit Evam malitia sua, ita corrumpantur sensus vestri a simplicitate quae est in Christo (II Cor. XI, 3). Sed hic timor spe Domini mitigatur, dicente Ecclesiastico viro: Dominus illuminatio mea, et salus mea, quem timebo? Dominus protector vitae meae, a quo trepidabo (Ps. XXVI, 1, 2)? Post haec dicitur: Ibi Aelam [Al. Assur], et omnis multitudo ejus per gyrum sepulcri ejus, haud dubium quin Assyrii. Aelam in linguam nostram vertitur, ascensus eorum. Omnes enim qui Christi humilitate contempta, diaboli ascendere superbiam, et se in falsi nominis scientia esse aliquid aestimaverunt, Aelamitae sunt nuncupandi, qui Assyriis regis sepulcrum ambiunt, et interfecti sunt vulneratique gladio. Et licet in excelso posuerint os suum, tamen descenderunt immundi, et incircumcisi ad terram ultimam, ut quanto sublimius fuerant elevati, tanto fortius caderent. Isti posuerunt terrorem suum non semel, sed secundo in terra viventium. Quis enim Ecclesiasticorum ab hujuscemodi Ae-

lamitarum terrore securus est, et non aliquem sui perdidit gregis? Pulchreque Ecclesia Christi appellatur terra viventium, ut e contrario haereticorum conciliabula mortuorum terra esse credantur. Et portaverunt, inquit, ignominiam, sive tormentum suum cum his, quos secum detraxerunt in lacum, et in profundum inferni: quorum cubile in medio interfectorum est: eorum videlicet quos suo mucrone jugularunt, et circumdantur hujuscemodi populis. Hi populi, Assyrii regis populi sunt, et licet circumcisos esse se jactent: tamen incircumcisi interfectique sunt gladio, et tertio dederunt terrorem atque formidinem in terra viventium. Unde portaverunt tormentum suum atque supplicium in medio eorum, quos suis fraudibus deceperunt. Ibi quoque est, id est, juxta Assyrium Mosoch, et Thubal, et omnis multitudo ejus in circuitu sepulcri ejus: omnes incircumcisi interfectique, et cadentes gladio, qui dederant formidinem suam in terra viventium. Pro Mosoch et Thubal, Symmachus et Theodotio interpretati sunt cubile eorum, ut ostenderent cubilia haereticorum, immo foveas sempiternas, Assyrii regis esse supplicia. Mosoch interpretatur insania: Thubal, conversio, non in bonum a malo, sed de bono in malum; sive universa, ut offendat omnes haereticos insanire, et pari studio ad pejora converti (Rom. XII). Nec mirum si insanientes, et coacervati in malum habent multitudinem, cum Egyptii regis socii sint, qui gaudet multitudine. Omnes hi interfecti gladio qui dederant formidinem suam, non semel, nec secundo, sed tertio in terra viventium, de quibus supra plenius

diximus. Sequitur: Et non dormient cum fortibus, sive gigantibus cadentibusque, et non circumcisis, qui descenderunt ad infernum cum armis suis: et posuerunt gladios suos sub capitibus suis; et fuerunt iniquitates eorum in ossibus eorum; quia terror fortium facti sunt in terra viventium. Hi, inquit, qui haereticorum principes exstiterant, ad tantum malitiae pervenere culmen atque cruciatum, ut nec cum fortibus atque gigantibus, qui a principio corruerunt, similia mereantur ferre supplicia. Qui, nequaquam erroris sui acta poenitentia, descenderunt ad inferos cum armis suis, rebelles contra Deum, et Ecclesiam ejus; secum arma deferentes, de quibus scriptum est: Filii hominum dentes eorum arma et sagittae (Psal. LVI, 5); et posuerunt, ait, gladios suos sub capitibus suis, requiescentes in animo perduelli; et pro summa victoria, sententiarum suarum jacula complexantes: in tantum ut iniquitates eorum fuerint in ossibus eorum, hoc est, fortissima figmenta, et erroris sui dogmata possidentes. Quia terror fortium facti sunt in vita sua, sive in terra viventium. Quod quarto dicitur, ut fortissimos quosque, et habentes scientiam Scripturarum, et qui essent de regione viventium, sua perversitate terrerent, dum descendunt ad infernum cum armis suis, et ponunt gladios suos sub capitibus suis, et iniquitates eorum usque ad ossa perveniunt. Post haec scriptum est: Et tu ergo in medio incircumcisorum contereris (Rom. XVI, 20), quod vel ad Pharaonem, vel ad fortitudinem, sive multitudinem Aegypti dicitur, et quod ipsa conteratur, juxta illud quod scriptum est: Deus

autem conterat Satanam sub pedibus vestris velociter. Et dormies, inquit, cum interfectis gladio, somno perpetuo. Ibi cum Assyrio, et cum Aegyptia multitudine erit Idumaea, et reges ejus, omnes qui terrenis operibus servierunt, sive sanguine delectati sunt. Etenim Idumaea, et terrenam, et sanguinariam sonat. Omnes reges et universi principes de quibus crebro et Apostolus loquitur (Phil. III), terrenis operibus incubantes, et effundentes quotidie sanguinem eorum quos sua fraude deceperint, cum incircumcisis et immundis dormierunt, et cum his qui descenderunt in lacum, de quibus supra diximus. In ipso comitatu erunt, et principes Aquilonis, a quo exardescunt mala super terram. Et a quo vel in Jeremia (Jer. I), vel in hoc eodem propheta (Supra XXII), olla illa plena carnium ossiumque succenditur. Et non solum principes Aquilonis, verum omnes magistratus Assur, pro quo in Hebraico verius positum est, universi Sidonii, quos nos in venatores vertimus, juxta illud quod scriptum est: Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo venantium (Ps. CXXIII, 7), pro quo in Hebraico positum est, Sidoniorum. Qui Sidonii, sive venatores, deducentur ad inferos paventes, in sua quondam confisi fortitudine, et dormient immundi, et portabunt confusionem sive tormentum suum, habentes malae conscientiae poenitudinem sempiternam: ita ut ignis eorum non exstinguatur (Isai. LXVI), et vermis eorum non moriatur (Marc. IX). Quos omnes cum viderit Pharao, consolabitur, vel habens adhuc malitiam pristinam, et multos poenae suae socios habere se cernens, vel certe consolatus est,

videns et illos confundi in suppliciis et terroribus suis super universa multitudine sua quae interfecta est gladio, Pharaonis scilicet, vel omnium sociorum ejus, praecipueque Assyrii regis, et Mosoch et Thubal et Idumaeorum, et principum Aquilonis, et Sidoniorum. Hi enim dederant terrorem suum in terra viventium. Quod quinto dicitur, ut omnes istiusmodi nationes cavere, et fugere debeamus, quae cunctis nos sensibus deceperunt, et scire esse horribiles, nec facile posse vitari, nisi omni custodia servaverimus cor nostrum. Dormivit, inquit, et ipse Pharao cum sociis suis interfectis gladio, qui socii, multitudo ejus sunt, per latam, et spatiosam viam pergentes ad supplicia sempiterna.

(Cap. XXXIII.---Vers. 1 seqq.) Et factum est verbum Domini ad me, dicens: Fili hominis, loquere ad filios populi tui, et dices ad eos: Terra cum induxero super eam gladium, et tulerit populus terrae virum unum de novissimis suis (sive hominem unum de suis), et constituerit eum super se speculatorem; et ille viderit gladium venientem super terram; et cecinerit buccina, et annuntiaverit populo. Audiens autem quisquis ille est sonitum buccinae, et non se observaverit: veneritque gladius, et tulerit (sive comprehenderit) eum: sanguis ipsius super caput ejus erit. Sonitum (vel vocem) buccinae audivit, et non se observavit, sanguis ejus in ipso erit: si autem se custodierit, animam suam salvabit. Quod si speculator viderit gladium venientem, et non insonuerit buccina; et populus non se custodierit, veneritque gladius, et tulerit de his [Vulg. eis]

animam: ille quidem in iniquitate sua captus est, sanguinem autem ejus de manu speculatoris requiram. Et tu, fili hominis, speculatorem dedi te domui Israel. Audiens ergo ex ore meo sermonem, annuntiabis eis ex me. Si me dicente ad impium, impie, morte morieris, non fueris locutus, ut se custodiat impius a via sua, ipse impius in iniquitate sua morietur: sanguinem autem ejus de manu tua requiram. Si autem annuntiante te ad impium, ut a viis suis convertatur, non fuerit conversus a via sua, ipse in iniquitate sua morietur: porro tu animam tuam liberasti.

Rursum ad prophetam sermo fit Domini, qui aliquanto siluerat tempore, eo quod non possit propheta, nec humana fragilitas juge ad se atque continuum sustinere vaticinium; et loquitur eadem quae in superioribus continentur. Fili hominis, speculatorem dedi te domui Israel, et audies ex ore meo verbum, et comminaberis eis ex me, in eo quod dicam iniquo, morte morieris, et non annuntiasti ei, nec locutus es ut annuntiares iniquo, et converteretur a viis suis et viveret, iniquus ille in iniquitate sua morietur, et sanguinem ejus de manu tua requiram. Et tu si annuntiaveris iniquo, et non conversus fuerit ab iniquitate sua, et a via sua, iniquus ille in iniquitate sua morietur, et tu animam tuam liberasti [Al. liberabis]. Quae si diligenter inspicias, intelligis similia quidem esse: sed non eadem, dum in plerisque discordant. Et hoc in omnibus Scripturis sanctis observare debemus, ubi videtur aliqua similitudo esse sententiae, non in omnibus eadem dici: sed vel subtrahi pleraque, vel addi, et singulorum inter se verbo-

rum discrepantium habere rationem. Et interim priusquam ad altiora veniamus, brevis est explicanda sententia. Si speculator fuerit constitutus in populis, ut annuntiet gladium Domini iramque venientem, et, annuntiante eo populus audire noluerit, speculator liber erit, et ille qui oppressus est gladio, ipse sanguinis sui sustinebit reatum: quod si audierit, salvabit animam suam. Si autem speculator non sonuerit buccina, et populus ignorans venturum gladium nequaquam se observaverit, populus quidem in sua morietur iniquitate, attamen sanguinem morientis de speculatoris requiram manu. Et ut sciret propheta Ezechiel generalem disputationem ad se potissimum pertinere. Et tu, inquit, fili hominis, non a terra et a populo terrae, ut supra dixi, sed a me constitutus es speculator domui Israel. Si ergo me dicente ad impium: Impie, morte morieris, non fueris locutus ad eum, ut se custodiat, et de interitu liberetur: et ille quidem in sua iniquitate morietur, quam prius commiserat, de qua si annuntiasses, potuit liberari; sanguinem autem ejus de manu tua requiram. Quod si tu annuntiaveris atque praeceperis impio ut convertatur a viis suis pessimis, et ille hoc facere noluerit: ille quidem in sua iniquitate morietur; tu autem liberasti de interitu negligentiae animam tuam. Ex quibus verbis discimus, posse hominem quamvis iniquum, et impium, si magistri verba audierit, et egerit poenitentiam, a sua impietate salvari: nec minus magistrum subire discrimen, si docere noluerit, vel timore discriminis, vel desperatione peccantis: dum reus est sanguinis ejus qui liberari

potuit, et de morte erui, nisi magistri silentio concidisset, et in utroque liberum servari arbitrium, dum et in magistri voluntate est vel tacere, vel loqui, et in auditoris arbitrio vel audire, et facere atque salvari, vel contemnere, et proprio perire contemptu. Nec statim sequitur: ut quia propheta praedicit, veniat quod praedixit. Non enim praedicit ut veniat, sed ne veniat: nec quia Deus loquitur, necesse est fieri quod minatur, sed ideo comminatur, ut convertatur ad poenitentiam cui minatur, et non fiat quod futurum est si verba Domini contemnantur.

Possumus autem tripliciter locum istum disserere: ut terra quae sibi speculatorem constituit, vel juxta litteram, terra Judaea sit, vel juxta spiritualem intelligentiam, Ecclesia, quae saepe de novissimis populi sui speculatorem eligit, illum videlicet, quem et Apostolus scribens ad Corinthios assumit judicem (I Cor. XV), vel certe anima credentis, quae mentem atque rationem praeponit populo ac turbae cogitationum suarum: ut non omnia cogitationum incentiva suscipiat, sed judicet atque discernat quae sectanda sibi, quaeve fugienda sint. Speculator terrae Judaeae, vel rex potest intelligi, vel propheta: speculator autem Ecclesiae, vel episcopus, vel presbyter, quia a populo electus est, et Scripturarum lectione cognoscens, et praevidens quae futura sint, annuntiet populo, et corrigat delinquentem. Unde magnopere formidandum est, ne ad hoc officium accedamus indigni et assumpti a populo, negligentiae nos demus atque desidiae: et quod his pejus est, deliciis ventrique et otio servientes, ho-

norem nos accepisse putemus, non ministerium. Siquidem Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare (Matth. XX, 28): et pedes discipulorum lavit (Joan. XIII), ut ostenderet omnes sordes et vitia a magistris in discipulis debere dilui atque purgari. Nec statim respondeamus, quid prodest docere, si nolit auditor facere quod docueris? Unusquisque enim ex suo animo atque officio judicatur. Tu si locutus non fueris, ille si audire contempserit. De magistris negligentibus Salomon loquitur: Sapientia abscondita, et thesaurus occultus, quae utilitas in utrisque (Eccli. XX, 32)? Tale quid significatur et in Evangelio (Marc. IX), quod qui scandalizaverit unum de minimis Ecclesiae, expediat ei ut alligetur ad collum ejus mola asinaria, et abjiciatur in profundum, quam in specula constitutus, plurimis noceat.

Convertimini et redite ab universis impietatibus vestris, et non erunt vobis in tormentum iniquitates (Ibid., 8). Ibi enim ad eos sermo fit, qui volunt agere poenitentiam, et a suis erroribus respirare. Porro hic de his dicitur, qui in iniquitate sua moriuntur, et sanguis eorum super eos est, et de manu speculatoris, si tacuerit, requiritur. Qui speculator non solum ab aliis, ut supra diximus, eligitur: sed et a seipso unusquisque eligere debet speculatorem animum suum, qui rationabili vigilia semper gladium Domini pertimescat, et annuntiet carni suae cogitationibusque peccatricibus, ut se custodiant a vitiis, et nequaquam carnis et mundi hujus illecebris obruantur. Quod si fecerit, etiamsi non audierit corpus, nec carnis

fragilitas sequi possit voluntatem, animum suum liberavit.

(Vers. 10 seqq.) Et tu, fili hominis, dic ad domum Israel: Sic locuti estis, dicentes: Iniquitates nostrae, et peccata nostra super nos sunt, et in ipsis nos tabescimus: quomodo ergo vivere poterimus? Dic ad eos: Vivo ego, dicit Dominus Deus: nolo mortem impii, sed ut convertatur impius a via sua, et vivat. Convertimini, convertimini a viis vestris pessimis: et quare moriemini, domus Israel? Et tu, fili hominis, dic ad filios populi tui: Justitia justi non liberabit eum in quacumque die peccaverit: et impietas impii non nocebit ei in quacumque die conversus fuerit ab impietate sua: et justus non poterit vivere in justitia sua in quacumque die peccaverit. Etiamsi dixero justo quod vita vivat, et confisus in justitia sua fecerit iniquitatem: omnes justitiae ejus oblivioni tradentur, et in iniquitate sua quam operatus est, in ipsa morietur. Si autem dixero impio: Morte morieris: et egerit poenitentiam a peccato suo, feceritque judicium et justitiam, et pignus restituerit ille impius, rapinamque reddiderit, in mandatis vitae ambulaverit, nec fecerit quidquam injustum: vita vivet, et non morietur. Omnium peccatorum ejus quae peccavit, non recordabor: judicium et justitiam fecit, vita vivet. Et dixerunt filii populi tui: Non est aequi ponderis via Domini: et ipsorum via injusta est. Cum enim recesserit justus a justitia sua, feceritque iniquitates, morietur in eis. Et cum recesserit impius ab impietate sua, feceritque judicium et justitiam, vivet in eis. Et dicitis: Non est recta via Domini.

Unumquemque juxta vias suas judicabo vos, domus Israel.

In superioribus speculatoris personam descripsit, et docuit eum qui in specula constitutus est, aut libere debere dicere, aut si tacuerit, alienorum peccatorum subire discrimen. Nunc eis respondet qui desperant de salute, et dicunt: Iniquitates nostrae, et peccata nostra super nos sunt, et in ipsis nos tabescimus: quomodo ergo vivere poterimus? quibus jurans Dominus respondet per Prophetam: Vivo ego, dicit Dominus Deus: nolo mortem impii, sed ut convertatur impius a via sua, et vivat. Si enim ad hoc speculatorem dedi, ut annuntiet gladium, et convertamini a vitiis vestris: perspicuum est quod nolo mortem vestram, sed poenitentiam. Quodque dicitur: Justitia justi non liberabit eum in quacumque die peccaverit: et impietas impii non nocebit ei in quacumque die conversus fuerit: illud nos docet, ne vel justus de sua confidat justitia, cum possit cadere: vel peccator desperet de salute, cum possit per poenitiam pristina vitia diluere. Si enim justus confisus in justitia sua fecerit iniquitatem, cunctae ejus justitiae oblivioni tradentur: et in iniquitate quam operatus est, ipse morietur. Et e contrario impius qui prius audierat se esse moriturum, si egerit poenitiam, et fecerit judicium et justitiam, vita vivet et non morietur.

Et reddit rationem quid sit facere judicium et justitiam: Si pignus, inquit, restituerit, et rapinam reddiderit, et in mandatis vitae ambulaverit. Pignus est, quod debitor pro pecunia foeneratori dare compellitur: quod si ille reddiderit, ante-

quam sol occidat (Exod. XXII), justitiam fecerit. Rapina autem, est quidquid per vim rapitur: quod et ipsum, juxta legem Domini, cum quinta parte debet restitui (Lev. VI). Qui autem in mandatis vitae ambulaverit, et non fecerit quidquam injustum, non recordabitur Dominus omnium peccatorum ejus quae peccavit: sed judicium et justitiam faciens, vita vivet. Quia vero Judei murmurabant, et dicebant: Non est aequi ponderis via Domini, sed injusta, qui justum puniat si peccaverit, et impium liberet si egerit poenitentiam: respondet eis Deus, magis eorum esse injustam viam, qui nolint unumquemque pro praesenti statu, sed pro praeterito tempore judicari. Si enim fieri potest, ut qui prius bonus fuit, fiat malus: et qui malus, postea fiat bonus: cur Deus vel in bono permanentes puniat, vel in malo perseverantes non damnet? Ni statim dicamus: Injustum est quod qui centum annis laboravit in bono, propter unius diei peccatum omnem laborem perdat: et qui totidem annis in malo, propter unius diei poenitentiam liberetur. Unumquemque enim juxta vias suas Deus judicat: et in quo statu quis fuerit cum moritur, in eo vel punitur, vel praemiatur. Unde et in psalmo legimus: Veritatem requirit Dominus (Ps. XXX, 24). Qui enim in praesenti tempore bonus est, et veritate confirmatur, nequaquam a justo Judice debet pro praeterito tempore condemnari. Et qui malus est in praesenti, non pro eo debet fieri beatus, quod antea fuerit justus.

(Vers. 21, 22.) Et factum est in duodecimo anno, in decimo mense, quinta mensis transmi-

grationis (sive captivitatis) nostrae: venit ad me qui fugerat (sive qui salvatus fuerat) de Jerusalem, dicens. Vastata (sive capta) est civitas. Manus autem Domini facta fuerat ad me vespere antequam veniret qui fugerat: aperuitque os meum donec veniret ad me mane et aperto ore meo non silui amplius. Undecimo anno regni Sedeciae, quinto mense, capta est civitas Jerusalem. Haec autem prophetia, duodecimo anno, decimo mense, quinta mensis captivitatis, sive transmigrationis, quando captus est Jechonias. Ex quo ostenditur, post unum annum et quatuor menses, et viginti quinque dies, capta Jerusalem, venisse Babylonem unum civium Jerusalem, qui nuntiaret captam urbem atque vastatam.

Ante unum autem diem quam veniret qui ista narraret, vesperi facta est manus Domini ad Ezechielem prophetam, quae aperuit os ejus quod diu clausum fuerat, et quidquid erat ille dicturus, hic factum ante replicavit: nec siluit amplius, videns prophetiam suam opere completam, et nequaquam dubitare populum qui erat in Babylone, vel eos qui capti erant de vaticinio prophetali. Tunc enim aperitur os prophetae, quando quod prius nuntiaverat, opere monstrarit effectum: et tota libertate proclamat, qui nequaquam futura, sed vel praesentia, vel transacta demonstrat.

Hoc secundum litteram. Caeterum juxta anagogen, si Ezechiel interpretatur fortitudo Dei: Christus autem est Dei virtus, et sapientia (I Cor. I, 24), hoc intelligendum, quod capta Jerusalem et subversa, quicumque perfidiam Judaeorum potuerit evadere, quales fuerunt apostoli,

et reliquiae quae salvae factae sunt, ipse Christo nuntiat omnes caeremonias Judaeorum esse subversas, quas quidam usque hodie observandas putant, non audientes illud Apostoli: A gratia excidistis qui in Lege justificamini (Galat. V, 4). Mirorque hominum pertinaciam, id velle sermone defendere, quod opere implere non audeant, nisi forte sub pelle ovium, id est, Christianorum, lupi celantur Judaici. Quid defensor synagogae in Christi Ecclesiis personat?

Capta ergo Jerusalem atque subversa, aperitur os Domini per apostolos, et apostolicos viros, qui possunt dicere: Os meum apertum est ad vos, o Corinthii; et: Apertum est mihi ostium magnum et efficax (II Cor. VI, 11). Et illud: Os meum aperui, et attraxi spiritum (Psal. CXVIII, 131), quod numquam tacere poterit, nec audire cum Israel: Audi, Israel, et tace: sed in toto orbe resonabit, et Christi Evangelium pandet gentibus. Unde juxta hunc sensum et duodecimus annus ad duodecim refertur tribus, et decimus mensis ad tempus propitiationis Judaicae, quae Graece dicitur hilasmós: et quinta dies mensis ad sensus carneos, quae omnia, capta Jerusalem, et Evangelio succedente, deleta esse, et transisse monstravimus: et vespere, hoc est, in consummatione mundi factam manum Domini ad verum Ezechiel, qui futuras ruinas urbis cecinerat per prophetas, et mane impletas esse monstravit.

(Vers. 23 seqq.) Et factum est verbum Domini ad me, dicens: Fili hominis, qui habitant in ruinosis his super humum Israel loquentes, aiunt: Unus erat Abraham, et possedit terram: nos

autem multi sumus [Vulg. tacet sumus], nobis data est terra in possessionem. Idcirco dices ad eos: Haec dicit Dominus Deus: Qui in sanguine comeditis, et oculos vestros levatis ad immunditias vestras, et sanguinem funditis, numquid [Al. numquam] terram haereditate possidebitis? Stetistis in gladiis vestris, fecistis abominationes, et unusquisque uxorem proximi sui polluistis, et terram haereditate possidebitis? Haec dices ad eos: Sic dicit Dominus Deus: Vivo ego, quia qui in ruinosis habitant gladio cadent, et qui in agro est, bestiis tradetur ad devorandum: qui autem in praesidiis et in speluncis sunt, peste morientur. Et dabo terram in solitudinem, et in desertum, et deficiet superba fortitudo ejus, et desolabuntur montes Israel, eo quod nullus sit qui per eos transeat. Et scient quia ego sum Dominus, cum dedero terram eorum [Vulg. tacet eorum] desolatam et desertam, propter universas abominationes suas, quas operati sunt.

Et tu, fili hominis, filii populi tui [Vulg. addit. qui] loquuntur de te juxta muros, et in ostiis domorum, et dicunt unus ad alterum, vir ad proximum suum loquentes: Venite, et audiamus qui sit sermo egrediens a Domino. Et veniunt ad te, quasi si ingrediatur populus (vel quomodo populus congregari solet); et sedent coram te populus meus, et audiunt sermones tuos, et non faciunt eos, quia in canticum oris sui vertunt illos; et avaritiam suam sequitur cor eorum. Et es eis quasi carmen musicum quod suavi dulcique sono canitur, et audient verba tua, et non facient ea, et cum

venerit quod praedictum est, ecce enim venit: tunc scient quod propheta sit in medio eorum.

Primum sciendum, quod octo plus vel minus versus ab eo loco quem posuimus: Qui in sanguine comeditis, et oculos vestros levatis ad immunditias vestras, usque ad eum locum ubi scriptum est: Haec dices ad eos, sic dicit Dominus Deus, in LXX non habetur. Et Latini nostri, immo invidi Christiani, et ut apertius dicam, Grunnianae factionis haeredes, adversum nos latrant, cur juxta Hebraicum disseramus. Certe si nobis non habent fidem, legant alias editiones, Aquilae, Symmachi, et Theodotionis; interrogent Hebraeos non unius loci, sed diversarum provinciarum.

Capta, ut diximus, Jerusalem temploque subverso, pauperes terrae, de quibus scribit Jeremias (Jerem. XXXIX), soli relicti fuerant in Jerusalem, qui vineas et agros colerent, et in ruinis incensae urbis habitarent. Cumque deberent agere poenitentiam super his propter quae captivitas venerat, seipsos cassa spe decipientes loquebantur: Unus fuit pater noster Abraham, et tamen hanc terram haereditate possedit.

Quibus respondit Dominus: Abraham unum fide possedisse terram repromissionis. Qui in sanguine comeditis, et oculos vestros levatis ad immunditias, hoc est, ad idola vestra, et sanguinem funditis, hoc est, homicidium perpetratis: numquid ista facientes poteritis terram haereditate retinere?

Responde igitur eis, o propheta, et hanc super eos ex meo sermone prome sententiam. Juro per memetipsum, quod qui habitant in ruinosis, et

parietinis, gladio cadent: et qui in agris sunt, sive in campo, a bestiis devorentur: et qui in muratis, sive in praesidiis ac speluncis, Dei iram vitare non possint, sed fame moriantur, et pestilentia.

Omnis haereticus in parietinis habitat, et desertis, et possidere se putat terram Israel.

Primum enim comeditis in sanguine, effundentes eorum sanguinem, quos scandalizatis. Deinde oculos vestros levatis ad immunditias vel abominationes vestras, quas de vestro animo confixistis. Tertio sanguinem funditis, non vivificantes eos quos seduxistis, sed interficientes.

Quibus loquitur Deus, quod quicumque in ruinosis haereticorum habitaverit conciliabulis, gladio cadat Ecclesiastico.

Qui montes vocantur Israel, quia sub Christi nomine deceptos quosque supplantant: nullusque per eos transibit.

Sequitur: Eadem quidem die, et eodem tempore, hoc est, duodecimo anno, decimo mense, in quinta mensis, quando venit qui fugerat de Jerusalem. Isti juxta muros sedebant, et in ostiis domorum: nequaquam in sensum prophetae intrare cupientes; sed mutuo se hortantur et dicunt: Venite et audiamus qui sit sermo egrediens a Domino. Istiusmodi mihi videntur eorum similes, qui theatralibus luduntur carminibus: et vel tragoedos audiunt, vel comoedos, et ibi cum voluptate palpantur.

LIBER UNDECIMUS.

Undecimus in Ezechielem explanationum liber in extrema sui parte contra Gog et Magog vaticinium continebit, et usque ad exordium civitatis in monte positae, et templi in ea siti veniet. Quem si, adjuvante Domino, et sua mysteria disserente, potuero ad calcem usque perducere, diu mihi erit multumque dubitandum, utrum ad spiritale temple debeam mittere manus, an aperte ignorantiam confiteri: praesertim cum et apud Judaeos, et apud nos super interpretatione ejus grande silentium sit. Et interim, ut praesentis operis cura nos teneat, scias, o virgo Christi Eustochium, orandum tibi esse pro nobis. In prophetia difficillima illud breviter admoneo, quod vir nostrae aetatis haud ignobilis, ad Imperatorem scribens, super hac natione dixerit: Gog iste, Gothus est; cui qua ratione possint omnia quae in ea scripta sunt coaptari, non est meum, sed eorum qui hoc putant, disserere.

(Cap. XXXIV.) Et factum est verbum Domini ad me, dicens: Fili hominis, propheta de pastoribus (sive ad pastores) Israel, propheta, et dices pastoribus: Haec dicit Dominus Deus: Vae pastoribus Israel qui pascebant semetipsos. Nonne greges pascuntur a pastoribus? Lac comedebatis, et lanis operiebamini, et quod crassum erat occidebatis: gregem autem meum non pascebatis.

Quod infirmum fuit non solidastis (sive confortastis): et quod aegrotum, non sanastis: quod fractum, non alligastis, et quod abjectum erat (sive errabat) non reduxistis; quod perierat, non quaesistis: sed cum austeritate imperabatis eis, et cum potentia. Et dispersae sunt oves meae, eo quod non esset pastor (sive pastores), et factae sunt in devorationem omnibus bestiis agri, et dispersae sunt.

Propterea, o pastores, audite verbum Domini: Vivo ego, dicit Dominus Deus, quia pro eo quod facti sunt greges mei (sive oves) in rapinam, et oves meae in devorationem omnium bestiarum agri, eo quod non esset pastor (sive pastores). Ecce ego ipse super pastores requiram gregem meum de manu eorum, et cessare eos faciam, ut ultra non pascant gregem meum; nec pascant amplius pastores semetipsos (sive oves), et liberabo gregem meum (sive oves) de ore eorum, et non erunt ultra eis in escam.

Et educam eas (sive eos) de populis (sive de gentibus), et congregabo eas (sive eos) de terris (sive regionibus), et inducam eas (sive eos) in terram suam, et pascam eas (sive eos) in montibus Israel, in rivis et in cunctis sedibus terrae. Ego pascam oves meas, et ego eas accubare faciam (sive requiescere), dicit Dominus Deus.

Vos autem, greges mei (sive oves meae), haec dicit Dominus Deus: Ecce ego judico inter pecus, et pecus, arietum et hircorum.

Et suscitabo super eas (sive eos) pastorem unum qui pascat eas (sive eos), servum meum David: ipse pascet eas (sive eos): et ipse erit eis in

pastorem. Ego autem Dominus ero eis in Deum, et servus meus David princeps in medio eorum.

Saepe commonui editionem me utramque miscere, ut librorum vitem magnitudinem, in his dumtaxat, quae non multum a se in translatione discordant.

Ad pastores autem Israel sermo dirigitur, quos vel reges, vel principes, Scribas et Pharisaeos, ac magistros Judaici populi debemus accipere.

In lacte omnes escas intellige: in lanis, multiplicem vestium varietatem.

Isti quod infirmum est, non confortant, sive consolidant.

Et dispersus est populus Dei, vel vitiis, vel errore haereticorum: eo quod non esset pastor bonus, qui poneret animam suam pro ovibus: sed omnes mercenarii, qui lucra tantum de gregibus considerant, et cum lupum viderint, fugiunt.

Tunc educentur de terris, ut inducantur in terram suam, quae est terra viventium: et ipse eas pascet in montibus Israel.

Quod et omnes quidem haeretici faciunt, ut carpant eloquia Scripturarum, et quantum in se est, maculent.

Tunc suscitabit pastorem unum, qui dicit in Evangelio: Ego sum pastor bonus (Joan. X, 11); servum suum David secundum id quod formam servi dignatus est assumere (Philip. II).

Et cessare faciet bestias pessimas de terra, vitia, vel perturbationes, quibus animae vexantur humanae: vel adversarias potestates, a quibus impugnantur.

Vos autem oves meae, et oves pascuae meae homines estis. Omnis igitur sermo divinus de hominibus est, ad quos dicit: Ego sum Lord Deus vester, dicit Dominus Deus.

(Cap. XXXV.) Et factum est sermo Domini ad me dicens: Fili hominis, pone (sive converte) faciem tuam adversum montem Seir, et prophetabis de eo (sive ad eum) et dices illi, haec dicit Dominus Deus: Ecce ego ad te, mons Seir, et extendam manum meam super te, et dabo te desolatum, atque desertum. Urbes tuas demoliar (sive in urbibus tuis faciam solitudinem): et tu desertus eris, et scies, quia ego sim Dominus: eo quod fueris inimicus sempiternus, et concluseris filios Israel in manu gladii. Propterea vivo ego, dicit Dominus Deus, quoniam sanguini tradam te (sive quoniam in sanguine peccasti) et sanguis te persequetur: et cum sanguinem oderis, sanguis persequetur te. Et dabo montem Seir desolatum et desertum, et auferam de eo euntem et redeuntem (sive homines et jumenta). Et scient quoniam ego sum Dominus: eo quod dixeris: duae gentes et duae terrae (sive regiones) meae erunt, et haereditate possidebo eas, cum Dominus esset ibi.

Propterea vivo ego, dicit Dominus Deus: quia faciam juxta iram (sive inimicitiam) tuam: et secundum zelum tuum, quem fecisti, odio habens eos, et notus efficiar tibi cum judicavero te, et scies quia ego sum Dominus. Audivi universa opprobria tua (sive vocem blasphemiarum tuarum) quae locutus es, de montibus Israel, dicens, deserti nobis dati sunt ad devorandum. Haec dicit

Dominus Deus: Laetante universa terra, in solitudinem te redigam: sicuti gavisus es super haereditate domus Israel, eo quod fuerit dissipata; sic faciam tibi: Dissipatus (sive desertus) eris, mons Seir: et omnis Idumaea, et scient, quia ego sum Dominus.

Si semper in prophetis esset sermo Dei, et juge in pectore eorum haberet hospitium, numquam tam crebro Ezechiel poneret: Et factum est sermo Domini ad me dicens.

Omnis autem istius capituli prophetia est contra montem Seir, filiorum videlicet Esau et Edom, qui Graeca et nostra lingua appellantur Idumaei.

Pone, inquit, sive converte faciem tuam adversum montem Seir. Faciem autem non corporis, sed animi. Mons autem Seir, qui interpretatur hispidus et pilosus, contraria fortitudo accipienda est, quae praesidebat genti filiorum Esau, et se contra populum Juda, id est, confessionis et verae fidei erexerat.

Ecce ego ad te, mons Seir, non mittam Angelos, nec aliis utar ministris, sed ipse ad te veniam. Omnis autem causa peccati est, quod fueris inimicus sempiternus.

Est autem et aliud peccatum montis Seir: ut quoniam oderat sanguinem justorum, quem singulis persecutionibus cupiebat effundere, ab ipso sanguine sustineat persecutionem.

Duae gentes, et duae terrae, sive regiones meae sunt, Idumea videlicet et Judaea, et haereticos, et Ecclesiasticos possidebo pariter. Montes Israel, Moysen, prophetas et apostolos debemus

accipere, quos haeretici et haereticorum princeps diabolus sibi putant traditos ad devorandum.

Alegrante enim universa terra viventium, terraque sanctorum, et omnibus conversis ad servitutem Dei, tu dissipatus eris, mons hispide, mons pilose, et omnis Idumaea.

(Cap. XXXVI.---Vers. 1 seqq.) «Tu autem, fili hominis, propheta super montes Israel, et dices: Montes Israel, audite verbum Domini: haec dicit Dominus Deus, eo quod dixerit inimicus de vobis, euge, altitudines (sive solitudines) sempiternae in possessionem [Vulg. haereditatem] datae sunt nobis, propterea vaticinare, et dic: haec dicit Dominus Deus: Pro eo quod desolati estis, et conculcati per circuitum (sive pro eo quod dispersi estis ab his qui in circuitu vestro sunt), et facti in haereditatem (sive in possessionem) reliquis gentibus, et ascendistis super labium linguae, et opprobrium populis [Vulg. populi] (sive gentibus). Propterea, montes Israel, audite verbum Domini Dei: Haec dicit Dominus Deus montibus et collibus, torrentibus, vallibusque et desertis parietinis (sive dissipatis) et urbibus derelict quae depopulatae sunt, et subsannatae (sive conculcatae) a [Al. et] reliquis gentibus per circuitum. Propterea haec dicit Dominus Deus: Quoniam in igne zeli mei locutus sum de reliquis gentibus, et de Idumaea universa, qui [Vulg. quae] dederunt terram meam sibi in haereditatem cum gaudio [Al. gladio], et toto corde, et ex animo, et ejecerunt eam ut vastarent (sive cum odio despicientes animas, ut subverterent eas in vastatione). Idcirco ait [Vulg. tacet ait], vaticinare

super terram Israel, et dices montibus et collibus, jugis et vallibus, haec dicit Dominus Deus: Ecce ego in zelo meo, et in furore meo locutus sum, eo quod confusionem (sive opprobria) gentium sustinueritis. Idcirco haec dicit 420 Dominus Deus (sive Adonai Dominus): Ego levavi (sive levabo) manum meam: ut gentes quae in circuitu vestro sunt, ipsae confusionem (sive ignominiam) suam portent. Vos autem, montes Israel, ramos vestros (sive uvas vestras) germinetis, et fructum vestrum afferatis populo meo Israel: prope est enim ut veniat. Quoniam ecce ego ad vos, et convertar ad vos (sive respiciam vos), et arabimini, et accipietis sementem, et multiplicabo in vobis homines, omnemque domum Israel, et habitabuntur civitates, et ruinosa instaurabuntur (sive deserta aedificabuntur). Et replebo vos hominibus et jumentis, et multiplicabuntur, et crescent, et habitare vos faciam sicut a principio, bonisque donabo majoribus quam habuistis ab initio: et scietis quia ego sum Dominus. Et adducam (sive generabo) super vos homines, populum meum Israel, et haereditate possidebunt te (sive vos), et eris (sive eritis) in possessionem [Vulg. haereditatem], et non addes ultra, ut absque eis sis (sive et non addetis ultra, ut absque liberis vos faciant). Haec dicit Dominus Deus: Pro eo quod dixerunt de vobis (sive tibi), devoratrix hominum es, et suffocans gentem tuam: propterea homines non comedes amplius, et gentem tuam non necabis ultra, ait Dominus Deus: nec auditam faciam in te (sive in vobis) amplius confusionem (vel ignominiam) gentium, et opprobria populorum

nequaquam portabis (sive portabitis), et gentem tuam non amittes amplius (sive gens tua absque liberis ultra non erit), dicit Dominus Deus.»

Supra ponitur prophetae facies, sive convertitur adversum montem Seir: hic filius hominis loquitur ad montes, sive super montes Israel, qui jubentur Dei audire sermonem. Et ut parumper differam tropologiam, totius ad montes Israel prophetiae breviter hic sensus est: Quia insultavit vobis inimicus, hoc est, mons Seir, et putavit quod in perpetuum ipse vos possideret, et altitudines quondam Domini nunc desertas cessisse sibi in haereditatem, et non solum dixit, sed et aliquanto tempore vos possedit: intantum ut superbe loqueretur contra vos, quod opprobrium essetis cunctis gentibus: propterea haec dicit Dominus Deus, non solum monti Seir, sed et montibus ejus et collibus, torrentibus, vallibusque, 421 et desertis atque vastatis, et urbibus derelictis: quoniam igne zeli sui, et adversum omnes quidem gentes, sed praecipue contra Idumaeam locutus sit, quae cum caeteris, inquit, gentibus tenuit terram meam in possessionem, et possedit gladio, et toto corde possedit, ut ejiceret habitatores de ea, terramque vastaret. Propterea loquere, ait, propheta, super terram Israel, et dices montibus, et collibus, et jugis (pro quibus Septuaginta ταῖς νάπαις interpretati sunt, quae nos nemorosa intelligimus loca) et vallibus. Haec dicit Dominus Deus: in zelo, et in furore meo, opprobrii vestri ultor existam, et levavo manum meam, ut gentes quae in circuitu vestro sunt, ignominiam et confusionem suam portent: vos

autem, o montes Israel, secundum pristinum statum germinetis virgulta, ramosque mittatis, sive, juxta LXX, afferatis uvas, quibus populus meus saturetur Israel. Quod non putetis post longum tempus futurum, prope est, instat, et veniet tempus. Ac ne vobis videatur hoc esse difficile, ipse ego veniam ad vos, et qui a vobis recesseram, convertar ad vos, ut pristinam culturam recipiatis, et semente omnia compleantur, ita ut multi in vobis sint homines, et habitentur civitates, quae prius destructae fuerant. Et non solum homines multiplicabo: sed et jumenta aeque multiplicabuntur et crescent, et habitare [Al. habitari] vos faciam sicut a principio, quando Moyse duce, trans Jordanem duae et semis tribus acceperunt possessionem, trans Jordanem (Num. XXXII), et sub Jesu filio Nave, aliae novem et semis tribus terram Judaeam possederunt (Jos. I, et XIII): bonisque vos donabo multo majoribus, quam habuistis ab initio priusquam captivitates varias sentiretis. Et cum hoc vobis fecero, tunc cognoscetis quod ego sim Dominus. Et impleberis, inquit, o terra Israel, populo meo, qui te haereditate tenturus est, et eris eis possessio, et non addes ultra, ut absque filiis sis. Cum autem multiplicatus fuerit vester habitator, o montes Israel, tunc nequaquam dicent inimici vestri, contra vos, quod homines devoretis, et absque liberis sit vestra possessio; sed e contrario multiplicetis 422 homines: et largissimam prolem vestra posteritas germinet. Nec audies, inquit, amplius, nec sustinebis confusionem gentium, sed nec amittes gentem tuam, ut

aliquando sustineas captivitatem, quia Dominus locutus est.

Haec paraphrastikōs more Judaico dixerimus, quae illi exspectant in mille annorum regno, quando civitatem Jerusalem asserunt exstruendam, et templum, quod in fine hujus voluminis describitur, et rerum omnium felicitatem, quorum nonnulli arbitrantur sub Zorobabel haec fuisse completa.

Sed quomodo stare poterit hoc quod dicitur: Et habitare [Al. habitari] vos faciam sicut a principio, bonisque donabo majoribus, quam habuistis ab initio? Sub Zorobabel enim, Ezra, et Nehemia pauci de populo sunt reducti, et ipsi obedientes Medis ac Persis, et deinceps Macedonibus et Aegyptiis atque Romanis, usque ad Titum et Vespasianum diversarum gentium regibus servierunt, et usque hodie serviunt: ut stare omnino non possit hoc quod in extrema dicitur prophetia: Et opprobrium populorum nequaquam portabis, et gentem tuam non amittes amplius.

Et quia longum est nunc adversum dogma Judaicum, et beatitudinem ventri, et gutturi Judaico servientem, qui omnia terrena desiderant, et dicunt: Manducemus et bibamus, de quibus et Apostolus loquitur: Esca ventri et venter escis: Deus autem et hunc et illam destruet (I Cor. VI, 13), in brevi explanatione dicere: nunc ad spiritualem intelligentiam transeamus, juxta quam et Isaiae extremas partes interpretati sumus.

Neque enim juxta Judaicas fabulas, quas illi deuterώσεις appellant, gemmatam, et auream de coelo exspectamus Jerusalem: nec rursum passu-

ri circumcisionis injuriam, nec oblaturi taurorum et arietum victimas, nec sabbati otio dormiemus. Quod et multi nostrorum, et praecipue Tertulliani liber, qui inscribitur, de Spe fidelium, et Lactantii Institutionum volumen septimum pollicetur, et Victorini Petabionensis episcopi crebrae expositiones, et nuper Severus noster in dialogo cui Gallo nomen imposuit. Et ut Graecos nominem, et primum extremumque conjungam, Irenaeus et Apollinarius. 423 Nos ergo montes Israel, prophetas et apostolos esse dicemus, qui audiunt verbum Dei, et quibus diabolus insultavit inimicus dicens: Euge, excelsi quondam montes, de quibus scriptum est: Montes in circuitu ejus, et Dominus in circuitu populi sui (Ps. CXXIV, 2), mihi dati sunt in possessionem, quando persecutionis angustiis desolati sunt, et conculcati per circuitum, et facti in haereditatem reliquis gentibus, et ab omnibus blasphemati.

Propterea loquitur Dominus conculcatis montibus et desolatis, et non solum montibus, sed et inferioribus ac per singulos gradus in terra Judaea, hoc est, in monte Ecclesiae constitutis, de qua scriptum est: Non potest civitas abscondi super montem posita (Matth. V, 14); et collibus atque torrentibus, quorum hyeme persecutionum, et tempestate pressurae augetur fides. Vallibus quoque his qui in humilitate depressi sunt, et desertis Ecclesiis, et parietinis, atque in toto orbe Ecclesiarum conciliabulis derelictis: qualis sub Diocletiano et Maximiano in toto orbe persecutio fuit, per quam proscriptae sunt Ecclesiae atque vastatae: quando subsannaverunt Eccle-

siam omnes gentilium, et haereticorum gentes per circuitum, quod in igne zeli furoris sui locutus sit, et proprie adversum Idumaeam quae terrenis operibus volebat omnes, deposita imagine coelestis, portare imaginem terreni (I Cor. XV). Illi enim dederunt terram Dei sibi in haereditatem, et ex toto corde atque ex animo Ecclesiam Domini persecuti sunt, et ejecerunt eam de sedibus suis, et vastaverunt. Sed quid profuit nationibus, quid juvit haereticorum gentes insultasse terrae Domini: cum Dominus loquatur ad eam, et montibus illius collibusque ac jugis, sive nemorosis locis, quae amoenitate virebant paradisi: et collibus, de quibus supra diximus, in zelo et in furore suo locutus sit: et pro opprobrio gentium levet manum meam contra adversarios, qui Ecclesiam persecuti sunt, ut portent confusionem et ignominiam suam? Tunc persecutoribus interfectis, et pace Ecclesiae reddita, montes Israel, Apostoli videlicet et Apostolici viri, germinabunt arbores suas, et extendent ramos, uvasque afferent calcandas in praelo Domini, de quibus musta funduntur, quae inebrient credentium 424 populos, et exprimitur vinum quod laetificat cor hominis (Psal. CIII): ut omnis fructus montium, de quibus conficitur panis de coelo descendens, comedatur a populo Dei Israel. Et ne forsitan desperemus in persecutionibus, additur: Prope est tempus ut veniat. Veniens enim veniet, et non tardabit (Abac. II, 3). Unde suum ad montes, et ad eos qui in tribulationibus perduraverunt, pollicetur adventum, atque promittit quod post persecutionis ardorem exerceatur terra prius decerpta

Christi vomere, et omnem virtutum sementem recipiat, de qua nascantur et multiplicentur homines, et omnis domus Israel. Cumque civitates, hoc est, Ecclesiae credentium fuerint inhabitatae redeuntibus turbis, tunc nequaquam solum homines qui pollebant [Al. pollebunt] scientia Scripturarum: sed et jumenta, simplices quique credentium, multiplicabuntur atque succrescent, et habitabuntur Ecclesiae sicut a principio, hoc est, priusquam esset persecutio: bonisque florebunt majoribus, quam habuerunt ab initio, martyrum victoriis coronatae. Et tunc scient quod ipse sit Dominus, qui restituit plebem suam pristino statui, quae possideat Ecclesias, et ipsa sit Ecclesiarum haereditas, et nequaquam ultra absque liberis sit, quos in persecutione perdiderat. Unde jubetur prophetae, ut loquatur ad terram mansuetorum, terramque viventium, sive ad montes Israel, et dicat: Persecutorum ultra non patieris opprobrium, nec insultabunt jugulatum populum tuum, sicut oves occisionis. Pace enim reddita, opprobria universa cessabunt, nec sustinebis confusionem, et ignominiam inter diversas in circuitu nationes, sed gentem tuam habebis et populum, quia veritas promissionis, Domino loquente, firmata est.

(Vers. 16 seqq.) Et factum est verbum Domini ad me, dicens: Fili hominis, domus Israel habitaverunt (sive habitavit) in terra sua, et polluerunt eam in viis suis, et in studiis (sive idolis) suis: juxta immunditiam menstruatae facta est via eorum coram me. Et effudi indignationem meam (sive furorem meum) super eos, pro sanguine

quem fuderunt super terram: in idolis suis polluerunt eam, et dispersi eos in gentes, et ventilati sunt (sive ventilavi eos) in terras (sive regiones) juxta vias eorum, et adinventiones (sive peccata) eorum judicavi 425 eos, et ingressi sunt ad gentes, ad quas introierunt, et polluerunt nomen sanctum meum, cum diceretur de eis, Populus Domini iste est, et de terra ejus egressi sunt. Et peperci nomini meo sancto (sive peperci eis propter nomen meum sanctum) quod polluerat domus Israel in gentibus, ad quas ingressi sunt. Idcirco dices domui Israel, haec dicit Dominus Deus: Non propter vos ego faciam, domus Israel: sed propter nomen meum sanctum, quod polluistis in gentibus ad quas intrastis. Et sanctificabo nomen meum magnum, quod pollutum est inter gentes, quod polluistis in medio earum, ut sciant [Vulg. addit. gentes], quia ego sum Dominus, dicit Dominus exercituum, cum sanctificatus fuero in vobis coram eis. Tollam quippe vos de gentibus, et congregabo [Vulg. addit vos] de universis terris, et adducam vos in terram vestram. Et effundam (sive aspergam) super vos aquam mundam, et mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris, et ab universis idolis vestris mundabo vos. Et dabo vobis cor novum, et spiritum novum ponam in medio vestri (sive dabo vobis) et auferam cor lapideum de carne vestra, et dabo vobis cor carneum. Et spiritum meum ponam in medio vestri (sive dabo vobis) et faciam ut in praeceptis meis (sive justificationibus meis) ambuletis, et judicia mea custodiatis, et operemini (sive faciatis) ea [Vulg. tacet ea]. Et habitabitis

in terra quam dedi patribus vestris, et eritis mihi in populum, et ego ero vobis in Deum. Et salvos vos [Al. salvabo vos] faciam ex universis inquinamentis (sive immunditiis) vestris, et vocabo frumentum, et multiplicabo illud, et non imponam (sive dabo) vobis famem, et multiplicabo fructum ligni, et genimina agri, ut non portetis ultra opprobrium famis in gentibus. Et recordabimini viarum vestrarum pessimarum, studiorumque non bonorum, et displicebunt vobis iniquitates vestrae, et scelera vestra. Non propter vos faciam, ait Dominus Deus, notum sit vobis. Confundimini et erubescite super viis vestris, domus Israel. Haec dicit Dominus Deus: In die qua mundavero vos ex omnibus iniquitatibus vestris, et habitari fecero urbes, et instauravero ruinosa, et terra deserta fuerit exculta, quae quondam erat desolata in oculis omnis viatoris, dicent: Terra illa inculta (sive deserta) facta est ut hortus voluptatis, et civitates desertae, 426 et destitutae atque [Vulg. quaecumque] suffossae, munitae sederunt. Et scient gentes quae derelictae fuerunt in circuitu vestro, quia ego Dominus aedificavi dissipata, et plantavi inculta: ego Dominus locutus sim, et fecerim. Haec dicit Dominus Deus: Adhuc in hoc inveniet me domus Israel (sive quaerar domui Israel) ut faciam eis [Vulg. in eis]. Multiplicabo eos sicut gregem hominum (sive ut oves homines) ut gregem sanctum (sive ut oves sanctas) ut gregem (sive oves) Jerusalem in solemnitatibus ejus: sic erunt civitates desertae, plenae gregibus (sive ovibus) hominum, et scient quia ego Dominus.

Perspicua sunt quae dicuntur, et omnis sensus montium Israel, qui prius deserti fuerant, et postea restituti, nunc manifestius ponitur. Redditque causas Deus quare populum Israel captivitati tradiderit, et propter suam clementiam pollicetur reducturum se eos in terram Judaeam, et multo ampliora tributurum, quam abstulerat. Quod quidam Judaeorum referunt ad Zorobabel tempora, quando, Cyro rege Persarum laxante captivitatem eorum, de tribu Juda, et Benjamin plurimi reducti sunt in Judaeam. Alii vero ad mille annorum regnum referunt, quando sub Christo, quem putant esse venturum, ut civitas exstruatur Jerusalem, et aedificetur templum, de quo in ultima parte hujus prophetiae dicturi sumus. Et interim, ut Judaicas fabulas relinquamus, et interminabiles genealogias, juxta consuetudinem nostram, breviter περικοπὴν hujus capituli percurramus, et quid nobis videatur, juxta ecclesiasticam intelligentiam disseramus. Domus Israel, hoc est, populus Judaeorum habitavit quondam in terra sua, hoc est, in terra Judaeae, quando educta est de Aegypto; sed polluerunt eam in viis et in studiis, sive idolis suis, et intantum exstitere polluti, ut immunditiae mulieris menstruatae comparati sint. Propter quod Deus effudit indignationem suam super eos, pro sanguine prophetarum atque justorum, quem fuderant super terram, dicente in Evangelio Salvatore: Jerusalem, Jerusalem, quae occidis prophetas, et lapidas eos qui ad te missi sunt (Matth. XXIII, 37). Et iterum (Vers. 35): Amen, amen dico vobis: requiretur sanguis qui 427 effusus est a generatione

hac a sanguine Abel justi, usque ad sanguine Zachariae filii Barachiae, quem effuderunt inter altare et templum. Non solum autem effuderunt sanguinem, sed et polluerunt terram sceleribus suis (II Paral. XXIV). Quamobrem dispersit eos, vel sub Babylonia captivitate, vel sub Romana: quando vere effuderunt sanguinem Christi, et ventilati sunt in terras, quomodo paleae ventilantur, et juxta vias suas, et inventiones pessimas judicati, ita ut in gentibus quoque ad quas captivi ducti fuerant, polluerent nomen sanctum Dei: eo quod per irrisionem dicerent universae nationes: Ecce populus Dei iste est, qui se jactabat proprie nosse cultum Dei. Quod cum vidissem, ait, non propter eos, sed propter nomen meum sanctum (Creator enim omnium sum) peperci eis, et sanctificavi illos, et gloriae pristinae restitui: ita ut super credentes, et ab errore conversos, effunderem aquam mundam Baptismi salutaris, et mundarem eos ab abominationibus suis, et ab universis erroribus, quibus fuerant occupati, et darem eis cor novum, ut crederent in Filium Dei, et spiritum novum, de quibus David loquitur: Cor mundum crea in me, Deus, et spiritum rectum innova in visceribus meis (Psal. L, 21). Et considerandum, quod cor novum, et spiritus novus detur per effusionem et aspersionem aquae. Quando autem cor novum datum fuerit et spiritus novus, tunc auferetur de corde Judaico omnis duritia, quae lapidi comparatur, ut pro lapideo corde sit cor carneum, molle et tenerum, quod spiritum Dei in se possit recipere, et inscribi litteris salutaribus. Tunc ambulabunt in praeceptis Domini, et custodient

judicia ejus, et habitabunt in terra confessionis, quam dederat patribus eorum Abraham, Isaac, et Jacob, et cunctis sanctis ac prophetis, et erunt in populum Dei, et Dominus erit eis in Deum, quod praesenti tempore comprobatur. Cumque salvati fuerint, vocabit Dominus frumentum, et multiplicabit illud. Nisi enim granum tritici cadens in terra, mertuum fuerit, ipsum solum manet (Joan. XII, 24). Et nequaquam patientur famem (Amos. VIII, 11): non famem panis et sitim aquae, sed famem audiendi sermonem Dei, quam passus est ille qui a Patre profectus, omnem quam acceperat substantiam, dissipavit: quando 428 famis necessitate cogente, porcorum pastus est siliquis (Luc. XV). Tunc multiplicabitur fructus ligni, hoc est, sapientiae, de quo scriptum est: Lignum vitae est omnibus qui requirunt eam (Prov. III, 18): et genimina agri in similitudinem Jacob, cujus odor erat quasi odor agri pleni, cui benedixit Dominus (Genes. XXVII, 27). Nec ultra portabunt opprobrium famis in gentibus, quod hodieque Judaeorum patitur incredulitas: sed postquam beatitudinem fuerint consecuti, imitabuntur Apostolum qui dicit: Non sum dignus vocari Apostolus, quia persecutus sum Ecclesiam Dei (I Cor. XV, 9). Et recordabuntur viarum suarum pessimarum, et studiorum non bonorum, quibus offenderant Deum: et displicebunt eis iniquitates suae, et scelera sua quibus prius erraverant. Haec autem omnia tributurus est Dominus, non propter eos qui proprio errore perierunt; sed propter nomen sanctum suum. Unde provocat domum Israel, ut confundatur et erubescat super prioribus vitiis,

et suum intelligat Creatorem. Postquam autem mundaverit credentium ex Judaeis populum ab iniquitatibus suis, et habitari fecerit urbes Ecclesiae, et instauraverit ruinosa quae in synagogis conciderant, et terra confessionis fuerit exculta caeremoniis Dei, quae quondam visa est desolata omnibus sanctis, qui terrenae conversationis opera praetereunt: tunc omnes dicent: Quomodo terra Judaea quae quondam fuerat inculta, nunc habet similitudinem paradisi Dei; et civitates Judaeae, quae desertae fuerant et destitutae, et sua incredulitate suffossae, nunc erectae et munitae sunt in confessione, et nomine Domini Salvatoris? ita ut omnis creatura cognoscat, et multitudines Angelorum, quae terram ambiunt Israel, quod Dominus dissipatas aedificaverit civitates, et incultas plantaverit regiones, et quod pollicitus fuerat per prophetas, opere compleverit. Nec hoc erit liberalitatis suae in populum quem salvaverit contentus munere; sed multo majora praestabit. Invenietur enim a domo Israel, qui multo tempore quaesitus fuerat, et non inventus. Et afterquam invenerit eum, multiplicabit eos sicut oves: non brutorum animantium, sed oves hominum, quae rationis confessionisque sunt plenae, sicut oves sanctas et greges Jerusalem, in qua proprie Dei cultus, et visio pacis est, in solemnitatibus ejus: quando comedimus azyma sinceritatis et veritatis (I Cor. V), et Agni carnibus vescimur et cruore potamur, et in septem hebdomadibus, et in tabernaculis hujus saeculi Dominica festa celebramus, ut civitates quondam desertae plenae fiant gregibus hominum, et hac ratione cogno-

scant, quod ipse sit Dominus, qui cuncta praestiterit.

Haec juxta historiae veritatem, immo juxta prophetiae fidem: quomodo populus Israel restituatur in integrum statum, et reliquiae populi Judaeorum, Apostolo Paulo docente (Rom. IX, 11), salvae sint in Apostolo, et in omnibus qui ex Judaeis in principio crediderunt, et usque hodie redeunt ad Ecclesiam, breviter dixisse sufficiat.

Nunc tropologiae eadem brevitate aperiendus est sensus. Quicumque de domo est Israel, et cernit pacem Christi, quae exsuperat omnem sensum, habitat in terra sua, hoc est, Ecclesia, vel in carnis hospitio, quod ei a Deo traditum est. Sin autem polluerit utramque terram in viis suis pessimis, et immunditiae mulieris menstruatae fuerit comparatus: effundit Deus indignationem suam super eum, pro sanguine, vel suo, vel eorum, quos scandalizaverit, et effuderit super terram, et perversis cogitationibus quibus polluit eam. Tunc dispergetur in gentes, ut incredulis coaequetur, et ventilabitur in terra instar palearum, ut a frumento Ecclesiae separetur, et judicetur secundum vias suas. Quod si nec sic senserit peccatum suum, sed polluerit nomen sanctum ejus, dicent omnes inter quos habitarit: Ecce populus Dei, ecce qui egressus est de terra ejus, immo projectus. Sin autem egerint poenitentiam, et sanctificatus fuero in medio eorum, tunc omnis gentilium turba cognoscet, quod ego eos tollam de terris, in quas dispersi erant, et reducam in terram Ecclesiae, et effundam super illos nequaquam aquas Baptismi salutaris, sed

aquas doctrinae et sermonis Dei: et mundabo illos ab omnibus inquinamentis suis, et ab universis idolis atque erroribus quae in suo corde simulaverant. Et dabo, inquit, eis cor novum, quod per peccatum perdiderant, et spiritum rectum innovabo in cordibus eorum. Et auferam cor lapideum, cor videlicet incredulum; et dabo cor carneum, molle, et tenerum; quod Dei praecepta suscipiat; 430 ita ut ambulent in praeceptis meis, et faciant judicia; quae prius neglexerant, et habitent in terra quam dederam patribus eorum, magistris videlicet atque doctoribus: et rursum sit populus Dei, et Dominus eis vertatur in Deum, quem prius offenderant. Tunc salvabuntur ab universis inquinamentis suis, et multiplicabitur eis frumentum, de quo efficitur coelestis panis; et non patientur ultra famem sermonis Dei; et multiplicabitur in eis lignum sapientiae, et genimina in eorum pectore complebuntur. Nec erunt ultra opprobrium in gentibus; sed postquam misertus fuerit eorum Deus, recordabuntur viarum suarum pessimarum, et scient ubi fuerint, et displicebunt sibi in inquitatibus suis. Quod dicit Dominus, non propter illos, sed propter suam se facere clementiam. Unde et cohortatur errantes, ut confundantur, et erubescant in viis suis, et restituantur in urbes Ecclesiae, quae rursum habitentur ab eis, et omnia quae in eis corruerant, aedificentur: et ad pristinas redeant caeremonias, et terra quondam deserta, quae accolis et peregrinis, et mundi hujus conversationem transeuntibus visa fuerat desolata, revertatur in pristinum statum; omnesque mirentur, et dicant:

Terra illa inculta, terra deserta, in qua omnes quondam periere virtutes, nunc facta est quasi hortus voluptatis et paradisus Dei; et civitates quondam desertae, quae Deum hospitem non habebant, et destitutae erant a Spiritu sancto, et suffossae credulitate, munitae erunt fide Christi: ut sciant omnes in circuitu, quod Dominus aedificaverit animas dissipatas, et plantaverit in eis, atque conseverit cunctarum virtutum arbores; et ipse rebus praestiterit, quae sermone promisit. Rursumque cohortatur sermo propheticus poenitentes, ut etiam cum regressi fuerint in Ecclesia, semper requirant Dominum, et inveniant cum: ut multiplicentur redeuntium turbis greges Domini: non jumentorum et brutorum animantium, sed greges hominum, qui fidei rationisque sint pleni, greges sancti, greges urbis Jerusalem, in cunctis solemnitatibus, quas Dei clementia receperunt; ut afterquam civitates Domini hujuscemodi gregum multitudo compleverit, tunc sciant omnes, quod ipse sit Dominus.

(Cap. XXXVII.---Vers. 1 seqq.) 431 Facta est super me manus Domini, et eduxit me in spiritu Domini: et dimisit me in medio campi, qui erat plenus ossibus, et circumduxit me per ea in gyrum [Vulg. in gyro]. Erant autem multa valde super faciem campi, siccaque vehementer. Et dixit ad me: Fili hominis, putasne, vivent ossa ista? Et dixi, Domine Deus, tu nosti. Et dixit ad me: Vaticinare de ossibus istis, et dices eis: Ossa arida, audite verbum Domini: haec dicit Dominus Deus ossibus his: Ecce ego intromittam in vos spiritum, et vivetis: et dabo super vos nervos, et succrescere

faciam super vos carnes, et superextendam in vobis cutem, et dabo vobis spiritum, et vivetis et scietis quia ego Dominus. Et prophetavi sicut praeceperat mihi: factusque est [Vulg. factus est autem] sonitus, prophetante me, et ecce commotio, et accesserunt ossa ad ossa: unumquodque ad juncturam suam. Et vidi, et ecce super ea nervi, et carnes ascenderunt, et extenta est in eis cutis desuper et spiritum non habebant. Et dixit ad me: Vaticinare ad spiritum: Vaticinare, fili hominis, et dices ad spiritum: haec dicit Dominus Deus: A quatuor ventis veni, spiritus, et insuffla super interfectos istos, et reviviscant. Et prophetavi sicut praeceperat mihi, et ingressus est in ea spiritus et vixerunt: steteruntque super pedes suos exercitus grandis nimis valde. Et dixit ad me: Fili hominis, ossa haec universa domus Israel est. Ipsi dicunt: Aruerunt ossa nostra, et periit spes nostra, et abscissi sumus. Propterea vaticinare, et dices ad eos: haec dicit Dominus Deus: Ecce aperiam tumulos vestros, et educam vos de sepulcris vestris, populus meus, et inducam vos in terram Israel: et scietis quia ego Dominus, cum aperuero sepulcra vestra, et eduxero vos de tumulis vestris, populus meus, et dedero spiritum meum in vobis, et vixeritis, et requiescere vos faciam super humum vestram, et scietis quia ego Dominus locutus sum, et feci, ait Dominus Deus.

LXX: Et facta est super me manus Domini, et eduxit me in spiritu Domini, et posuit me in medio campi, et hic erat plenus ossium hominum, et circumduxit me super ea per gyrum in circuitu, et ecce multa nimis super faciem campi et arida

vehementer, et dixit ad me: Fili hominis, si vivent ossa haec? Et dixi: Unde, Domine, Domine, tu nosti haec. Et dixit ad me: Fili hominis, propheta super ossa ista et dices eis: Ossa arida, audite verbum Domini: haec dicit Dominus Deus ossibus istis: 432 Ecce ego adducam super vos spiritum vitae: et dabo super vos nervos, et inducam super vos carnes, et extendam super vos pellem, et dabo spiritum meum super vos, et vivetis: et cognoscetis quoniam ego sum Dominus. Et prophetavi sicut praecepit mihi: et facta est vox cum ego prophetarem, et ecce commotio, et accedebant ossa ad ossa ad juncturam suam. Et vidi, et ecce super ea nervi, et carnes oriebantur, et ascendebant super ea pelles desuper, et spiritus non erat in eis. Et dixit ad me: Propheta, fili hominis, propheta super spiritum, et dic spiritui: haec dicit Dominus Deus: A quatuor spiritibus veni, spiritus, et insuffla super mortuos istos et vivant. Et prophetavi sicut praeceperat mihi, et ingressus est in eos spiritus, et vixerunt, et steterunt in pedibus suis: congregatio multa vehementer nimis. Et locutus est Dominus ad me, dicens: Fili hominis, ossa haec omnis domus Israel est. Ipsi dicunt: Arida facta sunt ossa nostra: periit spes nostra, desperavimus: propterea vaticinare, et dic ad eos: haec dicit Dominus Deus: Ecce ego aperiam memorias vestras, et reducam vos de sepulcris vestris, populus meus, et introducam vos in terram Israel, et cognoscetis quoniam ego sum Dominus, cum aperuero sepulcra vestra, ut educam vos de sepulcris vestris, populus meus, et dabo spiritum meum in vobis, et vivetis, et

ponam vos super terram vestram, et cognoscetis quia ego sum Dominus: locutus sum et faciam, dicit Dominus Deus.

Famosa est visio, et omnium Ecclesiarum Christi lectione celebrata: ob quam vel maxime causam utramque editionem ex integro posui; ne qua nobis ab Hebraeis calumnia fieret, si saltem in verbis aliquid discreparent. Solent enim ridere de nobis, et attollere supercilium et inflatis buccis ructare scientiam Scripturarum, si non dicam sensuum discrepantiam (quae si fuerit, jure reprehenditur), si verborum dissonantiam in nostris codicibus potuerint demonstrare.

Qui ergo putant de resurrectione, quae ab omnibus et Judaeis, et Christianis creditur, Dei esse sermonem, haec solent dicere: Facta est super prophetam manus Domini, hoc est, Dominus, atque Salvator, per quem Pater cuncta operatus est. Omnia enim per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil quod factum est. Et eduxit me, 433 inquit, in spiritu Domini, subauditur, manus Domini. Eduxit autem eum in spiritu: non in corpore, sed extra corpus, et posuit illum, sive dimisit in medio campi, qui plenus erat humanis ossibus: nec eum est passa requiescere, sed fecit ossa omnia circuire, quae non erant operta humo, sed super campum jacentia: nec solum multa, sed multa nimis, et propter temporis vetustatem arida siccaque vehementer, et nihil in se humoris habentia. Cumque interrogasset eum sermo divinus, utrum aestimaret haec ossa posse vivere? respondit: Domine Deus, tu nosti, qui plenam habes scientiam futurorum. Dixitque ad

eum Dominus: Vaticinare de ossibus, sive super ossa haec, et dices ad ea: Ossa arida, audite verbum Domini. In quo mirandum quomodo ad ossa arida sit locutus, quae ante nervos, carnes, et cutem, et spiritum vivificantem, Dei possent audire sermonem. Primumque ossa cum aliis ossibus nervorum vinculis colligantur: deinde implentur carnibus, et desuper ob pulchritudinem extenditur cutis, quae nudarum carnium operiat foeditatem; et tunc accipiunt spiritum, qui vivere ea faciat, et postquam vixerint, tunc cognoscant, quod ipse sit Dominus. Dicente itaque propheta quod ei fuerat imperatum, statim est facta commotio, ossaque in suam sunt applicata compagem, astricta nervis, plena carnibus, pelle cooperta: jacebantque humana corpora spiritum non habentia. Idcirco propheta vaticinatur ad spiritum, et ait: Haec dicit Dominus Deus: A quatuor ventis veni, spiritus: a quatuor videlicet mundi plagis, ut quomodo in prima conditione hominis, insufflavit Deus in faciem ejus, et factus est in animam viventem (Genes. II, 7): sic et secunda conditio, id est, resurrectio mortuorum, insufflante spiritu, vivificetur: qui ingressus est humana 434 corpora, statimque vixerunt, steteruntque super pedes suos. Unde et resurrectio dicitur mortuorum, congregatio, sive Ecclesia multa (Psal. CIII, 30), et ut in Hebraeo habetur, grandis exercitus; eoque completur tempore: Emitte spiritum tuum et creabuntur, et renovabis faciem terrae.

Quod autem sequitur: Et dixit ad me: Fili hominis, ossa haec universa domus est Israel,

videtur facere quaestionem, eo quod non de generali resurrectione, sed proprie de resurrectione dicatur domus Israel, quae dicat: Aruerunt ossa nostra, et periit spes nostra, et abscissi sumus a terra nostra, sive omnino desperavimus: quibus ista dicentibus, tertio Ezechiel prophetare compellitur, et dicere ossibus aridis: Haec dicit Dominus Deus: Ecce ego aperiam tumulos vestros. In quo quaeritur: Si aperit tumulos, quomodo supra dixerit: Erant autem multa valde super faciem campi, siccaque vehementer. Et educam, inquit, vos de sepulcris vestris, populus meus, secundum illud, quod scriptum est in Evangelio: Venit hora; quando qui in sepulcris sunt, audient vocem Filii Dei, et exibunt qui bona egerunt in resurrectionem vitae (Joann. V, 2). Et iterum: Qui audierint vivent (Ibid.). Et si, sicut (Al. ut) nonnulli arbitrantur, de generali resurrectione dicit sermo divinus, quid necesse fuit specialiter dici: Et inducam vos in terram Israel, cum in omni orbe terrarum resurgere debeant mortui ex his locis in quibus sepulti sunt? Cumque, ait, eduxero vos de tumulis vestris, et dedero spiritum meum in vobis, et vixeritis, tunc requiescere vos faciam super humum vestram; ut postquam requieveritis in terra Israel, tunc cognoscatis, quod ipse sim Dominus, qui promissa mea opere compleverim.

Qui ergo de generali resurrectione haec dicta intelligunt, illud quod videtur facere quaestionem: Ossa haec universa domus est Israel, ad sanctorum resurrectionem referunt, de qua 435 et Apostolus Joannes in Apocalypsi loquitur: Beatus et sanctus, qui habet partem in resurrec-

tione prima, super eum secunda mors non habet potestatem (Apoc. XX, 6): quod videlicet alia sanctorum, alia peccatorum sit resurrectio. Unde et in psalmo primo dicitur: Non resurgunt impii in judicio, neque peccatores in consilio justorum. Terram autem Israel quam resurgentibus Dominus pollicetur, illam esse confirmant, de qua scriptum est: Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram. (Matth. V, 4). Et: Placebo Domino in regione viventium (Ps. CXIV, 9). Haec loquuntur, qui de generali, ut diximus, resurrectione Ezechielem scripsisse autumant.

Qui autem taliter interpretantur ista, non debent nobis facere invidiam, quod istum locum aliter exponentes, resurrectionem negare videamur. Scimus enim multo robustiora testimonia, et in quibus nulla sit dubitatio, in Scripturis sanctis reperiri, ut est illud Job: Suscitabit (Al. suscitabis) pellem meam, quae ista sustinet (Job. XIX). Et in Daniel: Multi qui dormiunt in terrae pulvere, resurgent; isti in vitam aeternam, et isti in opprobrium, et in confusionem aeternam (Dan. XII, 2). Et in Evangelio: Nolite timere eos, qui corpus interficiunt, animam autem non possunt occidere; timete autem eum magis, qui potest et animam et corpus perdere in gehennam (Matth. X, 28). Et apostolus Paulus: Qui vivificabit mortalia vestra corpora propter inhabitantem spiritum ejus in vobis (Rom. VIII, 11), et multa alia. Ex quo perspicuum est, non nos resurrectionem negare, sed haec non scripta de resurrectione contendere, et per resurrectionis parabolam, de restitutione Israel prophetari qui eo tempore captivus erat

in Babylone. Nec statim haereticis occasionem dabimus, si haec de resurrectione communi intelligi denegemus. Numquam enim poneretur similitudo resurrectionis ad restitutionem Israelitici populi significandam, nisi staret ipsa resurrectio, et futura crederetur: quia nemo de rebus non exstantibus incerta confirmat. Totaque nostra illo tendit assertio, quod quomodo videtur incredulum, quod ossibus aridis, et multa vetustate confectis, futura resurrectio promittatur: et tamen futurum est quod promittitur; sic et restitutio populi Israel, qui ductus est in captivitatem, 436 et in toto orbe dispersus, videtur quidem incredibilis his qui Dei non norunt potentiam, sed tamen futura est: quia ego, inquit, Dominus locutus sum, et faciam sicut pollicitus sum. Denique et in anteriori prophetia, in qua montibus Israel antiquus repromittitur status, dicit ad eos Dominus: Et convertar ad vos, et arabimini, et accipietis sementem, et multiplicabo in vobis homines, omnemque domum Israel (Supra XXXVI, 9, 10): et rursum, quod domus Israel habitatura sit in terra sua, quae quondam inculta, postea futura sit quasi hortus voluntatis, et civitates desertae, et destitutae muniantur; et multiplicetur in eis domus Israel, sicut grex ovium, et caetera quae sequuntur ad eumdem sensum pertinere, qui nunc sub tropologia et parabola dicitur aridorum ossium, et penitus nullum humorem vitae habentium, impleto illo quod in Evangelio scriptum est: Quae apud homines impossibilia videntur, apud Deum possibilia sunt (Matth. XIX, 26). Ejecti sunt autem de sepulcris suis, de sepulcris

captivitatis, et vinculis quibus servitute Babylonia tenebantur astricti. Sed haec omnia Judaei, vel sub Zorobabel, ut prius dixi, expleta confirmant, quando magna est facta commotio; et regnum Chaldaeorum in Medos, Persasque translatum: vel in praesentia Christi sui, quem putant esse venturum. Nos autem spiritaliter post crucem Domini Salvatoris completa memoramus; et quotidie fieri in his vel maxime, qui instar Lazari peccatorum suorum fasciis colligati, ad vocem Domini suscitantur (Joan. XI); et vere sunt domus Israel, arens quondam, et nullam spem habens salutis: sed intrante in se spiritu gratiae, et porrigente Domino manum, de profundo inferi liberentur: et qui prius dixerant: Domine Deus, tu nosti haec, postea audiant liberati: Modicae fidei, quare dubitastis (Matth. XIV, 31)?

(Vers. 15, seq.) «Et factus est sermo Domini ad me, dicens: Et tu, fili hominis, sume tibi lignum unum, et scribe super illud Judae, et filiorum Israel sociorum ejus, et tolle lignum alterum, et scribe super illud Joseph lignum Ephraim, et omnis domus Israel, sociorum ejus. Et adjunge illa unum ad alterum tibi in lignum unum; 437 et erunt in unione in manu tua. Cum autem dixerint ad te filii populi tui, loquentes: Nonne indicas nobis quid in his tibi velis? Loqueris ad eos: haec dicit Dominus Deus: Ecce ego assumam lignum Joseph, quod est in manu Ephraim; et tribus Israel, quae junctae sunt ei: et dabo eas pariter cum ligno Juda, et faciam eas [Vulg. addit in] lignum unum, et erunt unum in manus ejus. Erunt autem ligna super quae scripseris in manu tua in

oculis eorum: et dices ad eos: Haec dicit Dominus Deus: Ecce ego assumam filios Israel de medio nationum, ad quas abierunt: et congregabo eos undique, et adducam eos ad humum suam, et faciam eos gentem unam in terra in montibus Israel, et rex unus erit omnibus imperans. Et non erunt ultra duae gentes, nec dividentur amplius in duo regna; neque polluentur ultra in idolis suis, et in abominationibus [Vulg. addit suis], et in cunctis iniquitatibus suis, et salvos eos faciam de universis sedibus suis, in quibus peccaverunt, et mundabo eos, et erunt mihi populus [Vulg. in populum], et ego ero eis Deus [Vulg. in Deum]. Et servus meus David rex super eos, et pastor unus erit omnium eorum: in judiciis meis ambulabunt, et mandata mea custodient, et facient ea. Et habitabunt super terram, quam dedi servo meo Jacob: in qua habitaverunt patres vestri, et habitabunt super eam ipsi et filii eorum, et filii filiorum eorum usque in sempiternum: et David servus meus, princeps eorum in perpetuum. Et percutiam illis foedus pacis: pactum sempiternum erit eis, et fundabo eos, et multiplicabo eos [Vulg. tacet eos], et dabo sanctificationem meam in medio eorum in perpetuum. Et erit tabernaculum meum in eis, et ero eis Deus, et ipsi erunt mihi populus. Et scient gentes quia ego Dominus sanctificator Israel, cum fuerit sanctificatio mea in medio eorum in perpetuum.

LXX: Et factus est sermo Domini ad me, dicens: Et tu, fili hominis, assume tibi virgam unam, et scribe super eam Judam, et filios Israel qui appositi sunt ei, et virgam secundam assumes

tibi, et scribes super eam Joseph, virgam Ephraim, et omnes filios Israel qui appositi sunt ei, et conjunges eas invicem tibi in virgam unam, ut copules eas, et erunt in manu tua. Et erit quando dixerint tibi filii Israel loquentes: Non indicas nobis quid sint ista tibi? Et dices ad eos: Haec dicit Dominus Deus: Ecce ego assumam in tribum 438 Joseph per manum Ephraim tribus Israel, quae adjunctae sunt ei, et dabo eos omnes super tribum Juda, et erunt in virgam unam, et erunt una in manu Juda. Et erunt virgae quas inscripsisti sic in manu tua coram eis: et dices eis, haec dicit Dominus Deus: Ecce ego assumam omnem domum Israel de medio gentium, ad quas ingressi sunt: et congregabo eos ex omnibus qui in circuitu ejus sunt, et inducam eos in terram Israel, et dabo eos in gentem unam in terra mea in montibus Israel, et princeps unus erit omnium istorum in regem. Et non erunt ultra in duas gentes: nec dividentur ultra in duo regna, ut non polluantur ultra in idolis suis et in offendiculis suis, et in omnibus impietatibus suis. Et eruam eos ex omnibus iniquitatibus eorum, in quibus peccaverunt, et mundabo eos et erunt mihi in populum, et ego ero eis in Deum. Et servus meus David princeps in medio eorum, et pastor unus erit omnium istorum, quia in praeceptis meis ambulabunt, et judicia mea custodient, et facient ea. Et habitabunt in terra sua quam dedi servo meo Jacob, ubi habitaverunt patres eorum, et habitabunt in ea ipsi et filii eorum, et filii filiorum eorum usque in sempiternum. Et David servus meus, princeps eorum erit in perpetuum. Et disponam eis testa-

mentum pacis, testamentum sempiternum erit cum eis: et dabo eos, et multiplicabo eos, et ponam sancta mea in medio eorum in perpetuum, et erit tabernaculum meum in eis, et ero eis Deus, et ipsi erunt mihi populus. Et scient gentes quia ego sum Dominus qui sanctifico eos, cum fuerint sancta mea in medio eorum in perpetuum.»

Regum narrat historia (III Reg. XII), sub Roboam filio Salomonis duodecim tribus fuisse divisas, et duas, hoc est, Judam et Benjamin cum Levitis ac sacerdotibus secutas esse Roboam, qui regnavit in Jerusalem, et regnum ejus appellatum est Juda. Alias vero decem tribus quae dixerunt: Non est nobis pars in David, neque haereditas in filio Sai [Al. Jesse], Jeroboam filio Nabath de tribu Ephraim, qui fuit filius Joseph, submisisse cervices, et servisse ei: appellatasque ex magna parte populi antiquo nomine Israel; et multo tempore regnum Juda et Israel adversum se habuisse certamina, propriisque paruisse regibus (IV Reg. XXV): primasque decem tribus captas ab Assyriis, 439 et post aliquantum temporis eas quae appellabantur Juda, a Chaldaeis in Babylonem ductas esse captivas, et tribum Juda post annos septuaginta, antiquae terrae redditam: decem autem tribus quae vocabantur Israel, usque hodie in montibus, urbibusque Medorum servire captivas (IV Reg. XXV).

Praesens igitur prophetia haec ex ore Domini pollicetur, quod utrumque sibi jungatur imperium, hoc est, regnum Judae, et regnum Israel; tollaturque virga Ephraim, qui de Joseph stirpe generatus est, cum reliquis tribubus, quae ei

sociatae sunt, et jungatur virgae Juda, ut nequaquam vocetur Juda, et Israel, sed uno nomine appellentur Juda: et sub figura prophetae, qui praecedit in typo Domini Salvatoris, nequaquam duabus manibus, sed una Christi teneantur manu. Dicit enim se assumere filios Israel de medio nationum, ad quas captivi ducti sunt, et reducturum eos in terram et in montes Israel, de quibus supra legimus: et appellandam unam gentem, uniusque regis regendam imperio: ut ultra non polluantur in idolis, et abominationibus suis; sed cum fuerint de captivitatis sedibus liberati, in quibus peccaverunt, omnibus vitiis esse mundandos, et futuros populum Dei, ita ut Dominus sit Deus eorum. Et servus, inquit, meus David rex super eos (Luc. I). De quo et Angelus loquitur in Evangelio, quod regnaturus sit super domum Jacob, et regni ejus non sit finis: tantaeque erit clementiae, ut non solum rex, sed et pastor appellatur, eo quod superbum nomen [Al. vocabulum] imperii, pastoris vocabulo mitiget. Qui postquam fuerint in gentem unam, et in terra Israel, ac montibus habitaverint, ambulaturi sint in omnibus judiciis Domini, et praecepta illius custodituri; habitaturi autem non in alia terra, sed in ea quam dedit servo suo Jacob, in qua habitaverunt patres eorum, Abraham, Isaac, et Jacob, et reliqui sancti, et non solum ipsi habitaturi sint, sed et filii eorum ac nepotes juxta illud Virgilianum (Aeneid. lib. IV): Et nati natorum, et qui nascentur ab illis: habitentque non ad breve tempus, sed in perpetuum. Vultis autem, ait, scire quis sit iste rex et pastor? Ipse est de quo supra dixi,

servus meus David. Qui cum in forma Dei esset, non est rapinam arbitratus esse se aequalem Deo; sed se exinanivit, formam servi 440 accipiens, et factus est obediens Patri usque ad mortem, mortem autem crucis (Philip. II, 6 seq.). Cumque sub tali rege fuerint, percutiam illis foedus pacis: nequaquam ut in veteri Testamento certaminum atque bellorum, sed pactum pacis, quae exsuperat omnem sensum, de qua Salvator loquitur ad Apostolos: Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis (Joan. XIV, 27). Et propheta dicit: Factus est in pace locus ejus (Ps. LXXV, 2). Quos cum in Ecclesia fundaverit, et stabilierit, ita ut possint dicere: Statuit supra petram pedes meos (Ps. XXXIX, 3): tunc multiplicabuntur vel credentium numero, vel multiplicatione virtutum. Et dabo, inquit, sanctificationem meam, sive sanctuarium in medio eorum in perpetuum, quod Judaei de templo interpretantur, quod sub Zorobabel exstructum est. Sed quomodo stare poterit hoc quod dicitur, in perpetuum: cum templum illud quod a Zorobabel exstructum est et postea a multis instauratum, Romano igne succensum sit? Quae omnia referenda sunt ad Ecclesiam, et ad tempora Salvatoris, quando tabernaculum ejus positum est in Ecclesia: ubi factus est Deus noster, et nos populus ejus. Profectusque omnium est, ut sciant quod ipse sit Dominus, et ipse sanctificet Israel, non juxta carnem, sed juxta spiritum: quando sanctificatio ejus in medio credentium facta est in perpetuum. Quo autem Dominus abjecerit tribum Ephraim, et elegerit tribum Juda, et in Psalmis legimus, in quibus

scriptum est: Et repulit tabernaculum Joseph, et tribum Ephraim non elegit; sed elegit tribum Juda (Ps. LXXVII, 67, 68), de qua scriptum est: Non deficiet princeps ex Juda, neque dux de femoribus ejus, donec veniat cui repositum est: et ipse erit exspectatio gentium (Gen. XLIX, 10). Vere enim in adventu Domini Salvatoris, duae virgae, et ut in Hebraico positum est, duo ligna in unum juncta sunt sceptrum, et in baptismate Christi dudum separata sociantur: ut fiant in unum novum hominem, et in unam gentem, neque polluantur ultra in idolis et abominationibus; sed mundi lavacro, sint populus Dei, et imperet eis Christus, et habitent super terram mitium, terram viventium, quam dederat servo suo Jacob, qui populum Israel in matris utero supplantavit.

Sin autem voluerimus juxta prophetiam Osee, 441 quae pene omnis ad decem tribus dirigitur, id est, ad Joseph et Ephraim, et Samariam, et Israel, intelligere falsi nominis scientiam, et diversas turbas haereticorum, hoc dicemus, quod in ultimo tempore quando subintraverit plenitudo gentium, et omnis Israel salvus fuerit (Rom. XI), tunc etiam adversarii populi, qui contra domum Judae et confessionem Ecclesiae pugnaverunt, tradant se ecclesiasticae fidei, et universis erroribus derelictis, et principibus mundi istius qui destruuntur [Al. destruantur], et patriarchis suis, qui eos in blasphemiarum barathrum deduxerunt, consurgant, et relinquant idola sua, et abominationes suas, quas de suo corde confinxerant, et de cunctis sedibus suis, in quibus peccaverunt, transeant ad ecclesiasticam fidem,

et mundentur, et sint populus Christi, et ipse sit Deus eorum: quae plenius in Osee propheta dictasse me novi.

Quod si Judaei et Christiani Judaizantes, haec ad mille annorum voluerint referre regnum, necessitate coguntur, ut suscipiant omnes qui salvi fuerint habitaturos in terra Israel, aedificandam Jerusalem, exstruendum templum, cunctas Legis caeremonias exercendas, observandum sabbatum, accipiendam circumcisionis injuriam, manducandum et bibendum, et divitiarum abundantiam pro summa beatitudine et cunctis opibus aestimandam, cum Apostolus dicat: Esca ventri, et venter escis: Deus autem et hunc et illas destruet (I Cor. VI, 13). Quomodo autem in typo resurrectionis superior sermo propheticus resurrectionem Judaici populi demonstravit, non carnalem, sed spiritualem: sic et ista prophetia nequaquam ad carnis, sed ad animae pertinet felicitatem, et ad Christi fidem, qua mundamur in baptismate, cujus regnum in perpetuum est, ut non exspectemus ventura quae transacta sunt, et quotidie transigi novimus.

(Cap. XXXVIII.) «Et factus est sermo Domini ad me, dicens: Fili hominis, pone faciem tuam contra Gog, terram Magog, principem capitis (sive ros) Mosoch, et Thubal, et vaticinare de eo. Et dices ad eum: Haec dicit Dominus Deus: Ecce ego ad te Gog principem capitis (sive ros) Mosoch, 442 et Thubal, et circumagam te, et ponam frenum in maxillis tuis, et educam (sive congregabo) te, et omnem exercitum tuum, equos et equites vestitos loricis universos, multitudinem

magnam, hastam et clypeum arripientium, et gladium (sive peltas et galeas, et gladios): Persae, Aethiopes, et Libyes, cum eis omnes scutati et galeati: Gomer, et universa agmina ejus: domus Thogorma, latera Aquilonis (sive ab extremis Aquilonis), et totum robur ejus, populique (sive gentes) multae tecum. Praepara et instrue te, et omnem multitudinem tuam quae coacervata est ad te, et esto eis in praeceptum (sive et eris mihi in custodiam). Post dies multos visitaberis: in novissimo [Al. novissimis] annorum venies ad terram quae reversa (sive perversa) est a gladio: et congregata est de populis multis ad montem [Al. montes] (sive terram) Israel, qui fuerunt deserti jugiter: haec de populis educta est et habitabunt [Al. habitaverunt in ea confidenter universi. Ascendens autem quas tempestas venies, et quasi nubes, ut operias terram tu et omnia agmina tua, et populi (sive gentes) multi tecum. Haec dicit Dominus Deus: In die illa ascendent sermones super cor tuum, et cogitabis cogitationem pessimam, et dices: Ascendam ad terram (sive super terram) absque muro (sive abjectam): veniam ad quiescentes habitantesque secure (sive in pace): omnes [Vulg. addit hi] habitant sine muro, vectes et portae non sunt eis: ut diripias spolia, et invadas praedam: ut inferas manum tuam super eos qui deserti fuerant, et postea restituti, et super populum qui est congregatus ex gentibus, qui possidere coepit, et esse habitator umbilici terrae. Saba et Dedan, et negotiatores Tharsis (sive Carthaginenses et omnes leones villae) et omnes leones ejus dicent tibi: Numquid ad diri-

pienda spolia venisti? Ecce ad invadendam praedam coacervasti multitudinem tuam, ut tollas argentum et aurum, et auferas supellectilem et substantiam, et diripias divitias infinitas? Propterea vaticinare, fili hominis, et dices ad Gog: Haec dicit Dominus Deus: Numquid non scies in die illa, cum habitaverit populus meus Israel confidenter? Et venies de loco tuo, a lateribus Aquilonis, tu et populi multi tecum, omnes ascensores equorum, coetus magnus, et exercitus potens. Et ascendes super populum meum Israel quasi nubes, ut operias terram. In novissimis diebus eris, et adducam te super terram meam: ut sciant gentes me, cum sanctificatus fuero in te in oculis eorum, o Gog. Haec dicit Dominus Deus: Tu ergo ille es de quo locutus sum in diebus antiquis per manum servorum meorum prophetarum Israel, qui vaticinabantur in diebus illis et temporibus, ut adducerem te super eos. Et erit in die illa, in die adventus Gog super terram Israel, dicit Dominus Deus, ascendet indignatio mea in furore meo. Et in zelo meo, in igne irae meae locutus sum: quia in die illa erit commotio magna super terram Israel: et movebuntur a facie mea pisces maris, et volucres coeli, et bestiae agri, et omne reptile quod movetur super humum, et cuncti homines qui sunt super faciem terrae: et subvertentur montes, et cadent sepes, et omnis murus ad humum corruet. Et vocabo adversum eum in omnibus montibus meis gladium, dicit Dominus Deus: gladius uniuscujusque in fratrem suum erit. Et judicabo eum peste, et sanguine, et imbre vehementi, et lapidibus gravedinis ingentibus: ignem

et sulphur pluam super eum, et super exercitum ejus, et super populos multos qui sunt cum eo. Et magnificabor, et sanctificabor: et notus ero in oculis multarum gentium: et scient quia ego Dominus.»

(CAP. XXXIX.---Vers. 1 seq.) «Tu autem, fili hominis, vaticinare adversum Gog, et dices: Haec dicit Dominus Deus: Ecce ego super te Gog principem capitis (sive Ros), Mosoch et Thubal; et circumagam (sive congregabo) te; et reducam (sive deducam) te; et ascendere [Vulg. addit te] faciam de lateribus (sive de novissimis) Aquilonis; et adducam te super montes Israel. Et percutiam (sive perdam) arcum tuum in manu (sive de manu) sinistra tua, et sagittas tuas de manu dextera tua; et dejiciam te super montes Israel, et cades tu et omnia agmina tua, et populi (sive gentes) quae tecum sunt. Feris, avibus, omnique volatili, et bestiis terrae dedi te devorandum. Super faciem agri (sive campi) cades: quia ego locutus sum, dicit Dominus Deus. Et emittam ignem in Magog, et in his qui habitant in insulis confidenter (sive et habitabuntur 453 insulae in pace): et scient quia ego Dominus. Et nomen sanctum meum notum faciam in medio populi mei Israel, et non polluam (sive non polluetur) nomen sanctum meum amplius; et scient gentes quoniam ego sum Dominus sanctus Israel. Ecce venit, et factum est (sive et scies quoniam erit), dicit Dominus [Vulg. addit Deus]: haec est dies de qua locutus sum. Et egredientur habitatores urbium [Vulg. de civitatibus] Israel, et succendent et comburent arma, clypeum et hastas (sive peltas

et contos), arcum et sagittas, baculos manuum [Vulg. manus]: et contos (sive lanceas): et succendent ea igni septem annis. Et non portabunt (sive non assument) ligna de regionibus (sive de campis), neque succident de saltibus: quoniam arma succedent igni, et depraedabuntur eos quibus praedae fuerant; et diripient vastatores suos, ait Dominus Deus. Et erit in die illa, dabo Gog locum nominatum sepulcrum in Israel; vallem viatorum ad Orientem maris, quae obstupescere facit [Vulg. faciet] praetereuntes (sive πολυάνδριον eorum qui venerint ad mare, et aedificabunt per circuitum os vallis; et sepelient ibi Gog et omnem multitudinem ejus; et vocabitur vallis (sive GE) multitudinis Gog. Et sepeliet eos domus Israel, ut mundent terram, septem mensibus. Et sepeliet eos omnis populus terrae, et erit eis nominatus, in die in qua glorificatus fuero, ait Dominus Deus. Et viros jugiter [Vulg. terrae] separabunt lustrantes terram, et sepelientes eos qui remanserant super faciem terrae, ut mundent eam: post septem menses quaerere incipient. Et circuibunt peragrantes terram: et cum viderint os hominis, statuent juxta illud signum, donec sepeliant illud sepultores in valle multitudinis Gog. Etenim nomen civitatis Amona (id est, Multitudo): et mundabunt terram.»

(Vers. 17 seqq.) «Tu ergo, fili hominis, haec dicit Dominus Deus: dic omni volucri, et universis avibus, cunctisque bestiis agri (sive campi): Convenite et properate: concurrite undique (sive per circuitum) ad victimam meam quam ego immolavi [Vulg. immolo] vobis, victimam gran-

dem super montes [Vulg. montem] Israel, ut comedatis carnem, et bibatis sanguinem. Carnes fortium (sive gigantium) comedetis, et sanguinem principum terrae bibetis: arietum, agnorum, et hircorum, taurorumque altilium et pinguium omnium. Et comedetis adipem in saturitate, et bibetis sanguinem in ebrietate, de victima quam ego immolavi [Vulg. immolabo] vobis. Et saturabimini super mensam meam de equo, et de equite forti (sive gigante): et de universis viris 458 bellatoribus, ait Dominus Deus. Et ponam (sive dabo) gloriam meam in gentibus (sive in vobis): et videbunt omnes gentes judicium meum quod fecerim, et manum meam quam posuerim (sive induxerim) super eos. Et scient domus Israel, quia ego sum Dominus Deus eorum a die illa et deinceps. Et scient omnes [Vulg. tacet omnes] gentes quoniam propter iniquitates suas capta sit domus Israel, eo quod reliquerint me, et abscon-derim (sive averterim) faciem meam ab eis, et tradiderim eos in manus hostium (sive inimicorum eorum) et ceciderint in gladio universi. Juxta immunditias eorum et scelera (sive iniquitates) eorum feci eis, et abscondi (sive averti) faciem meam ab illis. Propterea haec dicit Dominus Deus: Nunc reducam captivitatem Jacob, et miserebor omni domui Israel: et assumam zelum pro nomine meo sancto, et portabunt confusionem (sive ignominiam) suam, et omnem praevaricationem, qua praevaricati sunt in me, cum habitaverint in terra sua confidenter (sive in pace), neminem formidantes, et reduxero eos de populis (sive gentibus); et congregavero de terris ini-

micorum suorum (sive de regionibus gentium), et sanctificatus fuero in eis in oculis (sive in conspectu) gentium plurimarum. Et scient, quia ego sum Dominus Deus eorum, cum [Vulg. eo quod] fecerim eos transmigrare in gentes; et congregavero eos super terram suam, et non dereliquerim quemquam ex eis ibi. Et non abscondam ultra faciem meam ab eis, eo quod effuderim spiritum meum super omnem domum Israel, dicit Dominus Deus.»

Liber D

UODECIMUS.

Trepidationem meam in explanatione templi Ezechiel, immo tacendi perseverantiam, tuae, filia Eustochium, preces et Domini promissa superarunt, dicentis: Petite, et accipietis: quaerite, et invenietis, pulsate, et aperietur vobis (Matt. VII, 7). Et qua nos excusatione usi sumus, ut in calce anterioris voluminis diceremus, melius est nihil, quam parum dicere; tu eam vertisti in contrarium, ut referre putes saltem parum, quam nihil dicere: quia in altero voluntas prompta, in altero totius operis desperatio est: naturamque hujuscemodi hominum esse commemoras, ut non tantam gratiam habeant pro his quae tribueris, quantum dolorem super his, quae negaveris. Minore enim studio virtutes laudamus, quam vitia reprehendimus: et quamvis pulchra sint corpora, unius pravitate ac deformitate membri insigniora fiunt. Obsequar igitur voluntati tuae, et flante Spiritu sancto, vela suspendam, ignorans ad quae sim littora perventurus, et cum hoc eodem propheta clamitans, A quatuor ventis veni, spiritus; fastidiosoque lectori, immo animo perduelli nostra lecturo, illud in explanatione templi tota libertate denuntio, ut si veritatem desiderat, quaerat eam ab aliis. Nos autem ea, quae

in opere difficillimo possumus suspicari, simpliciter confitemur atque dictamus, gratias acturi Domino, si non in omnibus, quod impossibile est, sed in plerisque nobis aperuerit fores scientiae. Prima enim, ut ait sublimis orator, «Quaeque sectanti, honestum est etiam in secundis tertiisve consistere.»

(CAP. XL.---Vers. 1 seq.) «In vicesimo et quinto anno transmigrationis nostrae (sive captivitatis) in exordio anni (sive in primo mense) decima mensis, quarto decimo anno postquam percussa (sive capta) est civitas: in ipsa hac die (sive in die illa) facta est super me manus Domini, et adduxit me illuc. In visionibus (sive in visione) Dei, adduxit 463 me in terram Israel, et dimisit (sive posuit) me super montem excelsum nimis, super quem erat quasi aedificium civitatis, vergentis ad Austrum (sive e regione). Et introduxit me illuc: et ecce vir, cujus erat species quasi species aeris (sive aeris splendentis); et funiculus lineus (sive caementariorum) in manu ejus, et calamus mensurae in manu ejus. Stabat autem in porta: et locutus est ad me idem vir: Fili hominis, vide oculis tuis, et auribus tuis audi: et pone cor tuum in omnia, quae ego ostendam tibi (sive pone in cor tuum omnia, quae ostendero tibi): quia ut ostendantur tibi adductus (sive ingressus) es huc: et annuntia (sive monstrabis) omnia, quae tu vides domui Israel.»

Si quinto anno captivitatis, sive transmigrationis regis Joachin, in quarto mense, in quinta mensis aperti sunt coeli Ezechiel prophetae, juxta fluvium Chobar, et vidit visiones Dei, nunc autem

dicitur, quod in vicesimo et quinto anno transmigrationis ejusdem Jechoniae in exordio anni, decima mensis facta sit super eum manus Domini, adductusque in terram Israel, et positus super montem excelsum nimis, ut videret aedificium civitatis vergentis ad Austrum, nulli dubium est, quin decem et novem annis, novemque mensibus et quinque diebus anni vicesimi completis, omnis illius prophetia contexta sit. Quod si juxta Theodotionem, qui in eo loco ubi nos posuimus, in exordio anni, interpretatus est, in novo anno, decima mensis (novus autem annus apud Hebraeos vocatur mensis septimus, qui apud eos habet vocabulum THESRI (), ut Kalendis mensis septimi, sit tubarum clangor, et decima dies ejusdem mensis, dies jejunii et placationis; quinta decima vero qua celebrantur Scenopegia, sit decima mensis), videamus quid sit exordium anni sive novus annus.

(Vers. 5 seqq.) «Et ecce murus forinsecus in circuitu domus undique, et in manu viri calamus mensurae sex cubitorum et palmo, et mensus est latitudinem aedificii calamo uno, altitudinem quoque calamo uno. Et venit ad portam quae respiciebat viam Orientalem, et ascendit per gradus ejus, et mensus est limen portae calamo uno latitudinem, id est, limen unum calamo uno in latitudine, et thalamum uno calamo in longum, et uno calamo in latum, et inter thalamos quinque cubitos, et limen portae juxta vestibulum portae intrinsecus calamo uno. Et mensus est vestibulum portae octo cubitorum, et frontem ejus duobus cubitis: vestibulumÂ Â autem portae

erat intrinsecus. Porro thalami portae ad viam Orientalem, tres hinc et tres inde, mensura una trium, et mensura una frontium ex utraque parte. Et mensus est latitudinem liminis portae decem cubitorum, et longitudinem portae tredecim cubitorum. Et marginem ante thalamos cubiti unius, et cubitus unus finis utrinque: thalami autem sex cubitorum erant hinc, et inde. Et mensus est portam a tecto thalami usque ad tectum ejus, latitudinem viginti et quinque cubitorum, ostium contra ostium. LXX: Et ecce murus extra domum per gyrum, et in manu viri calamus mensurae cubitorum sex, et palaestes, et murum mensus est, latitudinem aequalem calamo, et altitudinem ejus mensurae. Et ingressusÂ Â est portam, quae respiciebat Orientem, septem gradibus, et mensus estÂ theeÂ Ã· sex hinc, et sex inde ** aelam portae aequalem calamo longitudine, et aequalem calamo in latitudine, et aelam in medio theelath cubitorum sex, etÂ theeÂ secundum aequalem calamo in latitudine, et aequalem calamo in longitudine, et aelam cubitorum quinque. EtÂ theeÂ tertium aequalem calamo in latitudine trium, et aequalem calamo in longitudine trium, et aelam portae qui juxta aelam portae octo cubitorum, et aelam duorum cubitorum, et aelam portae intrinsecus, etÂ theeÂ portae eÂ 468Â regione, tres hinc, et tres inde, et mensura unaÂ Â trium: mensura una aelam hinc et inde. Mensus est latitudinem introitus portae decem cubitorum, et latitudinem portae cubitorum tredecim, et cubitus unus redigebatur in conspectuÂ theeriÂ cubiti unius,

et cubiti unius terminus hinc inde, etÂ theeÂ cubitorum sex hinc, et cubitorum sex inde. Et mensus est portam a muroÂ thee,Â usque ad parietemÂ thee,Â latitudinem viginti quinque cubitorum. Haec porta contra portam.» Dum essem Romae puer, et liberalibus studiis erudirer, solebam cum caeteris ejusdem aetatis et propositi, diebus Dominicis sepulcra apostolorum et martyrum circuire. crebroque cryptas ingredi, quae in terrarum profunda defossae, ex utraque parte ingredientium per parietes habent corpora sepultorum. et ita obscura sunt omnia, ut propemodum illudÂ Â propheticum compleatur: Descendant ad infernum viventesÂ (Ps. LIV, 16). et raro desuper lumen admissum, horrorem temperet tenebrarum, ut non tam fenestram, quam foramen demissi luminis putes. rursumque pedetentim acceditur, et caeca nocte circumdatis illud Virgilianum proponiturÂ (Aeneid. lib. II):

Horror ubique animos, simul ipsa silentia terrent.

Hoc mihi dictum sit, ut prudens lector intelligat, quam habeam sententiam super explanatione templi Dei in Ezechiel, de quo scriptum est: Nubes et caligo sub pedibus ejusÂ (Ps. XCVI, 2). Et rursum: Tenebrae latibulum ejusÂ (Ps. XVII, 12): Unde et Moyses nubem ingressus est et caliginem, ut posset DominiÂ Â mysteria contemplari. quae populus longe positus, et deorsum manens, videre non poteratÂ (Exod. XXIV et XXXIV). Denique post quadraginta dies, vultum Moysi vulgus ignobile, caligantibus oculis, non videbat, quiaÂ glorificata erat,Â sive ut in Hebraico conti-

netur,Â cornutaÂ facies Moysi. Ita et mihi legenti descriptionem templi mystici accidit, ubicumque oculus cordis aperitur, et me aliquid videre aestimavero et tenere sponsum. (quod Judaei secundum litteram in adventu Christi sui, quem nos esse Antichristum comprobamus, putant aedificandum, et nos ad Christi referimus Ecclesiam, et quotidie in sanctis ejus aedificari cernimus) et gaudens dixere: Inveni quem quaesivit anima mea, tenebo eum, et non dimittam eumÂ (Cant. III, 4); rursum me deseritÂ Â sermo divinus, fugitque sponsus e manibus. etÂ 469Â clauduntur oculi caecitate, ita ut cogar dicere: O profundum divitiarum sapientiae et scientiae Dei! quam inscrustabilia sunt judicia ejus, et investigabiles viae illiusÂ (Rom. XI, 33)! Et quod alibi scriptum est: Judicia Domini abyssus multaÂ (Ps. XXXV, 7). Et: De profundis clamavi ad te, Domine, Domine, exaudi vocem meamÂ (Ps. CXXIX, 1): et illud Elisaei, qui raptum a se magistrum cordis oculis sequebatur, dicens: Pater, pater: currus Israel et auriga ejusÂ (IV Reg. II, 12). Simpliciter igitur est fatendumÂ Â me templum beati Ezechielis, quod saecula cuncta tacuerunt, non temeritate velle disserere. sed fide et timore Dei, conjecturam animi mei cupere legentibus demonstrare. ut si ego in tabernaculum Dei pelles caprarum pilosque obtulero, unde peccatorum spinae et aculei protegantur, et arceantur pluviae et tempestates. alius qui dives est, pro qualitate meritorum, vel ferrum, vel aes, vel argentum, aurumque et pretiosissimos lapides offerat. et non nostra, quia sunt minora, contemnat; sed propriis gau-

deat opibus. Nisi enim ima fuerint, summa esse non poterunt: et ut majora laudentur, minorum comparatione succrescunt. Videamus igitur, quid ingressus Ezechiel aedificium civitatis vergentis ad Austrum primum viderit, deinde audierit:Â Et ecce,Â Â inquit,Â murus forinsecus in circuitu domus undique. ProÂ muro,Â quem Aquila et Theodotio interpretati sunt, Symmachus et Septuaginta posuereÂ Ï€ÎµÏá½· Î²Î¿Î»Î¿Î½. Murus ergo, siveÂ Ï€ÎµÏá½· Î²Î¿Î»Î¿Ï„,Â ex omni parte domum, hoc est, templum Domini circumdabat. habebatque vir, cujus erat species quasi species aeris, non solum funiculum geometricum et caementariorum, sed et calamum tenebat in manu. cujus supra mensura tacita est, et nunc ponitur cubitorum sex et palmo, qui rectius Graece diciturÂ Ï€Î±Î»Î±Î¹ÏƒÎ„á½µ,Â et est sexta pars cubiti. AlioquinÂ palmusÂ Â ÏƒÏ€Î¹Î¸Î±Î¼á½´ ´Î½Â sonat, quam nonnulli pro distinctioneÂ palmam:Â porroÂ Ï€Î±Î»Î±Î¹ÏƒÎ„á½´ ´Î½,Â palmumÂ appellare consueverunt. Hoc igitur calamo mensus est latitudinem et altitudinem muri, et utrumque, hoc est, latitudo et altitudo uno fuere calamo,Â Â hoc est, senis cubitis et palmo uno. Cumque essent portae plurimae, noluit per alias intrare portas, sed per eam,Â 470Â quae respiciebat ad Orientalem plagam. Et quia non erat aequalis locus, et murus enim per circuitum, et ipsa aedes Dei in excelsioribus locis aedificata erat, propterea per gradus ingreditur, immo conscendit. quos soli LXXÂ septemÂ nominant, cum et in Hebraeo, et in caeteris translatoribus gradus tantum absque numero

legerimus. Ingressusque portam, statim mensus est limen portae, quod LXXÂ Î¸Îµá½²Â nominant: pro quo in Hebraeo scriptum est SEPH. Et diligentem et studiosum lectorem admonendum puto: si tamen scientia Scripturarum, et non vanis oratorum declamationibus ducitur. ut sciat omnia prope verba Hebraica, et nomina,Â Â quae in Graeca et Latina translatione sunt posita, nimia vetustate corrupta, scriptorumque vitio depravata. et dum de inemendatis scribuntur inemendatiora, de verbis Hebraicis facta esse Sarmatica, immo nullius gentis. dum et Hebraea esse desierint, et aliena esse non coeperint. Limen igitur portae, siveÂ Î¸Îµá½²,Â immoÂ seph,Â quod SymmachusÂ Î¿á½Î´á½¸Î½:Â Aquila et TheodotioÂ Ï€Ïá½¹Î¸Ï…ÏÎ¿Î½Â interpretati sunt, habebat calamum unum, hoc est, sex cubitos et palmum in latitudine. pro quo nescio quid volentes LXX addidere de suo,Â sex hinc et sex inde. Post limen autemÂ Â portae, juxta Hebraicum, mensus est thalamum sive cubiculum, ut Symmachus transtulit,Â Ï€Î±ÏÎ±ÏƒÏ„á½±Î´Î±Ï„,Â id est,Â postesÂ ex utraque parte calamo uno, tam in longum, quam in latum. Quod et ipsum LXXÂ aelamÂ (Î±á¼°Î»á½°Î¼)Â transtulerunt, quod in consequentibus SymmachusÂ anteliminareÂ interpretatus est. Inter thalamos autem duos, sive cubicula, etÂ Ï€Î±ÏÎ±ÏƒÏ„á½±Î´Î±Ï„,Â erant quinque cubiti, et aliud prolimen portae juxta vestibulum intrinsecus calamo uno. Tertium quoque vestibulum portae octo habebat cubitos, et in fronte ejusdem, sive in marginibus duos cubitos. Quod vestibulum ne quis putet

idem esse quod supra, addidit: Vestibulum autem erat portae interioris: pro quibus LXX primum, et secundum, et tertium vestibulum transtulerunt. Thalami autem, id est, cubicula,Â Â quae post portam Orientalem erant aedificata in vestibulis, respiciebant ad viam Orientalem. Et ut sciamus quot fuerintÂ 471Â thalami, jungitur, tres hinc, et tres inde: ad Septentrionem videlicet et ad Meridiem respicientes, et ad Orientalem viam. unaque mensura frontium erat ex utraque parte. Mensus est quoque mensuram in latum liminis portae, et reperit decem cubita, et in longum tredecim cubita. et in unum cubitum arctabantur extrema thalamorum, vel ut Symmachus transtulit,Â Ï€Î±ÏÎ±ÏƒÏ„á½±Î´Ï‰Î½,Â et utraque frons singulos habebat cubitos. Thalami autem, siveÂ Ï€Î±ÏÎ±ÏƒÏ„á½±Î´Î¡Ï„,Â et ut LXX de suo posuereÂ Î¸ÎµÎ·Î»á½°Î¸,Â ex utraque parte sena habebant cubita. Mensusque est portam a tecto thalami, siveÂ Ï€Î±ÏÎ±ÏƒÏ„á½±Î´Î¿Ï„,Â usque ad tectum sive ad parietem ejus, et invenit inter tectum et tectum,Â Â latitudinis viginti et quinque cubita. Tantum enim erat spatii inter ostium et ostium, sive inter portam et portam. Haec breviter divinantis magis, quam explanantis animo dixerimus, volentes juxta litteram obscuram, et pene non apparentem adumbrare picturam. Caeterum pauca, quae possumus suspicari, strictim, dubitantesque [Vulg.Â dubitanterque] ponemus. Apostolus Paulus volens EphesiosÂ (Cap. III)Â sacratiora cognoscere, imprecatur eis, ut repleantur sapientia et charitate Domini. ut radicati atque fundati, scire valeant,

et comprehendere quae sit latitudo, et longitudo, et altitudo, et profundum divitiarum ejus. et ad eosdem loquitur: Ergo nequaquam estis peregrini, sed cives sanctorum, et domestici Dei, aedificati supra fundamentumÂ Â apostolorum, et prophetarum. ipso angulari lapide Jesu Christo, in quo omnis aedificatio compacta crescit in templum sanctum in Domino: in quo et vos superaedificati estis in habitaculum Dei et in Spiritu sanctoÂ (Ephes. III, 2). Petrus quoque apostolus eisdem pene verbis, quia eodem spiritu, in Epistola loquitur: Si quidem credidistis quoniam bonus Dominus. ad quem accedentes lapidem viventem, ab hominibus quidem reprobatum, a Deo autem electum, et honoratum. et ipsi ut lapides viventes aedificamini domus spiritualis in sacerdotium sanctum, offerentes spirituales Â Â victimas acceptabiles Deo per Jesum ChristumÂ (I Petr. II, 3 seqq.). Ex quo perspicuum est, Dominum Salvatorem, qui verus architectus est, probare lapides qui possint poni in templi fundamentis. qui in medio, qui in superioribus locis, et inferiorisÂ 472Â mensurae, vel non tam solidae firmitatis in muro, et extra templum in circuituÂ Ï„Î¿á¿¦ Ï€ÎµÏÎ¹Î²á½¹Î»Î¿Ï…Â collocari. Non est enim parvi roboris nec minimae firmitatis, impositos desuper lapides sustinere. Unde scribit Apostolus ad credentes: Invicem onera vestra portantesÂ (Galat. VI, 2). Et in alio loco scriptum est: non debere nos pondus assumere, quod ferre non possumus. Calamus autem mensurae, qui habebat sex cubita, et palmum unum, illud significat, notam esse Deo conversationem

nostram. quaeÂ Â in sex diebus in quibus mundus factus est continetur, et notam esse rationem operum singulorum, ut aliud ad opera pertineat, aliud ad mentem. Unde et latitudo aequa est altitudini: quorum latitudo ad opera, ut diximus; altitudo refertur ad animum, qui ad alta festinat. Illud autem semel monuisse sufficiat: nosse me cubitum, et cubita neutrali appellari genere. sed pro simplicitate, et facilitate intelligentiae, vulgique consuetudine, ponere et genere masculino. Non enim curae nobis est vitare sermonum vitia, sed Scripturae sanctae obscuritatem quibuscumque verbis disserere. Ingreditur igitur vir, cui Oriens nomen est, per portam Orientalem, ut illuminet eos, quos in prima vestibuli fronte repererit, sive in ipso introitu portae. non per unum, sed per plures gradus,Â Â quorum siletur numerus, ut ascensionis appareat difficultas. et quotcumque gradus tibi proposueris, scias minus esse ab eo, quod dubium derelinquitur. Istam arbitror portam, de qua et in Psalmis canitur: Haec porta Domini, justi intrabunt per eamÂ (Ps. CXVII, 20). Mensusque est limen portae, ut scire valeamus omnia patere notitiae Dei. Quod limen in latitudine unius dicitur calami, et de altitudine siletur ac longitudine. Via enim est et introitus, et per eam ad interiora pergendum est. (licet in hoc loco Septuaginta superflueÂ longitudinem,Â vel, ut in plerisque codicibus continetur,Â altitudinemÂ dixerint); cubicula autemÂ , id est, thalami etÂ Ï€Î±ÏÎ±ÏƒÏ„á½±Î´ÎµÏ‚Â tam in longum, quam in latum singulos habeant calamos. sed inter thalamum et thalamum, quinque tantumÂ Â sunt

cubita, ut interiora cubiculorum plenam habeant mensuram calami, id est, sex cubitorum, et palmi unius, dum operaÂ 473Â pariter ratioque consentiunt. Ea vero quae extrinsecus sunt, hoc est, inter thalamum et thalamum, quinque cubita; necdum enim Christi secreta penetrarunt, nec possunt dicere: Introduxit me rex in cubiculum suumÂ (Cant. I, 3). Et alibi: Omnis gloria filiae regis intrinsecusÂ (Ps. XLIV, 14). Sed discipulis cum Christo domi commorantibus, mysteria ejus audire non possunt, et foras ad se cupiunt Dei exire sermonem. et propterea quinque cubitorum mensura in eis ponitur, ut ad sensusÂ Â quinque omnia referre doceantur. Limen quoque alterius portae, sive ut in Septuaginta continetur, secundi vestibuli et tertii, ejusdem calami unius mensurae est. Post quod vestibulum ejus, hoc est, limen portae, in introitu octo ponuntur cubita. ut interiora vestibuli nequaquam septenarium numerum, et sex cubita, et palmum unum, sed octonarium teneant, qui ad resurrectionis et diei Dominicae pertinent sacramentum. Et in fronte, inquit, ejusdem vestibuli duo erant cubita, quae vel ad utrumque pertinent Instrumentum, vel ad litteram, et spiritum. vel ad mysterium forcipis, qua in Isaia de altari carbo comprehenditur, et defertur ad prophetae labia purganda. Et ut sciamus, quod sit hoc vestibulum, quod octo et duobus cubitis terminatur,Â Â ponit manifestius:Â Vestibulum autem portae erat intrinsecus,Â per quod pervenimus ad templum Dei. Thalami quoque, et cubicula quae erant ad viam portae Orientalis, pro quibus Septuagin-

taÂ ElauÂ Â scribunt, tres erant hinc, et tres inde, mensurae unius. id est, calamo uno, qui sex cubita, et unum palmum habebat, de quibus supra dictum est: EtÂ Î±á¼°Î»á½°Î¼Â uno calamo in longum, et uno calamo in latum, et inter thalamos quinque cubitos. Ne igitur putaremus duos tantum esse thalamos, ternos ex utraque parte posuit: ut senarium numerum demonstraret. qui et in hydriis Evangelii indicaturÂ (Joan. VIII), in quibus aquae in vina mutatae sunt. et quotidie Judaici latices vertuntur in vinum, quod laetificat cor hominis: et Christi cruore fit dulcius. Mensus est quoque latitudinem liminis [Al.Â limitis] portae decem cubitorum, qui perfectus estÂ 474Â numerus, et vel Decalogo continetur, vel Evangeliorum quatuor sacramento. Qui ab uno incipiens, ita ad quatuor pervenit, ut denariumÂ Â impleat numerum. Cujus longitudo habebat tredecim cubitos: pro qua in Septuaginta rursum ponitur latitudo, quod mihi videtur scriptorum negligentia depravatum. Neque enim in uno loco latitudinem, et rursum latitudinem decem, vel tredecim cubitorum Scriptura dixisset. Potest autem porta liminis, in quo sacratus est numerus veteris et novi Testamenti, vel ipse Dominus intelligi, qui dicit: Ego sum ostiumÂ (Joan. X, 9). vel certe omnes sancti, per quos ingredimur ad notitiam Dei, quorum apostolus Paulus loquebatur:Â Â Os meum patet ad vos, o Corinthii; et: Dilatamini et vosÂ (II Cor. VI, 11). Tredecim autem cubiti post octonarium numerum, librorum Moysi continent sacramentum, qui et in quinque monstrantur panibusÂ (Matth.

XIV), et in Samaritana EvangeliiÂ (Joan. IV). quae arguitur quod quinque habuerit viros, et sextum quem se putabat habere, non habebat. et tamen octonarius, et quinarius numerus, uno cubito, id est, quarto [Al.Â tertio] decimo consummatur:Â Â quia in Christo recapitulantur omnia. Unde dicitur:Â Et cubitus unus finis utrinque:Â dum et vetus et novum Testamentum una Christi mensura complectitur, et altitudinem triginta cubitorum arcae Noe unus cubitus includit. Thalami autem,Â inquit, sive ut Septuaginta posuereÂ thau,Â velÂ thee,Â vertentes atque mutantes per singula loca, ut voluerunt Hebraica nomina, sex cubitorum erant ex utraque parte. quod dicitur,Â hinc et inde,Â et nequaquam habebant palmum nec rationem desuper additam. quae praesentem conversationem ad futuram beatitudinem provocaret, sed tantum sex cubita. Unde sequitur: Et mensus est portam a tecto thalami usque ad tectum, sive parietem ejus: et invenit latitudinis viginti et quinque cubita. qui et ipse numerus, licet quadrusÂ Â sit, tamen refertur ad sensus. Si enim quinos cubitos contra se quinquies ordinaveris, vicesimum et quintum numerum efficies: qui est inter tectum thalamorum et tectum. et tamen utrumque e regione sui positum,Â 475Â a summis partibus habet ostium contra ostium. Haec non frivola videantur esse lectori, licet et mihi ipsi qui dico displiceant, sentiens me clausam pulsare januam; sed legenda cum venia sunt. alioquin potui simpliciter ignorantiam confiteri, et omne studiosorum amputare desiderium. Sicut enim a perfecta scientia

procul sumus, levioris culpae arbitramur saltem parum, quam omnino nihil dicere.

(Vers. 14 seqq.) «Et fecit frontes per sexaginta cubitos, et ad frontem atrium portae undique perÂ Â circuitum. Et ante faciem portae, quae pertingebat usque ad faciem vestibuli portae interioris, quinquaginta cubitos, et fenestras obliquas in thalamis, et in frontibus eorum quae erant intra portam undique per circuitum. Similiter autem erant et in vestibulis fenestrae per gyrum intrinsecus: et ante frontes pictura palmarum. LXX: Et sub divo aelam portae sexaginta cubitis, et theim atrii portae per circuitum. Et sub divo atrii extrinsecus aelam portae interioris quinquaginta cubitis: et fenestrae absconditae super theim, et super aelam intra portam atrii per circuitum. Et similiter elamoth, et fenestrae in circuitu intrinsecus, et super aelam palmae hinc et inde.»

Symmachus hunc locum ita interpretatus est:Â Et fecitÂ Ï€ÎµÏÎ¹ÏƒÏ„á½±ÏƒÎµÎ¹Ïƒ,Â Â quas nosÂ circumstantiasÂ possumus dicere: pro quibus in Hebraico habet ELIM (), quae Aquila interpretatus est,Â Î°Ïá½· Ï‰Î¼Î±,Â et nos inÂ frontesÂ vertimus. Rursum ubi Septuaginta posuereÂ theim atrii,Â in Hebraico habet EL () numero singulari, quod SymmachusÂ prope atrium,Â AquilaÂ Î°Ïá½·Ï‰Î¼Î±,Â id estÂ frontem atrii,Â transtulerunt. Sub divoÂ quoqueÂ aelam portae,Â Aquila,Â ante faciem postium portae:Â Symmachus,Â contra faciem vestibuli portae,Â interpretati sunt. FenestrasÂ Â absconditusÂ quae Hebraice appellantur ATEMOTH ,

Symmachus,Â Ï„Î¿Î¾Î¹Î¹Î°á½°Ï‚Â transtulit. Et ubi dixere Septuaginta,Â super theim,Â etÂ super aelam,Â idem SymmachusÂ postesÂ posuit, etÂ circumstantias;Â Aquila,Â thalamos,Â etÂ frontes eorum:Â pro quibus in Hebraico scriptum est THEIM et ELE . Porro ELAMOTH, quod Septuaginta et Theodotio similiter transtulerunt; SymmachusÂ circumstantias,Â AquilaÂ frontes,Â interpretati sunt. AelamÂ autem, pro quo in Hebraeo scriptum est EL [Mss.Â UL],Â ostiumÂ velÂ porticusÂ appellatur. Pro palmis quoque in Hebraico scriptum est THAMARIM , numero plurali: quia singularis numerus,Â palmam,Â THAMAR vocat.

Haec fastidioso lectori scio molesta fore: sed volui breviter ostendere, quantum temporis longitudine,Â Â immo scriptorum vitio, et ut apertius loquar, imperitia ab Hebraica veritate discrepet antiqua translatio. praecipueque in Hebraicis nominibus, quae nos de aliorum editionibus in Latinum sermonem expressimus, non tam explanationem dictionum, quam suspicionem nostram simpliciter indicantes.

Puto autem inter murum templi extrinsecus per circuitum, et ipsam aedem in atrio, hoc est, in medio, quaedam fuisse propter ornatum posita, quae Symmachus interpretaturÂ circumstantias. id est,Â stantia quaedam,Â et de terrae solo erecta in sublime, et haec sexaginta cubitorum obtinere spatium. Rursumque egredientibus de porta interiori ad faciem vestibuli, quod respiciebat portam exteriorem, quinquaginta cubitos obtinuisse locum, in quibus fenestrae erant obli-

quae,Â Â quas SeptuagintaÂ absconditas,Â SymmachusÂ Ï„Î¿Î¾Î¹Î°á½°Ï‚Â vocat. Et hac fenestrae erant in thalamis, hoc est, in cubiculis singulis, et porticibus quae ante cubicula tendebantur, obtinentes cubitos quinquaginta. Quae fenestrae obliquae siveÂ Ï„Î¿Î¾Î¹Î°Î±á½¶,Â idcirco a sagittis vocabulum perceperunt, quod instar sagittarum angustum in aedes lumen immittant, et intrinsecus dilatentur. omniaque per circuitum plena erant hujuscemodi fenestris.

Et ante frontes, inquit, porticuum, pictura sive caelatura palmarum: per quae ostenditur in introitu portae, statimque ingredientibus murum, sexaginta occurrere cubita cum variis ornamentis. quae referuntur ad conditionem mundi, ut ex creaturis Creator intelligatur. et omnia ordine, et ratione currentia, ostendant mundi varietatem, quiÂ Â apud GraecosÂ Î°á½¹Ïƒ Î¼Î¿Ï„,Â abÂ ornatuÂ nomen accepit: et in sex diebus factus est. ut per singulos dies, decades singulae supputentur, quem perfectum numerum supra diximus.

Post haec ingredientibus nobis atrium interius, occurrunt ante ipsum vestibulum portae interioris thalami cum obliquis fenestris, quinquaginta cubitorum tenentes spatium, qui et ipse sacratus est numerus. Et post septem hebdomadas plenas festivitatis et gaudii, Ogdoadis prima incipit dies, quae est resurrectionis, et introducit nos ad viciniam templi. Cum enim omnia fecerimus,Â 477Â agentes prioris erroris poenitentiam: tunc vicini et proximi efficimur Deo. ut in exteriori atrio, notitiam Creatoris creaturarum ordo nos doceat atque constantia,Â Â et in interiori verus

jubilaeus, in quo omnia nobis debita dimittuntur, instruatÂ Î ¸ ÎµÎ¿Î»Î¿Î³á½·Î±Î½,Â et introducat ad Sancta sanctorum.

Notandum quoque quod interius atrium plures fenestras habeat, non directas et aequales, sed obliquas, et angustas exterius, et se intrinsecus dilatantes. ut per parva quaedam foramina possimus ad interiora penetrare, et ad clarissimi luminis, quod versatur in templo, plenitudinem pervenire. Denique post sexaginta et quinquaginta cubitos, et thalamos, et porticus, et frontes porticuum, et fenestras plurimas per circuitum, palmarum nobis caelatura vel pictura monstratur, ut de mundo victoriam possidentes, digni efficiamur palmas videre virtutum.

(Vers. 17 seqq.) «Et eduxit me ad atrium exterius,Â Â et ecce gazophylacia, et pavimentum stratum lapide in atrio per circuitum: triginta gazophylacia in circuitu pavimenti. Et pavimentum in fronte portarum secundum longitudinem portarum erat inferius. Et mensus est latitudinem a facie portae inferioris usque ad frontem atrii interioris extrinsecus, centum cubitos ad Orientem, et ad Aquilonem. LXX: Et introduxit me in atrium interius, et ecce thalami, et intercolumnia atrii per circuitum, triginta thalami per columnas, et porticus post januas in longitudinem januarum ante columnas inferius. Et mensus est latitudinem atrii ab eo loco qui erat sub divo portae exterioris usque ad interius: sub divo portae interioris quae respiciebat exteriora, cubitos centum, et vergebat adÂ Â Orientem.»

Pro thalamis triginta, quos vertere Septuaginta, sive gazophylaciis atque cellariis, ut interpretatus est Aquila, Symmachus posuitÂ á¼Î¾á½³Î ´ÏÎ±Ï‚. Et pro centum cubitis exterioris spatii, qui tendebant usque ad portam Orientalem, in Hebraico idem cubitorum numerus, et ad Aquilonem tendere dicitur: in Septuaginta vero nomenÂ AquilonisÂ ablatum est.

Vir ergo ille qui habebat funiculum caementariorum in manu, et calamum mensurae, et stabat in porta, inter caetera quae prophetae monstrabat aspectui. post atrium sexaginta cubitorum, et aliud vestibulum portae interioris quod tenebat quinquaginta cubitos, eduxitÂ 478Â prophetam ad atrium exterius, sive ut in Septuaginta continetur, introduxit ad atrium interius. Satisque miror juxta litteram et Septuaginta,Â Â quomodo post exteriora atrii, sexaginta et quinquaginta cubitos tenentia, interius sit atrium, quod in latitudine centum cubitorum tendatur spatiis. nisi forte juxta mysticos intellectus, et profectus ingredientium, quae interiora in doctrinis fuerint, latiora sint.

Introductus autem in atrium interius, sive ductus ad exterius atrium, ut in Hebraico continetur, statim intuitus est triginta thalamos vel gazophylacia, sive ut Symmachus interpretatus est,Â exedras. quae habitationi Levitarum atque sacerdotum fuerant praeparatae, et pavimentum vivis stratum lapidibus sive intercolumnia [Al.Â intercolumnas]. ut ostendatur interius atrium vel exterius habere ante fores ordinem columnarum, et pavimentumÂ Â in fronte por-

tarum, sive porticus post tergum portarum. In quibus porticibus puto columnas ordine fuisse dispositas, ut ante gazophylacia essent porticus, et in frontibus porticuum columnae porticus sustinentes. Pavimentum autem quod stratum erat lapidibus, et ante porticus atrii tendebatur, inferius erat in ascensione porticuum, et eamdem habebat longitudinem quam thalamorum aedificatio possidebat.

Mensusque est idem vir, in cujus manu erat funiculus et calamus, a facie portae inferioris, sive ut Septuaginta volunt, exterioris, usque ad frontem atrii vel portae interioris, centum cubitos ad Orientem, et ad Aquilonem.

Ex quibus intelligimus illud Evangelicum quod a Salvatore narraturÂ (Matth. XV), missae in agrumÂ Â sementis in terram bonam, quae multiplicet fruges pro varietate virtutum in tricenarium, et in sexagenarium, et centenarium numerum, hujus loci vaticinio convenire. Et hic enim tricesimus, et sexagesimus, et centesimus numerus ponitur, ut his quasi gradibus ad perfectam scientiam pervenire valeamus; ita dumtaxat ut ad interiora Ecclesiae quinquagenarius nos perducat numerus, qui finito septem hebdomadarum sabbato, in diem resurrectionis erupit.

Gazophylacia autem appellantur quae plena sunt spiritualibus divitiis, de quibus scriptum est:Â Redemptio animae viri, propriae divitiaeÂ (Prov. XIII, 8). Super quibus et Paulus apostolus gratulaturÂ 479Â discipulis suis, quod pleni sint omni verbo et omni scientiaÂ (Philipp. I).

Gaza autem lingua Persarum divitiaeÂ Â nuncupantur. Vel certe thalami, qui Graece dicunturÂ Ï€Î±ÏƒÏ„Î¿Ï†á½¹ÏÎ±Â ostendunt sponsi adventui cubicula praeparata, quae fuere triginta numero, ut perfectam aetatem habitantium demonstrarent.

Et pavimentum stratum erat lapide: ne luto, et terra, et pulvere peccatorum habitantium polluerentur vestigia; sed ut super vivos incederent lapides, quibus aedificatur templum Dei. Sive intercolumnia erant ante thalamorum fores, quae impositum desuper aedificium sustentarent. Istae sunt columnae, de quibus et Paulus apostolus scribit: Dexteras dederunt mihi et Barnabae, Petrus et Joannes qui videbantur columnae esseÂ (Gal. II, 9). Et in alio loco: Columna et firmamentum veritatisÂ (I Tim. III, 15). Et in Joannis Apocalypsi legimus: Qui vicerit, faciam eum columnamÂ Â in templo Dei mei, et foras non egredietur ampliusÂ (Apoc. III, 12).

Pavimentum ergo quod erat in fronte portarum, de quo jam diximus, sive porticus post tergum portarum, quae habitatores thalamorum ab imbribus defendebant, erat inferius. Semper enim quae inferiora sunt in altioribus collocantur, ut ad mystica atque secreta, et plena divitiis spiritualibus, ascensu et gradibus pervenire possimus. Plenusque numerus atque perfectus in decem decadarum numero est, qui et sementem Isaac centena fruge multiplicatÂ (Gen. XXVI).

Sed quia in terra erat, et adhuc dicere poterat: Advena egoÂ Â sum, et peregrinus sicut omnes patres meiÂ (Psal. XXXVIII, 13), hordeum sevis-

se, et centesimam frugem messuisse narratur. Necdum enim granum tritici mortuum fuerat in terra, quod multas fruges faceretÂ (Matth. XIII, Joan. XII). et famem Judaici populi audiendi sermonis Dei, saturaret eo pane qui de coelo descenditÂ (Amos VIII, Joan. VI). Quomodo autem centum cubiti non solum ad portam Orientalem fuerint, sed et ad portam Aquilonis, sequens testimonium demonstrabit.

(Vers. 20, 21.) «Portam quoque, quae respiciebat viam Aquilonis atrii exterioris mensus est, tam in longitudine quam in latitudine, et thalamos ejus tres hinc, et tres inde, et frontem ejus, et vestibulum ejus, secundum mensuram portaeÂ Â prioris, quinquaginta cubitorumÂ 480Â longitudinem ejus, et latitudinem viginti quinque cubitorum. Fenestrae autem ejus, et vestibulum, et sculpturae, secundum mensuram portae quae respiciebat ad Orientem. Septem graduum erat ascensus ejus, et vestibulum ante eam. Et porta atrii interioris contra portam Aquilonis, et Orientalem. Et mensus est a porta usque ad portam centum cubitos.

LXX: Et introduxit me ad Aquilonem, et ecce porta respiciens atrium exterius. Et mensus est eam in longitudine, et in latitudine, et thee ejus tres hinc, et tres inde, et elau, et elamoth (quod in Hebraico non habetur, et palma ejus): et factum est secundum mensuram portae, quae respicit Orientem: quinquaginta cubitorum longitudo ejus,Â Â et latitudo ejus viginti quinque cubitorum. Et fenestrae ejus, et elamoth et palmae ejus sicut in porta quae respiciebat Orientem; et in

gradibus septem ascendebatur ad eam, et elamoth intrinsecus, et porta atrii interioris respiciens ad portam Aquilonis (et quod in Hebraico non habetur, sicut porta quae respicit ad Orientem). Et mensus est atrium a porta usque ad portam centum cubitorum:»

Quid significent verba HebraicaÂ theeÂ , etÂ elauÂ etÂ elamothÂ , supra plenius diximus: sed et in praesentiarum collatione sui docebit nostra translatio.

Mensus est autem vir cujus funiculus in manu erat, portam quoque Aquilonis atrii exterioris, sive introduxit prophetam per portam Aquilonis ad atrium exterius. InÂ Â quo considerandum, quod primum introducatur per portam Aquilonis; secundo, per portam Austri; tertio, per portam Orientalem. Ab Aquilone enim exardescunt mala super habitatores terraeÂ (Jerem. I, 14). Pulchreque qui habitator terrae est, et non advena atque peregrinus, patet jaculis ejus qui venit ab Aquilone, cujus ignita sunt jacula, quae juxta Apostolum scuto fidei restinguunturÂ (Ephes. VI).

Et ad Aquilonem exterius atrium nominatur: ad meridiem vero, hoc est, ad Austrum, non exterius, sed interius. Dicit enim Scriptura:Â Et introduxit me ad atrium interius ad portam Australem,Â quod et in Orientali atrioÂ Â scriptum similiter invenitur. Primus enim ad virtutem ingressus est, Aquilonem calcare pedibus, et per quinquagenarium,Â 481Â et vicesimum et quintum numerum, ad summitatem centenarii pervenire: deinde introduci ad Australem plagam, et Aquilonis frigus expellere: et tunc ad perfectam

venire virtutem, id est, ad portam Orientalem, in qua oritur sol justitiae, et per quam solus ingreditur pontifex.

Et hoc observandum, quod cum quatuor plagae sint, de Occidentali porta taceatur de qua in principio sexagesimi septimi psalmi scriptum est: Iter facite ei qui ascendit super Occidentem, Dominus nomen ejusÂ (Psal. VII, 5). ut postquam nobis praeparantibus iter Domino, et illud implentibus quod Joannes Baptista clamat in eremo: Parate viam Domino, rectasÂ Â facite semitas ejusÂ (Matth. III, 3). possimus audire quod in extrema parte ejusdem psalmi dicitur: Cantate Deo, psallite Domino, qui ascendit super coelum coeli ad OrientemÂ (Ps. LXVII, 33).

Quod autem dicuntur thalami tres hinc, et tres inde, hoc docet, quod tam littera quam spiritus, et utraque intelligentia, et historiae et tropologiae, ad Trinitatis sacramenta pertineant.

Illudque quod dicitur:Â Et frontem ejus, et vestibulum secundum mensuram portae prioris,Â Orientalem portam significat, quae prior non ordine, sed merito nuncupatur. Et habebat, inquit, quinquaginta cubitos in longitudine, et viginti quinque in latitudine; utÂ Â in quinquaginta post septem hebdomadas aeterna requies demonstretur. tendens per diem resurrectionis ad regna coelorum,Â Â in quibus vera requies est. In viginti quinque autem, de quo numero ante jam diximus, quinque sensuum per quinque ordines quadranguli mensura servetur, quorum alterum longitudini, alterum latitudini coaptatur. ut in longitudine requies, et delectatio sacratioris

scientiae: in latitudine praesentium quae ad sensus pertinet, ratio demonstretur.

Quodque infertur:Â Et fenestrae ejus, et vestibula, et sculpturae,Â sive ut Septuaginta addidere,Â palmae erant juxta mensuram portae quae respiciebat ad Orientem. hoc subtiliter indicatur, quod quicumque in introitu virtutum positus, tres et tres thalamos fuerit ingressus, frontemque et vestibulum mensurae portae prioris agnoverit, ad ea parveniat, illaqueÂ 482Â conspiciat, quae et in porta Orientali plenissime suscepturusÂ Â est.

Porro quod sequitur:Â Et septem graduum erat ascensus ejus, et vestibulum ante eam,Â siveÂ interius,Â hunc habet sensum, quod per septem gradus hebdomadis, et ollae quae a facie Aquilonis accenditur, et caeremonias Judaeorum quibus dedit Deus praecepta non bona. et justificationes in quibus non vivant in eis, scandamus ad altiora et ad vestibulum ejus, id est, portae, pro quo SeptuagintaÂ elamothÂ transtulerunt.

Quod vestibulum ante portamÂ Â est, sive interius. Nec solum una porta est Aquilonis, quae supra porta appellatur exterior: sed et altera interior, quae habet similitudinem portae Orientalis, ut manifestius dixere Septuaginta. Et porta atrii interior respiciens portam Aquilonis, sicut erat porta quae respiciebat ad Orientem. Mensusque est a porta exteriori Aquilonis usque ad portam ejusdem Aquilonis interiorem centum cubitos: ut his quasi gradibus atque mensuris, recedentes a porta exteriori, ad interiorem pervenire valeamus, de cujus numeri sacramento supra dictum est.

(Vers 24 seqq.) «Et eduxit me ad viam Australem, et ecce porta quae respiciebat ad Austrum. Et mensus est frontem ejus et vestibulum ejus, juxta mensuras superiores, et fenestras ejus, etÂ Â vestibula in circuitu, sicut fenestras caeteras:Â Â in qua erat quinquaginta cubitorum longitudo, et latitudo viginti quinque, et in gradibus septem ascendebatur ad eam, et vestibulum ante fores ejus, et caelatae palmae erant, una hinc, et altera inde in fronte ejus. Et porta atrii interioris in via Australi, et mensus est a porta usque ad portam in via Australi, centum cubitos. Et introduxit me in atrium interius ad portam Australem, et mensus est portam juxta mensuras superiores, thalamum ejus, et frontem ejus, et vestibulum ejus, eisdem mensuris, et fenestrasÂ Â vestibulorum in circuitu, quinquaginta cubitos longitudinis, et latitudinis viginti quinque cubitos. Et vestibulum per gyrum longitudine viginti quinque cubitorum, et latitudineÂ Â quinque cubitorum. Et vestibulum ejus ad atrium exterius, et palmas ejus in fronte, et octo gradus ejus erant, quibus ascendebatur ad eam.»

483Â Septuaginta in eadem verba consentiunt, praeterÂ theeÂ , etÂ Â elauÂ , etÂ elamothÂ , etÂ elamÂ , pro quo in Hebraeo positum estÂ ulam.

TheeÂ autem interpretaturÂ limen,Â siveÂ frons; elau, circa eum,Â siveÂ sustentacula; elamoth, propyla,Â siveÂ vestibula; ulamÂ Ï€Ïá½¹Ï€Ï…Î»Î¿Î½,Â id est,Â ante fores.

Illud autem quod juxta Hebraicum posuimus:Â Et vestibulum,Â sive,Â Ï€Ïá½¹Ï€Ï…

Î»Î¿Î½,Â in circuitu per gyrum longitudinis viginti quinque cubitorum, et latitudinis per quinque cubitos,Â in Septuaginta non habetur.

Sed et hoc notandum, quod in Australi porta juxta Septuaginta non dicatur via, sed simpliciter:Â et eduxit me ad Austrum,Â Â et ecce porta quae respiciebat ad Austrum.

Per singulos igitur introitus Ezechiel, quem confortavit Deus, hoc enim nomen ejus sonat, ducitur. et de porta Aquilonis transit ad portam Australem, cujus frontes, et liminaÂ Ï„ÏÎ¿Ï€á½»Î»Î±Î¹Î±,Â sive vestibula fenestraeque per circuitum similes habebant mensuras. quinquaginta cubitorum longitudinem, et viginti quinque cubitorum latitudinem, et per gradus septem ascendebatur ad eam, id est, ad portam Australem. et vestibulumÂ Â ejus, hoc est, elamoth, ante fores ejus: duae quoque palmae caelatae, de quibus in Septentrionalis plagae porta diximus.

Et hoc tantum admonuisse sufficiat, quod quaecumque ibi ponuntur, juxta intelligentiam viliorem, hoc est, juxta litteram, in meridiana porta intelligimus juxta spiritualem sensum. Eisdem enim lineis, et historia currit et tropologia: sed illa humilior est, ista sublimior: illa haeret terrae, ista ad coelestia subvolat. Et in circuitu per fenestras cuncta plena erant luminis.

Singula enimÂ Ï€ÏÎ¿Î²Î»á½µÎ¼Î±Ï„Î±Âhabent terminos suos, et proprium per illa ad animam credentis lumen ingreditur. praesertim si longitudo vitae ejus quinquagenarii anni, hoc est, jubilaei mysterio fuerit protelata, et ad divinioris

sensus latitudinem potuerit pervenire. InÂ Â qua latitudine et plateis agit sapientia confidenter, et cum sublimi voce clamitat: septemque gradibus ingreditur, ut perveniat ad vestibulum, et per palmas propositi sui atque conatus, victoriam teneat sempiternam.

Et ne putaremus unum esse ad Australem partem atrium, de secundo dicitur atrio:Â Et porta atrii interioris in viaÂ 484Â Australi: et mensus est a porta usque ad portam in via Australi centum cubitos;Â ut post hebdomadis et Instrumenti veteris sacramenta, ad terram bonam et Evangelii gratiam perveniret.

Nec solum in porta Australi secundum atrium est; sed tertium, de quo nunc dicitur:Â Et introduxit me in atrium interius ad portam Australem, et mensus est portam juxta mensuras superiores,Â etc. Singula enim atria habent mensuras, et ordinesÂ Â suos, et in eisdem mensuris diversa gratia est, dum easdem res aliter in principio, aliter in profectu, aliter in fine cognoscimus.

Hoc vero quod in Septuaginta non habetur,Â et vestibulum,Â siveÂ Ï€Ïá½¹Ï€Ï… Î»Î¿Î½,Â per gyrum longitudine viginti quinque cubitorum, et latitudine quinque cubitorum,Â videtur facere quaestionem. propter quod in veteri interpretatione non positum est, quomodo post profectum tertii gradus viginti quinque cubiti, et quinque ponantur. Sed tollit ambiguitatem illud quod sequitur:Â Et vestibulum ejus ad atrium exterius: et palmas ejus in fronte; ut scilicet hoc atrium quod habebat in longitudine viginti quinque cubitos, et in latitudine quinque, non

interioris, sed exterioris atrii sit. ut prioris atrii latitudinem, hoc est, viginti quinque cubitos, exteriorisÂ Â atrii possideat longitudo, et in latitudine quinque cubitos teneat.

Quas mensuras, id est, viginti quinque et quinque, ad eosdem sensus referimus, visum videlicet, et auditum, gustum, et odoratum, et tactum. quas si ad altiora conscendimus, quinquies duplicamus, et de carnalibus sensibus facimus spirituales, ut est illud: Levate oculus vestros, et videte, quoniam jam messes albae sunt ad metendumÂ (Joan. IV, 35). Et: Qui habet aures audiendi, audiatÂ (Luc. VIII, 8). Et: Gustate et videte, quoniam suavis est DominusÂ (Psal. XXXIII, 8). Et: Christi bonus odor sumus Deo in his qui creduntÂ (II Cor. II,Â Â 15). Et in Joannis Epistola dicitur: Quod audivimus et vidimus, et manus nostrae palpaverunt de Verbo vitaeÂ (I Joan. I, 1).

Et ad extremum nequaquam ut in septentrionali plaga septem tantum gradus sufficiunt: sed post septem octonarius ponitur numerus, ut de Synagoga ad Ecclesiam, de veteri instrumento ad novum, de terrenis ad coelestia transeamus.

(Vers. 28 seqq.) Et introduxit me in atrium interius per viam Orientalem: et mensus est portam secundum mensuras superiores; thalamum ejus, et frontem ejus, et vestibulum ejus sicut supra, et fenestras ejus et vestibula ejus in circuitu, longitudine quinquaginta cubitorum, et latitudine viginti quinque cubitorum. Et vestibulum ejus, id est, atrii exterioris (pro quo Septuaginta et Symmachus, interiorem, posuerunt); et palmae

caelatae in frontem illius hinc et inde, et in octo gradibus ascensus ejus.

De Septentrionali plaga, in cujus atrium septem tantum ascendebatur gradibus, transit ad Australem portam et atrium ejusdem plagae, ad quod non solum septem, ut supra, sed octo gradibus ascenditur: videlicet ut per vetera transeamus ad nova; et ut loquar manifestius, per patriarchas et prophetas, veniamus ad apostolos: ut in altero hebdomas, in altero ogdoas sit.

Nunc autem venit ad ultimum, immo ad summum, et introducit prophetam per viam portae interioris, sive per atrium, ad quod itur per viam Orientalem. Via juxta Septuaginta in hoc tantum habetur loco; in Septentrionali, et Australi plaga omnino tacita est, ut possimus intelligere in Orientali tantum porta illam intelligendam viam, quae dicit: Ego sum via, veritas et vita (Joan. XIV, 6). Per ipsum enim venimus ad Patrem, et de ipso scriptum est: Beati immaculati in via (Psal. CXVIII, 1), qui nihil de Christo sinistrum sapiunt, sed fides eorum pura est, et nequaquam haereticorum sorde polluta.

Idemque numerus thalamorum, frontium et vestibulorum, et fenestrarum, et luminis earum, et eadem mensura longitudinis, et latitudinis: quinquaginta videlicet, et viginti quinque cubitorum sacramenta conservans, et vestibulum ejus portae sive atrii interioris, quod juxta Hebraicum exterius ponitur, ut Orientali lumine omnia teneantur inclusa, secundum illud quod scriptum est: Nec est qui se abscondat a calore ejus (Psal. XVIII, 7). Sin autem et exterius, et interius acci-

pimus atrium: sic intelligendum est, quod Deus, in quo vivimus, movemur, et sumus, ignis consumens est, et omnia spiritu intus alit, ut ait poeta:

Principio coelum ac terras, camposque liquentes, Lucentemque globum lunae, Titaniaque Astra, Spiritus intus alit: totamque infusa per artus, Mens agitat molem, et magno se corpore miscet.

Cumque per arma justitiae a dextris et sinistris, per gloriam et ignominiam, per bonam et malam famam, per laudes et vituperationes, victoriam de isto saeculo ceperimus (II Cor. VI): tunc palmae nobis dantur ex utroque latere, quos nec gaudia mutavere, nec moeror, nec prospera, nec adversa superarunt: et nequaquam per septem gradus, sicut in Aquilonis plaga, nec per septem et octo, sicut in meridie continetur: sed per octo tantum gradus ad summa conscendimus: eo quod sufficiat nobis octonarii numeri, id est, Evangelicum sacramentum; ut possimus juxta Apostolum dicere: Et si noveramus secundum carnem Christum, sed jam nunc non novimus eum (II Cor. V, 16), subauditur juxta carnem.

(Vers. 35 seqq.) «Et introduxit me ad portam quae respiciebat ad Aquilonem, et mensus est secundum mensuras superiores, thalamum ejus, frontem ejus, vestibulum ejus, et fenestras ejus per circuitum: longitudine quinquaginta cubitorum, et latitudine viginti quinque cubitorum. Vestibulum ejus respiciebat in atrium exterior, et caelatura palmarum in fronte illius hinc et inde, et in octo gradibus ascensus ejus. Et per singula gazophylacia ostium in foribus (Vulg. frontibus)

portarum: ibi lavabunt holocaustum. Et investibulo portae, duae mensae hinc, et duae mensae inde, immoletur super eas holocaustum, et pro peccato, et pro delicto. Et ad latus exterius, quod ascendit ad ostium portae quae pergit ad Aquilonem, duae mensae, et ad latus alterum ante vestibulum portae, duae mensae. Quatuor mensae hinc, et quatuor mensae inde: per latera portae, octo mensae erant, super quas immolabunt (Vulg. immolabant): quatuor autem mensae ad holocaustum de lapidibus quadris exstructae, longitudine cubiti unius et dimidii, et latitudine cubiti unius et dimidii, et altitudine cubiti unius, super quas ponent (Vulg. ponant) vasa in quibus immolatur holocaustum et victimae. Et labia eorum palmi unius, reflexa intrinsecus per circuitum: super mensas autem carnes oblationis.»

Multum in hoc testimonio Hebraica Veritas a Septuaginta Interpretum editione discordat. Hoc enim quod diximus: Ibi lavabunt holocaustum, et in vestibulo portae duae mensae hinc, et rursum: Ut immoletur super eas holocaustum et pro peccato, in Septuaginta non habetur: sed in plerisque codicibus de Theodotione additum est. Rursum ubi nos diximus: Et labia earum palmi unius reflexa intrinsecus per circuitum, Septuaginta transtulerunt, et gisum palmi habentes dolatum intrinsecus per circuitum. Quod verbum, utrum Hebraerum, an Graecum sit, scire non possumus, nisi hoc tantum quod pro giso, Symmachus et Theodotio, labia, Aquilae prima editio ἐπιστάσεις, numero plurali; secunda, labia transtulerunt: pro quo in Hebraeo habetur ASE-

PHATHAIM (). Et ubi nos diximus, super mensas autem carnes oblationis, Septuaginta posuere de suo, et in mensis desuper tecta, ut operiantur a pluvia et siccitate. Illud autem quod Hebraeis nominibus ediderunt, Thee, et Elau, et Elalamoth, et Aelam, quid significet, et supra admonuimus, et e regione ostendere potest nostra translatio: nec necesse est super hoc saepe admonere lectorem, et prudentiae ejus studioque diffidere. Introducitur ergo rursum ad portam quae respiciebat ad Aquilonem: sed nequaquam ut supra ad atrium exterius, sed interius. In eo enim quod in consequentibus dicitur: Vestibulum ejus respiciebat in atrium exterius, ostenditur hoc atrium fuisse intrinsecus. Per quae profectus ingredientis ostenditur; dum in singulis locis nomina mensuraeque sunt propriae, et fenestrae per circuitum luminis plena scientiae universa monstrantes, et per quinquaginta, et viginti quinque cubita remissionis divinorumque sensuum sacramenta sunt posita, ut in vestibulo atrii interioris positi, exteriora videamus: contemplantes notitiam contemplantes notitiam praeteritorum et praesentium, per quam veniamus ad duplices palmas atque victorias, et octo graduum mysteria cognoscamus, introgessi gazophylacia, in quibus templi divitiae continentur, et lavantur orationes nostrae ab omni sorde peccati: mensaeque ex utraque parte binae sunt positae, ut primum immoletur holocaustum, Armenti vigilem patrio de more sequuntur, Gesaque, latratorque Sydon, etc. quod totum sacer ignis assumat, deinde pro peccato, et ad extremum pro ignorantia:

quod vel scientes commisimus, vel ignorantes. Ad latus quoque exterius juxta Septuaginta erat rivus fabrefactus, qui holocaustorum cineres, et carnium virulentias (Al. jurulentias) efferebat exterius: sive erant duae mensae, et ad latus alterum vestibuli ejusdem portae duae mensae, id est, ex utraque parte quaternae, quatuor hinc, et quatuor inde, et post tergum, sive ad latus earum aliae octo mensae: ut simul faciant mensas sedecim: quo numero prophetarum mysteria demonstrantur: ut quidquid per Evangelicam offerimus dignationem, praedictum eorum vaticinationibus approbemus. Quodque inferuntur quatuor mensae de lapidibus quadris exstructae, et hae ipsae ad sacrificium et holocaustum (Al. holocaustorum), isti sunt vivi lapides qui volvuntur super terram, et habent secum angularem lapidem, quo veteris, et novi Instrumenti parietes continentur. Quatuor autem numerus Evangelica sacramenta demonstrat, longitudine et latitudine habens unum cubitum et dimidium, id est, per quadrum, quae simul juncta tres cubitos faciunt, qui tres cubiti habent in altitudine cubitum unum; ut mysteria Trinitatis unius cubiti, hoc est divinae majestatis mensura conservet, dicente Domino ad discipulos: Ite, baptizate omnes gentes in nomine Patris, et Filii et Spiritus sancti (Matth. XXVIII, 19). Nomen autem Dei, quasi unius (Al. unus) altitudinis cubitus est, qui tres complectitur proprietates, et holocausta oblationum nostrarum semper assumit. Super ipsas autem quatuor mensae holocaustorum vivis lapidibus exstructas, quarum longitudo, et latitudo, et

altitudo descripta est, ponuntur vasa in quibus immolatur holocaustum martyrum, de quibus dicitur: Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus (Ps. CXV, 5); et eorum victimae, qui continentia, et corporis sanctitate, animas suas immolant Domino. Mensarumque istarum nomine, puto in Matthaeo, et Luca, Marco et Joanne apostolis contineri: quarum corona desuper flexa intrinsecus, per circuitum margines ambiebat, ut holocausta contineret intrinsecus, et non passim fluere permitteret, teneretque carnes oblationis, sive ut LXX transtulerunt: Et ipsae mensae tectae erant desuper, propter imbrium violentiam, et aestivi solis nimiam siccitatem: ut carnes desuper positae, possint dicere cum propheta: Per diem sol non uret nos, neque luna per noctem (Ps. CXX, 6). Quorum alterum, nimiis pluviis, et tempestatibus tribulationum dissolvit oblationes; alterum vehementi aestu persecutionum arefacit quidquid oblatum est. Ignosce, lector, difficultati locorum: aut si melius quid invenire potes, doce: libenter discimus quod nescimus.

(Vers. 44 seqq.) «Et extra portam anteriorem gazophylacia cantorum in atrio interiori, quod erat in latere portae respicientis Aquilonem, et facies eorum contra viam Australem: una ex latere portae Orientalis, quae respiciebat ad viam Aquilonis. Et dixit ad me: Hoc est gazophylacium quod respicit viam meridianam sacerdotum [Vulg. addit erit], qui excubant in custodiis templi. Porro gazophylacium quod respicit ad viam Aquilonis, sacerdotum erit qui excubant ad ministerium altaris: Isti sunt filii Sadoc qui accedunt de filiis

Levi ad Dominum, ut ministrent ei. Et mensus est atrium longitudine centum cubitorum, et latitudine centum cubitorum per quadrum, et altare ante faciem templi. Et introduxit me in vestibulum templi: et mensus est vestibulum quinque cubitis hinc, et quinque cubitis inde, et latitudinem portae trium cubitorum hinc, et trium cubitorum inde. Longitudinem autem vestibuli viginti cubitorum, et latitudinem undecim cubitorum, et octo gradibus ascendebatur ad eam, et columnae earum [Sic. mss. Vulg. erant], in frontibus, una hinc, et altera inde.»

Pro gazophylaciis, Septuaginta exedras transtulerunt. Illudque quod nos diximus exedrae, sive gazophylacia cantorum, ab eis praetermissum est. Rursumque post mensuram vestibuli quinque cubitorum hinc, et quinque cubitorum inde, addidere de suo, et latitudo portae cubitorum quatuordecim, cum in Hebraeo tantum positum sit, et latitudo portae trium cubitorum hinc, et trium cubitorum inde. Haec lectorem admonui, ne translationum diversitate turbetur, sed ut in praesenti loco, et maxime in mensuris templi, Hebraica veritate contentus sit. Igitur post murum, quem περίβολον Septuaginta transtulerunt, qui totum templum per quadrum ambiebat in circuitu, introductum prophetam legimus in atrium interius, et deinde ad Aquilonem, et ad Austrum, et ad portam Orientalem, et rursum ad Aquilonem: de quibus, ut potuimus, diximus, et in quorum diversitatibus, vel nominum, vel mensurarum, quid nobis videretur, praeteritus sermo monstravit: quorum sensum testimonium Salva-

toris breviter ostendit dicentis: In domo Patris mei multae sunt mansiones (Joan. XIV, 2). Quibus expletis, ingreditur templum, hoc est, Sancta sanctorum, de quibus nunc dicitur, et intra portam interiorem, gazophylacia, sive exedrae cantorum. Ad quos illud imperium est. Cantate Domino canticum novum (Ps. XCV, 1). Qui cum Angelis clamitant: Gloria in excelsis Deo, et super terram pax in hominibus bonae voluntatis (Luc. II, 14). Quod atrium interius erat situm in latere portae, quae respiciebat ad Aquilonem, et ad Austrum, et ad Orientem; ut semper meminerint cantores Domini, et qui angelorum officio detinentur, per quos gradus ad summa pervenerint; et mysteria singulorum locorum diligenter agnoscant. Denique vir ille cujus calamus, et funiculus erat in manu, introducto propheta in atrium interius quod respiciebat viam meridianam, haec locutus est, Hoc est gazophylacium sive exedra; et ut Theodotio posuit, thalamus, qui habitationi sacerdotum separatus est, observantium in excubiis templi. Porro gazophylacium quod respicit ad viam Aquilonis, sacerdotum erit, qui excubant ad ministerium altaris. In quo notandum, quod sacerdotes quibus custodiae templi delegatae sunt, habitant in gazophylacio, quod respicit ad viam meridianam, in qua lux plenissima est. Hi autem qui excubant ad ministerium altaris, in quo offeruntur victimae pro peccato, in gazophylacio sint quod respicit viam Aquilonis, eos qui ab Aquilone veniunt, et offerunt victimas pro peccatis, suscipere et salvare cupientes. Qui utrique pro officiis suis Domino servientes, appellantur filii

Sadoc, qui interpretatur justus, sive justificans, omnipotens videlicet Deus, de quo scriptum est: Justus Dominus, et justitias dilexit: aequitatem vidit vultus ejus (Ps. X, 8). Isti autem filii Sadoc de filiis Levi, qui interpretatur assumptus: et ipsi assumuntur a Domino, ut accedant ad eum, et nequaquam de solo dicatur Moyse: Moyses accedebat ad Dominum; alii vero non accedebant (Exod. XIX); sed et omnes qui serviunt ei, et ministrant, Domino appropinquare dicuntur. Iste autem vir qui introduxit Ezechielem in atrium interius, et ut ita loquar, ad Sancta sanctorum, mensus est ipsum atrium, in quo erant duae exedrae sive gazophylacia custodum templi, sive altaris habitaculis delegata, et reperit longitudinis, et latitudinis per quadrum centenos cubitos: ut Sacerdotes Dei ministerio servientes, qui per arctam, et angustam viam intraverant, habeant deambulacra latissima, et in perfecto consummatoque virtutum numero commorentur. Et in ipso atrio erat altare ante faciem templi: ut numquam sanctorum ad Deum cesset oratio. Supradictus quoque vir introduxit Ezechielem in vestibulum, sive πρόπυλον templi, quod mensus est quinque cubitis hinc, et quinque cubitis inde: quoniam qui introductus est, divinis sensibus fuerat eruditus, et nec dexteram noverant, nec sinistram, sed via regia ingrediebatur. Latitudo autem ipsius portae, per quam introitus erat ad vestibulum templi, habebat ternos cubitos hinc et inde. In quo Scripturae sanctae observanda elegantia: quod non dixerit a dextera et sinistra, ne videretur in Sanctis sanctorum sini-

strum aliquid nominare; sed hinc et inde, id est, ex utraque parte. Statimque prudens lector intelligit, trinum numerum ad Trinitatis mysterium pertinere, quae porta est ingredientium ad Deum, dum et Pater in Filio est, et Filius in Patre, et in utroque Spiritus sanctus. Qui ternus numerus, una porta est eorum qui post baptismum Trinitatis perveniunt ad salutem. Quod autem sequitur: Longitudo vestibuli viginti cubitorum, et latitudo undecim cubitorum, videtur facere questionem, quomodo dualis numerus qui refertur ad duas decadas, et undecimus qui unum videtur habere minus, ut sacrum numerum expleat duodecimum, in vestibulo templi esse dicatur. Quod plerique sic solvunt: Quamvis sancti sint sacerdotes et in templi ministeriis collocati, et quotidie victimas offerant Christo: tamen quia in hoc mortali fragilique corpusculo, et aegrotationibus vitiisque subjecto commorantur, vicenarium habent numerum et undecimum. Unde dicebat et Apostolus: Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus (Rom. VII, 24)? Non quod juxta saevissimam haeresim, abolenda corpora esse credamus; sed quod voti nostri sit supervestiri, non spoliari, et mortale hoc accipere immortalitatem, et corruptivum induere incorruptionem. Illud autem quod sequitur: Et octo gradibus ascendebatur ad eam (I Cor. XV), id est, ad portam interiorem, scientibus Hebraeam linguam, facit magnam difficultatem. Denique Symmachus, quem in hoc loco secuti sumus, octo gradus posuit: Septuaginta, decem; Theodotio et Aquilae secunda editio, undecim; prima

autem nullum numerum posuit, sed absolute ait, et gradibus in quibus ascendebatur ad eam: ut vel juxta consuetudinem priorum portarum, octo intelligamus gradus, sicut intellexit et Symmachus, vel certe quos habebat porta interior, quorum numerum Scriptura non dixit (pro quo in Hebraeo positum est, UROB (), id est et latitudo, ASTE (), ESRE (). Quod si ita legatur, undecim significat: sin autem pro ESRE, hoc est, decem, legamus ESER (), non significat decem, sed pronomen qui). Haec Hebraei sermonis expertibus deliramenta videantur: sed nunc non controversias scribimus, aut orationes, in quibus ludi solet compositione verborum, sed explanationes, et commentarios Hebraeorum voluminum. Verum redeamus ad coeptum. Octo sive decem gradibus qui perfectus est numerus, aut undecim, de quo jam diximus, ascenditur ad portam sanctorum, in cujus frontibus columnae erant, una hinc, et altera inde. Non dixit, duae, ne in dualem incurreret numerum, sed una et una, qui perfectus est numerus, et unione sui imitatur Deum. Istae autem erant columnae duae, de quibus et in Apocalypsi dicitur: Qui vicerint, faciam eum columnam in templo Dei mei, et foras non egredietur (Apoc. III, 12). Et Petrus ac Joannes columnae appellantur Ecclesiae (Galat. II), per quos ingredimur ad Sancta sanctorum, et quorum doctrina, ad Christum noster introitus est.

(Cap. XLI.---Vers. 1 seqq.) «Et introduxit me in templum, et mensus est frontes sex cubitos latitudinis hinc, et sex cubitos latitudinis inde, latitudinem tabernaculi. Et latitudo portae decem

cubitorum erat, et latera (sive humeri) portae quinque cubitis hinc, et quinque cubitis inde. Et mensus est longitudinem ejus quadraginta cubitorum, et latitudinem viginti cubitorum.»

Post multa mysteria, variosque introitus, et locorum singulorum proprietates, tandem aliquando vir, cujus funiculus caementariorum, et mensurae calamus in manu erat, Ezechielem prophetam introducit in templum, et mensus est frontem templi: pro quo aelam, Septuaginta; et aelim Theodotio; et in circuitu Symmachus transtulerunt. Et ex utraque parte latitudo tabernaculi senum cubitorum erat, sacramentum creaturarum omnium continens: in sex enim diebus mundus est consummatus. Per quorum notitiam causasque conditionis atque rationem intramus ad templum Dei, et ex creaturarum ordine atque constantia cognoscimus Creatorem.

Latitudo autem portae templi erat decem cubitorum, qui sacratus et perfectus est numerus, et in quo mense septimo, die decima mensis, jejunium et propitiatio est. Decima autem die mensis primi, qui appellatur Nisan, ad immolationem, 494 et praeparationem Paschae agnus assumitur. Septimo igitur mense, decimae offeruntur in Dei horrea, sive, ut Scriptura appellare consuevit, torcularia. Unde dicit et Apostolus: Difatamini et vos (II Cor. VI); ut postquam per decem portae cubitos templum quis fuerit [Al. qui fuerat] ingressus, ex utraque parte portae ipsius latera, sive ut proprie in Hebraico dicitur, humeri mensurentur qui semper referuntur ad opera. Unde et Isachar desideravit bonum (Gen. XLIX), requiescens inter

medios cleros, videnque requiem, quia bona est, et terram, quia pinguis, supposuit humerum ad laborandum, et factus est vir agricola. Et in veste pontificis, humerale cum rationale stringitur, ut rationi opera copulentur, et possit dicere vir Ecclesiasticus: A mandatis tuis intellexi (Ps. CXVIII, 104).

Qui humeri portae, ex utraque parte, quinas habebant porticus, ut per terrenos sensus atque divinos, super quorum differentia saepe scripsimus, ingrediamur adyta templi, cujus mensus est vir ille, qui ductor prophetae erat, longitudinem quadraginta cubitorum, et latitudinem viginti cubitorum, sive ut melius est, portae longitudinem ac latitudinem: quia supra tantum de latitudine, et humeris ejus dixerat. Quod autem vicies quadraginta octingentesimum numerum faciat, qui vicinus est octonario, nulli dubium est. Unde in Ecclesiaste praecipitur: Da partes septem: da et octo (Eccl. XI, 2). De cujus numeri sacramento crebro disputasse me novi, sive quia per tribulationes, et angustias hujus saeculi intramus ad sanctuarium [Al. sanctum atrium] Domini: idcirco longitudo portae habebat cubitos quadraginta, qui numerus semper in labore positus est. Unde et Moyses, et Elias quadraginta diebus non comedunt panem, et aquam non bibunt (Deut IX; III Reg XIX; Deut XXIX). Et annis quadraginta populus Israel vexatur et probatur in solitudine, et per multos labores terram repromissionis ingreditur. Et Dominus atque Salvator secundum assumpti corporis fragilitatem quadraginta diebus

tentatur in solitudine. ut post victoriam accedant angeli, et ministrent ei (Matth IV).

Cum autem per tribulationes, et angustias poterimus dicere illud Apostolicum: In omnibus tribulati, sed non coangustati (II Cor IV, 8), atque illud propheticum: In tribulatione dilatasti mihi (Psal IV, 1), tunc nobis latissimus aperitur introitus, qui viginti cubitorum habet 495 latitudinem. ut superatis mundi certaminibus atque terrenis, qui et ipse dualis est numerus, ingrediamur templi penetralia. et audiamus imperantem discipulis Dominum: Confidite: ego vici mundum (Joan XVI, 34).

(Vers. 3, 4.) «Et ingressus intrinsecus (sive in atrium interius) mensus est in fronte (sive aelam) portae duos cubitos, et portam sex [Al. decem] cubitorum, et latitudinem portae septem cubitorum (sive et humeros portae septem cubitis hinc, et septem cubitis inde). Et mensus est longitudinem ejus (sive ostiorum) viginti cubitorum et latitudinem viginti cubitorum ante faciem templi. Et dixit ad me: Hoc est Sanctum sanctorum.»

Quantumvis proficiamus, semper nobis major profectus aperitur. Unde post introitum templi rursum ingredimur intrinsecus, sive ut Septuaginta transtulerunt, interius atrium, in cujus fronte, sive AEL, pro quo Symmachus, circa portam, Theodotio AELAM, Hebraicum UL (), Aquila ostium, nos frontem interpretati sumus, duo erant cubiti: ut juxta superiorem sensum per dualem numerum ingrediamur ad eum locum, ubi sunt Sancta sanctorum. Unde et ipsa porta sex cubitorum erat, per quam ingressi, aeternam

requiem possidemus, quae in septenario numero demonstratur. Pro quo Septuaginta transtulerunt, et latitudinem portae septem cubitorum hinc, et septem cubitorum inde, in Hebraeo et caeteris editionibus semel tantum septem cubiti, in latitudine portae, positi sunt.

Quod autem sequitur: Et mensus est longitudinem ejus, sive ut Septuaginta transtulerunt, ostiorum viginti cubitorum, pro quo in plerisque codicibus juxta Septuaginta quadraginta continentur, latitudinem quoque viginti cubitorum ante faciem templi, illud significat, quod ante templi faciem, et introitum ejus, praeteriti laboris atque certaminis nobis mensura semper occurrat. Quam enim rationem in singulis numeris duplex numerus possidet, eamdem duae habent decades. Et hoc considerandum, quod ingressus intrinsecus per portam duorum in fronte cubitorum, et sex habentem cubitos, septemque in latitudine ex utraque parte, et viginti cubitos in longitudine, 496 totidemque in ipsis templi foribus, doceatur propheta qui sit ille locus, vel quo appelletur vocabulo. Dixit enim, inquit, mihi: Hoc est Sanctum sanctorum. Sin autem ante templum, sive ut Scriptura cognominat, ante faciem templi Sanctum sanctorum est, quantam beatitudinem in templi adytis, et in interioribus ejus existimare debemus! De qua propheta loquitur: Hoc labor est in conspectu meo, donec ingrediar in sanctuarium Dei, et intelligam in novissimis eorum (Ps. LXXVII, 16, 17). Sed et hoc notandum, quod in descriptione tabernaculi dicuntur Sancta sanctorum, plurali numero; hic autem Sanctum

sanctorum, numero singulari, ut post sancta veniamus ad sanctum: quomodo post multa cantica pervenimus ad Canticum canticorum, quod omnium carminum carmen est, et quod canentes, sponsi copulamur amplexibus.

(Vers. 5 seqq.) Et mensus est parietem domus sex cubitorum, et latitudinem lateris quatuor cubitorum undique per circuitum domus. Latera autem latus ad latus, his triginta trium [Vulg. tria], et erant eminentia quae ingrederentur per parietem domus in lateribus per circuitum, ut continerent, et non attingerent parietem templi. Et platea erat in rotundum ascendens: sursum per cochleam et in coenaculum templi deferebat per gyrum. Idcirco latius erat templum in superioribus, et sic de inferioribus ascendebatur ad superiora in medium + et de mediis ad tristega et Thrael » Quod autem in LXX ponitur, Et de mediis ad tristega, id est, ad tria coenacula, et Thrael, in Hebraico non habetur. Pro Thrael quoque (quod nescio quid significet; neque enim habetur in Hebraeo) legitur apud illos URAITHI (), quod et nos, et caeteri transtulerunt, et vidi, ut sequatur ordo testimonii.

(Vers. 8 seqq.) «Et vidi in domo altitudinem per circuitum fundata latera ad mensuram calami, sex cubitorum spatio, et latitudinem per parietem lateris forinsecus, quinque cubitorum, et interior domus in lateribus domus, et inter gazophylacia latitudine viginti cubitorum in circuitu domus undique. Et ostium lateris ad orationem (quod in Septuaginta non habetur), ostium unum ad viam Aquilonis, et ostium unum

ad viam Australem, 497 et latitudinem loci ad orationem» (quod et ipsum Septuaginta non transtulerunt), «quinque cubitorum in circuitu. Et aedificium quod erat separatum versumque ad viam respicientem ad mare, latitudinis septuaginta cubitorum: paries autem aedificii quinque cubitorum latitudinis per circuitum, et longitudo ejus nonaginta cubitis».

Postquam pervenit ad Sanctum sanctorum, de quo supra diximus, vir ille venerabilis mensus est Sancti sanctorum parietem, qui propter fabricam mundi, et omnem visibilem creaturam, quae in sex diebus condita est, sex habebat cubita, et latitudinem unius lateris quatuor cubitorum: non ex uno latere, sed per circuitum. Quatuor autem cubita tenebat per circuitum domus latitudo, ut quatuor elementa monstraret, ex quibus universa compacta sunt, et maxime humana corpora, contra quae sancti dimicantes, et subjicientes se animae potestati, interiora merentur intrare, et Domini arcana cognoscere. Ipsa autem latera quae in circuitu domus erant, et quatuor cubitorum spatio a templi parietibus separabantur, juncta sibi erant: ita ut unum latus aliud latus contingeret, et haberet in longitudine non triginta et tres cubitos, sed bis triginta tres, hoc est, sexaginta sex. Vetus in Levitico loquitur Testamentum, in ortu maris post unam hebdomadam, et illam quae genuit, et illum qui genitus est, triginta tres explere dies, ut veniant ad purificationem (Levit XII). Porro si genuerit feminam, duplicem observari numerum, id est, sexaginta sex. Et quia, ut veniamus ad sancta sanctorum,

non solum prima indigemus nativitate, sed et secunda, ut nati in carne, renascamur in spiritu: idcirco non sexaginta sex, sed bis triginta, et trium ponitur numerus: ut utraque nativitas Deo auctori debeatur illiusque clementiae, et duplici muro circumeant latera domus quae templi fulciunt aedificium.

Quodque sequitur juxta Hebraicum: «Et erant quaedam eminentia, quae egrederentur per parietem domus per latera in circuitu, ut continerent, et non attingerent parietem templi,» illud significat: quod sancti viri in multitudine credentium erumpant per parietem templi, per omnia videlicet latera in circuitu, et contineant Ecclesiae fundamenta, et tamen non tangant parietem templi: 498 tantum vidisse contenti, et de longe inenarrabilia adorasse mysteria. Nunc enim videmus per speculum in aenigmate, et plenissimam tangere atque comprehendere non possumus veritatem. Quod autem platea erat in rotundum, ascendens sursum per cochleam, et in coenaculum templi deferebat per gyrum: et idcirco latius erat templum in superioribus, et sic de inferioribus ascendebatur ad superiora, et medium: puto perspicuum esse lectori, semper angustiora esse quae deorsum sunt in jejuniis, χαμευνίαις, et victus continentia, paulatimque dum ad summa conscendimus, latiorem nobis aperiri viam, et impleri quod scriptum est: in tribulatione dilatasti mihi (Ps IV, 1).

Per rotundum autem et per cochleam ascendimus templi coenaculum, quae figura inter omnia σχήματα a philosophis quoque hujus saeculi

pulchrior approbatur: dum et coelum, et sol, et luna, et astra caetera, et punctum terrae, in corporibus quoque humanis, oculi, quasi altera sidera, et figura capitis, quod omnium sensuum receptaculum est, teretesque digiti, et femina, et brachia hanc praeferunt rotunditatem. Porro coenaculum templi, ad quod de angustioribus ad altiora conscendimus, illud puto esse, quod in regum volumine Elias habuit, et Elisaeus, et in apostolorum Actibus, Tabitha, id est, δόρκας et damula nostra possedit, quae bonis operibus ad summa conscenderat (III Reg XVII; IV Reg IV; Act IX; Act X). Apostolus autem Petrus, super quem Dominus Ecclesiae fundamenta solidavit, transcendit coenaculum, et venit ad tectum, quod significantius Graece δῶma dicitur, id est, tecti solarium: et incognita prius saeculo Ecclesiae sacramenta cognovit. Salvator quoque generis humani pascha fecit in coenaculo, et magno latoque coenaculo, atque omni sorde purgato stratoque, et ad spirituale convivium praeparato, ubi mysterium corporis et sanguinis suis tradidit discipulis, et aeternam nobis agni immaculati reliquit festivitatem. Quodque addidit: Et de mediis ad tristega, id est, tertia coenacula et Thrael, videtur mihi obelo praenotandum. Quid enim necesse est dubia, et non scripta disserere: cum in ea quae Hebraeorum tenentur libris debeamus incumbere? Sequitur: «Et vidi in domo altitudinem per circuitum fundata 499 latera ad mensuram calami, sex cubitorum spatio: et latitudinem per parietem lateris forinsecus quinque cubitorum, et inter gazophylacia» (quae Symmachus

ἐξέδρας vocat) «latitudinem cubitorum viginti per circuitum domus. Quibus numeris ostenditur, quod de mundo hoc, et de terrenis sensibus, et de duali duarum decadarum numero, qui refertur ad viginti, non solum in sancta sanctorum, sed et in coenacula eorum mereamur ascendere, et semper habere in memoria, quod per sex dies conditionis nostrae, et per quinque sensus, et per viginti cubita latitudinis ascenderimus ad coenaculum templi, et terrenam humilitatem, sensumque litterae relinquentes, transierimus ad summitatem Ecclesiae, Spiritusque Sancti consortio gaudeamus.

Et ostium, inquit, lateris ad orationem contra viam Aquilonis (Jer I, 14), a quo exardescunt mala super omnem terram, et quem Dominus abacturum se a nobis pollicetur, dicens: Et eum qui ab Aquilone est, abigam a vobis (I Joel II, 20). Pulchreque in ostio contra Aquilonem locus orationis est, ut secundum Apostolum (I Thess V), oremus sine cessatione, et dicamus cum Jeremia: Non sileat pupilla oculi mei (Thren II, 18), vel praesentia mala vitare cupientes, vel agentes gratias pro praeteritis. Quamdiu enim in tabernaculo corporis hujus sumus, ingemiscimus, dicimusque: Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus (Rom VII, 24)? Sed et ad viam Australem erat ostium, et ipsum juxta Hebraicum habens locum orationis et quinque tendens cubitis per circuitum. Post frigus enim Aquilonis ad Australem transimus calorem, et tamen rursum orationis quaerimus locum, in Aquilonis ostio, ut evadamus pericula: in Austra-

li, ut agamus gratias pro praeteritis, et sit nobis victoriae secura possessio. Quinque autem cubiti, et in hoc loco divinos indicant sensus, per quos de terrenis ad altiora conscendimus. Et aedificium, inquit, quod erat separatum versumque ad viam respicientem ad mare, latitudinis septuaginta cubitorum: ut post labores, et pericula, et saeculi istius fluctus atque naufragia, et annos septuaginta, de quibus Jeremias scribit, et Daniel, et Zacharias (Jer XXV et XXIX; Dan IX, Zach IX); verum et legitimum septem decadarum sabbatum 500 consequamur: ut sit nobis aeterna requies, et per quinque cubitorum latitudinem veniamus ad longitudinem nonaginta cubitorum. In qua aetate de repromissione filium Sara generavit, quae nonaginta annorum, id est, novem decadarum, peperit Isaac, juncta Abraham centenario (Gen XXI), id est, decem decadarum habenti mysterium. Qui numerus quid significet, sequens Scriptura monstrabit.

(Vers. 13 seqq.) Et mensus est domus longitudinem centum cubitorum. Et quod separatum erat aedificium, et parietes ejus longitudinis centum cubitorum. Latitudo autem ante faciem domus, et ejus quod erat separatum contra Orientem, centum cubitorum. Et mensus est longitudinem aedificii contra faciem ejus, quod erat separatum ad dorsum. EKTHETAI (id est, eminentia) ex utraque parte centum cubitorum: Et templum interius, et vestibula atrii. Limina et fenestras obliquas EKTHETAI, in circuitu per tres partes contra uniuscujusque limen, stratumque ligno per gyrum in circuitu: terra autem erat

usque ad fenestras: Et fenestrae clausae. Super ostia, et usque ad domum interiorem: Et forinsecus per omnem parietem in circuitu intrinsecus: Et forinsecus ad mensuram. Et fabrefacta Cherubim et palmae: Et palma inter Cherub et Cherub: duasque facies habebat Cherub: faciem hominis juxta palmam ex hac parte, et faciem leonis juxta palmam ex alia parte; expressam per omnem domum in circuitu. De terra usque ad superiora portae Cherubim et palmae caelatae erant in pariete templi. Limen quadrangulum erat: Et facies sanctuarii aspectus contra aspectum altaris lignei, trium cubitorum altitudo ejus: Et longitudo ejus duorum cubitorum: Et anguli ejus, et longitudo ejus, et parietes ejus lignei.

LXX: Et mensus est ÷ contra ** domum longitudinem cubitorum centum: et reliqua et separantia et parietes ejus, in longitudinem cubitorum centum: Et latitudinem contra faciem templi, et reliqua econtra cubitorum centum. Et mensus est longitudinem separantis contra faciem reliquorum, quae erant post tergum domus illius, et reliqua hinc et inde cubitorum centum longitudinem. Et templum et anguli, et Aelam exterius strata ligno, et fenestrae in modum retis factae tres, ad lucendum, ut prospiceretur per eas. Et domus, et ea quae proxima erant, strata ligno per circuitum: Et pavimentum, 501 et de pavimento usque ad fenestras. Et fenestrae aperiebantur tripliciter, ut prospiceretur per eas: et usque ad domum interiorem, et exteriorem, et per omnem parietem in circuitu intrinsecus et extrinsecus mensura, et caelata Cherubim, et pal-

mae inter Cherub et Cherub. Duae facies Cherub: facies hominis ad palmam hinc, et facies leonis ad palmam inde: caelatus omnis paries per circuitum a pavimento usque ad laquearia Cherubim, et palmae caelatae. Et sanctuarium et templum aperiebatur per quatuor angulos contra faciem sanctorum: visio quasi species altaris lignei: trium cubitorum altitudo ejus, et longitudo cubitorum duorum: et latitudo cubitorum duorum: et cornua habebat, bases quoque et parietes ejus lignei.»

Verbum contra, quod LXX transtulerunt in principio testimonii, ubi scriptum est: Et mensus est contra domum, in Hebraico non habetur, et idcirco obelo praenotandum est: ut sit rectius et verius, et mensus est domum longitudine cubitorum centum, et reliqua. Describuntur autem Sancta sanctorum et templum interius, quod post nonaginta cubitos, ex tribus partibus centenos cubitos habere dicatur, perfectum videlicet numerum decadarum decem: ut et mente, et sermone, et operibus Domino serviamus, recordantes illius Apostolici exempli in quo ait: Ut scire possimus quae sit latitudo, et longitudo, et profundum, et altitudo (Ephes. III, 18). Quod autem in Hebraico dicitur, aedificium separatum et parietes ejus, LXX reliqua interpretantur et separantia, quae non haereant parietibus templi, sed propinquos et suos habeant parietes. Ipsum quoque templum et anguli ejus, et Aelam, id est, πρόπυλον, sive vestibulum, exterius erant strata ligno, sapientia videlicet, quod lignum vitae situm in paradiso Scriptura commemorat (Genes.

II). Fenestrae quoque erant factae in modum retis, instar cancellorum: ut non speculari lapide, nec vitro, sed lignis interrasilibus et vermiculatis clauderentur: pro quibus in Hebraico obliquas fenestras habet, quae in tribus tantum erant partibus templi, ad dexteram videlicet et sinistram, et post tergum, id est, ad Meridiem, et ad Aquilonem, et ad Occidentem. Orientalis autem pars non habebat fenestras, quia ipse introitus clarum immittebat lumen intrinsecus, et cuncta interiora templi, januarum lumine 502 complebantur, ita ut per singulas fenestras et cancellorum foramina intro quis posset aspicere. Et non solum exteriora erant strata ligno, sed tanta erat lignorum copia per circuitum, ut et pavimentum et de pavimento usque ad fenestras, lignis omnia jungerentur. Quae fenestrae juxta Septuaginta aperiebantur tripliciter: ut apertis eis, triplex in templo Dei intelligentia monstraretur, juxta illud quod alibi dicitur: Tu autem describe ea tripliciter (Prov. XXII, 20). Prospicitur autem per eas non solum interius, sed et exterius: ut quae interiora sunt, invisibilia; quae exteriora, visibilia cognoscamus: ut aliud mentem, aliud carnem, aliud spiritualem intelligentiam, aliud simplicem monstret historiam, et per omnes parietes in circuitu, tam intrinsecus, quam extrinsecus, erant mensurae suae. Nihil enim absque ratione et mensura in templo Dei, et maxime in sancto [Al. sancta] sanctorum a Deo factum est. Caelata quoque erant Cherubim, haud dubium quin in lignis, de pavimento usque ad fenestras pertingentibus, et tam fabrefactae erant caelaturae,

ut non sculptae, sed appositae viderentur. Cherubim interpretantur scientiae multitudo. Igitur intrinsecus in interioribus templi post scientiae multitudinem caelantur et palmae, in quibus signum victoriae est, dicente Apostolo: Persequor autem ad statutum bravium supernae vocationis Dei, in Christo Jesu (Philip. III, 14). Quae palmae erant inter Cherub et Cherub, ut unum Cherub duarum palmarum lateribus vallaretur: quod Cherub nequaquam, ut in principio hujus prophetae legimus, quatuor habebat facies, hominis scilicet, et leonis, et vituli, et aquilae; sed tantum duas, hoc est, hominis et leonis, quorum primum ad rationem pertinet, sequens ad furorem, qui significantius Graece θυμὸς appellatur. Furorem autem dicimus, non eum qui perturbationi, et vitio proximus est: sed qui mentis consolidat mollitiem, et fortiorem facit animum dimicantis. In principio enim subjacemus concupiscentiae, quae refertur ad vitulum, propter terrena opera; et alia sunt carnalia, alia spiritualia, quorum extremum aquilae deputatur. Cum autem intraverimus sancta sanctorum, et interiora templi possederimus, nequaquam alia re indigemus, nisi ratione atque fortitudine, 503 quorum alterum ad sensum atque prudentiam, alterum refertur ad animi perseverantiam. Omnis igitur paries per circuitum templi a pavimento usque ad laquearia, Cherubim habebat, et palmas mira arte caelatas: post quae aperiebatur sanctuarium et templum per quatuor angulos contra faciem sanctorum. Prius enim habemus scientiae multitudinem, per quam victoriam de

hoste consequimur, et postea nobis sanctuarium aperitur et templum, quod habet quatuor angulos, et stationem firmissimam, et quae in nullam partem declivior sit. Hanc enim habet naturam mensura quadranguli, ut stabili consistat basi, et in mystico numero, qui prudenti lectori perspicuus est, elementa quatuor, ex quibus constant omnia, solida perpetuaque possideat. Et cuncta contra faciem sanctuarii aspiciebant: ante quod sanctuarium, sive in quo sanctuario erat species altaris lignei trium cubitorum altitudine, et longitudine cubitorum duorum, latitudine cubitorum duorum, qui juncti faciunt septem cubitos. Quod altare habebat cornua; et tam bases quam parietes ejus, hoc est, latera erant lignea, in quo Scripturae sanctae mysteria, humanus sermo non potest explicare: quomodo altare, in quo ignis succendendus erat, mensa videlicet thymiamatis nihil ab igne patiatur, sed ut ita dicam, igne purius fiat. Sicut enim sanctorum opera, de quibus scribit Apostolus: Uniuscujusque opus quale sit, ignis probabit (I Cor. III, 13), non pereunt, sed per ignem puriora monstrantur, ita et altaris ligna quae de lignis paradisi sunt, non cremantur igne vicino, sed puriora redduntur. Nec mirum hoc de sanctuario, et de interioribus templi et altari thymiamatis credere, cum etiam ἀμίαντον, quod lini genus est, vel lini habens similitudinem, quanto plus arserit, tanto mundius inveniatur. Ignosce, lector, difficultati, et veniam tribue pauperi intelligentiae. Per fenestras enim obliquas et in modum retis factas, et quae semper clausae sunt, vix usque ad interiorem domum

cordis nostri oculum possumus intromittere, ut omnia quae cernimus, 504 we see in shadow and in image, and cry out with the Apostle: O profundum divitiarum sapientiae et scientiae Dei! quam inscrutabilia sunt judicia ejus, et investigabiles viae illius (Rom. XI, 13)! Et: Quis cognovit sensum Dei (Isai. XL, 13), nisi ille qui est magni consilii angelus, et sua potest dignis aperire mysteria? ἐκθέτας autem Romae appellant solaria de coenaculorum parietibus eminentia, sive Meniana ab eo qui ea primus invenit, quae nonnulli Graecorum ἐξώστρας vocant.

(Vers. 23 seqq.) Et locutus est ad me: Haec est mensa coram Domino, et duo ostia erant in templo et in sanctuario, et in duobus ostiis ex utraque parte bina erant ostiola, quae in se invicem plicabantur. Bina enim ostia erant ex utraque parte ostiorum, et caelata erant in ipsis ostiis templi Cherubim et sculpturae palmarum, sicut in parietibus quoque expressae erant. Quamobrem et crassiora [Vulg. grossiora] erant ligna in vestibuli fronte forinsecus: super quae fenestrae erant obliquae, et similitudo palmarum hinc atque inde in humerulis vestibuli, secundum latera domus latitudinemque parietum.

Multum in hoc loco Septuaginta editio ab Hebraica veritate discordat. Unde hoc solum admonebo quod pro crassioribus lignis, σπουδαῖα, hoc est, necessaria, sive cura digna transtulerunt, et pro obliquis fenestris, absconditas, et quod in fine testimonii positum est: et mensus est hinc et inde laquearia superliminaris, sive vestibuli, et [Al. per] latera domus compacta, sive conjunc-

ta, quae illi dixerunt, ἐζυγωμένα, pro quibus possumus aequi ponderis vertere. Vir ergo ille qui prophetam in abdita templi introduxerat, et inter caetera ostenderat ei altare ligneum, quod et angulos et cornua juxta LXX, et parietes habebat ligneos, dixit ei: Hoc altare quod respicis, ipsa est mensa coram Domino, quae in similitudine rubi ardet, et non comburitur; de qua sanctus loquitur ad Deum: Parasti in conspectu meo mensam, adversus eos qui tribulant me (Ps. XXII, 5). Duo quoque ostia erant in templo et in ipso sanctuario, per quae utriusque instrumenti sacramenta monstrantur, et in duobus ostiis ex utraque parte bina erant ostiola, quae in se invicem plicabantur: ut et in historia spiritualem habeas intelligentiam, et in tropologia historiae veritatem, quorum utrumque altero indiget, 505 et si unum defuerit, perfecta caret scientia.

Quod autem sequitur: Bina erant ostia ex utraque parte ostiorum, juxta litteram perspicuum est. Solent enim in majoribus tricliniis bina sibi haerere atque conjungi: ut major introitus nequaquam duobus et ingentibus, sed quatuor minoribus claudatur, vel aperiatur foribus. In quibus ostiis templi, sive sancti sanctorum caelata erant Cherubim, de quibus supra diximus, et sculpturae palmarum, ut post scientiae multitudinem, victoria intrantibus praeberetur. Quae sculptura palmarum in omnibus quoque parietibus Templi erat. Redditque causas quare caelatae [Al. caelata] fuerint Cherubim in ipsis ostiis, et palmarum expressae similitudines. Unde et crassiora [Al. grossiora] erant ligna in vestibulo

portae forinsecus: ut et firmitatem haberent, et caelaturam possent recipere. Pulchreque juxta intelligentiam spiritualem, firmiora et caelata sunt ostia, ut et firmitatem habeant et pulchritudinem, ne quis in sancta sanctorum similis Oziae possit irrumpere, et sibi sacerdotium vendicare (II Par. XXVI). Super quae ostia erant fenestrae obliquae, sive absconditae, ut ipsum quoque lumen quod praebebatur intrinsecus, non haberet perfectam scientiam, nec clarum lumen et cunctis patens: sed plerisque 506 ex parte esset absconditum. Nunc enim videmus in aenigmate (I Cor. XIII, 12); et nec dum novimus sicut oportet nos scire: cum autem venerit quod perfectum est, tunc quod ex parte fuerat, destruetur. Et erat similitudo palmarum hinc atque inde. Eleganter in interioribus Templi, et in sanctis sanctorum non posuit dexteram et sinistram: ne quid sinistrum in his quae magna sunt et arcana dicere videretur; sed hinc atque inde, juxta illud quod in Evangelio scriptum est: Qui te percusserit in dexteram maxillam, praebe ei et alteram (Matth. V, 39). Numquid dicere non potuit, et sinistram? Sed quando percutitur dextra, praebetur altera dextra: quia in sancto viro utrumque dextrum, utrumque perfectum est. Et in humerulis vestibuli secundum latera domus, latitudinemque parietum: pro quo LXX transtulerunt, in laquearibus Aelam, hoc est, propyli [Al. προπύλου], et latera domus, aequalis ponderis, sive mensurae: per quae latenter ostenditur, et postes superliminaris, sive vestibuli (hoc enim humeruli videntur significare) et latera domus, et latitudinem parietum, cuncta rationis

plena esse atque mensurae, et nihil in templo Domini reperiri quod absque mensura et sapientia constitutum sit.

Liber D

ECIMUS TERTIUS.

505-506 Tertius decimus Explanationum in Ezechielem liber, secundus est expositionis templi, quem et quartum decimum, opitulante Salvatore nostro, ad finem usque dictare cupio, illud ejusdem numeri cum David in quarto decimo psalmo canens: Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo: aut quis requiescet in monte sancto tuo (Psal. XIV, 1)? Quod et pro difficili et pro impossibili debemus accipere. Unde et in alio loco quasi vir desideriorum enixius deprecatur ac dicit: Unum petivi a Domino, hoc requiram, ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitae meae, ut videam jucunditatem Domini, et visitem templum sanctum ejus (Psal. XXVI, 4, 5). Et rursum: Quam dilecta, inquit, tabernacula tua, Domine virtutum: concupiscit et deficit anima mea in atriis Domini (Psal. LXXXIII, 1).

Aemulorum maledicta praevenio, 507-508 qui non quid ipsi possint, sed quid ego non possim, considerant: et cum nostra dijudicent, sua judicanda non praebent: numquam in agone pugnantes, sed de pugnantibus otioso, immo superbo animo judicantes. Facile est dare dicta de populo, et singulos ictus calumniari, ac de alieno ridere sanguine, et ubi vulnus infigi

debuerit, imperiti lanistae more disserere. Ego in explanatione templi Ezechielis, et caeterorum quae ad finem ipsius voluminis pertinent, fateor me pro rei magnitudine nihil dignum scribere, et in paucis, si qua tamen accipere meruero, gratias agere Salvatori. Scriptum est enim: Nisi credideritis, non intelligetis (Isai. VI). Et in alio loco: Si habueritis fidem ut granum sinapis, et dixeritis monti huic, transmigra et transplantare in mari, fiet (Matth. XVII, 19). Et quomodo Apostolus granum sinapis non modicam fidei portionem, sed totam fidem esse commemorat dicens: Et si totam fidem habuero, ita ut montes transferam (I Cor. XIII, 2)? Igitur granum hoc sinapis, etiam si modicum fuerit, in magnam succrescit arborem, et volatilia coeli habitant in ramis ejus (Luc. XIII). Quamobrem tibi, filia Eustochium, quae nostra qualiacumque fuerint libenter accipis, contestatum volo, et illud rhetoris Victorini breviter admoneo, ut obscuritatem voluminum ex tribus rebus fieri scias, vel rei magnitudine, vel doctoris imperitia, vel audientis duritia: quorum primum et secundum liquido in hoc opere confitebor; tertium, acumen ingenii tui et desiderium Scripturarum facile renuit: quae privilegio virginali, et victus continentia, non dicam frequentem, sed jugem hospitem possides Deum. Igitur tertium decimum in Ezechiel arripiamus librum, cujus hoc principium est:

(Cap. XLII.---Vers. 1 seqq.) «Et eduxit me in atrium exterius per viam ducentem ad Aquilonem, et induxit me in gazophylacium quod erat contra separatum aedificium, et contra aedem

vergentem ad Aquilonem. In facie longitudinis centum cubitos ostii Aquilonis: et latitudinis quinquaginta cubitos, contra viginti cubitos atrii interioris: et contra pavimentum stratum lapide atrii exterioris, ubi erat porticus juncta porticui triplici. Et ante gazophylacia deambulatio decem cubitorum latitudinis, ad interiora respiciens viae cubiti unius: et ostia eorum ad Aquilonem, ubi erant gazophylacia in superioribus humiliora, quia superportabant [Vulg. supportabant] porticus quae ex illis eminebant de inferioribus et de mediis aedificii. Tristega enim erant, et non habebant columnas, sicut erant columnae atriorum: propterea eminebant de inferioribus et de mediis [Al. additur atriis] a terra cubitis quinquaginta. Et peribolus exterior secundum gazophylacia, quae erant in via atrii exterioris ante gazophylacia: longitudo ejus quinquaginta cubitorum. Quia longitudo erat gazophylaciorum atrii exterioris quinquaginta cubitorum et longitudo ante faciem templi centum cubitorum. Et erat subter gazophylacia haec introitus ab Oriente ingredientium in ea de atrio exteriori: in latitudine periboli atrii quod erat contra viam Orientalem in faciem aedificii separati. Et erant ante aedificium gazophylacia, et via ante faciem eorum juxta similitudinem gazophylaciorum, quae erant in via Aquilonis, secundum longitudinem eorum, et sic latitudo eorum. Et omnis introitus eorum, et similitudines, et ostia eorum, secundum ostia gazophylaciorum, quae erant in via respiciente ad Austrum [Vulg. Notum], ostium in capite viae, quae [Vulg. addit via] erat ante vestibulum sepa-

ratum per viam Orientalem ingredientibus. LXX: Et eduxit me in atrium exterius ÷ ad Orientem ** contra portam Aquilonis, et introduxit me, et ecce exedrae quinque juxta partem aedificii, et prope aedificium separatum ad Aquilonem: 509 et contra cubitis centum longitudinis ad Aquilonem, et latitudinis quinquaginta cubitis descriptae sicut portae atrii interioris, et sicut columnae atrii exterioris, per ordinem contra faciem porticus ternae, et contra exedras deambulatio cubitorum decem latitudinis, per cubitos centum longitudinis in interiorem viam cubiti unius, et hostia earum ad Aquilonem. Et deambulationes coenaculorum similiter, quoniam eminebant columnae a columnis inferioribus, et spatium simile erat. Et porticus triplices erant, et columnas non habebant sicut columnae in exterioribus: propterea eminebant ab his quae erant inferius, et in medio de terra quinquaginta cubitorum, et lumen exterius sicut exedrarum atrii exterioris, quae respiciebant contra exedras Aquilonis, longitudine cubitorum quinquaginta. Longitudo enim exedrarum respicientium in atrium exterius, erat cubitorum quinquaginta. Et haec sunt contra faciem suam, omnes cubitorum centum et hostia exedrarum istarum ad introitum Orientalem, ut ingrediatur per eadem in atrio exteriori, secundum lumen quod erat in principio deambulationis ad Austrum contra meridiem et faciem reliqui aedificii, et separati. Et exedrae et deambulatio contra faciem suam, juxta mensuras exedrarum et viam ad Aquilonem, et longitudinem earum, et latitudinem earum et omnis exitus earum, et

introitus, et luminaria, et ostia exedrarum contra Meridiem, et introitus ab initio deambulacri ad luminare spatio calami: et ut ad Orientem iretur per ea.»

Hoc quod LXX transtulerunt ad Orientem, in Hebraico non habetur, et superfluum esse manifestum est. Quomodo enim educitur ad portam exteriorem ad Orientem, cum sequatur, contra portam Aquilonis? Illud quod et supra, et in hoc loco posuimus: Et eduxit me in gazophylacium, quod erit contra separatum aedificium, et contra aedem vergentem ad Aquilonem pro quo habetur in LXX: Et eduxit me: et ecce exedrae quinque de reliquo aedificio et juxta separatum ad Aquilonem: pro separato, quod Aquilae et Symmachus transtulerunt, secunda Aquilae editio, et Theodotio ipsum verbum posuere, GAZERA (), in omnibus locis similiter exprimentes: multaque alia quae in praesenti loco posita sunt inter Hebraicum et LXX non 510 solum ordine, sed et numero, et verborum interpretatione discordant, ut si voluerimus haerere in singulis, et diversitate eorum quaerere, et explanare rationem, multum aberremus a proposito. Volueramque desperatione et magnitudine rei praesens testimonium silentio praeterire: sed melius arbitratus sum quodcumque dicere, quam omnino nihil dicere, Socraticum illud assumens: Scio quod nescio [Al. nesciam]. Pars enim scientiae est, scire quod nescias. Postquam igitur ea quae erant intus, propheta diligentius contemplatus est, eduxit eum vir, cujus funiculus et calamus erat in manu, ad atrium exterius, per viam ducentem

ad Aquilonem, quod et supra jam viderat, antequam interiora penetraret. Sed aliter videmus perfectam habentes scientiam, aliter in principio disciplinae. Et necesse est, ut qui interiora conspexerit, secundum eamdem formam atque mensuras et recondita sacramenta, etiam quae exteriora sunt, videat. Eductus autem est in gazophylacium, sive ut Symmachus et LXX transtulerunt, exedram, vel ut Theodotio, παστοφόριον, quod in thalamum vertitur: quod erat contra separatum aedificium. Quod autem LXX addidere pro gazophylacio, exedras quinque, in Hebraico non habetur. Quod gazophylacium erat contra separatum aedificium, de quo supra jam diximus. GAZERA. Separatum autem erat, eos suscipiens qui ab Aquilone veniebant, et erat contra aedem vergentem ad Aquilonem, id est, respicientem quidem Aquilonis partes, sed non in Aquilone positum, ut facilior esset transitus his, qui Aquilonis frigora relinquebant, a quo exardescunt mala super terram (Jer. I). Legimus in Numerorum libro, tribus Dan et Nephtalim, et Aser filiorum Balae et Zelphae ancillarum Rachelis et Liae, ad Aquilonis plagas castra tenuisse. Nunc quoque in facie longitudinis ostii Aquilonis centum fuisse cubitos, et latitudinis quinquaginta: ut ex decem decadis, quadrangulus numerus atque perfectus, et ex septem hebdomadibus, qui remissionis est numerus, et in principium unionis, id est, ogdoadis erumpit, sacerdotalia in templo Dei spatia monstrarentur.

511 illudque quod juxta Hebraicum jungitur, contra viginti cubitos atrii interioris, pro quo LXX

transtulerunt, descripta erant sicuti portae atrii interioris, hunc habet sensum: quod exterioris atrii centenarius et quinquagenarius numerus, eamdem vim habeat, quam vicenarius atrii interioris. Si enim quatuor quinquies supputes, in numero vicenario, utrumque reperies Testamentum: ut et Lex teneatur in Evangelio et Evangelium de Legis radice nascatur. Pro quo numero LXX, simulitudinem atrii interioris, interpretati sunt, forsitan formidantes vicenarium numerum, in quo offeruntur Esau munera, in atrio interiori ponere. Sequitur: Et contra pavimentum stratum lapide atrii exterioris: ubi erat porticus, juncta porticuli triplici; pro quo LXX transtulerunt: Et sicut columnae atrii exterioris per ordinem positae, contra faciem porticuum triplicium. Significat autem, quod pavimentum atrii exterioris, vivo fuerit stratum lapide: ut nec aestatis pulvere, nec luto hyemis, sacerdotum vestigia polluantur. Unde et Dominus ascensurus ad Patrem, Apostolorum lavat pedes (Joan. XIII), ut mundatis purgatisque vestigiis scandant regna coelorum: et imperat apostolis, ut in quamcumque ingressi fuerint civitatem, et non susceperint eos, excutiant pedum suorum pulverem (Matth. X; et Marc. VI): quo scilicet nihil munerum terrenorum ab eis apud se remanere patiantur. Non solum autem pavimentum stratum erat lapide: sed et porticus erat juncta porticui triplici. Una Porticus ab imbre et aestu protegens sacerdotes, et juncta porticui triplici demonstrat mysterium Trinitatis, quod cum Patris et Filii, et Spiritus sancti dividatur nominibus, tamen

una sibi divinitate conjungitur. Erat quoque ante gazophylacia, sive exedras, vel thalamos, deambulatio decem cubitorum latitudinis, ad interiora respiciens viae cubiti unius. Quodque a LXX additum est: Per cubitos longitudinis centum, superfluum est: quia in Hebraico non habetur, quod ponentes, tulerunt id quod habetur in Hebraeo, ad interiora respiciens viae cubiti unius, quod nos de Hebraica veritate transtulimus. Significat autem, quod ante fores gazophylaciorum omnium, sive exedrarum, et thalamorum fuerit deambulatio, latitudinem habens cubitorum decem, 512 qui et ipse perfectus est numerus, vel propter Decalogum, vel propter Evangelii sacramentum. Si enim ab uno per duos et tres ad quartum numerum venias, decenarius [Al. denarius] Evangeliorum numerus efficitur: in cujus latitudine deambulant sacerdotes, ante singula gazophylacia gradientes: ita dumtaxat ut semper ad interiora respiciant viae ejus, quae ducit ad cubitum unum, ad cultum videlicet unius divinitatis, dicente Filio ad Patrem: Revelavi nomen tuum hominibus (Joan. XVII, 6). Ipsa est enim via, interiora respiciens, quae dicit in Evangelio: Ego sum via, et vita, et veritas (Joan. XIV, 6): quia nemo venit ad notitiam Patris, nisi per Filium. Sequitur: Et ostia earum ad Aquilonem, ubi erant gazophylacia in superioribus humiliora: quia supportabant porticus quae ex illis eminebant de inferioribus et mediis aedificii. Tristega enim erant, et non habebant columnas sicut erant columnae atriorum: propterea eminebant de inferioribus et de mediis a terra cubitis quinquaginta.

Quod jungitur: ostia earum, subauditur, exedrarum, sive gazophylaciorum de quibus sermo supra fuit. Quae gazophylacia erant in superioribus, id est, in coenaculis humiliora. Quae coenacula ascendit Elias et Elisaeus (Reg. III, 17; IV, 14): et Dominus cum discipulis Pascha facturus (Marc. XIV), et Thabita quae et fide Apostoli et virtutum suarum merito suscitata est (Act. IX). Ista sunt coenacula, de quibus in psalmo scriptum est: Qui rigat montes de coenaculis [Al. superioribus] suis (Psal. CIII, 13). Nisi enim quis mons fuerit effectus, et ad altiora surrexerit, pluviis Domini non irrigabitur, qui pro diversitate meritorum de primo, secundo, et tertio irrigatur coenaculo. Ipsa quoque gazophylacia, hoc est, thesauri gazarum Domini in superioribus humiliora sunt (Ephes. III). Quanto enim quis excelsior fuerit, tanto cum Apostolo humilitate dejicitur, dicens: Qui non sum dignus vocari Apostolus, quia persecutus sum Ecclesiam Dei (I Cor. I, 95). Erant autem ipsa gazophylacia in coenaculis humiliora, quia supportabant porticus quae ex illis eminebant de inferioribus et de mediis aedificii. Redditque causes cur gazophylacia in coenaculis posita, humiliora fuerint. Quia supportabant, inquit, porticus, quae libertate aeris fruebantur, et eminebant de inferioribus, et de mediis aedificii: ut secundum coenaculum pavimento inferioris 513 domus esset eminentius, et tertium coenaculum secundo esset excelsius, et quanto quis ad superiora conscenderet, tanto altiori uteretur coenaculo, quod humilitate crescebat, dicente Domino: Qui vult inter vos major esse, fiat omnium minimus

(Marc. IX, 34). Neque enim columnis aliis portabantur, sicut in atriorum columnis legimus; sed eminebant de inferioribus et de mediis a terra cubitis quinquaginta, numero remissionis omnium debitorum. Haec sunt autem tristega, de quibus praecipitur: Describe ea tripliciter, consilio et scientia, ut respondeas sermonibus veritatis his quae proponuntur tibi (Prov. XXII, 20, 21). Inferiora igitur et exteriora, columnis indigent; quae autem altiora sunt et interiora, columnarum, id est, alieni auxilii usu non egent. Post haec dicitur: Et peribolus exterior secundum gazophylacia, quae erant in via atrii exterioris ante gazophylacia, longitudo ejus quinquaginta cubitorum: quia longitudo erat gazophylaciorum atrii exterioris quinquaginta cubitorum, et longitudo ante faciem templi, centum cubitorum. Peribolus, murum significat qui erat exterior, et cingebat gazophylacia in via atrii exterioris, habens in longitudine quinquaginta cubitos: de cujus numeri sacramento crebro diximus. Porro longitudo ante faciem templi, nequaquam quinquaginta cubitorum erat, ut ante gazophylacia; sed centum cubitorum: ut post remissionem omnium peccatorum, perfecta praemia in centenario numero praestolemur (Levit. XII). Pro peribolo, sive muro, quod Hebraice dicitur GADER (), LXX lumen interpretati sunt, quod venit extrinsecus, et illuminat cordis nostri oculos: non sufficiente natura nostri luminis, quod versatur in sensu, perfectum scientiae habere fulgorem, nisi extrinsecus per Dei gratiam introeat. Quod primum oculos nostri cordis illuminat, et omne atrium exterius, quod

quinquaginta cubitorum latitudine tenditur, facit clarescere. Postea vero cum venerimus ante faciem templi, perfecta in centenario numero recipiemus praemia. Erat autem subter gazophylacia introitus ab Oriente ingredientium in ea de atrio exteriori. Oportet enim Dei nos possidere divitias, et de atrio exteriori subter gazophylacia Orientis introitum reperire, et per latitudinem periboli, qui respicit viam Orientis, venire 514 ad aedificium quod sanctis est separatum, ante quod sunt gazophylacia, et in ipsa via similitudo gazophylaciorum, quae erant in via Aquilonis. Licet enim ad Orientis perveniamus introitum, tamen similitudo majorum est in minoribus, et non possumus ad Orientis pervenire lumen, nisi per viam Aquilonis, id est, per minora et humiliora ad majora et altiora tendamus. In ipso autem introitu longitudo erat similis latitudinis, id est, eadem mensura per quadrum: omnisque ingressus et similitudines, et ostia eamdem habebant mensuram et similitudinem quam gazophylacia quae erant in via respiciente ad Austrum. Per Orientem quippe Aquilonis frigora restinguentes, pervenimus ad Austrum, in quo sponsus recubat in meridie, et in pleno versatur lumine. In capite autem ejusdem viae, hoc est, Orientalis, quae patet ingredientibus, ostium est, quod nisi apertum fuerit ab eo qui dicit: Ego sum ostium (Joan. X, 9) et qui habet clavem David, ad vestibulum sanctorum virtutibus separaum, et quod ab Aquilone venientes suscipit, non possumus pervenire (Isa. XXII). Superfluum est juxta LXX singula loci hujus verba disserere: cum et haec

quae dicta sunt, obscuritate non careant, et illa quae reticemus, similia prope sint his quae diximus.

(Vers. 13, 14.) Et dixit ad me: Gazophylacia Aquilonis, et gazophylacia Austri quae sunt ante aedificium separatum, haec sunt gazophylacia sancta in quibus vescuntur sacerdotes qui appropinquant ad Dominum in sancta sanctorum. Ibi ponent sancta sanctorum, et oblationem pro peccato et pro delicto: locus enim sanctus est. Cum autem ingressi fuerint sacerdotes, non egredientur de sanctis in atrium exterius, et ibi reponent vestimenta sua in quibus ministrant, quia sancta sunt: vestienturque vestimentis aliis, et sic procedent ad populum.

Vir ille qui ductor prophetae fuit, postquam eum duxit in atrium exterius, et monstravit omnia quae praeteritus sermo narravit, gazophylacia quoque, sive exedras, in quibus diutissime commoratus est, dixit ad eum: Haec sunt gazophylacia, vel exedrae, thalamique ad Aquilonem et ad Austrum, quae sunt ante aedificium separatum, et appellantur sancta gazophylacia, in quibus vescuntur sacerdotes, qui appropinquant ad Dominum 515 in sancta sanctorum. Ex quibus discimus, multas ciborum esse diversitates, quibus vesci sacerdotibus licet, vel non licet, et de his ipsis quos licet in cibos sumere, non in omnibus sumuntur locis, nec ab omnibus, nec omni tempore. Gazophylacia Aquilonis Austri puto esse, quae vel historiae contineant simplicitatem, vel spiritualis intelligentiae sacramenta, ut per Aquilonem veniamus ad Meridiem. Neque

enim sic legenda est littera, et historiae fundamenta jacienda, ut non veniamus ad culmina; nec ita pulcherrimo aedificio tecta ponenda ut nequaquam fundamenta sint solida. Sacerdotes autem qui vescuntur in cellariis, in quibus multae divitiae continentur, ipsi sunt qui appropinquant ad Dominum: de quibus Scriptura testatur (Exod. XXIV), quod Moyses appropinquaverit ad Dominum, et caeteri accedere non potuerint. In aedificatione templi mystici, et in Ecclesiae sacramento multi sunt sacerdotes et apostolici viri qui accedunt ad Dominum, et non in quolibet loco, sed in sancto sanctorum. Quodque juxta LXX dicitur: Filii Sadoc, qui interpretatur justus, in Hebraico non habetur. Ibi, inquit, sacerdotes ponent sancta sanctorum, et oblationem, hoc est, victimam holocausti, et pro peccato, et pro ignorantia: ut non solum juge offerant sacrificium, sed pro diversitate temporum, et qualitate peccati, atque ignorantiae, sciant placare Dominum, quia ipse locus sanctus est, et sacerdotalis in eo dignitas commoratur, quae possit rogare pro caeteris. Quando autem procedendum est ad eos, qui non possunt templi adyta penetrare, nec divinae scientiae arcana cognoscere: egrediantur, inquit, foras ad eos sacerdotes in atrium exterius: nequaquam cum his vestimentis quibus intrinsecus induti erant, viscera videlicet misericordiae, et Dominum Salvatorem, de quibus scriptum est: Induimini Dominum Jesum Christum (Rom. XIII, 14); nec his utantur sermonibus, de quibus loquitur Deus: Mysterium meum mihi et meis: ne incurrant in illud quod Salvator prohibet, dicens:

Nolite dare sanctum canibus, nec projiciatis margaritas ante porcos (Matth. VII, 6). Sed ponent vestimenta 516 sua intrinsecus, quibus induuntur, quando ministrant in templi adytis; sancta enim sunt, et ad eos qui perfectam non habent sanctitatem, non debent proferri: accipientque alia vestimenta, et sic procedent ad populum. Sic, inquit, loquentur ad populum, quomodo potest audire populus. Unde et Apostolus Corinthiis loquebatur (I Cor. V), in quibus audiebatur fornicatio, et talis fornicatio, quae nec inter gentes quidem: Lac vobis potum dedi, non escam, id est, solidum cibum: necdum enim capere poteratis (I Cor. III, 2). Ad quos rursum dicit: Filioli mei, quos iterum parturio, donec Christus formetur in vobis (Gal. IV, 19). Parvulis enim atque lactentibus non solum non prodest solidus cibus, sed interficit eos, qui perfectae aetatis hominibus congruit. Illud autem quod a Septuaginta additum est: Propterea non egredientur in atrium exterius sacerdotes, ut semper sancti sint qui offerunt, obelo praenotemus, quia in Hebraico non habetur.

(Vers. 15 seqq.) Cum jue complesset mensuras domus interioris, eduxit me per viam portae quae respiciebat ad viam orientalem; et mensus est eam undique per circuitum (sive similitudinem domus per circuitum in ordine) Mensus est autem contra ventum Orientalem (sive et steti post tergum portae respicientis ad Orientem) calamo mensurae per circuitum quingentos calamos, in calamo mensurae per gyrum [Vulg. circuitum]. Et mensus est contra ventum Aquilonis quingentos calamos, in calamo mensuare

per gyrum. Et ad ventum Australem mensus est quingentos calamos, in calamo mensurae per circuitum. Et ad ventum occidentalem mensus est quingentos calamos, in calamo mensurae. Per quatuor ventos mensus est [Vulg. addit illud] murum ejus undique per circuitum, longitudine quingentorum cubitorum, et latitudine quingentorum cubitorum, dividentem inter sanctuarium et vulgi locum.

Sciendum quod post ventum Orientalem et Aquilonem, in vento Australi et Occidentali apud Septuaginta ordo praeposterus sit. Illi enim primum posuerunt, Occidentalem, id est mare; et postea Australem, cum apud Hebraeos primum ponatur ventus Australis, et postea Occidentalis. Quodque Scriptura nunc dicit: cumque complesset mensuras domus 517 interioris, eduxit me per viam portae quae respicit ad viam Orientalem, ostendit cuncta quae supra dicta sunt, et forinsecus, et intrinsecus et in interioribus templi, hoc est, sancti sanctorum, proprie ad templi aedificium pertinere, et templi interioris. Unde nunc sequitur: Eduxit me per viam portae, quae respiciebat ad viam Orientalem, et mensus est eam undique per circuitum, sive similitudinem domus. Per quod demonstratur, non ipsam domum, sed similitudinem domus esse quae cernitur: quia nunc per speculum videmus in aenigmate: cum autem venerit, quod perfectum est, tunc quod ex parte est destruetur (I Cor. XIII). Unde et Moyses in tabernaculo, et Salomon in aedificio, non veritatem tentorii templi, sed similitudinem figuramque fecerunt: ut per haec quae

minora sunt et terrena, ea quae in coelestibus, et in spirituali aedificio sunt, intelligere possimus. Vir autem qui prophetam eduxerat, nequaquam in atrium exterius, sed per viam portae, quae respiciebat ad viam Orientalem, primum mensus est contra ventum Orientalem, id est, ad Orientalem plagam quingentos calamos per gyrum; secundo, ad Aquilonem; tertio, ad Austrum; quarto, ad mare, id est, ad Occidentem, per quatuor videlicet ventos, murus in circuitu, tam in longitudine, quam in latitudine, hoc est: per quadrum, qui murus simul habebat duo millia calamos. Sin autem calamus sex cubitorum erat, et πalaistῇ uno, qui πalaistὴ sexta pars cubiti est, perspicuum est murum exteriorem habuisse per circuitum calamos duo millia, qui faciunt cubitos duodecim millia trecentos triginta tres, et trientem de duobus millibus. Prudens lector et diligens legat librum Jesu Nave, et inveniet quomodo in suburbanis haec mensura servetur. Unde et legio daemonum, hunc numerum elegit in suffocatione porcorum (Luc. VIII), ut qui servientibus Deo, praecepto Domini separatus est, in contrariam partem referatur ad perditionem eorum qui vitam coeno dignam, et sordibus consectanctur. Omnis autem murus qui est exterior, et habet spatiosissimam longitudinem et latitudinem per quadrum, apostolorum continet numerum, id est, duodecim 518 millium: ut singulis apostolis millenus numerus deputetur, et tamen ad mensuram plenitudinis Christi et perfecti viri non veniat, nisi jungantur ei et πalaistὴ, qui trecenti triginta et tres cubiti sunt, et cubiti

tertia pars: per quae sanctae et venerabilis Trinitatis mysterium demonstratur, quae cingit et vallat omnia, et habitatores templi sui praestat tutissimos. Unde trecentorum cubitorum arca Noe habet longitudinem, et triginta cubitorum altitudinem, quae consummatur in uno cubito (Gen. V). Quod autem ibi adduntur quinquaginta cubiti in latitudine, remissionis (ut saepe diximus) significat sacramentum. Unde et Dominus triginta annorum venit ad baptismum, et hic ipse propheta in principio voluminis sui annum ponit tricesimum: qui trecentesimus, et tricesimus numerus, tribus additis et tertia parte completur. Illud autem quod per simplicitatem interpretationis, dum parum attendimus celeritate dictandi, et Septuaginta habent et nostra translatio, murum ejus undique per circuitum, longitudine quingentorum cubitorum, et latitudine quingentorum cubitorum, Hebraeus sermo non continet: sed simpliciter, longitudinem quingentorum, et latitudinem quingentorum, ut subaudiatur, calamorum: sicuti quarto supra dictum est, ad Orientalem ventum, et ad Aquilonem, et ad Austrum et ad mare quingentis calamis, murum partium singularum ab eo qui tenebat calamum fuisse dimensum. Quingentesimus autem numerus qui vicinus est quinquagenario, quod ad remissionem pertineat omnium peccatorum, non solum vetus Scriptura (Levit. XXV), sed et Salvatoris in Evangelio verba demonstrant, dicentis: Duo debitores erant feneratori cuidam: unus debebat denarios quingentos, et alius quinquaginta (Luc. VII, 41). Et murus dividit inter sanctuarium et

vulgi locum. Ex quo intelligimus, omnem supra templi descriptionem, Sacerdotum, qui sunt filii Sadoc, fuisse ministeriis delegatam. Hunc autem murum, qui tanto spatio dilatetur, et universa circumeat, separare sanctuarium et vulgi locum.

(Cap. XLIII.---Vers. 1 seqq.) «Et eduxit [Vulg. duxit] me ad portam quae respiciebat ad viam Orientalem: et ecce gloria 519 Dei Israel ingrediebatur per viam Orientalem: et vox erat ei quasi vox aquarum multarum: et terra splendebat a majestate ejus. Et vidi visionem secundum speciem quam videram, quando venit ut disperderet civitatem: et species secundum aspectum quem videram juxta fluvium Chobar, et cecidi super faciem meam. Et majestas Domini ingressa est templum per viam portae, quae respiciebat ad Orientem. Et elevavit me spiritus, et introduxit me in atrium interius: et ecce repleta erat gloria Domini domus. Et audivi loquentem ad me de domo. Et vir qui stabat juxta me, dixit ad me: Fili hominis, locus solii mei, et locus vestigiorum pedum meorum, ubi habito in medio filiorum Israel in aeternum. Et non polluent ultra domus Israel nomen sanctum meum, ipsi et reges eorum in fornicationibus suis, et in ruinis regum suorum, et in excelsis: qui fabricati sunt limen suum juxta limen meum, et postes suos juxta postes meos: et murus erat inter me et eos: et polluerunt nomen sanctum meum in abominationibus quas fecerunt: propter quod consumpsi eos in ira mea. Nunc ergo repellant procul fornicationem suam, et ruinas regum suorum a me: et habitabo in medio eorum semper. LXX: Et adduxit me ad

portam, quae respiciebat contra Orientem ÷ et eduxit me ** et ecce gloria Dei Israel veniebat per viam Orientis: et vox castrorum quasi vox geminantium multorum: et terra resplendebat quasi fulgur a gloria per circuitum. Et visio quam vidi secundum visionem quam videram quando ingrediebar ut ungerem civitatem ÷ Et visio currus quam vidi ** secundum visionem quam videram super fluvium Chobar: cecidique in faciem meam. Et gloria Domini ingressa est domum per viam portae, quae respiciebat ad Orientem. Et assumpsit me spiritus, et introduxit me in atrium interius: et ecce plena gloria Domini domus. Et steti, et ecce vox de domo loquentis ad me: et vir stabat juxta me, et dixit ad me: vidisti, fili hominis, locum solii mei, et locus vestigii pedum meorum, in quibus habitabit nomen meum in medio domus Israel in sempiternum. Et non contaminabunt ultra domus Israel nomen sanctum meum, ipsi et duces eorum in fornicatione sua et in homicidiis ducum in medio sui, cum ponerent limen meum in liminibus suis, et postes meos juxta postes suos. Et dederunt parietem meum 520 quasi connexum inter me et se: et contaminaverunt nomen sanctum meum in iniquitatibus suis quas faciebant. Et contrivi eos in furore meo et in occisione. Et nunc abjiciant fornicationem suam, et homicidia ducum suorum a me: et habitabo in medio eorum in sempiternum.»

Primum de translationis varietate dicendum est. Hoc quod ponunt Septuaginta: Et eduxit me, in Hebraico non habetur. Si enim adductus fuerat ad portam, quae respiciebat Orientem, quid ne-

cesse fuit ut educeretur, cum ideo inductus sit, ut videret quid in porta fieret Orientali? Deinde ubi dicitur: Vox erat ei, haud dubium quin Dei, quasi vox aquarum multarum, quod et Joannes in sua confirmat Apocalypsi, Septuaginta posuerunt: Et vox castrorum quasi vox geminantium multorum (Apoc. XIV). Tertio in Hebraico habetur: Vidi visionem secundum speciem quam videram, quando venit, ut disperderet civitatem. Venit autem ille qui in principio hujus prophetae vestitus erat lineis, et atramentarium habebat ad lumbos, cum aliis sex, ut disperderet civitatem, non ut ungeret, quod Septuaginta transtulerunt, qui quarto dixere: Et visio currus quam videram, quod in Hebraico non habetur. Dicamus strictim de singulis, quantum explanationis patitur difficultas: ne dum studemus brevitati, velamentum non solum Moysi, sed et prophetae Ezechielis remaneat in nobis, qui cupimus revelata facie veritatem Domini contemplari (Exod. XXXIV; II Cor. III). Gloria ergo Dei Israel ingreditur per viam Orientalem, per quam et egressa fuerat, quando civitas Domini furore percussa est. Ingreditur autem, immo regreditur ad eam quia templum Domini aedificatum in monte monstraverat. Et tamen multo plus est quod in consequentibus dicitur: Levavit me spiritus, et introduxit me in atrium exterius: et ecce repleta erat gloria Domini domus. Hic enim gloria tantum Dei Israel ingreditur: ibi autem dicitur, quod plenitudo gloriae Domini fuerit in Templo: de qua et Isaias scribit: Vidi Dominum sedentem super thronum excelsum et elevatum: et plena erat domus gloria ejus

(Isai. VI, 1); quando revelata facie gloriam Domini contemplantes, reformamur in imaginem Creatoris. Vox quoque erat Dei, quasi vox aquarum multarum, omnium 521 scilicet in toto orbe populorum, ut Joannes Evangelista interpretatur (Apoc. XIV): sive quasi vox castrorum, et sicut vox geminantium multorum, ut exercitus Dei sacramenta cognosceret. Quod intelligens Jacob, vocavit nomen illius loci, castra (Genes. XXXII). De quibus et alibi scriptum est: Currus Dei decem millium multiplex, millia laetantium (Ps. LXVII, 18). Una autem vox dicitur castrorum et multitudinis, propter unum in Dei laude consensum. Geminaturque vox canentium Patri, et Filio, et Spiritui sancto: Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus Sabaoth, plena est terra gloria ejus (Isai. VI, 3). Sequitur: Et terra splendebat a majestate ejus (Psal. XVIII). Quod proprie in adventu Christi factum est; quando in omnem terram exiit sonus apostolorum, et in fines orbis terrae verba eorum (Rom. XVIII): quotidieque impletur in credentibus, et ad perfectum complebitur, quando corruptivum hoc induerit incorruptionem, et mortale istud fuerit immortalitate vestitum (I Cor. XV). Quod autem infertur: Et vidi visionem secundum speciem quam videram, quando venit ut disperderet civitatem; pro quo Septuaginta transtulerunt: quando ingressus sum, ut ungerem civitatem, cum juxta Hebraicum perspicuum sit; juxta Septuaginta plurimam obscuritatem habet: quomodo Ezechiel ingressus sit ut ungeret civitatem; ad cujus prophetiam comminationemque ceciderit: nisi forte illud dicamus, quod

correptio prophetae, sit unctio civitatis, et unctio olei exsultationis sacerdotalis, et regii, quod qui libenter receperint, et audire voluerint, efficiuntur uncti Domini, de quibus scriptum est: Nolite tangere Christos meos: et in prophetis meis nolite malignari (Ps. CIV, 15). Ille autem potest juxta anagogen ungere civitatem, de qua scriptum est: Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei (Ps. LXXXVI, 2); qui vidit visionem currus et mysteriorum Dei, quam intuitus est Ezechiel super fluvium Chobar, qui onus pondusque significat. Quid enim gravius fluminibus Babyloniis, super quae David sedit et flevit cum recordaretur Sion? De quibus scriptum est: Praeterit enim figura hujus mundi (Psal. CXXXVI). Nihilque puto in saeculi hujus confusione esse perpetuum: sed omnia praeterire et fluere (I Cor. VII, 31). Quae qui consideraverit, cadet super faciem suam intelligens quam procul sit a majestate Dei, et flectet genua ad Patrem in nomine Jesu Christi. 522 Cumque, ait, ego corruissem, majestas Domini ingressa est templum per viam portae, quae respiciebat ad Orientem, statimque me elevavit spiritus (ipse enim jacens pergere non valebam), et introduxit me in atrium interitus, foris enim cecideram; et ecce, qui prius conspexeram gloriam Dei Israel venientem per viam Orientalem, vidi repletam gloria Domini domus ejus, et vocem ad me de domo interiori loquentem audivi. Quae quid sit locuta, Scriptura non narrat, nisi forte illud Apostoli: Et audivi verba ineffabilia quae non licet homini loqui (II Cor. XII, 4). Vir autem, inquit, qui stabat juxta prophetam, dixit ad eum: quem perspicue Domi-

num intelligimus. Cui enim alii poterit convenire quod sequitur: Fili hominis, locus solii mei, et locus vestigiorum pedum meorum, ubi habito in medio filiorum Israel in aeternum, nisi illi qui habitat in Ecclesia in medio filiorum Israel cernentium Deum, et habitat in perpetuum, non secundum templum Salomonis ad tempus? Et locus ejus est ille de quo scriptum est: Et factus est in pace locus ejus (Ps. LXXV, 2), quae exsuperat omnem sensum: Et locus vestigiorum pedum illius, Apostolis dicentibus: Adoremus in loco ubi steterunt pedes ejus (Ps. XXXI, 7). Et pulchre dixit, steterunt: in Ecclesia enim stant pedes Domini, in synagoga ambulant et praetereunt. Ut autem sciamus hoc dici de Ecclesia, jungitur: Et non polluent ultra domus Israel nomen sanctum meum: quod proprie ad eos pertinet, qui sanctae conversationis in Ecclesia commorantur. Qui sint autem qui polluerint prius nomen sanctum Dei, ponit manifestius: Ipsi et reges eorum, tam populus quam sacerdotes, in fornicationibus suis quibus a Deo fornicati sunt: et in ruinis regum suorum, qui frustra sibi per superbiam, regium nomen assumunt. Denique sequitur: Et in excelsis. Arrogans enim mens offendit Deum: humilis ad misericordiam provocat. Qui post superbiam, immo per superbiam, fabricati sunt limen suum juxta limen Dei, et postes suos juxta postes illius. Audiant haec juxta litteram mulierculae oneratae peccatis, quae circumferuntur omni vento doctrinae, semper discentes, et numquam ad scientiam veritatis pervenientes; mentem junctam Deo, non vicinitatem Ecclesiarum, et habitationem

523 proximam, Dei in se provocare clementiam; quin potius indignationem Domini commoveri, quando in consecratis Deo locis, indignus habitator est. Fabricati sunt, inquit, limen suum juxta limen meum, ut nihil interesset inter sacrum et prophanum, et postes suos juxta postes meos, ut unus laicorum et sacerdotum esset introitus. Unde et Apostolus dicit: Probet autem se homo, et sic accedat ad corpus et sanguinem Domini (I Cor. XI, 28). Et ut gravius faceret quod dicebat, sequentem jungit versiculum: Et murus erat inter me et eos; ut sacerdotalia sacrificia et loca sacramentorum corporis et sanguinis Christi, brevissimus murus divideret. Et polluerunt, inquit, nomen sanctum meum, in abominationibus quas fecerunt. Quid prodest habitationis vicinia, et medius inter cellulam nostram et altare Domini paries, cum in his quae secreto facimus, et quae turpe est etiam dicere, contaminetur et polluatur nomen Domini? Ego hoc arbitror, quod non polluat nomen Domini, nisi ille qui visus est nomini ejus credere, et illius censeri vocabulo. Et quomodo tollit membra Christi, et facit membra meretricis, qui prius Christo credidit: sic ille polluit nomen Dei, qui prius nominis ejus fidem susceperit. Alioquin ethnicus, et Judaeus cum sint polluti, et contaminati, immo contaminatio ipsa atque pollutio, nomen Dei polluere et contaminare non possunt: quod illi polluunt, ad quos dicitur: Nomen meum per vos blasphematur in gentibus (Rom. II, 24). Propter has igitur causas consumpsi eos in ira mea, quia haec fecere quae diximus. Et tamen clemens Dominus rursum

prophetae praecipit, ut jubeat eis procul a se removere fornicationes pristinas, et ruinas regum suorum ac principum derelinquere, et repellere non tam a se, quam a Deo: et boni operis statim praemia pollicetur dicens: Et habitabo in medio eorum, de quo in Evangelio dicitur: Medius inter vos stat quem vos nescitis (Joan. I, 26): et habitabit non parvo tempore, ut in Synagoga; sed in perpetuum, quod in Christi Ecclesia comprobatur.

(Vers. 10 seqq.) Tu autem, fili hominis, ostende domui Israel templum: et confundantur ab iniquitatibus 524 suis, et metiantur [Al. meditentur] fabricam, et erubescant ex omnibus quae fecerunt. Figuram domus et fabricae ejus, exitus et introitus, et omnem descriptionem ejus, et universa praecepta ejus: cunctumque ordinem [Vulg. addit ejus], et omnes leges ejus ostende eis, et scribes in oculis eorum, ut custodiant omnes distributiones [Vulg. descriptiones] ejus, et praecepta illius, et faciant ea. Ista est lex domus in summitate montis: Omnes fines [Vulg. Omnis finis] ejus in circuitu, Sanctum sanctorum erit [Vulg. est]. Haec est ergo lex domus. LXX: Et tu, fili hominis, ostende domui Israel domum, et cessabunt a peccatis suis, et visionem ejus, et dispositionem illius: et ipsi sustinebant tormentum suum pro omnibus quae fecerunt. Et describes domum et praeparationem ejus, et exitus atque introitus ejus, et substantiam ejus et omnia praecepta illius, et omnia legitima ejus, et omnes leges ejus ostendet illis, et describes coram eis: et custodient omnes justificationes et omnia prae-

cepta mea, et facient ea, et descriptionem domus in vertice montis, omnes termini ejus in circuitu Sancta sanctorum sunt. Ista est lex domus.

Non parvi operis est, quod oculis carnis, vel mente conspexeris audientibus demonstrare, ut et ipsi tecum vidisse videantur. Quamobrem scribit et Josephus, eos qui ad describendam terram missi sunt ab Jesu filio Nave, fuisse γεομέτρας, et artem quae nunc philosophorum propria est, habuisse Geometriae. Domui igitur Israel, eorum qui animo conspiciunt Deum, ostenditur domus, hoc est templum quod Ezechiel situm in monte conspexit, et non solum in monte, sed sicut nunc dicitur, in summitate montis: quam nequaquam illam putemus, quae a Salomone constructa narratur in Regum et in Paralipomenon libris. Illa enim alterius ordinis atque mensurae est, et in singulis magnam habens diversitatem: tantumque inferior templo, quod nunc ostenditur Ezechieli, ut non solum cultores ejus, et aeditui; sed et ipse fabricator ejus Salomon peccaverit, et offenderit Deum, licet postea egerit poenitentiam, scribens Proverbia, in quibus ait: Novissime ego egi poenitentiam, et respexi ut eligerem disciplinam (Prov. XXIV, 2).

Ista autem quae Ezechieli, et per Ezechielem domui Israel ostenditur, talis est: ut qui eam 525 mente conspexerit, cesset ab iniquitatibus suis: non quibusdam, sed omnibus: sive ut in Hebraico continetur, confundatur et sustineat tormentum suum pro omnibus quae fecerit. Sustinet autem tormentum iniquitatum suarum, qui cessat praeterita facere peccata: multumque prodest ei, qui

ante peccaverit, videre domum Dei, et omnis fabricae ejus nosse rationem; ut peccare desistat, et habens illius desiderium, dicat ad Dominum: Domine, dilexi decorem domus tuae: et locum habitationis gloriae tuae (Ps. XXV, 8). Et iterum: Unum petivi a Domino, hoc requiram: ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitae meae (Ps. XXVI, 4), cum coepero vivere et esse cum Christo, qui est vita credentium.

Sequitur: Exitus ejus et introitus, subauditur, domus. Exitus autem eorum qui egrediuntur ad eos qui foris sunt, et introitus eorum qui per magistrorum disciplinam ad interiora penetrant. Et omnem, inquit, descriptionem ejus, sive substantiam ejus, ut Septuaginta transtulerunt, quae non tam ad naturam domus, quam ad supellectilem pertinet atque divitias. Et universa praecepta, cunctumque ordinem, et omnes leges templi ostendes eis, qui portaverunt tormentum iniquitatum suarum, et cessaverunt, sive confusi sunt super his quae ante gesserant. Idcirco autem ostende ei, ut custodiant omnia quae praecepta sunt. Nihil enim prodest scire descriptionem domus et omnes distributiones ejus, de quibus scriptum est: Multae mansiones apud Patrem meum (Joan. XIV, 2). Et iterum: Statuit terminos gentium secundum numerum filiorum Israel, sive angelorum Dei (Deut. XXXII), nisi feceris quae praecepta sunt.

Domus autem et lex omnium praeceptorum Dei, et urbs quae in summitate montis est constituta, illa credenda est, de qua scriptum est: Non potest civitas abscondi super montem posita

(Matth. I, 14). Et: Fluminis impetus laetificat civitatem Dei (Ps. XLV, 4): quae perspicue refertur ad Ecclesiam, et sita est in eo monte, qui in vertice omnium montium est, et a quo vulneratus est princeps Tyri: omnesque fines et termini domus hujus, sancta sanctorum sunt. In illa domo, hoc est, in tabernaculo quod fabricatus est Moyses, et in templo quod a Salomone constructum est, interiora tantum, ubi erant 526 Cherubim, et propitiatorium, et arca testamenti, et mensa thymiamatis, appellabantur sancta sanctorum. In hac autem domo quae monstratur Ezechieli, et quae in summitate montis est constituta, omnes termini ejus reputantur in sancta sanctorum. Quodque infertur: Haec est lex domus, vel ad praeterita pertinet, de quibus jam dictum est, vel ad ea quae dicenda sunt postea.

(Vers. 13 seqq.) «Istae mensurae altaris in cubito verissimo qui habebat cubitum et palmum (sive Ï€Î±Î»Î±Î¹ÏƒÎ„á½ ´Î½): in sinu ejus erat cubitus: et cubitus in latitudine: et definitio [Vulg. addit ejus] usque ab labium ejus in circuitu palmi unius [Vulg. palmus unus]. Haec quoque erat fossa altaris. Et de sinu terrae usque ad crepidinem novissimam duo cubiti, et latitudo cubiti unius, et a crepidine minori usque ad crepidinem majorem quatuor cubiti, et latitudo unius cubiti. Ipse autem ariel quatuor cubitorum, et ab ariel usque sursum [Vulg. ad sursum] cornua quatuor. Et ariel duodecim cubitorum in longitudine, per duodecim cubitos latitudinis, quadrangulum [Vulg. quadrangulatum] aequis lateribus. Et crepido quatuordecim cubitorum longitudi-

nis, per quatuordecim latitudinis in quatuor angulis ejus, et corona in circuitu illius dimidii cubiti, et sinus ejus unius cubiti per circuitum. Gradus autem ejus versi ad Orientem. LXX: Et haec mensura altaris in cubito perfecto cubitus et Ï€Î±Î»Î±Î¹ÏƒÏ„Ï‚: sinus illius altitudo per circuitum et cubitus latitudinis: et gisus per labium ejus in circuitu palmi unius. Et haec est altaris altitudo a profundo exordii in sinu ejus usque ad propitiatorium magnum, quod erat subter cubitorum duorum, et latitudo cubiti. Et a propitiatorio minori usque ad propitiatorium majus cubiti quatuor: et latitudo cubiti et ariel cubitorum quatuor: et ab ariel usque ad superiora cornuum cubitus. Ipsum autem ariel duodecim cubitos habebat in longitudine: et duodecim cubitos in latitudine quatuor angulorum per singulas partes ejus: et propitiatorium quatuordecim cubitorum in latitudine per quatuor partes ejus: et gisus ejus per circuitum gyrans illud dimidio cubito: et circuitus ejus cubito: per gyrum et gradus ejus respicientes ad Orientem.

Scriptum est: Abyssum et sapientiam quis investigabit (Eccl. I, 2)? Et: O profundum sapientiae et scientiae Dei (Rom. XI, 33): cujus alta profunditas, et quis inveniet eam? Multum est si voluerimus templum Salomonis huic templo, 527 et omnes partes ejus et tabernacula comparare. Quod quia difficillimum est, interim in praesentiarum altare, quod Ezechieli ostensum est, altari quod in Exodo legimus, ex parte modica conferamus (Exod. XXXVIII). Ibi altare quinque cubitorum in longitudine et quinque cubitorum

in latitudine, id est, quadrangulum, et trium cubitorum in altitudine describitur: hic vero recedens a sensibus quinque, tendit ad unionem, in qua cubitus perfectus, sive verissimus ponitur, cui jungitur palmus, id est, Ï€Î±Î»Î±Î¹ÏƒÏ„„á½´, sextam, ut supra diximus, habens partem cubiti. In sinu autem ejus, hoc est, altaris, erat cubitus, qui scilicet ea quae igne consumebantur suscipiebat, et in latitudine ejus alius cubitus: ut interiora, hoc est, secreta, et spatia altaris quae in latitudine demonstrantur, uno cubito finirentur. Quod autem sequitur: Et definitio usque ad labium ejus, pro quo Aquila, Symmachus et Theodotio posuerunt terminum, Septuaginta rursum gisum interpretati sunt. Cujus verbi, ut ante jam dixi, non possum scire rationem; nec cujus linguae sit dicere confidenter: nisi hoc admonere lectorem, quod ubi nunc definitionem interpretatus sum supra coronam transtulerim. Illudque breviter demonstratur, quod in circuitu ipsius altaris, id est, in margine, et circulo repandum fuerit labium, et quasi corona in modum lilii, habens in aspectu plurimam venustatem. Quae definitio, sive gisus per circuitum palmi unius, sive Ï€Î±Î»Î±Î¹ÏƒÏ„„á¿†Ï, latitudine tendebatur. Fovea autem altaris, sive profundum et altitudo, pro qua in Hebraico ponitur GAB , de sinu terrae usque ad crepidinem novissimam, vel usque ad propitiatorium maximum, duobus cubitis erat, et latitudo ejus cubiti unius. Inferiora enim et profunda, et terrae cohaerentia, duali numero, qui et in immundis animalibus positus est, continentur (Genes. VII): superiora autem et

ad crepidinem, sive propitiatorium pervenientia, quod Theodotio ipso Hebraico nomine appellavit AZARA , unius cubiti habent latitudinem, ut dualis numerus transeat ad solitarium; et bonum nuptiarum, quod inferius est, ad unionis perveniat beatitudinem. 528 Quodque sequitur: Et a crepidine minori usque ad crepidinem majorem, quatuor cubitorum, et latitudo unius cubiti, pro quo in Septuaginta positum est: Et a propitiatorio minori usque ad propitiatorium majus; et Theodotio in utroque AZARA transtulit, illud est intelligendum, quod propitiatorium minus, lapis sit excisus de monte sine manibus, et propitiatorium majus, ipse lapis qui crevit in montem magnum, et implevit universum orbem (Dan. II). Sive juxta alterum sensum, propitiatorium minus est, quando exinanivit se formam servi accipiens (Philipp. II), et propitiatorium majus, quando recepit gloriam, quam habuit apud Patrem antequam mundus fieret (Joan. XVII). Prius enim Christi humiliora cognoscimus, et sic ad divinitatis ejus altitudinem pervenimus: et tamen utriusque naturae propitiatorium, hoc est, minoris atque majoris, ad unius altaris pertinet sacramentum. Inter duo autem propitiatoria, minus atque majus, quatuor erant cubita, quatuor mundi elementa signantia, quae et ipsa perveniunt ad unius cubiti altitudinem. Et hoc animadvertendum quod in mensura altaris primus cubitus in latitudine nulli copulatur, sed sua unione perfectus est: secundus autem latitudinis cubitus, post duos cubitos crescit ad summum, et tertius cubitus, post propitiatorium minus et majus per

quatuor elementa ad unius cubiti mysterium tendit; et unus et alter, et tertius cubitus in altare Domini, nequaquam primus, secundus, et tertius; sed unus et unus, et unus esse dicatur. Ipse autem ariel quatuor cubitorum erat, et ab ariel usque sursum cornua quatuor: sive ut in Septuaginta dicitur, ab ariel usque ad superiora cornuum cubitus unus. Ariel (אריאל) ut plerique aestimant interpretatur, lux mea Deus. De quo et in Isaia propheta, ubi scriptum est: Vae tibi, civitas Ariel, quam expugnavit David, sive circumdedit, plenius diximus (Isai. XXIX, 2). Ut autem ego arbitror, leo vel fortis Dei: quod nomen refertur proprie ad altare, in quo vel illuminatione Dei est, vel leo et fortitudo ejus, dicente Jacob ad Judam: Catulus leonis Juda, ad praedam, fili mi, ascendisti: requiescens accubuisti ut leo, et quasi 529 leaena, quis suscitabit eum (Gen. XLIX, 9)? Cubitorum autem quatuor est, et cornua habet quatuor; sive superiora quatuor cornuum, uno cubito finiuntur; ut Evangeliorum mensura et in totum orbem fortitudo discurrens, sub illuminatione Dei, et leonis fortitudine demonstretur, ad unumque cubitum perveniant divinae confessionis. Et ut paulatim obscuritas praesentis loci manifestior fiat, sequitur: Et Ariel duodecim cubitorum in longitudine, per duodecim cubitos latitudinis, quadrangulum aequis lateribus. Quod nemo dubitat ad duodecim tribus pertinere, quae in Joannis Apocalypsi scriptae sunt, et ad Apostolorum numerum, de cujus sacramento supra dixisse me memini (Apoc. VII). Per quatuor autem latera mundi, duodeni cubiti simul efficiunt qua-

draginta octo cubitos sacerdotalium civitatum, ut istis quasi fundamentis in toto orbe divisis, Ecclesiae fortitudo solidetur. Porro crepido, pro qua Septuaginta propitiatorium, Theodotio ut supra AZARA; Symmachus Ï€ÎµÏÎ¹Î´ÏÎ¿Î¼á½´Î½, hoc est circuitum interpretati sunt, quatuordecim cubitorum erat longitudinis per quatuordecim latitudinis, in quatuor angulis ejus, et corona in circuitu ejus dimidii cubiti; pro qua rursum Septuaginta gisum interpretati sunt, et sinus, sive juxta Symmachum consummatio ejus atque perfectio, cubiti unius per circuitum, illud latenter ostendit, quod Dominus noster, qui vere propitiatorium dicitur non solum pro peccatis nostris, sed pro omni mundo, per quatuordecim generationes venerit ab Abraham usque ad David; et rursum per alias quatuordecim usque ad captivitatem Jechoniae, et ejusdem numeri sacramento ad terrena descenderit: ut in tertia Ï„ÎµÏƒÏƒÎ±ÏÎ²Î¹Î´ÎµÎ°á½±Î´Î¹, et divini numeri (Al. muneris) sacramento salvaret quatuor angulos mundi, de quibus scriptum est: Multi ab Oriente et Occidente, et ab Aquilone et Meridie venient, et accubabunt cum Abraham, et Isaac, et Jacob in regno coelorum (Matth. VIII, 11). Quodque sequitur, et corona, sive gisus per circuitum ejus, 530 subauditur propitiatorii, habebat dimidium cubitum, et sinus ipsius propitiatorii, sive consummatio atque perfectio, quam Symmachus interpretatus est Ï€ÎµÏÎ¹Î´ÏÎ¿Î¼á½´Î½, habebat unum cubitum, illud significat quod et peccatores et justi Domini propitiatione salventur, dicente apostolo Paulo: Reconciliati sumus Deo in sanguine Filii

ejus (Rom. V, 10). Et de peccatoribus dicitur, quod dimidii cubiti mensuram habeant per circuitum; qui tamen salvantur misericordia Creatoris, juxta illud quod in Psalmo scriptum est: Pro nihili salvos facies eos (Ps. LV, 8). De justis: quod in uno salventur numero solitario atque perfecto, et imitentur unam divinitatem, dicente eodem Apostolo: Deus erat in Christo, mundum reconcilians sibi (II Cor. V, 19). Quod autem in fine hujus testimonii ponitur, et gradus ejus versi ad Orientem, gradus hujus propitiatorii vel viginti quatuor libris veteris Instrumenti debent accipi: qui habebant citharas in Apocalypsi Joannis (Cap. V), et coronas in capitibus suis: vel sacramentum Patris et Filii et Spiritus sancti, in quo vera nobis datur propitiatio. Et ut dicamus apertius, propterea graduum numerus incertus relinquitur, ut quantocumque studio ad altiora scandere potuerimus, in inferioribus nos putemus collocatos, et cogitemus illud Psalmistae: Ibunt de virtute in virtutem (Ps. LXXXIII, 8).

(Vers. 18 seqq.) Et dixit ad me: Fili hominis, haec dicit Dominus Deus: Hi sunt ritus altaris, in quacumque die fuerit fabricatum, ut offeratur super illud holocaustum, et effundatur sanguis. Et dabis sacerdotibus, Levitis qui sunt de semine Sadoc, qui accedunt ad me, ait Dominus Deus: ut offerant mihi vitulum de armento pro peccato. Et assumes de sanguine ejus, pones super quatuor cornua [Vulg. addit ejus], et super quatuor angulos crepidinis, et super coronam in circuitu: et mundabis illud et expiabis. Et tolles vitulum qui oblatus fuerit pro peccato, et combures illum in

separato loco domus extra sanctuarium. Et in die secunda offeres hircum caprarum immaculatum pro peccato, et expiabunt altare sicut expiaverunt in vitulo. LXX: 531 Et dixit ad me: Fili hominis, haec dicit Dominus Deus: Haec sunt praecepta altaris in die qua factum fuerit, ut offerantur super eo holocautomata, et effundatur super illud sanguis. Et dabis Sacerdotibus Levitis qui sunt ex semine Sadduc, et appropinquant ad me, dicit Dominus Deus, ut ministrent mihi vitulum de bobus pro peccato: et tollent de sanguine ejus, et ponent super quatuor cornua altaris, et super basim ejus in circuitu, et mundabunt et expiabunt illud. Et tollent vitulum pro peccato, et comburetur in loco separato domus extra sancta. Et die secunda tollent haedos duos de capris immaculatos pro peccato, et expiabunt altare sicut expiaverunt in vitulo.

Postquam prophetae monstravit altare, et cubitum ejus, cubitosque duos; et rursum cubitum et quatuor cubitos, et tertio cubitum, duodecim quoque cubitos per alios duodecim, et quatuor altaris cornua: Ariel quoque duodecim cubitorum, per duodecim cubitos, et crepidinem, hoc est, propitiatorium quatuordecim cubitorum, per quatuordecim cubitos: coronam quoque illius, et sinum dimidio cubito et uno cubito per circuitum: gradusque ad Orientem, quorum incertus est numerus, locutus est vir, cujus calamus et funiculus erat in manu, et docet eum quomodo, altaris opere perfecto, altare debeat expiari et consecrari. Primumque offertur victima, et datur sacerdotibus de genere Levi, qui sunt de se-

mine Sadoc, quem cur Septuaginta Sadduc nominent, scire non valeo. Sadoc autem interpretatur justus: offerturque juxta Septuaginta et Theodotionem vitulus; juxta Symmachum taurus, qui Hebraice dicitur PHAR. Vitulum autem qui pro nobis immolatus est, et multa Scripturarum loca, et praecipuae Barnabae Epistola, quae habetur inter scripturas apocryphas, nominat. Et hircus caprarum secundo offertur die. Unde et Pascha facturi assumunt de grege agnum et haedum, et qui primum pascha facere non potuerunt, in secundo mense faciunt: quorum alterum ad justos pertinet, alterum ad poenitentes.

Sin autem Septuaginta nobis interpretatio placet qui dixerunt: die autem secundo tollent haedos duos immaculatos 532 pro peccato, audax quidem est quod dicturi sumus, sed tamen aliorum simpliciter ponenda sententia est, qui aiunt duos haedos immaculatos post passionem Domini oblatos esse ad altare Domini, Jacobum et Stephanum: quorum alter de apostolorum numero, alter de septem electis in ministerium Domini princeps fuit (Actor. XXII). Iste est Jacobus qui transformatum Salvatorem vidit in monte (Ibid., VII), qui resurgentem filiam archisynagogi cum Domino Petroque et Joanne intuitus est (Matth. XVII), qui in catalogo apostolorum, in quo bina junguntur nomina, prior fratre ponitur (Marc. IX). Hunc interfecit Herodes (Matth. IX), et quasi haedum immaculatum post passionem Salvatoris in die immolavit secunda (Marc. III). Stephanum quoque (cujus sapientiae et doctrinae nullus poterat resistere (Actor. XIV), et qui

stantem vidit Filium ad dexteram Patris, et dixit (Act. XIV, 7): Domine Jesu, suscipe spiritum meum) lapidibus obruere Judaei. Et quomodo quosdam credentium primitias Achaiae et Asiae Apostolus nominat: sic et isti primitiae fuere martyrum (I Cor. XVI), quos Christi postea confessio coronavit.

Et hoc notandum quod vitulus totus offertur in holocaustum, et crassitudo corporis ejus divino igne consumitur. Etsi enim noveramus Christum secundum carnem: sed jam nunc non novimus eum secundum carnem (II Cor. V, 16). Jacobum autem et Stephanum qui secunda die oblati sunt, sive hircus, qui juxta Hebraicum narratur oblatus, offertur quidem in victima, sed holocaustum praesentiae Domini reservatur. Quod autem tollitur sanguis, de quo loquitur Petrus: Redempti sumus de vana nostra conversatione paternae traditionis pretioso sanguine Christi (I Petr. I); et Paulus apostolus docet: Pretio redempti estis (I Cor. VII, 23); et in alio loco: Pacem faciens per sanguinem crucis suae, sive in terra, sive super coelos (Coloss. I, 20), illud significat, quod sanguine Salvatoris, quatuor cornua purificentur altaris, id est, quatuor mundi plagae: aspergiturque corona propitiatorii, sive bases per circuitum, ut universa purgentur, et firma sit propitiatio. Propterea autem in secunda die, vel duo haedi, de quibus supra diximus, vel hircus assumitur; quia animal est semper ad excelsa festinans, et nihil periculi sustinens in 533 praecipitiis, et ibi invenit viam, ubi caeteris animantibus interitus est. Unde et Graeco sermone caprarum et hircorum grex,

sublimium conversatio dicitur, hoc est, αἰπόλιον quasi αἰποπόλιον, siquidem αἶπος, excelsum, πόλιον [Mss. πολεῖν], conversationem significat. Porro altare Christi expiatur sanguine, ut orationes sanctorum mundae permeent ad Deum. Hoc quoqne notandum, quod juxta Hebraicum ipse Ezechiel, quasi sacerdos vitulum jubetur assumere, et holocaustum facere, et sanguinem ejus in circuitu aspergere, tam altaris quam angulorum et coronae, sive basis. Septuaginta autem interpretes alios sacerdotes hoc facere demonstrant, de quibus dictum est: Dabis sacerdotibus Levitis, qui sunt ex semine Sadoc, qui accedunt ad me.

(Vers. 23 seqq.) «Cumque compleveris expians illud, offeres vitulum de armento immaculatum, et arietem de grege immaculatum. Et offeres eos in conspectu Domini, et mittent sacerdotes super eos sal; et offerent eos holocaustum Domino. Septem diebus facies hircum pro peccato quotidie, et vitulum de armento et arietem de pecoribus immaculatos offerent. Septem diebus expiabunt altare, et mundabunt illud: et implebunt manum ejus. Expletis diebus in die octavo et ultra facient Sacerdotes super altare holocausta vestra, et quae pro pace offerunt, et placatus ero vobis, ait Dominus Deus. LXX: Et cum compleveris expiationem, offerent vitulum de bobus immaculatum, et arietem de ovibus immaculatum, et offeretis coram Domino, et aspergent sacerdotes super ea sal; et offerent ea holocausta Domino. Septem diebus facies haedum pro peccato quotidie, et vitulum ex bobus, et arietem de

ovibus immaculatum facient septem diebus. Et expiabunt altare, et mundabunt illud, et implebunt manus eorum, et consummabunt dies. Et erit a die octavo et ultra, facient sacerdotes super altare holocausta vestra, et pro salute vestra, et suscipiam vos, dicit Dominus Deus.»

Postquam altare et mensurae ejus in montis vertice demonstratae sunt; rursumque expiatio, et consecratio illius prophetae ostensa est, per unum vitulum immaculatum et hircum, sive duos haedos, quorum primum ad Dominum Salvatorem, duo sequentia ad apostolos ministrosque retulimus, ne in consecratione spiritalis altaris et proprie ad Ecclesiam pertinentis, 534 lex et prophetae viderentur exclusi, propterea consecrato altari, vitulus immaculatus assumitur et aries, et offertur in conspectu Domini; et filii Sadoc, hoc est, justorum sacerdotes aspergunt super capita eorum sal, ut et Lex et Prophetae sapore Evangelii condiantur. Nec ullum est sacrificium (juxta legis imperium et interpretationem Apostoli, qui ait (Col. IV, 6): Sermo vester sit sale conditus) quod sale careat. Utrumque autem offertur holocaustum Domino, ut corpus pinguis litterae, quod significatur in Lege, et prophetiae nubilum, igne Domini, hoc est, Spiritu sancto, de quo dicit Paulus, Spiritu ferventes (Rom. XII, 11), in spiritualem et tenuem substantiam convertantur. Volumus scire apertius qui sit vitulus de armento immaculatus, et aries de ovibus purissimo vellere, intelligamus Moysen et Eliam (Num. XII, III Reg. XIX); quorum prior mansuetissimus fuit inter omnes homines qui versabantur in

terra; alter ardore fidei similis Moysi. Unde et audebat dicere: Ego relictus sum solus. Quod autem in Hebraico scriptum est: Offeres vitulum, in Septuaginta, offerent sacerdotes, nulla sit quaestio. Et ipse enim Ezechiel cui haec dicuntur, de numero sacerdootum est, plenae aetatis atque perfectae; et sacerdotalem gradum prophetiae auxit gratia. Et Moyses et Elias videntur in monte cum Domino, id est, lex et prophetae, qui ei nuntiabant quae Jerosolymis passurus esset. Expiato autem altari, septem diebus offertur hircus, sive haedus pro peccato quotidie, et vitulus de armento, et aries de pecoribus immaculatus, ut per haec sacrificia septem dierum ad perfectum expietur altare. In septem diebus sabbatismus ostenditur qui juxta Apostolum (Hebr. IV) populo Dei reservatur: in quibus aeternam veramque speramus requiem, et nequaquam servile opus faciamus [Al. faciemus] peccatorum. In hirco autem, et vitulo, et ariete tria generalia delicta demonstrantur, quibus omne mortalium subjacet genus. Aut enim cogitationibus, aut sermone, aut opere peccamus. Cogitatio refertur ad arietem, quae prima est omnium peccatorum, et ex qua alia duo peccata nascuntur. Haedus autem, sive hircus, ad eloquium sive sermonem, qui semper de excelsioribus disputat. Opera vero proprie vitulo deputantur: quoniam vomeri 535 et labori et terrenis operibus mancipatus est. Haec igitur immaculata per septem dies veri sabbati atque perfecti Deo offerre debemus, et expiare altare, ut oratio nostra munda perveniat ad Deum. Quod autem infertur: Et mundabunt

illud, et implebunt manum ejus, quod et Hebraicum et caeteri interpretes transtulerunt, illud significat, quod ipsius quoque altaris, pro cujus expiatione offertur sacrificium, dona complenda sint, sicut offertur pro sacerdotibus et populo atque pontifice; ne quid vacuum stetisse videatur in conspectu Domini. Pro quo posuere Septuaginta: et mundabunt illud, et implebunt manus suas, ut subaudiatur sacerdotes, qui cum pleni fuerint bonis operibus, hoc enim plenae significant manus, transacto sabbato, veniant ad diem resurrectionis octavam, et dicant cum Apostolo: Resurreximus cum Christo (Rom. VI, Coloss. III); et ultra octavam tendant ad coelestia, et offerant pro nobis holocausta, sive quae pro pace peccatorum nostrorum et salute sunt nostra: ut per ignem Spiritus sancti, omnia quae cogitamus, loquimur, et facimus, in spiritualem substantiam convertantur: et hujuscemodi Dominus delectatus sacrificiis, nobis placabilis fiat.

(Cap. XLIV.---Vers. 1 seqq.) Et convertit me ad viam portae sanctuarii exterioris, quae respiciebat ad Orientem, et erat clausa. Et dixit Dominus ad me: Porta haec clausa erit, et non aperietur, et vir non transibit per eam: quoniam Dominus Deus Israel ingressus est (sive ingredietur) per eam; eritque clausa principi. Princeps ipse sedebit in ea, ut comedat panem coram Domino. Per viam vestibuli (id est, Aelam), porta egredietur, et per viam ejus egredietur. Pro eo quod in Hebraico scriptum est: erit clausa principi, LXX transtulerunt, erit clausa: quia dux ipse sedebit in ea.

Multae sunt portae quas in descriptione templi Ezechielis Scriptura commemorat, tam intus quam foris. Altaris quoque figuram, et consecrationem et sacrificia sermo praeteritus percurrit. Quo finito, venit ad portam sanctuarii exteriorem, quae respiciebat ad Orientem, et erat clausa: statimque vir ille qui erat ductor prophetae, et ei omnia demonstrabat, locutus est ad eum: Porta haec quam respicis clausam, semper clausa erit, et non aperietur, 536 nullusque virorum transibit per eam. Et reddit causam cur clausa sit semper: quoniam Dominus Deus Israel ingressus est, vel ingredietur per eam: eritque clausa juxta Hebraicum, principi, quem ducem LXX transtulerunt. Qui princeps et dux, id est, NASI , sedebit in ea, ut comedat panem coram Domino: et per viam vestibuli portae ingredietur, et per ipsam egredietur.

Quaenam ista porta est, quae semper clausa est, et solus Dominus Deus Israel ingreditur per eam? Nempe illa de qua Salvator loquitur in Evangelio: Vae vobis, Scribae et Pharisaei hypocritae, et vae vobis doctoribus legis, qui tollitis clavem scientiae: ipsi non ingredimini, et intrantes prohibetis (Matth. XXIII, 23). De hac sub nomine libri scribit et Isaias: Erunt verba libri istius, sicut verba libri signati: quem cum dederis homini nescienti litteras, et dixeris ei, Lege: et respondebit tibi, nescio litteras. Et dabunt illum homini scienti litteras, dicentes: Lege; et dicet: Non possum legere, quia signatus est (Isai. XXIX, 11). Iste autem liber est, cujus nemo potest solvere et aperire signacula, neque in coelo, neque

in terra, neque sub terra, nisi ille de quo in Apocalypsi Joannis dicitur: Ecce vicit leo de tribu Juda, radix et genus David: ut aperiat librum et solvat signacula ejus (Apoc. V, 5). Prius enim quam Salvator humanum corpus assumeret, et humiliaret se, formam servi accipiens (Phil. II), clausa erat Lex et Prophetae, et omnis scientia Scripturarum, clausus erat paradisus. Postquam autem ille pependit in cruce, et locutus est ad latronem, Hodie mecum eris in paradiso (Luc. XXIII, 43), statim velum templi scissum est, et aperta sunt omnia; ablatoque velamine dicimus: Nos autem omnes revelata facie gloriam Domini contemplantes, in eamdem imaginem transformamur a gloria in gloriam (II Cor. III, 18). Sin autem revelata sunt omnia, in Christo enim juxta sermonem Pauli omnia revelantur (Ibid., XIII), quomodo porta clausa erit et non aperietur, et vir non transibit per eam? Ex quibus discimus, quamvis ad summam scientiam venerimus, comparatione divinae scientiae, nunc ex parte nos scire et ex parte cognoscere; quando autem venerit, quod perfectum est, tunc quod ex parte est destruetur. Unde et in alio loco ipse Apostolus imperfectum se esse loquitur, rursumque perfectum. Quod si interpretatione caret, videtur esse contrarium. Dicit enim: 537 Non quia jam accepi, aut quia jam perfectus sum . Fratres, ego me non arbitror comprehendisse; Unum vero, posteriora obliviscens et ad priora me extendens, statutum persequor ad bravium supernae vocationis Dei (Philipp. III, 12, 14). Cumque putaremus eum secundum professionem suam non esse jam per-

fectum, et magis quaerere quam invenisse quod verum, non solum se, sed et alios dicit esse perfectos: Quotquot ergo perfecti sumus hoc sapiamus. Est autem sensus hujus loci: Ad comparationem caeterorum hominum, qui curam non habent notitiae Scripturarum nec mysteriorum Dei, perfectum esse me fateor; quantum autem ad scientiam divinae majestatis, nunc in aenigmate video et per nubilum et caliginem, et dico cum propheta: Mirabilis facta est scientia tua ex me, confortata est, et non potero ad eam (Ps. CXXXVIII, 6). Haec igitur porta, quae omnibus clausa est (vir enim non transibit peream), erit clausa principi, sive duci, et illius adventu reserabitur, qui sedebit in ea, ut comedat panem coram Domino: de quo ipse in Evangelio profitetur, dicens: Meus cibus est ut faciam voluntatem ejus qui misit me, et compleam opus ejus (Joan. IV, 34). Ipse est princeps, et pontifex secundum ordinem Melchisedech, et hostia et sacerdos, qui in conspectu Patris nobiscum coelestem comedit panem, et vinum bibit, de quo loquitur in Evangelio: Non bibam de genimine vitis hujus, nisi cum bibero illud novum in regno Patris mei (Matth. XXVI, 29): in illo videlicet regno, de quo et ipse et alibi ait: Regnum Dei intra vos est (Luc. XVII, 21). Clausaque erit porta. Nemo enim potest passionis Domini, corporisque ejus et sanguinis pro majestate rei sacramenta cognoscere. Tantaeque bonitatis est, et clementiae princeps noster, ut cum solus sedeat in porta, quae clausa est, et panem coram Domino comedat, velit mensae suae atque convivii plures habere consortes, et dicat:

Ecce ego sto ad ostium et pulso; si quis aperuerit mihi, ingrediar ad eum et coenabo cum illo, et ipse mecum (Apoc. III, 20). Solus autem panem comedit coram Domino, quia substantia ejus divinaque natura a cunctis creaturarum substantiis separata est. Ipse per eamdem vestibuli portam ingreditur 538 et egreditur: quia et intus et foris, hoc est, infusus et circumfusus omnibus; ingrediensque per portam, ut secum introducat eos, qui absque doctrina et ejus auxilio intrare non possunt; et egrediens, ut rursum alios introducat; et loquatur eis qui difficiliora non capiunt. Quod autem porta Orientalis extra terminos mundi semper clausa sit, et humano nequaquam pateat aspectui, Joannis Evangelium probat dicentis: Deum nemo vidit umquam: Unigenitus Filius qui est in sinu Patris, ipse enarravit (Joan. I, 18). Quasi aliis verbis dixerit: Eritque clausa principi. Princeps solus sedebit in ea, ut comedat panem perfectae et consummatae scientiae. Nemo enim novit Filium nisi Pater, et nemo novit Patrem nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare (Matth. XI, 27). Pulchre quidam portam clausam, per quam solus Dominus Deus Israel ingreditur, et dux cui porta clausa est, Mariam Virginem intelligunt, quae et ante partum, et post partum virgo permansit. Etenim tempore quo angelus loquebatur: Spiritus sanctus veniet super te, et virtus Altissimi obumbrabit te, quod autem nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei (Luc. I, 35), et quando natus est, virgo permansit aeterna; ad confundendos eos, qui arbitrantur eam post nativitatem Salvatoris habuisse de Joseph filios, ex

occasione fratrum ejus qui vocantur in Evangelio (Marc. III). Super qua quaestiuncula, Romae adversum Helvidium illius temporis haereticum, in adolescentia non grandem librum scripsisse me novi.

(Vers. 4 seqq.) Et adduxit me per viam portae Aquilonis in conspectu domus, et vidi, et ecce impleverat [Vulg. implevit] gloria Domini domum Domini, et cecidi ante faciem meam. Et dixit ad me Dominus: Fili hominis, pone cor tuum, et vide oculis tuis, et auribus tuis audi omnia quae ego loquar ad te de universis ceremoniis domus Domini, et de cunctis legibus ejus, et pones cor tuum in viis templi per omnes exitus sanctuarii.

Vir qui ductor prophetae est, et quo cuncta in templo monstrante cognoscit, postquam clausam ei ostenderat portam numquam reserandam, et tamen apertam ei qui clausis ingressus est ostiis, ducit prophetam ad viam portae Aquilonis, quae tamen et ipsa esset in conspectu domus, haud dubium quin templum significet. Cumque propheta e regione vidisset plenam domum Domini gloria Domini, eamdem videlicet quam in Aquilonis plaga positus contra cernebat, statim cecidit in faciem suam, majestatem gloriae Domini ferre non sustinens. Unde quia fuerat humilitate dejectus, dicit ad eum, nequaquam vir, sed Dominus: Fili hominis, pone cor tuum, et reliqua.

In consummatione tabernaculi et aedificii templi quod a Salomone constructum est, apparuit gloria Domini, quae postea evangelicae gloriae comparatione destructa est, dicente Apo-

stolo: Etenim non est glorificatum, quod glorificatum est, in hac parte, propter excellentem gloriam. Si enim quod destruitur, per gloriam est: multo magis quod manet in gloria est (II Cor. III, 10). Cavendumque ne destructionem prioris gloriae abolitionem putemus; sed sic sentiendum, quod postquam venerit quod perfectum est, id quod ex parte fuerat, destruetur: velut si solis radiis lampadem compares, aut lampadis lumen lucernae [Al. lucernulae.] Quamobrem et de Joanne Baptista dicitur: Ille erat lucerna lucens in domo (Joan. V, 35). Postquam autem venit sol justitiae, lucernae lumen absconditum est, dicente ipso propheta atque Baptista: Illum oportet crescere, me autem minui (Joan. III, 30).

Cecidit autem in faciem suam propheta, ne dum plus cernere cupit quam potest humana fragilitas intueri, etiam ipsum oculorum lumen amitteret. Unde familiarius eum vocat Dominus, filium hominis; praecipitque ut ponat cor suum, et videat oculis, et auribus audiat. Primum enim ad intelligendum quod dicitur aperiendus est animus; secundo, cordis intelligendum oculis, de quibus dicitur ad Abraham: Leva oculos tuos, et vide stellas coeli (Gen. XV, 5); tertio, his auribus audiendum, de quibus Salvator ait: Qui habet aures audiendi, audiat (Luc. VIII, 8); ut possit cunctas templi ceremonias et legitima ejus intelligere, et ad extremum ponere cor suum in viis templi; quia diversi ad Deum introitus sunt. Sive per vias templi, ceremoniarum ordinem significat, et exitus sanctuarii. Prooemium igitur est, et praeparatio prophetae, ad intelligenda quae

postea super templi ordine cogniturus est. Et hoc notandum, quod in mundi hujus plaga qui in maligno positus est, et in Aquilonis frigore constitutus, coelestis nobis ceremoniarum ordo monstratur.

(V. 6 seqq.) Et dices ad exasperantem me domum Israel: Haec dicit Dominus Deus: sufficiant vobis omnia scelera vestra, domus Israel, eo quod inducitis filios alienos (sive alienigenas) incircumcisos corde et incircumcisos carne, ut sint in sanctuario meo, et polluant domum meam, et offertis panes meos, adipem et sanguinem, et dissolvistis (sive praeteristis) pactum meum in omnibus sceleribus vestris; et non servastis praecepta sanctuarii mei et posuistis custodes observationum mearum in sanctuario meo vobismetipsis.

Quando dicit, sufficiant vobis omnia scelera, sive iniquitates vestrae, ad priorum peccatorum hortatur poenitentiam, ne augeamus peccata peccatis, et materiam futuro paremus incendio; sed audiamus illud quod Isaias loquitur: Vae his qui attrahunt peccata sicut funiculo longo, et sicut jugo corrigiae vituli iniquitates (Isai. V, 18). Primumque peccatum est, quod inducunt filios alienos, sive alienigenas incircumcisos corde, et incircumcisos carne, ut sint in sanctuario Dei, et polluant domum Dei. Modicum enim fermentum totam massam corrumpit (I Cor. V, 6); et in quibusdam exemplaribus fertur Proverbiorum: Ne introducas impium in tabernacula justorum.

Urgent nos in hoc loco Judaei et Ebionitae, qui circumcisionem carnis accipiunt: quomodo pos-

sumus praesentem locum exponere incircumcisos corde et incircumcisos carne? quo videlicet post spiritualem intelligentiam, etiam carnis circumcisionem suscipere debeamus. Sed qui legimus Paulum dicentem: Contestor autem omnem hominem qui circumciditur: quoniam si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit (Gal. V, 2). Et illud Jeremiae: Ecce incircumcisae aures vestrae, et noluistis audire (Jer. VI, 10). Et in Exodo locutus est Moyses in conspectu Domini dicens: Ecce filii Israel non audierunt me; et quomodo audiet me Pharao? Ego autem sum tardi sermonis (Exod. VI, 12), pro quo Septuaginta dixere: á¼Î³á½¼ Î´á½² á¼„Î»Î¿Î³á½¹Ï, Îµá¼°Î¼Î¹; quod melius habetur in Hebraeo: Ego autem incircumcisus sum labiis, interrogemus eos, immo cogamus circumcidere aures, et labia desecare, ut Scripturam implere videantur.

Sin autem coeperint circumcisionem aurium interpretari, quando nihil turpe et inhonestum audire nos patimur, et circumcisionem labiorum, quando nihil indecens loquimur: dicamus eis, eamdem expositionem etiam in corde et in carne servare debetis. Cor circumcidimus cultello Dei, et aufertur de corde nostro praeputium, quando turpes cogitationes nequaquam exeunt de corde nostro, nec de nobis dicitur: Impinguatum est cor populi hujus, et auribus suis graviter audierunt (Actor. XXVIII, 27). Ergo et caro similiter circumciditur, ut nequaquam faciamus terrena opera, quae pro necessitate corporis facere compellimur, cibum capere, et potum et somnum, et uti vestibus: quae tunc circumcidimus, si non ad

delicias, et ad luxuriam, et ad inertiam, sed ad necessitatem naturae et corporis istius sustentaculum cuncta faciamus. Qui bibit vinum modicum propter stomachum et frequentes infirmitates, et odit ebrietatem, circumcidit carnem suam (I Tim. V). Qui dormit quantum natura patitur, audiet a Salomone: Si sederis, absque timore eris: Si dormieris, suaviter dormies, et non timebis pavorem supervenientem tibi: neque impetus impiorum supervenientes (Prov. III, 24). Et qui fugit fornicationem, et uxori debitum reddit revertens ad id ipsum ne tentet eum Satanas (I Cor. VII), audiet cum populo Israel: In hac die abstuli opprobrium Aegypti a vobis. Vestibus quoque utetur, quae frigus repellant; non quae tenuitate sui, corpora nuda demonstrent. Attenuata jejuniis caro et circumcisa continentia (Jos. V), fugit opprobrium Aegyptiorum qui sunt magnis carnibus, et illud potest dicere quod in plerisque juxta editionem Septuaginta legitur: Quomodo contabuit caro mea, in terra deserta, invia, et inaquosa, sic in sancto apparui tibi (Ps. LXII, 3).

Si quando ergo alienigenas introducere voluerimus in templum Dei, circumcidamus aures eorum, et labia, et cor, et omnem carnem, oculosque, gustum et odoratum, ut omnia cum Dei timore et ratione faciamus. Audiant hoc episcopi atque presbyteri et omnis ordo ecclesiasticus, ut non inducant filios alienos incircumcisos corde, et incircumcisos carne, ne sint in sanctuario Dei, et polluant domum ejus. Si enim hoc fecerint, aptabitur illis quod sequitur: Et offertis panes meos, panes videlicet propositionis in cunctis Ec-

clesiis et orbe terrarum, de uno pane pullulantes, et non solum panes, sed adipem quoque de quo scriptum est: Ex adipe frumenti saturavit eos (Ps. LXXX, 17), et sanguinem qui in Christi passione effusus est. Legendumque ita, et sic lectionis ordo reddendus: Cum filios alienigenas incircumcisos corde et corpore inducatis in sanctuarium meum, et polluatis domum meam, audetis offerre panes et adipem et sanguinem, mystica sacramenta, et non intelligitis quod solveritis, et praetergressi sitis pactum meum in omnibus sceleribus et impietatibus vestris, et non servaveritis praecepta sanctuarii mei, neque posueritis custodes ceremoniarum mearum in sanctuario meo. Omnis autem adversus eos est comminatio, qui non audierunt Apostolum praemonentem: Manus cito nemini imposueris: neque communices peccatis alienis (I Tim. V, 22). Vel certe sic intelligendum: Dissolvistis pactum meum in omnibus sceleribus vestris, et non servastis praecepta sanctuarii mei, et audetis indignos alienosque custodes ponere in observatione sanctuarii mei vobismetipsis, ut subaudiatur, non mihi. Et est sensus: Qui vobis in carnalibus serviant ac ministrent: et ob vestra refrigeria meum polluant sanctuarium.

(Vers. 9, seqq.) Haec dicit Dominus Deus: Omnis alienigena incircumcisus corde, et incircumcisus carne, non ingredietur sanctuarium meum: omnis filius alienus, qui est in medio filiorum Israel. Sed et Levitae qui longe recesserunt a me in errore filiorum Israel, et erraverunt a me post idola sua, portabunt iniquitatem suam, qui erant in [Vulg. et portaverunt iniquitatem suam,

erunt in, etc.] sanctuario meo aeditui et janitores portarum domus, et ministri domus; ipsique mactabant holocausta et victimas populi, et ibi stabant ante eos, ut ministrarent pro illis. Pro eo ergo, quod ministraverunt pro eis in [Vulg. ipsi mactabunt, stabunt in conspectu eorum, ut ministrent eis pro eo quod ministraverunt illis in, etc.] conspectu idolorum suorum, et facti sunt domui Israel in offendiculum iniquitatis: idcirco levavi manum meam super eos, dicit Dominus Deus, et portaverunt [Vulg. portabunt] iniquitatem suam. Et non appropinquabunt ad me, ut sacerdotio fungantur mihi: neque accedent ad omne sanctuarium meum juxta sancta sanctorum: sed portabunt confusionem suam et scelera sua quae fecerunt. Et dabo eos janitores domus in omni ministerio ejus, et universis, quae fiunt [Vulg. fient] in ea. Sacerdotes autem Levitae filii Sadoc, qui custodierunt ceremonias sanctuarii mei, cum errarent filii Israel a me, ipsi accedent ad me, ut ministrent mihi: et stabunt in conspectu meo, ut offerant mihi adipem et sanguinem, ait Dominus Deus. Ipsi ingredientur in sanctuarium meum: et ipsi accedent ad mensam meam, ut ministrent mihi, et custodiant ceremonias meas.

LXX: Propterea haec dicit Dominus: Omnis filius alienigena incircumcisus corde, et incircumcisus carne, non ingredietur in sancta mea in omnibus filiis alienigenarum qui sunt in medio domus Israel, sed et Levitae qui longe recesserunt a me cum erraret Israel a me post cogitationes suas, et accipient iniquitatem suam, et erunt in sanctis meis ministrantes, ostiarii in portis

domus, et ministri domus. Isti immolabunt holocausta et victimas populo, et isti stabunt ante populum ut ministrent eis. Pro eo quod ministraverunt eis ante faciem idolorum suorum, et factum est domui Israel in tormentum iniquitatis: propterea levavi manum meam super eos, dicit Dominus Deus, et accipient iniquitatem suam: et non accedent ad me, ut sacerdotio fungantur mihi: neque ut offerant ad omnia sancta filiorum Israel: nec ad sancta sanctorum meorum: et suscipient ignominiam suam in errore, quo erraverunt. Et ponent eos ut servent custodias domus in omnia opera ejus: et in universa quae fecerunt in ea. Sacerdotes Levitae filii Sadduc, qui custodierunt custodias sanctorum meorum cum erraret domus Israel a me, isti accedent ad me ut ministrent mihi, et stabunt ante faciem meam ut offerant mihi hostiam, adipem et sanguinem, dicit Dominus Deus. Isti ingredientur in sancta mea, et isti accedent ad mensam meam, ut ministrent mihi, et observent custodias meas.

Juxta utramque editionem posui testimonium, ut ex comparatione earum quid LXX senserint, quid Hebraicum teneat, scire valeamus. Septuaginta hoc significant, quod alienigenae incircumcisi corde, et carne qui habitant in medio filiorum Israel, ingredi non debeant sanctuarium Dei: Levitae autem, hoc est, sacerdotalis gradus, qui longe recesserunt a Domino in errore filiorum Israel, et erraverunt post idola sua, postquam receperint iniquitatem suam, stent in sanctuario Domini aeditui et janitores, ministrique domus, et mactent holocausta et victimas populi: et

isti sint in conspectu eorum ut ministrent eis quod ministraverint illis in conspectu idolorum suorum, et facti sunt domui Israel in tormentum iniquitatis: et idcirco manum levasse se dicit super eos Dominus Deus: ut non accedant ad eum, et sacerdotio fungantur illi, neque offerant illi in sancta sanctorum, portentque ignominiam suam in errore quo erraverunt: ut scilicet ponantur in observatione custodiarum domus in omnia opera ejus, et in universa quae fiunt in domo.

Quod si ita est, quomodo stare poterit, ut Levitae qui longe recesserunt a Deo in errore filiorum Israel, et erraverunt ab eo post idola sua, ipsi ministrent in domo et mactent holocausta et victimas populi, et ipsi stent in conspectu eorum, ut ministrent eis? Quid enim amplius facturi sunt sacerdotes filii Sadoc, qui custodierunt ceremonias sanctuarii Dei, de quibus dicit: Ipsi accedent ad me ut ministrent mihi, et stabunt in conspectu meo, ut offerant mihi adipem, et reliqua?

Hebraicum autem hunc habet sensum: Omnis alienigena incircumcisus corde et carne, non ingredietur sanctuarium meum, licet cum populo Israel esse videatur. Levitae autem, hoc est, sacerdotalis gradus, qui longe recesserunt a me in errore filiorum Israel, et secuti sunt idola, portabunt iniquitatem suam, eo quod fuerint in sanctuario meo ministrantes in officio portarum domus, et ministri ejus. Ipsi enim offerebant holocaustum, et victimas populi, et ipsi stabant in conspectu eorum, ut ministrarent pro eis. Quia ergo ministraverunt pro illis in conspectu idolorum suorum, et fuerunt domui Israel in of-

fendiculum iniquitatis, propterea levavi manum meam super eos, dicit Dominus Deus: et portaverunt iniquitatem suam, et non appropinquabunt ad me, ut sacerdotio fungantur mihi: neque accedent ad omne sanctuarium meum juxta sancta sanctorum: sed portabunt confusionem suam, et scelera sua quae fecerunt. Pro sacerdotali enim officio, qui holocaustum et victimas omneque sacrificium offerre consueverant, redigentur in ultimum gradum, et erunt janitores domus, in ignominiam sempiternam, ut ab universo populo videantur intrante et exeunte, de qua sublimi dignitate ad quem ultimum gradum pervenerint.

Sacerdotes autem, inquit, id est, Levitae, qui sunt filii Sadoc, hoc est, justorum, sive justi Dei, et qui tempore erroris universi Israelis, custodierunt ceremonias sanctuarii mei, ipsi accedent ad me, ut ministrent mihi, et stent in conspectu meo, et offerant mihi adipem, hoc est, pinguissimam hostiam et sanguinem, vivam scilicet et placentem hostiam Deo, et ipsi ingredientur sanctuarium meum, et accedent ad mensam meam, ut accendant thymiama mihi, et omnem ritum sacrificii custodiant.

Si autem hoc ita est, ut qui in tempore erroris et persecutionis idola sunt secuti, quae de suo corde confixerant, et non solum voce, sed et subscriptione manus asseruerunt Dei Filium creaturam, et servierunt creaturae magis quam Creatori, qui est benedictus in saecula, quomodo sibi sacerdotale et pontificale assumunt fastigium, et audent offerre victimas Deo, cultores quondam idolorum? Sed, ut ardentissimus poeta testatur,

Quidquid a multis peccatur, inultum est: Multitudo peccantium impetrabiliorem fecit impiis veniam, ut qui redacti in laicos pristina sacrilegii sui debuerant [Al. debuerunt] scelera deplorare, nunc resupini in pontificali solio sedeant, et ructent nobis simulatae fidei nauseas, immo opertae perfidiae aperta compendia. Audiant igitur saltem sero, et observent praecepta omnipotentis Dei. Omnis alienigena incircumcisus corde, et incircumcisus carne, non ingredietur sanctuarium meum. Licet ille sit filius, licet cognatione sociatus, licet antiqua nobis haereat necessitudine: si incircumcisus corde vel carne est, non introducatur in sanctuarium Dei: ne ministros Christi, nostros faciamus ministros, et pro carnalibus refrigeriis, altaria Domini polluamus.

Pro eo quod nos posuimus: Et dabo eos janitores domus in omni ministerio ejus, et universis quae fiunt in ea: eos videlicet Levitarum qui longe recesserunt a Deo in errore filiorum Israel, et secuti sunt idola quibus victimas immolaverunt. Symmachus ordinem lectionis sensumque considerans, rectius interpretatus est, dicens: Posueram enim eos custodes januarum domus universi ministerii ejus et cunctorum quae fiunt in ea, ut non ad eos pertineat qui futuri sunt in templo, sed ad eos qui fuerunt.

(Vers. 17 seqq.) Cumque ingredientur portas atrii interioris, vestibus (sive stolis) lineis induentur: nec ascendet super eos quidquam laneum (sive et non induentur lanificiis) quando ministrant in portis (sive a portis) atrii interioris et intrinsecus. Vitae lineae erunt in capitibus

eorum (sive cidares lineas habebunt super capita sua) et feminalia linea erunt in lumbis eorum, et non accingentur in sudore (sive violenter). Cumque egredientur atrium exterius ad populum, exeunt se vestimentis (sive stolis) suis, in quibus ministraverant, et reponent ea (sive eas) in gazophylaciis [Vulg. gazophylacio] (sive exedris) sanctuarii (vel sanctorum) et vestient se vestimentis (sive stolis) aliis, et non sanctificabunt populum in vestimentis (sive stolis) suis. Caput autem suum non radent, neque comam nutrient, sed tondentes attondebunt capita sua (sive capita sua non radent, et comas non ad pressum tondebunt: operientes operient capita sua). Et vinum non bibet omnis sacerdos, quando ingressurus est atrium interius.

Primum historiae verba pandenda sunt. Inter caetera quae sacerdotibus praecipit sermo Dominicus, hoc quoque observandum jubet, ut in ipsis portis interioris atrii, vestibus, id est, stolis lineis induentur: nec utantur laucis indumentis tam in portis atrii interioris, quam intrinsecus, hoc est, in adytis sanctisque sanctorum: vittaeque sive cidares lineae sint in capitibus eorum, et feminalia linea in lumbis.

Quodque sequitur juxta Septuaginta: Et non accingentur violenter, pro quo Aquila et Symmachus transtulerunt, in sudore: Theodotio ipsum verbum Hebraicum exprimens, posuit in JEZE (): Aquilae secunda editio, BUSA [Al. BUZA] (: per quod significat, non eos violenter, arcte atque constricte instar vinctorum esse cingendos, ne in ministeriis sacerdotalibus atque Leviticis inhabi-

les fiant, et tenere et caedere victimas, attrahere quoque nequeant atque discurrere.

Et quia semel praeceperat quibus vestibus uti deberent sacerdotes, quando intrinsecus in ministeriis essent, rursus jubet ut egredientes in gazophylaciis, sive in exedris sanctorum, exuant se pristinis vestibus, et induantur aliis: ne si sanctas vestes habuerint, sanctificent populum foris positum, qui necdum fuerit sanctificatus, nec se praeparaverit in sanctificationem templi, ut sit Domini Nazaraeus. Per quae discimus, non quotidianis et quibuslibet pro usu vitae communis pollutis vestibus nos ingredi debere in sancta sanctorum, sed munda conscientia, et mundis vestibus tenere Domini sacramenta.

Quod autem sequitur: Caput autem suum non radent, neque comam nutrient, sed tondentes attondebunt capita sua, perspicue demonstratur, nec rasis capitibus, sicut sacerdotes, cultoresque Isidis atque Serapidis nos esse debere: nec rursum comam demittere, quod proprie luxuriosum est, barbarorumque et militantium; sed ut honestus habitus sacerdotum facie demonstretur. Pro quo dixere LXX, Capita sua non radent, et comas suas ad pressum non tondebunt: sed operientes operient capita sua, juxta quod discimus, nec calvitium novacula esse faciendum, nec ita ad pressum tondendum caput, ut rasorum similes esse videamur, sed in tantum capillos dimittendos, ut operta sit cutis. Vel certe sacerdotes semper operire capita sua debent, juxta illud Virgilianum (Aeneid. lib. III): Purpureo velare comas, adopertus amictu. Sed haec violenta interpretatio est.

Vinum autem non solum in ministerio sacerdotes non bibent atque Levitae: sed ne ingressuri quidem sancta sanctorum, ne opprimatur mens, et sensus crassior fiat. Unde et Apostolus: Bonum est, inquit, vinum non bibere, et carnem non manducare (Rom. XIV, 21). Et in alio loco: Et vinum, in quo est luxuria (Ephes. V, 18). Manducavit enim populus et bibit, et surrexerunt ludere. Quodque concedit Timotheo, ut vini paululum bibat, perspicue demonstrabat [Al. demonstrat] cur hoc concesserit: propter stomachum, inquit, et frequentes infirmitates (I Tim. V).

Vestibus lineis utuntur Aegyptii sacerdotes non solum intrinsecus, sed et extrinsecus. Porro religio divina alterum habitum habet in ministerio, alterum in usu vitaque communi. Feminalia recte assumuntur, ut honestas decorque servetur: ne scilicet ascendentes altaris gradus, et in ministerio discurrentes, revelent turpitudinem. Rasa capita habet superstitio gentilis. Vino autem quantum ad meam scientiam [Al. notitiam] pertinet, non reor aliquem se abstinere gentilium.

Quae universa quid juxta sensum indicent spiritualem, sequentia verba monstrabunt. Esse indumenta sancta et spiritualia, docet et Apostolus, dicens: Induimini Dominum Jesum Christum (Rom. XIII, 14). Et in alio loco: Induite vos viscera misericordiae, bonitatis, humilitatis, mansuetudinis, et patientiae (Coloss. III, 12). Et iterum: Exspoliati vetere homine cum operibus ejus, et induti novo qui renovatur in scientiam, juxta imaginem Creatoris (I Cor. XV, 54); quod et illud significare puto: Oportet enim corruptivum

hoc indui incorruptionem, et mortale hoc indui immortalitatem. Cum autem corruptivum hoc indutum fuerit incorruptionem, et mortale hoc immortalitatem, tunc fiet sermo qui scriptus est, et reliqua. De sacerdotalibus vestibus in Exodo plenius scriptum est (Exod. XXVIII): et nos olim edidimus librum (Epist. 64, ad Fabiolam), ad cujus interpretationem diligens mittendus est lector. Neque enim possumus latam materiam brevi sermone comprehendere. Haec vestimenta proprio nobis labore conficimus, quae texta sunt desuper, qualem et Dominus habebat tunicam quae scindi non potuit (Joan. XVIII); quibus induimur, quando secreta Domini et arcana cognoscimus, et habemus spiritum qui scrutatur etiam alta et profunda Dei, quae non sunt monstranda vulgo, nec proferenda ad populum, qui non est sanctificatus, nec Domini sanctitudini praeparatus: ne si majora se audierint, majestatem scientiae ferre non possint, et quasi solido suffocentur cibo, qui adhuc lacte infantiae nutriendi sunt. Esse autem econtrario pessima vestimenta, docet Scriptura divina, ut est illud quod in Psalmis de Juda proditore cantatur: Indutus est maledictione sicut vestimento (Ps. CVIII, 29). Et post paululum: Fiat ei sicut vestimentum, quo circumdatur, et sicut zona qua semper accingitur. Unde et Dominus qui pro nobis doluit, et nostra peccata portavit, in Zacharia sordida dicitur habere vestimenta, de quibus scriptum est: Et Jesus erat indutus vestibus sordidis (Zach. III, 4): quae postea deponit, Scriptura dicente: Auferte ab eo vestimenta sordida, et induite eum podere, et reliqua.

(Vers. 22 seqq.) Viduam et repudiatam (sive ejectam) non accipient uxores, sed virginem [Vulg. virgines] de semine domus Israel. Sed et viduam quae fuerit vidua a sacerdote, accipient: et populum meum docebunt quid sit inter sanctum et pollutum, et inter mundum et immundum ostendent eis. Et cum fuerit controversia (ut in LXX additum est, sanguinis) stabunt in judiciis meis, et judicabunt leges meas, et praecepta [Vulg addit mea] in omnibus solemnitatibus meis custodient.

Omnis hic locus praecepta continet sacerdotum, qui post multa quae supra exposuimus, jubentur viduam, et repudiatam, sive ejectam, non accipere uxores. Vidua et repudiata est synagoga, id est congregatio Judaeorum, quae Dominum non recepit. Unde ejecta recte dicitur, sive vidua synagoga. Ejecta vero haereticorum frequentia, qui exierunt a nobis, quia non erant ex nobis. Sed virginem, inquit, de semine domus Israel, quae nutrita est in domo Dei, in lege et prophetis, de qua et Apostolus loquitur: Volo omnes vos virginem sanctam exhibere Christo (II Cor. XI, 2). Ista est virgo de qua et alibi dicit sermo divinus: Ama illam, et servabit te: circumda illam, et exaltabit te: honora eam, ut te amplexetur (Prov. IV, 8). Quae sit autem virgo quae amanda sit, et suum custodiat amatorem, sciet qui illud legerit: Hanc dilexi et quaesivi ab adolescentia mea, et quaesivi sponsam ducere mihi, et amator fui decoris ejus (Sapien. VIII, 2). Et iterum: Et omnium Dominus dilexit eam. Non solum autem virginem, sed et viduam debent sacerdotes ducere, quae

tamen alterius sacerdotis uxor fuerit; scientiam videlicet, quam alius Dei cultor invenerit. Neque enim nova tantum contenti debemus esse doctrina, sed et veterem excolere, et nostro jungere comitatui, si tamen in sacro cultu fuerit erudita. Sacerdotis quoque officium est docere populum quid inter sanctum et pollutum, inter mundum et immundum sit; ut prius referamus ad dogmata, secundum ad opera quae per carnem efficiuntur. Delicta enim quis intelligit (Ps. VIII, 13)? Et cum fuerit controversia de omni re, sive ut Septuaginta transtulerant, sanguinis, hoc est quod ad mortale pertinet crimen, stabunt sacerdotes in judiciis meis, ut non judicent secundum honorem, nec accipiant personam pauperis, sive divitis in judicio: sed stent in judiciis Dei, et recordentur illius psalmi: Deus stetit in synagoga deorum, in medio autem deos dijudicat (Ps. LXXXI, 1), deos appellans qui habent judicandi de hominibus potestatem: qui in quo judicio judicaverint, judicabitur de eis (Mat. VII). Leges, inquit, meas et praecepta mea in omnibus solemnitatibus meis custodient, ut sciant quomodo nobis Christus Pascha sit immolatus; quomodo septem hebdomadas implere debeamus gaudii atque laetitiae, et humiliare animas nostras in jejunio; clangoremque tubarum intelligere et scenopegias spirituales, in quibus dicimus: Advena sum ego et peregrinus sicut omnes patres mei (Ps. XXXVIII, 13). Hae sunt verae solemnitates Dei, quas consequentius quis Pentateuchum disserens interpretabitur. Prima virtus est sacerdotis, non tantum docere quae noverit, sed omnes Dei festivitates

custodire, ut possit aliis custodienda praecipere quae et ipse observaverit. Sacerdotum autem officium esse legis habere notitiam, et in Malachia discimus, qui ait: Labia sacerdotis custodient scientiam, et legem requirent ex ore ejus: quia angelus Domini exercituum est (Mal. II, 7).

(Vers. 25 seqq.) Et sabbata mea sanctificabunt, et ad mortuum hominem non ingredientur, ne polluantur (pro quo Septuaginta transtulerunt, et super animam hominis non ingredientur, ne polluantur): nisi ad patrem, inquit, et matrem, filium et filiam, fratrem et sororem quae virum non habuit, contaminabuntur. Et postquam fuerit mundatus, septem dies numerabuntur ei, et in die introitus sui in sanctuarium et ad atrium interius, ut ministret mihi in sanctuario, offeret pro peccato suo Domino Deo (sive offeret placationem). Non erit autem eis haereditas: ego haereditas eorum, et possessiones non dabitis eis in Israel: ego possessio eorum.

Adhuc sacerdotibus praecipitur: in quibus observandum, quod non dixerit absolute: et sabbata sanctificabunt; vel juxta Isaiam: Neomenias et sabbata vestra odit anima mea (Isai. I, 13): sed cum distinctione, sabbata mea. Unde et in Evangelio scriptum est: Sacerdotes in templo sabbatum violant, et absque culpa sunt (Matt. XII, 5): non sabbatum Dei, sed sabbatum litterae, sabbatum Judaeorum, quod recte violant qui sunt genus electum, regale, sacerdotale.

Porro sabbatum quod sanctificatum est, illud intelligamus, quod et Apostolus docet, relictum esse populo Dei, de quo dicitur: Si intrabunt in

requiem meam (Ps. XCIV, 11): quod Hebraice sabbatum nominatur. Sanctificat autem sabbatum Dei, qui non portat onus peccati in sabbato, nec dicit: Sicut onus grave gravatae sunt super me (Ps. XXXVII, 5). Qui talis est, non colligit ligna in sabbato; nec superaedificat fundamento Jesu Christi, ligna, fenum, stipulam (I Cor. III): nec accendit ignem qui inutilem consumat materiam, et die sabbati in uno permanet loco: nec foras egreditur, sed quasi columna in templo Dei positus permanet, super quo Joannes scribit in Apocalypsi: Qui vicerit, faciam illum columnam in templo Dei mei, et foras non egredietur amplius (Apoc. III, 12).

Quodque sequitur: Et ad mortuum hominem non ingredientur, ne polluantur: proprie sacerdotalis officii est, morticina non tangere, ut qui pro aliorum vitiis deprecatur, ipse ad altare mundus accedat. De quibus mortuis et Salvator loquitur in Evangelio: Dimitte mortuos ut sepeliant mortuos suos (Matth. VIII, 22). Isti contaminantur in patre mortuo, quando relinquunt Creatorem suum: et in matre mortua, de Ecclesia recedentes: in filio quoque et filia, quod aliud ad cogitationes, aliud ad opera pertinet, quod significantius Graece dicitur τὰ νοητὰ καὶ αἰσθητά. Fratrem quoque et sororem, qui eodem renatus est spiritu, si putaverit mortuum, contaminatur in eo: ita dumtaxat si soror virgo permanserit, nec ullius viri fuerit maculata complexu.

Ex quibus intelligimus privilegium virginale, quod cujuslibet viri contactus, perfectam auferat

puritatem, quae utrum recte, perperam ne dicta sint, lectoris arbitrio relinquamus.

Naturae quoque super hoc probatur affectus, ut ordine charitatis juxta quod scriptum est: Ordinate in me charitatem (Cant. II, 4), post rerum parentem Deum, carnis quoque pater diligatur et mater; filius et filia; frater et soror; ita dumtaxat si de domo non exierit, nec in alterius transierit potestatem.

Postquam autem sacerdoc fuerit emundatus purificationis ordine, quae in Mosaica lege conscripta est, septem dies numerabuntur ei, vel perfectus numerus poenitudinis, vel post consummationem mundi, quando ad veram transimus ogdoadem, ut introeat sancta sanctorum (hoc est enim interius atrium) et possit ministrare in sanctuario et semper offerre pro peccato conscientiae victimam: nec ullum tempus sit quo non recordetur maculatum se fuisse super patre et matre, filio et filia, fratre et sorore.

Multa quippe facere compellimur in saeculi hujus angustiis constituti, vel conditione carnis, vel fragilitate naturae.

Qui autem talis exstiterit, ut ministret in sanctuario, et atrium ingrediatur interius, et offerat semper Deo sacrificium, ita ut verus sacerdos sit, immo imitator ejus, de quo scriptum est: Tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech (Ps. CIX, 4), iste nullam habebit haereditatem, nisi Deum qui est haereditas ejus: nec accipiet possessionem in Israel, hoc est, inter vulgus ignobile; sed sacerdotalem, ut dicat de eo Dominus: Ego sum haereditas et ego posses-

sio eorum. Quem cum invenerint, loquentur ac dicent: Tenebo eum, et non dimittam illum; et psallent cum propheta: Pars mea Dominus (Ps. II, 26).

(Vers. 29, 30.) Victimam et pro peccato et pro delicto (sive pro ignorantia) ipsi comedent, et omne votum (sive separatio) in Israel ipsorum erit. Et primitiva omnium primogenitorum, et omnia libamenta ex omnibus quae offeruntur, sacerdotum erunt, et primitiva ciborum vestrorum dabitis sacerdoti, ut reponat benedictionem domui suae [Vulg. tuae] (sive ut ponat benedictiones super domos vestras).

Pro victima et sacrificio, quod Hebraice dicitur MANAA (), Aquila et Symmachus interpretati sunt, donum. Rursum pro voto quod Septuaginta ἀφόρισμα, hoc est separationem transtulerunt, Aquila et Symmachus et Theodotio ἀνάθημα iterpretati sunt, quod Hebraice dicitur HEREM (). Et considerandum quod omnia quae nunc per prophetam Dominus loquitur, per Moysen ante jam dixerit. Quaerendumque cur eadem quae dicta sunt repetat: Ut videlicet quae in mentibus hominum sunt, vel legendi negligentia, vel audiendi contemptu et oblivione deleta, viva voce innoventur, quae non sit scripta calamo et atramento, sed spiritu et verbo Dei. Unde et Salvator nullum volumen doctrinae suae proprium dereliquit, quod in plerisque apocryphorum deliramenta confingunt: sed Patris et suo Spiritu quotidie loquitur in corde credentium. Et haec erit responsio adversum eos qui calumniantur

prophetas, cur quae in Pentateucho continentur in suis voluminibus replicent.

Victimam igitur, et pro peccato, et pro delicto, sive ignorantia, comedant sacerdotes, de quibus scriptum est: Peccata populi mei comedent (Osee IV, 8). Nec tantum gaudendum est ad oblationem munerum, quantum timendum ad honoris condemnationem, si eo abutamur indigne. Primitiva juxta litteram sunt animantium, et inanimantium quae prima nascuntur, et quae primum terra gignit. Primitiae quoque ciborum nostrorum sacerdotibus offeruntur, ut nihil gustemus novarum frugum, nisi sacerdos ante gustaverit. Hoc autem facimus, ut reponat sacerdos benedictionem, et oblationem nostram in domo sua: sive ut ad imprecationem suam Dominus benedicat domibus nostris. Grandis dignitas sacerdotum: sed grandis ruina eorum si peccant. Laetemur ad ascensum, sed timeamus ad lapsum. Non est tanti gaudii excelsa tenuisse, quanti moeroris de sublimioribus corruisse. Neque enim solum pro nostris delictis reddemus rationem: sed pro omnium, quorum abutimur donis, et nequaquam sumus de eorum salute solliciti.

(Vers. 31.) Omne morticinum et captum a bestia de avibus, et de pecoribus, non comedent sacerdotes. Et juxta litteram, omni generi electo, regali et sacerdotali, quod proprie ad Christianos refertur, qui uncti sunt oleo spirituali, de quo scriptum est: Unxit te Deus Deus tuus oleo exsultationis prae participibus tuis (Ps. XLIV, 8), haec praecepta conveniunt, ut morticinum non comedat tam de avibus quam de pecoribus, cujus

nequaquam sanguis effusus est, quod in Actibus apostolorum dicitur suffocatum; et quae necessario observanda, apostolorum de Jerusalem Epistola monet (Actor. XV): et captum a bestia; quia et ipsum similiter suffocatum est: et condemnat sacerdotes, qui in turdis, ficedulis, gliribus, et caeteris hujuscemodi, haec aviditate gulae non custodiunt.

Possumus autem juxta anagogen morticinum dicere, in quo animae sanguis emortuus est, et imitatur Nabal Carmelium, qui interpretatur stultus: et audita ira David pavore contremuit, et mortuum est cor ejus in eo (I Reg. XXV). Captus autem a bestiis, quarum ne morsibus lanietur, propheta suspirat, dicens: Ne tradas bestiis animam confitentem tibi (Ps. LXXIII, 19), ille dicendus est qui adversarii leonis morsibus devoratur et pardi qui non mutat varietatem suam, et ursae quae raptis saevit catulis, et luporum Arabiae [Al. rabie], et reliquarum bestiarum, quas in varietate daemonum accipimus. Aves autem illas esse dicimus, quae ponunt in coelum os suum, et illa pecora, quae prona in terramque vergentia, ventri tantum, et his quae sub ventre sunt serviunt.

(Cap. XLV.---Vers. 1 seqq.) Cumque coeperitis terram dividere in possessionem [Vulg. sortito], separate primitias Domino sanctificatum de terra longitudinis [Vulg. longitudine] viginti quinque millia: et latitudinis [Vulg. latitudine] decem millia: sanctificatum erit in omni termino ejus per circuitum. Et erit ex hoc [Vulg. omni parte] sanctificatum, quingentos per quingentos quadrifariam per circuitum, et quinquaginta cu-

bitis [Vulg. addit. in] suburbana ejus per gyrum. Et a mensura ista mensurabis longitudinem viginti quinque millium, et latitudinem decem millium, et in ipso erit templum (sive sanctificatio) sanctumque sanctorum. Sanctificatum de terra erit sacerdotibus ministris sanctuarii, qui accedunt ad ministerium Domini, et erit eis locus in domos, et in sanctuarium sanctitatis. Viginti quinque millia longitudinis, et decem millia latitudinis. Levitae autem qui [Vulg. erunt Levitis, qui etc.] ministrant domui: ipsi possidebunt viginti gazophylacia (pro quibus Septuaginta transtulerunt: ipsi tenebunt civitatem ut habitent). Et possessionem civitatis dabitis quinque millibus latitudinis, et longitudinis viginti quinque millibus, secundum separationem sanctuarii omni domui Israel. Principi quoque hinc et inde de separatione (vel primitiis) sanctuarii in possessionem civitatis contra faciem separationis sanctuarii, et contra faciem possessionis urbis a latere maris usque ad mare, et a latere Orientis usque ad Orientem, longitudinis autem juxta unamquamque partem a termino Occidentali usque ad terminum Orientalem, terrae [Vulg. de terra] erit ei possessio in Israel: et non copulabuntur (sive vastabunt) ultra principes populum meum: et [Vulg. sed] terram dabunt domui Israel secundum tribus eorum.

Post ceremonias sacerdotum, cultumque eorum et cibum, quae debeant sumere, quae vitare: nunc terrae sanctae facit desciptionem, et antequam omnem in tribus dividat, de cunctis tribubus jubet eligi locum, qui in longitudine habeat

viginti quinque millia, et in latitudine decem millia. Et quia non est positum cubitorum sive pedum aut ulnarum, subintelligi datur significare calamum qui erat in manu viri, et habebat mensurae sex cubitos, et sextam partem unius cubiti, id est, παλαιστήν. Diligens supputet lector, quot calami mille passus faciant, et quam multa millia in longitudine fuerint, et latitudine. Post quam descriptionem, rursus praecipit, ut de sanctificata terra, quae electa est ex omnibus tribubus Israel, id est, viginti quinque millium calamorum in longitudine, et decem millium in latitudine, eligatur ad aedificandum sanctuarium, id est templum Domini, alia intrinsecus terra quingentorum calamorum per circuitum, hoc est, duum millium. Et ne forsitan aedificio templi aedes aliae jungerentur, praecipit ut quinquaginta cubitis per circuitum terra sit vacua in suburbana: vel ut Symmachus et Theodotio et LXX transtulerunt, in terminum, et separationem et spatium.

Hac descriptione finita, alia ex integro separandae sanctificationis mensura praecipitur, ut viginti quinque millium calamorum in longitudine, et latitudine decem millium, post superiorem mensuram terra alia metiatur, in qua nequaquam sit templum, id est sanctum, sed sanctum sanctumque sanctorum, et habitent in ea sacerdotes, qui accedunt ad ministerium Domini. Habitent autem eo tempore, quando sacerdotali funguntur officio, et sit ipsa, ut diximus, possessio viginti quinque millium calamorum in longitudine, et decem millium in latitudine. Porro Levitae, qui

sacerdotibus serviunt, et habent propria ministeria, accipient locum ad aedificanda viginti gazophylacia; juxta Aquilam, exedras; juxta Symmachum, thalamos; juxta Theodotionem, gazeras, sive ut LXX transtulerunt, civitatem. Per quod intelligimus, separatum quemdam locum ad habitationem Levitarum, urbis vocabulo nuncupari, qui locus quinque millia habeat calamorum in latitudine, et viginti quinque millia in longitudine. Haec autem omnia, id est, sanctuarium, et alterum sanctuarium, sanctumque sanctorum, et habitacula sacerdotum, et domus Levitarum, qui ministrant sacerdotibus, appellantur luca separata et consecrata in ministerium, et in sanctificationem domui Israel.

Post quadruplicem terrae sanctae descriptionem, ponitur quinta divisio. Princeps, sive dux populi accipiat hinc et inde, hoc est, ex utraque parte sanctuarii in possessionem suam, et in urbe versetur: respiciatque ejus possessio ad separatum templo locum, et faciem urbis: sitque a latere maris, hoc est, ab Occidente, usque ad alterum latus maris, latitudinem habens, quam inferius in descriptionem tribuum singularum propheta describit. Denique sequitur: In longitudine autem juxta unamquamque partem, quam singulae tribus accipiunt, a termino Occidentali, id est, maris, usque ad terminum Orientalem, qui ubi finiatur, in tribuum descriptione noscemus. Et haec erit possessio ducis, sive principis in terra Israel.

Haec interim dicta sint, ut simplex historiae sermo noscatur.

Caeterum si voluerimus comparare spiritualibus spiritualia, et juxta quosdam interpretes ad altiora conscendere, qui asserunt figuram futurorum esse praesentia, et omnia quae dicuntur pertinere ad coelestem Jerusalem, quae est mater omnium nostrum, et Ecclesiam primitivorum, non quidem difficile erit dicere quae dicta sunt ab aliis: sed veremur ne hujusmodi expositionem prudens lector nequaquam recipiat. Unde ad praesens tempus, et ad Ecclesiam quae nunc laborat in mundo, et ad coelestia ire festinat, referenda sunt omnia, ut de universo mundo eligantur alii in possessionem Dei, qui sanctum possideant; alii, qui ad majora profecerint, teneant sancta sanctorum.

In ministris quoque ordo diversus est sacerdotum et Levitarum quorum alii orationibus suis atque virtutibus quotidie sacrificia offerunt Deo; alii in secundo, et minori gradu sunt, ut eis ministrent, et per eos qui ad virtutum culmina conscenderunt, et ad extremum sit dux sive princeps, qui tantum possit, ut contra unam tribum possessionem accipiat; uniusque meritum compenset merita plurimorum, et primum dum versatur in saeculo, de mari usque ad mare latitudinem possideat; deinde ab Occidente, sive a mari usque ad Orientem, ut praesentia derelinquens, ad futura festinet, et habeat certam possessionem suam, et nequaquam principes aliena desiderent, et unaquaeque tribus suam partem teneat: quod proprie ad episcopos et Presbyteros, referri potest, quibus dicitur, ut non vastent atque depopulentur ultra populum Dei, nec terram

Israel haereditate possideant: sed unusquisque habeat possessionem suam quae gradui illius constituta est.

Viginti quinque autem millia referuntur ad sensus, quae quater posita sunt. Porro decem millia ad perfectam scientiam, ut in altero simplex tantum teneatur historia, in altero etiam de theologia, et supernis virtutibus disputetur: quia decenarius perfectus est numerus.

Illud quoque considerandum, quod sacerdotes, qui in majori gradu sunt constituti, viginti quinque millia possideant in longitudine, et decem millia in latitudine. Levitae autem, id et inferior gradus, eumdem quidem numerum habeat in longitudine, hoc est, viginti quinque millia: sed latitudo ipsorum quinario numero finiatur. Unde et viginti tantum tenent gazophylacia: in quo numero offeruntur munera Esau.

Princeps vero qui vere princeps in populo est, et meretur ducis nomen accipere, hinc inde accipit possessionem sanctuarii: ex omnibus videlicet qui ei voluntate subjecti sunt, et urbis habita tor est, multorumque salutem, suam mercedem facit. In priori templo quod dicitur sanctuarium, quingenti per singula latera calami describuntur: et rursum quinquaginta cubiti, quibus omnis sacerdotum possessio separatur. In secundo autem sanctuario, ubi sunt sancta sanctorum, latitudo templi et spatium non describitur, sed incertus numerus est. Quod quidem et in possessione principis invenimus, qui absque ullo numero habet possessionem in populo Israel, dum profectus

universorum redundat ad principem: et discipulorum salus, praemium magistrorum est.

(Vers. 9.) Haec dicit Dominus Deus: Sufficiat vobis, principes Israel: iniquitatem et rapinas intermittite, et judicium, et justitiam facite, et separate confinia vestra a populo meo, ait Dominus Deus. Pro rapinis LXX miseriam transtulerunt: pro confiniis, oppressionem. Est autem sensus: Quia accepistis partem vestram, o principes, Scriptura dicente: Principi quoque hinc inde in separationem sanctuarii possessionem civitatis, subauditur dabitis; et tanta est vestra potentia, ut unius tribus partem acceperit vestra possessio: idcirco praecipio atque commoneo, ut sufficiat huc usque iniquitatem fecisse et rapinas, dum aliena invaditis atque diripitis. Et quia scriptum est: Dimitte malum, et fac bonum; econtrario, judicium facite atque justitiam (Ps. XXXVI, 27), judicantes pupillo, et justificantes viduam: separate vestra confinia a populo meo, ne videlicet terminos transferatis. Et quia ipsa vicinia laedit humiliorem, qui supercilium majoris et potentioris non potest sustinere, hinc per Isaiam dicitur: Vae qui conjungitis domum ad domum, et agrum agro copulatis usque ad terminum loci.

Hoc interim dictum sit ad illius temporis populum. Caeterum et nostris principibus praeceptum poterit coaptari, qui in morem Pharaonis, et Aegyptiorum opprimunt filios Israel per potentiam, nec meminerunt scriptum: Ducem te constituerunt, ne eleveris: sed esto inter eos quasi unus ex ipsis (Eccl. XXXII, 1). Et illud quod in Evangelio κατὰ Λουκᾶν Dominus loquitur: Si au-

tem dixerit servus ille in corde suo, moratur dominus meus venire, et coeperit percutere servos et ancillas, comedere et bibere, et inebriari, veniet dominus servi illius in die qua non putat, et hora qua nescit, et dividet eum, et partem ejus ponet cum infidelibus (Luc. XII, 45, 46). Discipulos quoque suos in Evangelio secundum Matthaeum his praeceptis erudit: Scitis quoniam principes gentium dominantur eorum; et qui majores sunt, potestatem exercent in eos. Non sic erit inter vos: sed qui voluerit esse primus, sit omnium servus. Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare, et dare animam suam redemptionem pro pluribus (Matth. XX, 25). Multa sunt si voluero de sacris Scripturis revolvere, ubi majorum superbia coercetur, et ad humilitatem omnes Domini provacantur dicentis: Discite a me quia mitis sum et humilis corde (Matth. XI, 29).

Liber D

ECIMUS QUARTUS.

561-562 Quod in principio templi Ezechielis debui dicere, nunc praepostero ordine in fine dicturus sum, illius versiculi memor (Virgil. lib. VI Aeneid.): Hic labor ille domus, et inextricabilis error. De quo et in alio loco idem poeta decantat (Aeneid. V): Ut quondam Creta fertur labyrinthus in alta: Parietibus textum caecis iter, ancipitemque Mille viis habuisse dolum, qua signa sequendi Falleret indeprensus, et irremeabilis error.

Ita et ego istarum Scripturarum ingressus Oceanum, et mysteriorum Dei, ut sic loquar, labyrinthum, de quo scriptum est: Posuit tenebras latibulum suum; Et: Nubes in circuitu ejus (Ps. XVII, 12): perfectam quidem scientiam veritatis mihi vindicare non audeo, sed nosse cupientibus aliqua doctrinae indicia praebuisse, non meis viribus, sed Christi misericordia, qui errantibus nobis ipse dolos tecti ambagesque resolvit, caeca regens Spiritu sancto vestigia; quem sequentes, ad portum explanationum prophetae Ezechielis pervenire poterimus, in quem extremus, id est, quartus decimus liber est. Quem si, orante te, virgo Christi Eustochium, ad finem usque perduxero, et Dominus vitae hujus concesserit spatium, transibo ad Jeremiam, qui unus nobis remanet

prophetarum; cujus interpretatio, mei quidem laboris, et tuarum orationum, sed proprie Christi erit clementiae.

563 (Cap. XLV.---.Vers. 10, seqq.) «Statera justa et ephi justum et batus justus erit vobis. Ephi et batus aequalis [Vulg. aequalia], et unius mensurae erunt, ut capiat decimam partem cori batus, et decimam partem cori, ephi: juxta mensuram cori erit aequa libratio eorum. Siclus autem viginti obolos habet [Vulg. habeat]. Porro viginti sicli, et viginti quinque sicli, et quindecim sicli minam faciunt [Vulg. facient]. LXX: Statera justa, et mensura justa, et choenix justus erit vobis ad mensuram, et choenix similiter unus erit ad accipiendum. Decima pars gomor choenix, et decima pars gomor, ephi. Gomor erit aequum ad pondus viginti oboli. Viginti sicli: quinque et viginti sicli, et quindecim sicli mina erit vobis.»

Hic locus juxta LXX non cohaeret, et poenitus intelligi non potest, dum non solum numeros mensurarum, sed etiam nomina commutarunt. Pro ephi enim interpretati sunt mensuram, generale nomen pro speciali, et pro bato choenica: pro homer quoque Hebraico, qui Graece dicitur κόρος, transtulerunt gomor: rursumque pro bato choenica. Dicamus ergo juxta Hebraicum et litteram, et quid nobis videatur, in singulis apertius explicemus. Statera quae Hebraice dicitur MOZENE (), in his intelligitur quae appenduntur. Epha autem, quae in Graeco sermone corrupte dicitur Ἔφι, ad mensuram pertinet variarum frugum, verbi gratia, tritici, hordei, leguminum. Porro batus, qui Hebraice BATH (), eadem mensura est

quae et ephi, et in speciebus tantum liquidis, vini et olei, et istiusmodi. Corus triginta habet modios, et in utraque mensura, hoc est, tam aridarum quam liquentium tenet principium. Decima pars cori in his, quae modio mensurantur, appellatur epha, id est, tres modii: et decima pars cori in speciebus liquidis, vocatur Batus sive Vadus: ut ejusdem mensurae sit epha et batus.

Porro siclus, qui Graece dicitur στατὴρ, viginti habet obolos. Mina vero quae appellatur mna, habet siclos sexaginta: qui faciunt obolos mille ducentos. Quod autem dicitur, viginti sicli, et viginti quinque sicli, et quindecim sicli minam faciunt, lectorem turbare non debet. Idcirco enim difficultas in numeris ponitur, ut 564 intentum animum faciat auditoris. Unde et multa dicuntur in parabolis et aenigmatibus, ut qui habet aures audiendi, audiat (Luc. VIII). Omnisque prophetia in obscuritate continet veritatem, ut discipuli intrinsecus audiant: vulgus ignobile, et foris positum, nesciat quid dicatur. Praecipit ergo Scriptura divina, ut justa sint pondera, dicens: Non erit in marsupio tuo mensura grandis et minor: statera vera et justa erit vobis, et mensura vera, et justa erit vobis [Al. sibi] (Levit. XIX, 36). Et in Proverbiis dicitur: Statera grandis et minor, abominabile est utrumque in conspectu Dei (Prov. XI, 1). Quod quidem non solum in commerciis, et in usu quotidianae vitae nobis est observandum, sed in omnibus custodienda justitia, dicente Scriptura: Sermonibus tuis facies stateram, et appendiculum (Eccl. XXVIII, 23), ut et in verbis, et in opere, et cogitationibus, omnia pondere et ratione facia-

mus. Obolum autem, hoc est, vicesimam partem sicli, sive stateris, esse minimam portiunculam, in alio loco legimus: Ejus qui fidelis est, totus mundus divitiarum: illius autem qui infidelis est, neque obolus (Prov. XVII, 6 sec. LXX). Quasi aliis verbis dixerit: Infidelis nihil in mundo possidet: sed etiam minima indiget portione. De quo aliis verbis in Evangelio dicitur: Non egredietur inde, nisi reddat novissimum quadrantem (Matth. V, 26), hoc est, etiam extremum nummum et minutum. Legimus decem mnas singulis servis ad negotiandum traditas (Luc. XIX): et in alia parabola inter servos talenta divisa: et debitorem quingentorum denariorum, et quinquaginta (Matth. XXV): et operarios vineae qui singulos accipiunt denarios (Luc. VII): et mulierem viduam, quae drachmam perdiderat, et vix eam lucernae accensione reperit (Matth. XX, Luc. XV). Quae omnia quem sensum habeant, non est hujus temporis disserere.

(Vers. 13, 14). «Et hae sunt primitiae quas tolletis: sextam partem ephi de coro frumenti, et sextam partem ephi de coro hordei. Mensura quoque olei: batus olei, decima pars cori est: et decem bati corum faciunt: quia decem bati implent corum. LXX: Et hae sunt primitiae quas separabitis. Sextam partem mensurae de gomor tritici, et sextam partem Ephi de coro hordei, et praeceptum olei cotylem, id est, cyathum, olei decem cotyles, quia decem cotyles sunt gomor.» 565 Et hic mutatis nominibus mensurarum in LXX editione confusa sunt omnia, ut quid dicatur non possit intelligi. Qui enim supra pro ephi,

mensuram, et pro bato, choenica dixerant, et pro coro, gomor, pro siclo, appendiculum, et hic pro ephi posuere mensuram: pro coro, nunc gomor: nunc ipsum corum: et in mensura olei pro bato κοτύλην, id est, cyathum.

Dicamus igitur primum juxta litteram, δεκάδα [Al. δεκάδας], hoc est decimam partem omnium frugum, Leviticae tribui populus ex lege debebat. Rursum ex ipsis decimis, Levitae, hoc est, inferior ministrorum gradus, decimas dabat sacerdotibus: et haec est quae appellatur δευτεροδεκάδη. Erant quoque et aliae decimae, quas unusquisque de populo Israel in suis horreis separabat, ut comederet eas cum iret ad templum in urbe Jerusalem, et in vestibulo templi, et sacerdotes ac Levitas invitarent ad convivia. Erant autem et aliae decimae, quas pauperibus recondebant, quae Graeco sermone appellantur πτωχοδέκαδαι. At vero primitiva quae de frugibus offerebant, non erant speciali numero definita, sed offerentium arbitrio derelicta. Traditionemque accepimus Hebraeorum non lege praeceptam, sed magistrorum arbitrio inolitam: qui plurimum, quadragesimam partem dabat sacerdotibus: qui minimum, sexagesimam: inter quadragesimam et sexagesimam licebat offerre quodcumque voluissent. Quod igitur in Pentateucho dubium derelictum est, hic specialiter definitur propter sacerdotum avaritiam, ne amplius a populo exigant in primitiis deferendis, id est, ut sexagesimam partem offerant eorum, quae gignuntur e terra. Si enim corus, qui Hebraice appellatur HOMER (), et a LXX dicitur gomor,

triginta habet modios, tam in aridis speciebus, quam in liquentibus: epha quoque et batus juxta quod supra diximus, decima pars est cori, praecipiturque ut sexta pars tam ephi, quam bati detur sacerdotibus in primitiis offerendis, quae de tribus modiis dimidium facit modium, perspicue supputatur, sexagesimam partem primitiarum sacerdotes accipere debere. Haec interim juxta litteram, et juxta Hebraicam veritatem et sensisse, et audisse sufficiat.

Nunc revertamur ad intelligentiam spiritualem, 566 in qua primum quaerendum quomodo dicatur: Honora Dominum de tuis justis laboribus, et da ei de fructibus justitiae tuae: ut impleantur cellaria tua frumento, et vino torcularia tua redundent (Prov. III, 9); ut postquam obtuleris primitias laborum tuorum atque virtutum, et dixeris: Ecce nunc ego attuli tibi primitias frugum terrae, quas dedisti mihi, Domine: merearis audire: Benedictus tu in civitate, et benedictus tu in agro: benedicti filii uteri tui, et genimima terrae tuae, et fructus jumentorum tuorum (Deut. XXVIII, 3), et caetera, et possideas, juxta Apostolum (Ephes. I), omnem benedictionem spiritualium in coelestibus in Christo: dum quidquid habes, non tuae putas esse virtutis, sed ejus misericordiae, qui fruges dedit. Et siquidem tantum habuerimus scientiam Scripturarum, ut mystica quaeque pandamus, et doceamus homines, id est, rationale animal, damus primitias frumenti nostri. Si autem post anagogen, puram tantum sequamur historiam, quae simplices nutrire potest, juxta illud quod scriptum est: Homines et

jumenta salvos facies, Domine (Ps. XXXV, 7), damus primitias hordei nostri, quod hordeum sevit Isaac, sed in terra alienigenarum, et ortum est ei centuplum (Gen. XXVI). Qui hordei dat primitias, potest dicere: Dominus pascit me, et nihil mihi deerit, in loco pascuae ibi me collocavit: super aquas refectionis educavit me (Ps. XXII, 1, 2). Qui autem rationalia pascit animantia, vertit sententiam, et dicit: Praeparasti in conpectu meo mensam adversus eos qui tribulant me. Et postquam olei et vini obtulerit primitias, jungit et loquitur: Impinguasti in oleo caput meum, et calix tuus inebrians quam praeclarus est, illo oleo quod absque faece mundissimum, ad lucernam Domini praeparatur. Quod qui praeparaverit, exhilaratur facies ejus in oleo; oleo exsultationis, quo unctus est Christus prae participibus suis; et effectus oliva, cum propheta cantabit; Ego autem sicut oliva fructifera in domo Dei (Ps. LI, 10). Et illo vino, quod de vera vite redundat in torcularibus Salvatoris, dicente Domino: Ego sum vitis, vos autem propagines, Pater meus agricola (Joan. XV, 5). De hic torcularibus tres psalmos legimus, octavum, et octogesimum, et octogesimum tertium, qui omnes ad Ecclesiae sacramenta referuntur. Et in veteri quidem lege, absque mensura erant, et numero primitiae: non enim ad mensuram Deus spiritum dabat. 567 In secunda autem aedificatione templi quod Ezechielis prophetia continet, certa mensura est, id est, sexagenarius numerus, quo mundus expletur, ut dicitur nobis: In qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis (Matt. VII, 2).

(Vers. 15 seqq.) Et arietem unum de grege ducentorum, de his quae nutrit [Vulg. nutriunt] Israel in sacrificium, et in holocaustum, et in pacifica, ad expiandum pro eis, ait Dominus Deus: Omnis populus terrae tenebitur primitiis his principi in Israel. Et super principe [Vulg. principem] erunt holocausta, et sacrificium, et libamina in solemnitatibus, et in kalendis, et in sabbatis, et in universis solemnitatibus domus Israel. Ipse faciet pro peccato sacrificium, et holocaustum, et pacifica, ad expiandum pro domo Israel. Supra dixit quota pars eorum quae appenduntur, mensurae quoque tam aridarum specierum quam liquentium, debeat offerri principi: nunc eumdem primitiarum in animantibus ordinem tenet: ut unum de grege ducentorum arietum jubeat offerri, quos nutrit Israel, in sacrificium et in holocaustum, et in pacifica, ad expiandum pro populo Israel, ait Dominus Deus.

Quod nos interpretati sumus, de his quae nutrit Israel, in Hebraico scriptum est MEMMASCE (), quod Aquila et Symmachus interpretantur, ἀπὸ τῶν ὑδάτων, Septuaginta et Theodotio, ἀπὸ τῶν ποτιστηρίων: quorum alterum de irriguis, alterum de canalibus sive piscinis sonat: ut videlicet primitiae principis non alibi nisi in irriguis nutriantur. Et quomodo in superioribus legimus sexagesimam partem debere offerri principi de his quae appenduntur et quae mensurae subjacent: sic nunc ducentesima pars animantium jubetur offerri, et hujuscemodi legis praeceptis omnem populum esse subjectum, ut offerat duci sive principi, quod videlicet per illum holocausta,

et sacrificia, et libamina in singulis solemnitatibus offerantur pro populo, et expietur domus Dei. Ex quo animadvertendum, quod quomodo populus debitor est primitiarum offerendarum principi: sic princeps debitor est populi offerre pro eo victimas, quem juxta tropologiam non alium intelligere possumus, nisi Dominum Salvatorem. Iste est qui de ducentis 568 animantibus suscipit arietem, sive ut significantius Hebraicus sermo demonstrat, βόσκημα, quod ad cuncta animantia, et non proprie ad arietem referri potest, et suscipit animal vel arietem, qui nutritus est in locis irriguis, sanctarum, videlicet Scripturarum, et potest dicere: Dominus pascit me, et nihil mihi deerit: in loco pascuae ibi me collocavit, super aquas refectionis educavit me (Psal. XXII, 1, 2). Haec erant irrigua, immo hi canales, ad quos et Jacob ducebat pecora sua, ut in ipsis biberent atque conciperent, et juxta virgarum colorem, fetus ederent Domino (Genes. XXX). Pro sacrificio, hoc est θυσία, Aquila et Symmachus donum interpretantur: quod in Hebraico dicitur MANAA (), et proprie non pertinet ad hostiam, sed ad ea quae ex simila, et polenta et oleo offeruntur in sacrificio. Holocaustum vero est, quod totum offertur Deo, et sacro igne consumitur. Pacifica, quando reconciliamur Deo; et pro nobis Apostolus loquitur: Precamur pro Christo, reconciliamini Deo (II Cor. V, 20). Et in alio loco: Deus erat in Christo, mundum reconcilians sibi (Ibid., 19). Iste autem princeps, cui primitiae de animantibus offeruntur, ipse est et rex: ut in crucis quoque titulo demonstratur Hebraicis et Graecis litteris ac Latinis.

Nitentibusque Judaeis, ut deponeretur titulus triumphalis, gentium in Pilato turba respondit: Quod scripsi, scripsi (Joan. X, 22). Sub principe, inquit, erunt. Pulchre sacerdotalis dignitas commonetur, cui subjecta sit officio; ut sciat se sacrificium, et libamina quae offeruntur ex vino [Al. humo], pro populo offerre debere in cunctis solemnitatibus: tam videlicet in kalendis, id est, neomeniis, quam in sabbatis: quando tenebris cuncta operientibus, lunaris exordium luminis est: et in requie sabbatorum: ut faciat videlicet pro peccato, ad expiandum pro domo Israel, quae est Ecclesia Dei viventis, columna, et firmamentatum veritatis. Ista est enim domus Dei viventis, et domus Israel, quae expiatione suorum indiget peccatorum.

(Vers. 18 seqq.) Haec dicit Dominus Deus: In primo mense, una mensis sumes vitulum de armento immaculatum, et expiabis sanctuarium. Et tollet sacerdos de sanguine 569 quod erit pro peccato, et ponet in postibus domus, et in quatuor angulis crepidinis altaris, et in postibus portae atrii interioris. Et sic facies in septima mensis pro unoquoque qui ignoraverit [Al. ignoravit], et errore deceptus est, et expiabitis [Vulg. expiabis] pro domo. In primo mense, quartadecima die mensis, erit vobis paschae solemnitas: septem diebus azyma comedent. Et faciet princeps in die illa pro se, et pro universo populo terrae vitulum pro peccato. Et in septem dierum solemnitate faciet holocaustum Domino: septem vitulos, et septem arietes immaculatos quotidie septem diebus, et pro peccato hircum caprarum

quotidie, Et sacrificium ephi [Mss. Oephi] per vitulum, et ephi per arietem faciet: et olei hin per singula ephi. Septimo mense, quintadecima die mensis in solemnitate, faciet sicut supra dicta sunt per septem dies: tam pro peccato, quam pro holocausto, et in sacrificio et in oleo. Totum capitulum posui, ne divisum per singula legentis animum conturbaret. Et primum de interpretationis varietate dicendum est. Ubi nos interpretati sumus, in quatuor angulis crepidinis altaris. LXX transtulerunt, et super quatuor angulos templi, et super altare. Et ubi nos diximus, pro unoquoque qui ignoravit, et errore deceptus est: illi posuerunt, pro ignorante, et pro parvulo. In eo quoque ubi nos diximus, et sacrificium ephi per vitulum, et ephi per arietem faciet: et olei hin per singula ephi: illorum editio tenet: et sacrificium, et coctionem vitulo, et coctionem arieti dabis, et olei hin coctionis. In extremo quoque versiculo, ubi nos diximus: in sacrificio et in oleo: illi dixerunt, sicut in manaa, sicut in oleo:

In primo, inquit, mense et prima die mensis (haud dubium, quin Nisan significet) sumes vitulum de armento: non qui domi nutritus sit, sed qui in armento, hoc est, de grege et numero plurimorum. In septima quoque ejusdem mensis die: quae duae solemnitates, hoc est, primi mensis prima dies, et ejusdem septima, in lege Mosaica non habentur. Quartumdecimum autem diem mensis, quo Pascha celebratur, et Moyses praecepit observandum, quando septem diebus azyma comedimus. Quartam vero solemnitatem, de qua dicit: septimo mense quintadecima die mensis

in solemnitate (Exod. XII), et caetera, videtur mihi 570 significare scenopegiam, quam hic sine nomine posuit. Curramus ergo ad singula, et quid nobis videatur, breviter disseramus. Esse solemnitates spirituales, et Apostolus docet: Ne ergo quis vos judicet in cibo et potu, aut in parte solemnitatis, aut neomeniae, aut sabbatorum, quae sunt umbra futurorum (Coloss. II, 16). Et sic per Isaiam loquitur Deus: Neomenias vestras, et sabbata vestra, et diem magnum non suscipio: jejunium, et ferias, et neomenias, et solemnitates vestras odit anima mea (Isai. I, 13). Manifestum est quod qui solemnitates oderit Judaeorum, suas diligat, sabbatum videlicet quod relictum est populo Dei: ut videamus quae a Deo donata sunt nobis, et loquamur, non in doctis humanae sapientiae verbis, sed in doctrina spiritus, spiritualibus spiritualia comparantes.

In praesenti enim saeculo quod in maligno positum est, dies bonos videre non possumus, sed in novo: de quibus diebus in carmine Mosaico Spiritus sanctus canit: Memento dierum antiquitatis: intellige annos generationis generationum (Deut. XXXII, 7). De quibus et Sanctus loquebatur in psalmo: Nocte in corde meo meditabar (Ps. LXXVI, 7). Et iterum: Et annos aeternos in mente habui, et meditatus sum (Ibid., 6). Qui istum non suscipit intellectum, respondeat quo possit illud exponere quod Isaias de futuro, et novo saeculo vaticinatur: Erit mensis ex mense, et sabbatum ex sabbato: et veniet omnis caro adorare Dominum (Isai. LXVI, 23): quando veri adoratores nequaquam adorabunt in monte Ga-

rizim, nec in Jerusalem, sed in spiritu, et veritate (Joan. IV); quando erit coelum novum, et terra nova, et liberabitur omnis creatura a servitute corruptionis, in libertatem filiorum Dei, et sol septies tantum lumen accipiet, et luna soli comparabitur (Rom. VIII, Isai. LXV). Accessimus enim ad montem Sion, qui interpretatur specula, et ad civitatem Dei viventis, Jerusalem coelestem, et ad millia angelorum solemnitates. De qua solemnitate loquitur et alius propheta: Quid facietis in diebus congregationis, et in diebus solemnitatis Domini (Ose. IX, 5)? Hoc est illud quod et alibi dicitur, Celebra, Juda, festivitates tuas: redde vota tua (Num. I, 15). Si ergo didicimus solemnitates spirituales, consequenter docebimur et victimas spirituales. Assumitur vitulus de armento, sive taurus, ut interpretatus est 571 Symmachus, liber et nullo pressus jugo, hoc est, onere peccatorum, et immaculatus: qui peccatum non fecit, nec dolus inventus est in ore ejus, vitulus novellus, cornua efferens, et ungulas: ut in ipso mundetur, et expietur sanctuarium.

Et tollet, inquit, sacerdos de sanguine ejus quod erit pro peccato omnium: qui aliis verbis agnus appellatur in Exodo, et in Evangelio, Baptista Joanne dicente: Ecce Agnus Dei, qui tollit peccata mundi (Joan. I, 29). Sanguis autem ipse est pretiosus in quo redimimur in passione Domini Salvatoris; cujus carnibus alimur, et cruore potamur; quo tanguntur quatuor anguli crepidinis altaris, quod Theodotio ipsum verbum Hebraicum posuit, AZARA (), sive templi, ut LXX transtulerunt: ut sanctificetur domus et altare.

Universa enim mundi elementa hoc sanguine sanctificantur: ut cum quis expiatus fuerit atque mundatus, ingrediatur portam atrii interioris, et possit Domini arcana cognoscere, et consequenter venire ad septimam diem mensis primi, et consequi requiem, et Domino offerre sacrificium tam pro ignorantia, de qua David loquitur: Delicta juventutis meae, et ignorantias meas ne memineris (Ps. XXIV, 7), quam pro parvulo, qui cum ad perfecti viri mensuram pervenerit, destruet ea quae parvuli sunt, et loquetur confidenter: Dum essem parvulus, quasi parvulus loquebar, quasi parvulus sapiebam (II Cor. XIII, 11). Sive pro eo qui errore deceptus est, et non tam voluntate, quam boni opinione peccavit. Completis autem duabus solemnitatibus primi mensis, hoc est, primae diei, et septimae ejus, venit ad quartumdecimum diem mensis, in quo Paschae solemnitas est: de qua scriptum est: Etenim Pascha nostrum immolatus est Christus (I Cor. V, 7). Tunc comedimus septem diebus azyma in requie et securitate rerum omnium, quando fermentum malitiae, et nequitiae destruentes, manducamus azyma sinceritatis et veritatis, principe nostro cuncta haec pro nobis offerente, et primum pro seipso. Suscepit enim corpus humanum, et per peccatum destruxit peccatum, qui pro nobis dolet, et portat infirmitates nostras: deinde [Vulg. proinde] pro domo sua, quod in LXX scriptum est; sed in Hebraico non habetur, id est, pro Ecclesia, et pro omni populo terrae, 572 universo videlicet humano genere. Salvator est enim omnium hominum, et maxime fidelium, et ipse est propitiatio pro

peccatis nostris; et non solum pro nostris, sed pro omni mundo.

Oblato autem vitulo pro universo populo terrae, in septem diebus reliquis Dominicae passionis septem vituli, et septem arietes immaculati offeruntur quotidie, ut holocausto et igne Dominico concrementur. Septem autem vituli, et septem arietes sunt, qui configurantur Dominicae passioni, ut imitentur verum vitulum, et verum arietem, sanguinem martyrum per septem dies totius mundi peccata purgentur. Hircus quoque caprarum offertur pro peccato quotidie, septem videlicet diebus. Attendendumque diligentius, quod in sacrificio ephi per vitulum, et ephi per arietem, et olei hin offeruntur quae Lege praecepta sunt. In oblatione autem hirci, nec ephi, nec (ut Septuaginta transtulerunt) coctio ponitur, qui pro ephi πέμμα, hoc est, coctionem interpretati sunt. Hin vero quae olei certa mensura est, de qua ante jam diximus, assumitur in sacrificio vituli et arietis: ut fomentum luminis sempiterni, et requiem laboris, et lassitudinis sanitatem, post placationem peccatorum accipere possimus. In septimo quoque mense, quintadecima mensis die, hoc est, scenopegiarum, idem oblationis et sacrificiorum ordo servandus est, tam pro peccato quam pro holocausto, et in sacrificio, et in oleo; ut festivitatem Domini, fugatis tenebris et orto lumine olei, consequamur: clarioresque habeamus solemnitates, in quibus omnia peccata donantur.

(Cap. XLVI.---Vers. 1 seqq.). Haec dicit Dominus Deus: Porta atrii interioris quae respicit ad

Orientem, erit clausa sex diebus, in quibus opus fit: die autem sabbati aperietur, sed et in die kalendarum aperietur. Et intrabit princeps per viam vestibuli portae deforis, et stabit in limine portae: et facient sacerdotes holocaustum ejus, et pacifica ejus, et adorabit super limen portae, et egredietur: porta autem non claudetur usque ad vesperam. Et adorabit populus terrae ad ostium portae illius in sabbatis, et in kalendis coram Domino. Holocaustum autem hoc offeret princeps Domino in die sabbati: sex agnos immaculatos, et arietem 573 immaculatum, et sacrificium ephi per arietem: agnis [Vulg. in agnis] autem sacrificium quod dederit manus ejus, et olei hin per singula ephi: In die autem kalendarum vitulum de armento immaculatum, et sex agni, et arietes immaculati erunt. Et ephi per vitulum, ephi quoque per arietem faciet sacrificium: agnis [Vulg. de agnis] autem sicut invenerit manus ejus, et olei hin per singula ephi.

Ubi nos interpretati sumus ephi, quae est decima pars cori, LXX transtulerunt πέμμα, quod in nostra lingua coctionem sonat. Et ubi nos diximus, sacrificium, illi ipsum Hebraicum posuere verbum MANAA), quod Aquila, donum, vel sacrificium, Theodotio, sacrificium transtulit. Et interim priusquam quid ista significent, disseramus, ipsa Scripturae paraphrastice verba pandenda sunt. Porta, inquit, atrii interioris sex diebus, de quibus scriptum est: Sex diebus operaberis, et facies omnia opera tua (Exod. XXIII, 12), erit clausa; nec quaelibet porta, sed quae respicit ad Orientem, unde oritur sol justitiae. Porro die sabbati, id

est septimo, in quo requies est, aperietur per singulas hebdomadas, et rursum completis diebus triginta, quando alterius mensis finis, et alterius exordium est, id est, neomenia, die videlicet kalendarum, aperietur, ut quod privilegium habet septimus dies in hebdomada, hoc habeat privilegium mensis exordium. Cur autem aperiatur die septimo, et die kalendarum porta interioris atrii quae respicit ad Orientem, sequens sermo monstrabit. Et intrabit, inquit, princeps per viam vestibuli portae deforis, atrii videlicet exterioris: et stabit in limine portae interioris atrii, quae respicit ad Orientem: nec ingredietur atrium interius, sed illo stante, alii sacerdotes facient pro ipso holocaustum, quam oblationem interpretatus est Symmachus: et pacifica, sive quae ad salutem pertinent, ut postquam hostia principis, sacro igne fuerint concremata, et dux reconciliatus Deo, tunc adorare possit super limen portae interioris atrii in quo steterit, et egrediatur. Quid igitur? Post egressionem principis statim porta claudetur? Nequaquam, sed aperta erit usque ad vesperam; ut post principem, omnis populus terrae adoret contra ostium portae illius: adoret autem in sabbatis, et in kalendis 574 quando aperitur porta.

Et quia supra dixerat: Facient sacerdotes holocaustum ejus, et pacifica ejus, nec significaverat holocaustorum numerum; nunc infert: Holocaustum autem hoc offeret princeps Domino in die sabbati. Offeret autem non per se, sed per sacerdotes, de quibus scriptum est: Et facient sacerdotes holocaustum ejus, et pacifica ejus: sex, inquit,

agnos immaculatos, et arietem immaculatum: ita ut sacrificium arietis mensura ephi sit, quae Hebraice appellatur EPHA (). Sex autem agnis sit sacrificium quod offerre potuerit manus ejus qui offert; et per singula ephi, erit olei mensura quae appellatur hin. Kalendarum autem, hoc est, neomeniarum dies, hoc habebit privilegium amplius a die sabbati, ut vitulus immoletur de armento, sive taurus immaculatus. Caetera autem, hoc est, sex agni immaculati, et aries immaculatus, et sacrificia eorum, ritum sabbati possidebunt: ita duntaxat, ut sicut in ariete ephi offertur sacrificii [F. leg. sacrificium], id est, similae et hin olei, ita offeratur, et in vitulo. Haec perspicuitatis causa sint posita: nunc spiritualem sensum, Domino donante, reseremus.

Sex diebus quibus operamur in mundo, porta Orientalis atrii interioris clausa nobis est. Postquam autem venerimus ad diem septimum, id est, ad diem sabbati, in quo aeterna requies est, sive ad diem kalendarum, quando post caecam noctem et horribiles tenebras, lucis exordium est, aperitur nobis porta Orientalis: et si quis nostrum per merita virtutum, ducis nomen et dignitatem fuerit consecutus per viam vestibuli portae deforis, hoc est, per mundi hujus labores: et portam Ecclesiae, quae adhuc in terrenis finibus posita est, ingredietur: non interius atrium, hoc enim in praesenti loco scribitur; sed ad limen portae interioris, et stabit in ea. Sin autem princeps in praesenti Scriptura non ingreditur atrium interius, sed stat in limine ejus, nulli dubium est, nunc ex parte nos videre, et ex parte cognoscere; et ne-

cdum revelata facie gloriam Domini contemplari (I Cor. XIII). Denique stante principe in limine portae atrii interioris, caeteri sacerdotes, quibus hoc officium delegatum est (quos possumus 575 intelligere virtutes angelicas), facient pro ipso holocaustum et pacifica.

Indigemus enim misericordia Dei, et omnis creatura ad comparationem Creatoris immunda est, et divino igne purganda, quo et Isaiae prophetae purgata sunt labia: ut postquam per sacrificium pacem receperit, tunc in limine constitutus, adoret omnipotentiam Dei, et se atrii interioris ingressu fateatur indignum, et statim ingrediatur (Isai. VI). Postquam autem qui primus est, fuerit egressus, non claudetur usque ad vesperam hujus saeculi ipsa porta interioris atrii, sed aperta erit: ut populus quoque terrae sit ad ostium, et adoret ad eum: nequaquam omni tempore, sed quando requieverit a peccatis, et fugatis tenebris fidei, scientiae lumen acceperit.

Hoc autem ipsum holocaustum quod offert princeps per sacerdotes in die sabbati, sex agnorum immaculatorum numero terminatur; pro sex videlicet diebus in quibus operamur in mundo, et arietem immaculatum, qui princeps gregis est; ita ut per singulos arietes offeratur in sacrificio ephi, id est, decima pars cori. In agnorum autem sex sacrificio, certa mensura non ponitur: sed quantumcumque dederit manus ejus qui offert, hoc est, pro operum qualitate atque mensura (Matth. XXV). Olei autem hin offeret per singula ephi, hoc est, oleum quod sibi quinque virgines praeparaverunt; ut ungat similam, sive commi-

sceat, et omnis oblatio Dei plena sit lumine veritatis, et exhilaretur facies offerentis oleum. Die autem kalendarum, hoc est, die tricesimo, quando primogenita et Levitae numerantur in Lege, praeter omnem Israel, de quibus supra diximus, offertur vitulus immaculatus de armento, super quo plenius in priori capitulo disseruimus, et agni sex, et arietes immaculati, et caetera quae offeruntur in sabbatis, ut aeternam requiem consequamur, et mereamur audire: Euge, serve bone, quia in paucis fidelis fuisti, super multa te constituam, intra in requiem Domini tui (Matth. XXV, 21; Luc. XIX, 17); et non solum ad portam interioris atrii pervenire, sed etiam penetralia ejus intrare possimus, et illud opere possidere: Plantati in domo Domini: in atriis Dei nostri florebunt (Ps. XCI, 14).

576 (Vers. 8 seqq.) Cumque ingreditur [Vulg. ingressus est] princeps, per viam vestibuli portae ingrediatur, et per eamdem viam exeat. Et cum intrabit populus terrae in conspectu Domini in solemnitatibus, qui ingreditur per portam Aquilonis ut adoret, egrediatur per viam portae meridianae, et qui ingreditur per viam portae meridianae, egrediatur per viam portae Aquilonis. Non revertetur per viam portae, per quam ingressus est, sed e regione illius egredietur. Princeps autem in medio eorum, cum ingredientibus ingredietur, et cum egredientibus egredietur. Et in nundinis, et in solemnitatibus erit sacrificium ephi per vitulum, et ephi per arietem. Agnis autem erit sacrificium sicut invenerit manus ejus: et olei hin per singula ephi.

Princeps ille, de quo supra dictum est: Et intrabit princeps per viam vestibuli portae deforis, et per eamdem portam ingrediatur, et per eamdem egrediatur (Joan. X), liberi enim arbitrii est, et potestatem habet ponendi animam suam, et rursum resumendi eam: tamque ad nos veniens, quam ad coelestia conscendens, eadem majestatis suae utitur libertate. Denique non quaerit nundinas, nec solemnitates, nec differentiam ullam observat dierum: quia omne tempus ei festivitas est. Populus autem in nundinis tantum, et in solemnitatibus ingreditur et egreditur: et non per eamdem viam, sed per alteram atque alteram. Scriptum est enim: Et cum intrabit populus terrae in conspectu Domini in solemnitatibus: qui ingreditur per portam Aquilonis ut adoret, egrediatur per viam portae meridianae, et qui ingreditur per viam portae meridianae, egrediatur per viam portae Aquilonis: non revertetur per viam portae per quam ingressus est, sed e regione illius egredietur.

Quod non solum his praecipitur qui egrediuntur de Sodomis, et dicitur eis: Ne respicias retrorsum (Gen. XIX, 17); neque illis qui manum mittunt ad aratrum, ut non respiciant ea quae post tergum sunt. sed in domo quoque Domini constitutis, jubetur ne post terga respiciant, et revertantur ad egena et infirma elementa, et incipientes spiritu, carne consumantur [Al. consumentur]. sed ut de spiritualibus quoque ad majora procedant, et dicant cum Apostolo: Praeteritorum obliviscens, et in priora me extendens (Phil. III, 13). ut nequaquam ex parte cognoscant,

et ex parte prophetent, 577 sed veniant ad perfectum juxta eam tamen perfectionem quam potest capere humana natura. ut intelligamus illud Evangelicum: Et vos cum omnia feceritis, dicite, Servi inutiles sumus: quod debuimus facere, fecimus (Luc. XVII, 10).

Unde et Apostolus in eadem Epistola de duabus loquitur perfectionibus: quasi imperfectus enim scribit: Non quia jam accepi, aut quasi jam perfectus sim: persequor autem si apprehendam, in quo et comprehensus sum a Christo (Philipp. III, 13). Statimque quasi perfectus loquitur: Unum autem posteriorum obliviscens, ad ea quae in priora sunt me extendens: juxta propositum persequor ad bravium supernae vocationis. Quotquot ergo perfecti sumus, hoc sapiamus [Al. sapimus] (Ibid. XIV). Quomodo enim potest stare sententia, ut qui dixerat, Non quia jam accepi aut quia jam perfectus sum, audeat dicere: Quotquot ergo perfecti sumus, hoc sapiamus? Ex quo perspicuum est omnem hominem, et universam creaturam, quamvis ad perfectionem venerit, tamen indigere misericordia Dei, et plenam perfectionem ex gratia, non ex merito possidere.

Praecipitur itaque populo terrae, ut si ingreditur per portam Aquilonis ut adoret, egrediatur per viam portae meridianae. Quis est iste populus cui hoc praecipitur? Nempe gentilium; ut qui derelinquens portam Aquilonis, a quo exardescunt mala super terram, ingressus fuerit templum, non egrediatur nisi per viam portae meridianae, ad portam luminis, ad portam caloris, ad portam in qua sponsus cubat in meridie (Jer. I). Deni-

que dicitur in eodem Cantico canticorum: Surge, Aquilo, et veni, Auster (Cant. IV, 16). Qui vero ingreditur per viam portae meridianae, egrediatur per viam portae Aquilonis. Quisnam ille est populus? scilicet Judaeorum, qui derelinquens portam viae luminis, vadit ad portam Aquilonis, de quo dicitur: Aquilo ventus durissimus (Jer. I). Nam et olla Jeremiae a facie Aquilonis accenditur. Dicamus et aliter: Per portam Aquilonis ingreditur, qui peccata dimittit, et egreditur per portam meridianam, qui virtutes sequitur. Et econtrario, si justus lapsus fuerit in peccatis, ingreditur quidem per portam meridianam, sed egreditur per viam portae Aquilonis.

578 Princeps autem, inquit, in medio eorum erit, ingredientium scilicet, et egredientium, juxta illud quod scriptum est: Medius inter vos stat, quem vos ignoratis (Joan. I, 26). Et Apostolus: An ignoratis, quia Christus in vobis est (II Cor. XIII, 5)? Sin autem ignorantibus dicitur, quod medius inter eos stet Christus: quanto magis scientibus! Sed cum inter scientes Christus steterit: tunc corpus mortuum fiet propter peccatum, et spiritus vivens propter justitiam. Ingreditur autem princeps cum ingredientibus, et egreditur cum egredientibus, utrorumque virtutis atque peccati testis assistens. In nundinis ergo, et in solemnitatibus, sabbatorum videlicet, et kalendarum, et universae festivitatis, de qua in anterioribus locuti sumus, tam in vitulo, quam in ariete per singula ephi offerentur in sacrificio. In agnis vero non erit certus numerus, nec voluntati dimissum arbitrium; sed viribus quis utetur, et bono con-

scientiae: ut quantum potest, non quantum vult offerat, et super omnia olei hin per ephi singula, ut ungatur simila, et lucerna accendatur in conspectu Domini; et qui eo utitur, possit dicere: Ego autem sicut oliva fructifera in domo Domini (Ps. LI, 10).

(Vers. 12 seqq.) Cum autem fecerit princeps spontaneum holocaustum, aut pacifica voluntaria Domino, aperietur ei porta quae respicit ad Orientem, et faciet holocaustum suum, et pacifica sua, sicuti fieri solet in die sabbati: et egredietur claudeturque porta postquam exierit. Et agnum anniculum immaculatum faciet holocaustum quotidie Domino [Vulg. addit semper]: mane et mane faciet illud. Et sacrificium (sive manaa) faciet super eo mane, mane sextam partem ephi (sive mensurae); et de oleo tertiam partem hin, et [Vulg. ut] misceatur (sive juxta Symmachum, aspergatur) similae sacrificium (sive manaa), Domino legitimum, juge atque perpetuum. Facietis agnum et sacrificium, et oleum mane, mane, holocaustum sempiternum.

Ubi nos legimus, immaculatum, et in Hebraico scriptum est THAMIM (): Aquila perfectum interpretatur. Et ubi LXX MANAA (): Theodotio, sacrificium; Aquila et Symmachus, donum transferunt. Pro eo autem quod nos diximus, spontaneum, LXX ὁμολογίαν, id est, confessionem, verterunt: et 579 pro principe, ducem, hoc enim NASI () significat. Adhuc autem sermo de principe est, de quo Isaias loquitur: Ecce testimonium in gentibus, dedi eum principem et praeceptorem in gentibus (Isa. LV, 4). Et Ezechiel: Et ego Domi-

nus ero eis in Deum: et David princeps in medio eorum (Ezec. XXXIV, 24).

Cum igitur iste princeps fecerit spontaneum, et dixerit: Voluntaria, sive spontanea oris mei beneplacita fac, Domine (Ps. CXVIII, 108): spontaneum autem holocaustum, ut totum se offerat Deo, et pacifica voluntaria, quod in prioribus non invenitur; scriptum est enim: Et facient sacerdotes holocaustum ejus, et pacifica ejus: et de spontaneis ac voluntariis, quibus nunc dicitur, omnino reticetur, ut non necessitate faciant, sed voluntate: post holocaustum offerat pacifica, et reconcilietur Deo. Unde et virginitas major est nuptiis (I Cor. VII), quia [Al. qua] non exigitur, nec redditur, sed offertur.

Pro pacificis, quae Hebraice dicuntur SELAMIM (), LXX salutaria interpretantur: ut ipsa reconciliatio pacificorum, salus sit offerentis. Cum ergo hoc fecerit princeps, aperietur ei porta: vel juxta Septuaginta, aperiet sibi portam quae respicit ad Orientem; illam videlicet portam, de qua scriptum est: Haec porta Domini, justi intrabunt per eam (Ps. CXVII, 20), et unde oritur sol justitiae. Et faciet, inquit, holocaustum suum, et pacifica sua: de quibus nunc diximus. Faciet autem, quia spontaneum sacrificium est, et non alii pro eo facient sacerdotes, videlicet sicut fieri solet in die sabbati.

Idcirco [Al. Ergo] omni tempore holocaustum, et pacificum, quod offertur voluntarie, reseratam habet portam Domini: nec observat sabbatum, sed omnes dies ei reputantur in requiem. Denique postquam obtulerit holocaustum et pacifica,

statim egreditur, et clauditur post eum janua, sive claudit januam: ut servetur principi privilegium suum, nec sacrificia ejus populo misceantur. Et quia generaliter dixerat, spontaneum holocaustum, aut pacifica voluntaria Domino, nec apposuerat taurum sive vitulum, et arietem vel ovem, hircumque pro peccato, docet quod sit ipsum holocaustum: Agnum, inquiens, anniculum immaculatum faciet holocaustum: et non certis diebus, sed quotidie, nec qualibet hora, sed mane, 580 mane faciet illum: per singula videlicet mane, quando, orto sole, lucis exordium est.

De quo mane David loquitur in psalmo: Mane exaudies vocem meam: mane astabo tibi et videbo (Ps. V, 4). Et alio loco: Ad vesperum demorabitur fletus, et in matutino [Al. ad matutinum] laetitia (Ps. XXIX, 6). Et iterum: Deus, Deus meus, ad te de luce vigilo (Ps. LXII, 1). Qui sit autem iste agnus immaculatus, sive perfectus et anniculus, Isaias plenius docet, dicens: Sicut ovis ad victimam ductus est, et sicut agnus in conspectu tondentis se sine voce et non aperuit os suum (Isa. LIII, 7). Et Jeremias: Ego autem sicut agnus innocens ductus ad victimam, non cognovi (Jer. XI, 19). Et Joannes Baptista: Ecce agnus Dei, qui tollit peccata mundi (Joan. I, 29).

Iste est agnus qui immolatur in Aegypto, de cujus sanguine armantur postes fidei, et exterminator excluditur (Exod. XII). Anniculus autem, quia praedicavit annum Domini acceptabilem, et diem retributionis. Nec miretur lector, si idem et princeps est, et sacerdos, et vitulus, et aries, et agnus, cum in Scripturis sanctis pro varietate

causarum legamus eum Dominum, et Deum, et hominem, et prophetam, et virgam, et radicem, et florem, et principem, et judicem, et regem, justum, et justitiam. apostolum, et episcopum, brachium, servum, unguentum, pastorem, filium, et puerum, unigenitum, et primogenitum, ostium, viam, angelum, sagittam et sapientiam, et multa alia, quorum omnium, si voluero testimonia dicere, proprio libro indigent.

In holocausto itaque istius agni immaculati et anniculi, qui mane semper offertur, faciet ipse princeps sacrificium, sive MANAA: et similam, sive donum mane, mane sextam partem ephi, subauditur similae. Sexta autem pars ephi, dimidius modius est. Si enim ephi, decima pars cori est, id est, tres modii: nulli dubium, quin sexta pars ephi, dimidium faciat modium. De oleo quoque mensurae hin, tertia pars offertur: ut misceatur, sive aspergatur similae sacrificium Deo, legitimum, juge atque perpetuum, quod nulla intermittitur die: sed omni tempore, orto sole, semper offertur, ut impleatur quod in fine capiuli hujus ponitur: Faciet agnum in sacrificium: et oleum mane, mane holocaustum sempiternum.

581 (Vers. 16, 17 et seqq.) Haec dicit Dominus Deus: Si dederit princeps (sive dux) donum alicui de filiis suis, haereditas ejus filiorum suorum erit: possidebunt eam haereditarie. Sin autem dederit legatum de haereditate sua uni servorum suorum, erit illius usque ad annum remissionis (pro quo Theodotio ipsum verbum Hebraicum posuit, DEROR) sed revertetur ad principem: haereditas autem ejus filii ejus erit. Et non accipiet princeps

de haereditate populi per violentiam, et de possessione eorum: sed de possessione sua haereditatem dabit filiis suis: ut non dispergatur populus meus unusquisque a possessione sua.

Huc usque sermo de principe, nunc de haeredibus ejus praecepta tribuuntur: immo de donis, haereditate atque legatis, quibus dare debeat, et quorum sit vel ad tempus, vel aeterna possessio. Si, inquit, filiis suis dederit vel donum, vel haereditatem, ipsi possidebunt eam: quia eis successionis jure debetur, et de alio ad alium non potest transire possessio. Sin autem dederit uni servorum suorum legati nomine, tam diu habebit possessionem, quamdiu vel septimus annus remissionis, qui dicitur DEROR (), vel jubilaeus, hoc est quinquagesimus, adveniat: quando omnis emptio, atque donatio revertitur ad priores dominos: ita ut servus usum habeat pro tempore, et proprietatem possessionis filii principis. Quod autem sequitur: Et non accipiet princeps de haereditate populi per violentiam (Lev. XXIII), sive ut Septuaginta transtulerunt, ut opprimat eos, vel ut Aquila et Symmachus, ut affligat eos atque contristet: sed de possessione sua haereditatem dabit filiis suis: suggillat non solum illius temporis sacerdotes, et principes, sed nostri quoque, qui ditiores fiunt sacerdotii dignitate, et praeter ea quae sibi Domini dispositione debentur, tollunt a pauperibus per violentiam: vel sub honoris nomine divites spoliant, ut ipsis quoque filiis suis, quibus paterna debetur haereditas, nil debeant derelinquere, nisi quod sibi a parentibus derelictum est. Ergo qui ditior est sacerdos, quam

venit ad sacerdotium, quidquid plus habuerit, non filiis debet dare, sed pauperibus, et sanctis fratribus, et domesticis fidei, qui vincunt merita liberorum, ut reddat ea quae Domini sunt, 582 Domino suo, qui loquitur in Evangelio: Quidquid uni istorum fecistis, mihi fecistis (Mat. XXV, 40). Ipse enim in pauperibus suscipitur hospitio; visitatur in carcere: nudus tegitur: sitiens bibit: saturatur esuriens. Ut non dispergatur, inquit, populus meus a possessione sua. Si enim licentiam habuerit princeps, vel accipere, vel rapere, vel sub figura honoris tenere quae non sunt sua, et liberis derelinquere, populus qui in nomine Dei fuerat congregatus, dispergetur in partes atque lacerabitur: sive juxta Legem, ne paulatim alterius haereditas transeat ad alium, et pereat funiculus divisionis, per quem forte ad unumquemque venit haereditas. Dispergit ergo populum Dei, et aufert ab eo possessionem fidei sempiternam, qui aliena dona vel bona, vel rapina, vel adulatione, vel blanditiis, vel praetextu religionis, filiis fratribusque, et consanguineis derelinquit.

(Vers. 19 seqq.) Et introduxit me per ingressum qui erat in latere (vel post tergum) portae in gazophylacia sanctuarii ad sacerdotes (sive in exedras et thalamos) qui respiciebant ad aquilonem: et ecce ibi erat locus vergens ad occidentem (sive ad mare: et ut LXX transtulerunt, separatus). Et dixit ad me: Iste est locus ubi coquent sacerdotes, pro delicto, et pro peccato (sive pro ignorantia et propterea) ubi coquent sacrificium (sive manaa et donum) ut non efferant in atrium exterius, et sanctificetur populus. Et eduxit me in

atrium exterius, et circumduxit me per quatuor angulos atrii: et ecce atriolum erat in angulo atrii, atriola singula per angulos atrii. In quatuor angulis atrii atriola disposita, quadraginta cubitorum per longum, et triginta per latum. Mensurae unius quatuor erant: et paries per circuitum ambiens quatuor atriola: et culinae fabricatae erant subter porticus per gyrum (sive propter accubita quae Aquila, στιβάδας interpretatus est: Symmachus περιφραγματα, Theodotio ipsum verbum Hebraicum posuit TUROTH). Et dixit, inquit, ad me: Haec est domus culinarum, in qua coquent ministri domus victimas populi [Vulg. addit Domino (sive victimam): Hoc enim Hebraice significat ZEBA ().

Vir qui calamum tenebat manu et funiculum caementarii, quo aedificium 583 metiretur, introduxit, inquit, me per ingressum, qui erat ex latere portae, vel post tergum portae. Nec posuit cujus portae, Orientalis, Australis, aut alterius plagae: sed reliquit incertum, ut irem ad locum sanctuarii, et in gazophylacia, sive in cubicula sacerdotum, quae respiciebant ad aquilonem et ad mare: ad septentrionem videlicet et ad occidentem: hanc habente Scriptura sacra consuetudinem, ut pro situ terrae Judaeae, semper mare Occidentem vocet. Et considerandum quod locus sacerdotum, ubi pro delicto, sive ignorantia, et pro peccato coquuntur sacrificia, ne cruda offerantur, in atrium exterius ad Aquilonem et Occidentem positus sit: unde ventus frigidissimus oritur, et ubi solis lumen occumbit. Ex quo ostenditur, quidquid ad edulium pertinet, vel pro errore esse, vel pro

peccato. Sin autem et pro ignorantia offertur sacrificium, quanto magis pro delicti conscientia! Unde et Job offerebat mane quotidie hostiam pro filiis suis (Job. I), timens ne per ignorantiam deliquissent. Quod autem sequitur: Ut non offerant in atrium exterius, et sanctificetur populus, qui sanctificationi non fuerat praeparatus, illud significat, ne facile non sanctificatis sancta tribuamus: nec mittamus, juxta Evangelium, margaritas ante porcos, nec demus sanctum canibus (Mat. VII). Denique Moyses tribus diebus ab omni immunditia, et ab uxorum complexu vult populum sanctificari, ut accedat ad montem Sina, et sanctificatus sancta suscipiat (Exod. XIX). Si autem accessuri ad audienda et suscipienda verba Dei, sanctificari jubentur ab uxoribus, manifestum est in Lege illud Apostolicum contineri: Nolite fraudare invicem, nisi forte ex consensu ad tempus, ut vacetis orationi (I Cor. VII, 5): et ex consensu abstinendum ab uxoribus, ut vacemus orationi.

Post haec scriptum est: Et eduxit me in atrium exterius, et circumduxit me per quatuor angulos atrii: et ecce atriolum erat in angulo atrii, atriola singula per angulos atrii, in quatuor angulis atrii atriola disposita. Ille vir quem saepe commemorat, eduxit eum de loco sacerdotum qui vergebat ad Aquilonem, sive 584 qui erat separatus, ubi coquunt sacerdotes pro delicto, et pro peccato, vel ignorantia: eduxit autem in atrium exterius. Ex quo intelligimus illud atrium de quo egressus est, fuisse interius, et multa esse atria in Scripturis sanctis, de quibus legimus: Qui statis in domo

Domini, in atriis domus Dei nostri (Ps. CXXXIV, 2). Et in Joanne: Et alias oves habeo quae non sunt ex hoc atrio, et illas oportet me adducere: et vocem meam audient, et fiet unum atrium et unus pastor (Joan. X, 16): hoc enim Graece αὐλὴ significat, quod Latina simplicitas in ovile transtulit. Quando autem dicit, ex hoc atrio, ostendit esse et aliud: quod vel in gentium turba ad distinctionem Israel, vel in coelis ad separationem terreni atrii demonstratur: et pro qualitate meritorum unicuique officio atrium delegatum, super quo in anterioribus plenius disputatum est. Hoc autem atrium de quo nunc sermo est, per singulos angulos quatuor habebat atriola, quae LXX minora vocant, et nos pro facilitate sensus ὑποκοριστικῶς, atriola diximus. Quadraginta cubitorum erant per longum, et triginta per latum. De quibus numeris in hoc eodem Propheta disputasse me memini, quod aliud ad tribulationes et angustias, aliud ad perfectam referatur aetatem. Unde quadraginta diebus Moyses, et Elias, et Dominus atque Salvator in eremo jejunarunt (Exod XXXIV; III Reg XIX; Mat IV; Luc III): et ad sacerdotale officium non post vicesimum quintum aetatis annum, sed post tricesimum accedunt. Quamobrem et Dominus triginta annorum erat, cum venit ad baptismum: et in hoc eodem Propheta tricesimus annus ponitur in exordio. Ubi igitur cibi, ibi et angustia atque tentatio, per quae parantur cibi. Et ubi in perfecti viri venerimus aetatem, ibi calcanda sunt omnia, et dicendum: Habentes victum et vestitum, his contenti simus (I Tim. VI, 8). Et: Si dederit mihi Dominus cibum

ad vescendum, et vestem ad operiendum (Gen. XXVIII, 20). Vel certe illud: Esca ventri, et venter escis: Deus autem et hunc et illas destruet (I Cor. VI, 13). Neque enim in futuro manducabimus et bibemus, sed illo vescemur pane qui de coelo descendit, de quo in Psalterio canitur: Panem angelorum 585 manducavit homo (Ps. LXXVI, 25). Et: Meus cibus est, ut faciam voluntatem ejus qui misit me (Joan. IV, 34). Quod autem mensura una atriolorum erat quatuor, quae atrii majoris angulos possidebant, quatuor mundi significat plagas (Genes. III): quod in sudore vultus nostri comedamus panem, et omnis labor ventri stercorique proficiat: quae quatuor atriola, vel unus paries ambiebat, et culinae fabricatae erant subter porticus per gyrum, vel propinqua habebant accubita: ut ubi cibi, ibi et mensurarum praeparatio. Et ne forsitan ignoraret propheta quid essent quae cerneret, dixit ad eum: Haec est domus culinarum, in qua coquent ministri Domini victimas populi. Populi quidem victimae, quae offerentur pro delicto, sive peccato, et ignorantia, sunt alimenta, et refrigeria sacerdotum: ut meminerint nihil se aliud debere appetere, cum etiam in templo carnes ad eorum refrigeria praeparatae sint.

(Cap XLVII---Vers 1 seqq.) Et converti [Vulg convertit] me ad portam domus. et ecce aquae egrediebantur subter limen domus ad Orientem. Facies enim domus respiciebat ad Orientem. Aquae autem descendebant in latus templi dextrum ad meridiem altaris. Et eduxit me per via portae Aquilonis, et convertit me ad viam foras portam exteriorem, viam quae respiciebat ad

Orientem, et ecce aquae redundantes a latere dextro cum egrederetur vir ad Orientem, qui habebat funiculum in manu sua, et mensus est mille cubitos, et transduxit me per aquam usque ad talos (sive transivit in aqua aquam remissionis). Rursumque mensus est mille, et transduxit me per aquam usque ad genua (sive transivit in aqua aquam usque ad femora). Et mensus est mille, et traduxit me per aquam usque ad renes (sive et transivit aquam usque ad lumbos). Et mensus est mille torrentem, quem non potui pertransire, quoniam intumuerant aquae profundae [Al. profundi] torrentis, qui non poterat [Vulg. potest] transvadari. Pro quo LXX transtulerunt: Et mensus est mille, et non poterat pertransire: quoniam ferebatur aqua instar praecipitis torrentis, qui transiri non potest.

Aquae istae quae egrediebantur subter limen domus, id est templi, non ferebantur ad Aquilonem et ad 586 Occidentem: sed et ad Orientem, et in latere templi dextro, id est, ad Meridiem, ipsamque Meridiem non cujuslibet loci, sed altaris. Ex quo perspicuum fit, sacras esse aquas, et Salvatoris nostri significare doctrinam, juxta illud quod scriptum est: De Sion egredietur lex, et verbum Domini de Jerusalem (Isai. II, 3). Et in alio loco: Repleta sunt omnia scientia Domini, sicut aqua multa operiens mare (Isai. XI, 9). De his aquis et Zacharias Propheta vaticinatus est, dicens: In die illo egredietur aqua vivens de Jerusalem, et medium ejus in mare primum: medium autem illius in mare novissimum (Zach. XIV, 8). De his aquis et ad Samaritanam Dominus loque-

batur: Si scires quis est qui dicit tibi, Da mihi bibere, tu forsitan petisses eum, et dedisset tibi aquam viventem (Joan. IV, 10). Et iterum: Omnis qui bibit de aqua ista, sitiet denuo: qui autem biberit ex aqua quam ego dabo ei, non sitiet in aeternum (Ibid., 13). Et in templo clamabat atque dicebat: Si quis sitit, veniat ad me, et bibat. Qui credit in me (sicut dicit Scriptura) flumina de ventre ejus fluent aquae vivae: hoc autem dixit de spiritu quem accepturi erant credentes in eum (Joan. VII, 37, 38). Istae sunt aquae de quibus propheta loquebatur in psalmo: Super aquas refectionis educavit me (Ps. XXII, 2). Et Ezechiel: Assumam vos de gentibus et de terris, et aspergam super vos aquam mundam, et mundabimini ex omnibus immunditiis vestris (Ezech. XXXVI, 24, 25). Apparuerunt enim fontes aquarum. Et in nonagesimo secundo Psalmo canitur: Elevaverunt flumina, Domine, elevaverunt flumina voces suas a vocibus aquarum multarum. Mirabiles elationes maris (Ps. XCII, 2, 3). Istae sunt aquae Siloe, quae vadunt cum silentio, de quibus loquitur Isaias: Haurietis aquas de fontibus Salvatoris (Isai. XII, 3). Et Psalmista: Benedicite Domino de fontibus Israel (Ps. LXVII). Et idem Isaias de Domino Salvatore: Iste, ait, habitabit in excelsa spelunca petrae fortissimae. Panis ei dabitur, et aqua illius fidelis (Isai. XXXIII, 16). Erupit enim in deserto aqua, et vallis in terra sitienti. Diciturque credentibus: Noli timere, quoniam redemi te; meus es tu, et si transieris per aquam, tecum ego sum (Isai. XLIII, 1, 2). Et rursum: Qui sititis, ite ad aquam (Isai. LV, 1): Et per Jeremiam loquitur Deus

(Isai LV, 1): Duo mala 587 fecit populus meus. Me dereliquerunt fontem aquae vivae, et foderunt sibi lacus, qui aquam continere non possunt (Jer. II, 13).

Sicut igitur legimus in bonam partem aquas quae egrediuntur de limine templi, et referuntur ad doctrinam Ecclesiae: sic sunt aquae amarae, et aquae pessimae ad quas Jeremias propheta nos prohibet accedere, dicens (Ibid. 18): Quid vobis et viae Aegypti, ut bibatis de aquis Geon? quae Hebraice dicuntur SIOR (), id est, turbidae atque coenosae. De quibus iratus super haereticis loquitur Deus: Ecce ego cibabo eos angustiis, et dabo eis potum aquam fellis (Jerem. IX, 15); in qua draco regnat Aegyptius, qui dicit: Mea sunt flumina, et ego feci ea; qui omne excelsum videt, et ipse est rex eorum qui in aquis sunt. Unde vir Ecclesiasticus Dominum deprecatur, et dicit: Salvum me fac, Domine, quoniam intraverunt aquae usque ad animam meam. Infixus sum in limo profundi, et non est substantia, et tempestas demersit me (Ps. LXVIII, 1, 2). Et iterum; Libera me ab his qui oderunt me, et de profundis aquarum: non me praecipitet tempestas aquae, nec absorbeat me profundum, neque urgeat super me puteus os suum (Ibid. XV, 16). Et in alio psalmo: Nisi quia Dominus erat in nobis, dicat nunc Israel: nisi quia Dominus erat in nobis. Cum exsurgerent homines in nos, forsitan vivos deglutissent nos. Cum irasceretur furor eorum super nos, forsitan aqua absorbuisset nos (Psal. CXXIII, 1-3). Et Sponsa in Cantico canticorum: Aqua multa non poterit restinguere charitatem, et flumina

non demergent eam (Cant. VIII, 7). Ista est aqua, de qua dicit Osee: Contempsit me Galaad civitas, quae operatur vanitates, conturbans aquam, et fortitudo ejus viri piratae (Osee VI, 7, 8). Quae aqua alio nomine vocatur MARA, hoc est, amaritudo; in quam lignum Crucis mittitur, et amara vertuntur in dulcia. Considera legem Moysi, si intelligatur juxta sensum carneum Judaeorum, quomodo amara sit, effodiens oculum pro oculo, dentem pro dente (Exod. XXI): vide in Thamar fornicationem (II Reg. XIII), et Osee junctum fornicariae, Jeremiae περιζωμα (Osee I, Jerem. XIII), Moysi uxorem Aethiopissam, et interfectionem Aegyptii, et mille alia, quae si intelligamus juxta occidentem litteram, et non juxta spiritum vivificantem, amara sunt, et lectorem suum non tam aedificant quam destruunt (Num. XII, Exod. II).

588 Istae igitur aquae quae egrediuntur de templo Domini, et pergunt ad Orientem, et descendunt in latus Templi dextrum, ad altaris Meridiem, ubi sponsus convivas suos pascit, et accubat. Quod autem sequitur: Et eduxit me per viam portae Aquilonis, et convertit ad viam foras portam exteriorem, viam quae respiciebat ad Orientem, illud latenter ostendit, quod statim ad portam Orientalem pervenire non possumus, nisi per viam portae Aquilonis longo circuitu perveniamus ad eam. Nisi enim ventum frigidissimum vicerimus calore fidei, et calcaverimus regiones ejus: ut impleatur illud in nobis Apostolicum: Deus autem conteret satanam sub pedibus vestris velociter (Rom. XVI, 20), portam per quam egrediuntur aquae, et sunt a latere dextro, ingredi

non valebimus. Et nota quod aquae istae quae ingrediuntur per portam Orientis, intantum laevas partes fugiunt, ut a dextris altaris ad Meridiem pergere describantur. Vir autem, inquit, ille qui habebat funiculum in manu, cum me duxisset per portam Aquilonis forinsecus ad viam, quae respiciebat Orientem, et ipse quoque esset in eodem loco, mensus est ejusdem aquae mille cubitos. et transduxit me per aquam usque ad talos, quos Aquila et Symmachus, et Theodotio ἀστραγάλους interpretati sunt, pro quibus LXX transtulerunt: et transivit [Al. sed transibit] in aquam, aquam remissionis. quod intelligere possumus prima hominum significare peccata, quae ingredientibus nobis aquas Domini dimittuntur, et baptismi ostendunt gratiam salutarem et initia sunt profectuum, tamen ipsa sublimia. Denique ad talos usque pertingunt, qui plantae calcaneoque vicini sunt, qui patet morsibus colubri, dicente Domino: Tu ejus observabis caput, et ipse observabit tuum calcaneum (Gen. III, 15, sec. LXX). Et in Psalterio de Juda dicitur proditore: Qui edebat panes meos, magnificavit super me supplantationem (Ps. XL, 10), sive calcaneum, hoc enim Graecum πτέρνη [Mss. πτέρνα] significat. Post mille autem cubitos qui perveniunt usque ad talum, mensus est alios mille cubitos in aqua, et transduxit me usque ad genua. Post remissionem siquidem peccatorum, et iter profectuum, quando paululum de terrenis ad altiora 589 conamur ascendere, flectimus Domino genua, dicente Apostolo: Ut omne genu flectatur [Al. flectat], coelestium, terrestrium et infernorum:

et omnis lingua confiteatur, quoniam Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris (Philip. II, 10). Tertio mensus est mille alios cubitos, et transduxit, inquit, me per aquam usque ad renes. His enim gradibus ad sublimia pervenimus: quae tamen ipsa sublimia usque ad lumbos et renes perveniunt, ut omnis in nobis ignobilis libido truncetur; et possideamus sanctificationem corporis, sine qua nemo videt Deum. Unde et in hoc eodem propheta (Supra VIII): a pedibus usque ad lumbos Deus igneus cernitur. Indigent enim igne, et purgatione opera lumborum, dicente justo: Quoniam lumbi mei repleti sunt illusionibus (Ps. XXXVII, 8), per quos nobis et in die, et in noctium phantasmate illudit inimicus. Et a lumbis vero usque ad caput et verticem, pretiosissimo metallo electri fulgore resplendet: ut nihil in se sordidum, nihil habeat vilitatis. Unde nunc quarto dicitur: Et mensus est mille, subauditur, cubitos, torrentem (quod LXX non transtulerunt) quae non potui pertransire: multo melius quam Septuaginta qui dixerunt, et non poterat [Al. quem non potuit] pertransire. Propheta enim et omnis humana natura, post lumbos torrentem cogitationum, et incentiva in corde vitiorum, non potest pertransire. Vir autem ille qui indutus erat BADDIM, et ductor prophetae, liquido pertransiit: qui peccatum non fecit, nec dolus inventus est in ore ejus (Isai. LVI). Causasque reddit, cur propheta mille quartos [Al. quarto] cubitos non potuerit pertransire: quoniam, inquit, intumuerant aquae profundae torrentis, qui non potest [Al. poterat] transvadari. Et quomodo scriptum

est, gloriante propheta: Torrentem pertransivit anima nostra (Ps. CXXIII, 5)? Sed facile solvitur, si sciamus pro hoc scriptum esse in Hebraeo: Torrens pertransiit animam meam. De hoc torrente et Isaias loquitur: Ecce ego inclino super eos sicuti fluvium pacis, et sicut torrentem inundantem gloriam (Isai. LXVI, 12). Et in tricesimo quinto psalmo de sanctis dicitur: In protectione alarum tuarum sperabunt. Inebriabuntur ab ubertate domus tuae, et torrente deliciarum tuarum 590 potabis eos; quoniam apud te est fons vitae (Psal. XXXV, 8, 9). Et in centesimo vicesimoquinto: Converte, Domine, captivitatem nostram, sicut torrens in Austro (Psal. CXXV, 5). Et super Salvatore: De torrente bibet in via (Ps. CIX, 7). Quis enim hominum gloriari potest castum se habere cor (Prov. XX)? vel ad cujus mentem per oculorum fenestras, mors concupiscentiae non introibit [Al. introivit] (Jerem. IX), et (ut parum dicam) animi titillatio? Mundus enim in maligno positus est (I Joan. V, 19); et a pueritia appositum est cor hominis ad malum, ut ne unius quidem diei a nativitatis suae exordio, sine peccato sit humana conditio (Job. XV). Unde et David confitetur in psalmo: Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, et in peccatis concepit me mater mea (Ps. L, 7). Non iniquitatibus matris meae, vel certe meis, sed in iniquitatibus humanae conditionis. Unde et Apostolus dicit: Regnavit mors ab Adam usque ad Moysen, etiam super eos qui non peccaverunt in similitudinem praevaricationis Adae (Rom. V, 14). Quod cubitos genere masculino, et non neutrali, cubita dicimus, juxta regulam grammatico-

rum, et in superioribus docui, non nos ignorantia hoc facere, sed consuetudine propter simplices quosque et indoctos, quorum in congregatione Ecclesiae major est numerus.

(Vers. 6 seqq.) Et dixit ad me: Certe vidisti, fili hominis; et eduxit me, et convertit ad ripam torrentis (sive fluminis). Cumque me convertissem (sive convertisset), ecce in ripa torrentis (sive fluminis) ligna multa nimis (sive arbores multae nimis) ex utraque parte. Et ait ad me: Aquae istae quae egrediuntur ad tumulos sabuli Orientis [Vulg. Orientalis], et descendunt ad plana deserti (sive aqua ista quae egreditur in Galilaeam, quae vergit ad Orientem, et descendit ad Arabiam), intrabunt mare, et exibunt, et sanabuntur aquae. Et omnis anima vivens (vel animalium) quae serpit (sive serpentium), quocumque venerit torrens (sive fluvius), vivet: et erunt pisces multi satis postquam venerint illuc aquae istae: et sanabuntur, et vivent omnia ad quae venerit torrens (sive fluvius). Et stabunt super illas piscatores ab Engaddi usque ad Engallim, siccatio sagenarum erit. Plurimae species erunt piscium ejus: sicut pisces maris magni, multitudinis nimiae. In his autem quae egrediuntur ripas et sunt palustria, non sanabuntur, sed [Vulg. quia] in salinas dabuntur. Et super torrentem (sive fluvium) orietur in ripis ejus ex utraque parte omne lignum pomiferum (sive frugiferum), non defluet folium ex eo (sive non inveterascet ex eo): et non deficiet fructus ejus. Per singulos menses afferet primitiva (sive innovabuntur omnia); quia aquae ejus de sanctuario egredientur, et erit fructus ejus in

cibum, et folia ejus ad medicinam (sive et ascensio ejus ad sanitatem).

Totum capitulum quamquam prolixum sit, simul ponere volui, ne sensum legentis interrumperem, et lectionis ordo divisus in partes, audientis intelligentiam conturbaret.

Primumque dicendum, quod pro torrente in Hebraico dicitur NEHEL (), et Graeco sermone χειμάῤῥους appellatur, LXX flumen transtulerunt.

Deinde pro Galilaea, quae Hebraice dicitur GALILA (), Aquila θίνας interpretatus sit, quod tumulos significat arenarum; Symmachus μεθόριον, quod possumus transferre confinium. Pro Arabia quoque Symmachus, inhabitabilem; Aquila, humilia vel plana; Theodotio, Araba transtulerunt.

Dicamus ergo quid nobis videatur in singulis.

Vir ille qui erat ductor Ezechielis, commonet prophetam, ut diligentius intueatur et videat, et occulta mysteria oculis mentis attendat.

Vocat autem filium hominis, vel in figuram Domini Salvatoris; et enim Ezechiel interpretatur, fortitudo, vel imperium Dei: vel certe ad commotionem fragilitatis humanae; ne obliviscatur conditionis suae, dum ei magna monstrantur.

et commonitum ducit, atque convertit ad ripam torrentis, ut quoniam mediam profunditatem transire non potuerat [Al. poterat], saltem ea quae in ripis sunt recognoscat.

Cumque, ait, me convertissem, sive ille me convertisset, qui ductor erat et monitor; ecce in

ripa torrentis, sive fluvii, ligna multa, vel arbores plurimae nimis ex utraque parte.

Torrens iste qui pro aquarum abundantia fertur more torrentis, et suscipit de coelo pluvias, de quo in praeterita diximus lectione, ipse a LXX appellatur fluvius, eo quod perpetuas aquas habeat: nec de pluviis hinc inde collectas, sed de vivo et perpetuo fonte manantes.

De quo fluvio multa in Scripturis sanctis legimus; sed in praesentiarum pauca dicenda sunt, ac primum illud: Fluminis impetus laetificat civitatem Dei (Ps. XLV, 4). Et in alio loco: Flumen Dei repletum est aquis, praeparasti cibum eorum, quia sic est praeparatio tua (Ps. LXIV, 10). Rursumque pluraliter: Elevaverunt flumina, Domine, elevaverunt flumina voces suas, a vocibus aquarum multarum: Mirabiles elationes maris (Ps. XCII, 2-4). Et in Isaia: Faciam in deserto viam, et in invio flumina (Isai. XLIII, 19). Et in alio ejusdem loco manifestius: Apparebit in Sion fluvius decurrens gloriosus in terra sitienti (Isai. XLIV, 3).

Super hunc fluvium erant arbores plurimae ex utraque parte ripae; ut inter duo scilicet Instrumenta, vetus et novum, clausus curreret fluvius.

Ligna autem multa, vel arbores plurimas et multas nimis, illas arbitror quas in paradiso Scriptura commemorat pomis variis abundare; docetque prophetam ductor praevius et magister, et dicit: Aquae istae quae egrediuntur, vel in Galilaeam gentium, juxta LXX, vel (ut verius in Hebraeo continetur) ad tumulos sabuli Orientalis, et descendunt ad plana deserti, vel ad

Arabiam, intrabunt mare, vel ad exitus maris, et sanabuntur aquae.

Aquas vel baptismi gratiam, vel Evangelicam significare doctrinam, dudum diximus.

Quae si egrediantur de limine templi Domini, et Apostolicam teneant disciplinam, tumulos sabuli, steriles prius, et infertiles faciunt esse frugiferos, et omnia plana atque deserta ita irrigantur, ut exprimant in se Jerichontini fluvii sacramentum (IV Reg. II): quem Elisaeus Evangelico et Apostolico curavit sale, intantum ut ubi prius sterilitas fuerat et mors, ibi ubertas esset et vita.

Nec solum deserta sanarunt, sed intrant mare Orientale, mare videlicet mortuum in quo nihil poterat esse vitale, et mare amarissimum, quod Graece limnen asphaltitin, id est, stagnum bituminis vocant.

Mirumque in modum aquis Evangelicis aquae sanantur mortuae, quae ab eo quod nihil in se vitale habeant, nomen mortis sortitiae sunt.

Non enim noverant eum qui dicit: Ego sum vita et veritas (Joan. XIV, 6).

Et revera juxta litteram huc usque nihil quod spiret, et possit incedere, prae amaritudine nimia, in hoc mari reperiri potest: nec cochleolae quidem parvique vermiculi et anguillae, et caetera animantium sive serpentium genera, quorum magis corpuscula possumus nosse quam nomina. Denique si Jordanis auctus imbribus pisces illuc influens rapuerit, statim moriuntur, et pinguibus aquis supernatant.

Cum haec itaque nihil utilitatis habeant, ut simplex sermo testatur, etiam si facta fuerint,

quod stulta Judaeorum superstitio credit, juxta intelligentiam spiritalem Domini torrente curatae, habebunt pisces plurimos, et vivent omnia ad quae torrens iste pervenerit;

ita ut piscatores stent super ripas ab Engaddi, usque ad Engallim: quorum prius fontem, sive oculum haedi: sequens fontem oculumve vitulorum sonat.

Engallim enim in principio est maris Mortui, ubi Jordanis ingreditur. Engaddi vero, ubi finitur atque consumitur.

Mare autem Mortuum illud puto esse, de quo Zacharias loquitur: In die illa egredietur aqua vivens de Jerusalem, et medium ejus in mare primum (Zach. XIV, 8). Daniel quoque in haec verba consentit: Videbam, et ecce quatuor venti coeli innitebantur in mari magno (Dan. VII, 2). Et David: Mirabiles elationes maris (Psal. XCII, 4). Et ex persona Salvatoris in psalmo: Veni in profundum maris et tempestas demersit me (Psal. LXVIII, 2). Rex quoque Aegypti juxta eumdem Ezechielem draco appellatur (Ezech. XXXII), qui habitat in mari, et ventilat fluminibus quasi cornibus suis. Et iterum, Hoc mare magnum et spatiosum (Psal. CIII, 25).

Quod quamdiu non susceperit in se aquas fluminis, sive torrentis, omne quod in se habet, mortificat;

sed Dominus de quo dictum est, Percutiet, et curabit post duos dies, et in die tertio surgemus, et vivemus in conspectu ejus (Osee VI, 2), Ipse loquitur in eodem Propheta Osee: Ego colligavi Ephraim, suscepi eum in brachio meo, et non

cognoverunt, quia sanavi eos in corruptione hominis (Osee XI, 3-4); qui vulneratus est propter peccata nostra, et infirmatus pro iniquitatibus nostris. Disciplina pacis nostrae super eum, et livore ejus sanati sumus (Isai. LIII, 5).

Ipse istud mare quod est salsissimum, et nimia amaritudine mortuum, sua morte sanavit, qui dicit per Isaiam: Spiritus Domini super me, propter quod unxit me; evangelizare pauperibus misit me; sanare eos qui contriti sunt corde (Isai. LXI, 1). Unde et per Jeremiam clamitat: Convertimini, filii convertentes, et sanabo contritiones vestras (Jerem. III, 22).

Dixit enim populus impatiens, et dolorem vulnerum suorum diutius ferre non sustinens: Transivit aestas, pertransiit messis, et nos salvati non sumus. Unde respondit eis Dominus: Numquid resina non est in Galaad, aut medici non sunt ibi? Quare non ascendit sanatio filiae populi mei (Jerem. VIII, 22)?

Et ipse Jeremias vociferatur, et dicit: Sana me, Domine, et sanabor: salvum me fac, et salvus ero (Jerem. XVII, 14).

Denique angeli qui praesides erant populi Judaeorum eo tempore quando clamavit multitudo insipiens, et ait, Sanguis ejus super nos, et super filios nostros (Matth. XXVII, 25); et, Velum templi scissum est, et omnia Hebraeorum sacramenta reserata, responderunt praecipienti Domino, atque dixerunt: Curavimus Babylonem, et non est sanata: relinquamus eam (Jerem. LI, 9), urbem videlicet confusionis atque vitiorum.

Unde et Josephus in sua narrat Historia, quod postquam Dominus crucifixus est, et velum templi scissum est, sive liminare templi fractum corruit, audita sit vox in adytis templi virtutum coelestium, Transeamus ex his sedibus.

Hoc totum non superfluo, sed necessario dictum sit, quia mare Mortuum, influente in se flumine Domini, dicitur esse curatum.

Super hoc mare ab Engaddi, oculo et fonte haedi, qui pro peccato semper offertur ad Engallim, fontem vitulorum, qui mactantur Domino, et imitantur vitulum cornua efferentem et ungulas, qui in typo Salvatoris ad altare mactatur, erunt piscatores, quibus loquitur Dominus Jesus: Venite ad me, et faciam vos piscatores hominum (Matth. IV, 19): de quibus et Jeremias: Ecce ego, inquit, mittam piscatores (Jer. XVI, 16).

Et plurimae species, immo genera piscium erunt in mari quondam mortuo. Quos pisces ad dexteram partem jubente Domino extraxit Petrus, et erant centum quinquaginta tres: ita ut prae multitudine eorum retia rumperentur (Joan. XXI).

Aiunt autem qui de animantium scripsere naturis et proprietate, qui αἰλιευτικά tam Latino, quam Graeco didicere sermone, de quibus Oppianus Cilix est, poeta doctissimus, centum quinquaginta tria esse genera piscium quae omnia capta sunt ab apostolis, et nihil remansit incaptum, dum et nobiles et ignobiles, divites et pauperes, et omne genus hominum de mari hujus saeculi extrahitur ad salutem.

Quod autem sequitur: In littoribus ejus, et in palustribus, sive in his quae extra littora egrediuntur, aquae non sanabuntur,

illud latenter ostendit, quod qui in Noe arca non fuerit, pereat regnante diluvio: et quos iste fluvius non attigerit, non suscipiant sanitatem; sed in salinas, inquit, dabuntur, juxta illud quod scriptum est: Pestilente flagellato, stultus sapientior erit (Prov. XIX, 25). Erudiunt enim bonos exempla pejorum.

Sive in salinas dabuntur, juxta illud quod in Evangelio scriptum est: Bonum est sal: si autem sal infatuatum fuerit, in nihil est utile (Matth. V, 13): ut in perpetuum frugibus careant et virore. Quod et urbs post ruinam sale conspersa demonstrat.

Super torrentem vero sive fluvium orietur in ripis ejus ex utraque parte omne lignum pomiferum, sive ut omnes voce consona transtulerunt, βρῶσιμον quod cibum et escam tribuit, et quod mandi potest:

appellaturque lingua Hebraica, MACHAL () et nihil juxta Septuaginta veterascet in eo, sed quotidie innovabuntur fruges ejus, sive non defluet folium ex eo, et non deficiet fructus ejus; juxta illud quod in primo psalmo scriptum est. Et erit tanquam lignum quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo, et folium ejus non defluet (Psal. I, 3).

Per singulos, inquit, menses afferet primitiva, sive ut in LXX scriptum est: Fructus ejus in renovatione sui primitiva dabit; ut omnes credentium

fructus primitiae sint, et singuli menses singulis apostolis deputentur.

Hoc autem eveniet, quoniam aquae ejus de sanctuario egredientur: Ne putemus riparum esse, vel arborum, aut mensium, tantarum frugum abundantiam, reddit causas ubertatis, et infert: Quia aquae ejus de sanctuario egredientur.

Non ergo volentis neque currentis, sed miserentis Dei est (Rom. IX, 16).

Horum omnium lignorum principatum tenet lignum vitae, quod intelligitur sapientia, de qua scriptum est: Lignum vitae est omnibus credentibus in eam (Prov. III).

Illudque quod dicitur: Et erunt fructus ejus in cibum, et folium ejus ad medicinam, divinorum librorum sacramenta demonstrat: quorum alterum pertinet ad litteram, alterum ad spiritum: ut verba simplicia intelligamus in foliis, in fructibus vero sensum latentem.

Sicut enim scientia Scripturarum ducit ad regna coelorum; et praebet nobis panem qui dicit. Ego sum panis, qui de coelo descendi (Joan. VI, 41): sic folia ejus moralem doctrinam continent, et tribuunt sanitatem, ut peccantium curent vulnera.

Pro foliis quae Hebraice dicuntur ALE (), propter verbi et vocis similitudinem, LXX ascensionem transtulerunt, quod et ipsum sic edisseri potest, ut post cibos fructuum, verborum monitis ad coelestia conscendamus.

(Vers. 13, 14.) Haec dicit Dominus Deus: Hic est terminus in quo possidebitis terram in duodecim tribubus Israel, quia Joseph duplicem funiculum

habet. Possidebitis autem eam singuli aeque ut frater suus, in quam levavi manum meam, ut darem patribus vestris: et cadet terra haec vobis in possessionem.

Pro eo quod nos diximus, quia Joseph duplicem funiculum habet, LXX transtulerum, augmentum funiculi. Etenim Joseph interpretatur augmentum; rem intelligentes pro nomine, et lectoris animum confundentes. Subtracta enim Levitica tribu, et templi sacrificiis delegata, remanebant undecim tribus, quarum tribus Joseph divisa est in duas, Ephraim, et Manasse, qui dixerunt ad Josue filium Nun: Quare dedisti mihi possessionem sortis et funiculi unius, cum sim tantae multitudinis, et benedixerit mihi Dominus? Quibus respondit Josue: Si populus multus es, ascende in silvam, et succide tibi spatia in terra Pherezaei et Raphaim, quia angusta est tibi possessio montis Ephraim (Jos. XVII, 14, 15). Et iterum: Dixitque Josue ad domum Ephraim et Manasse: Populus multus es, et magnae fortitudinis: non habebis sortem unam, sed transibis ad montem, et succides tibi atque purgabis ad habitandum spatia, et poteris ultra procedere, cum subverteris Chananaeum, quem dicis ferreos habere currus, et esse fortissimum (Ibid., 27).

Hoc propterea dixerim, quia nunc Scriptura commemorat Joseph, hoc est, Ephraim et Manasse duplicem habere funiculum. Singulae autem tribus juxta multitudinem suam, aequalia accipiunt, terrae spatia, nequaquam arbitrio dividentis, sed sorte quae in Domini potestate consistit. Denique et ipse Josue qui divisor terrae

fuit, non propriam sibi separavit terram, ne optimam elegisse videretur; sed accepit a principibus omnium tribuum Thamnathsareth in monte Ephraim.

(Vers. 15 seqq.) Hic est autem terminus terrae ad plagam Septentrionalem, a mari magno, via Ethalon venientibus Sadada, Emath, Berotha, Sabarim, quae est inter medium Damasci, et confinium Emath: atrium Thicon [Vulg. domus Atthicon], quae est juxta terminos Auran (sive Auranitidis). Et erit terminas a mari usque ad atrium Enon (sive Seraranan) terminus Damasci, et ab Aquilone ad Aquilonem terminus Emath plaga [Vulg. et terminus Emath; plaga autem] Septentrionalis.

Inter descriptionem terrae sanctae duodecim tribuum Josue filii Nun, et quae nunc per Ezechielem fieri imperatur, hoc interest, quod ibi inter tribus sorte terra dividitur, hic Domini jubentis arbitrio delegatur.

In Numeroram igitur libro (Num. XXXIV), in quo omnis terra repromissionis per quatuor plagas brevi sermone dividitur, ab Aquilone, id est, plaga Septentrionali ista descriptio est: Porro ad Septentrionalem partem [Vulg. plagam] a mari magno termini incipient, pervenientes usque ad montem altissimum, a quo venies [Vulg. venient] in Emath, usque ad terminos Sadada, ibunt confinia usque Zephrona et villam Enam, sive Aser Enon.

Dicuntque Hebraei Septentrionalem plagam incipere a mari magno, quod Palaestinae, Phoenicis, et Syriae quae appellatur Coele, Ciliciaeque

praetenditur littoribus, et per Aegyptum tendit ad Libyam.

Quod autem dicit: Pervenient termini usque ad montem altissimum (Num. XXXIV, 7), iidem Hebraei autumant, vel Amanum montem significari, vel Taurum, quod nobis videtur verius. A quo, inquit, venies in Emath, quae nunc Epiphania nominatur, ab Antiocho crudelissimo tyrannorum nomine commutato: nam cognomentum habuit Ἐπιφανής. Usque ad terminos, inquit, Sadada, qui locus et in praesenti Ezechielis ponitur lectione, ibunt confinia usque Zephrona, quam urbem hodie Zephyrium oppidum Ciliciae vocant. Hoc autem quod sequitur: Et villa Enam, pro quo in Hebraico scriptum est, ASER ENON (), sive Enan, et praesens continet locus.

Et interim secundum historiam breviter strinxisse sufficiat, et tam Numerorum, quam Ezechielis descriptionem sibi ex latere copulasse: ut prudens lector intelligat, in quibus, vel eadem, vel vicina, vel diversa commemorarint.

Nunc interpretatis nominibus singulorum, sequamur anagogen, et quid nobis videatur in singulis, praebente Domino, disseramus.

Ethalon interpretatur, incunabula moeroris: Sadada, latus ejus, a latere, non a latitudine intellige: Emath, furor, qui Graece dicitur, χόλος: Berotha, putei: Sabarim, circuitus montium: Damascus, sanguis sacci et osculi, sive poculi. Domum autem, sive atrium Thicon, Symmachus interpretatur, atrium medium, quod pergit ad terminos Auran. Igitur Thicon, medium sonat: Auran, quam LXX in Graecum vertere sermonem,

Auranitidis, iracundiam. Aser, autem Enon, quae est terminus Damasci, in lingua nostra dicitur atrium fontis.

Septentrionalis igitur plaga incipit a mari magno per viam Ethalon, quod interpretatur, incunabula moeroris, et per poenitentiam venit ad Sadada, ubi est ex latere declinatio. Intelligimus enim impendentem nobis Emath, hoc est, indignationem Dei: sive Emath, veritate comperta, aperiuntur nobis putei Berotha, quos foderunt principes, Abraham, Isaac, et Jacob: longoque circuitu pervenimus ad montes Sabarim, qui positi sunt inter Damascum, hoc est, sanguinem cilicii, et confinium Emath, ut supra diximus, veritatis. Sicut enim per moerorem declinamus mala impendentia, et ex latere devitamus: sic post sanguinem, et cilicium vitae sanguinariae, antequam veniamus ad confinia Emath, circuimus et pervenimus ad montes, de quibus scriptum est: Montes in circuitu ejus, Et Dominus in circuitu populi sui (Psal. CXXIV, 2). Qui locus appellatur, atrium Thicon, hoc est, atrium medium, ut interpretatus est Symmachus, juxta terminos Auran, quod iracundiam sonat, et cum propheta dicamus: Iram Domini sustinebo, quoniam peccavi ei (Mich. IV, 9). Et a mari usque terminos Damasci; in quo et apostolus Paulus (Act. IX) a furore Judaico et effusione Ecclesiastici sanguinis, lumen caecitate conspexit, et assumpto cilicio persecutionis veteris, Evangelium praedicavit, ut perveniret ad atrium fontis aeterni, et in Aquilone quondam positus, apprehenderet terminum veritatis.

(Vers. 18.) Porro plaga Orientalis de medio Auran, et de medio Damasci, et de medio Galaad, et de medio terrae Israel: Jordanis disterminans, ad mare orientale metiemini [Vulg. addit etiam] plagam Orientalem.

Pro quo in Numerorum libro ita scriptum reperi: Inde metientur fines contra Orientalem plagam de villa Enan, hoc est, Aser Enon, usque Sephama: et de Sephama descendent termini Rebla contra fontem: inde pervenient contra Orientem in mare Chenereth, et tendent usque ad Jordanem, et ad ultimum claudentur mari. Supra dixerat: Et erit terminus a mari usque ad Aser Enon, terminus Damasci (Num. XXXIV, 10, 11). A fine igitur Septentrionalis plagae, hoc est, atrio Enan, tendunt fines juxta Numerorum librum usque Sephama, quam Hebraei Apamiam nominant: et de Apamia descendunt termini in Rebla, quae nunc Syriae vocatur Antiochia. Et ut scias Reblam hanc significare urbem, quae nunc in Syria Coele nobilissima est, sequitur: Contra fontem, quem perspicuum est significari Daphnem: de quo fonte supradicta urbs aquis abondantissimis fruitur. Hic autem focus a Cneo Pompeio, qui primus Judaeam Romano subegit imperio, militari manu consitus est; et ab eo juxta fabulam poetarum, Daphnes nomen accepit, ob lauros et cyparissos, quae arbores in ipso loco frequentissimae sunt.

Inde, inquit, pervenient termini contra Orientalem plagam ad mare Chenereth, usque ad stagnum Tyberiadis. Mare autem dicitur, cum habeat dulces aquas, juxta idioma Scripturarum,

quo congregationes aquarum appellantur maria. Et tendent, inquit, termini usque Jordanem, et ad ultimum claudentur mari, vel mari mortuo, vel ut alii putant, lingua maris Rubri, in cujus littore Ahila posita est, ubi nunc moratur Legio, et praesidium Romanorum. Hoc juxta Numerorum librum dictum sit. Juxta Ezechielem vero de medio Auran: quod est oppidum Damasci in solitudine, et de medio Galaad, qui mons Libani collibus copulatus cecidit in sortem Ruben, et Gad, et dimidiae tribus Manasse, et est a tergo Phoenicis et Arabiae: ad quem montem pervenit de Charris profectus Jacob, et comprehensus est a Laban (Gen. XXXI), de quo et Jeremias loquitur: Galaad, tu mihi initium Libani (Jerem. XXII), quam cepit de Amorrhaeorum regione Galaad filius Machir, filii Manasse: finisque hujus plagae, Jordanis fluvius disterminans, et mare Orientale, quod in hoc loco mare Mortuum, non linguam maris Rubri intelligunt.

Dicamus juxta tropologiam: Post terminos Aquilonis longo circuitu per Ethalon, et Sadada, et Berotha, Sabarim quoque, Thicon, et Auran, et Damascum, et atrium Enon, ad Emath usque pervenit orientalis plaga: de medio iracundiae Auran, et de medio Damasci sanguine videlicet poenitentiae, et de medio Galaad, quod interpretatur revelatio, vel tumulus testimonii; ut post iram et poenitentiam, spem salutis ostendat: et de medio terrae Israel, quae visionem continet pacis, usque ad dulcissima Jordanis fluenta pertingat: quae longe separato mari lumen Orientis consequitur, ita ut fluvio Jordanis, qui interpre-

tatur rivus judicii, et Orientis termino finiatur. Quod autem in LXX ponitur φοινικῶνος, id est, palmeti, in Hebraico non habetur: pro quo nos, metiemini interpretati sumus: Errorque manifestus, quod pro THAMODDU () litterae decepti similitudine, daleth et res, legerunt THAMORRU ().

(Vers. 19.) Plaga autem Australis meridiana a Thamar usque ad aquas contradictionis (sive ad aquas Mariboth: hoc enim contradictionis, sive διαδικασμὸς, hoc est jurgia sonat). Cades quoque et torrens, usque ad mare magnum [Vulg. plaga] haec est plaga ad meridiem Australis.

Pro quo in Numerorum libro ita scriptum est: Incipiet a solitudine Sin, quae est juxta Edom, et habebit terminos contra Orientem mare [Al. additur salsissimum], qui circuibunt Australem plagam per ascensum Scorpionis, ita ut transeant Senna, et pervenient in Meridie usque ad Cadesbarne: unde egredientur confinia ad villam nomine Addar, et tendent usque ad Asemona: ibitque per gyrum terminus ab Asemona usque ad torrentem Aegypti, et maris magni littore finietur (Num. 34, 3, 4 et 5).

Quod breviter hoc significat (ne per occasionem Ezechielis, ad expositionem videamur Numerorum transisse latissimam), a solitudine Sin, quae est juxta Edom, et mari Rubro terminum circuire, et per ascensum Scorpionis, et per Senna et Cadesbarne, et atrium Addar, et ab Asemona pervenire usque ad torrentem Aegypti, qui juxta urbem Rhinocoruram mari influit.

Hic vero terminus plagae australis, hoc est meridianae, incipit a Thamar, quae urbs in solitudine est, quam et Salomon miris operibus exstruxit, et hodie Palmyra nuncupatur. Hebraeoque sermone THAMAR (תמר) dicitur, quae in lingua nostra, palmam sonat, usque ad aquas contradictionis Cades, quam in deserto esse non dubium est, et torrens ingrediens mare magnum, hoc quod Aegypti Palestinaeque praetendit littoribus, et haec est plaga Australis ad Meridiem.

Post plagam ergo Aquilonis et Orientis, quando ortus nobis fuerit sol justitiae, accipimus Meridianam plagam, quando eorum nobis desuper lumen infunditur, et cum Abraham inimus convivium (Gen. XVIII), et inebriamur vino, quod laetificat cor hominis (Ps. CIII), cum Joseph et fratribus ejus (Gen. XLIII). Incipit autem ista possessio, et hi termini Thamar, a palma videlicet victoriaque vitiorum, usque ad aquas contradictionis. Semper enim virtutibus contradicitur. Unde et praedicationi Evangelicae, Judaei contra Paulum disserentes, in toto orbe asserunt contradici (Act. XV). Et in Evangelio legimus, Simeone dicente: Hic erit in ruinam et resurrectionem multorum, et in signum, cui contradicetur (Luc. II, 34). Omnis autem contradictio est sanctitatis, quod interpretatur Cades, dicente Psalmista: Concutiet Dominus desertum Cades (Ps. XXVIII, 8); quod videlicet primum non habebat Domini sanctitatem: sed concussum est atque commotum, ut reciperet hospitem Deum, qui dicit: Super quem requiescit [Al. requiescet] spiritus meus, nisi super humilem et quietum, et trementem

verba mea (Isa. LXVI, 2)? Post desertum Cades, usque ad mare magnum in meridie, plagae Australis torrens est, de quo supra diximus; qui non de terra, sed de coelo pluvias habet diversarum virtutum varietate collectas:

(Vers. 20.) Et plaga maris, mare magnum a confinio per directum, donec venias Emath, haec est plaga maris.

De qua manifestius et brevius scribit Numerorum liber. Plaga autem occidentalis a mari magno incipiet, et ipso fine concludetur, hoc est, de mari usque ad mare: ad torrentem [Al. a torrente] videlicet Rhinocorurae, qui influit in mare, usque ad cum locum qui est contra Emath urbem Syriae, de qua supra diximus. Occidens autem juxta leges tropologiae semper in mari est: semper in salo et fluctibus, ubi quotidie naufragia suscitantur, et miserorum neces, et divitiarum et mercium amissio, et tamen quum haec omnia patientia fregerimus, venimus per directum ad Emath, hoc est, ad Domini veritatem, qui victis persecutionibus, aeterna nobis praemia repromisit.

(Vers 21 seqq) Et dividetis terram istam vobis per tribus Israel, et mittetis [Al metietis] eam in haereditatem vobis, et advenis qui accesserunt [Vulg accesserint] ad vos, qui genuerint filios in medio vestri, et erunt vobis sicut indigenae inter filios Israel: vobiscum divident possessionem in medio tribuum Israel. In tribu autem quacumque fuerit advena, ibi dabitis possessionem illi, ait Dominus Deus.

Per hoc capitulum discimus (et decutitur supercilium Judaeorum) nihil inter Israel et gen-

tium populum esse divisum. Si enim advenis et alienigenis cum his qui sunt de populo Israel, hoc est indigenis, terra dividatur; nulli dubium eamdem esse haereditatem populi gentium et populi Judaeorum: si tamen conversi fuerint ad cultum Dei Israel, quod proprie nomen possidet Christianum, habentibus Judaeis Legis litteram, et nobis spiritum: illisque tenentibus membranas, et nobis eum qui scriptus est in membranis. Et apud Moysen sorte terra dividitur; hic autem, ut diximus, Domini judicio delegatur: unaque possessio est advenae et Israeli, et in singulis tribubus datur haereditas, jubente Domino Deo.

(Cap XLVIII---Vers 1 seqq) Et haec nomina tribuum, a finibus Aquilonis juxta viam Ethalon pergentibus 603 Emath atrium Enon, terminus Damasci ad Aquilonem juxta Emath, et erit ei a plaga Orientali [Vulg plaga orientalis] mare, Dan una. Et a termino Dan a plaga Orientali usque ad plagam maris, Aser una. Et super terminum Aser a plaga Orientali usque ad plagam maris, Nephthali una. Et super terminum Nephthali a plaga Orientis usque ad plagam maris, Manasse una. Et super terminum Manasse a plaga Orientali usque ad plagam maris, Ephraim una. Et super terminum Ephraim a plaga Orientali usque ad plagam maris, Ruben una. Et super terminum Ruben a plaga Orientali usque ad plagam maris, Juda una.

Descripta terrae sanctae possessione, tam juxta praesentem Ezechielis prophetiam, quam juxta Numerorum librum: nunc singularum tribuum a plaga Orientali, usque ad plagam Occidentis, id est, maris possessio describitur: et

primum fines accipiunt ab Aquilone juxta viam Ethalon pergentibus Emath, atrium sive Aser-Enon terminum Damasci ad Aquilonem juxta Emath, de quibus ante jam diximus. Incipit autem primum tribus Dan: secunda Aser: tertia Nephthali: quarta Manasse: quinta Ephraim: sexta Ruben: septima Judae, hoc est, a sinistra parte, et completur numerus septenarius. Deinde primitiae sacerdotum, et Levitarum, et sanctuarium Domini in medio, sanctumque sanctorum. Urbs quoque ipsa describitur per singula latera in quadrum, quatuor millia et quingentos habens calamos. Suburbana quoque sacerdotum et Levitarum per ordinem describuntur, et possessio principis. Rursumque a parte dextera succedunt quinque tribus a plaga similiter Orientis, usque ad plagam Occidentis, quarum prima est Benjamin: secunda Simeon, suam specialiter habens possessionem, et nequaquam ut prius mixtam cum Juda: tertia Isachar: quarta Zabulon: quinta Gad: portaeque civitatis ternae per singulas plagas: et nomen ipsius civitatis, quod in fronte Pontificis auri lamina continetur. De quibus universis in suis disseremus locis.

Hocque notandum, quod quadraginta octo civitatum, quae in Numerorum volumine tribui Leviticae dantur 604 ad habitandum cum suburbanis suis, hic silentur nomina, et civitates fugitivorum: quarum tres trans Jordanem, Bosor videlicet, et Ramoth, et Gaulon in duabus et dimidia tribu datae sunt: et tres intra Jordanem, Cades videlicet, et Sichen, et Cariatharbe. Neque enim opus erat in descriptione mystica, et habitatione

sanctorum, et conversatione perfecta, fugitivorum describi auxilia, quibus Israel indiguit adhuc in terra positus, et per multos labores atque discrimina ad hanc civitatem venire festinans, et in singulis sanctis loquens: Advena sum atque peregrinus sicut omnes patres mei (Ps XXXVIII, 13). Et in alio loco: Habitavi cum habitantibus Cedar, multum peregrinata est anima mea (Ps CXIX, 5).

(Vers 8, 9) Et super terminum Juda a plaga Orientali usque ad plagam maris, erunt primitiae quas separabitis, viginti quinque millia latitudinis et longitudinis: sicut singulae partes a plaga Orientali usque ad plagam maris, et erit sanctuarium in medio ejus. Primitiae quas separabitis Domino, longitudo viginti quinque millibus, et latitudo decem millibus.

Superfluum est disserta disserere, et in quibus supra laboravimus, quasi non sint dicta, iterum laborare. Post septem tribuum terminos, ab Oriente usque ad Occidentem describuntur primitiae; quarum latitudo teneat vigintiquinque millia calamorum: longitudo vero sicuti tenent singulae tribus ab Oriente, usque ad mare, cujus longitudinis incertus est numerus. Neque enim in singularum descriptione tribuum, mensura descripta est. Sin autem latitudo habet vigintiquinque millium calamorum, conjici datur, multo majorem esse numerum longitudinis, quae semper major est latitudine. In medio autem sanctuarium ponitur juxta primitias, quae sunt Domino separatae, longitudinis viginti quinque millium calamorum, et latitudinis decem millium: quae legens nihil aliud possum dicere, nisi

illud Apostoli: O profundum divitiarum sapientiae et scientiae Dei! quam inscrutabilia judicia ejus et investigabiles viae ejus (Rom XI, 33)! Et in alio loco: Ut possitis comprehendere cum omnibus sanctis quae sit latitudo et longitudo, et sublimitas, et profundum: scire etiam supereminentem scientiae charitatem Christi, ut 605 impleamini in omnem plenitudinem Dei (Ephes III, 18): Vigesimum quintum autem numerum referri ad sensus, de quibus dictum est: Sensum divinum possidebitis, et decem millium, ad perfectam consummatamque virtutem, quae Decalogo veteris Instrumenti, ad Evangelicum perveniat sacramentum, et prius brevi sermone perstrinximus, et hic ex parte commonebimus. Si enim ab uno addens numero, ad quatuor pervenias, denarium implebis numerum; atque ita fiet, ut et vetus Testamentum constringatur in novo, et novum in veteri dilatetur.

(Vers 10 seqq) Haec autem erunt primitiae sanctuarii Sacerdotum; ad Aquilonem longitudinis viginti quinque millium, et ad mare latitudinis decem millia, sed et ad Orientem latitudinis decem millia, et ad Meridiem longitudinis viginti quinque millia: et erit sanctuarium Domini in medio ejus. Sacerdotibus erit sanctuarium de filiis Sadoc, qui custodierunt caeremonias meas, et non erraverunt cum errarent filii Israel, sicut erraverunt Levitae. Et erunt [Vulg addit eis] primitiae de primitivis [Vulg primitiis] terrae sanctum sanctorum, juxta terminum Levitarum.

Quatuor primitiarum sanctuarii describuntur plagae, quae non ad populum, nec ad vulgus

ignobile, neque ad Levitas, inferiorem gradum, sed proprie ad cultum pertinent sacerdotum: Aquilonis videlicet, et Occidentis, et Orientis, et Austri: et per partes profectuum ordo narratur, ut Aquilonis frigora relinquentes, veniamus ad Occidentem: quod scilicet occidant nobis vitia atque intereant, et inde transeamus ad Orientem: ortoque nobis sole justitiae, veniamus ad Meridiem, in quo clarissimum lumen, atque perfectum est: et tam ab Aquilone usque ad mare, quam ab Oriente usque ad Meridiem, viginti quinque millia longitudinis, et latitudinis decem millia sint: ut ubique eadem longitudinis, et latitudinis mensura servetur. Sanctuarium autem, id est, Templum Domini, in medio erit primitiarum Sacerdotalium, et aequo latere ex omni parte vallabitur. Et quod dixerat: Hae autem erunt primitiae sanctuarii Sacerdotum, ne communi vocabulo omnes Sacerdotes vindicarent sibi hujus loci possessionem, et caeremonias observandas, ponit specialiter inferens: Sacerdotibus sanctuarium erit de filiis Sadoc, 606 qui interpretatur, justus; de quo dicitur: Justus Dominus, et justitias dilexit: aequitatem vidit vultus ejus (Ps X, 8). Pro quo Sadoc, LXX scribunt Sadduc. Iste Sadoc loquitur in Evangelio: Non enim Pater judicat quemquam, sed omne judicium dedit Filio (Joan V, 22). Et de hoc sub nomine Salomonis mystice Propheta decantat: Deus, judicium tuum regi da, et justitiam tuam filio regis (Ps LXXI, 1). Illi autem sacerdotes Domini sanctuarium possidebunt, et custodient caeremonias ejus: qui non erraverunt cum errarent filii Israel atque Levitae, de quibus

in superioribus disputatum est: qui non offerunt victimas, sed privilegio nominis, et erroris sui humilitate contenti, semper loquuntur in corde: Iniquitatem meam ego agnosco, et peccatum meum contra [Al coram] me est semper (Ps L, 4). Audiat hoc sacerdotalis gradus, et Arianae persecutionis ardore superatus, ac verae postea fidei, ne opibus careat, potentia colla submittens, sufficere sibi si non expellatur ex templo, si pristini nominis umbram quamdam et imaginem teneat, et non resupinus ructans delicias, quasi immaculatus et purus de excelso throno nobis imperitiae suae, et barbarae garrulitatis ructet nauseam. Erunt, inquit, eis primitiae de primitiis terrae, hoc est sacerdotibus: et qui non erraverunt, cum errarent filii Israel et Levitae. Primitiae autem de primitiis, sicut decimarum decimae, sanctumque sanctorum, juxta terminum Levitarum: ut habent quidem Levitae confinia sacerdotum, sed umbilicum, id est, medium ejus, et ipsam possessionem tenere non valeant.

(Vers 13 seqq) Sed et Levitis similiter juxta fines sacerdotum viginti quinque millia longitudinis, et latitudinis decem millia: omnis longitudo viginti quinque millium, et latitudo decem millium. Et non venundabunt ex eo, neque mutabunt (sive metientur) nec transferentur primitiae terrae (sive auferentur), qui sanctificatae sunt Domino. Quinque millia autem quae supersunt in latitudine per viginti quinque millia, profana erunt urbis in habitaculum, et in suburbana: et erit civitas in medio ejus.

Quod nos vertimus in profanum, pro quo Aquila bébelon, Symmachus et Theodotio laikòn transtulerunt; LXX dixere proteíchisma quod antemurale possumus dicere. Profanum autem 607 est et laicum, id est, vulgare, quod omni populo habitare passim licet. Illud autem quod dixerunt LXX: Nec mensurabitur, nec auferetur, pro eo quod nos diximus, non mutabitur, nec transferetur, sensum non habere, perspicuum est. Describitur quoque Levitarum possessio, quae vicina quidem est finibus sacerdotum, et eadem habet spatia in longitudine, et in latitudine pro multitudine Levitarum, quae habet pancitas Sacerdotum, sed tamen propriis utitur terminis, et intelligit se a Sacerdotali gradu esse disjunctam: ad decutiendam superbiam ministrorum, qui ignorantes humilitatem status sui, ultra Sacerdotes, hoc est presbyteros, intumescunt, et dignitatem non merito, sed divitiis existimant. Certe qui primus fuerit ministrorum, quia (Al qui) per singula concionatur in populos, et a Pontificis latere non recedit, injuriam putat, si presbyter ordinetur: et non meminit mensarum et viduarum minister, in obsequium se et ministerium non solum Sacerdotum, sed et viduarum, et pauperum delegatum. Et non venundabunt, inquit, ex eo, neque mutabunt, ut permaneat Leviticae distributionis aeterna possessio, nec vincatur pretio meritum dignitatis, nec ab alio transferamus ad alium: quia quae sanctificata sunt Domino, non eorum quibus data sunt, sed ejus cujus nomine possidentur. Quinque millia autem quae supersunt in latitudine, per viginti quinque millia, subaudi-

tur longitudinis, profana erunt urbis: ut cunctis habitare liceat Israelitis, omnique de plebe: non quod immunda sint, aut aliquid in habitatione terrae sanctae contaminatum, putridum putetur et sordidum; sed quod praeter Sacerdotes omnibus in eis habitare permissum sit. Per quae intelligimus cuncta quae referimus ad sensus, hoc est, ad corporis voluptates, quae visu, et auditu, tactu, odore et sapore capimus, esse profana, et templi sanctimoniam non habere, nec sacerdotale esse privilegium, sed laicae vilitatis. Civitas autem erit in medio, de qua scriptum est: Fluminis impetus laetificat civitatem Dei (Ps XLV, 4). Et: Non potest civitas abscondi super montem posita (Matth V, 14): de qua dicemus in consequentibus. Proteíchisma, hoc est, antemurale, et diástēma, id est, spatium, quod LXX pro suburbanis interpretati sunt, quem sensum in hoc loco habeant, ignoramus.

(Vers 16) Et hae mensurae ejus, ad plagam Septentrionalem, quatuor millia quingenti: et ad plagam Meridianam, quatuor millia quingenti, et ad plagam Orientalem, quatuor millia quingenti: et ad plagam Occidentalem, quatuor millia quingenti.

Quod dicit: Et hae mensurae ejus, subaudiendum est, civitatis. In fine enim praeteriti capituli positum est: Et erit civitas in medio ejus, id est, terrae. Primumque a plaga Septentrionali incipit, et e regione ponit plagam Meridianam. Rursumque par reddit pari: ut Orientali plagae e contrario ponat Occidentalem, id est, mare: singulaque latera civitatis habeant quatuor millia

et quingentos calamos; qui faciunt supputati undecim millia passuum et octoginta quinque, ut simul omnis urbs, sicut in fine hujus voluminis scribitur, per circuitum habeat decem et octo millia calamorum, qui faciunt quadraginta quatuor millia passuum, et trecentos quadraginta. Unde et quadragesimus quartus Psalmus, qui inscribitur, In finem pro his qui commutabuntur, et pertinet ad Idida, id est, ad amabilem Domini, sive ut interpretatus est Aquila, pro liliis, Symmachusque pro floribus, Ecclesiae, quae urbs Domini est, continet sacramenta, de qua scribitur in eodem psalmo: Astitit regina a dextris tuis in vestitu deaurato, circumdata varietate (Psal XLIV, 10). Et iterum: Omnis gloria filiae regis intrinsecus (Ibid, 14): ut non sit similis sepulcris forinsecus dealbatis, sed et intus et foris omnia lavet paropsidis (Matth XXIII). Cumque recesserimus ab Aquilone, vento frigidissimo, transimus ad meridiem, et post ortum in nobis lumen scientiae, occasum fortitudinum formidamus, nequaquam 609 praeterita, sed futura considerantes, nec habentes certam virtutis possessionem, sed quotidie in oratione dicentes: Ne inducas nos in tentationem, quam ferre non possumus (Matth LXXXVI, 13).

(Vers 17) Erunt autem suburbana civitatis ad Aquilonem, ducenti quinquaginta: et ad meridiem, ducenti quinquaginta: et ad Orientem, ducenti quinquaginta: et ad mare, ducenti quinquaginta.

Pro suburbanis, quae Hebraice dicuntur MAGRAS, rursum LXX diástēma, id est, spatium

transtulerunt. Quod autem dicitur, ducenti quinquaginta per singulas plagas, subauditur calami, qui sena cubita habent, et unum palmum; et per singula latera faciunt passus sexcentos decem et septem paulominus, et in communi mille calamos, habentes passus duo millia quadringentos sexaginta octo: quae spatia muros per circuitum ambiunt civitatis, ut inter urbem et ea quae reliqua sunt, dividant. Ex hoc ostenditur nullum de his spatiis ad exercendum opera civitatis, capiendorumque fructuum habere licentiam, sed vacare ab usu et opere hominum: ut circummuralia urbis, sponte nascentium virgultorum atque herbarum, et caeterorum quae terra gignit, habeant amoenitatem.

Quod autem reliquum fuerit in longitudine secundum primitias sanctuarii, decem millia in Orientem, et decem millia in Occidentem, erunt sicut primitiae sanctuarii: et erunt fruges ejus in cibum (vel in panes) his qui serviunt (vel operantur) civitati. Servientes autem (vel operantes) civitati, servient (vel operabuntur) ex omnibus tribubus Israel. Omnes primitiae viginti quinque millium per viginti quinque millia in quadrum, separabuntur in primitias sanctuarii, et possessionem civitatis.

Post urbis sanctae descriptionem, et suburbana ejus, reliquam partem primitiarum sanctuarii decem millia calamorum in Orientem, et alia decem millia ad Occidentem tendentium, delegari vult his, qui opera civitatis exercent ad varios usus, quibuscumque urbs indiget: ut scilicet serantur, et ex frugibus quae in hoc terrae

nascuntur 610 spatio, vescantur operarii, qui vel moenia urbis exstruunt, vel interrupta et ruinosa restituunt, ut habeat civitas cultum suum, et sarta tecta, cum poposcerit necessitas, instaurentur. Et haec [Al hoc] non solum in Israel, vel in possessione terrae sanctae spiritaliter Ecclesiae mysterio continetur: sed in Romano quoque fieri probamus imperio, ut quaedam villae sint pertinentes ad jura urbium, vel regia munificentia, vel haereditatibus et donatione multorum, ne scilicet paulatim aedificia collabantur, et aedes publicae, quae ornamento sunt civitati, longa vexentur incuria. Operarii autem, inquit, sive qui serviunt in operibus civitatis, erunt ex omnibus tribubus Israel: ut nullus se ab opere civitatis immunem putet, sed omnes certatim exstruant Ecclesiam. Quod in tabernaculo quoque factum legimus, ut pro varietate virium, alius aurum et argentum, coccum, byssum, et purpuram, variaque et diversa subtegmina: alii pelles et caprarum offerant pilos: et cum essent dona diversa pro qualitate substantiae, unum donantium esset praemium: immo majus eorum qui parva quidem obtulerint, sed majora pro viribus, in exemplum viduae pauperis, quae duo minuta in gazophylacii dona mittebat; Domini est judicio laudata, dicentis: Vere dico vobis, quia vidua haec pauper plusquam omnes misit: Nam omnes hi ex abundantia sibi miserunt in munera Dei: haec autem ex eo quod deest illi, omnem victum suum quem habuit misit (Luc XII). Sicut ergo diximus de operibus civitatis, sic illud breviter perstringendum est, quod omnes primitiae sanc-

tuarii, et possessio civitatis pariter supputata per quadrum contineat, millia ducenta quadraginta sex, et partem tertiam. Si enim viginti quinque millia calamorum, qui senos cubitos habent et palmum unum, faciunt nostra, hoc est, Romana sexaginta, et unum millia, et sexcentos sexaginta septem passus; nulli dubium est, haec in quadruplum supputata superiorem efficere numerum. 611 Ex quo perspicimus omnia intelligenda spiritaliter, Ecclesiae possessionem multo latiorem esse, quam quondam fuit in Judaea, qui ne accepere quidem partes terrae sanctae: sed ex singulis tribubus quadraginta octo civitatum, non ex pleno possessionem, sed habitationem et hospitia susceperunt: ut ipsi quoque qui videntur laici, nec pervenisse ad sacerdotalem et Leviticum gradum: tamen si operentur in Domini civitate, vescantur de sancta terra, terra mitium, terraque credentium, quorum unus loquebatur: Credo videre bona Domini, in terra viventium (Ps XXVI, 13).

(Vers 21, 22) Quod autem reliquum fuerit, principis erit ex omni parte, sive hinc, sive inde [Vulg tacet sive hinc, sive inde] primitiarum sanctuarii et possessionis civitatis e regione (sive contra faciem) viginti quinque millium primitiarum usque ad terminum orientalem, sed et a mari [Vulg ad mare] e regione (sive contra faciem) viginti quinque millium usque ad terminum maris similiter in partibus principis erit, et erunt primitiae sanctuarii et sanctuarium templi in medio ejus. De possessione quoque Levitarum, et de possessione civitatis in medio partium principis

erit inter terminum Juda et inter terminum Benjamin, et ad principem pertinebit.

De hoc principe supra plenius disputatum est, et quod tantum solus acciperet quantum una tribus. Nunc autem aliud discimus, quod ex cunctis tribubus quidquid reliquum fuerit, hic solus accipiat: ut nulla tribus sit, quae principi dona non offerat: non aliunde, sed ex primitiis quae templo et sanctuario et delegatis urbis partibus serviunt. Hoc est enim quod dicit: E regione, sive contra faciem viginti quinque millium primitiarum usque ad terminum orientalem, sive usque ad terminum maris: ut sint primitiae inter septem et quinque tribus, et in ipsis primitiis civitas, et suburbana ejus, et in medio civitatis sanctuarium templi. Sed et de possessione Levitarum et de possessione civitatis quidquid reliquum est, principi deputabitur: eritque pars extrema septem tribuum vicina primitiis et civitati, et templo in tribu Juda; et pars extrema quinque tribuum eodem jure quo supra in tribu Benjamin, ipsa extrema pars ad principem pertinebit. Ex quo Scripturae sanctae sacramenta miranda sunt, et cogitanda 612 magis, quam eloquio proferenda (Dan XII). In priori enim divisione terrarum trans Jordanem per Moysen duabus tribubus Ruben, et Gad, et dimidiae tribui Manasse terra divisa est (Josue XIII): intra Jordanem autem per Josue filium Nun, et Eleazar filium Aaron, Judas possedit ab Austro (Josue XV); et Ephraim, et Manasse tribus dimidia, ab Aquilone (Josue XVIII). Postea vero de Silo missis exploratoribus per singulas tribus, et descriptione terrae allata ad Josue et

Eleazar, Benjamin juxta Judam ab Austro, et juxta Ephraim et dimidiam tribum Manasse accepit possessionem. Secunda tribus Simeon haereditatem accepit in [Al de] tribu Juda: ut impleretur quod scriptum est de Levi et Simeon: Dividam eos in Jacob, et dispergam eos in Israel (Gen XLIX, 7). Tertia Zabulon Galilaeam accepit, in qua est mons Thabor. Quarta Isachar, ubi est Jezrael, usque ad Jordanem. Quinta Aser, usque ad montem Carmelum, qui imminet mari magno, Tyrumque et Sydonem. Sexta Nephthali, in Galilaea usque ad Jordanem, ubi Tyberias, quae olim appellabatur Chenereth. Septima Dan usque Joppem, ubi sunt turres Ailon, et Selebi, et Emaus, quae nunc appellatur Nicopolis: licet postea legerimus, quod ceperint sibi, transcensis aliis tribubus, urbem Lesem in tribu Dan, quae hodie appellatur Paneas. Cum haec se ita habeant, et inter priorem tribuum descriptionem et quae nunc habetur, tanta diversitas sit, hoc consideremus quomodo et in praesenti descriptione, et in praeterita inter tribum Juda et Benjamin urbs, et Templum collocatum sit. Et in priori quidem descriptione Judas erat ab Austro, et Benjamin ab Aquilone: hic vero econtrario fit, ut Judas sit ab Aquilone, et Benjamin ab Austro: post quem secundus est Simeon, tertius Isachar, et quartus Zabulon, quintus Gad: quinque videlicet tribus, sicut in consequentibus dicitur; scriptum est enim:

(Vers 23 seqq) Et reliquis tribubus, a plaga Orientali usque ad plagam Occidentalem, Benjamin una. Et contra terminum Benjamin a plaga Orientali usque ad plagam Occidentalem,

Simeon una. Et super terminum Simeonis, a plaga Orientali usque ad plagam Occidentis, Isachar una. Et super terminum Isachar, a plaga Orientali usque 613 ad plagam occidentalem, Zabulon una. Et super terminum Zabulon, a plaga Orientali usque ad plagam maris, Gad una. Et super terminum Gad ad plagam Austri in Meridiem, et erit finis de Thamar usque ad aquas contradictionis Cades: haereditas contra mare magnum. Haec est terra quam metiemini [Vulg mittetis in sortem] tribubus Israel, et hae partitiones earum, ait Dominus Deus.

Quod in quinque et septem tribubus semper in fine ponitur una, subintelligitur vel pars, vel possessio, vel haereditas: licet Aquila et Symmachus interpretentur genere neutrali tò hórion, quod significat terminum. Illudque breviter attendendum, in extrema quinque tribuum, tribum Gad, quae in priori descriptione fuit trans Jordanem, poni in eam partem quam prius Judas tenuit, ad plagam videlicet Austri in meridiem, et esse terminum de Thamar usque ad aquas contradictionis Cades, haereditatem contra mare magnum: Thamar ipsam, de qua jam diximus, quam nunc Palmyram vocant, et olim a Salomone constructa est: palma enim Hebraeo sermone Thamar appellatur, et ab eo quod ibi palmeta sint plurima, quidam putant hoc sortitam vocabulum. Quodque sequitur: Usque ad aquas contradictionis Cades, haereditas contra mare magnum; pro quo LXX transtulerunt de Theman, et aqua Mariboth, [Al Marimoth] Cades, haereditas usque ad mare magnum, illud est observan-

dum in Hebraico eumdem sermonem NEHELA (), quia ambiguus sit, et haereditatem sonare, et torrentem: et hic magis torrentem accipi debere, quam haereditatem. Iste est enim torrens qui ingreditur mare magnum Rhinocorurae, ut ante jam diximus. Cades autem quae in libro Josue appellatur Cades-Barne, in deserto est, quod extenditur usque ad urbem Petram: Mariboth vero quod interpretatur contradictionis, non vocabulum loci est, ut plerique aestimant, sed aquarum, in quibus populus Domino contradixit, et Moyses offendit Deum, dicente Psalmo: Tentaverunt eum ad aquam contradictionis, et afflictus est Moyses propter eos (Ps CV, 32). Omnisque terrae sanctae haereditas ab Australi plaga juxta terminos Aegypti, Rhinocorura e torrente finitur. Et quia Gad interpretatur tentatio, in possessione ejus de palmetis transimus ad aquas contradictionis usque Cades, quae interpretatur sancta, ut intelligamus nos etiam post victoriam mundi debere esse sollicitos, et semper in metu, 614 et recordari illius versiculi: Tentatio est vita hominum super terram (Job VII, 1); et ad sanctitatem, adversariis impugnantibus, pervenire: sicque obtinere victoriam, ut e vicino torrentem plenum imbrium contemplemur.

(Vers 30 seqq) Et egressus civitatis a plaga Septentrionali quatuor millia quingentos mensurabis. Et portae civitatis in nominibus tribuum Israel: portae tres a Septentrione. Porta Ruben, una: porta Judae, una; porta Levi, una. Et ad plagam Orientalem quatuor millia quingentos, et portae tres. Porta Joseph, una: porta Benjamin,

una: porta Dan, una: Et ad plagam Meridianam quatuor millia quingentos metieris, et portae tres. Porta Simeonis, una: porta Issachar, una: porta Zabulon, una. Et ad plagam Occidentalem, quatuor millia quingentos, et portae eorum tres. Porta Gad, una: porta Aser, una: porta Nephthali, una: per circuitum decem et octo millia, et nomen civitatis ex illa die, Dominus ibidem.

De ambitu civitatis, quod per latera singula in quadrum quatuor millia quingentos calamos habuerit, praeteritus sermo narravit: qui faciunt decem et octo millia calamorum, ut in praesenti capitulo quoque positum est, id est, quadraginta quatuor millia passuum, et trecentos quadraginta passus. Nunc scribitur per singula latera, hoc est, per undecim millia passuum et octoginta quinque passus, ternas fuisse portas, quas Aquila, Symmachus, et Theodotio diéxodoi, LXX diekbolás vocant: nos interpretati sumus, egressus et exitus civitatis. Illudque primum breviter admonendum, easdem tribus in circuitu tabernaculi ita castrametatas, ut ad Orientem fuerit Judas, Issachar, et Zabulon, filii Liae: et ad Meridiem, Ruben, Simeon Gad, duo filii Liae, et tertius filius Zelphae ancillae Liae. Ad Occidentem vero Ephraim, et Manasses, et Benjamin, duo videlicet filii Rachelis: quia Joseph pro tribu Levi, quae sacrificiis deputata est, in duas tribus Ephraim et Manasse divisa est. Ad Aquilonem autem Dan, et Aser, et Nephthali, quorum primus et tertius filii sunt Balae ancillae Rachelis, secundus filius Zelphae ancillae Liae ignobiles, et ad Aquilonem positi: quippe qui ex ancillarum inter se

dissidentium stirpe generati sint. Hoc juxta Numerorum librum, et descriptionem tabernaculi, quae, jubente Deo, Moysi ore dictata est (Num XXXIV). Nostra vero urbs, quae est civitas 615 magni regis, cujus artifex et conditor est Deus, de qua et Psalmista canit: Numquid Sion dicet homo, et homo natus est in ea, et ipse fundavit eam Altissimus (Ps LXXXVI, 5), aliam habent tribuum in terra sancta descriptionem, et mensuram civitatis et possessionis ordinem, et plagas tribuum singularum. Primum enim plagae Aquilonis opponuntur tres portae, sive exitus civitatis, quorum est primogenitus Ruben, et Judas regiae stirpis auctor, et Levi super cujus nomine, in tabernaculo et sacrorum descriptione nil dictum est: ut primogenita possidentes, quasi genus regale et sacerdotale, Aquilonis frigora contemnamus. Secundo vero ad Orientem est Joseph, Benjamin, et Dan: ambo filii Rachel, et unus Balae ancillae ejus. Ad Meridiem vero Simeon, Issachar et Zabulon, qui tres Liae filii sunt. Porro ad Occidentem Gad, Aser et Nephthali: quorum priores duo filii Zelphae sunt ancillae Liae, tertius filius Balae ancillae Rachelis. Quis sapiens et intelligit haec: intelligens et cognoscet ea? Quia rectae viae Domini, et justi ambulabunt in eis: praevaricatores vero 616 corruent in illis (Osee, XIV, 10). Has duodecim portas, sive exitus, pro qualitate meritorum atque virtutum singulis tribubus sub Apostolicis et Patriarcharum nominibus arbitror delegatas: de quibus et in Apocalypsi Joannis apertius scribitur, et multa divinarum Scripturarum sacramenta testantur (Apoc XXI). Et necesse

est, ut talis civitas decem et octo millium per circuitum teneat calamorum: sub quo numero, et in duodevigesimo psalmo lex naturalis est scripta, gratiaque Evangelii describitur: quibus Ecclesia, id est, urbs Salvatoris exstructa est. Nomen quoque ipsius civitatis nequaquam erit, ut prius Jerosolyma, quae interpretatur visio pacis, sed ADONAI SAMA quod in Latinum sermonem vertitur, Dominus ibidem, qui recedat numquam ab ea, ut a priori populo ante discessit dicens ad discipulos: Surgite, abeamus hinc (Joan XIV, 31). Et ad Judaeos: Relinquetur vobis domus vestra deserta (Matth XXIII, 38): sed aeternam habeat possessionem, et sit ei ipse possessio, iisdem discipulis repromittens: Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem saeculi (Matth XXVIII, 20).